ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

των ιερών Νηπτικών

Μεταφρασμένη στη νεοελληνική γλώσσα

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Όσιος Φιλόθεος ο Σιναΐτης

Σύντομη βιογραφία

Ο οσιότατος πατέρας μας Φιλόθεος χρημάτισε ηγούμενος της λογικής ποίμνης των μοναχών του Σινά, γι' αυτό και ονομάζεται Σιναΐτης. Ο χρόνος όμως της ακμής και του τέλους του μας είναι άγνωστος. Ο παρών λόγος, χωρισμένος σε σαράντα κεφάλαια, είναι άριστος καρπός της φιλοπονίας του και γεμάτος με απερίγραπτη πνευματική σοφία και ψυχική ωφέλεια. έτσι δε θεωρήθηκε με κανένα τρόπο δίκαιο, να χωριστεί από το σύνολο των λοιπών Νηπτικών. Αν κανείς τον ονομάσει ακριβή κανόνα της νήψεως και της φρουρήσεως του νου και της καθαρότητας της καρδιάς δε θα πέσει έξω.

Νηπτικά κεφάλαια

1. Υπάρχει ένας νοητός πόλεμος που γίνεται μέσα μας, που είναι πιο φοβερός από τον αισθητό πόλεμο. Και πρέπει ο εργάτης της ευσέβειας να τρέχει νοερά προς τον επιδιωκόμενο σκοπό (Φιλιπ. 3,14), για να θησαυρίσει τελείως μέσα στην καρδιά του τη μνήμη του Θεού σαν μαργαριτάρι ή πολύτιμο λίθο. Και πρέπει όλα να τα παραμερίζομε,ακόμη και το σώμα, και αυτή τη ζωή να καταφρονούμε, μόνο και μόνο για να αποκτήσομε στην καρδιά μας το Θεό. Γιατί αρκεί, όπως λέει ο θείος Χρυσόστομος, να βλέπει κανείς με το νου του το Θεό, για ν' αφανίσει τους πονηρούς δαίμονες.

2. Εκείνοι λοιπόν που διεξάγουν νοητό αγώνα, οφείλουν να εκλέγουν από τις θείες Γραφές εργασίες πνευματικές και να τις βάζουν πάνω στο νου σαν υγιεινά επιθέματα. Και από το πρωί, με ακριβή μνήμη του Θεού και αδιάλειπτη μέσα στην ψυχή την ευχή του Ιησού Χριστού, πρέπει να στεκόμαστε με ανδρεία και αποφασιστικότητα στην πύλη της καρδιάς και να θανατώνομε με τη φρούρηση του νου όλους τους αμαρτωλούς της γης (Ψαλμ. 100,8), όπως λέει ο Δαβίδ, δηλαδή τους λογισμούς, και με την έκσταστη και έκταση της πιστής μνήμης του Θεού να κόβομε για τον Κύριο τα κεφάλια των τυράννων (Αββ. 3,14) και τις αρχές των εχθρικών λογισμών. Γιατί βέβαια γνωρίζομε ότι και στους νοητούς αγώνες υπάρχει κάποια θεϊκή εργασία και τάξη. Έτσι πρέπει να κάνομε βάζοντας τον εαυτό μας, έως ότου έρθει ο παρών καιρός του φαγητού. Κατόπιν, αφού ευχαριστήσομε τον Κύριο, ο οποίος από φιλανθρωπία και μόνο μας χορταίνει διπλά, και με πνευματική και σωματική τροφή, να αφιερώνομε το χρόνο μας στη μνήμη και μελέτη του θανάτου και την άλλη μέρα να συνεχίζομε με δύναμη την πρωινή μας εργασία. Όταν τα κάνομε αυτά κάθε μέρα, μόλις που θα μπορέσομε να ξεφύγομε με τη βοήθεια του Κυρίου τα δίχτυα του νοητού εχθρού. Καθώς αυτά πολυκαιρίζουν μέσα μας, γεννούν τα τρία τούτα, πίστη, ελπίδα και αγάπη. Η πίστη μάς προδιαθέτει να φοβόμαστε το Θεό αληθινά. Η ελπίδα, αφού υπερπηδήσει το δουλικό φόβο, ενώνει τον άνθρωπο με την αγάπη του Θεού. αφού βέβαια η ελπίδα δεν καταισχύνει (Ρωμ. 5,5), επειδή γεννά τη διπλή αγάπη, από την οποία εξαρτώνται όλος ο Νόμος και οι Προφήτες (Ματθ. 22,40). Η αγάπη τέλος, δε χάνει ποτέ την αξία της (Α΄ Κορ. 13,8), αλλά αφού γίνει αιτία να εκπληρώνει στον παρόντα αιώνα τους θείους νόμους εκείνος που την έχει, τον συνοδεύει και στον μέλλοντα.

3. Είναι πολύ σπάνιο να βρεις ανθρώπους που το λογιστικό τους δεν ενοχλείται από κακούς λογισμούς. Αυτό συμβαίνει μόνο σ' εκείνους που με τον τρόπο αυτό μηχανεύονται να προσελκύουν τη θεία χάρη και επίσκεψη. Αν λοιπόν θέλομε να βαδίζομε την κατά Χριστόν φιλοσοφία, δηλαδή τη νοητή εργασία, με φύλαξη του νου και νήψη, ας αρχίσομε το δρόμο αυτό με εγκράτεια από τα πολλά φαγητά, παίρνοντας με μέτρο κατά τη δύναμή μας την τροφή και το ποτό μας. Η νήψη ας λέγεται εύλογα οδός που οδηγεί στη βασιλεία, και στην μέσα μας (Λουκ. 17,21) και στη μελλοντική, επίσης και νοητή εργασία, γιατί επεξεργάζεται και λευκαίνει τα ήθη του νου και τον μεταβάλλει από την εμπάθεια στην απάθεια. Μοιάζει με μια φωτεινή θυρίδα, από την οποία σκύβει ο Θεός και φανερώνεται στο νου.

4. Όπου υπάρχει ταπείνωση, μνήμη Θεού που αποτελείται από νήψη και προσοχή, συνεχής

προσευχή που στρέφεται εναντίον των εχθρών δαιμόνων, εκεί ασφαλώς είναι ο τόπος του Θεού, δηλαδή καρδιακός ουρανός, όπου η δαιμονική φάλαγγα φοβάται να παραμείνει, επειδή στον τόπο αυτό κατοικεί ο Θεός.

5. Τίποτε άλλο δεν προκαλεί τόση σύγχυση, όσο η πολυλογία. και τίποτε δεν είναι φαυλότερο από την ακράτητη γλώσσα, που μπορεί να αφανίσει την καλή κατάσταση της ψυχής. Ό,τι οικοδομούμε κάθε μέρα, το γκρεμίζει και ό,τι με κόπο μαζεύομε, η ψυχή το σκορπίζει με την πολυλογία. Τι είναι χειρότερο από τη γλώσσα; Είναι ασυγκράτητο κακό (Ιακ. 3,8). Πρέπει λοιπόν να της βάλομε όρια, να της επιβληθούμε δια της βίας και να την πιέσομε, για να πω έτσι, ώστε να λέει μόνο τα απαραίτητα. Ποιος μπορεί να πει πόση ψυχική ζημιά προκαλείται από τη γλώσσα;

6. Πρώτη πύλη που εισάγει στη νοητή Ιερουσαλήμ, δηλαδή στην προσοχή του νου, είναι η κατά γνώση σιωπή του στόματος, έστω και αν ο νους δεν ησυχάζει ακόμη. Δεύτερη πύλη είναι η με μέτρο εγκράτεια από φαγητά και ποτά. Τρίτη, η αδιάλειπτη μνήμη του θανάτου, η οποία αγνίζει το νου και το σώμα. Αυτής την ωραιότητα όταν αντίκρυσα, όχι με τα μάτια, αλλά με το πνεύμα, πληγώθηκα από την αγαλλίαση και θέλησα να την πάρω σύζυγο για όλη μου τη ζωή, γιατί ερωτεύθηκα την ομορφιά και τη σεμνότητά της. Είδα πόσο ταπεινή είναι, πως είναι γεμάτη χαρμολύπη, σκεπτική, γεμάτη φόβο για τη μέλλουσα δίκαιη κρίση, πως φοβάται τις φροντίδες του βίου. Και από μεν τα μάτια του σώματος σταλάζει νερό ζωοπάροχο και ιαματικό, από δε τα μάτια του νου αναβρύει πηγή σοφοτάτων εννοιών, η οποία, όπως αναβλύζει και αναπηδά, ευφραίνει τη διάνοια. Αυτή λοιπόν, όπως είπα, την κόρη του Αδάμ, εννοώ τη μνήμη του θανάτου, διψούσα πάντοτε να την πάρω συζυγό μου και με αυτή να κοιμούμαι, με αυτή να μιλάω και να συζητώ τι μέλλει να γίνει μετά την απόθεση του σώματος. Δεν με άφησε όμως πολλές φορές η σιχαμερή λησμοσύνη, η σκοτεινή θυγατέρα του διαβόλου.

7. Υπάρχει ένας πόλεμος της ψυχής που ενεργείται στα κρυφά με λογισμούς από τα πνεύματα της πονηρίας. Επειδή η ψυχή είναι αόρατη, οι επίβουλες εκείνες δυνάμεις της επιτίθενται με αόρατο πόλεμο, όπως ταιριάζει στην ουσία της. Και μπορεί να δει κανείς ανάμεσα σ’ αυτές και σ’ εκείνη όπλα και παράταξη και δόλια τεχνάσματα και πόλεμο φοβερό και συμπλοκή πεισματώδη και νίκες και ήττες και από τα δύο μέρη. Μόνο ένα πράγμα λείπει από αυτόν το νοητό πόλεμο, για τον οποίο μιλάω, που υπάρχει στον αισθητό. ο καιρός του πολέμου. Γιατί ο αισθητός πόλεμος ξέρει να προσδιορίζει και τον καιρό και την τάξη της διεξαγωγής του. Ενώ ο νοητός ξεσπά ξαφνικά και απροειδοποίητα στα βάθη της καρδιάς και με ενέδρα χτυπά καίρια την ψυχή και τα θανατώνει με την αμαρτία.

Για ποιο λόγο όμως, και για πιο σκοπό γίνεται αυτός ο αγώνας και η πάλη εναντίον μας; Για να μη γίνει από εμάς το θέλημα του Θεού, για το οποίο προσευχόμαστε λέγοντας «Γεννηθήτω το θέλημά σου» (Ματθ. 6,10). και θέλημα του Θεού είναι οι εντολές Του. Αυτό θα το αντιληφθεί με την πείρα όποιος με διάκριση, φωτιζόμενος από τον Κύριο και αφού με τη νήψη σταματήσει το νου από την περιπλάνηση, παρατηρήσει ακριβώς τις εισβολές των δαιμόνων και τις επακόλουθες συγκρούσεις που γίνονται με τις φαντασίες. Γι’ αυτό και ο Κύριος, στρεφόμενος κατά του σκοπού των ανόσιων δαιμόνων -επειδή ως Θεός προγνώριζε τα διανοήματά τους- , έθεσε αντίθετα στο σκοπό τους τις εντολές Του, μαζί με απειλή τιμωρίας για εκείνους που τις παραβαίνουν.

8. Όταν αποκτήσουμε κάποια έξη της εγκράτειας και της αποχής από τα αισθητά κακά που ενεργούνται με τις πέντε αισθήσεις, τότε από εκεί και πέρα θα μπορέσομε να φυλάξομε και την καρδιά μας με τη βοήθεια του Ιησού και να φωτιζόμαστε μέσα σ’ αυτήν από Αυτόν και με έναν πόθο θερμό να γευόμαστε με το νου την αγαθότητά Του. Επειδή έχομε λάβει νόμο να καθαρίζομε την καρδιά μας όχι για άλλο τίποτε, αλλά, αφού απομακρυνθούν τα σύννεφα της πονηρίας από το χώρο της καρδιάς και διασκορπισθούν με τη συνεχή προσοχή, να μπορέσουμε να δούμε καθαρά, σαν σε αίθριο ουρανό, τον ήλιο της δικαιοσύνης Ιησού, και να δεχτούμε κάπως στο νου την έλλαμψη των λόγων της μεγαλειότητάς Του. Γιατί οι λόγοι αυτοί εκ φύσεως δε φανερώνονται σε όλους, αλλά σ’ εκείνους που καθαρίζουν τη διάνοιά τους.

9. Κάθε μέρα πρέπει να ετοιμάζομε τον εαυτό μας έτσι, όπως πρέπει να φαινόμαστε μπροστά στο Θεό. Γιατί λέει ο προφήτης Ωσηέ: «Φύλαγε ελεημοσύνη και δικαιοσύνη και πλησίαζε το Θεό σου

παντοτινά» (Ωσηέ 12,7). Και πάλι ο προφήτης Μαλαχίας, μιλώντας εκ μέρους του Θεού, λέει: « Ο γιός δοξάζει τον πατέρα του, και ο δούλος τον κύριό του. Αν λοιπόν εγώ είμαι Πατέρας, που είναι η δόξα Μου; και αν είμαι Κύριος, που είναι ο φόβος Μου; Λέει ο Κύριος, ο κυρίαρχος όλων» (Μαλ. 1,6). Και ο Απόστολος λέει: Ας καθαρίσουμε τους εαυτούς μας από κάθε μολυσμό σαρκικό και πνευματικό» (Β΄ Κορ. 7,1). Και ο σοφός Σολομών πάλι λέει: «Με κάθε προσοχή φύλαγε την καρδιά σου. γιατί από αυτό θα οδηγηθείς στη ζωή» (Παροιμ. 4,23). Κι ο Κύριος Ιησούς είπε: «Καθάρισε το εσωτερικό του ποτηριού, για να γίνει και το εξωτερικό του καθαρό» (Ματθ. 23, 26).

10. Οι άκαιρες συνομιλίες άλλοτε προξενούν μίσος απ' όσους μας ακούν, άλλοτε ειρωνείες και περιπαίγματα για την ανοησία των λόγων μας. Άλλες επιφέρουν μολυσμό της συνειδήσεως, άλλες προξενούν την καταδίκη από το Θεό και τη λύπη του Αγίου Πνεύματος, που είναι και το φοβερότερο από όλα τα άλλα.

11. Εκείνος που καθαρίζει τη καρδιά του και ξεριζώνει με τη χάρη του Κυρίου την αμαρτία, που κοπιάζει για ν' αποκτήσει θειότερη γνώση και βλέπει στο νου του εκείνα που είναι στους πολλούς αθέατα, δεν πρέπει να υπερηφανεύεται γι' αυτό απέναντι κάποιου. Ανάμεσα στα κτιστά όντα κανένα δεν είναι καθαρότερο από τον ασώματο, ούτε με περισσότερη γνώση από τον άγγελο. Επειδή όμως υπερηφανεύτηκε, κατακρημνίσθηκε σαν αστραπή από τον ουρανό. Έτσι η υψηλοφροσύνη του καταλογίσθηκε ως ακαθαρσία από το Θεό. Είναι φανεροί εκείνοι που εξορύσσουν το χρυσό.

12. Λέει ο Απόστολος: «Εκείνος που αγωνίζεται, εγκρατεύεται σ' όλα» (Α΄ Κορ. 9, 25). Γιατί δεν είναι δυνατόν οι συνδεδεμένοι με την άθλια αυτή σάρκα που πάντοτε επιθυμεί κατά του πνεύματος, (Γαλ. 5, 17) να αντιπαραταχθούν, όταν είναι χορτασμένοι από πολλά φαγητά, εναντίον των αρχών, των αφανών δυνάμεων που θέλουν το κακό μας. Η βασιλεία του Θεού δεν είναι φαγητό και πιοτό (Ρωμ. 14, 17). Κι όπως λέει ο Απόστολος, το φρόνημα της σάρκας αποτελεί έχθρα προς το Θεό, γιατί αυτή δεν υποτάσσεται στο νόμο του Θεού, μα ούτε και μπορεί να υποταχθεί (Ρωμ. 8,7). Και είναι φανερό ότι γι' αυτό δεν μπορεί, γιατί το σώμα είναι γήινο, συγκροτημένο από χυμό και φλέγμα, κλίνει πάντοτε προς τα κάτω, στρέφεται πάντοτε με εμπάθεια στα γήινα και ευχαριστείται στις εφήμερες ηδονές αυτού του αιώνα. Το φρόνημα της σάρκας είναι θάνατος (Ρωμ. 8, 6), και όσοι είναι παραδομένοι σε σαρκικό βίο δεν μπορούν να αρέσουν στο Θεό (Ρωμ. 8, 8).

13. Έχομε ανάγκη από πολλή ταπείνωση, εφ' όσον με την χάρη του Κυρίου φροντίζομε για τη φύλαξη του νου. Ταπείνωση πρώτα απέναντι στο Θεό και έπειτα απέναντι στους ανθρώπους. Με κάθε τρόπο και από παντού οφείλομε να συντρίβομε την καρδιά μας, μεταχειριζόμενοι κάθε τι που ταπεινώνει. Συντρίβει και ταπεινώνει την καρδιά η ανάμνηση της παλιάς μας ζωής στον κόσμο, αν τη θυμόμαστε λεπτομερώς. Επίσης, η θύμηση όλων των αμαρτημάτων μας από τη νηπιακή ηλικία, που τα αναλογίζεται ο νους ένα-ένα (εκτός από τα σαρκικά, που η ενθύμησή τους είναι επιζήμια), και ταπείνωση προξενεί, και δάκρυα γεννά, και μας παρακινεί σε ολοκάρδια ευχαριστία του Θεού, όπως και η ακατάπαυστη και ζωηρή μνήμη του θανάτου. Η ίδια γεννά και πένθος ακακατωμένο με κάποια γλυκύτητα και χαρά, όπως επίσης και νήψη του νου. Ταπεινώνει πολύ το φρόνημα μας το να κρατούμε το βλέμμα μας προς τη γη και η μνήμη των παθών του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, όταν αναλογιζόμαστε και τα θυμόμαστε ένα- ένα. Τα πάθη αυτά φέρνουν επίσης και δάκρυα. Ακόμα ταπεινώνουν την ψυχή και οι πολλές ευεργεσίες του Θεού σ' εμάς, όταν τις μετρούμε μία-μία και τις ξαναφέρνομε στο νου μας. Και όλα αυτά, επειδή έχομε να παλέψομε εναντίον των υπερήφανων δαιμόνων.

14. Μην αρνείσαι από φιλαυτία, άνθρωπε, αυτά τα σωτήρια φάρμακα της ψυχής. Γιατί τότε ούτε του Χριστού μαθητής είσαι, ούτε του Παύλου μιμητής, ο οποίος έλεγε: «Δεν είμαι ικανός να λέγομαι Απόστολος (Α΄ Κορ. 15, 9)» και αλλού: «Πρώτα ήμουν βλάσφημος και διώκτης και υβριστής» (Α΄ Τιμ. 1, 13). Βλέπεις υπερήφανε, τον Άγιο, ότι δεν είχε λησμονήσει τον προηγούμενο βίο του; Και όλοι οι Άγιοι από την αρχδή του κόσμου μέχρι τώρα, ντύνονταν αυτόν τον ευτελέστατο, πλην άγιο χιτώνα του Θεού, την ταπείνωση. Και ο ίδιος ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός, όντας Θεός ακατάληπτος, άγνωστος και ανέκφραστος, και θέλοντας να δείξει το δρόμο της αιώνιας ζωής και της αγιότητας, ντύθηκε την ταπείνωση σε όλη Του την επίγεια ζωή. Πράγματι

λοιπόν, θεϊκή αρετή και δεσποτική εντολή και στολή δίκαια πρέπει να λέγεται η αγία ταπείνωση. Και οι Άγγελοι, και όλες εκείνες οι λαμπρές και θείες ουράνιες δυνάμεις, αυτή την αρετή της ταπεινώσεως ασκούν και τηρούν γιατί ξέρουν τι φοβερή πτώση έπαθε ο σατανάς, όταν υπερηφανεύτηκε. Και τώρα ο πονηρός βρίσκεται ριγμένος στην άβυσσο, αποτελώντας παράδειγμα σε αγγέλους και ανθρώπους για να φοβούνται την πτώση. και εξαιτίας της υπερηφάνειάς του, αποδείχτηκε το πιο εξευτελισμένο από τα κτίσματα ενώπιον του Θεού. Επίσης γνωρίζομε και σε ποια πτώση έπεσε ο Αδάμ από υπερηφάνεια. Έχοντας λοιπόν τόσα παραδείγματα της ψυχοσωτήριας αυτής αρετής, ας ταπεινωνόμαστε και στην ψυχή και στο σώμα και στο φρόνημα και στο θέλημα και στα λόγια και στα διανοήματα και στην εμφάνιση και εξωτερικά και εσωτερικά -αυτό πρέπει κυρίως να επιδιώκομε-, για να μη στρέψομε εναντίον μας τον Ιησού Χριστό, τον Υιό του Θεού και Θεό, ο Οποίος είναι με το μέρος μας. Γιατί ο Κύριος αντιτάσσεται στους υπερήφανους, ενώ δίνει τη χάρη Του στους ταπεινούς (Παροιμ. 3, 34. Ιακ. 4, 6). Για τον Κύριο είναι ακάθαρτος κάθε υπερήφανος (Παροιμ. 16, 5). Και όποιος ταπεινώνει τον εαυτό του, θα υψωθεί (Ματθ. 23, 12). Και ο Κύριος είπε: «Μάθετε από μένα ότι είμαι πράος και ταπεινός στην καρδιά» (Ματθ. 11, 29). Γι’ αυτό είναι ανάγκη να προσέχομε.

15. «Προσέχετε- λέει ο Κύριος- μήπως οι καρδιές σας σκληρυνθούν κλπ.» (Λουκ. 21, 34). «Και εκείνος που αγωνίζεται εγκρατεύεται σε όλα» (Α΄ Κορ. 9, 25). Αφού λοιπόν γνωρίζομε όλα αυτά που μας λέει η Θεία Γραφή, ας περάσομε τη ζωή μας με εγκράτεια, προπάντων από τα πολλά φαγητά. και ας εθίσομε το σώμα σε ενάρετη τάξη και συνήθεια, παρέχοντάς του την τροφή με μέτρο. Γιατί έτσι κατευνάζονται ευκολότερα τα σκιρτήματα του επιθυμητικού και υποτάσσονται στο ηγεμονικό λογικό, αν και πρέπει αληθινά και με βεβαιότητα να πούμε, και τα σκιρτήματα του θυμοειδούς. Αλλά και από τα λοιπά σφάλματα εύκολα απέχομε. Επειδή για όσους έλαβαν πείρα της αρετής, αρετή θεωρείται και η γενική εγκράτεια, δηλαδή το να απέχομε από κάθε είδους κακό (Α΄ Θεσ. 5, 22). Αιτία της αγνείας είναι πρώτα απ’ όλα ο Θεός, ο δωρεοδότης και αίτιος όλων των καλών, και έπειτα η καθημερινά ίδια μετρημένη εγκράτεια από τις πολλές τροφές.

16. Όπως ο σατανάς αντιτάσσεται στο Θεό, για να μη γίνεται το θέλημα του Θεού, που είναι οι εντολές Του, και με την παράβαση των οποίων προσπαθεί να το καταλύσει πολεμώντας το Θεό μέσω ημών, το ίδιο και ο Θεός θέλει μέσω ημών να εκτελείται το πανάγιο θέλημά Του- το οποίο όπως είπα είναι οι θείες και ζωοποιές εντολές Του- εξουδετερώνοντας μ’ εμάς και με τη βοήθειά Του τον ολέθριο σκοπό του πονηρού. Γιατί τη ματαιόπονη θέληση του εχθρού, που νομίζει ότι αντιστέκεται στο Θεό με τα μέσα με τα οποία κάνει να παραβαίνονται οι εντολές Του, ο Θεός πάλι με την ανθρώπινη ασθένεια την καταστρέφει. Και πρόσεξε μήπως τάχα δεν είναι έτσι. Όλες οι εντολές του ιερού Ευαγγελίου φαίνονται ότι με όσα προστάζουν, νομοθετούν και θεραπεύουν τα τρία μέρη της ψυχής. ή μάλλον, δε φαίνονται μόνο, αλλά και πράγματι του δίνουν υγεία. Αυτά λοιπόν τα τρία μέρη της ψυχής, ο διάβολος φαίνεται ότι τα πολεμά νύχτα και ημέρα. Και αφού πολεμά ο σατανάς τα τρία μέρη της ψυχής, άρα πολεμά τις εντολές του Χριστού.γιατί ο Χριστός νομοθετεί με τις εντολές τα τρία μέρη της ψυχής, που είναι το θυμικό, το επιθυμητικό και το λογιστικό. Πρόσεξε το ρητό: «Καθένας που οργίζεται με το αδελφό του χωρίς λόγο, είναι ένοχος για το δικαστήριο» (Ματθ. 5, 22) και τα επόμενα παραγγέλματά Του αυτά είναι θεραπείες του θυμού. Ο εχθρός πάλι, προσπαθεί να καταστρέψει την εντολή αυτή και τις άλλες όμοιές της, με λογισμούς φιλονεικιών, μνησικακίας και φθόνου. Γιατί γνωρίζει ο αντίπαλός μας ότι ηγεμόνας του θυμικού είναι το λογιστικό. Τοξεύει λοιπόν το λογιστικό με λογισμούς, όπως είπα, υποψίας, φθόνου, φιλονεικίας, λογομαχίας, δόλου, κενοδοξίας, και το πείθει να αφήσει την εξουσία του και να χαλαρώσει τα ηνία στο θυμό και να τον αφήσει ακυβέρνητο. Ο δε θυμός, έχοντας χάσει τον κυβερνήτη, βγάζει από το στόμα με τα λόγια εκείνα που είχε από πριν στην καρδιά, τα οποία συσσωρεύτηκαν εκεί με του λογισμούς που προκάλεσε ο εχθρός και με την αμέλεια του νου. Και τότε βλέπει κανείς την καρδιά, αντί να είναι γεμάτη από θείο πνεύμα και θεία νοήματα, να είναι γεμάτη κακία καθώς είπε ο Κύριος: «Από το περιεχόμενο της καρδιάς μιλάει το στόμα» (Ματθ. 12. 34). Γιατί αν μπορέσει ο πονηρός να βγάλει έξω με τα λόγια εκείνα που μελετήθηκαν εσωτερικά, τότε δε θ’ αποκαλέσει μονάχα «βλάκα» ή «ανόητο» τον αδελφό του εκείνος που κυριεύτηκε από το θυμό, αλλά από τα υβριστικά λόγια θα καταλήξει συχνά και σε φόνο. Αυτά τα χρησιμοποιεί ο

πονηρός εναντίον του Θεού που έδωσε εντολή να μην οργιζόμαστε χωρίς λόγο. Αυτά μπορούσαν να μη φτάσουν να γίνου υβριστικά λόγια και όσα επακολουθούν, αν με την προσβολή του λογισμού διώχνονταν αμέσως από την καρδιά με προσευχή και εσωτερική προσοχή. Έτσι ο κακούργος διάβολος πετυχαίνει το σκοπό του, όταν δει ότι εκείνα που έβαλε μέσα στην καρδιά με λογισμούς, καταλύουν κάποια θεία εντολή.

17. Τι έχει παραγγείλει στο επιθυμητικό η θεία δεσποτική εντολή; «Εκείνος που κοιτάζει γυναίκα με επιθυμία ήδη διέπραξε μοιχεία μ' αυτήν μέσα στην καρδιά του» (Ματθ. 5, 28). Όταν είδε ο κακούργος διάβολος ότι δόθηκε αυτή η εντολή, έπλεξε κατά κάποιο τρόπο ένα δίχτυ μέσα στο νου κατά της εντολής. Γιατί μετέφερε τον πόλεμο από την ύλη που ερεθίζει και τον εγκατέστησε μέσα στον άνθρωπο. Και μπορεί να δει κανείς να ζωγραφίζονται μέσα στο νου από τον εχθρό σχήματα και εικόνες πορνικές, και μπορεί ν' ακούει λόγια που ερεθίζουν το πάθος, και άλλα που γνωρίζουν όσοι έχουν πείρα του νοερού πολέμου.

18. Ποιά είναι τώρα η εντολή που προτρέπει το λογιστικό μας; «Εγώ σας λέω να μην ορκιστείτε καθόλου (Ματθ. 5, 34). Ο λόγος σας ας είναι ναι ή όχι (Ματθ. 5, 37). Όποιος δεν αρνήθηκε τα πάντα και δε με ακολουθεί, δεν είναι άξιος για μένα (Ματθ. 10, 37-38). Να περάσετε από τη στενή πύλη» (Ματθ. 7, 13). Αυτά είναι τα παραγγέλματα για το λογιστικό. Ο αντίπαλος διάβολος λοιπόν, για να υποτάξει έναν άριστο στρατηγό, που είναι το λογιστικό, το βγάζει από τα λογικά του με λογισμούς γαστριμαργίας και αδιαφορίας, και αφού σαν μέθυσο στρατηγό το χλευάσει και το απομακρύνει από την ηγεμονία, χρησιμοποιεί, το πονηρό φίδι, σαν υπηρέτες των άνομων θελημάτων του το θυμό και την επιθυμία. Οι δύο αυτές δυνάμεις, αφού μείνουν ελεύθερες από την εξουσία του λογικού, μεταχειρίζονται τις πέντε αισθήσεις σαν υπηρέτες για να αμαρτάνουν φανερά. Έτσι συμβαίνουν οι διάφορες πτώσεις. Τότε λοιπόν και τα μάτια γίνονται περίεργα, αφού δεν έχουν το νου να τα δεσμεύει, και η ακοή αγαπά να ακούει τα μάταια και η όσφρηση εκθηλύνεται και το στόμα γίνεται ακράτητο και τα χέρια αγγίζουν εκείνα που δεν πρέπει. Σ' αυτά ακολουθεί αδικία αντί δικαιοσύνη, ανοησία στη θέση της φρονήσεως, ακολασία αντί σωφροσύνη δουλεία αντί ανδρεία. Αυτές οι τέσσερις γενικές αρετές, δηλαδή η δικαιοσύνη, η φρόνηση, η σωφροσύνη και η ανδρεία όταν είναι υγιείς, κυβερνούν τα τρία μέρη της ψυχής. Όταν αυτά διευθύνονται ορθά, εμποδίζουν τις αισθήσεις από τα άτοπα. Και τότε ο νους έχει γαλήνη, και καθώς οι δυνάμεις του κυβερνιούνται ενθέως και υπακούουν, ανδραγαθεί εύκολα στο νοητό πόλεμο. Αν όμως σκοτίζει τις δυνάμεις του από απροσεξία και νικιέται από τις επιθέσεις του εχθρού, τότε παραβαίνει τις θείες εντολές. Την παράβαση όμως οπωσδήποτε ακολουθεί, ή μετάνοια ανάλογη, ή κόλαση στο μέλλον. Καλό λοιπόν είναι να έχει πάντοτε νήψη ο νους, με την οποία αφού σταθεί στην κατά φύση κατάσταση, γίνεται αληθινός τηρητής των θείων εντολών.

19. Η ψυχή έχει περιτειχιστεί και περιφραχτεί και δεθεί με τις αλυσίδες του σκότους από τα πνεύματα της πονηρίας. Και δεν μπορεί λόγω του σκότους που είναι τριγύρω να προσευχηθεί όπως θέλει. Γιατί είναι δεμένη στα κρυφά και τυφλή στα εσωτερικά της μάτια. Όπως λοιπόν αρχίσει να προσεύχεται στο Θεό και με την προσευχή να έχει νήψη, τότε θα ελευθερωθεί από εκείνο το σκοτάδι με την προσευχή. Διαφορετικά, είναι αδύνατο να ελευθερωθεί. Τότε θα μπορέσει η ψυχή να έρθει σε επίγνωση ότι μέσα στην καρδιά γίνεται άλλη πάλη και εναντίωση κρυφή και άλλος πόλεμος λογισμός από τα πονηρά πνεύματα, όπως μαρτυρούν και οι άγιες Γραφές. Γιατί λένε: «Αν το πνεύμα του εξουσιαστή ανεβεί σε σένα, μην αφήσεις τον τόπο σου» (Εκκλ. 10, 4). Και τόπος του νου είναι η ακλόνητη στάση του στην αρετή και η νήψη. Γιατί υπάρχει στάση και στην αρετή και στην κακία, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Μακάριος ο άνθρωπος που δεν πορεύτηκε σε βουλή ασεβών, και δε στάθηκε σε δρόμο αμαρτωλών» (Ψαλμ. 1, 1), και ο Απόστολος: «Σταθείτε λοιπόν, έχοντας ζωσμένη τη μέση σας με την αλήθεια» (Εφ. 6, 14).

20. Ας κατέχομε το Χριστό με πολλή θέληση, λόγω των δαιμόνων που αγωνίζονται αενάως να Τον αρπάξουν από την ψυχή μας, για να μη φύγει ο Ιησούς εξαιτίας του πολλού όχλου (Ιω. 5, 13) των λογισμών στον τόπο της ψυχής. Είναι όμως αδύνατο να Τον κατέχομε έτσι, χωρίς πόνο ψυχής. Και ας ερευνούμε την επίγεια ζωή Του, για να περνούμε ταπεινά τη δική μας. Και ας θυμόμαστε συνεχώς τα πάθη Του, για να υπομένομε τις θλίψεις, μιμούμενοι Αυτόν με ζήλο. Και ας γευόμαστε την άρρητη και συγκαταβατική για χάρη μας Οικονομία Του, για να νιώθομε από τη γλυκιά γεύση

της ψυχής ότι ο Κύριος είναι αγαθός (Ψαλμ. 33, 9). Μαζί με όλα αυτά, ή μάλλον πριν απ' όλα, ας πιστεύομε αδίστακτα σ' Αυτόν σε όσα λέει. Και ας περιμένομε την πρόνοιά Του κάθε μέρα, να έρθει σ' εμάς. Και όταν συμβεί να έρθει, ας τη δεχτούμε μ' ευχαρίστηση και χαρά και προθυμία, για να μάθομε να αποβλέπομε μόνο στο Θεό ο οποίος κυβερνά τα πάντα σύμφωνα με τους θεϊκούς λόγους της σοφίας. Και όταν κάνομε όλα αυτά, τότε δεν είμαστε μακριά από το Θεό. Αφού, ευσέβεια είναι τελειότητα που δεν έχει τέλος, όπως είπε ένας από τους θεοφόρους και τέλειους κατά το πνεύμα.

21. Εκείνος που χρησιμοποιεί ορθά τη ζωή του και αφιερώνει όλο τον καιρό του στην έννοια και τη μνήμη του θανάτου κλέβοντας σοφά με την απασχόληση αυτή το νου του από τα πάθη, αυτός και τις δαιμονικές προσβολές που συμβαίνουν όλη την ώρα, είναι φυσικό να τις βλέπει οπωσδήποτε με περισσότερη οξυδέρκεια από εκείνον που θέλει να ζει χωρίς μνήμη θανάτου. Όποιος καθαρίζει τη καρδιά του μόνο για τη γνώση και δεν προσπαθεί καθόλου να τη φυλάγει με πένθιμη μελέτη, ενώ καμιά φορά νομίζει ότι εξουσιάζει όλα τα ολέθρια πάθη με τις ικανότητές του, δένεται από ένα, χωρίς να καταλάβει, το χειρότερο από όλα, και πέφτει κάποτε, γιατί δεν έχει το Θεό μαζί του, στην υπερηφάνεια. Αυτός πρέπει να έχει πολλή νήψη, για να μη χάσει το μυαλό του από έπαρση. Γιατί είναι φυσικό, όπως λέει και ο Παύλος (Α΄ Κορ. 8, 1), οι ψυχές που συλλέγουν γνώση από εδώ κι από εκεί, να φουσκώνουν από υπεροψία απέναντι των κατωτέρων, όπως τους νομίζουν. Στις ψυχές αυτές πιστεύω πως δεν υπάρχει ούτε σπίθα της αγάπης, η οποία οικοδομεί. Αυτός που θυμάται κάθε βράδυ να μελετά το θάνατο, βλέπει καλύτερα από τον άλλο τις επιθέσεις των δαιμόνων, γι' αυτό τους χτυπά και τους διώχνει.

22. Η γλυκύτατη μνήμη του Θεού, δηλαδή ο Ιησούς, μαζί με ορμή της καρδιάς και σωστική πικρία, έχει τη δύναμη να διαλύει όλες τις απάτες των λογισμών, τα νοήματα, τους λόγους, τις φαντασίες, τις σκοτεινές εικόνες, και μ' ένα λόγο, όλα τα μέσα με τα οποία παρατάσσεται και ενεργεί με θρασύτητα ο πανώλεθρος διάβολος, αναζητώντας ψυχές να τις καταπιεί. Ο Ιησούς, όταν προσκληθεί, όλα αυτά τα κατακαίει μ' ευκολία. Γιατί από κανέναν άλλο δεν μπορεί να προέλθει η σωτηρία μας, παρά από τον Ιησού Χριστό, όπως το είπε και ο ίδιος ο Σωτήρας: «Χωρίς εμένα, τίποτε δεν μπορείτε να κάνετε» (Ιω. 15, 5).

23. Με κάθε λοιπόν προσοχή, κάθε ώρα και κάθε στιγμή ας φυλάξομε την καρδιά μας (Παροιμ. 4, 23) από λογισμούς που θαμπώνουν τον ψυχικό καθρέφτη, στον οποίο εικονίζεται και φανερώνεται φωτεινός ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος είναι η σοφία και η δύναμη του Θεού Πατέρα (Α΄ Κορ. 1, 24). Ας ζητήσομε ακατάπαυστα μέσα στην καρδιά μας τη βασιλεία των ουρανών (Ματθ. 6, 33), τον κόκκο του σιναπιού (Λουκ. 13, 19), το μαργαριτάρι (Ματθ. 13, 45) και το προζύμι (Ματθ. 13, 33). και όλα τ' άλλα θα τα βρούμε μέσα μας μυστικά, αν βέβαια καθαρίσομε τα μάτια του νου. Γι' αυτό ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός είπε: «η βασιλεία του Θεού είναι μέσα σας» (Λουκ. 17, 21), και με αυτό φανέρωσε ότι η θεότητα μένει μέσα στην καρδιά.

24. Η νήψη κάνει ολοκάθαρη τη συνείδηση. Όταν αυτή καθαριστεί, λάμπει ευθύς, σαν ένα μεγάλο φως που ως τότε καλυπτόταν, και διώχνει μεγάλο σκότος. Αφού διωχθεί το σκοτάδι, η συνείδηση με συνεχή, γνήσια νήψη δείχνει εκείνα που μας διαφεύγουν. Και με τη νήψη του νου διδάσκει τα σχετικά με τον αόρατο πόλεμο και τη λογική μάχη και πώς πρέπει ο νους να ρίχνει λόγχες στη μονομαχία και να χτυπά με λογισμούς σαν με εύστοχα ακόντια, αλλά να μην χτυπιέται ο ίδιος από ακόντια καθώς θα κρύβεται κοντά στο Χριστό, επιθυμώντας φως αντί βλαβερό σκοτάδι. Αυτός που γεύθηκε αυτό το Φως, κατάλαβε τι λέω. Η γεύση αυτού του Φωτός κάνει την ψυχή να πεθαίνει μάλλον από την πείνα, και να μη χορταίνει ποτέ, αλλά όσο τρώει, τόσο πεινά. Αυτό το Φως έλκει το νου όπως η ήλιος τα μάτια. Είναι ανερμήνευτο όχι με λόγια, αλλά με την πείρα εκείνου που το έπαθε, ή πιο αληθινά, που πληγώθηκε από αγάπη γι' Αυτό. Όμως αυτό με προστάζει να σιωπήσω, αν και ο νους θέλει να απολαμβάνει τα λόγια: «Να επιδιώκετε την ειρήνη με όλους και τον αγιασμό, χωρίς τον οποίο κανείς δε θα δει τον Κύριο (Εβρ. 12, 14), για ν' αποκτήσετε αγάπη και αγνεία-γιατί αυτές είναι η ειρήνη και ο αγιασμός».

25. Πρέπει να οπλίζομε το θυμό μας μόνο εναντίον των δαιμόνων, οι οποίοι μας πολεμούν μέσω του λογιστικού και έχουν θυμό εναντίον μας. Άκουσε τώρα και ακολούθησε τον τρόπο του πολέμου

που γίνεται όλη την ώρα μέσα μας. Στη νήψη να συνάπτεις την προσευχή, γιατί η νήψη καθαρίζει την προσευχή, και η προσευχή τη νήψη. Η νήψη, παρατηρώντας αδιάλειπτα, αντιλαμβάνεται τους λογισμούς που επιχειρούν να μπουν. Εμποδίζει την είσοδό τους και καλεί σε βοήθεια τον Κύριο Ιησού Χριστό για να διώξει τους πονηρούς εχθρούς. Η προσευχή πάλι εμποδίζει και αντιλέγει σ' αυτούς, ενώ ο Ιησούς που καλείται να βοηθήσει, διώχνει τους δαίμονες μαζί με τις φαντασίες τους.

26. Να φρουρείς το νου σου με πάρα πολύ μεγάλη ακρίβεια. Όταν λοιπόν αντιληφθείς κάποιο λογισμό, αντιμίλησε σ' αυτόν, και αμέσως κάλεσε γρήγορα το Χριστό να σε υπερασπιστεί. Και ο γλυκύς Ιησούς, ενώ ακόμα θα μιλάς, θα σου πει: «Εδώ είμαι για να σου δώσω βοήθεια» (Ησ. 58, 9). Αφού όλοι οι εχθροί με την προσευχή καθησυχάσουν, εσύ πάλι πρόσεχε στο νου σου. Ιδού νέα κύματα, περισσότερα από τα πρώτα, έρχονται απανωτά και πάνω τους κολυμπά η ψυχή. Αλλά να πάλι ο Ιησούς. Τον ξυπνά ο μαθητής και ως Θεός επιτιμά τους πονηρούς ανέμους (Ματθ. 8, 25-26). Όταν βρεις άνεση από τον πόλεμο κάποια ώρα ή στιγμή, δόξασε Εκείνον που σε έσωσε και έχε τη μνήμη του θανάτου.

27. Ας βαδίσομε το δρόμο μας με προσοχή της καρδιάς και με αίσθηση ψυχής. Γιατί αν καθημερινά συζεύονται η προσοχή και η προσευχή, γίνονται παρόμοια με το πυρφόρο άρμα του προφήτη Ηλία (Δ΄ Βασ. 2, 11) και ανεβάζουν ψηλά στον ουρανό εκείνον που τις κατέχει. Και τι λέω; Εκείνου που κατορθώνει τη νήψη ή επιδιώκει να την κατορθώσει, η μακάρια καρδιά γίνεται νοητός ουρανός με ήλιο, σελήνη και άστρα. Γίνεται χώρος του αχώρητου Θεού σύμφωνα με μυστική θεωρία και ανάβαση. Αυτός λοιπόν, στον οποίο υπάρχει έρωτας θείας αρετής, ας προσπαθεί πρόθυμα με τη βοήθεια του Κυρίου, να μετατρέπει τα λόγια σε έργα. Εμποδίζοντας με κάποια βία την πεντάδα των αισθήσεών σου, από τις οποίες η ψυχή βλάπτεται, θα κάνεις ελαφρότερο οπωσδήποτε τον αγώνα και τον πόλεμο της καρδιάς. Απόκλειε λοιπόν με κάποιες επινοήσεις όλους αυτούς που έρχονται απ' έξω, και πολέμα τους λογισμούς, που γεννιούνται από αυτούς εσωτερικά, με θείες και ασώματες μεθοδεύσεις. Με τον κόπο των αγρυπνιών διώχνε τις ηδονές. Έχε εγκράτεια στα φαγητά και τα ποτά. Λέπτυνε το σώμα σου αρκετά, για να κάνεις εύκολο κι ελαφρό για σένα τον πόλεμο γύρω από την καρδιά. Έτσι τον εαυτό σου ευεργετείς, όχι άλλον. Και να πειθαρχείς την ψυχή σου με τη μελέτη του θανάτου. Μάζεψε το διασκορπισμένο σου νου με τη μνήμη του Ιησού Χριστού. Ο νους ξαστερώνει καλύτερα συνήθως τις νύχτες, με τις λαμπρές θεωρίες του Θεού και των θείων.

28. Ας μην απορρίπτομε τους κόπους των σωματικών ασκήσεων. Όπως από τη γη φυτρώνει σιτάρι, έτσι απ' αυτούς η πνευματική χαρά και η εμπειρία των καλών. Μήτε να ξεγελάμε τη συνείδηση, όταν μας υποδεικνύει τα σωτήρια που πρέπει να κάνομε, κι όταν μας λέει αδιάκοπα τι πρέπει και τι χρωστούμε, και μάλιστα όταν συμβεί να καθαρίζεται με ενεργό και έμπρακτη και λεπτή νήψη του νου. Γιατί τότε συνηθίζει να λέει τις διορατικές κρίσεις της κατάλληλες και αναμφισβήτητες, λόγω της καθαρότητας της. Γι' αυτό, μη θέλομε να την ξεγελάσομε σχετικά μ' αυτά, γιατί αναγγέλλει μέσα μας το βίο που αρέσει στο Θεό. Με τον απότομο πάλι έλεγχο που κάνει στη ψυχή, της οποίας η κρίση καμιά φορά αλλοιώνεται από τις αμαρτίες, την οδηγεί να επανορθώσει το σφάλμα της, και συμβουλεύει την καρδιά που έφταιξε να μετανοεί, υποδεικνύοντας τη θεραπεία με ευχάριστη υπαγόρευση.

29. Ο καπνός που βγαίνει από τα ξύλα, πειράζει τα μάτια, αλλά έπειτα δείχνει σ' αυτά φως και ευχαριστεί εκείνους που ενοχλούσε πρωτύτερα. Και η ακατάπαυστη προσοχή προκαλεί κόπωση. Όταν όμως φτάσει η Ιησούς, που τον καλούμε με την προσευχή, φωτίζει την καρδιά. Γιατί η μνήμη του Ιησού χορηγεί, μαζί με την έλλαμψη, και το σπουδαιότερο απ' όλα τα καλά.

30. Ο εχθρός μας συνηθίζει να πιέζει το νου μας σαν με μοχλό, θέλοντας να τρώμε χώμα κι εμείς μαζί του (Γεν. 3, 14.). Επιθυμεί, η εικόνα του Θεού να βαδίζει με την κοιλιά. Γι' αυτό λέει ο Θεός: «Θα βάλω έχθρα ανάμεσα σε σένα και σ' αυτόν» (Γεν. 3, 15). Γι' αυτό το λόγο πρέπει εμείς πάντοτε να αναπνέομε το Θεό, για να μένομε έτσι άτρωτοι από τα πυρωμένα βέλη του διαβόλου κάθε μέρα. Γιατί λέει η Γραφή: «Θα τον σκεπάσω, επειδή γνώρισε το όνομά Μου» (Ψαλμ. 90, 14), και «Η σωτηρία είναι κοντά σ' εκείνους που Τον φοβούνται» (Ψαλμ. 84, 10).

31. Ο μακάριος Απόστολος Παύλος το σκεύος της εκλογής (Πραξ. 9, 15), ο οποίος μιλούσε με το φωτισμό του Χριστού (Β΄ Κορ. 2, 17), έχοντας μεγάλη πείρα του αόρατου και νοητού εσωτερικού

πολέμου, έγραφε προς τους Εφεσίους: «Δεν έχομε να παλαίψομε με όντα από αίμα και σάρκα, αλλά με τις δαιμονικές αρχές και εξουσίες, με τους σκοτεινούς κοσμοκράτορες αυτού του αιώνα, με τα πονηρά πνεύματα που βρίσκονται ανάμεσα στη γη και στο ουρανό» (Εφ. 6, 12). Ο Απόστολος Πέτρος λέει: «Να είστε νηφάλιοι και άγρυπνοι, γιατί ο αντίδικός σας, ο διάβολος, περιφέρεται σαν το λιοντάρι που βρυχιέται, ζητώντας κάποιον να καταβροχθίσει. Αντισταθείτε σ' αυτόν, στερεωμένοι στην πίστη» (Α΄ Πετρ. 5, 8-9). Και ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός, κάνοντας λόγο για τις διάφορες προαιρέσεις εκείνων που ακούνε τα λόγια του Ευαγγελίου, λέει: «Έπειτα έρχεται ο διάβολος και παίρνει το λόγο από την καρδιά- τον κλέβει δηλαδή από την κακή λησμοσύνη-, για να μην πιστέψουν και σωθούν» (Λουκ. 8, 12). Και πάλι ο Απόστολος λέει: «Εσωτερικά συμφωνώ και χαίρομαι με όσα λέει ο νόμος του Θεού. Διαπιστώνω όμως ότι υπάρχει ένας άλλος νόμος που αντιστρατεύεται στο νόμο που θέλει ο νους μου, και αιχμαλωτίζει» (Ρωμ 7, 22-23). Αυτά τα είπαν για να μας διδάξουν και να μας μάθουν εκείνο που μας διαφεύγει.

32. Είναι κάπως φυσικό η γνώση να φυσιώνεται (Α΄ Κορ. 8, 1), νομίζοντας ότι είναι ανώτερη από πολλούς, αν της λείψει η αυτομεμψία και η ταπείνωση. Όσοι λοιπόν γνωρίζομε την αδυναμία μας, ας φρονούμε αυτό που ακούμε από τον Απόστολο: «Αδελφοί, εγώ δε θεωρώ τον εαυτό μου ότι έφτασε στο τέρμα. Για ένα πράγμα φροντίζω. Να ξεχνώ το δρόμο που διέτρεξα και προχωρώ σ' αυτόν που βρίσκεται μπροστά μου. Αγωνίζομαι να τερματίσω, προσβλέποντας στο βραβείο της ουράνιας προσκλήσεως του Χριστού» (Φιλιπ. 3, 13-14). Και πάλι: « Εγώ έτσι τρέχω, ξέροντας τι ζητώ. Έτσι πυγμαχώ, όχι σαν να δέρνω τον αέρα. Αλλά ταλαιπωρώ το σώμα μου και το μεταχειρίζομαι σαν δούλο, από φόβο μήπως, ενώ θα έχω κηρύξει σε άλλους, εγώ ο ίδιος κριθώ ακατάλληλος» (Α΄ Κορ. 9, 26-27). Είδες ταπείνωση και ταυτόχρονα αγώνα για την αρετή; Βλέπεις ποιά είναι η ταπείνωση του Αγίου Παύλου, του τόσου μεγάλου και σπουδαίου; «Ο Χριστός, λέει ήρθε στον κόσμο για να σώσει αμαρτωλούς, από τους οποίους πρώτος είμαι εγώ» (Α΄ Τιμ. 1, 15). Είναι λοιπόν ανάγκη να ταπεινωνόμαστε, αφού έχομε φύση ευτελή. Τι είναι πιο ευτελές από τη λάσπη; Και πρέπει να θυμόμαστε το Θεό, αφού γι' αυτό πλαστήκαμε. Αλλά πρέπει να ασκούμε και την εγκράτεια, για να τρέχομε ελαφροί προς τον Κύριό μας.

33. Είναι αδύνατο, εκείνος που παρέδωσε τον εαυτό του στους πονηρούς λογισμούς, να είναι καθαρός εξωτερικά από αμαρτίες. Και δεν είναι δυνατό, αν δεν ξεριζώνονται από την καρδιά οι πονηροί λογισμοί, να μην προχωρούν σε πονηρά έργα. Το να βλέπει κανείς με διάθεση μοιχείας οφείλεται στο ότι τα εσωτερικά μάτια μοίχευσαν και σκοτίσθηκαν. Και το να θέλει να ακούει αισχρότητες, έχει ως αιτία το ότι τα ψυχικά αυτιά ακούνε τους μέσα μας αισχρούς δαίμονες ό,τι μας ψιθυρίζουν. Οφείλομε λοιπόν με τη βοήθεια του Κυρίου να καθαρίζομε τους εαυτούς μας μέσα και έξω, να προσέχει ο καθένας μας τις αισθήσεις του και να τις καθαρίζει κάθε μέρα από εμπαθείς και εφάρματες ενέργειες. Και όπως πρώτα, μέσα στην άγνοιά μας, όταν ήμαστε στον κόσμο ακολουθώντας τους μάταιους διαλογισμούς μας, με όλο του νου μας και τις αισθήσεις μας δουλέψαμε στην απάτη της αμαρτίας, έτσι πάλι πρέπει αφού ήρθαμε στον κατά Θεόν βίο, με όλο το νου και τις αισθήσεις μας να δουλεύομε στον ζωντανό και αληθινό Θεό (Α΄ Θεσ. 1, 9), στην δικαιοσύνη και στο θέλημα του Θεού.

34. Πρώτα είναι η προσβολή του πονηρού λογισμού, έπειτα ο συνδυασμός, έπειτα η συγκατάθεση, έπειτα η αιχμαλωσία, κατόπιν το πάθος που γίνεται μόνιμο με τη συνήθεια και τη συνέχεια. Αυτή είναι η ήττα μας στην εναντίον μας πάλη. Έτσι εξάλλου διδάσκεται και από τους αγίου Πατέρες.

35. Και προσβολή είναι, όπως λένε, απλός λογισμός, ή η εικόνα κάποιου καινούργιου τυχόν πράγματος που γεννήθηκε στην καρδιά μας και εμφανίζεται στο νου. Συνδυασμός είναι το να συνομιλήσει κανείς μ' αυτό που φάνηκε με πάθος ή χωρίς πάθος. Συγκατάθεση είναι η ενήδονη συγκατάνευση της ψυχής προς αυτό. Αιχμαλωσία είναι η βίαιη και αθέλητη απαγωγή της καρδιάς, ή η επίμονη συναναστροφή με αυτό που τυχόν φάνηκε, πράγμα που αφανίζει την άριστη κατάστασή μας. Πάθος κυρίως λένε εκείνο που φωλιάζει πολύν καιρό μέσα στην ψυχή εμπαθώς. Από όλα αυτά, το πρώτο είναι αναμάρτητο, το δεύτερο, όχι πάντα, το τρίτο, ανάλογα με την κατάσταση του αγωνιζομένου. Η πάλι τέλος, προξενεί ή τα στεφάνια, ή τις τιμωρίες.

36. Η αιχμαλωσία διαφορετικά κρίνεται αν γίνει την ώρα της προσευχής ή άλλη ώρα. Το πάθος,

χωρίς αμφιβολία, είναι υπόχρεο ή σε ανάλογη μετάνοια, ή στη μέλλουσα κόλαση. Εκείνος λοιπόν που αντιστέκεται ή αντιμετωπίζει με απάθεια το πρώτο, δηλαδή την προσβολή, με το ένα έκοψε όλα τα αισχρά. Αυτή είναι η μάχη των πονηρών δαιμόνων προς τους ανθρώπους, μοναχούς και μη, και η ήττα και η νίκη, όπως είπαμε. Και ανάλογα με τη νίκη θα δοθούν τα στεφάνια και οι ποινές για εκείνους που έφταιξαν και δεν μετανόησαν. Ας αγωνιστούμε λοιπόν νοητά εναντίον τους για να μην κάνομε εφάρματα αισθητά έργα τα πονηρά διανοήματα των δαιμόνων, και κόβοντας την αμαρτία από την καρδιά μας θα βρούμε τη βασιλεία των ουρανών μέσα μας (Λουκ. 17, 21). Και θα φυλάξομε διαρκή την καθαρότητα της καρδιάς και την κατάνυξη απέναντι του Θεού με την άριστη αυτή εργασία.

37. Πολλοί μοναχοί δεν γνωρίζουν την περιπλάνηση του νου που προκαλείται από τους δαίμονες. Ασχολούνται με την πρακτική και δεν φροντίζουν για το νου επειδή είναι απλοί και αμάθητοι. Διαπλέουν την ζωή τους, νομίζω, χωρίς να γεύονται την καθαρότητα της καρδιάς και αγνοώντας ολότελα το σκοτάδι των εσωτερικών παθών. Όσοι λοιπόν δεν γνωρίζουν αυτή τη πάλη που λέει ο Παύλος (Εφ. 6, 12), ούτε έχουν ίσως σταθεροποιηθεί με την πείρα στο καλό, θεωρούν ως πτώσεις μόνο τις έμπρακτες αμαρτίες, χωρίς να λογαριάζουν τις νίκες και ήττες των λογισμών, τις οποίες εξάλλου ούτε τα μάτια μπορούν να δουν, γιατί είναι απόρρητες και μόνο ο αγωνοθέτης Θεός και η συνείδηση του αγωνιζομένου τις γνωρίζουν. Γι' αυτούς νομίζω ότι έχει λεχθεί το γραφικό εκείνο: «Και είπαν ειρήνη, μα δεν ήταν ειρήνη» (Ιεζ. 13, 10). Όταν έτσι συμβαίνει στους αδελφούς από την απλότητά τους, πρέπει να προσεύχεται κανείς γι' αυτούς και να τους διδάσκει όσο μπορούν να απέχουν από τις κακές πράξεις. Για εκείνους όμως που έχουν θεϊκή επιθυμία να καθαρίζουν την όραση της ψυχής, υπάρχει και άλλη πράξη του Χριστού και άλλο μυστήριο.

38. Η ζωηρή μνήμη του θανάτου περιέχει πραγματικά πολλές αρετές. Γεννά το πένθος, το προτρέπει σε εγκράτεια από όλα, υπενθυμίζει τη γέεννα, είναι μητέρα της προσευχής και των δακρύων, φρουρεί την καρδιά, παύει την εμπαθή προσκόλληση στη σάρκα αφού είναι από πηλό, αναβλύζει την οξύτητα του νου μαζί με διάκριση. Παιδιά αυτών είναι ο διπλός φόβος του Θεού και η κάθαρση της καρδιάς από εμπαθείς λογισμούς. Περιέχει πολλές δεσποτικές εντολές. Σ' αυτήν παρατηρείται ο πάρα πολύ δύσκολος αγώνας κάθε στιγμής για τον οποίο φροντίζουν οι περισσότεροι αθλητές του Χριστού.

39. Ένα απροσδόκητο συμβάν ή μια συμφορά, βλάπτει όχι λίγο την προσοχή της διάνοιας. Βγάζοντας το νου από την τάση του προς τα καλύτερα και την ενάρετη και καλή κατάστασή του, τον εκτρέπει σε εφάμαρτες φιλονεικίες και λογομαχίες. Αιτία αυτής της καταστροφής μας είναι οπωσδήποτε, ότι βρισκόμαστε απροετοίμαστοι για τις θλίψεις που παρχωρούνται από το Θεό.

40. Ούτε θα μας βλάψει, ούτε θα μας λυπήσει κανένα από τα καθημερινά λυπηρά που μας συμβαίνουν, όταν μια φορά καταλάβουμε και κάνομε παντοτινή μελέτη μας ότι αυτά είναι απαραίτητα. Γι' αυτό λέει ο θείος Απόστολος Παύλος: «Χαίρομαι με τις ασθένειες, τις ύβρεις, τις δυσχέρειες» (Β΄ Κορ. 12, 10), και: «Όλοι όσοι θέλουν να ζουν με ευσέβεια στο όνομα του Ιησού Χριστού, θα αντιμετωπίσουν διωγμούς» (Β΄ Τιμ. 3, 12). Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν!

Όσιος Ηλίας ο Πρεσβύτερος και Έκδικος

Σύντομη Βιογραφία

Ο Ηλίας, ο θείος αυτός πατέρας, ο επονομαζόμενος Έκδικος, μάς είναι άγνωστο αν είναι ο Ηλίας ο Κρήτης, ο σχολιαστής των θεολογικών λόγων του αγίου Γρηγορίου, ή κάποιος άλλος. Αλλά, όπως ο τεχνίτης κρίνεται από τα έργα του, αν κρίνομε κι αυτόν από τα παρόντα κεφάλαιά του, ήταν άνθρωπος που έφτασε όσο λίγοι στο άκρο της σοφίας, και της κοσμικής και πολύ περισσότερο της δικής μας, που είναι ανώτερη. Γιατί ένας άνθρωπος με κρίση μπορεί εύκολα, ν' αντιληφθεί από αυτά τη δύναμη των λόγων του και τη δόξα της αρετής που απέκτησε.

Αυτά τα κεφάλαια εξετάσαμε κι εμείς και θαυμάσαμε τον άφθονο καρπό της ηθικής και γνωστικής διδασκαλίας που περιέχουν, αλλά και απολαύσαμε σαν κάποιο φύλλωμα που δίνει σκέπη στον καρπό κι αποτελεί θέαμα υπέροχο, τη χάρη των μεταφορών και των ωραίων λέξεων, με την οποία τα στόλισε άριστα ο συγγραφέας τους. Αυτά προσφέρομε φιλόφρονα στους φιλαναγνώστες και τους παρακαλούμε με αγάπη να μπουν στο ανθισμένο και μυρωμένο αυτό λιβάδι, το σκεπασμένο από πολλές και ψηλές αναδενδράδες πνευματικών λόγων και κατάρρυτο από καθαρότατα νερά θείας σοφίας, και να καθίσουν στη σκιά του. Έτσι δε θα ευχαριστηθούν μονάχα τα ρόδια της πρακτικής ασκήσεως-για να εκφραστώ σύμφωνα με το άσμα (Ά. Ασμ. 4. 13)

Γνωμικό ανθολόγιο σπουδαίων φιλοσόφων

Πηγή που αναβλύζει δροσιάς ηθικής λόγια μπορείς να βρείς δω μέσα, αν γνήσια αναζητήσεις.

1. Κάθε Χριστιανός που πιστεύει σωστά στο Θεό, οφείλει να μην είναι αμέριμνος, αλλά πάντοτε να προσδοκά και να περιμένει πειρασμό για να μην παραξενεύεται, ούτε να ταράζεται, όταν έρθει, αλλά να υπομένει ευχαρίστως το βάρος της θλίψεως και να εννοεί τι λέει, ψάλλοντας μαζί με τον Προφήτη: «Υπόβαλέ με, Κύριε, σε δοκιμασίες και πειρασμούς» (Ψαλμ. 25, 2). Δεν είπε ο προφήτης ότι «η παιδαγωγία σου με κατέβαλε», αλλά ότι «με ανόρθωσε τελείως» (Ψαλμ. 17, 36).

2. Αρχή των καλών είναι ο φόβος του Θεού, και τέλος ο πόθος Του.

3. Αρχή κάθε καλού είναι ο έμπρακτος λόγος και η έλλογη πράξη. Γι' αυτό ούτε η πράξη χωρίς λόγο είναι καλή, ούτε λόγος χωρίς πράξη.

4. Πράξη του σώματος είναι η νηστεία και η αγρυπνία. Του στόματος, η ψαλμωδία, η προσευχή και η σιωπή, η πολυτιμότερη από το λόγο. Πράξη των χεριών είναι όσα αυτά κάνουν χωρίς γογγυσμό. Των ποδιών, εκείνο που διανύουν με την πρώτη παρακίνηση.

5. Απ' όλα αυτά προηγείται η ευσπλαχνία και η αλήθεια. Αυτές γεννούν την ταπείνωση και τη διάκριση που, κατά τους Πατέρες, προέρχεται από αυτήν. Χωρίς διάκριση, ούτε λόγος, ούτε πράξη πετυχαίνουν το σκοπό τους. Η μεν πράξη που περιφρονεί το ζυγό του λόγου, περιπλανιέται εδώ κι εκεί γύρω από ανώφελα πράγματα σαν δαμάλι. Ο δε λόγος που απορρίπτει τα σεμνά ενδύματα της πρακτικής, δεν είναι ευπρεπής, και αν ακόμη παίρνει αυτό το σχήμα.

6. Η ανδρεία ψυχή, σαν γυναίκα που κρατεί αναμμένα δύο λυχνάρια, το πρακτικό και το θεωρητικό, σε όλη της τη ζωή, πράττει όσα οφείλει. Τα αντίθετα πράττει εκείνη που έχει παραδοθεί στις ηδονές.

7. Δεν αρκεί στην ψυχή, για να απαλλαγεί τελείως από την κακία, η εκούσια κακοπάθεια, αν δεν αντέχει όταν πυρώνεται από την ακούσια. Γιατί αν η ψυχή, σαν κάποιο ξίφος, δεν κατεργαστεί περνώντας διαδοχικά από φωτιά και νερό (Ψαλμ. 65, 12), δηλαδή από εκούσιους και ακούσιους πόνους, δεν μπορεί να διατηρηθεί άθραυστη στα χτυπήματα εκείνων που της συμβαίνουν.

8. Όπως οι καθολικότερες αιτίες των εκουσίων πειρασμών είναι τρείς, η υγεία, ο πλούτος και η δόξα, έτσι είναι τρείς και των ακουσίων, οι ζημιές, οι κατηγορίες, οι ασθένειες. Αυτά σε άλλους προξενούν κατάρτιση, ενώ σε άλλους καταστροφή.

9. Με την ψυχή συνδέεται η επιθυμία και η λύπη, ενώ με το σώμα, η ηδονή και ο πόνος. Αιτία του πόνου είναι η ηδονή, γιατί θέλοντας να αποφύγομε την επίπονη αίσθηση της οδύνης, καταφεύγομε στην ηδονή. Αιτία της λύπης είναι η επιθυμία.

10. Ο ενάρετος έχει το καλό ενδιάθετο, ενώ ο κενόδοξος το έχει επίπλαστο. Το κακό αγγίζει τον αγωνιστή επιφανειακά, ενώ ο φιλήδονος το έχει σε βάθος.

11. Πράξη της ψυχής είναι η εγκράτεια που ενεργείται με απλότητα, και απλότητα με εγκράτεια.

12. Πράξη του νου είναι προσευχή ενωμένη με θεωρία και θεωρία ενωμένη με προσευχή.

13. Εκείνος που μισεί το κακό, πέφτει σ' αυτό λίγες φορές και χωρίς να το επιδιώκει. Εκείνος όμως που είναι προσηλωμένος στις αιτίες του κακού πέφτει σ' αυτό πολλές φορές και κατά διάθεση.

14. Όσοι δε μετανοούν με την πρόθεσή τους, αυτοί και αμαρτάνουν συνεχώς. Όσοι αμαρτάνουν χωρίς να θέλουν, αυτών η μετάνοια είναι συνειδητή και η αιτία της (η αμαρτία) όχι συχνή.

15. Η αίσθηση και η συνείδηση ας συνοδεύουν τον προφορικό λόγο, για να βρίσκεται ανάμεσά τους ο ειρηνικός και θείος λόγος χωρίς να ντρέπεται από την αυθάδεια ή την υπερβολή των λεγομένων.

16. Εκείνος που δε βλάπτει με τα έργα την ψυχή του, δε σημαίνει ότι τη φύλαξε αμόλυντη και από τα λόγια. Ούτε πάλι εκείνος που τη φύλαξε από λόγια, δε την μόλυνε και με ακάθαρτους λογισμούς. Γιατί η αμαρτία γίνεται με τρείς τρόπους.

17. Δεν θα μπορέσεις να δεις το πρόσωπο της αρετής εφόσον κοιτάζεις μ' ευχαρίστηση το πρόσωπο της κακίας. Τότε θα σου φανεί μισητό το πρόσωπο της κακίας, όταν αποξενώσεις τη γεύση από επιθυμητές απολαύσεις και την όραση από επιθυμητές μορφές.

18. Οι δαίμονες πολεμούν την ψυχή με τους λογισμούς πρώτα, κι όχι με τα πράγματα. Τα πράγματα την πολεμούν μόνα τους. Αιτία του πολέμου των πραγμάτων είναι η ακοή και η όραση, ενώ των λογισμών, η συνήθεια και οι δαίμονες.

19. Το πεδίο όπου αμαρτάνει η ψυχή είναι τριπλό: τα έργα, τα λόγια και οι λογισμοί. Το καλό της αναμαρτησίας είναι εξαπλό: πρέπει να διατηρούμε αναμάρτητες τις πέντε αισθήσεις και τον προφορικό λόγο. Εκείνος που δεν αμαρτάνει σ' αυτά, είναι τέλειος άνθρωπος και έχει τη δύναμη να χαλιναγωγήσει (Ιακ. 3, 2) και τα λοιπά μέρη της ψυχής.

20. Το άλογο μέρος της ψυχής δέχεται εξαπλή διαίρεση: στις πέντε αισθήσεις και στον προφορικό λόγο. Ο τελευταίος, όταν είναι απαθής, δεν παύει να είναι τέτοιος στον άνθρωπο που υπόκειται σε πάθη. Όταν όμως είναι εμπαθής, κάνει έκδηλη την κακία του ανθρώπου αυτού.

21. Ούτε το σώμα μπορεί να καθαρθεί χωρίς νηστεία και αγρυπνία, ούτε η ψυχή χωρίς ευσπλαχνία και αλήθεια. Αλλά ούτε κι ο νους χωρίς ομιλία και θεωρία Θεού. Αυτά τα ζεύγη εδώ είναι πάρα πολύ σημαντικά.

22. Όταν η ψυχή περιστοιχίζεται μ' αυτές τις αρετές, κάνει από παντού απρόσβλητο στους πειρασμούς το φρούριό της, που είναι η υπομονή. Γιατί λέει η Γραφή: «Με την υπομονή σας κερδίσετε τις ψυχές σας» (Λουκ. 21, 19). Διαφορετικά σαν πόλη χωρίς τείχη, και από κρότους μακρινούς ακόμη σείεται με τους μοχλούς της δειλίας.

23. Όσοι είναι φρόνιμοι στα λόγια, δεν είναι απαραίτητα και στους λογισμούς, ούτε όσοι είναι φρόνιμοι στους λογισμούς, είναι φρόνιμοι και κατά την εξωτερική αίσθηση. Γιατί αν και είναι όλοι φόρου υποτελείς στην αίσθηση, δεν πληρώνουν ωστόσο όλοι τον ίδιο φόρο. Οι περισσότεροι, από αφέλεια, δε γνωρίζουν να της αποδίδουν την τιμή που αυτή απαιτεί.

24. Η φρόνηση είναι ενιαία στη φύση της, ωστόσο κομματιάζεται σε διάφορα κομμάτια, γιατί σε άλλον δίνεται μεγαλύτερο τμήμα της και σε άλλον μικρότερο. Αυτό γίνεται έως ότου αυξηθεί η πρακτική αρετή και, συμβαδίζοντας με τις γενικές αρετές, ολοκληρώσει το καλό που αντιστοιχεί στην κάθε μια τους. Γιατί οι περισσότεροι, ανάλογα με την έλλειψη της πρακτικής αρετής, έχουν και τη φρόνηση.

25. Για όσα είναι κατά φύση, λίγοι θα βρεθούν φρόνιμοι, ενώ στα παρά φύση, πολλοί. Γιατί, από δέος προς τα παρά φύση, άδειασαν όλη τη φυσική φρόνησή τους και έχουν για τα κατά φύση λίγη φρόνηση. Την περισσότερη τη διαθέτουν στα περιττά και όχι εκ φύσεως αξιέπαινα.

26. Εστιάτορες στην εύλογη σιωπή είναι ο καιρός μαζί με το μέτρο. Το λαμπρό συμπόσιο είναι η αλήθεια. Οπότε ο πατέρας του ψεύδους διάβολος έρχεται στη ψυχή που έχει αποδημήσει από τα υλικά, και δεν βρίσκει τίποτε από εκείνα που επιζητεί.

27. Αληθινός ελεήμων είναι όχι εκείνος που δίνει θεληματικά τα περιττά, αλλά εκείνος που αφήνει ακόμη και τα αναγκαία σ' αυτούς που του τα αρπάζουν.

28. Άλλοι, με τον υλικό πλούτο αποκτούν τον άϋλο πλούτο μέσω της ελεημοσύνης. Άλλοι απορρίπτουν τον υλικό πλούτο με τον άυλο, επειδή κατάλαβαν ότι ο άϋλος είναι που δεν χάνεται.

29. Όλοι επιθυμούν να πλουτούν στα αγαθά. Λυπάται όμως εκείνος που, ενώ πλούτισε στα θεία, δεν του παραχωρήθηκε να χαρεί περισσότερο τον πλούτο αυτό.

30. Η ψυχή φαίνεται υγιής εξωτερικά, αλλά η αρρώστια της συνήθως κρύβεται στο βάθος της αισθήσεως. Αν τώρα πρέπει οπωσδήποτε να βγει έξω η αρρώστια με την επανάληψη των ελέγχων, και να μπει μέσα η υγεία με τον ανακαινισμό του νου, είναι ανόητος εκείνος που αποκρούει τους ελέγχους και δεν ντρέπεται να είναι ξαπλωμένος πάντοτε στο νοσοκομείο της αναισθησίας.

31. Μη θυμώσεις εναντίον εκείνου που σε χειρούργησε χωρίς να θέλεις με τους ελέγχους του. Κοίταξε την αηδία που έβγαλε από μέσα σου, ελεεινολόγησε τον εαυτό σου και μακάρισε εκείνον που σου έγινε πρόξενος αυτής της ωφέλειας κατά θεία οικονομία.

32. Μη για κάποιο λόγο απελπιστείς με την αρρώστια σου, συ που επιμελείσαι την υγεία της ψυχής σου, αλλά με τα πιο δραστικά φάρμακα της φιλοπονίας, φεύγα μακριά απ' αυτήν.

33. Μην αποφεύγεις εκείνον που σου δίνει καίριο πλήγμα με τον έλεγχό του. Πλησίασέ τον, και θα σου δείξει πόσο καλό είναι εκείνο που καθαρίζει την αίσθησή σου. Και θα φας το γλυκό προσφάγι της υγείας, αφού πρώτα καταναλώσεις την πικρία που απέρριπτες.

34. Όσο αισθάνεσαι τους πόνους, τόσο περισσότερο να δέχεσαι εκείνον που με τους ελέγχους του σου τους υποδεικνύει. Σου γίνεται αίτιος τέλειας καθάρσεως, χωρίς την οποία ο νους δεν μπορεί να μπει στον καθαρό χώρο της προσευχής.

35. Όταν ελέγχεται κανείς, ή πρέπει να σωπαίνει ή να απολογείται με ηπιότητα στον κατήγορό του. Όχι για να υποστηρίζει τα δικά του ο ελεγχόμενος, αλλά για να διορθώσει ίσως το σφάλμα εκείνου που τον ελέγχει χωρίς να ξέρει.

36. Όποιος λυπηθεί από τον δίκαιο έλεγχο κάποιου και, πριν προσκληθεί από αυτόν, ζητήσει συγχώρηση, δεν χάνει τίποτε απ' όσα του ανήκουν. Εκείνος που ζήτησε συγχώρηση μετά την πρόσκληση, έχασε το μισό καρπό. Εκείνος πάλι που η λύπη από τον έλεγχο ποτέ δεν τον οδηγεί στο να εγκαταλείψει τους άλλους και να απομονωθεί στον εαυτό του, κέρδισε όλη την προκαταβολή, ενώ εκείνος που σε κάθε τι ρίχνει το σφάλμα πάνω του, παίρνει μισθό.

37. Ούτε ο υπερήφανος έχει επίγνωση των ελαττωμάτων του, ούτε ο ταπεινός των αρετών του. Τον πρώτο τον καλύπτει κακή ανοησία, ενώ τον άλλον θεάρεστη άγνοια.

38. Ο υπερήφανος δε θέλει να μετριέται στα καλά με τους ίσους του. Σε σύγκριση όμως με όσους τον ξεπερνούν στα ελαττώματα, θεωρεί το δικό του υποφερτό.

39. Ο ψόγος κάνει την ψυχή στερεή, ενώ ο έπαινος την κάνει χαλαρή και οκνηρή στα καλά.

40. Βάση του πλούτου είναι το χρυσάφι, ενώ της αρετής, η ταπείνωση. Όπως λοιπόν εκείνος που δεν έχει χρυσάφι είναι φτωχός, και ας μη φαίνεται εξωτερικά, έτσι και χωρίς ταπείνωση, δεν μπορεί να είναι ενάρετος εκείνος που αγωνίζεται.

41. Χωρίς χρυσό ο έμπορος δεν είναι έμπορος, και ας είναι πολύ επιτήδειος για το εμπόριο. Έτσι και χωρίς ταπεινοφροσύνη δεν μπορεί να αποκτήσει ο ασκητής τα καλά της αρετής, ακόμη και αν

έχει πάρα πολύ μεγάλη πεποίθηση στη φρόνησή του.

42. Εκείνος που ανεβαίνει στην ταπεινοφροσύνη, χαμηλώνει την ιδέα που έχει για τον εαυτό του, ενώ τη μεγαλώνει όποιος δεν έχει ταπεινοφροσύνη. Αυτός, ούτε να παραβάλλεται με τους τελευταίους δεν καταδέχεται, και γι' αυτό λυπάται όταν δεν του δίνουν την πρωτοκαθεδρία.

43. Είναι καλό, ο αγωνιστής να έχει μικρότερη ιδέα για τον εαυτό του απ' όσο αναλογεί στην πνευματική εργασία του, να πράττει όμως ανώτερα από τη δειλία του. Έτσι και στους ανθρώπους θα είναι σεβάσμιος, και μπροστά στο Θεό θα είναι εργάτης που δεν θα ντρέπεται για το έργο του.

44. Όποιος φοβάται μη βρεθεί χώρια από εκείνους που παρακάθονται στην αίθουσα του γάμου (Ματθ. 22, 10), πρέπει ή όλες τις εντολές του Θεού να κατορθώνει ή να επιμελείται μία απ' αυτές, την ταπεινοφροσύνη.

45. Ανάμειξε με την απλότητα την εγκράτεια και ζέψε μαζί με την ταπεινοφροσύνη την αλήθεια. Τότε θα γίνεις ομοτράπεζος της δικαιοσύνης, στο τραπέζι της οποίας αγαπά να παρακάθεται κάθε άλλη αρετή.

46. Η αλήθεια χωρίς ταπεινοφροσύνη είναι τυφλή. Γι' αυτό και μεταχειρίζεται την αντιλογία σαν χειραγωγό της, για να στηριχθεί πάνω της όταν αγωνίζεται για κάτι. Δε βρίσκει όμως άλλο από το να οχυρωθεί στην μνησικακία.

47. Το αγαθό ήθος μαρτυρεί την ωραιότητα της αρετής, ενώ η σταθερότητα των μελών, την ειρηνική ψυχή.

48. Πρώτο καλό είναι το να μη σφάλλει κανείς πουθενά. Δεύτερο, το να μη κρύβει από ντροπή το σφάλμα του, ούτε πάλι να καυχιέται γι' αυτό, αλλά μάλλον να ταπεινώνεται και όταν τον κατηγορούν να κατηγορεί και αυτός τον εαυτό του και να δέχεται με προθυμία το επιτίμιο. Αν δε γίνεται αυτό, όποια προσφορά στο Θεό είναι ανίσχυρη.

49. Κοντά στη θεληματική κακοπάθεια, πρέπει να δέχεται κανείς ευχαρίστως και την αθέλητη, που προέρχεται από τους δαίμονες, από ζημίες και από ασθένειες. Εκείνος που δεν τα δέχεται αυτά με ευχαρίστηση, αλλά τα απωθεί με δυσαρέσκεια, είναι όμοιος μ' εκείνον που δεν θέλει να τρώει το ψωμί του με αλάτι, αλλά μόνο με μέλι. Αυτός δεν έχει διαρκώς σύντροφο την ηδονή, έχει όμως πάντα γείτονα τον κόρο.

50. Ενώ είναι κύριος, παρουσιάζεται με εμφάνιση δούλου εκείνος που με ένθεα λόγια πλύνει το σχισμένο ρούχο του πλησίον, ή το ράβει με τη μετάδοση των δικών του καλών. Όποιος όμως το κάνει αυτό, ας προσέχει μη τυχόν δεν το κάνει ως δούλος, και χάσει από κενοδοξία και το μισθό και το αξίωμα που έχει.

51. Η πίστη είναι που δίνει υπόσταση σ' όσα ελπίζομε (Εβρ. 11, 1), όπως και η φρόνηση στη ψυχή και η ταπείνωση στην αρετή. Και είναι παράδοξο, πως τα αυτοτελή-όπως είναι τα ελπιζόμενα αγαθά, η ψυχή και η αρετή- είναι ατελή χωρίς τις ιδιότητες που τα χαρακτηρίζουν-όπως είναι η πίστη, η φρόνηση και η ταπείνωση.

52. «Ο Κύριος θα προφυλάξει, λέει ο Ψαλμωδός, την είσοδό σου και την έξοδό σου» (Ψαλμ. 120, 8), δηλαδή την είσοδο των φαγητών και την έξοδο των λόγων με την εγκράτεια. Γιατί εκείνος που έχει εγκράτεια εισόδου και εξόδου στα φαγητά και στα λόγια, αποφεύγει την επιθυμία των οφθαλμών και πραΰνει τον παράλογο θυμό. Αυτά πρέπει περισσότερο απ' όλα να φροντίζει ο αγωνιζόμενος και να τα επιδιώκει με κάθε τρόπο. Γιατί με αυτά δυναμώνει η πρακτική άσκηση και στερεώνεται η θεωρητική επίδοση.

53. Μερικοί έχουν πολλή επιμέλεια για την είσοδο των φαγητών, για την έξοδο όμως των λόγων δείχνουν αμέλεια. Αυτοί δεν γνωρίζουν να διώχνουν το θυμό από την καρδιά τους, ούτε την επιθυμία από την σάρκα τους, κατά τον Εκκλησιαστή (Εκκλ. 11, 10), με τα οποία κτίζεται η καθαρή καρδιά από το καινοποιό Πνεύμα.

54. Η λιτότητα των φαγητών βρίσκεται στην κατώτερη ποιότητα της τροφής, ενώ το ακατηγόρητο των λόγων βρίσκεται στην καλύτερη ποιότητα της σιωπής.

55. Καθάρισε στην πυρά της ασιτίας τους νεφρούς σου-την έδρα του επιθυμητικού-, και δοκίμασε την καρδιά σου-την έδρα του θυμικού-με την εγκράτεια των λόγων. Και θα έχεις υπηρέτες στα καλά και το επιθυμητικό και το θυμικό μέρος της ψυχής.

56. Η σαρκική ηδονή εξασθενίζει σε όσους ασκούνται, όταν παρακμάζει το σώμα. Παραμένει όμως η ηδονή του φάρυγγα σ' εκείνον που δεν κατάφερε να την τιμωρήσει δίκαια. Πρέπει λοιπόν να επιδιώξεις να αποβάλεις την ντροπή του αποτελέσματος-της ηδονής-με την αποβολή του αιτίου-των ηδονικών φαγητών-,για να μη βρεθείς εκεί χωρίς την αρετή της εγκράτειας και ντυθείς με την ντροπή.

57. Είναι ανάγκη ο ασκητής να γνωρίζει πότε και με ποια φαγητά πρέπει να τρέφει το σώμα σαν εχθρό, και πότε να το στηρίζει σαν φίλο, και πότε να το παρηγορεί σαν ασθενή. Για να μην κάνει λάθος και δώσει στον φίλο εκείνα που αρμόζουν σε εχθρό, και στον εχθρό εκείνα που αρμόζουν σε φίλο, και εκείνα που αρμόζουν σε εχθρό τα δώσει στον ασθενή, και επειδή τους έχει σκανδαλίσει όλους, τον πολεμήσουν σε καιρό πειρασμού.

58. Όταν εκείνος που τρώει, προτιμά την τροφή παρά την τρυφή, τότε έρχεται η χάρη των δακρύων και αρχίζει να τον γλυκαίνει και να τον κάνει να ξεχνά κάθε άλλη γλυκύτητα, γιατί την έχει καταπιεί η ασύγκριτη γλυκύτητα των δακρύων.

59. Σ' εκείνον που επιδιώκει την άνεση, στερεύουν τα δάκρυα. Αναβλύζουν σ' εκείνον που αγάπησε το στενό δρόμο (Ματθ. 7, 13).

60. Δεν είναι χωρίς λύπη ούτε ο αμαρτωλός, ούτε ο δίκαιος. Ο πρώτος γιατί δεν εγκατέλειψε ολότελα το κακό. Ο δεύτερος γιατί δεν άγγιξε ακόμη την τελειότητα.

61. Από τις αρετές που εξαρτώνται από μας, οι σύμφωνες με τη δύναμή μας είναι η προσευχή και η σιωπή. Από αυτές που δεν εξαρτώνται από μας, αλλά κυρίως από την κατασκευή του σώματος, είναι η νηστεία και η αγρυπνία. Όποιο λοιπόν ο αγωνιστής μπορεί ευκολότερα να κάνει, μ' εκείνο πρέπει να καταπιάνεται.

62. Σπίτι της ψυχής είναι η υπομονή, επειδή μέσα σ' αυτήν ζει εξασφαλισμένη. Περιουσία της είναι η ταπείνωση, γιατί τρέφεται από αυτήν.

63. Αν δεν είσαι καρτερικός στους κόπους, δεν θα τιμηθείς με επαίνους. Κι αν πριν από την ηδονή προβλέπεις την οδύνη, θα αποφύγεις τη λύπη της.

64. Μη δεσμεύεις το μικρό ελάττωμα, και δε θα γίνεις δούλος του μεγαλύτερου. Γιατί το μεγαλύτερο κακό δε γίνεται πριν από το μικρό.

65. Αν αποβλέπεις στα μεγαλύτερα, θα είσαι φοβερός στα μικρότερα. Θα γίνεις όμως ευκαταφρόνητος στα μικρότερα αν παραιτηθείς από τα μεγαλύτερα.

66. Δεν θα μπορέσεις να φτάσεις στις μεγαλύτερες αρετές, αν δε φτάσεις στην κορυφή των αρετών που είναι σύμφωνες με τη δύναμή σου.

67. Σε όσους επικρατεί η ευσπλαχνία και η αλήθεια, σ' αυτούς υπάρχει και κάθε άλλο θεάρεστο. Γιατί η αλήθεια δεν κρίνει κανένα χωρίς ευσπλαχνία, και η ευσπλαχνία δεν ευσπλαχνίζεται κανένα χωρίς αλήθεια.

68. Όταν με την απλότητα αναμείξεις την εγκράτεια, τότε θα εννοήσεις την μέλλουσα μακαριότητα.

69. Δεν θα δεις οπωσδήποτε τα πάθη που σε πολεμούν, αν δεν αφήσεις πρωτύτερα ακαλλιέργητη τη γη από την οποία τρέφονταν.

70. Άλλοι ενδιαφέρονται να καθαρίσουν μόνο την ύλη του σώματος, άλλοι και της ψυχής. Γιατί άλλοι πήραν δύναμη εναντίον μόνο της έμπρακτης αμαρτίας, ενώ άλλοι και εναντίον του πάθους. Εναντίον όμως της αμαρτωλής επιθυμίας, πολύ ελάχιστοι.

71. Κακή ύλη του σώματος είναι η εμπάθεια. Της ψυχής, η ηδυπάθεια. Του νου η προσπάθεια (η

εμπαθής κλίση σε κάτι). Για την πρώτη ευθύνεται η αφή. Για την δεύτερη, οι υπόλοιπες αισθήσεις. Και για την τελευταία η αντίθετη διάθεση.

72. Ο ηδυπαθής είναι κοντά με τον εμπαθή. Ο προσπαθής είναι κοντά με τον ηδυπαθή. Ο απαθής είναι μακριά και από τους δύο.

73. Εμπαθής είναι εκείνος που έχει σφοδρότερη την τάση του λογιστικού για αμαρτία, ακόμη και αν δεν αμαρτάνει εξωτερικά. Ηδυπαθής είναι εκείνος που ενεργεί την αμαρτία του λογισμού, και ας υποφέρει εσωτερικά. Προσπαθής είναι εκείνος που είναι πιο κοντά στην ελευθερία μάλλον παρά στην δουλεία των μέσων. Απαθής είναι εκείνος που αγνοεί τη διαφορά όλων αυτών.

74. Εξαλείφεται από την ψυχή η εμπάθεια με νηστεία και προσευχή, η ηδυπάθεια με αγρυπνία και σιωπή, και η προσπάθεια με ησυχία και προσοχή. Η απάθεια συνίσταται από τη μνήμη του Θεού.

75. Από τα χείλη της απάθειας στάζουν, σαν από κηρήθρα μέλι, λόγια της αιώνιας ζωής (Άσμα 4, 11). Ποιος λοιπόν θα αξιωθεί στα χείλη της απάθειας να κολλήσει τα δικά του, και να αναπαυθεί ανάμεσα στους μαστούς της (Άσμα 1, 13) και να αισθανθεί τη γλυκιά μυρωδιά των ενδυμάτων της (Άσμα 4, 10-11); Δηλαδή να γλυκαθεί με τους νόμους των αρετών που είναι ανώτεροι από την απόλαυση κάθε αρώματος;

76. Γυμνοί από το ένδυμα της φιλαυτίας ίσως είναι πολλοί, λίγοι όμως είναι γυμνοί από το ένδυμα της φιλοκοσμίας. Από το ένδυμα της κενοδοξίας που λέγεται και τελευταίο, γυμνούς θα βρεις τους απαθείς.

77. Από το ορατό σώμα θα γυμνωθεί κάθε ψυχή. Από το σώμα της αμαρτίας θα γυμνωθεί η ψυχή εκείνη που έχει απολαύσει λίγο τα ευχάριστα της εδώ ζωής.

78. Νεκροί θα γίνουν όλοι όσοι ζουν. Για την αμαρτία όμως θα νεκρωθούν (Ρωμ. 6, 11) μόνον εκείνοι που τη μίσησαν με όλη τη ψυχή τους.

79. Ποιος θα δει τον εαυτό του πριν από τον θάνατο γυμνό από την αμαρτία; Και ποιος είναι εκείνος που γνώρισε πριν από τη μέλλουσα γύμνωση τον εαυτό του και ποια είναι η φύση του;

Μία ψυχή από έρωτα θεϊκό λαβωμένη (Άσμα 2, 5),
Ξέρει η προσευχή με το Θεό να ενώνει.

80. Η λογική ψυχή βρίσκεται στο μεταίχμιο του αισθητού και του νοερού φωτός. Με τη βοήθεια του πρώτου εργάζεται τα σωματικά, ενώ με του δεύτερου, τα έργα του πνεύματος. Αλλά επειδή σκοτείνιασε μέσα της το νοερό φως και επικράτησε το αισθητό εξαιτίας της από την πτώση συνήθειας, αν δεν ενωθεί τελείως με το νοερό στην προσευχή, δεν μπορεί ν' ατενίζει ολοκληρωτικά στα θεία. Και είναι ανάγκη να βρίσκεται στο μεταίχμιο σκότους και φωτός, να ζει σε σχέση με το σκότος και κατά φαντασίαν με το φως.

81. Μέσα από τη στενή πύλη της προσευχής, νους γεμάτος πάθη δεν μπορεί να μπει, πριν εγκαταλείψει τη μέριμνα που προκαλεί η σχέση με τα αισθητά, αλλά θα υποφέρει παντοτινά τριγυρίζοντας στα πρόθυρά της.

82. Ας παραμένει μαζί με το νου η προσευχή όπως στον ήλιο η ακτίδα. Χωρίς την προσευχή, οι μέριμνες για τα αισθητά πετούν γύρω από το νου σαν άνυδρα σύννεφα και τον εμποδίζουν να δείξει τη λαμπρότητά του.

83. Η δυνατή προσευχή κάνει τον άνθρωπο να δέχεται θεληματικά την πείνα της τροφής. Η δυνατή πείνα τον κάνει να μη βλέπει, ούτε ν' ακούει τίποτε από τα εγκόσμια, εκτός απ' ό,τι είναι απολύτως αναγκαίο. Εκείνος που δεν προνοεί γι' αυτά, δε στερέωσε το οικοδόμημα της νηστείας, κι εξαιτίας της έκανε να πάθει ολόγυρα ρωγμές το οικοδόμημα της προσευχής.

84. Αν ο νους δεν απαλλαγεί απ' όλα τα περιττά που αφορούν στην αίσθηση, δεν μπορεί να πετάξει προς τα πάνω και να γνωρίσει το αξίωμά του.

85. Η νηστεία, επειδή είναι φανερή, είναι σύμβολο της ημέρας, ενώ η προσευχή της νύχτας, επειδή είναι αφανής. Όποιος λοιπόν ασκεί ορθά τη νηστεία κατά την ημέρα και την προσευχή κατά τη

νύχτα, θα συναντήσει την πόλη που επιδιώκει, απ' όπου απουσιάζει κάθε οδύνη, λύπη και στεναγμός (Ησ. 35, 10).

86. Η πνευματική εργασία μπορεί να υπάρξει και χωρίς κοπιαστική σωματική εργασία. Μακάριος λοιπόν εκείνος που θεωρεί την άυλη εργασία ανώτερη από το υλικό έργο. Γιατί με την πνευματική εργασία αναπλήρωσε την έλλειψη της σωματικής, ζώντας την κρυφή ζωή της προσευχής, που είναι φανερή στο Θεό.

87. Ο θείος Απόστολος μας προτρέπει να υπομένουμε πιστεύοντας, να χαιρόμαστε ελπίζοντας και να επιμένομε στην προσευχή (Ρωμ. 12, 12), για να μένει μόνιμα σε μας το αγαθό της χαράς. Κι αφού είναι έτσι, εκείνος που δεν υπομένει, δεν είναι πιστός, και εκείνος που δεν χαίρεται, δεν έχει καλές ελπίδες, επειδή απέρριψε την αιτία της χαράς, δηλαδή την προσευχή, με το να μην επιμένει σ' αυτήν.

88. Άν ο νους, απασχολημένος εξαρχής με εγκόσμιους λογισμούς, απέκτησε τόση φιλία με αυτούς, πόση οικειότητα δε θα αποκτήσει με τη συνεχή προσευχή; Γιατί όπου πολυκαιρίζει ο νους, λένε, εκεί και ευρύνεται.

89. Όπως παλιά ο νους, αφού απομακρύνθηκε από την κατοικία του, λησμόνησε την λαμπρότητά της, έτσι πρέπει τώρα με τη λήθη των επιγείων να τρέξει πάλι σ' αυτήν με την προσευχή.

90. Σαν κάποιο νήπιο σε στερεμένους μαστούς της μητέρας του θα βρεθεί ο νους στην προσευχή που δεν μπορεί να τον παρηγορήσει. Στην προσευχή όμως που παρηγορεί, θα είναι σαν το νήπιο που αφυπνίζεται γλυκά στην αγκαλιά της μητέρας του.

91. «Εκεί», δηλαδή στο πένθιμο κρεβάτι της ενάρετης ζωής, θα πει όμοια με τη νύμφη του Άσματος (Άσμα 7, 13) και η νύμφη προσευχή στον εραστή της, «θα σου δώσω τους μαστούς μου, αν μου δοθείς ολοκληρωτικά».

92. Δεν μπορεί να έχει φιλία προς την προσευχή εκείνος που δεν απαρνήθηκε κάθε υλικό.

93. Εκτός από τη ζωή και την αναπνοή, αποχωρίσου όλα τα άλλα κατά την προσευχή, αν θέλεις να μείνεις με μόνο του νου.

94. Τεκμήριο για το νου που αγαπά το Θεό είναι η μονολόγιστη προσευχή. Για τον φρόνιμο λογισμό είναι ο καίριος λόγος. Και για την ελεύθερη αίσθηση είναι η ενιαία γεύση. Όταν υπάρχουν αυτά τα τρία, λέγεται ότι πάνε καλά τα της ψυχής.

95. Πρέπει να γίνει λεία και απαλή, σαν των παιδιών, η φύση αυτού που προσεύχεται, για να δεχθεί εύκολα όπως γίνεται στα παιδιά, την ανάπτυξη που δημιουργείται από την προσευχή. Γι' αυτό μην αμελείς εσύ που επιθυμείς να ενωθείς μαζί της.

96. Δεν έχουν όλοι τον ίδιο στόχο στην προσευχή. Άλλος έχει αυτόν και άλλος άλλον. Ο ένας προσεύχεται, αν είναι δυνατόν, να είναι πάντοτε η καρδιά του μέσα στην προσευχή. Άλλος προσεύχεται και να την ξεπεράσει. Άλλος προσεύχεται να μην εμποδίζεται από λογισμούς. Όλοι όμως προσεύχονται ή να διατηρηθούν στα καλά, ή να μην παρασυρθούν στα κακά.

97. Αν από την προσευχή κανείς δε μένει αταπείνωτος (γιατί συντρίβεται και ταπεινώνεται ο προσευχόμενος), άρα εκείνος που συμπεριφέρεται με θρασύτητα, δεν προσεύχεται με ταπείνωση.

98. Όταν εκείνος που προσεύχεται έχει στο νου του τη χήρα που ζητούσε το δίκιο της από το σκληρό δικαστή (Λουκ. 18, 2-5), δε θα αποθαρρυνθεί ποτέ επειδή αργούν να εκπληρωθούν οι αγαθές υποσχέσεις του Θεού.

99. Δεν θα μείνει η προσευχή κοντά σ' εσένα που χρονοτριβείς στους εξωτερικούς συλλογισμούς και τις εξωτερικές ομιλίες. Η ίδια θα φανεί να επιστρέφει σ' εκείνον που για χάρη της περικόπτει τα περισσότερα.

100. Αν τα λόγια της προσευχής δεν εισχωρούν στο βάθος της ψυχής, δεν θα αφεθούν τα δάκρυα να ξεχυθούν στην επιφάνεια του προσώπου.

101. Θα βλαστήσουν τα στάχυα του γεωργού που δεν άφησε το σπόρο στην επιφάνεια της γης. Και θ' αναβλύσουν τα δάκρυα του μοναχού εκείνου που δεν αφήνει να περάσουν χωρίς κόπο τα λόγια της προσευχής.

102. Το κλειδί της βασιλείας των ουρανών είναι η προσευχή. Εκείνος που την κατέχει όπως πρέπει, βλέπει τα αγαθά που είναι φυλαγμένα για τους φίλους της, ενώ κοιτάζει μόνο τα παρόντα εκείνος που δεν έχει παρρησία σ' αυτήν.

103. Δεν μπορεί ο νους στον καιρό της προσευχής να λέει με παρρησία προς τον Θεό: «Έσπασες τα δεσμά μου. Θα σου προσφέρω σαν θυσία τη δοξολογία» (Ψαλμ 115, 7-8), αν από επιθυμία των θείων, δεν αποσπαστεί από τη δειλία, τη ραθυμία, την πολυυπνία και την καλοφαγία, που προκαλούν τις αμαρτίες.

104. Όποιος αφήνει το νου του να περιπλανιέται κατά την προσευχή, στέκεται έξω από το πρώτο καταπέτασμα (Εβρ. 9, 2-3), ενώ εκείνος που ασκεί τη μονολόγιστη προσευχή, περνά μέσα απ' αυτό. Στα άγια των αγίων όμως μπαίνει μόνο εκείνος που έχοντας την ειρήνη των φυσικών λογισμών, εξετάζει και τα σχετικά με την ειρήνη που υπερβαίνει κάθε νου (Φιλιπ. 4, 7), και γίνεται άξιος από αυτό κάποιας θεοφάνειας.

105. Όταν η ψυχή ησυχάσει από τα έξω και ενωθεί με την προσευχή, τότε η προσευχή την περικυκλώνει σαν φλόγα, όπως η φωτιά το σίδερο, και την πυρακτώνει ολόκληρη. Και η ψυχή βέβαια παραμένει η ίδια, αλλά δε δέχεται άγγισμα, όπως και το πυρωμένο σίδερο δεν μπορεί να το αγγίσει κανείς.

106. Μακάριος εκείνος που αξιώθηκε να φτάσει σε τέτοια μέτρα σ' αυτή τη ζωή και είδε το κατά φύση πήλινο σώμα του, κατά χάρη πύρινο.

107. Στους αρχαρίους, ο νόμος της προσευχής είναι πάνω τους σαν βαρύς αφέντης. Για όσους έχουν προκόψει, είναι σαν έρωτας που ωθεί τον πεινασμένο σε πολυτελές συμπόσιο.

108. Σ' εκείνους που ασκούν ορθά την πρακτική αρετή, η προσευχή, σαν νεφέλη που τους επισκιάζει (Εξ. 13, 21), άλλοτε εμποδίζει τους καυστικούς λογισμούς, και άλλοτε τους ραντίζει με σταγόνες δακρύων και δείχνει σ' αυτούς τις πνευματικές θεωρίες.

109. Είναι γλυκιά η μελωδία της κιθάρας που παίζεται από κάποιον. Η ψυχή όμως, στην οποία δεν συνηχεί κατά την προσευχή και η μυστική προσφώνηση του Πνεύματος, δεν μπορεί να γίνει ευκατάνυκτη. Η διαπίστωση που κάνει ο Απόστολος Παύλος: «Πως θα προσευχηθούμε όμως πρέπει, δεν γνωρίζομε κλπ.» (Ρωμ. 8, 26), σ' αυτό οδηγεί εκείνον που προσεύχεται.

Γνωστικά κεφάλαια

Φωτίζεται ο νους που ανέβηκε στο ύψος της γνωστικής θεωρίας μελετώντας τους λόγους. Σκοτίζεται όμως πάλι, όταν κυλιστεί σε πάθος.

1. Είναι ανάγκη να γνωρίζει ο γνωστικός πότε ο νους του βρίσκεται στον χώρο των νοημάτων, πότε στο χώρο των λογισμών και πότε στο χώρο της αισθήσεως. Και σ' αυτόν τον τελευταίο, αν είναι σε πράγματα του καιρού, ή σε παράκαιρα μάλλον.

2. Όταν ο νους δε βρίσκεται σε νοήματα, βρίσκεται οπωσδήποτε σε λογισμούς. Όταν βρίσκεται σε λογισμούς, δε βρίσκεται σε νοήματα. Όταν βρίσκεται με την αίσθηση, βρίσκεται με όλα.

3. Με το νόημα, ο νους περνάει στα νοητά. Με το λογισμό, το λογικό περνάει στα λογικά. Η αίσθηση μέσω της φαντασίας περνάει στα πρακτικά.

4. Όταν ο νους μαζεύεται στον εαυτό του, δε θεωρεί τίποτε ούτε από τα αισθητά, ούτε από τα λογικά, αλλά μόνο γυμνά νοερά πνεύματα και θεϊκές λάμψεις που αναβλύζουν ειρήνη και χαρά.

5. Άλλο είναι το περιεχόμενο του πράγματος, άλλο η έννοιά του και άλλο εκείνο που γίνεται αντιληπτό με την αίσθηση. Το πρώτο είναι ουσία, το δεύτερο συμβεβηκός, το τρίτο είναι η διαφορά

του υποκειμένου.

6. Ο νους, καθώς ανοίγεται σε πολλούς δρόμους, γίνεται αχόρταστος. Όταν μαζεύεται σε ένα μόνο, στο δρόμο της προσευχής, πριν από την τελειότητα στενοχωρείται, και παρακαλεί μ' επιμονή αυτόν, στο οποίον ανήκει, ν' αφεθεί και να πάει σ' εκείνα από τα οποία ήρθε.

7. Ο νους, ενώ προέρχεται από ψηλά, δε θα επιστρέψει πάλι εκεί, αν δεν καταφρονήσει τελείως τα κάτω με την ασχολία στα θεία.

8. Αν δεν μπορείς να κάνεις την ψυχή σου να περιοριστεί στους λογισμούς που την αφορούν, τουλάχιστον ανάγκασε το σώμα σου να μονάζει σκεπτόμενος πάντα την αθλιότητά του. Γιατί έτσι, με τον καιρό και με το έλεος του Θεού, θα μπορέσεις να επιστρέψεις στο αρχικό αξίωμα της θείας ευγένειας.

9. Ο πρακτικός εύκολα μπορεί να υποτάξει το νου του στην προσευχή, ενώ ο θεωρητικός την προσευχή στο νου. Ο πρώτος με το να συμμαζεύει την αίσθηση από τα φαινόμενα σχήματα, ο δεύτερος με το να μεταφέρει την ψυχή προς τους κρυμμένους μέσα στα σχήματα λόγους. Ο πρώτος κάνει το νου του να αγνοεί τους λόγους των σωμάτων, ενώ ο δεύτερος τον κάνει να κατανοεί τους λόγους των ασωμάτων. Ασώματα είναι οι λόγοι των σωμάτων, οι ιδιότητες και οι ουσίες τους.

10. Όταν ελευθερώσεις το νου σου από την ηδυπάθεια των σωμάτων, των πραγμάτων και των φαγητών, τότε οποιοδήποτε δώρο κάνεις στο Θεό θα σου λογαριαστεί καθαρό. Ως ανταπόδοση θα λάβεις ν' ανοίξουν τα μάτια της καρδιάς σου για να μελετάς καθαρά τους λόγους του Θεού που είναι γραμμένοι εκεί που θα φανούν πιο γλυκοί από μέλι και κηρήθρα (Ψαλμ. 118, 103) στο νοητό λάρυγγά σου, από τη γλυκύτητα που βγαίνει απ' αυτούς.

11. Δεν θα μπορέσεις να κάνεις το νου σου ανώτερο από την επιθυμία των σωμάτων, των πραγμάτων και των όχι απαραίτητων φαγητών, εκτός αν τον εισαγάγεις στην καθαρή χώρα των δικαίων, οπότε θα αναπηδήσει η μνήμη του θανάτου και η μνήμη του Θεού και θα σβήσει από τη γήινη καρδιά κάθε βλάστημα επιθυμίας.

12. Τίποτε άλλο δεν είναι πιο φοβερό από τη μνήμη του θανάτου, ούτε πιο θαυμάσιο από τη μνήμη του Θεού. Η πρώτη προξενεί σωτήρια λύπη, ενώ η άλλη χαρίζει ευφροσύνη (Ψαλμ. 76, 4), όπως λέει ο Προφήτης: «Σκέφτηκα το Θεό και ένιωσα ευφροσύνη». Και ο σοφός λέει: «Έχε στο νου σου τα τελευταία σου, και δε θα αμαρτήσεις» (Σ. Σειράχ 7, 36). Είναι αδύνατο να κάνει κάποιος κτήμα του το δεύτερο, αν δε λάβει προηγουμένως πείρα της στρυφνότητας του πρώτου.

13. Έως ότου ο νους αντικρύσει τη δόξα του Θεού με ακάλυπτο πρόσωπο (Β΄ Κορ. 3, 18), δεν μπορεί η ψυχή να λέει με συναίσθηση: «Εγώ θα νιώσω αγαλλίαση εξαιτίας του Κυρίου, θα ευφρανθώ για τη σωτηρία που θα μου στείλει» (Ψαλμ. 34, 9). Γιατί το κάλυμμα της φιλαυτίας της σκεπάζει την καρδιά, για να μην της φανερωθούν τα θεμέλια της οικουμένης, τα οποία είναι οι λόγοι των δημιουργημάτων. Το κάλυμμα αυτό δεν αφαιρείται από την καρδιά χωρίς θεληματικούς και αθέλητους κόπους.

14. Ούτε μετά τη φυγή από την Αίγυπτο, η οποία είναι η έμπρακτη αμαρτία, ούτε μετά τη διάβαση της Ερυθράς Θαλάσσης, η οποία είναι η δουλεία στα αισθητά, αλλά μετά τη διαμονή στην έρημο, που βρίσκεται ανάμεσα στα ενεργήματα και τα κινήματα της κακίας, μπορεί ο οδηγός του Ισραήλ να κατασκοπεύει τη γη της επαγγελίας, η οποία είναι η απάθεια, αποστέλλοντας ως κατασκόπους (Ι. Ναυή 2, 1-3) την οπτική και τη θεωρητική του δύναμη.

15. Εκείνοι που κάθονται στην έρημο, δηλαδή στην απραξία των παθών, εξ ακοής μαθαίνουν τα αγαθά της μακαρίας εκείνης γης της επαγγελίας. Εκείνοι που τα κατασκόπευσαν, πήραν κάποια απλή ιδέα με τη θεωρία των ορατών. Εκείνοι όμως που καταξιώθηκαν να μπουν σ' αυτήν, χόρτασαν με όλη την αίσθησή τους απ' όσα ρέουν μέλι και γάλα (Εξ. 3, 8) απ' αυτήν δηλαδή από τους λόγους της πρώτης και της δεύτερης θεωρίας.

16. Δεν σταυρώθηκε ακόμη μαζί με το Χριστό εκείνος που εξακολουθεί να έχει φυσικές κινήσεις στη σάρκα του, ούτε έχει ταφεί μαζί Του εκείνος που σέρνει μαζί του κακές ψυχικές ενθυμίσεις. Πως λοιπόν θα αναστηθεί αυτός μαζί με το Χριστό για να ζήσει την καινούργια ζωή (Ρωμ. 6, 4-6);

17. Επειδή τρεις είναι οι πιο περιεκτικές αρετές της ψυχής, η νηστεία, η προσευχή και η σιωπή, είναι ανάγκη εκείνος που πρόκειται να σταματήσει την προσευχή, να αναπαύεται σε κάποια φυσική θεωρία. Εκείνος που πρόκειται να λύσει τη σιωπή, να ασχοληθεί σε κάποια ηθική ομιλία. Κι εκείνος που θα καταλύσει τη νηστεία, να λάβει κάποια τροφή που επιτρέπεται.

18. Όσο ο νους βρίσκεται στα θεία, διατηρεί τη θεία ομοίωση, παραμένοντας αγαθός και σπλαχνικός. Όταν όμως βρεθεί στα αισθητά, αν μεν κατεβαίνει προς αυτά στον καιρό και με τον τρόπο που πρέπει, δίνοντας και παίρνοντας εμπειρία, επιστρέφει πάλι στον εαυτό του ξαναβρίσκοντας την ευρωστία του. Αν όμως κατεβαίνει σε ακατάλληλο καιρό και χωρίς ανάγκη, τότε θα βρεθεί σαν κάποιος στρατηγός απερίσκεπτος που χάνει στη μάχη την περισσότερη δύναμή του.

19. Ο παράδεισος της απάθειας που είναι κρυμμένος μέσα μας, είναι εικόνα του παραδείσου που μέλλει να υποδεχθεί τους Δικαίους. Αλλά δε θα βρεθούν έξω από αυτόν όλοι όσοι δεν μπόρεσαν να μπουν στον παράδεισο που περιέχεται μέσα μας.

20. Ο αισθητός ήλιος κρατάει τις ακτίνες του έξω από κλειστά σπίτια. Ο νοητός όμως ήλιος δε θα ρίξει τις γλυκές του ακτίνες στην ψυχή, η οποία τον περιμένει, αλλά δεν έχει κλειστές τις αισθήσεις για τα ορατά.

21. Γνωστικός είναι αυτός που ενεργεί με μεγαλοσύνη τις καταβάσεις του στα αισθητά, και με ταπείνωση τις αναβάσεις της ψυχής του στα νοητά.

22. Η μέλισσα γυρίζοντας στα λιβάδια, βρίσκει εκεί από πού θα μαζέψει το μέλι. Η ψυχή περιδιαβάζοντας τους ποικίλους αιώνες, από εκεί χύνει τη γλυκύτητα στη διάνοια.

23. Το ελάφι που έφαγε φίδια τρέχει στις πηγές για να σβήσει ο κάψιμο του δηλητηρίου. Η ψυχή που πληγώθηκε από θεϊκά βέλη, έχει ακατάπαυστο έρωτα προς το Θεό που την πλήγωσε.

24. Στη μοναχική ζωή γεννιούνται ψιλοί λογισμοί, ενώ στην έγγαμη, γεννιούνται και πρόσθετοι λογισμοί. Στην πολυσχιδή όμως ψυχή, οι λογισμοί εκδιώκονται. Την πλησιάζουν μόνο ασώματοι νόες και της αποκαλύπτουν τους λόγους περί προνοίας και κρίσεως, σαν κάποια θεμέλια της γης.

25. Στην έγγαμη ζωή, το αρσενικό και το θηλυκό δεν μπορούν να βλέπονται απαθώς. Αυτό συμβαίνει μόνο στη μοναχική ζωή, όπου χάρη στον Ιησού Χριστό, δεν αναγνωρίζεται διαφορά αρσενικού και θηλυκού (Γαλ. 3, 28), λόγω της θείας ομοιώσεως.

26. Οι λογισμοί δεν προέρχονται ούτε από το άλογο μέρος της ψυχής (γιατί δεν υπάρχουν λογισμοί στα άλογα όντα), ούτε από το νερό (γιατί ούτε στους αγγέλους υπάρχουν). Είναι γεννήματα της λογικής της και χρησιμοποιούν σαν σκάλα τη φαντασία. Ανεβαίνουν δηλαδή στο νου από την αίσθηση και του μεταφέρουν τα σχετικά με αυτή, και κατεβαίνουν από το νου στην αίσθηση, υποβάλλοντας τα σχετικά με το νου σ’ αυτήν.

27. Σαν κάποιοι που ανεβαίνουν από το βυθό και προσπαθούν να πιαστούν από κάπου για να σωθούν, θα παρουσιαστούν οι πονηροί λογισμοί, όταν η κακία κινδυνεύει σαν πλοίο να βυθιστεί στον κατακλυσμό των δακρύων.

28. Ανάλογα με την ποιότητα της ψυχής, μαζεύονται γύρω από αυτήν οι λογισμοί ή ως πειρατές να την βυθίσουν, ή ως κωπηλάτες να τη βοηθήσουν όταν κινδυνεύει. Οι πρώτοι την τραβούν προς το πέλαγος των απρεπών λογισμών, ενώ οι δεύτεροι, προτιμώντας την πλησιέστερη ακτή, κάνουν το πλοίο ν’ αράξει σε γαλήνιες ακτές.

29. Η ψυχή που επιθυμεί να αποβάλλει τον έβδομο και τελευταίο λογισμό της κενοδοξίας, αν δεν ξεντυθεί τους έξι προηγούμενους, δεν θα μπορέσει να ντυθεί τον όγδοο, τον οποίο ο θείος Απόστολος ονομάζει «ουράνιο κατοικητήριο» (Β΄ Κορ. 5, 2-4). Που εξαιτίας των στεναγμών τους γίνονται ικανοί να το φορούν εκείνοι που για χάρη του γυμνώθηκαν από τα υλικά πράγματα.

30. Στην τέλεια προσευχή έρχονται αγγελικοί λογισμοί. Στη μέση προσευχή, πνευματικοί, και στην εισαγωγική, οι φυσιολογικοί.

31. Όπως η καλή ποιότητα του σπόρου φανερώνεται με το στάχυ, έτσι και η γνησιότητα της θεωρίας φανερώνεται με την προσευχή. Το στάχυ, για να εμποδίζει τα πουλιά που τρώνε σπόρους, έχει γύρω του σαν δόρατα τα άγανα. Αντίστοιχα, ο προσευχόμενος έχει τους λογισμούς που φιλοσοφούν την ώρα των πειρασμών, για να τους αφανίσουν.

32. Όσα από την ψυχή μπορούμε να δούμε επειδή συνδέονται με την πράξη, μοιάζουν ασημένια φτερά περιστεριού. Οι πλάτες της, δηλαδή όσα δεν φαίνονται επειδή συνδέονται με τη θεωρία, αλλά τα νοούμε, έχουν τη λάμψη του χρυσαφιού (Ψαλμ. 67, 14). Η ψυχή που δεν έγινε έτσι ωραία, δεν μπορεί να πετάξει και ν' αναπαυθεί (Ψαλμ. 54, 7) εκεί όπου, όλοι όσοι κατοικούν, έχουν διαρκή ευφροσύνη (Ψαλμ. 86, 7).

Πρακτικά και Θεωρητικά κεφάλαια

Λιβάδι είναι εδώ καρπούς γεμάτο πνευματικής πράξεως και θεωρίας.

33. Οι παλιοί είχαν εντολή να προσφέρουν στο Ναό τις απαρχές, δηλαδή τους πρώτους καρπούς από το αλώνι και το πατητήρι (Έξ. 22, 29). Και εμείς τώρα, ως απαρχές της πρακτικής πρέπει να προσφέρομε στο Θεό την εγκράτεια και την αλήθεια, και της θεωρητικής αρετής, την αγάπη και την προσευχή. Με τα πρώτα λυγίζομε τις ορμές της παράλογης επιθυμίας και του θυμού. Με τα δεύτερα, τις κούφιες σκέψεις και τις επιβουλές από τους γύρω μας.

34. Αρχή της πρακτικής είναι η εγκράτεια και η αλήθεια. Μεσότητα, η σωφροσύνη και η ταπεινοφροσύνη. Τέλος της η ειρήνη των λογισμών και ο αγιασμός του σώματος.

35. Πράξη είναι όχι μόνο το να μπορεί κανείς να κάνει απλώς τα καλά, αλλά να τα κάνει και όπως πρέπει. Δηλαδή αυτός που πράττει, να έχει υπόψη για τις πράξεις του τον καιρό και το μέτρο τους.

36. Θεωρία δεν είναι μόνο να θεωρεί κανείς με το νου του πως είναι τα όντα, αλλά και τους λόγους τους, σε τι αποβλέπουν.

37. Ούτε πράξη ασφαλής υπάρχει χωρίς θεωρία, ούτε αληθινή θεωρία χωρίς πράξη. Πρέπει και η πράξη να είναι έλλογη, και η θεωρία έμπρακτη, ώστε στη πρώτη να μην έχει δύναμη η κακία, και στη δεύτερη να είναι δυνατή η αρετή με διάθεση καλοσύνης.

38. Κατάληξη των πρακτικών είναι η νέκρωση των παθών, ενώ τέρμα των γνωστικών, η θεωρία των αρετών.

39. Όπως είναι η ύλη σε σχέση με τη μορφή, έτσι είναι η πράξη σε σχέση με τη θεωρία. Και όπως είναι τα μάτια στο πρόσωπο, έτσι είναι η θεωρία για τη πράξη.

40. Πολλοί τρέχουν στο στάδιο της πρακτικής αρετής, ένα όμως παίρνει το βραβείο (Α΄ Κορ. 9, 24): εκείνος που επιθυμεί να φτάσει στο τέλος της με τη θεωρία.

41. Ο πρακτικός πίνει ποτό κατανύξεως στην προσευχή, ενώ με ποτήρι εκλεκτού κρασιού μεθά ο θεωρητικός (Ψαλμ. 22, 5). Ο πρώτος φιλοσοφώντας τα φυσικά, ο άλλος αγνοώντας και τον εαυτό του στην προσευχή.

42. Ο πρακτικός δεν έχει τη δύναμη να εγκαρτερήσει πολύ σε πνευματική θεωρία, γιατί βρίσκεται εκεί σαν φιλοξενούμενος και γρήγορα βγαίνει από εκείνο το σπίτι.

43. Οι πρακτικοί όταν προσεύχονται είναι σαν να μπαίνουν στις πύλες των εντολών του Θεού. Οι θεωρητικοί σαν να μπαίνουν στις αυλές των αρετών, όταν υμνούν. Οι πρώτοι ευχαριστούν γιατί λύθηκαν από τα δεσμά, ενώ οι άλλοι γιατί και αιχμαλώτους έπιασαν τους εχθρούς που τους πολεμούσαν.

44. Η δύναμη της θεωρίας πρέπει να είναι ανάλογη με τη δύναμη της πρακτικής, για να μην της συμβεί ό,τι σε πλοίο που έχει δυσανάλογα πανιά και ή κινδυνέψει από την σφοδρότητα του αέρα λόγω του υπερβολικού μεγέθους των πανιών, ή πάθει ζημιά από τους ανέμους λόγω της μικρότητάς τους σε σχέση με το σκάφος.

45. Ως κωπηλάτες του νοητού πλοίου να θεωρείς τους ευσεβείς λογισμούς. Ως κουπιά τις ζωτικές δυνάμεις της ψυχής, δηλαδή το θυμό, την επιθυμία, τη βούληση και την προαίρεση. Αυτές ο πρακτικός τις χρειάζεται πάντοτε όχι όμως και ο θεωρητικός. Γιατί ο θεωρητικός, στο καιρό της προσευχής αφού τα αποχαιρετήσει όλα, κάθεται ο ίδιος στο τιμόνι της διακρίσεως και ξαγρυπνά όλη τη νύχτα της θεωρίας, προσφέροντας δοξολογίες σ' Εκείνον που συγκρατεί τα πάντα. Και κάπου-κάπου πιάνει και κάποιο ερωτικό τραγούδι και το ψάλλει στην ψυχή του, παρατηρώντας τα ψηλά κύματα και τις θορυβώδεις κινήσεις της τρικυμισμένης θάλασσας και νιώθοντας θαυμασμό για τις κρίσεις και τα προστάγματα του Θεού.

46. Εκείνος που είναι στη μεσότητα της πράξεως και της θεωρίας, ούτε με μόνα τα κουπιά πλέει, ούτε με μόνα τα νοητά πανιά, αλλά και με τα δύο, όπως οι ναυτικοί, εξυπηρετείται στο ταξίδι του. Υποφέρει με χαρά και κόπους της πράξεως, επειδή έχει σε κάποιο μέτρο τη θεωρία, και τους λόγους της ατελούς θεωρίας, επειδή βοηθείται από τη πράξη.

47. Ο θεωρητικός, επειδή έχει τη φύση σύμφωνη με την προαίρεσή του, πλέει χωρίς κόπο, σαν να τον βοηθεί κάποιο ρεύμα. Ο πρακτικός επειδή βρίσκει τη διάθεση αντίθετη προς την προαίρεσή του, αντιμετωπίζει μεγάλη τρικυμία λογισμών και από τη σφοδρότητά τους κινδυνεύει ακόμη και σε απόγνωση να έρθει.

48. Το χωράφι που δεν καλλιεργήθηκε καλά, συνήθως δεν ανταποδίδει πλούσιο και καθαρό το σπόρο στο γεωργό. Και εκείνος που εργάζεται την πρακτική άσκηση, αν δεν την εργάζεται με επιμέλεια και χωρίς επίδειξη, δε θα δει τον καρπό της προσευχής πολύ καθαρό.

49. Η διάνοια που τρίβεται από αδιάλειπτα βήματα προσευχής, μοιάζει με τη γη που πατιέται συνεχώς. Αυτή η γη γίνεται λεία, ενώ μια τέτοια διάνοια γίνεται ευθεία. Και γίνονται κατάλληλες για να δεχτούν, η πρώτη ευαίσθητα πόδια, η άλλη καθαρές προσευχές.

50. Στα ένυλα ο νους έχει συνεργό το λογισμό. Στα άυλα όμως, αν δεν τον απορρίψει, θα τον έχει σαν αγκάθι να τον ταλαιπωρεί (Β΄ Κορ. 12, 7).

51. Ο πρακτικός έχει σαν κάλυμμα πάνω στην καρδιά του κατά την ώρα της προσευχής τη γνώση των αισθητών, το οποίο δεν μπορεί ν' αφαιρεθεί λόγω της σχέσεώς του μ' αυτά. Μόνο ο θεωρητικός, επειδή δεν εμποδίζεται από τα αισθητά, μπορεί να βλέπει με ακάλυπτο πρόσωπο εν μέρει τη δόξα του Θεού (Β΄Κορ. 3, 18).

52. Η προσευχή που γίνεται με πνευματική θεωρία είναι η γη της επαγγελίας, από την οποία ρέει σαν γάλα και μέλι (Έξ. 3, 8) η γνώση των λόγων των σχετικών με την πρόνοια και την κρίση του Θεού. Η προσευχή που γίνεται με κάποια φυσική θεωρία είναι η Αίγυπτος, όπου έρχεται στον προσευχόμενο η μνήμη των πιο υλικών επιθυμιών. Η απλή προσευχή είναι το μάννα της ερήμου (Αρ. 11, 7), το οποίο, καθώς είναι μονοειδές, αποκλείει σ' όσους δεν έχουν καρτερία τα υποσχεμένα καλά, σ' εκείνους όμως που εγκαρτερούν σ' αυτή τη στενόχωρη τροφή, προξενεί την ανώτερη γεύση που δεν χάνεται.

53. Πράξη ενωμένη με θεωρία είναι σαν σώμα ενωμένο με πνεύμα ηγεμονικό (Ψαλμ. 50, 14). Χωρίς θεωρία, θα θεωρηθεί σαν σάρκα ενωμένη με πνεύμα ευμετάβολο.

54. Αυλή της λογικής ψυχής είναι η αίσθηση, ναός της η διάνοια και αρχιερέας ο νους. Στην αυλή λοιπόν στέκεται ο νους που εμποδίζεται από λογισμούς όχι εύλογους, ενώ στο ναό στέκεται εκείνος που εμποδίζεται από εύλογους λογισμούς. Από κανενός είδους λογισμούς όμως δεν εμποδίζεται εκείνος που αξιώθηκε να μπει στα άγια των αγίων.

55. Στο σπίτι της πρακτικής ψυχής υπάρχουν θρήνοι και μοιρολόγια και αλοίμονο (Παροιμ. 23, 29), εξαιτίας του κόπου. Ενώ στης θεωρητικής ψυχής ακούγονται φωνές αγαλλιάσεως και δοξολογίας (Ψαλμ. 41, 5), λόγω της γνώσεως.

56. Ο πρακτικός, εξαιτίας των κόπων, επιθυμεί να πεθάνει και να βρεθεί μαζί με το Χριστό (Φιλιπ. 1, 23). Ο θεωρητικός επιθυμεί πολύ περισσότερο να παραμένει στο σώμα, και για τη χαρά που δοκιμάζει από την προσευχή, και για την ωφέλεια που γίνεται στον πλησίον.

57. Στους πιο προικισμένους στο λογικό, η θεωρία προηγείται από την πράξη, ενώ στους λιγότερο προικισμένους, προηγείται η πράξη από την θεωρία. Και οι δύο καταλήγουν στο ίδιο τέλος. Συντομότερα όμως θα φανεί σ' εκείνους που προηγείται η θεωρία από την πράξη.

58. Η θεωρία των νοητών είναι παράδεισος. Σ' αυτόν, ο γνωστικός μπαίνει όπως στο δικό του σπίτι κατά την προσευχή. Ο πρακτικός θα φανεί σαν περαστικός, που έχει την επιθυμία να σκύψει μέσα να δει, αλλά δεν μπορεί γιατί ο φράχτης είναι ψηλότερος από το πνευματικό του ανάστημα.

59. Τα σωματικά πάθη μοιάζουν με θηρία, τα ψυχικά με πουλιά. Τα θηρία τα εμποδίζει με φράχτη από το λογικό αμπέλι ο πρακτικός, όχι όμως και τα πουλιά, αν δε φτάσει στην πνευματική θεωρία, ακόμη κι αν φροντίζει πολύ για την φύλαξη του εσωτερικού του.

60. Ο πρακτικός δεν μπορεί να γίνει ανώτερος από την ηθική ευπρέπεια, εκτός αν και αυτός, σαν τον πατριάρχη Αβραάμ (Γεν. 12, 1), βγει έξω από τη γη του δηλαδή από το φυσικό νόμο, και από τη συγγένειά του, δηλαδή από την ως τότε ζωή του που στρεφόταν στα αισθητά. Έτσι και αυτός θα λάβει σαν σφραγίδα (Ρωμ. 4, 11), την αφαίρεση της γενικής ηδονής. από αυτή είναι που το κάλυμμα που έχομε από τη γέννησή μας, δεν επιτρέπει να μας δοθεί η πλήρης ελευθερία.

61. Το πουλάρι την άνοιξη δεν ανέχεται να μένει μέσα στο παχνί και να τρώει την τροφή που περιέχει. Ούτε νεοδίδακτος νους μπορεί να υπομείνει για πολύ τα στενά όρια της προσευχής. Ευχαριστείται περισσότερο να βγαίνει στα πλατωσιά της φυσικής θεωρίας που βρίσκεται στην ψαλμωδία και στην ανάγνωση.

62. Η πρακτική έχει ζωσμένες, σαν να ήταν μέση της (Λουκ. 12, 35), με νηστεία και αγρυπνία τις ζωτικές της δυνάμεις, ενώ η θεωρητική αρετή προβάλλει, σαν λυχνάρια που καίνε με τη σιωπή και την προσευχή, τις γνωστικές της δυνάμεις. Η πρώτη έχει το λογισμό σαν παιδαγωγό, ενώ η άλλη έχει σαν νυμφαγωγό τον έμφυτο εσωτερικό λόγο.

63. Ο ατελής νους δεν επιτρέπεται να μπαίνει στο κατάκαρπο αμπέλι της προσευχής. Επιτρέπεται μόνο και με δυσκολία, όπως ο φτωχός τ' αποτρυγάδια, να παίρνει τον απλό απόηχο των ψαλμών.

64. Όλοι όσοι έρχονται σε επικοινωνία με το βασιλιά, δεν μπορούν και να γευματίσουν μαζί του. έτσι και όσοι φτάνουν στην ευτυχία της προσευχής, δε θα φτάσουν και στη θεωρία που αυτή προσφέρει.

65. Χαλινάρι του θυμού είναι η σιωπή που γίνεται στην ώρα της. της παράλογης επιθυμίας, η μετρημένη τροφή. του δυσκολοκράτητου λογισμού, η μονολόγιστη προσευχή.

66. Κι εκείνος που εισδύει στο βυθό της θάλασσας για να βγάλει το αισθητό μαργαριτάρι, κι εκείνος που εισδύει στο γνωστικό βυθό για να βγάλει πάνω το νοητό μαργαριτάρι, αν δεν γυμνωθούν, ο πρώτος από τα ρούχα του, και ο δεύτερος από την αίσθηση, και οι δύο θα αποτύχουν.

67. Ο νους ο οποίος κατά την προσευχή βρίσκεται μέσα στη διάνοιά του είναι σαν νυμφίος μαζί με τη νύμφη στο νυμφικό θάλαμο. Εκείνος που δεν του επιτρέπεται να μπει, στέκεται απ' έξω και φωνάζει στενάζοντας: «Ποιος θα με φέρει σε πόλη περιτειχισμένη; Και ποιος θα με οδηγήσει (Ψαλμ. 59, 11) ώστε να μην αποβλέπω σε ματαιότητες (Ψαλμ. 39, 5) και σε ψεύτικους ενθουσιασμούς κατά την προσευχή;»

68. Όπως είναι το ανάλατο φαϊ στο λάρυγγα, έτσι θα φανεί στο νου η προσευχή χωρίς κατάνυξη.

69. Η ψυχή που κυνηγά ακόμη να φτάσει την προσευχή, μοιάζει με τη γυναίκα που κοιλοπονά. εκείνη που την έφτασε, μοιάζει με τη γυναίκα που γέννησε και είναι γι' αυτό γεμάτη χαρά.

70. Παλιά ο λαός των Αμορραίων που κατοικούσε στο βουνό, κατέβαινε και πλήγωνε όσους επιχειρούσαν να περάσουν με τη βία (Δευτ. 1, 43-44). Και τώρα η κακή λήθη διώχνει εκείνους που, χωρίς ν' αποκτήσουν ακόμη την αγνεία, προσπαθούν ν' ανεβούν στην υψηλότερη προσευχή της απλότητας.

71. Οι δαίμονες έχουν εκ φύσεως μεγάλη έχθρα εναντίον της καθαρής προσευχής. Τους κατατρομάζει όχι το πλήθος των ψαλμών, όπως τους πολεμιστές το πλήθος των αντιπάλων, αλλά η

συμφωνία των τριών, του νου με το λογικό και του λογικού με την αίσθηση.

72. Η ψιλή προσευχή είναι σαν ψωμί που στηρίζει τους προσευχομένους. Η προσευχή που γίνεται με κάποια θεωρία, είναι σαν λάδι που τρέφει. Και η προσευχή που είναι χωρίς μορφή, είναι σαν ευωδιαστό κρασί, που όσοι το πίνουν αχόρταστα, έρχονται σε έκσταση.

73. Ο άγριος όνος αποφεύγει περιφρονητικά την πόλη με την οχλαγωγία της, και ο μονόκερως δεν είναι δυνατόν από κανένα να δεθεί, όπως λέει η Γραφή (Ιώβ 39, 7 και 10). Έτσι και ο νους που κυριάρχησε πάνω στη φύση και στους παρά φύση λογισμούς, περιφρονεί, όταν προσεύχεται, την ματαιότητα των λογισμών, και δεν είναι δυνατόν να εξουσιάζεται από κανένα αισθητό.

74. Όποιος απειλεί τους σκύλους με το ραβδί του, τους εξαγριώνει εναντίον του. Κι εκείνος που προσπαθεί να επιτύχει την καθαρή προσευχή, εξαγριώνει τους δαίμονες.

75. Ο αγωνιστής πρέπει να περιορίζει την αίσθησή του στη μονοειδή τροφή και το νου του στη μονολόγιστη προσευχή. Έτσι βγαίνοντας από την σχέση με τα πάθη, θα φτάσει και στο να αρπάζεται προς τον Κύριο κατά την προσευχή του.

76. Οι ηδυπαθείς όταν προσεύχονται, σαν υλικοί που είναι, έχουν τους λογισμούς σαν βατράχους να τους απασχολούν. Οι μετριοπαθείς έχουν τις θεωρίες σαν αηδόνια που τους ευφραίνουν πάρα πολύ, πετώντας από το ένα κλωνάρι στο άλλο, δηλαδή από θεωρία σε θεωρία. Στους απαθείς υπάρχει σιγή και πολλή ηρεμία λογισμών και νοημάτων όταν προσεύχονται.

77. Παλιά η Μαρία, η αδελφή του Μωυσή, όταν είδε την ήττα των εχθρών, πήρε το τύμπανο και μπήκε επικεφαλής στις γυναίκες που έψαλλαν τα επινίκια (Έξ. 15, 20-21). Τώρα προς έπαινο της ψυχής που νίκησε τα πάθη, η ανώτερη αρετή, δηλαδή η αγάπη, αφού σηκωθεί τραγουδώντας και παίζοντας την κιθάρα, σαν να επιδίδεται σε κάποια θεωρία, επαινεί αυτήν που αγωνίστηκε ν' αποκτήσει ομορφιά και δεν παύει χαρούμενη, μαζί με τις άλλες αρετές, να δοξολογεί το Θεό.

78. Όταν από την συνεχή προσευχή κατεβούν τα λόγια των ψαλμών στην καρδιά του προσευχομένου, τότε και αυτή, σαν γη γόνιμη που είναι, αρχίζει από μόνη της ν' ανθοφορεί: σαν τριαντάφυλλα την θεωρία των ασωμάτων, σαν κρίνα τη λαμπρή θεωρία των σωμάτων, και σαν μενεξέδες τη θεωρία των ποικίλων και ανεξιχνίαστων θείων αποφάσεων.

79. Η φλόγα που δεσμεύτηκε σε ξύλα, γίνεται φωτοφόρος. Και η ψυχή που απελευθερώνεται από την ύλη, γίνεται θεοφόρος. Η φλόγα υψώνεται όσο κρατούν τα ξύλα, ενώ η ψυχή, ώσπου να καταλήξει στο τέρμα του θείου έρωτα.

80. Η ψυχή που απαρνήθηκε τελείως τον εαυτό της και υψώθηκε ολοκληρωτικά στην προσευχή, δεν κατεβαίνει όταν το θέλει η ίδια, αφού βρίσκεται πάνω από την κτίση. κατεβαίνει όταν αυτό κριθεί σωστό από Εκείνον που κυβερνά με ζύγι και μέτρο τη ζωή μας.

81. Όταν διωχθεί από την ψυχή μας η ακηδία και από τη διάνοια η πονηρία, τότε ο νους, μένοντας γυμνός στην απλότητά του, στην ανυπόκριτη ζωή που δεν καλύπτεται από πράξεις αισχύνης, ψάλλει κι αυτός καινούργιο ύμνο στο Θεό και Τον ευχαριστεί παίζοντας μελωδία ευφροσύνης, εορτάζοντας τα εγκαίνια της μέλλουσας ζωής.

82. Όταν η προσευχόμενη ψυχή αρχίσει να έχει θειότερες εμπειρίες τότε κι αυτή, όπως η νύμφη του Άσματος, τέτοια λόγια λέει στις όμοιές της ψυχές: «Ο αγαπημένος μου άπλωσε το χέρι από το άνοιγμα της θύρας, και τα σπλάχνα μου ταράχθηκαν γι' αυτόν» (Άσμα 5, 4).

83. Όπως ο στρατιώτης, όταν επιστρέψει από τον πόλεμο, βγάζει από πάνω του το βάρος των όπλων, έτσι και ο πρακτικός τους λογισμούς, ερχόμενος στη θεωρία. Γιατί ούτε ο πρώτος έχει ανάγκη τα όπλα, αν δεν είναι σε πόλεμο, ούτε ο δεύτερος τους λογισμούς, αν δεν στρέφεται στα αισθητά.

84. Οι πρακτικοί θεωρούν τα όντα πως είναι κατά την εξωτερική κατάσταση, ενώ οι θεωρητικοί πως αυτά είναι κατά τη φύση τους. Μόνο οι γνωστικοί θεωρούν τους λόγους των όντων και κατά τους δύο τρόπους.

85. Στους λόγους των σωματικών όντων αναγνωρίζονται τα ασώματα. Στα ασώματα επισημαίνεται ο υπερούσιος λόγος, προς τον οποίο βιάζεται να φτάσει κάθε αγωνιζόμενη ψυχή.

86. Οι λόγοι των ασωμάτων είναι σαν κόκκαλα που σκεπάζονται εξωτερικά από τα αισθητά. Αυτούς δεν θα τους δει κανείς απ' όσους δεν έχουν ελευθερωθεί από την εμπαθή προσκόλληση στα αισθητά.

87. Βγάζει από πάνω του τα όπλα ο στρατιώτης, όταν αφήσει τον πόλεμο . Και ο θεωρητικός τους λογισμούς, όταν καταλήγει στον Κύριο.

88. Ο στρατηγός που δε βρίσκει λάφυρα στον πόλεμο, στεναχωρείται. Όμοια και ο πρακτικός στην προσευχή, όταν δεν πετύχει την πνευματική θεωρία.

89. Το ελάφι, όταν δαγκωθεί από κάποιο φίδι, τρέχει στις πηγές. Και η ψυχή που πληγώθηκε από το γλυκύτατο βέλος της προσευχής, τρέχει στις λάμψεις των ασωμάτων.

90. Ούτε ο σωματικός οφθαλμός μπορεί να δει τον κόκκο του σιταριού, ούτε ο πρακτικός νους την ίδια του τη φύση, αν δε γυμνωθεί, ο μεν κόκκος από το έλυτρό του, ο δε νους από τη σχέση του με τα αισθητά, η οποία τον περικαλύπτει.

91. Τα άστρα κρύβονται με την ανατολή του ηλίου, και οι λογισμοί εγκαταλείπουν το νου όταν ο νους ξαναγυρίζει στο βασίλειό του.

92. Μετά το τέλος της πρακτικής, οι πνευματικές θεωρίες ξεχύνονται στο νου, σαν ακτίνες του ήλιου που ανέτειλαν από τον ορίζοντα. φαίνονται ότι προέρχονται έξω από το νου, ενώ είναι δικές του, και τον αγκαλιάζουν για την καθαρότητά του.

93. Ο θεωρητικός νου, όταν κατεβεί από το ύψος του ουρανού υποκύπτοντας στις ανάγκες της φύσεως, μπορεί να λέει παρόμοια με αυτά που είπε ο Μέγας Βασίλειος: «Τι είναι πιο θαυμάσιο από το θείο κάλλος; Και ποια είναι πιο χαριτωμένη από την έννοια της μεγαλοπρέπειας του Θεού; Ποιος πόθος είναι τόσο σφοδρός και αφόρητος, όπως ο πόθος του Θεού που γίνεται μέσα στην καθαρή από κάθε κακία ψυχή, που λέει με όλη τη διάθεσή της, "Εγώ είμαι λαβωμένη από αγάπη" ; (Άσμα 2, 5)».

94. Εκείνος μπορεί να λέει: «Θερμάνθηκε η καρδιά μου μέσα μου και από τη μελέτη μου άναψε μέσα μου φωτιά» (Ψαλμ. 38, 4), ο όποιος δεν κουράζεται να ακολουθεί από κοντά το Θεό με την προσευχή, και δεν επιθυμεί να ζει με ανθρώπινες αδυναμίες (Ιερ. 17, 16).

95. Η πρακτική ψυχή, που μετά την αποβολή των κακών πιέζεται από τους πονηρούς δαίμονες και λογισμούς να στραφεί πάλι σε μάταια πράγματα και σε ψεύτικους ενθουσιασμούς (Ψαλμ. 39, 5), ας λέει παρόμοια με τη νύμφη του Άσματος: «Ξεντύθηκα το φόρεμά μου, πώς να το φορέσω πάλι; Έπλυνα τα πόδια μου, πώς να τα λερώσω;» (Άσμα 5, 3)

96. Είναι προνόμιο της ψυχής που αγαπά το Θεό, να τολμά να λέει: «Πες μου, εσύ ο καλός Ποιμένας, που βόσκεις τα πρόβατά σου και που ξεκουράζεις το μεσημέρι τα αρνιά σου, για να τα ακολουθήσω, μη τυχόν βρεθώ ανάμεσα στα κοπάδια των συντρόφων σου;» (Άσμα 1, 7)

97. Η πρακτική ψυχή που ζητεί να κρατήσει την προσευχή και δεν μπορεί, λέει κι αυτή παρόμοια με τη νύμφη του Άσματος: «Τις νύχτες στο κρεβάτι μου αναζήτησα εκείνον που αγάπησα. Τον ζήτησα και δεν τον βρήκα, τον κάλεσα και δεν με άκουσε. Θα σηκωθώ λοιπόν- με προσευχή πιο εντατική-, θα φέρω γύρω την πόλη, στις αγορές και στις πλατείες θα ζητήσω εκείνον που αγάπησα (Άσμα 3, 1-2). ίσως και βρω εκείνον που είναι πάντοτε εδώ, και έξω από κάθε τι, και χορτάσω όταν αντικρύσω τη δόξα του (Ψαλμ. 16, 15)».

98. Όταν η ψυχή από τη χαρά της προσευχής αρχίζει να λούζεται από τα δάκρυα, τότε κι αυτή, παίρνοντας θάρρος, φωνάζει σαν νύμφη στον νυμφίο της: « Ας κατεβεί ο αγαπημένος μου στο κήπο του και ας φάει σαν ακρόδρυα (Άσμα 4, 16) την παρηγοριά που έφτιαξαν με κόπο τα δάκρυά μου».

99. Όταν η πρακτική ψυχή, βλέποντας το μέγεθος και την ομορφιά των δημιουργημάτων (Σ. Σολ. 13, 5), αρχίζει να θαυμάζει τον Δημιουργό και να απολαμβάνει την ηδονή από αυτά, τότε με

έκπληξη αναφωνεί: «Πόσο ωραίος είσαι νυμφίε, κήπε του πατέρα σου! Είναι άνθος της πεδιάδας και κέδρος σαν τους κέδρους του Λιβάνου. επιθύμησα τη σκιά του και κάθισα κάτω από αυτήν, και ο καρπός του ήταν γλυκός στον λάρυγγά μου» (Άσμα 2, 1-3).

100. Αν εκείνος που δέχεται στο σπίτι του βασιλιάδες παρουσιάζεται τόσο επίσημος και λαμπρός και γεμίζει από χαρά, πόσο μάλλον θα συμβεί αυτό στην ψυχή που, αφού καθαρίστηκε, δέχτηκε μέσα της το Βασιλέα των βασιλέων (Αποκ. 19, 16), σύμφωνα με αψευδή υπόσχεσή Του (Ιω. 14, 23). Αλλά η ψυχή αυτή οφείλει να ασφαλίζεται με πάρα πολύ μεγάλη ευλάβεια, βγάζοντας έξω κάθε τι που φαίνεται ότι δεν αναπαύει Εκείνον, και να φέρνει μέσα ό,τι αρέσει σ’ Εκείνον.

101. Εκείνος που περιμένει να κληθεί αύριο από τον βασιλιά, για τι άλλο θα φροντίσει, παρά να μελετήσει λόγια που θα του αρέσουν; Αυτό αν τηρήσει η ψυχή, δε θα βρεθεί απροετοίμαστη στο μελλοντικό δικαστήριο.

102. Μακάρια είναι η ψυχή η οποία, περιμένοντας καθημερινά να έρθει ο Κύριός της, δεν λογαριάζει καθόλου τον κόπο της ημέρας, ούτε της νύχτας, επειδή Αυτός πρόκειται να εμφανισθεί ευθύς το πρωί.

103. Όλους τους βλέπει ο Θεός, αλλά τον Θεό τον βλέπουν εκείνοι που δεν θεωρούν τίποτε, όταν προσεύχονται. Και όσοι βλέπουν το Θεό, εισακούονται συνάμα από Αυτόν. Όσοι όμως δεν εισακούονται, δεν Τον βλέπουν. Είναι μακάριος εκείνος που πιστεύει ότι τον βλέπει ο Θεός. Γιατί δε θα σαλευθεί από τη θέση του (Ψαλμ. 72, 2) χωρίς να θέλει ο Θεός.

104. Τα αγαθά της βασιλείας που είναι μέσα μας (Λουκ. 17, 21), τα οποία δεν είδε μάτι που αγαπά τα ωραία και δεν τ’ άκουσε ακοή που αγαπά τις τιμές και δεν τα διανοήθηκε καρδιά άδεια από Άγιο Πνεύμα (Α΄ Κορ. 2, 9), είναι προκαταβολές που μέλλουν να δοθούν στους δικαίους στη μέλλουσα βασιλεία από το Θεό. Και εκείνος που δεν απολαμβάνει αυτά, τα οποία είναι οι καρποί του Πνεύματος (Γαλ. 5, 22), δεν μπορεί να απολαύσει εκείνα τα μέλλοντα.

105. Οι λογισμοί των πρακτικών μοιάζουν με ελάφια. Γιατί όπως εκείνα άλλοτε είναι πάνω στα βουνά από το φόβο των κυνηγών κι άλλοτε κάτω στις κοιλάδες σύμφωνα με τον πόθο τους, έτσι και αυτοί. Ούτε πάντοτε μπορούν να βρίσκονται σε πνευματική θεωρία, από την αδυναμία τους, ούτε συνέχεια στη φυσική θεωρία, αφού δεν ζητούν πάντοτε την ανάπαυση. Οι λογισμοί όμως των θεωρητικών γίνονται υπεροπτικοί απέναντι στα χαμηλά θεωρήματα.

106. Οι σταγόνες της δροσιάς ποτίζουν τη γη. Τις διαθέσεις της ψυχής κατά την προσευχή, τις ποτίζουν στεναγμοί με δάκρυα που βγαίνουν από την καρδιά.

107. Κανείς δε θα φτάσει στη θεωρία της θεότητας, η οποία νοείται ως Τριάδα, αν δεν ξεπεράσει την υλική δυάδα και τη γειτονική σ’ αυτήν μονάδα μέσα στα νοούμενα.

108. Δεν είναι τόσο δύσκολο να κόψει κανείς το ρεύμα του ποταμού να μην τρέχει προς τα κάτω, όσο να αναχαιτίσει την ορμή του νου να μη σκορπίζεται στα ορατά, αλλά να συγκεντρώνεται όταν θέλει προς τα ουράνια και συγγενή του κατά την προσευχή. Παρόλο που αυτό είναι κατά φύση, ενώ το πρώτο είναι παρά φύση.

109. Εκείνοι που καθαίρονται, εισδύοντας με το νου τους στο εσωτερικό των ορατών, γεμίζουν από τόση έκπληξη και χαρά, ώστε να μην μπορούν να χωρέσουν πλέον κανένα επίγειο, ακόμη και αν τους περικύκλωσουν όλα τα περιζήτητα.

110. Και μόνο να ονομάσει κανείς τους νόμους της φύσεως, είναι αρκετό ώστε να προκαλέσουν μεγάλο θαυμασμό. Όταν πάλι κατανοούνται, φαίνονται σαν ανθισμένα λιβάδια που αναβλύζουν τη γλυκύτητα της πνευματικής πανδαισίας, σαν νέκταρ ουράνιο από αγνά λουλούδια.

111. Στα δροσερά άνθη των λιβαδιών, οι μέλισσες περιτριγυρίζουν τη βασίλισσά τους. Και την ψυχή που έφτασε να βρίσκεται σε αδιάλειπτη κατάνυξη, την περικυκλώνουν οι νοερές δυνάμεις σαν φίλες και οικείες και βοηθούν να εκπληρωθούν οι επιθυμίες της.

112. Μέσα στον ορατό κόσμο σαν άλλος κόσμος φαίνεται ο άνθρωπος, ενώ στο νοητό κόσμο, ο λογισμός. Ο άνθρωπος είναι ο μηνυτής του ουρανού και της γης και όσων είναι ανάμεσά τους, ενώ

ο λογισμός είναι εξηγητής του νου και της αισθήσεως και όσων σχετίζονται μ' αυτήν. Χωρίς αυτούς, και οι δύο κόσμοι θα ήταν βουβοί.

113. Δεν περπατά με τόση χαρά ο αιχμάλωτος που ελευθερώνεται μετά από πολύ χρόνο όσο βαδίζει προς τα ουράνια ως προς οικεία με αγαλλίαση ο νους που ελευθερώνεται από τη σχέση με τα αισθητά.

114. Για εκείνον που δεν προσεύχεται με προσοχή, αλλά διασπάται εδώ και εκεί, ο ψαλμός θα λογαριαστεί βαρβαρικός, κι ο ίδιος βάρβαρος για τον ψαλμό, και οι δύο θα θεωρηθούν από τους δαίμονες μανιακοί.

115. Δεν είναι το ίδιο εκείνοι για τους οποίους σταυρώθηκε ο κόσμος και σταυρώθηκαν για τον κόσμο (Γαλ. 6, 14). Για τους πρώτους καρφιά είναι η νηστεία και η αγρυπνία. για τους δεύτερους, η ακτημοσύνη και η καταφρόνηση. Χωρίς τα δεύτερα, οι κόποι των πρώτων είναι ανώφελοι.

116. Κανένας δεν μπορεί να προσευχηθεί καθαρά, αν έχει αιχμαλωτιστεί από πάθος προς τα ωραία ή τις τιμές. Γιατί οι σχέσεις με τα αισθητά και οι μάταιοι λογισμοί, καθώς έχουν οικειότητα με τα πάθη αυτά γίνονται σαν σχοινιά πλεγμένα τριγύρω του και τραβούν παρόμοια με δεμένο σπουργίτι προς τα κάτω το νου που προσπαθεί να πετάξει στον καιρό της προσευχής.

117. Αδύνατον στο καιρό της προσευχής να είναι ειρηνικός ο νους που δεν απέκτησε την αγαπητή εγκράτεια και την αγάπη. Γιατί η εγκράτεια αγωνίζεται να καταργήσει την έχθρα του σώματος κατά της ψυχής, ενώ η αγάπη την έχθρα προς τον πλησίον για χάρη του Θεού. Και τότε η ειρήνη που ξεπερνά κάθε νου (Φιλιπ. 4, 7), αφού έρθει, υπόσχεται να μείνει μαζί με εκείνον που ειρήνευσε μ' αυτό τον τρόπο.

118. Πρέπει όποιος αγωνίζεται να μπει στη βασιλεία του Θεού, να έχει πλούσια σε αγαθά την ενάρετη εργασία του. σε ελεημοσύνες με παροχή από το υστέρημά του, και σε κόπους για χάρη της ειρήνης, με την απόφαση της υπομονής που παρέχει ο Κύριος.

119. Ούτε ο φτωχός στην αρετή από αμέλεια, ούτε ο πλούσιος στην αρετή από οίηση, θα βρεθούν μέσα στο λιμάνι της απάθειας. Γιατί κανένας τους δεν απόλαυσε τα αγαθά της δικαιοσύνης , εφόσον μεσολαβεί έλλειψη ή υπερβολή.

120. Ούτε η γη μπορεί να κάνει πλούσιο το γεωργό, αν δεν του χαρίσει πολλαπλάσιο καρπό, αλλά του επιστρέψει μόνο το σπόρο ή και μια μικρή προσθήκη, ούτε τον πρακτικό μπορεί να τον κάνει δίκαιο ή πνευματική εργασία του, αν ο ζήλος του προς το Θεό δεν είναι ανώτερος από την προαίρεση του.

121. Ούτε όλοι όσοι δεν αγαπούν τον πλησίον, μπορούν να τον μισούν, ούτε όσοι δεν τον μισούν , να τον αγαπούν. Και είναι άλλο να φθονεί κανείς την προκοπή του πλησίον, κι άλλο να του γίνεται εμπόδιο στην προκοπή. Το κατώτερο όμως σκαλοπάτι της κακίας είναι, όχι μόνον να λυπάται για τα προτερήματα του άλλου, αλλά και να τα διαβάλλει ότι δεν είναι προτερήματα.

122. Άλλα είναι τα σωματικά πάθη και άλλα τα ψυχικά. Άλλα τα φυσικά και άλλα τα παρά φύση. Εκείνος που απωθεί τα σωματικά και φυσικά πάθη, αλλά δε δείχνει καμία φροντίδα για τα άλλα, είναι όμοιος με άνθρωπο που στήνει φράχτη ψηλό και πυκνό κατά των θηρίων, χαίρεται όμως αν τα πουλιά τσιμπολογούν τα σταφύλια του λογικού αμπελιού, που πράγματι δεν κρύβονται.

123. Η ψυχή πρώτα φαντάζεται το κακό, κατόπιν το επιθυμεί, έπειτα νιώθει ηδονή ή λύπη γι' αυτό, κι έτσι στη συνέχεια φτάνει στην αίσθησή του και μετά στην επαφή μ' αυτό, την φανερή και την αφανή. Όλα τα στάδια συνοδεύουν οι λογισμοί, εκτός από την πρώτη κίνηση αν αυτή δε γίνει δεκτή, το μετέπειτα κακό μένει ανενέργητο.

124. Εκείνοι που πλησιάζουν στην απάθεια, σαλεύονται μόνον από φαντασίες, ενώ όσοι έχουν μετριάσει τα πάθη τους, από επιθυμίες. Στην αίσθηση του κακού φτάνουν εκείνοι που κάνουν κακή χρήση των πραγμάτων αλλά λυπούνται γι' αυτό, ενώ στην επαφή με το κακό, εκείνοι που το πραγματοποιούν χωρίς λύπη.

125. Η ηδονή έχει εγκατασταθεί σε όλα τα μέλη του σώματος, αλλά δεν τα ενοχλεί όλα ομοίως.

Άλλα τα ενοχλεί σε σχέση μάλλον με το επιθυμητικό μέρος της ψυχής, άλλα με το θυμικό και άλλα με το λογιστικό, με τη γαστριμαργία, την οξυθυμία και την πονηρία, την αιτία όλων των ανόσιων παθών.

126. Είναι ανάγκη τα αισθητήρια να ανοίγονται σαν πύλες πόλεως. Είναι όμως απαραίτητο να μην επιτρέπομε, μαζί με όσα είναι αναγκαία, να μπαίνουν και "έθνη που θέλουν τους πολέμους" (Ψαλμ. 67, 31) και γίνονται αίτια μάχης.

127. Η ηδονή είναι η μητέρα της επιθυμίας, η οξυθυμία του θυμού και η πονηρία του φθόνου. Δεν μπορεί να ειρηνεύει με τα δεύτερα όποιος δεν αγωνίζεται εναντίον των πρώτων. Ούτε πάλι μπορεί να μπει στο λιμάνι του μετριασμού των παθών εκείνος που εργάζεται τις εντολές αναγκαστικά.

128. Εκείνοι που αποκρούουν τις προσβολές των λογισμών, δεν τους επιτρέπουν να μπαίνουν μέσα στο λογικό αμπέλι σαν θηρία και να το καταστρέφουν. Εκείνοι που προχωρούν στο συνδυασμό με τους λογισμούς, αλλά δεν τους δέχονται με ευχαρίστηση, απλώς τους επιτρέπουν να μπουν στο αμπέλι, αλλ' όχι και να αγγίξουν τίποτε απ' αυτό. Εκείνοι που συνομιλούν μ' ευχαρίστηση με τα πάθη μέσω των λογισμών, αλλά δεν φτάνουν στη συγκατάθεση, είναι όμοιοι με εκείνους που άφησαν τον αγριόχοιρο να περάσει μέσα στο αμπέλι και το φράχτη (Ψαλμ. 79, 14), αλλά δεν του επέτρεψαν να χορτάσει από τα σταφύλια. Έπειτα όμως τον βρίσκουν ισχυρότερο από τη δύναμή τους, όταν πληθύνουν τις συγκαταθέσεις τους στα πάθη.

129. Δεν έφτασε στην απλότητα εκείνος που έχει ακόμη ανάγκη να φροντίζει για το φραγμό που είναι η εγκράτεια. Δεν είναι ο τέλειος, λέει, που εγκρατεύεται, αλλά αυτός που ακόμη αγωνίζεται (Α΄Κορ. 9, 25). Αυτός μοιάζει μ' εκείνον που έχει αμπέλι η χωράφι όχι ανάμεσα σε άλλα αμπέλια ή χωράφια, αλλά κάπου απόμερα, και γι' αυτό χρειάζεται μεγάλη φύλαξη και νήψη. Γιατί το αμπέλι εκείνου που έφτασε στην απλότητα, μένει ανέγγιχτο από οποιονδήποτε, σαν να ανήκει σε κάποιο βασιλιά ή φοβερό άρχοντα, που και μόνον ακούγοντας το όνομά του οι κλέφτες και οι περαστικοί τρομάζουν στη σκέψη να μπουν μέσα.

130. Πολλοί ανεβαίνουν στο σταυρό της κακοπάθειας, λίγοι όμως είναι εκείνοι που υποφέρουν και τα καρφιά του. Γιατί πολλοί δέχονται υπάκουα τους θεληματικούς κόπους και τις θλίψεις, τους αθέλητους όμως, μόνο εκείνοι οι οποίοι πέθαναν τελείως για τον κόσμο αυτό και την ανάπαυσή του.

131. Πολλοί είναι που ξεντύθηκαν όλους τους δερμάτινους χιτώνες (Γεν. 3, 21), τον τελευταίο όμως της κενοδοξίας, μόνο εκείνοι που σιχάθηκαν τη μητέρα της την αυταρέσκεια.

132. Εκείνος που του προσφέρονται ανθρώπινοι έπαινοι και σωματική ανάπαυση, αλλά δεν τα αποδέχεται, αυτός έχοντας γυμνωθεί από τον τελευταίο χιτώνα της κενοδοξίας, αξιώθηκε να φορέσει από εδώ τη λαμπρότητα της ουράνιας κατοικίας που με πολλούς στεναγμούς επιζητούμε (Β΄Κορ. 5, 2).

133. Άλλο είναι η ενέργεια και άλλο το έργο. Το έργο φανερώνει την ολοκληρωμένη αμαρτία, ενώ η ενέργεια είναι δείγμα ηδυπάθειας που ενεργείται εσωτερικά και όχι εξωτερικά. Όπως εκείνοι που δε μετακινούνται από τη γη τους πληρώνουν όμως φόρους στους δυνάστες τους εκείνα που επιθυμούν.

134. Όσο η γεύση επιμένει στις ηδονές, αδύνατο να μην ακολουθούν και όλες τις αισθήσεις, ακόμη και αν στους πιο ψυχρούς φαίνεται ότι ησυχάζουν τα υπογάστρια, όπως των γερόντων που δε διεγείρονται λόγω μαρασμού. Αλλά μια στείρα που μοιχεύεται, δε θα θεωρηθεί φρόνιμη επειδή δε γεννά. Φρόνιμο θα πούμε εκείνον που δεν παθαίνεται εσωτερικά, ούτε θέλγεται από την όραση.

135. Η ποιότητα του επιθυμητικού της ψυχής ελέγχεται στις τροφές, στις μορφές και στις φωνές, τις θελκτικές και τις όχι θελκτικές. Είτε κάνει απλή χρήση τους με τη γεύση, την όραση και την ακοή, είτε κατάχρηση, είτε βρίσκεται σε μια μια μέση κατάσταση.

136. Όπου δεν προηγείται ο φόβος, οι λογισμοί βρίσκονται σε σύγχυση σαν πρόβατα χωρίς ποιμένα (Μαρκ. 6, 34). Όταν όμως ο φόβος προηγείται ή ακολουθεί, βρίσκονται σε τάξη και μέσα στη μάνδρα της ευνομίας.

137. Ο φόβος είναι γιος της πίστεως, είναι και βοσκός των εντολών. Εκείνος που δεν απέκτησε την μητέρα του, δε θα αξιωθεί να γίνει πρόβατο της βοσκής του Κυρίου.

138. Άλλοι έχουν μόνο τις αρχές των καλών, άλλοι και τις μεσότητές τους, άλλοι έχουν και τα τέλη τους. Χωρίς αυτά, ο καθένας θα βρεθεί σαν απλός στρατιώτης ή αξιωματικός χωρίς μισθοδοσία. Και γι' αυτό, ο μεν στρατιώτης μόνο το δικό του σπίτι φυλάει από εκείνους που θέλουν να το βλάψουν ο δε αξιωματικός δεν έχει τη πρέπουσα τιμή από όποιους συναντά.

139. Εκείνοι που μας παρακινούν να τους ακολουθούμε στις ηδονές του λάρυγγα, ενώ είμαστε ατελείς, κάνουν κάτι παρόμοιο με εκείνους που μας προτρέπουν να αναξέομε τις θεραπευμένες πληγές μας ή για ευχαρίστηση να ξύνομε την ψώρα, ή να τρώμε εκείνα που προκαλούν πυρετό, ή να ξεφράζομε το αμπέλι και να αφήνομε να μπαίνει σαν αγριόχοιρος (Ψαλμ. 79, 14) το φρόνημα της σάρκας και να βόσκει σαν να ήταν σταφύλια τις καλές έννοιες. Σ' αυτούς δεν πρέπει να πειθόμαστε, ούτε να μας λυγίζουν οι ενοχλητικές κολακείες ανθρώπων και παθών. Αντίθετα, να ενισχύομε το φράχτη με την εγκράτεια, έως ότου πάψουν να ουρλιάζουν τα θηρία, τα σαρκικά πάθη, και οι μάταιοι λογισμοί να μην κατεβαίνουν σαν πουλιά και να βλάπτουν το αμπέλι, δηλαδή την ψυχή που είναι φορτωμένη με θεωρίες σταλμένες από τον Ιησού Χριστό, τον Κύριό μας. Σ΄ Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν.

Μοναχός Θεοφάνης

Κλίμακα θείων χαρίτων

Οικτρός μοναχός, λεγόμενος Θεοφάνης, Κλίμακα θείων χαρίτων σου εκθέτω, αυτήν που η πείρα δίδαξε στους θεοφόρους.

Η καθαρότατη προσευχή είναι το πρώτο.
Απ' αυτήν πηγάζει κάποια καρδιακή θέρμη
κι ακολουθεί ενέργεια παράδοξη κι αγία.
Κατόπιν τα θεία δάκρυα της καρδιάς
κι από αυτά η ειρήνη λογισμών κάθε είδους.
Από αυτήν, η κάθαρση του νου αναβλύζει
και η θεωρία των άνω μυστηρίων,
και μετά έλλαμψη παράδοξη μ' άρρητο τρόπο
κι ανείπωτος φωτισμός της καρδιάς από τούτη
και από δω πάλι, τελειότητα χωρίς τέλος.
Πλάτος λοιπόν απέραντο έχει κάθε σκαλί της,
κι ας περιλαμβάνεται σ' ένα στίχο μόνο.
Στην κλίμακα αυτήν, το κάτω σκαλοπάτι
την καθαρή προσευχή μόνο υπογραμμίζει,
της οποίας είναι πολλά, αμέτρητα τα είδη.
Κι αν θέλαμε να κάνομε ένα κατάλογό τους
ο λόγος θα τραβούσε πολύ σε μάκρος.
Το ίδιο σκέψου, αγαπητέ, και στ' άλλα
που δάσκαλός τους είναι η πείρα, όχι ο λόγος.
Κλίμακα ασυνήθιστη, στα ουράνια υψωμένη.
Δέκα σκαλιά, που παράδοξα ψυχές ζωογονούνε.
δέκα σκαλιά που τη ζωή της ψυχής κηρύττουν.
Και λέει κάπου ένας θεοφόρος πατέρας :
« Όποιος δεν τρέχει εδώ, ζωή ν' αποκτήσει
της ψυχής, ας μην ξεγελά με κούφιες ελπίδες
τον εαυτό του, πως θα την βρει εκεί πάνω»
Δέκα σκαλιά, θεία φιλοσοφία
δέκα σκαλιά, καρπός όλων των βιβλίων
δέκα σκαλιά, πού το τέλειο δείχνουν
δέκα σκαλιά, στους ουρανούς π' ανεβάζουν
δέκα σκαλιά, πού σε κάνουν το Θεό να γνωρίζεις.
Η κλίμακα φαίνεται πολύ μικρή στο μήκος
αν όμως τη δοκιμάσει κανείς μεσ' στην καρδιά του,
πλούτο θα βρει που ο κόσμος δε χωράει
και θεία πηγή που ζωή άγνωστη αναβλύζει.
Άριστος δάσκαλος η κλίμακα τούτη είναι,
για να γνωρίσει καθαρά τα μέτρα του ο καθένας
-Τη θεία κλίμακα βλέποντας των δέκα χαρίτων,
αν σταθερά επάνω της βρίσκεται νομίζεις,
πές μας σε ποιο σκαλί της έχεις φτάσει,
ώστε κι εμείς οι ράθυμοι να ωφεληθούμε;
-Αγαπητέ, αν θέλεις γι' αυτά κάτι να μάθεις,
γίνε αμέριμνος για κάθε πράγμα
είτε παράλογο, είτε εύλογο το βρίσκεις.
Αδύνατο να μάθεις χωρίς αμεριμνία,
κι αυτά μαθαίνονται με πείρα όχι με λόγο.

Τούτο σου λέω ως υπενθύμιση μόνο
(ο λόγος είναι αγίων πατέρων θεοφόρων,
Αν και θα φανεί βαρύς στην ακοή σου):
«Όποιος δε βρεθεί σε κάποιο απ’ τα σκαλιά της,
ή δεν έχει αυτά παντοτινή μελέτη,
στο τέλος της ζωής, στην ώρα του θανάτου,
θα κυριευτεί από φόβο και τρόμο μεγάλο
κι από δειλία απέραντη, τη σωτηρία μη χάσει».
Οι στίχοι μου κατέληξαν να φοβερίσουν,
όμως αυτό έγινε προς ψυχικό συμφέρον.
Δεν είναι με τα ήπια μάλλον που οδηγούνται
στην μετάνοια και στην καλοκαγαθία
οι πιο σκληροί-εγώ ανάμεσά τους πρώτος-,
όσο είναι με τα φοβερά που δέος προκαλούνε.
Άς ακούει όποιος τ’ αυτιά έχει για ν’ ακούει(1).
-Άκου κι εσύ που τα ‘γραψες αυτά, και πρόσεξέ το.
Πώς τόλμησες εσύ ν’ αρθρώσεις τέτοια λόγια,
εσύ που τίποτα απ’ αυτά δεν έχεις απολύτως;
Πως δεν δοκίμασες φρίκη που τα διδάσκεις;
Δεν άκουσες τι έπαθε παλιά ο Ζαν εκείνος,
όταν τη θεία Κιβωτό θέλησε να στηρίξει(2);
-Μη νομίζεις πως αυτά τα λέω για να διδάσκω.
τον εαυτό μου στηλιτεύω με τούτα,
βλέποντας των αγωνιστών τα έξοχα βραβεία
και τη δική μου ακαρπία σε όλα.

Όσιος Πέτρος ο Δαμασκηνός

Σύντομη βιογραφία

Ο όσιος πατέρας μας Πέτρος, που χρημάτισε επίσκοπος Δαμασκού, έζησε στα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου του Κοπρωνύμου κατά το έτος 775. Αυτός λοιπόν, ασκώντας πρώτα το μοναχικό και αναχωρητικό βίο, ζούσε με τόση ακτημοσύνη, ώστε ούτε βιβλίο δικό του δεν είχε, όπως μαρτυρεί ο ίδιος για τον εαυτό του. Παίρνοντας ωστόσο από άλλους τα βιβλία, εννοώ της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, των μεγάλων διδασκάλων της Εκκλησίας και όλων γενικά των άλλων νηπτικών και θεοφόρων Πατέρων, έδειξε τέτοια φιλοπονία, ώστε, μελετώντας νύχτα – μέρα το νόμο του Κυρίου και πίνοντας από τα ζωοποιά νερά του, αναδείχθηκε δένδρο αληθινά ψηλό και ουράνιο, κατά τον Ψαλμωδό (Ψαλμ. 1, 3), φυτεμένο σ’ αυτές τούτες τις πηγές των νερών του Πνεύματος.Με μιά διαφορά: το δένδρο δίνει τον καρπό του σε μιά μόνον εποχή· το άλλο όμως δένδρο, ο όσιος Πέτρος, δεν έκανε το ίδιο, αλλά, μένοντας αδιάκοπα και αμείωτα θαλερό, έδωσε όλες τις εποχές πνευματικούς καρπούς ωραίους στην όψη, γλυκούς στη γεύση, ευωδιαστούς στην όσφρηση, που χορταίνουν κάθε αίσθηση σώματος και ψυχής με την αθάνατη και ευωδιαστή γλυκύτητα που αναδίδουν.

Ο όσιος πατέρας, όσο ζούσε, απέδωσε πολλούς και μεγάλους καρπούς με τους ασκητικούς κόπους του. Κατά το θάνατό του απέδωσε περισσότερους και μεγαλύτερους, καθώς έλαβε το στεφάνι του μαρτυρίου· γιατί, ελέγχοντας την κακόδοξη αίρεση των Αράβων και των Μανιχαίων, τιμωρήθηκε με κόψιμο της γλώσσας από τον Ουαλίδ, γιο του αρχηγού των Αράβων Ισήμ, και εξορίστηκε στην ευδαίμονα Αραβία, όπου τελείωσε τη ζωή του μιλώντας καθαρά και ιερουργώντας. Μετά δε το θάνατό του αποδίδει πάρα πολλούς και υπερβολικά μεγάλους καρπούς με το αληθινά πανέμορφο και πανάρετο αυτό βιβλίο, που μας άφησε σαν κάποια πατρική και αναφαίρετη κληρονομιά.

Το βιβλίο του αυτό το φιλοπόνησε με τέχνη και τόση χάρη, που δέ λέγεται. Και είναι κοινή και ψυχωφελέστατη παρότρυνση για όλες τις αρετές, θησαυροφυλάκιο των θεωριών, συστοιχία των πνευματικών χαρισμάτων, όρος των θείων μακαρισμών, βάση της σωματικής ασκήσεως, λεπτότατη ανατομία των επιμέρους παθών, κέρας της ασκητικής Αμάλθειας, ταμείο της θείας γνώσεως και σοφίας και, με μιά λέξη, συγκεφαλαίωση της ιερής νήψεως.

Βλέποντας λοιπόν κι εμείς ότι το βιβλίο αυτό είναι συγγενικό με τη Φιλοκαλία και ότι συμβάλλει πάρα πολύ στο σκοπό που επιδιώκομε, κρίναμε αναγκαιότατο να το εντάξομε σ’ αυτήν, σαν μικρό κύκλο σε μεγάλο κύκλο, όπως θα έλεγε έξυπνα κάποιος, και σαν συνεπτυγμένη Φιλοκαλία στην εκτενή Φιλοκαλία. Μας φάνηκε απαράδεκτο να χωρίσομε το βιβλίο αυτό —που είναι, όπως είπαμε, μια συσσώρευση τόσων πνευματικών καρπών— από το θείο χορό των ιερών Νηπτικών· αλλιώς, και το ίδιο το βιβλίο θα μας κατηγορούσε για την απειροκαλία μας, μην υποφέροντας με κανένα τρόπο το χωρισμό του από τους γνώριμους και αγαπητούς του Πατέρες. Αν το χωρίζαμε, θα κολοβώναμε στο σημείο αυτό την όλη Φιλοκαλία, η οποία απαιτεί ως αναγκαία την παρουσία αυτού του βιβλίου· επίσης, θ’ αποστερούσαμε τους αδελφούς από τόση ωφέλεια —γιατί πάντα η προσθήκη των καλών είναι φυσικό να κάνει μεγαλύτερη την ευεργεσία.

Αν λοιπόν κανείς επιθυμεί ν’ αποκτήσει τα δύο φτερά του πνευματικού περιστεριού, που και ο Δαβίδ παλιά ζητούσε αλλά δεν εύρισκε (Ψαλμ. 54, 7), ας διαβάζει το βιβλίο αυτό με φιλοπονία. Και θα βρει σ’ αυτό με θαυμαστό τρόπο, από τη μιά το φτερό της πράξεως ασημωμένο ολόκληρο, κι από την άλλη το φτερό της θεωρίας όλο χρυσό. Με τα δύο αυτά φτερά, θα φύγει απ’ όλα τα γήινα, θα πετάξει στους αιθέρες και, κουρνιάζοντας σαν καλό περιστέρι στις ουράνιες φωλιές, θα αναπαυθεί στην ουράνια μακαριότητα.

Βιβλίο πρώτο

Προοίμιο

Επειδή πολλές και μεγάλες δωρεές αξιώθηκα να λάβω κατά χάρη εγώ ο άθλιος από το Θεό, αλλά δεν έκανα ποτέ κανένα καλό, φοβήθηκα μήπως η απραξία και η οκνηρία μου με κάνουν να λησμονήσω τις τόσες πολλές και μεγάλες ευεργεσίες του Θεού, αλλά και τις αμαρτίες μου, και μη δείξω τουλάχιστον ευγνωμοσύνη και ευχαριστία στον Ευεργέτη. Γι’ αυτό έγραψα, για να ελέγχω την άθλια ψυχή μου, αυτήν εδώ την υπόμνηση και όσα κείμενα των αγίων Πατέρων, βίους και λόγους συνάντησα, τα παραθέτω ονομαστικά, για να τα έχω και να θυμάμαι τους λόγους τους, έστω και εν μέρει. Το έκανα επειδή δικό μου βιβλίο ούτε έχω, ούτε είχα ποτέ αλλά δανειζόμουν από τους φιλόχριστους αδελφούς, όπως και και όλα τα απαραίτητα για τις σωματικές μου ανάγκες, για την αγάπη του Θεού. Τα βιβλία αυτά αφού τα μελετούσα με κάθε επιμέλεια, τα επέστρεφα πάλι στους κατόχους τους. Αυτά είναι τα εξής: Παλαιά και Καινή Διαθήκη, δηλαδή το Ψαλτήρι, τα τέσσερα βιβλία των Βασιλειών, τα έξι βιβλία της Σοφίας (Ιώβ, Παροιμίες, Εκκλησιαστής, Άσμα, Σοφία Σολομώντος, Σοφία Σειράχ), τα Προφητικά, τα βιβλία των Παραλειπομένων, οι Πράξεις των Αποστόλων, τα άγια Ευαγγέλια και οι ερμηνείες όλων αυτών. Είναι ακόμη όλα τα πατερικά και διδασκαλικά των μεγάλων, δηλαδή Διονυσίου, Αθανασίου, Βασιλείου, Γρηγορίου του Θεολόγου, Χρυσοστόμου, Γρηγορίου Νύσσης, Αντωνίου, Αρσενίου, Μακαρίου, Νείλου, Εφραίμ, Ισαάκ, Μάρκου, Δαμασκηνού, Ιωάννη της Κλίμακος, Μάξιμου, Δωροθέου, Φιλήμονος και όλων των Αγίων οι βίοι και οι λόγοι.

Αξιώθηκα ο ανάξιος να τα ερευνήσω όλα αυτά με κάθε άνεση και επιμέλεια, ζητώντας την αρχή και την αιτία της σωτηρίας και της απώλειας του ανθρώπου, και αν κάθε τι που επιχειρεί ή επιτηδεύεται ο άνθρωπος σώζει ή όχι, ερευνώντας ακόμη ποιο είναι εκείνο που ζητούν όλοι, και πως παλιοί και νέοι ευαρέστησαν το Θεό, μέσα σε πλούτη ή σε φτώχεια, ανάμεσα σε πολλούς αμαρτωλούς ή μέσα σε έρημο, σε έγγαμη ή σε παρθενική ζωή. Γιατί γενικά σε κάθε τόπο και σε κάθε προσπάθεια βρίσκομε ζωή και θάνατο, σωτηρία ή απώλεια. Επιπλέον δε, και σ’ εμάς τους μοναχούς βρίσκομε διάφορες καταστάσεις. Εννοώ την σωματική και ψυχική υποταγή σε Πνευματικό πατέρα, την ησυχία, η οποία καθαρίζει την ψυχή, την πνευματική συμβουλή αντί για την υποταγή, την ηγουμενία και την αρχιερωσύνη. Σε κάθε κατάσταση βρίσκομε άλλους να σώζονται και άλλους να χάνονται.

Και δεν ήταν που θαύμαζα μόνο αυτό, αλλά και εκείνον που ήταν άγγελος στον ουρανό μ’ άυλη φύση, γεμάτος από κάθε αρετή, κι έγινε ξαφνικά διάβολος, σκοτάδι και άγνοια, αρχή και τέλος κάθε κακίας και πονηρίας. Έπειτα τον Αδάμ, που απολάμβανε τόση τιμή και τόσα αγαθά και οικειότητα με το Θεό, στολισμένος με αρετή και σοφία, μέσα στο Παράδεισο μόνος μαζί με την Εύα(Γεν. 2,22), και βρέθηκε ξαφνικά στην εξορία, να έχει γίνει εμπαθής και θνητός και να εργάζεται με κόπο και μόχθο, με ιδρώτα και πολλή θλίψη(Γεν. 3,17-19). Απ’ αυτόν γεννήθηκαν ο Κάιν και ο Άβελ, μόνοι πάνω σ’ όλη τη γη. Πώς νίκησε ο φθόνος, ήρθε ο δόλος και γέννησε το φόνο, την κατάρα και τον τρόμο(Γεν. 4,8-12); Αναλογιζόμουν έπειτα τους άλλους απογόνους του Αδάμ, για τους οποίου, εξαιτίας των πολλών αμαρτιών τους έγινε ο κατακλυσμός(Γεν. 6,5-7). Πάλι όμως, αφού ο Θεός από φιλανθρωπία έσωσε όσους μπήκαν στην Κιβωτό, ένας απ’ αυτούς δέχθηκε την κατάρα, ο Χαναάν, ο γιος του Χαμ που είχε αμαρτήσει, επειδή ο δίκαιος Νωε, για να μην ανατρέψει την ευλογία του Θεού, καταράστηκε το γιο αντί τον πατέρα(Γεν. 9,22 και 24-27). Έπειτα εκείνους που έκτισαν το πύργο της Βαβέλ(Γεν. 11,4-7), τους κατοίκους των Σοδόμων(Γεν. 18,20 . 19,24-25), τους Ισραηλίτες(Αριθ. 14, 22-23), το Σολομώντα(Γ΄ Βασ. 11,8-11), τους Νινευίτες(Ιωνά 1,2), το Γιεζή(Δ΄ Βασ. 5,27), τον Ιούδα(Ματθ. 26,24) και όλους όσους, ενώ ήταν μέσα στα καλά στράφηκαν και έγιναν κακοί.

Θαύμαζα επίσης πως, ενώ είναι αγαθός και υπεράγαθος και πολυεύσπλαχνος Θεός, παραχώρησε να έρθουν στον κόσμο οι πολλοί και ποικίλοι πειρασμοί και θλίψεις. Άλλους απ’ αυτούς, ο Θεός τους παραχωρεί θέλοντας όπως είναι οι κόποι της μετάνοιας, δηλαδή η πείνα, η δίψα, το πένθος, η στέρηση των αναγκαίων, η εγκράτεια στα ευχάριστα, το λιώσιμο του σώματος στην άσκηση, οι

αγρυπνίες, οι κόποι, οι πόνοι, τα πολλά και πικρά δάκρυα, οι στεναγμοί ο φόβος του θανάτου, της εξετάσεως, της απολογίας και της κατοικήσεως στον Άδη μαζί με τους δαίμονες, η φρικτή εκείνη ημέρα της κρίσεως, η μέλλουσα αισχύνη μπροστά σε όλη την κτίση, ο τρόμος ο πικρός έλεγχος για τις πράξεις, τους λόγους και τις σκέψεις, η απειλή, η οργή, η πολύτροπες και αιώνιες τιμωρίες, ο ανώφελος θρήνος και τα ακατάπαυστα δάκρυα, το άφεγγο σκοτάδι, ο φόβος, ο πόνος, ο ξεπεσμός, η λύπη, η στενοχώρια και το πνίξιμο της ψυχής και στον παρόντα αιώνα και στον μέλλοντα. Σ' αυτά ας προσθέσομε τους κινδύνους σ' αυτόν τον κόσμο, τα ναυάγια, τις ποικίλες ασθένειες, τις αστραπές, τις βροντές, το χαλάζι, τους σεισμούς, τους λιμούς, τους καταποντισμούς, τους πρόωρους θανάτους, και γενικά όλα τα λυπηρά που μας έρχονται χωρίς να θέλομε, κατά παραχώρηση του Θεού. Άλλους πάλι πειρασμούς δεν τους θέλει ο Θεός, αλλά εμείς και οι δαίμονες. Τέτοιοι είναι οι μάχες, τα πάθη, οι πολλών ειδών αμαρτίες-που προχωρώντας στο λόγο μας θα πούμε και τα ονόματά τους, από τη αφροσύνη μέχρι την απόγνωση και την τέλεια απώλεια-, η επιδρομή των δαιμόνων η τυραννία των παθών, οι εγκαταλείψεις, οι ταραχές και μεταβολές του βίου, οι θυμοί, οι συκοφαντίες, και κάθε θλίψη που εμείς θεληματικά προξενούμε ο ένας στον άλλον χωρίς να το θέλει ο Θεός. Και πάλι, πως ανάμεσα σε τόσα κακά πολλοί σώθηκαν, χωρίς τίποτε να μπορέσει να τους εμποδίσει και πολλοί χάθηκαν χωρίς να το θέλει ο Θεός.

Όλα αυτά και άλλα περισσότερα από τις θείες Γραφές, καθώς τα στοχαζόμουν με πόνο, ένιωθα συντριβή στην ψυχή και, σαν νερό που χύνεται, έπεφτα πολλές φορές σε αμηχανία-αν και δεν αισθανόμουν τελείως τα λεγόμενα. Γιατί αν τα αισθανόμουν, δεν θα μπορούσα να παραμείνω σ' αυτή τη ζωή που είναι γεμάτη κακία και παρακοή Θεού, από την οποία έγιναν όλα τα φοβερά και αυτής της ζωής και της μέλλουσας. Με τη βοήθεια όμως της χάρης, πήρα την απάντηση που επιθυμούσα στις απορίες μου, καθώς βρήκα τις διακρίσεις τους στους αγίους Πατέρες ως εξής:

Αρχή κάθε αγαθού είναι η φυσική γνώση που δίνεται από το Θεό, είτε από τις Γραφές μέσω κάποιου ανθρώπου, είτε μέσω αγγέλου, είτε ως δωρεά που δίνεται κατά το άγιο βάπτισμα, η οποία λέγεται κατά συνείδηση, για φύλαξη της ψυχής κάθε πιστού και για υπενθύμιση των αγίων εντολών του Χριστού. Μ' αυτές, αν θελήσει να τις τηρήσει, φυλάγεται η χάρη του Αγίου Πνεύματος στον βαπτιζόμενο. Υστερα από τη γνώση είναι η προαίρεση του ανθρώπου. Αυτή είναι η αρχή της σωτηρίας. Αυτό θα πει, να εγκαταλείψει ο άνθρωπος τα δικά του θελήματα και νοήματα και να κάνει τα θελήματα και τα νοήματα του Θεού. Και αν μπορέσει να τα κάνει αυτά, δεν βρίσκεται σε όλη την κτίση πράγμα ή προσπάθεια ή τόπος που να μπορεί να τον εμποδίσει να γίνει όπως ο Θεός εξαρχής θέλησε να είναι, «κατ' εικόνα και κατ' ομοίωσιν Αυτού»(Γεν. 1,26) και κατά χάρη θέσει θεός, απαθής, δίκαιος, αγαθός και σοφός, είτε πλούσιος είναι, είτε φτωχός, είτε ζει την παρθενική ζωή, είτε τη συζυγική, είτε είναι άρχοντας και ελεύθερος, είτε υποτακτικός και δούλος, γενικά σε κάθε περίσταση και τόπο και πράγμα. Γι' αυτό και υπάρχουν πολλοί δίκαιοι και στην περίοδο πριν δοθεί ο Νόμος, και κατά το Νόμο, και στην εποχή της χάρης, γιατί προτίμησαν τη γνώση του Θεού και το θέλημά Του, από τα δικά τους νοήματα και θελήματα. Και αντίθετα, πολλούς βρίσκομε στους ίδιους καιρούς και στα ίδια πράγματα να έχουν απωλεσθεί, γιατί προτίμησαν τα δικά τους νοήματα και θελήματα από αυτά του Θεού. Αυτά λοιπόν έτσι έχουν.

Έχουν όμως διαφορά οι τόποι και τα έργα, και καθένας οφείλει να έχει διάκριση, είτε αυτή που δίνει ο Θεός σ' όσους έχουν ταπεινοφροσύνη, είτε με ερώτηση εκείνων που έχουν τα χαρίσματα της διακρίσεως. Γιατί χωρίς τη διάκριση δεν είναι καλά τα έργα μας, και αν ακόμη από άγνοιά μας νομίζομε ότι είναι καλά. Κι αφού κανείς μάθει με τη διάκριση για τη δύναμή του σχετικά με αυτό που θέλει να κάνει, τότε κάνει αρχή να ευαρεστεί το Θεό. Αλλά όπως είπαμε, πρέπει σε όλα να αρνηθεί τα δικά του θελήματα για να επιτύχει το θεϊκό σκοπό και να εκτελέσει το έργο του όπως θέλει ο Θεός. Αν δεν κάνει έτσι, δεν μπορεί με τίποτε να σωθεί. Τούτο γιατί από την παράβαση του Αδάμ, συνηθίσαμε όλοι στα πάθη και κυριευτήκαμε από αυτά, και δεν αποδεχόμαστε το αγαθό με χαρά, ούτε επιθυμούμε τη γνώση του Θεού, ούτε εργαζόμαστε το αγαθό από αγάπη, όπως οι απαθείς, αλλά μάλλον αγαπούμε τα πάθη και τις πονηρίες, ενώ δεν επιθυμούμε καθόλου τα αγαθά από ανάγκη, για το φόβο των κολάσεων. Και αυτά όσοι με σταθερή πίστη και πρόθεση δέχονται τον λόγο. Οι λοιποί, ούτε αυτή τη θέληση έχομε, αλλά, μη λογαριάζοντας διόλου τις θλίψεις του βίου και τις μέλλουσες κολάσεις, δουλεύομε στα πάθη με όλη μας την ψυχή. Μερικοί μάλιστα

χωρίς να αισθάνονται την πικρότητά τους, αναλαμβάνουν εξ' ανάγκης και όχι θεληματικά τους κόπους των αρετών. Και έγιναν σ' εμάς ποθητά τα αξιομίσητα, από άγνοιά μας.

Όπως οι άρρωστοι χρειάζονται τις εγχειρίσεις και τις καυτηριάσεις για την υγεία που έχασαν, έτσι κι εμείς χρειαζόμαστε τους πειρασμούς, τους κόπους της μετάνοιας και το φόβο του θανάτου και των κολάσεων για να ξαναποκτήσομε την αρχική υγεία της ψυχής και να διώξομε την αρρώστια που μας προξένησε η ανοησία μας. Όσο μάλιστα ο Γιατρός των ψυχών μας χαρίζει θεληματικό ή αθέλητο πόνο, τόσο περισσότερο να ευχαριστούμε τη φιλανθρωπία Του και να το δεχόμαστε με χαρά. Γιατί μας ευεργετεί όταν πληθαίνει τους πόνους, είτε τους θεληματικούς που συνδέονται με τη μετάνοια, είτε τους αθέλητους των πειρασμών και τιμωριών, ώστε εκείνοι που θέλουν να θλιβούν θεληματικά, να λυτρώνονται έτσι από την αρρώστια και τις μέλλουσες τιμωρίες, ίσως μάλιστα και από τις τωρινές, ενώ οι αγνώμονες, με τις τιμωρίες έστω και τους ποικίλους πειρασμούς να θεραπευθούν από ευεργεσία του Γιατρού. Εκείνοι όμως που αγαπούν την αρρώστια και μένουν σ' αυτή, προξενούν στον εαυτό τους τις αιώνιες τιμωρίες, αφού έγιναν όμοιοι με τους δαίμονες, και δικαίως θα απολαύσουν μαζί τους τις αιώνιες κολάσεις που είναι ετοιμασμένες για τους δαίμονες(Ματθ. 25,41), επειδή θέλησαν μαζί με αυτούς να είναι αχάριστοι στον Ευεργέτη.

Γιατί δε δεχόμαστε όλοι τις ευεργεσίες με τον ίδιο τρόπο. Μερικοί αφού δεχτούν τη φωτιά του Κυρίου(Ησ. 66,16), δηλαδή το λόγο Του, με την εφαρμογή του γίνονται πιο μαλακοί στην καρδιά, σαν το κερί, ενώ άλλοι με την απραξία όπως ο πηλός, γινόμαστε σκληρότεροι και πέτρινοι. Και ενώ δε δεχόμαστε όλοι όμοια το λόγο Του, ο Θεός δεν αναγκάζει κανένα από εμάς, αλλά είναι όπως ο ήλιος που στέλνει τις ακτίνες του και φωτίζει όλον τον κόσμο. Εκείνος που θέλει να τον βλέπει, φωτίζεται από αυτόν, ενώ εκείνος που δεν θέλει να τον βλέπει, δεν εξαναγκάζεται απ' αυτόν. Και κανένας άλλος δεν είναι αίτιος που στερείται κάποιος το φως, παρά ο ίδιος που δεν θέλει να το έχει. Γιατί ο Θεός έκανε τον ήλιο και τα μάτια, κι ο άνθρωπος έχει εξουσία να δει. Έτσι κι εδώ. Ο Θεός όλους τους καταφωτίζει με τις γνώσεις σαν ακτίνες, και μετά τη γνώση έδωσε και τη πίστη σαν μάτι.

Εκείνος λοιπόν που θέλει να λάβει βέβαιη τη γνώση δια μέσου της πίστεως φυλάγει με τα έργα τη μνήμη. Σ' αυτόν ο Θεός δίνει μεγαλύτερη προθυμία, γνώση και δύναμη. Από τη φυσική γνώση δηλαδή, γεννιέται προθυμία σ' εκείνον που την προτιμά, και από την προθυμία γεννιέται δύναμη να εργάζεται. Με την εργασία φυλάγεται η μνήμη , και από τη μνήμη προέρχεται μεγαλύτερη εργασία, και μέσω αυτής δίνεται μεγαλύτερη γνώση. Από αυτήν, που λέγεται φρόνηση, γεννιέται η εγκράτεια των παθών και η υπομονή στα οδυνηρά. Από αυτές γεννιέται η μελέτη των θείων και η επίγνωση των δωρεών του Θεού και των δικών μας αμαρτιών. Αυτές πάλι γεννούν την ευγνωμοσύνη, από την οποία προξενείται ο φόβος του Θεού, μέσα στον οποίο πραγματώνεται η τήρηση των εντολών. Θέλω να πω, το πένθος, η πραότητα, η ταπεινοφροσύνη. Από αυτά γεννιέται η διάκριση, κι από αυτήν η διόραση, δηλαδή η πρόβλεψη των μελλοντικών πταισμάτων και η εκκοπή τους πριν πραγματοποιηθούν, από πείρα και θύμηση με την καθαρότητα του νου των προηγουμένων και των τωρινών αμαρτιών και όσων γίνονται χωρίς να το νιώσομε. Από αυτές γεννιέται η ελπίδα, που φέρνει την αποσύνδεση από τα πάθη και την τέλεια αγάπη. Τότε λοιπόν ο άνθρωπος δε θέλει τίποτε άλλο παρά το θέλημα του Θεού, αλλά και αυτή την πρόσκαιρη ζωή, με χαρά την αφήνει, ένεκα της αγάπης του Θεού και του πλησίον, γιατί έγινε σοφός και μέσα του κατοίκησε το Άγιο Πνεύμα και υιοθετήθηκε από το Θεό, επειδή έχει σταυρωθεί και ταφεί και αναστηθεί και αναληφθεί νοερά μαζί με το Χριστό(Ρωμ. 6,4-6) με τη μίμησή Του, δηλαδή με τη διαγωγή Του στο κόσμο. Και γενικά γίνεται θέσει κατά χάρη, παίρνοντας τον αρραβώνα της ουράνιας μακαριότητας , όπως λέει ο Θεολόγος, και μ' αυτόν γινόμενος σχετικά με τους οχτώ λογισμούς απαθής, δίκαιος, αγαθός, και σοφός, έχοντας μέσα του το Θεό, όπως είπε ο Χριστός, με την τήρηση των εντολών Του(Ιω. 14-23) με τη σειρά, από την πρώτη και τις λοιπές. Γι' αυτές θα μιλήσω παρακάτω, πως πρέπει να γίνεται η εργασία των εντολών.

Επειδή όμως έγινε λόγος για τις αρετές, ας πούμε και για τα πάθη. Έρχεται η γνώση σαν ήλιος και ο ανόητος κλείνει θεληματικά τα μάτια, δηλαδή την προαίρεση, από απιστία ή οκνηρία, κι αμέσως στέλνει τη γνώση στη λησμοσύνη με την αργία, η οποία προέρχεται από ραθυμία. Γιατί η ανοησία γεννά τη ραθυμία, κι αυτή την αργία, από την οποία δημιουργείται η λησμοσύνη, και απ' αυτήν η

φιλαυτία- δηλαδή το να αγαπά κανείς τα δικά του θελήματα και νοήματα-η φιληδονία και η φιλοδοξία. Από αυτές γεννιέται η φιλαργυρία, η ρίζα όλων των κακών(Α΄ Τιμ. 6,10). Αυτή φέρνει τον περισπασμό στα βιοτικά, κι αυτός την τέλεια αγνωσία των δωρεών του Θεού και των δικών μας αμαρτιών. Από αυτό επακολουθεί η κατοίκηση μέσα μας των λοιπών παθών. Εννοώ τα οχτώ πάθη-αρχηγούς, δηλαδή τη γαστριμαργία που φέρνει την πορνεία και μαζί της τη φιλαργυρία, από την οποία γεννιέται η οργή, όταν κανείς δεν πετυχαίνει αυτό που ποθεί, δηλαδή το θέλημά του. Από την οργή διαδοχικά γεννιούνται η λύπη, η ακηδία, η κενοδοξία και η υπερηφάνεια. Από τα οχτώ αυτά πάθη γεννιέται κάθε κακία, πάθος και αμαρτία. Κι εκείνος, που αυτά θα τον καταπιούν, καταντά στην απόγνωση, την τέλεια απώλεια, την έκπτωση από το Θεό και την ομοίωση με τους δαίμονες, όπως είπαμε.

Ο άνθρωπος στέκεται ανάμεσα στους δύο αυτούς δρόμους, δηλαδή την αρετή και την αμαρτία, και σ' όποια θέλει βαδίζει και αυτήν πραγματοποιεί. Ο δρόμος τώρα που τον κέρδισε και οι οδηγοί του δρόμου, είτε Άγγελοι είτε δαίμονες και κακοί άνθρωποι, τον τραβούν μέχρι το τέλος και χωρίς να το θέλει. Οι αγαθοί στο Θεό και στη βασιλεία των ουρανών, οι αμαρτωλοί στον διάβολο και στην αιώνια κόλαση. Κανένας δεν είναι αίτιος της απώλειας, παρά το θέλημα του ανθρώπου. Ο Θεός είναι αίτιος της σωτηρίας, ο οποίος μας χάρισε τη ζωή και τη μακαριότητα, τη γνώση και τη δύναμη, τα οποία δεν μπορεί να τα έχει ο άνθρωπος χωρίς τη χάρη του Θεού. Αλλά ούτε και ο διάβολος μπορεί να κάνει τίποτε που να οδηγεί στην απώλεια, όπως λόγου χάρη να προκαλέσει αντίθετη προαίρεση ή αδυναμία ή αθέλητη άγνοια ή ο,τιδήποτε άλλο, ώστε να βιάσει τον άνθρωπο παρά μόνο βάζει στο νου ενθύμηση του κακού. Εκείνος λοιπόν που εργάζεται το αγαθό πρέπει να αποδώσει τη χάρη στο Θεό, γιατί μετά την ύπαρξη μας δώρισε τα πάντα. Εκείνος πάλι που κάνει το κακό, μόνο τον εαυτό του ας κατηγορεί, γιατί κανείς δεν τον τραβά δια της βίας. Ο Θεός τον έκανε αυτεξούσιο, ώστε να γίνει άξιος για επαίνους εκ μέρους Του, όταν παρουσιάζεται να προτιμά με τη θέλησή του το αγαθό και όχι να μετέχει σ' αυτό από ανάγκη της φύσεως, όπως τα άλογα ζώα και τα άψυχα, αλλά όπως ταιριάζει στο λογικό του, με το οποίο ο Θεός τον τίμησε. Εμείς όμως θεληματικά και με τη γνώμη μας προτιμούμε να κάνομε το κακό, που το μάθαμε από τον εφευρέτη του κακού , και δεν μας βιάζει ο υπεράγαθος Θεός, για να μην παρακούομε παρά τη βία και έχομε βαρύτερη τιμωρία. Ούτε και το αυτεξούσιο μας αφαιρεί, το οποίο καλώς μας χάρισε.

Εκείνος λοιπόν που θέλει να κάνει το καλό, ας ζητά με την προσευχή από το Θεό, και αμέσως του δίνεται η γνώση και η δύναμη, για να φαίνεται ότι δίκαια στέλνει ο Θεός τη χάρη. Γιατί χωρίς προσευχή μπορούσε να τη δωρίσει, όπως το κάμει και μετά την προσευχή. Εκείνος που αναπνέει τον αέρα, γνωρίζοντας ότι χωρίς αυτόν δεν μπορεί να ζήσει, δεν είναι άξιος επαίνου, αλλά μάλλον χρωστά πολλές ευχαριστίες σ' Εκείνον που έκανε τον αέρα και του χάρισε τη δύναμη της αναπνοής και την υγεία, ώστε να αναπνέει και να ζει. Έτσι κι εμείς έχομε χρέος μάλλον να ευχαριστούμε το Θεό, γιατί και την προσευχή και τη γνώση και τη δύναμη και τις αρετές κι εμάς τους ίδιους και τα γύρω μας, όλα τα έκανε κατά χάρη. Κι όχι μόνον αυτό, αλλά και τα πάντα δεν παύει να μηχανεύεται για να νικήσει την κακία τη δική μας και των εχθρών μας των δαιμόνων.

Ο διάβολος, επειδή έχασε τη γνώση του Θεού από αγνωμοσύνη και υπερηφάνεια, έμεινε αναγκαστικά χωρίς γνώση. Γι' αυτό δε γνωρίζει από μόνος του τι να κάνει, αλλά βλέπει τι κάνει ο Θεός για να μας σώσει και πονηρεύεται και κάνει τα αντίθετα για να χαθούμε. Γιατί μισεί το Θεό και μη μπορώντας να τον πολεμήσει, πολεμά εμάς που είμαστε «κατ' εικόνα Θεού»(Γεν. 1,26), νομίζοντας ότι με αυτό θα εκδικηθεί το Θεό, και μας βρίσκει υπάκουους στο θέλημά του, όπως λέει ο Χρυσόστομος. Αφού δηλαδή είδε το Θεό που έπλασε την Εύα για βοήθεια του Αδάμ(ΓΕν. 2,18), ο διάβολος την έκανε συνεργό της παρακοής και της παραβάσεως(Γεν. 3,6). Έδωσε ο Θεός εντολή(Γεν. 2,16-17) στον Αδάμ, ώστε με την τήρησή της να θυμάται τις τόσες δωρεές και να ευγνωμονεί τον Ευεργέτη, κι ο διάβολος έκανε την εντολή να γίνει αφορμή παρακοής και θανάτου. Αντί προφήτες, ο διάβολος κάνει ψευδοπροφήτες. Αντί Αποστόλους, ψευδαποστόλους. Αντί νόμο, παρανομία. Αντί αρετές, κακίες. Αντί εντολές, παραβάσεις. Αντί δικαιοσύνη, σιχαμερές αιρέσεις. Και πάλι βλέποντας το Χριστό να δίνει συγκατάβαση, από άκρα αγαθότητα, και να εμφανίζεται στους αγίους Μάρτυρες και τους οσίους Πατέρες είτε ο ίδιος, είτε μέσω Αγγέλων, είτε με κάποια άλλη ανέκφραστη οικονομία, όπως είπε(Ιω. 14-21), άρχισε και ο διάβολος να δείχνει σε μερικούς

πολλές πλάνες, για να τους οδηγήσει στην απώλεια. Και γι' αυτό έγραψαν οι Πατέρες που είχαν διάκριση, ότι αυτά δεν πρέπει να τα δεχόμαστε, είτε με εικόνες φανερώνονται, είτε με φως ή με φωτιά, είτε με άλλη πλάνη. Γιατί μηχανεύεται ο πονηρός να μας πλανήσει μ' αυτά είτε στον ύπνο, είτε στην εγρήγορση. Κι αν τα δεχόμαστε, τότε κάνει το νου από υπερηφάνεια και τέλεια αγνωσία να ζωγραφίσει σχήματα ή χρώματα, για να νομίσει ότι είναι φανερώσεις Θεού ή Άγγελου. Πολλές φορές πάλι δείχνει και δαίμονες στον ύπνο ή και στην εγρήγορση, να φεύγουν δήθεν νικημένοι, και γενικά μηχανεύεται τα πάντα για την απώλειά μας όταν πειθόμαστε σ' αυτόν.

Μπορεί να τα κάνει όλα αυτά ο διάβολος και ν' αποτύχει, αν ακούμε τους αγίους Πατέρες που λένε ότι στην ώρα της προσευχής πρέπει να έχομε το νου άμορφο, ασχημάτιστο, άχρωμο, να μη δέχεται τίποτε, είτε φως, είτε φωτιά, ή ο,τιδήποτε άλλο ολωσδιόλου, αλλά μ' όλη μας τη δύναμη να προσηλώνομε τη διάνοια σ' εκείνα που λέμε, γιατί εκείνος που προσεύχεται μόνο με το στόμα, προσεύχεται στον αέρα και όχι στο Θεό επειδή ο Θεός προσέχει στο νου και όχι στα λόγια όπως οι άνθρωποι. Όπως λέει και η Γραφή: «Πρέπει να προσκυνούμε το Θεό πνευματικά και αληθινά»(Ιω. 4,24), και: «Προτιμώ να πω πέντε λόγια με το νου μου, παρά μύρια λίγα με τη γλώσσα»(Α΄ Κορ. 14,19). Όταν λοιπόν ο διάβολος αποτύχει, τότε, μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο μας φέρνει λογισμό απογνώσεως, ότι «Άλλοι καιροί ήταν εκείνοι και άλλοι οι άνθρωποι στους οποίους ο Θεός έδειξε θαύματα για να πιστέψουν. Τώρα δεν είναι ανάγκη να κοπιάσομε. Χριστιανοί είμαστε όλοι και έχομε βαπτιστεί, κι όπως λέει η Γραφή, όποιος πιστέψει και βαπτιστεί θα σωθεί(Μαρκ. 16,16). Τι ανάγκη λοιπόν έχομε;» Αν πεισθούμε και μείνομε σ' αυτά, θα βρεθούμε έρημοι, έχοντας μόνο το όνομα του χριστιανού και αγνοώντας ότι αυτός που πίστεψε και βαπτίσθηκε, οφείλει να τηρεί όλες τις εντολές του Χριστού και, όταν κατορθώσει τα πάντα, να λέει ότι «είμαι άχρηστος δούλος»(Λουκ. 17,10). Ο Κύριος είπε στους Αποστόλους, να διδάσκουν στους ανθρώπους να τηρούν όλα όσα τους διέταξε(Ματθ. 28,20). Και καθένας που βαπτίζεται, λέει: «Αποτάσσομαι το σατανά και πάσι τοις έργοις αυτού και συντάσσομαι τω Χριστώ και πάσι τοις έργοις Αυτού». Που είναι η αποταγή μας, αν δεν αφήσομε κάθε πάθος και κάθε αμαρτία που θέλει ο διάβολος; Ή μάλλον, αν δεν τον μισήσομε με την ψυχή μας και δεν αγαπήσομε το Χριστό με την τήρηση των εντολών Του; Και πως θα τηρήσομε τις εντολές Του, αν δεν αρνηθούμε κάθε δικό μας νόημα καιθέλημα;

Θελήματα και νοήματα λέγονται εκείνα που είναι αντίθετα στα προστάγματα του Θεού. Επειδή συχνά υπάρχουν μερικοί, οι οποίοι είτε από την ιδιοσυγκρασία τους, είτε από συνήθεια, αγαπούν σε μερικά πράγματα το καλό και μισούν το κακό. Υπάρχουν επίσης και νοήματα καλά, που μαρτυρούνται κι από τις άγιες Γραφές, χρειάζονται όμως και τη διάκριση από τους εμπείρους. Χωρίς διάκριση, κι αυτά ακόμα που νομίζονται καλά, δεν είναι καλά, επειδή γίνονται είτε παράκαιρα, είτε χωρίς να πρέπει, είτε αναξίως, ή επειδή κατανοούμε σφαλερά τα λεγόμενα. Γιατί, όχι μόνο για τη Γραφή, αλλά και για οποιοδήποτε ερώτημα, αν δεν προσέχουν και ο ερωτώμενος και αυτός που ερωτά, απομακρύνονται από το νόημα των λεγομένων, πράγμα που προξενεί όχι μικρή ζημία. Αυτό και εγώ έπαθα πολλές φορές, και όταν έθετα ερωτήσεις, και όταν μου έθεταν. Κι όταν κάποτε καταλάβαινα το ζήτημα όπως πρέπει, ύστερα δοκίμαζα έκπληξη, πως τα λόγια είναι τα ίδια ενώ οι έννοιες διαφέρουν η μία από την άλλη. Έτσι και σ' όλα τ' άλλα έχομε ανάγκη από διάκριση, πως πρέπει να πράξομε, για να κάνομε τα θελήματα του Θεού. Γιατί Αυτός γνωρίζει την ανθρώπινη φύση μας με ακρίβεια, ως Ποιητής των όλων, και οικονόμησε το συμφέρον μας και νομοθέτησε όχι ξένα προς τη φύση μας, αλλά σύμφωνα με αυτήν. Εκτός αν θέλουν από μόνοι τους κάποιοι ν' ανεβούν προς Αυτόν ξεπερνώντας τη φύση και επιδιώκοντας την τελειότητα. Γι' αυτούς είναι η παρθενία, η ακτημοσύνη, η ταπεινοφροσύνη. Η ευγνωμοσύνη δεν είναι μόνο γι' αυτούς, γιατί είναι φυσική, ενώ η ταπεινοφροσύνη είναι, γιατί είναι υπέρ φύση. Ο ταπεινόφρων εργάζεται κάθε αρετή και, ενώ δε χρωστά τίποτε, έχει χρεώστη τον εαυτό του και κατώτερο απ' όλους. Ο ευγνώμων αντίθετα, χρωστά και ομολογεί το χρέος. Παρόμοια, όποιος ελεεί, ελεεί από εκείνα που έχει και δεν είναι πάνω από τη φύση όπως ο ακτήμων. Ούτε ο έγγαμος είναι όπως αυτός που παρθενεύει. Γιατί η παρθενία είναι υπερφυσικό χάρισμα. Γι' αυτό ο έγγαμος σώζεται, αν αφήσει τα δικά του θελήματα και εκπληρώνει τα θελήματα του Θεού, ενώ ο παρθένος θα λάβει στεφάνι για την υπομονή του και δόξα από το Θεό, επειδή δεν άφησε μόνο τα απαγορευμένα από τους νόμους,

αλλά μαζί μ’ αυτά και την ίδια τη φύση του, με τη βοήθεια του Θεού, και αγάπησε ολόψυχα τον υπέρ φύση Θεό προσπαθώντας να μιμηθεί όσο μπορούσε την απάθειά Του. Όμως επειδή αγνοούμε όχι μόνο τους εαυτούς μας και εκείνα που κάνομε, αλλά και ποιος είναι ο σκοπός τους, και τι ζητούμε με αυτά, γι’ αυτό μας φαίνονται ότι δε συμφωνούν οι θείες Γραφές και οι λόγοι των Αγίων, των παλιών Προφητών και Δικαίων και των νέων αγίων Πατέρων. Και τώρα που θέλομε να σωθούμε, τους βρίσκομε ασύμφωνους μεταξύ τους, πράγμα που δεν συμβαίνει.

Με λίγα λόγια, ας δούμε από τη φύση των πραγμάτων ότι, αν θέλει κάποιος άνθρωπος να σωθεί, κανείς δεν μπορεί να τον εμποδίσει, ούτε ο καιρός, ούτε ο τόπος, ούτε κάποια πράξη. Φτάνει να μην κάνει χρήση άπρεπη του πράγματος που θέλει, αλλά να κλίνει με διάκριση σε κάθε νόημά Του προς τον θεϊκό σκοπό. Γιατί δεν είναι αναγκαία εκείνα που γίνονται, αλλά αυτό που οδηγεί σ’ αυτά. Ούτε αθέλητα αμαρτάνομε, αλλά θεληματικά συγκατανεύομε πρώτα στο λογισμό και γινόμαστε έπειτα αιχμάλωτοί του, και αυτός τότε οδηγεί τον αιχμάλωτο στο να αμαρτήσει, ακόμη και χωρίς να θέλει. Επίσης και τα πταίσματα που γίνονται από άγνοια, από τα εν γνώσει προέρχονται. Αν λόγου χάρη, δεν μεθύσει κανείς είτε από κρασί, είτε από επιθυμία, δεν του δημιουργείται άγνοια. Όταν μεθύσει, αρχίζει και σκοτίζεται ο νους, και απ’ αυτό προέρχεται το πέσιμο, και από το πέσιμο ο θάνατος. Ώστε ο θάνατος δεν ήρθε από άγνοια, αλλά η εν γνώσει μέθη έφερε το θάνατο από άγνοια. Και πολλά θα βρει κανείς, μάλιστα στα νοήματα, που δείχνουν ότι από τα εκούσια πέφτομε στα ακούσια, και από τα εν γνώσει πέφτομε σε πταίσματα άγνοιας. Αλλά με το να μας φαίνονται τα πρώτα ελαφρά και γλυκά, ερχόμαστε στα δεύτερα χωρίς να θέλομε και χωρίς να καταλάβομε. Αν θέλαμε από την αρχή να τηρούμε τις εντολές και να μένομε καθαροί όπως βαπτιστήκαμε, δε θα φτάναμε σε τόσα αμαρτήματα και δε θα είχαμε ανάγκη από τους κόπους και τους πόνους της μετάνοιας. Όμως και πάλι, αν θέλομε, η δεύτερη χάρη του Θεού, δηλαδή η μετάνοια, μπορεί να μας ανεβάσει στο αρχικό κάλλος. Αν όμως ούτε για τη μετάνοια δε φροντίζομε, τότε αναγκαστικά, ως αμετανόητοι σαν τους δαίμονες, πηγαίνομε μαζί τους στην αιώνια κόλαση, μάλλον με τη θέλησή μας, παρά χωρίς αυτή. Ο Θεός μας δημιούργησε για να δοκιμάσομε όχι την οργή Του, αλλά την αγάπη Του(Α΄ Θεσ. 5,9), ώστε απολαμβάνοντας τα αγαθά Του, να έχομε διάθεση ευχαριστίας και ευγνωμοσύνης προς τον Ευεργέτη. Αλλά η αμέλειά μας να γνωρίσομε τις δωρεές Του, μας έφερε σε ραθυμία, και αυτή μας παρέδωσε στη λησμοσύνη, από την οποία κυριάρχησε πάνω μας η άγνοια.

Όταν θέλομε να βάλομε αρχή επιστροφής εκεί από όπου ξεπέσαμε, έχομε ανάγκη από πολύν κόπο, γιατί δε θέλομε να αφήσομε τα θελήματά μας αλλά νομίζομε ότι μαζί με αυτά μπορούμε να κάνομε και τα θελήματα του Θεού, πράγμα αδύνατο. Γιατί και ο ίδιος ο Κύριος είπε: «Δεν κάνω το δικό μου θέλημα, αλλά το θέλημα του Πατέρα που με απέστειλε»(Ιω. 6,38), αν και το θέλημα του Πατέρα, του Υιού και του Πνεύματος είναι ένα, αφού είναι και μία φύση αχώριστη. Αλλά για μας το είπε αυτό και για το θέλημα της σάρκας. Γιατί αν δεν ξεπεραστεί η σάρκα, ώστε να κυβερνιέται όλος ο άνθρωπος από το Πνεύμα του Θεού(Ρωμ. 8,14), δεν πράττει το θέλημα του Θεού, παρά μόνο δια της βίας. Όταν όμως κυριαρχήσει η χάρη του Πνεύματος μέσα μας, τότε δεν έχομε πια δικό μας θέλημα, αλλά ό,τι κάνομε είναι θέλημα Θεού. Τότε ειρηνεύουμε. Και θα ονομαστούν ”παιδιά του Θεού” οι τέτοιοι άνθρωποι γιατί θέλουν το θέλημα του Πατέρα, όπως ο Υιός του Θεού και Θεός.

Αυτό είναι αδύνατο να το πετύχει κανείς, χωρίς την τήρηση των εντολών, με τις οποίες έρχεται η αποκοπή κάθε ηδονής και του θελήματός μας και κάθε οδύνης, λόγω της υπομονής για την τήρηση του θελήματος του Θεού. Γιατί από την ανοησία γεννιούνται η ηδονή και η οδύνη, όπως προείπαμε, και από αυτά, κάθε κακία. Ο ανόητος είναι φίλαυτος και δεν μπορεί να είναι φιλάδελφος, ούτε φιλόθεος, ούτε έχει εγκράτεια στις ηδονές, δηλαδή στα θελήματα που του αρέσουν, ούτε υπομονή στα οδυνηρά, αλλά άλλοτε επιτυγχάνει το θέλημά του και αυξάνεται η ηδονή και η έπαρσή του, κι άλλοτε αποτυγχάνει και πέφτει σε μικροψυχία και πνίξιμο της ψυχής, το οποίο είναι αρραβώνας της κολάσεως. Ενώ από τη γνώση, δηλαδή τη φρόνηση, γεννιούνται η εγκράτεια και η υπομονή, γιατί ο φρόνιμος κυριαρχεί στο θέλημά του και υπομένει την οδύνη απ’ αυτό. Και πιστεύοντας ότι είναι ανάξιος για τα αγαθά, έχει διάθεση ευγνωμοσύνης και ευχαριστίας προς τον Ευεργέτη και φοβάται μήπως από τα πολλά αγαθά που του έδωσε ο Θεός στη ζωή αυτή ζημιωθεί στον μέλλοντα αιώνα. Και έτσι με την εγκράτεια εργάζεται και τις άλλες αρετές και θεωρεί τον εαυτό του χρεώστη σε

όλα, χωρίς να βρίσκει τίποτε να αντιπροσφέρει στον Ευεργέτη, αλλά και τις αρετές τις νομίζει σαν μεγαλύτερο χρέος. Γιατί παίρνει και δε δίνει, και τούτο μόνο, το ότι αξιώθηκε να ευχαριστεί το Θεό και ότι δέχεται ο Θεός την ευχαριστία του, το θεωρεί μεγαλύτερο χρέος, και ευχαριστεί αδιάκοπα το Θεό πράττοντας πάντοτε το αγαθό. Και έχει πάντοτε τον εαυτό του περισσότερο χρεώστη και ταπεινοφρονώντας, τον θεωρεί κατώτερο απ' όλους, ευφραίνεται από το Θεό που τον ευεργετεί, και ενώπιόν Του νιώθει αγαλλίαση μαζί με τρόμο(Ψαλμ. 2,11). Φτάνοντας στη θεία και αδιάπτωτη αγάπη με την ταπεινοφροσύνη, δέχεται τα λυπηρά σαν να είναι άξιος γι' αυτά. Ή μάλλον, θεωρεί τον εαυτό του ότι είναι άξιος και για περισσότερες θλίψεις, και χαίρεται γιατί αξιώθηκε έστω και λίγο να θλιβεί σ' αυτή τη ζωή και να ξελαφρωθεί λίγο από τις πολλές κολάσεις που προετοίμασε στον εαυτό του, για τη μέλλουσα ζωή, και γιατί έτσι γνωρίζει την ασθένειά του για να μην υπερηφανεύεται. Και επειδή αξιώθηκε να τα γνωρίζει αυτά και να υπομένει με τη χάρη του Θεού, έρχεται σε θείο πόθο. Γιατί η ταπεινοφροσύνη γεννιέται από τη γνώση, και η γνώση από τους πειρασμούς. Σ' εκείνον που γνώρισε την εαυτό του, δίνεται η γνώση των πάντων. Και εκείνος που υποτάσσεται στο Θεό, υποτάσσει στον εαυτό του κάθε σαρκικό φρόνημα, και ύστερα θα υποταχθούν σ' αυτόν τα πάντα, όταν κυριαρχήσει η ταπείνωση πάνω στα μέλη του. Όπως λένε οι άγιοι Βασίλειος και Γρηγόριος, εκείνος που εννόησε ότι ο εαυτός του βρίσκεται μεταξύ μεγέθους και ταπεινότητας- επειδή έχει νοερή ψυχή και θνητό και γήινο σώμα-, ποτέ δεν υπερηφανεύεται, ούτε απελπίζεται, αλλά από σεβασμό στη νοερή φύση της ψυχής του αποστρέφεται όλα τα αισχρά, και γνωρίζοντας την ασθένειά του αποφεύγει κάθε υψηλοφροσύνη.

Εκείνος λοιπόν που γνώρισε την ασθένειά του από τους πολλούς πειρασμούς των ψυχικών και σωματικών παθών, αυτός είδε την άπειρη δύναμη του Θεού, πως λυτρώνει τους ταπεινούς που φωνάζουν προς Αυτόν με προσευχή γεμάτη πόνο από την καρδιά τους, και πλέον του γίνεται η προσευχή σαν απόλαυση, επειδή γνωρίζει ότι χωρίς το Θεό δεν μπορεί να κάνει τίποτε(Ιω. 15,5). Και από φόβο να μην πέσει, από τη μία αγωνίζεται να μένει προσκολλημένος στο Θεό, κι από την άλλη θαυμάζει καθώς σκέφτεται πως ο Θεός τον λύτρωσε από τόσους πειρασμούς και πάθη και ευχαριστεί Εκείνον που μπορεί να τον λυτρώσει. Και μαζί με την ευχαριστία αποκτά την ταπείνωση και την αγάπη, και δεν τολμά να κρίνει κανένα, γνωρίζοντας ότι όπως ο Θεός βοήθησε τον ίδιο, έτσι και όλους μπορεί να τους βοηθήσει όταν θέλει όπως λέει ο άγιος Μάξιμος. Σκέφτεται ακόμη ότι ίσως μπορεί κανείς να παλεύει με πολλά πάθη και να νικά, ο ίδιος όμως είναι ασθενής και αδύνατος, και γι' αυτό τον βοήθησε γρήγορα ο Θεός για να μη χαθεί ολότελα η ψυχή του. Και άλλα περισσότερα σκέφτεται εκείνος που γνωρίζει την ασθένειά του, και μένει έτσι άπτωτος. Και είναι αδύνατο να φτάσει κανείς σ' αυτό, αν δεν πάθει πολλούς πειρασμούς ψυχικούς και σωματικούς και αν κάνοντας υπομονή με τη βοήθεια του Θεού δε λάβει την πείρα τους. Ο άνθρωπος αυτός δεν τολμά να κάνει καθόλου το δικό του θέλημα χωρίς να ρωτήσει εκείνους που έχουν πείρα, ούτε να προβάλει κάποιο δικό του νόημα. Γιατί ποια είναι η ανάγκη να κάνει ή να σκεφτεί κάτι που δεν χρειάζεται για τη ζωή ή για τη σωτηρία της ψυχής;

Αν τώρα κανείς δε γνωρίζει ποιο θέλημα και ποιο νόημα να παραμερίσει, ας δοκιμάζει κάθε πράγμα και κάθε νόημα, τι είδους αντίδραση του προκαλεί κατά την αποχή και την επικράτησή του. Αν προκαλεί ηδονή όταν γίνεται ,και οδύνη όταν εμποδίζεται, είναι κακό και οφείλει να το καταφρονεί πριν πολυκαιρίσει, οπότε θα κοπιάσει να το νικήσει όταν καταλάβει ότι είναι βλαβερό. Αυτό το λέω για κάθε πράγμα και νόημα, χωρίς τα οποία μπορούμε να ζήσομε σωματικά και να ευαρεστήσομε το Θεό. Γιατί η συνήθεια, όταν πολυκαιρίσει, παίρνει δύναμη φυσικής ιδιότητας, ενώ αν δεν υποχωρείς σ' αυτήν αδυνατίζει και σιγά-σιγά χάνεται. Είτε καλή συνήθεια είναι, είτε κακή, ο χρόνος την τρέφει, όπως τα ξύλα τρέφουν τη φωτιά. Γι' αυτό οφείλομε να μελετούμε και να πράττομε το αγαθό με όλη μας τη δύναμη, για να μας γίνει έξη. Και τότε η συνήθεια εργάζεται αυτόματα το κάθε αγαθό χωρίς κόπο όπως οι Πατέρες νίκησαν με τα μικρά τα μεγάλα. Εκείνος π.χ. που δεν παραδέχεται ούτε τ' απαραίτητα για το σώμα, αλλά τα απορρίπτει για να βαδίζει τη στενή και γεμάτη δυσκολίες οδό(Ματθ. 7,14), πότε θα πέσει στη φιλοκτημοσύνη;

Δεν είναι βέβαια φιλιοκτημοσύνη μόνο η κτήση πολλών πραγμάτων, αλλά και η εμπαθής προσκόλληση σε κάτι και η κακή ή η υπερβολική χρήση του. Πολλοί από τους παλιούς Αγίους είχαν πολλά όπως ο Αβραάμ(Γεν. 13,2), ο Ιώβ(Ιωβ. 1,3), ο Δαβίδ(Α΄ Παρ. 29,28) και άλλοι πολλοί.

Όμως δεν είχαν προσκόλληση σ' αυτά, αλλά τα είχαν ως πράγματα του Θεού, και μάλλον με αυτά ήθελαν να ευαρεστήσουν το Θεό. Ο Κύριος όμως, καθώς είναι υπερτέλειος και η ίδια η σοφία, έκοψε και τη ρίζα: όχι μόνο δηλαδή συμβούλεψε εκείνους που Τον ακολουθούν με τη μίμηση της τελειότατης αρετής Του, να μην έχουν χρήματα και κτήματα αλλά ούτε ψυχή(Λουκ. 14,26), δηλαδή θέλημα ή νόημα δικό τους.

Γνωρίζοντας αυτό οι Πατέρες, απέφυγαν τον κόσμο ως εμπόδιο για την τελειότητα, αλλά απέφυγαν ακόμη και τα θελήματά τους. Γιατί κανείς ποτέ από αυτούς δεν έκανε δικό του θέλημα. Αλλά άλλοι έγιναν υποτακτικοί για να έχουν στη θέση του Χριστού τον πνευματικό πατέρα οδηγό σε κάθε τους νόημα. Άλλοι έζησαν στην έρημο με τέλεια αποφυγή των ανθρώπων κι είχαν τον ίδιο Θεό δάσκαλο, που για χάρη Του θέλησαν να υπομείνουν το θάνατο της προαιρέσεώς τους. Άλλοι ακολούθησαν τη βασιλική οδό, έζησαν δηλαδή μαζί με έναν ή δύο άλλους αδελφούς τον ησυχαστικό βίο και είχαν ο ένας τον άλλο σύμβουλο για ευαρέστηση του Θεού. Και όσοι μετά την υποταγή, με άδεια του πνευματικού τους, τάχθηκαν να καθοδηγούν άλλους αδελφούς, ζούσαν σαν να ήταν υποτακτικοί, φυλάγοντας τις παραδόσεις των Πατέρων τους, και πήγαινε καλά ό,τι επιχειρούσαν. Τώρα όμως, επειδή δεν θέλομε ούτε οι υποτακτικοί, ούτε οι υπεύθυνοι να παραμερίσομε τα θελήματά μας, γι' αυτό κανείς δεν προκόβει. Και ίσως έχει απομείνει, αν έχει μείνει κι αυτό, η αποφυγή των ανθρώπων και των βιοτικών υποθέσεων, η πορεία στη βασιλική οδό και ο βίος της ησυχίας μαζί με έναν ή δύο άλλους και η μελέτη των εντολών του Χριστού και όλης της Γραφής νύχτα και ημέρα, ώστε καθώς θα ελέγχεται απ' όλα αυτά και από τη συνείδηση και από την προσοχή κατά την ανάγνωση και την προσευχή, να καταλήξει τουλάχιστον κανείς στην πρώτη εντολή, δηλαδή το φόβο του Θεού, ο οποίος έρχεται από την πίστη και την μελέτη των θείων Γραφών. Και από το φόβο του Θεού να φτάσει στο πένθος, και με αυτό στις εντολές που είπε ο Απόστολος, δηλαδή την πίστη, την ελπίδα, την αγάπη(Α΄ Κορ. 13,13). Γιατί εκείνος που πιστεύει στον Κύριο, φοβάται την κόλαση, κι εκείνος που φοβάται την κόλαση, τηρεί τις εντολές. Κι εκείνος που τηρεί τις εντολές, υπομένει τις θλίψεις. Κι εκείνος που υπομένει τις θλίψεις, θα αποκτήσει την ελπίδα στο Θεό. Η ελπίδα χωρίζει το νου από κάθε δεσμό με τα πάθη. Κι εκείνος που απαλλάχθηκε από κάθε δεσμό με τα πάθη θα αποκτήσει την αγάπη στο Θεό. Αυτά όπου κι αν θέλει κανείς να τα εκτελεί, σώζεται.

Η ησυχία πάλι, επειδή είναι αρχή καθάρσεως της ψυχής, πραγματοποιεί χωρίς κόπο όλες τις εντολές για εκείνον που έχει αγαθή προαίρεση. Όπως λένε: «Φεύγε από τον κόσμο, σώπαινε, ησύχαζε, γιατί αυτές είναι οι ρίζες της αναμαρτησίας». Και πάλι λένε: «Απόφευγε τους ανθρώπους, και σώζεσαι». Γιατί οι συναντήσεις κι οι συνομιλίες δεν αφήνουν το νου να δει ούτε τα αμαρτήματά του, ούτε τις πανουργίες των δαιμόνων, για να φυλάει τον εαυτό του ο άνθρωπος, αλλά ούτε και τις ευεργεσίες και τις πρόνοιες του Θεού, για να αποκτήσει από αυτά τη γνώση του Θεού και τη ταπείνωση. Και γι' αυτό οφείλει εκείνος που θέλει να βαδίζει σύντομο δρόμο προς το Χριστό, δηλαδή την απάθεια και τη γνώση, και να φτάσει με χαρά στην τελειότητα, να μη βαδίζει αλλού κι αλλού, δηλαδή δεξιά ή αριστερά, αλλά σ' όλη του τη ζωή ν' ακολουθεί με προθυμία τη βασιλική οδό. Και να αποφεύγει με σταθερότητα και τις υπερβολές και τις ελλείψεις, γιατί και οι δύο προκαλούν ηδονή. Ούτε δηλαδή με το πλήθος των φαγητών και των συνομιλιών να σκοτίζει το νου, και από τους περισπασμούς σε διάφορα πράγματα να τον κάνει τυφλό. Ούτε πάλι με τη μακρά νηστεία και αγρυπνία να θολώνει τη διάνοια. Αλλά να εργάζεται ορθά και με υπομονή τους επτά τρόπους, δηλαδή τις σωματικές πράξεις, και να ανεβαίνει όπως σε σκάλα, κατέχοντας όλες μαζί τις επτά και βαδίζοντας προς την ηθική πράξη, με την οποία δίνονται από τη χάρη του Θεού οι πνευματικές θεωρίες σ' εκείνον που πιστεύει, όπως λέει ο Κύριος(Ματθ. 13,11-12).

Και να ξέρει ότι όλη η Γραφή είναι θεόπνευστη και ωφέλιμη(Β΄ Τιμ. 3,16), και ότι δεν μπορεί κανείς να εμποδίσει εκείνον που θέλει να σωθεί, ούτε έχει κανείς άλλος εξουσία πάνω μας, παρά μόνο Εκείνος που μας έπλασε, που είναι και έτοιμος να βοηθήσει και να σκεπάσει από κάθε πειρασμό εκείνους που Τον επικαλούνται με όλη τους την καρδιά και θέλουν να κάνουν το άγιο θέλημά Του. Γιατί χωρίς Αυτόν, κανείς δεν μπορεί να κάνει κάτι καλό(Ιω. 15,5), ούτε να πάθει αθέλητα κανένα κακό, αν Αυτός δεν παραχωρήσει, για να παιδαγωγήσει τον αμαρτωλό και να σώσει την ψυχή του. Και να ξέρει επίσης ότι τα πονηρά έργα είναι δικά μας και γίνονται από ραθυμία δική μας και συνέργεια των δαιμόνων, ενώ κάθε γνώση και αρετή και δύναμη είναι χάρη

Θεού, όπως και όλα τα άλλα. Και ότι ο Θεός κατά χάρη έδωσε σ' όλους τη δυνατότητα να γίνουν παιδιά Του(Ιω. 1,12) με την τήρηση των θείων εντολών, που μάλλον απ' αυτές φυλάγουν εμάς και είναι χάρη Θεού. Γιατί χωρίς τη χάρη του Θεού ούτε αυτές δεν μπορούμε να τηρήσομε, μα ούτε κι έχομε τίποτε άλλο να Του προσφέρομε, παρά πίστη και καλή προαίρεση. Και γενικά, κατέχοντας όλα τα ορθά δόγματα με τη βέβαιη πίστη και την ακοή, να αρχίζομε την εργασία με απερίσπαστη προσοχή, σαν τα μαθήματα στο σχολείο, και έτσι να μαθαίνουμε με επιμέλεια τις πετά πράξεις που προείπαμε, οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Περί των επτά σωματικών πράξεων

Πρώτη είναι η ησυχία, δηλαδή τρόπος ζωής χωρίς περισπασμούς, μακριά από κάθε βιοτική μέριμνα, για να μπορέσει κανείς με την απομάκρυνση από τους ανθρώπους και τους περισπασμούς να αποφύγει το θόρυβο και το διάβολο που σαν λιοντάρι βρυχιέται και περπατά ζητώντας ποιόν θα καταπιεί(Α΄Πετρ. 5,8) με τις συνομιλίες και τις μέριμνες του βίου, και για να έχει μια μόνο μέριμνα, πώς να αρέσει στο Θεό και να κάνει την ψυχή του να βρεθεί ακατάκριτη στην ώρα του θανάτου, και για να μάθει με κάθε λεπτομέρεια τα τεχνάσματα των δαιμόνων και τις αμαρτίες του που είναι περισσότερες από την άμμο της θάλασσας και οι περισσότεροι τις αγνοούν όπως τη λεπτή σκόνη. Πάντοτε θρηνώντας, λυπάται την ανθρώπινη φύση, ενθαρρύνεται όμως από το Θεό, γιατί έγινε ευγνώμων, και παρηγορείται γιατί αξιώθηκε να δει εκείνα που δεν ήλπιζε να δει, όταν κάποτε ζούσε έξω από το κελί του. Έχοντας επίγνωση της δικής του αδυναμίας και της δυνάμεως του Θεού, φοβάται και ελπίζει, ώστε μήτε από άγνοια να εμπιστευθεί τον εαυτό του και να πέσει, μήτε να λησμονήσει τη φιλανθρωπία του Θεού και ν' απελπιστεί, αν κάτι του συμβεί.

Δεύτερη είναι η νηστεία με μέτρο, δηλαδή να τρώει κανείς μία φορά την ημέρα και να μη χορταίνει, να τρώει ένα είδος από ευτελείς τροφές που βρίσκονται εύκολα και που δεν τις επιθυμεί η ψυχή, εκτός και δεν υπάρχει άλλο τίποτε. Αυτό για να νικήσει τη γαστριμαργία, τη λαιμαργία και την επιθυμία και να παραμένει χωρίς περισπασμούς, και ταυτόχρονα να μην απέχει από κανένα είδος τροφής, απορρίπτοντας κακώς εκείνα που έγιναν από το Θεό πολύ καλά(Γεν. 1,31). Ούτε πάλι να τα καταπίνει όλα χωρίς να κρατιέται από τη φιληδονία, αλλά να τρώει κάθε μέρα από ένα είδος με εγκράτεια και έτσι να τα μεταχειρίζεται όλα για τη δόξα του Θεού, χωρίς να απέχει από κανένα, θεωρώντας το κακό, όπως κάνουν οι καταραμένοι αιρετικοί. Κρασί μόνο στον κατάλληλο καιρό, γιατί στα γηρατειά, στην ασθένεια και στο κρύο το κρασί είναι πάρα πολύ χρήσιμο, αλλά και τότε λιγοστό. Στη νεότητα όμως στη ζέστη και στη υγεία, καλύτερο είναι το νερό αλλά και αυτό λίγο, όσο το δυνατόν, γιατί η δίψα είναι καλύτερη απ' όλες τις σωματικές πράξεις.

Τρίτη, η αγρυπνία με μέτρο, δηλαδή τι μισή νύχτα κανείς να κοιμάται και την άλλη μισή ν' αφιερώνει σε ψαλμωδία και προσευχή, στεναγμούς και δάκρυα, για να γίνει με τη μετρημένη νηστεία και αγρυπνία το σώμα υπάκουο στην ψυχή, υγιές και έτοιμο για κάθε καλό έργο, η δε ψυχή να γίνει ανδρεία και να φωτιστεί για να βλέπει και να κάνει τα πρέποντα.

Τέταρτη ψαλμωδία, δηλαδή η σωματική προσευχή με ψαλμούς και γονυκλισίες για να ταλαιπωρηθεί το σώμα και να ταπεινωθεί η ψυχή, να φύγουν οι εχθροί δαίμονες και να πλησιάσουν οι σύμμαχοί μας Άγγελοι και να μάθει κανείς από πού παίρνει βοήθεια. Γιατί όταν το αγνοεί, μπορεί να υπερηφανευθεί, νομίζοντας πως είναι δικό του, ό,τι έπραξε, και να εγκαταλειφθεί από το Θεό για να αναγνωρίζει την ασθένειά του.

Πέμπτη, η πνευματική προσευχή που γίνεται με το νου , μακριά από κάθε έννοια. Τότε ο νους, μένοντας στα λόγια της προσευχής και προσπίπτοντας στο Θεό με απερίγραπτη συντριβή, ζητεί μόνο να γίνει το θείο θέλημα σε όλα τα έργα και τα νοήματα, χωρίς να δέεται διόλου λογισμό ή σχήμα ή χρώμα ή φως ή φωτιά ή ο,τιδήποτε άλλο, αλλά καθώς βλέπεται από το Θεό και συνομιλεί με Αυτόν μόνον, να γίνεται άμορφος, αχρωμάτιστος, ασχημάτιστος. Αυτή είναι η καθαρή προσευχή, που αρμόζει στον πρακτικό ακόμη. Στο θεωρητικό όμως πρέπουν άλλα, μεγαλύτερα απ' αυτά.

Έκτη, η ανάγνωση των λόγων και των βίων των Πατέρων-χωρίς διόλου κανείς ν' ακούει ξένα

δόγματα ή τίποτε άλλα, και μάλιστα αιρετικά-, για να μάθει από τις ιερές Γραφές και από τη διάκριση των Πατέρων, πώς να νικήσει τα πάθη και ν' αποκτήσει τις αρετές. Επίσης για να γεμίσει ο νους του από τα λόγια του Αγίου Πνεύματος ώστε να λησμονήσει τα προηγούμενα άπρεπα λόγια και νοήματα που άκουσε, όταν ήταν έξω από το κελί του, και να φτάσει από την πολλή προσευχή και ανάγνωση, να έχει στο νου του καλές έννοιες. Γιατί η προσευχή βοηθείται από την ανάγνωση που γίνεται στην ησυχία, και η ανάγνωση από την καθαρή προσευχή, όταν κανείς προσέχει στα λεγόμενα και δεν διαβάζει ή ψάλλει σαν πάρεργο, ακόμη και όταν καθόλου δεν μπορεί να εννοήσει όπως πρέπει τη δύναμη εκείνων που διαβάζει, ένεκα του σκοτισμού των παθών. Συχνά βέβαια γελιόμαστε από την οίηση, και μάλιστα εκείνοι που νομίζουν ότι έχουν τη σοφία αυτού του κόσμου, αγνοώντας ότι χρειαζόμαστε έμπρακτη γνώση για να κατανοούμε αυτά και ότι δεν ωφελείται μόνον από την ακοή εκείνος που θέλει ν' αποκτήσει τη γνώση του Θεού. Γιατί άλλο είναι η ακοή και άλλο η πράξη. Όπως δηλαδή μπορεί ο άνθρωπος να γίνει τεχνίτης, ακούγοντας μόνο να του λένε, αλλά εκτελώντας και βλέποντας και λαθεύοντας συχνά και ακούγοντας τις υποδείξεις των εμπειριών, ώστε με την υπομονή και με το κόψιμο των θελημάτων του και με την πολυκαιρία να φτάσει στην κατοχή της τέχνης, έτσι και η πνευματική γνώση δεν έρχεται από τη μελέτη μόνο, αλλά δίνεται κατά χάρη από το Θεό στους ταπεινόφρονες. Γιατί εκείνος που διαβάζει τις Γραφές και ίσως φαίνεται πως εν μέρει γνωρίζει, δεν είναι για θαυμασμό, αν μάλιστα είναι πρακτικός. Δεν έχει ακόμη αυτός γνώση Θεού, αλλά ακούει τα λόγια εκείνων που έχουν γνώση. Ώστε εκείνοι που τα έγραψαν είχαν πολλές φορές γνώση Θεού, όπως οι προφήτες, αυτός όμως όχι ακόμη. Και εγώ λοιπόν έτσι γνωρίζω, επειδή μάζεψα από τις θείες Γραφές, και όχι επειδή αξιώθηκα να ακούσω από το Πνεύμα, αλλά άκουσα από εκείνους που ακούνε το Πνεύμα, όπως εκείνοι που ακούνε για κάποια πόλη ή για κάποιον άνθρωπο από εκείνους που γνωρίζουν περί αυτών.

Έβδομη , η ερώτηση των εμπειριών για κάθε λόγο και ζήτημα, για να μην εννοεί και κάνει κανείς άλλα αντ' άλλων από απειρία ή αυταρέσκεια και πλανάται έτσι πολλές φορές και πέφτει στην οίηση νομίζοντας ότι γνωρίζει όπως πρέπει, ενώ δε γνωρίζει τίποτε ακόμη, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄Κορ. 8,2).

Έπειτα, μαζί με αυτές τις σωματικές πράξεις, πρέπει να έχει κανείς υπομονή σ' όλα τα λυπηρά, τα οποία παραχωρεί ο Θεός, για να μάθει και να αποκτήσει πείρα και γνώση της αδυναμίας του. Και μήτε να ξεθαρεύει, μήτε να απελπίζεται για ό,τι του συμβεί καλό ή κακό. Κάθε όνειρο και λόγο και έργο άχρηστο οφείλει να τ' αποστρέφεται. Επίσης να μελετά πάντοτε το όνομα του Θεού περισσότερο και από την αναπνοή του σε κάθε καιρό, τόπο και έργο, και να προσπίπτει σ' Αυτόν ολόψυχα, μαζεύοντας το νου από όλα τα νοήματα του κόσμου και μόνο να ζητεί να γίνει το θέλημά του Θεού. Και τότε αρχίζει ο νους να βλέπει τα σφάλματά του, που είναι σαν την άμμο της θάλασσας. Αυτή είναι η αρχή του φωτισμού της ψυχής και τεκμήριο της υγείας του. Και γενικά συντρίβεται η ψυχή και ταπεινώνεται η καρδιά(Ψαλμ. 50,19) και νομίζει τον εαυτό της αληθινά κάτω απ' όλους. Αρχίζει τότε να κατανοεί τις ευεργεσίες του Θεού και τις ειδικές και τις ευρύτερες, που βρίσκονται στις θείες Γραφές, όπως και τα αμαρτήματά του, και να τηρεί τις εντολές με γνώση, από την πρώτη και τις λοιπές όλες. Επειδή ο Κύριος τις έβαλε όπως σε σκάλα και δεν μπορεί κανείς ποτέ να ξεπεράσει τη μια για να ανεβεί στην άλλη, όπως και στα σκαλοπάτια, έτσι και από την πρώτη εντολή ανεβαίνομε στη δεύτερη, και από αυτή στη Τρίτη, ώσπου αυτές να κάνουν τον άνθρωπο θεό με τη χάρη Εκείνου που τις χάρισε σε όσους έχουν καλή προαίρεση.

Περί του θείου φόβου ως πρώτης εντολής

Αν κανείς θέλει να προχωρήσει σύντομα, πρέπει στις εντολές μάλλον να δείχνει την επιμέλειά του και όχι αλλού, γιατί αλλιώς θα πέσει σε γκρεμό, ή μάλλον σε χάος. Γιατί όπως στα επτά χαρίσματα του Πνεύματος, αν δεν αρχίσει από το φόβο, δεν μπορεί κανείς ν' ανέβει ποτέ στα άλλα, έτσι και στους μακαρισμούς του Κυρίου. Καθώς λέει ο Δαβίδ, αρχή της σοφίας είναι ο φόβος του Κυρίου(Ψαλμ. 110,10). Και άλλος Προφήτης, αναφέροντας τα χαρίσματα από την κορυφή προς τα κάτω, είπε: «Πνεύμα σοφίας και συνέσεως, πνεύμα βουλής και ισχύος, πνεύμα γνώσεως και ευσεβείας, πνεύμα φόβου Θεού»(Ησ. 11,2-3). Και ο Κύριος από το φόβο άρχισε να διδάσκει,

λέγοντας: «Μακάριοι όσοι νιώθουν φτωχοί μπροστά στο Θεό»(Ματθ. 5,3). Αυτό σημαίνει να γίνει κανείς κατατρομαγμένος από το φόβο του Θεού, και να έχει ταπείνωση συντριβή ψυχής. Ο Κύριος έθεσε ως θεμέλιο αυτή την εντολή, επειδή γνωρίζει ότι χωρίς αυτήν, ακόμη και όταν κανείς ζει στον ουρανό, δεν ωφελείται, αν έχει την παραφροσύνη με την οποία έπεσαν ο διάβολος και ο Αδάμ και πάρα πολλοί άλλοι.

Γι' αυτό οφείλει εκείνος που θέλει να τηρήσει την πρώτη εντολή, δηλαδή τον φόβο όπως είπαμε, να μελετά με μεγάλη επιμέλεια τα συναπαντήματα της ζωής που γράφτηκαν παραπάνω και τις ευεργεσίες του Θεού, τις αμέτρητες και ανεξερεύνητες, και όσα έκανε και κάνει σ' εμάς με ορατά και αόρατα μέσα, με εντολές και δόγματα, με απειλές και υποσχέσεις, φυλάγοντάς μας, τρέφοντάς μας, προνοώντας, ζωογονώντας και λυτρώνοντάς μας από ορατούς και αόρατους εχθρούς. Τις ασθένειες που προκαλεί η δική μας αταξία, τις θεραπεύει με τις προσευχές και τις πρεσβείες των Αγίων Του. Στις αμαρτίες, στις ασέβειες και στις ανομίες μας μακροθυμεί πάντα, για όσα κάναμε και κάνομε και όσα μέλλομε να κάνομε. Από αυτά μας λύτρωσε η χάρη Του. Να μελετά επίσης πόσο παροργίζομε το Θεό με έργα, λόγια και διαλογισμούς. Και όχι μόνο μας ανέχεται, αλλά και περισσότερο μας ευεργετεί είτε ο Ίδιος, είτε μέσω των Αγγέλων, των Γραφών, των Δικαίων και Προφητών, των Αποστόλων και Μαρτύρων, των διδασκάλων και των οσίων Πατέρων. Και κατανοώντας τους άθλους των μαρτύρων και τους αγώνες των οσίων, έπειτα θαυμάζοντας τη συγκατάβαση του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, τη ζωή Του στο κόσμο, τα άχραντα πάθη Του, το Σταυρό, τον θάνατο, την ταφή, την ανάσταση, την ανάληψη, την παρουσία του Αγίου Πνεύματος, τα άρρητα θαύματα που γίνονται πάντοτε και κάθε ημέρα, τον παράδεισο, τα στεφάνια, την υιοθεσία που μας αξίωσε και όλα όσα περιέχει η θεία Γραφή και άλλα πολλά σκεπτόμενος, κυριεύεται από έκπληξη βλέποντας τη φιλανθρωπία του Θεού, ενώ τρέμει και θαυμάζει τη μακροθυμία Του και την ανοχή Του προς εμάς. Και λυπάται για τη ζημιά που έπαθε η ανθρώπινη φύση, που έχασε δηλαδή την αγγελική απάθεια, τον παράδεισο και όλα τα αγαθά από τα οποία ξεπέσαμε, ενώ πέσαμε σε τόσα κακά εννοώ τους δαίμονες, τα πάθη και τις αμαρτίες, και συντρίβεται η ψυχή, κατανοώντας πόσα κακά δημιουργήθηκαν από τη δική μας πονηρία και από την πανουργία των δαιμόνων.

Περί του πένθους ως δεύτερης εντολής

Και έτσι ο Θεός του χαρίζει το μακάριο πένθος, δηλαδή τη δεύτερη εντολή. «Μακάριοι οι πενθούντες»(Ματθ. 5,4), λέει, δηλαδή εκείνοι που πενθούν τον εαυτό τους και τον πλησίον από αγάπη και συμπάθεια γι' αυτόν. Και φτάνει ο άνθρωπος αυτός να πενθεί όπως για ένα νεκρό, προ του θανάτου, από τα φρικτά νοήματα εκείνων που γίνονται μετά θάνατον, ολολύζοντας και στενάζοντας από τα βάθη της καρδιά του με πολλά πικρά και επίπονα δάκρυα και απερίγραπτους θρήνους. Και έτσι η χάρη του Θεού, η κοινή μητέρα όλων μας, του χαρίζει την πραότητα, την αρχή της μιμήσεως του Χριστού, δηλαδή την τρίτη εντολή, όπως λέει ο Κύριος: «Μακάριοι οι πράοι»(Ματθ. 5,5). Και γίνεται σταθερός σαν βράχος που δεν σαλεύει διόλου από τον άνεμο ή τα κύματα του βίου, αλλά είναι πάντοτε ο ίδιος και στην αφθονία και στη φτώχεια, και στην ευκολία και στη δυσκολία, στην τιμή και στην ατιμία. Και γενικά γνωρίζει σε κάθε περίσταση και κάθε πράξη με τη διάκριση, ότι όλα περνούν, και τα ευχάριστα και τα οδυνηρά, και ότι αυτός ο βίος είναι δρόμος προς τον μέλλοντα αιώνα. Και ότι ίσως και χωρίς να θέλομε, γίνονται εκείνα που γίνονται, ώστε μάταια ταραζόμαστε(Ψαλμ. 38,7) και χάνομε το στεφάνι της υπομονής και παρουσιαζόμαστε αντίθετοι στο θέλημα του Θεού. Γιατί όλα όσα κάνει ο Θεός είναι πολύ καλά, μα εμείς δεν το γνωρίζομε. Όπως λέει η Γραφή, Αυτός θα οδηγήσει τους πράους με κρίση(Ψαλμ. 24,9), ή μάλλον, με τη διάκριση των πραγμάτων.

Αλλά και σε καιρό οργής, ο άνθρωπος αυτός δεν ταράζεται καθόλου. Μάλλον χαίρεται, γιατί βρήκε καιρό κέρδους και φιλοσοφίας, σκεπτόμενος ότι δεν έγινε ο πειρασμός χωρίς αιτία, αλλά θα λύπησε πρωτύτερα συνειδητά ή ασυνείδητα το Θεό ή τον αδελφό ή κανένα άλλο, και ότι μάλλον βρέθηκε αφορμή για τη συγχώρησή του, ώστε τουλάχιστον με την υπομονή να λάβει συγχώρηση των πολλών του αμαρτιών. Σκέφτεται ακόμη ότι αν δεν συγχωρήσει όσα του έφταιξαν οι άλλοι, ούτε ο

ουράνιος Πατέρας θα συγχωρήσει τα αμαρτήματά του(Ματθ. 6,15), και ότι δεν υπάρχει από αυτήν πιο σύντομη αρετή, δηλαδή την εντολή για την συγχώρηση των άλλων. Γιατί ο Κύριος λέει: «Συγχωρήστε και θα συγχωρηθείτε»(Ματθ. 6,14). Χαίρεται και γιατί αξιώθηκε να τα γνωρίζει αυτά και να τα πράττει κατά μίμηση του Χριστού και να γίνει με τη χάρη της εντολής πράος. Λυπάται όμως για τον αδελφό, επειδή με τις αμαρτίες του μπήκε σε πειρασμό ο αδελφός από τον κοινό εχθρό, το διάβολο, και έγινε φάρμακο για θεραπεία της δικής του ασθένειας. Γιατί κάθε πειρασμός παραχωρείται από το Θεό για τη θεραπεία της ψυχής του αρρώστου, επειδή χαρίζει τη συγχώρηση προηγουμένων και παρόντων κακών και γίνεται εμπόδιο για μελλοντικά. Δεν έχει όμως έπαινο ούτε ο διάβολος, ούτε ο αίτιος του πειρασμού, ούτε ο πειραζόμενος. Γιατί ο διάβολος είναι άξιος μίσους ως κακοποιός, αφού ό,τι κάνει δεν το κάνει για καλό. Ο αίτιος του πειρασμού είναι άξιος να τον ελεήσει ο πειραζόμενος, επειδή ενεργεί όχι από αγάπη, αλλά γιατί εμπαίζεται και ταλαιπωρείται από το διάβολο. Ο πειραζόμενος τέλος, υπομένει τις θλίψεις εξαιτίας των αμαρτιών του και όχι για χάρη κάποιου άλλου, ώστε να έχει έπαινο- γιατί δεν είναι ο ίδιος αναμάρτητος. Αλλά και να είναι, πράγμα αδύνατο, και πάλι υπομένει με την ελπίδα της ανταποδόσεως και από φόβο κολάσεως. Έτσι είναι μ' αυτούς. Ο Θεός τώρα, επειδή δεν έχει καμιά ανάγκη ή έλλειψη, αλλά σε όλους οικονομεί το συμφέρον, είναι άξιος ευχαριστίας, αφού ανέχεται με μακροθυμία και το διάβολο και τη πονηρία των ανθρώπων, και παρέχει κάθε καλό, και πριν την αμαρτία και μετά την αμαρτία, σε όσους μετανοούν.

Αφού λοιπόν έμαθε κάθε διάκριση εκείνος που αξιώθηκε να γίνει τηρητής της τρίτης εντολής, της πραότητας, δε θα γελαστεί ποια είτε με γνώση του είτε με άγνοιά του, αλλά έχοντας λάβει το χάρισμα της ταπεινώσεως, θεωρεί τον εαυτό του ότι είναι μηδέν. Γιατί η πραότητα είναι το υλικό της ταπεινώσεως, κι αυτή είναι η θύρα που οδηγεί στην απάθεια. Μέσω αυτής εισέρχεται στην άπτωτη και τέλεια αγάπη εκείνος που γνωρίζει τη φύση του, δηλαδή τι ήταν πριν γεννηθεί και τι θα γίνει μετά θάνατον. Γιατί ο άνθρωπος δεν είναι τίποτε, παρά λίγη δυσωδία που χάνεται την ίδια στιγμή, κι απ' όλη την κτίση χειρότερος. Κι αυτό γιατί κανένα άλλο κτίσμα, άψυχο ή έμψυχο δεν ανέτρεψε το θέλημα του Θεού ποτέ, παρά η ανθρώπινη φύση, που δέχεται πολλές ευεργεσίες από το Θεό, κι ωστόσο πάντοτε πού Τον παροργίζει.

Και έτσι ο άνθρωπος αξιώνεται της τέταρτης εντολής, δηλαδή του πόθου της αποκτήσεως των αρετών, όπως λέει ο Κύριος: «Μακάριοι όσοι πεινούν και διψούν τη δικαιοσύνη»(Ματθ. 5,6). Και γίνεται ο άνθρωπος σαν το πεινασμένο και διψασμένο για κάθε δικαιοσύνη, εννοώ κάθε αρετή σωματική και ηθική, δηλαδή ψυχική. Αν κανείς δε γευθεί κάποιο πράγμα, δεν γνωρίζει τι στερείται, λέει ο Μέγας Βασίλειος. Εκείνος όμως που γεύθηκε, το ποθεί πολύ. Έτσι και εκείνος που γεύθηκε λίγο τη γλυκύτητα των εντολών και κατάλαβε ότι οι εντολές τον φέρνουν σιγά-σιγά στη μίμηση του Χριστού, ποθεί την απόκτηση όλων, ώστε για χάρη τους και τον θάνατο πολλές φορές καταφρονεί. Κι αφού καταλάβει λίγο τα μυστήρια του Θεού που είναι κρυμμένα μέσα στις θείες Γραφές, διψά πολύ να φτάσει σ' αυτά. Και όταν τα γνωρίσει, διψά περισσότερο και καίγεται, σαν να πίνει φλόγα. Επειδή όμως το θείο είναι ακατάληπτο για όλους, μένει πάντοτε διψασμένος. Ό,τι είναι για το σώμα η υγεία και η ασθένεια, αυτό είναι για την ψυχή η αρετή και η κακία, και για το νου η γνώση και η αγνωσία. Και όσο κανείς φροντίζει την ευσέβεια, δηλαδή την πρακτική αρετή, τόσο φωτίζεται ο νους στη γνώση.

Και έτσι αξιώνεται του ελέους μέσω της πέμπτης εντολής, όπως λέει ο Κύριος: «Μακάριοι οι ελεήμονες»(Ματθ. 5,7). Ελεήμων είναι εκείνος που ελεεί τον πλησίον από εκείνα που έλαβε από το Θεό, είτε χρήματα, είτε φαγητά, είτε δύναμη, είτε λόγο ωφέλιμο, είτε προσευχή, και γενικά από ό,τι έχει που μπορεί να δείξει ευσπλαχνία σ' εκείνον που έχει την ανάγκη του, πιστεύοντας πως είναι χρεώστης, γιατί έλαβε περισσότερα απ' όσα του ζητούνται και γιατί αξιώθηκε σαν το Θεό να ονομάζεται ελεήμων, και μάλιστα από το Χριστό σ' αυτή τη ζωή και στη μέλλουσα, μπροστά σε όλη την κτίση. Σκέφτεται ότι μέσω του αδελφού, ζητεί τη βοήθειά του ο Θεός και γίνεται χρεωφειλέτης του, και ότι ο φτωχός μπορεί να ζήσει και χωρίς αυτό που του ζητεί, ενώ αυτός, χωρίς να ελεεί κατά τη δύναμή του, δεν μπορεί να ζήσει, ούτε να σωθεί. Γιατί αν δε θέλει να σπλαχνιστεί το συνάνθρωπο, πως παρακαλεί το Θεό να σπλαχνιστεί αυτόν; Και άλλα πολλά συλλογιζόμενος έτσι εκείνος που αξιώθηκε να τηρήσει τις εντολές, δίνει όχι μόνο τα πράγματά του, αλλά και τη ζωή

του ακόμη για χάρη του πλησίον. Αυτή είναι η τέλεια ελεημοσύνη. Όπως ο Χριστός υπέφερε το θάνατο για χάρη μας και έδωσε σε όλους παράδειγμα και τύπο(Α΄ Πετρ.2,21), να πεθάνομε ο ένας για χάρη του άλλου, κι όχι μονάχα για τους φίλους μας, αλλά και για τους εχθρούς, όταν το καλεί η περίσταση.

Δεν είναι ανάγκη να έχει κανείς, δήθεν για να ελεεί. Αυτό μάλλον είναι μεγάλη ασθένεια. Αλλά κι αν δε έχει κανείς κάτι για να ελεεί, να έχει ευσπλαχνία σε όλους και με ό,τι μπορεί, να βοηθήσει όσους έχουν ανάγκη, αφήνοντας κάθε εμπαθή προσκόλληση στα πράγματα του βίου και έχοντας συμπάθεια ια τους ανθρώπους. Ούτε πρέπει να διδάσκει από κενοδοξία, για να ωφελήσει δήθεν ψυχές ασθενών, αυτός που δεν έκανε προηγουμένως πράξη τα λόγια του, αφού ο ίδιος είναι πιο ασθενής από εκείνους που νομίζει ότι θα ωφελήσει. Κάθε πράγμα χρειάζεται τον καιρό του και διάκριση, για να μη γίνει τίποτε χωρίς να είναι καιρός ή δίχως να χρειάζεται. Για τον αδύνατο προτιμότερο είναι η φυγή απ' όλα, και η ακτημοσύνη είναι υπερβολικά καλύτερη από την ελεημοσύνη.

Με την απουσία εμπαθών προσκολλήσεων αξιώνεται της έκτης εντολής, όπως λέει ο Κύριος: «Μακάριοι όσοι είναι καθαροί στην καρδιά»(Ματθ. 5,8), δηλαδή εκείνοι που κατόρθωσαν κάθε αρετή με άγιους διαλογισμούς και έφτασαν να βλέπουν τα πράγματα όπως είναι στη φύση τους. Και έτσι περνά κανείς στην ειρήνη των λογισμών. «Μακάριοι, λέει οι ειρηνοποιοί»(Ματθ. 5,9), δηλαδή εκείνοι που έχουν ειρηνοποιήσει την ψυχή και το σώμα με το να υποτάξουν τη σάρκα στο πνεύμα, για να μην επιθυμεί πια η σάρκα εναντίον του πνεύματος(Γαλ. 5,17), αλλά να βασιλεύει η χάρη του Αγίου Πνεύματος στην ψυχή και να την οδηγεί όπως θέλει, αφού της χαρίσει τη θεία γνώση. Με τη γνώση μπορεί ο άνθρωπος να υπομένει διωγμό, ονειδισμό και κακοποίηση για την αρετή και χαίρεται γιατί η ανταμοιβή του θα είναι μεγάλη στους ουρανούς(Ματθ. 5,10-12).

Όλοι λοιπόν οι μακαρισμοί κάνουν τον άνθρωπο θεό κατά χάρη, με το να γίνει πράος, να ποθεί κάθε αρετή, να είναι ελεήμων, απαθής, ειρηνοποιός, να υπομένει κάθε πόνο με χαρά για την αγάπη του Θεού και του πλησίον. Ώστε είναι δώρα του Θεού και οφείλομε να ευχαριστούμε πολύ το Θεό γι' αυτούς και για τα έπαθλα που έχουν, δηλαδή τη βασιλεία των ουρανών στο μέλλον, ενώ σ' αυτή τη ζωή, παρηγοριά και αφθονία κάθε αγαθού και έλεος από το Θεό, και τη φανέρωση του Θεού με τη θεωρία των κρυφών μυστηρίων που είναι κρυμμένα στις άγιες Γραφές και σε όλα τα κτίσματα, και μεγάλη ανταμοιβή στους ουρανούς. Και γινόμαστε όμοιοι με το Χριστό με τη μίμησή Του εδώ στη γη και οι "μακάριοι" κάθε εντολής, πράγμα που είναι το ακρότατο αγαθό, το ανώτερο που μπορεί να επιθυμήσει ο άνθρωπος. Επειδή κατά τον Απόστολο μόνο ο Θεός είναι μακάριος και κατοικεί σε απρόσιτο φως(Α΄Τιμ. 6,15-16). Αλλά μ' όλο που έχομε χρέος να φυλάξομε τις εντολές, ή μάλλον να μας φυλάξουν οι εντολές, ο φιλάνθρωπος Θεός ωστόσο, θα χαρίσει τα έπαθλα της εντολής και εδώ και στον ουρανό σ' εκείνον που πιστεύει σ' Αυτόν.

Μ' όλα αυτά που προέρχονται από το μακάριο πένθος, ανακουφίζεται ο νους από τα πάθη, και συμφιλιώνεται με το Θεό για τις αμαρτίες του με τα πικρά και πολλά δάκρυα. Σταυρώνεται νοερά μαζί με το Χριστό με την ηθική ζωή, δηλαδή με την τήρηση των εντολών, όπως είπαμε, και τη φύλαξη των πέντε αισθήσεων, για να μην κάνουν τίποτε απολύτως πέρα απ' ότι χρειάζεται.

Κυριαρχώντας ο νους στις παράλογες ορμές, αρχίζει να διευθύνει σαν ηνίοχος τα σχετικά μ' αυτόν πάθη, θέλω να πω, το θυμό και την επιθυμία. Και άλλοτε το θυμό που αγριεύει, τον καταπραΰνει με την ηπιότητα της επιθυμίας, κι άλλοτε με την αυστηρότητα του θυμού κατευνάζει την επιθυμία. Και τότε ο νους, αναλογιζόμενος τον εαυτό του, καταλαβαίνει το αξίωμά του, ότι είναι κύριος του εαυτού του, και αποκτά την ικανότητα να βλέπει τα πράγματα όπως είναι στη φύση τους. Γιατί ανοίγει το αριστερό μάτι, που το τύφλωσε ο διάβολος με την επικράτηση των παθών, και καταξιώνεται ο άνθρωπος να ταφεί μαζί με το Χριστό νοερά σε σχέση με τα πράγματα του κόσμου. Δεν εξαπατάται πλέον από την εξωτερική ομορφιά, αλλά βλέπει το χρυσό, το ασήμι, τους πολύτιμους λίθους και ξέρει ότι από τη γη βγαίνουν όπως τα λοιπά άψυχα, τα ξύλα και οι πέτρες. Ξέρει επίσης ότι ο άνθρωπος είναι σαν τη σαπίλα και λίγο χώμα μέσα στον τάφο μετά το θάνατο. Και όλα τα ευχάριστα του βίου τα θεωρεί μηδέν και βλέπει τις αλλοιώσεις τους πάντοτε με πολλή σκέψη που προέρχεται από τη γνώση. Και γίνεται με χαρά νεκρός για τον κόσμο και ο κόσμος

νεκρώνεται γι' αυτόν, και δε δυσκολεύεται πλέον, αλλά μάλλον έχει ανάπαυση και έλλειψη εμπαθούς προσκολλήσεως σε ο,τιδήποτε.

Και έτσι με την καθαρότητα της ψυχής καταξιώνεται να αναστηθεί νοερά μαζί με το Χριστό και παίρνει δύναμη να βλέπει απαθώς και τις εξωτερικές ομορφιές των πραγμάτων και δια μέσου αυτών δοξάζει τον Ποιητή των όλων. Και θεωρώντας στα αισθητά κτίσματα τη δύναμη και την πρόνοια του Θεού, την αγαθότητα και τη σοφία Του, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου(Ρωμ. 1,20), και βλέποντας τα μυστήρια που είναι κρυμμένα μέσα στις θείες Γραφές, αξιώνεται να αναληφθεί ο νους του μαζί με το Χριστό με τη θεωρία των νοητών κτισμάτων, δηλαδή τη γνώση των νοερών δυνάμεων. Και κατανοώντας με τα πολλά δάκρυα της συνέσεως και της χαράς, από τα ορατά τα αόρατα και από τα πρόσκαιρα τα αιώνια, στοχάζεται ότι, αν ο πρόσκαιρος αυτός κόσμος, που λέγεται εξορία και καταδίκη εκείνων που έχουν παραβεί την εντολή του Θεού, είναι τόσο ωραίος, πόσο περισσότερο είναι τα αιώνια και ακατανόητα αγαθά, που ο Θεός ετοίμασε για όσους Τον αγαπούν(Α΄Κορ. 2,9); Και αν εκείνα τα αγαθά υπερβαίνουν κάθε κατανόηση, πόσο μάλλον ο Θεός που δημιούργησε τα πάντα από το μηδέν;

Αν κανείς σχολάζει * απ' όλα και φροντίζει τις σωματικές και ψυχικές πράξεις που ονομάζονται από τους Πατέρες ευσέβεια, και δεν πιστεύει κανένα όνειρο και κανένα δικό του νόημα που δεν έχει μαρτυρία από τη Γραφή, κι αν αποφύγει κάθε περιττή συνομιλία, ώστε να μην ακούει διόλου ή να διαβάζει αργό λόγο, και μάλιστα περί αιρέσεως, πληθαίνουν σ' αυτόν τα δάκρυα της συνέσεως και χαράς, τόσο που να τα πίνει. Και φτάνει στην άλλη προσευχή, την καθαρή, η οποία αρμόζει στον θεωρητικό. Γιατί όπως πριν οφείλει να έχει άλλα αναγνώσματα και άλλα δάκρυα και προσευχή, έτσι και τώρα. Επειδή ο νους ανέβηκε σε πνευματικές θεωρίες, γι' αυτό από εδώ και πέρα οφείλει να μελετά όλες τις θείες Γραφές, αφού δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο από τα δυσνόητα λόγια της Γραφής όπως όσοι ασχολούνται ακόμη με την πράξη και είναι αδύνατοι στη διάνοια. Τούτο γιατί έχοντας πολυκαιρίσει στον αγώνα των σωματικών και ηθικών πράξεων, σταυρώθηκε και τάφηκε μαζί με το Χριστό με τη γνώση των πραγμάτων, και κατά τη φύση και κατά τη μεταβολή, κι αναστήθηκε μαζί με το Χριστό με την απάθεια και τη γνώση των μυστηρίων του Θεού, που βρίσκονται στα αισθητά κτίσματά Του. Και από αυτήν ανέβηκε μαζί Του στα υπερκόσμια με τη γνώση των νοητών και των μυστηρίων που είναι κρυμμένα στις θείες Γραφές.

* Οι νηπτικοί και ασκητικοί όροι ''σχολάζω'' και ''(κατά Θεόν) σχολή'' σημαίνουν την ανενεργησία του όλου ανθρώπου σ' ολες τις μέριμνες του κόσμου και την παράδοση των ψυχικών δυνάμεων στον Θεό μέσα στη νηπτική κατάσταση της ησυχίας. Η ''σχολή'' αποτελεί την προυπόθεση της προσεγγίσεως του Θεού και της διαμονής σ΄Αυτόν με την προσευχή και τη θεωρία.

Από τον φόβο ανεβαίνει κανείς στην ευσέβεια, από την οποία προέρχεται η γνώση. Απ' αυτήν προέρχεται η ουλή, δηλαδή η διάκριση, κι απ' αυτήν η ισχύς που προξενεί τη σύνεση. Κι έτσι καταλήγει στη σοφία(Ησ. 11,2-3). Με όλες λοιπόν τις προηγούμενες πράξεις και θεωρίες καταξιώνεται να αποκτήσει την καθαρή και τέλεια προσευχή, που δημιουργείται από την ειρήνη και την αγάπη του Θεού και την κατοίκηση μέσα του του Αγίου Πνεύματος. Αυτό είναι εκείνο που λένε: «Απόκτησε το Θεό μέσα σου». Επίσης τη φανέρωση και την ενοίκηση του Θεού, όπως είπε ο Χρισόστομος, με το να γίνουν το σώμα και η ψυχή, κατά το δυνατόν, όπως του Χριστού, αναμάρτητα. Και να έχει κανείς νου που να νοεί για το Χριστό με τη χάρη και τη σοφία του Πνεύματος, η οποία είναι γνώση θείων και ανθρώπινων πραγμάτων(Δ΄ Μακ. 1,16).

Οι τέσσερις αρετές της ψυχής

Τέσσερις είναι οι μορφές της σοφίας: η φρόνηση, δηλαδή η γνώση και εκείνων που πρέπει και εκείνων που δεν πρέπει να κάνομε και η εγρήγορση του νου. η σωφροσύνη, δηλαδή να γίνει ορθό το φρόνημά μας, ώστε να μπορέσομε να κρατήσομε τον εαυτό μας μακριά από κάθε έργο, λογισμό και λόγο που δεν αρέσει στο Θεό. η ανδρεία, δηλαδή η δύναμη και η καρτερία στους κατά Θεόν αγώνες και στους πειρασμούς. η δικαιοσύνη, δηλαδή η διανομή που γίνεται με την ισότητα σε όλα αυτά. Αυτές οι τέσσερις γενικά αρετές γεννιούνται από τις τρεις δυνάμεις της ψυχής. Από το

λογισμό, δηλαδή το νου, γεννιούνται δύο, η φρόνηση και η δικαιοσύνη, δηλαδή η διάκριση. Από το επιθυμητικό γεννιέται η σωφροσύνη, και από το θυμικό, η ανδρεία. Κάθε μία από αυτές βρίσκεται ανάμεσα σε δύο παρά φύση πάθη. Η φρόνηση έχει πάνω της την υπερβολική ιδέα και κάτω την ανοησία. Η σωφροσύνη έχει πάνω την ευήθεια και κάτω την ακολασία. Η ανδρεία έχει πάνω το θράσος και κάτω τη δειλία. Η δικαιοσύνη έχει πάνω την κτήση του λιγότερου και κάτω την πλεονεξία. Και αυτές οι τέσσερις αρετές είναι εικόνα του επουράνιου στοιχείου, ενώ τα οκτώ πάθη που τις περιβάλλουν, είναι εικόνα του χωμάτινου(Α΄Κορ. 15,49).

Αυτά όλα τα γνωρίζει ακριβώς ο Θεός, όπως γνωρίζει τα περασμένα, τα παρόντα και τα μέλλοντα, και εν μέρει τα γνωρίζει και εκείνος που έμαθε κατά χάρη τα έργα του Θεού από Αυτόν, και αξιώθηκε να γίνει «κατ' εικόνα και ομοίωσιν Του»(Γεν. 1,26). Εκείνος που λέει ότι γνωρίζει ορθά μόνον εξ ακοής ψεύδεται. Γιατί ο νους του ανθρώπου δεν μπορεί χωρίς χειραγώγηση να ανεβεί ποτέ στον ουρανό. Ούτε πάλι, αν δεν ανεβεί και δει, μπορεί να πει εκείνο που δεν είδε. Αλλ' ό,τι ακούει από τη Γραφή, εκείνο μόνο οφείλει να λέει εξ ακοής με ειλικρίνεια και να ομολογεί τον Πατέρα του Λόγου, όπως είπε ο Μέγας Βασίλειος. Αλλιώς θα νομίζει ότι έχει γνώση, και θα είναι χειρότερος από εκείνον που δεν έχει. Γιατί όταν νομίζει κανείς ότι είναι κάτι, δεν μπορεί να γίνει, ό,τι νομίζει πως είναι, λέει ο άγιος Μάξιμος *. Υπάρχει και αξιέπαινη αγνωσία, όπως λέει ο Χρυσόστομος, όπως όταν συνειδητά γνωρίζει κανείς ότι αγνοεί. Και υπάρχει και αγνωσία πέρα από κάθε αγνωσία , όταν δε γνωρίζει κανείς ότι αγνοεί. Υπάρχει και γνώση ψευδώνυμη, όταν νομίζει κανείς ότι γνωρίζει, ενώ δεν γνωρίζει τίποτε, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 8,2).

* Τρίτη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 80 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.87).

Η έμπρακτη γνώση

Υπάρχει γνώση αληθινή και υπάρχει καθολική αγνωσία. Ανώτερη απ' όλες είναι η έμπρακτη γνώση. Γιατί, τι ωφελείται ο άνθρωπος αν έχει όλη τη γνώση, ή μάλλον αφού τη λάβει κατά χάρη από Θεό όπως ο Σολομών(Γ΄Βασ. 3,12)-είναι βέβαια αδύνατο να παρουσιαστεί δεύτερη όμοια περίπτωση- και έπειτα να πάει στη κόλαση; Τι ωφελείται αν δε λάβει πληροφορία με τη μαρτυρία της συνειδήσεως από τα έργα και τη βέβαιη πίστη του ότι ελευθερώθηκε από τη μέλλουσα κόλαση, καθώς δε θα τον κατηγορεί η συνείδηση ότι παραμέλησε κάτι απ' όσα κατά τη δύναμή του χρεωστούσε, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος; «Αν η καρδιά μας, λέει , δεν μας κατηγορεί πια έχομε παρρησία μπροστά στο Θεό»(Α΄Ιω. 3,21). Μ' όλα τούτα, όπως λέει ο άγιος Νείλος και αυτή η συνείδηση κάποτε ψεύδεται. Τούτο γίνεται όταν σκοτεινιάζει από τα πάθη και πέφτει στην κακία, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος. Αν η πονηρία μόνη εκ φύσεως σκοτίζει ο νου, λέει ο Μέγας Βασίλειος , και αν η ιδέα που έχει κανείς για τον εαυτό του τον κάνει τυφλό και δεν τον αφήνει να γίνει ότι νομίζει πως είναι, τι λοιπόν να πούμε για κείνους που δουλεύουν στα πάθη, αν νομίζουν ότι έχουν καθαρή συνείδηση; Και μάλιστα όταν βλέπομε τον Απόστολο Παύλο, που είχε μέσα του το Χριστό, να λέει και με τα έργα και με το λόγο ότι « η συνείδησή μου δε με ελέγχει για καμία αμαρτία, αλλά δε σημαίνει ότι μ' αυτό έχω δικαιωθεί»(Α΄Κορ. 4,4). Οι πολλοί από τη μεγάλη αναισθησία που έχομε, νομίζομε ότι είμαστε κάτι, ενώ δεν είμαστε τίποτε. «Αλλά όταν λέει ο Απόστολος, λένε οι άνθρωποι ότι έχουν ειρήνη, τότε επέρχεται σ' αυτούς η καταστροφή»(Α΄Θεσ. 5,3). Γιατί δεν είχαν ειρήνη, αλλά έλεγαν ότι έχουν επειδή έτσι νόμιζαν, λέει ο Χρυσόστομος, από την πολλή αναισθησία του. Και όπως λέει ο άγιος Ιάκωβος ο αδελφόθεος για τους ανθρώπους αυτούς ότι «ξέχασαν τις αμαρτίες τους»(Ιακ. 1,25), έτσι πάρα πολλοί υπερήφανοι, χωρίς να το καταλάβουν, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, νόμισαν ότι έχουν απάθεια.

Και εγώ λοιπόν, επειδή τρέμω τους τρείς γίγαντες του διαβόλου, για τους οποίους έγραψε ο άγιος Μάρκος ο ασκητής, δηλαδή τη ραθυμία, τη λήθη και την άγνοια *, γιατί κατέχομαι από αυτές πάντοτε, και επειδή φοβούμαι μήπως αγνοώντας τα όριά μου βρεθώ έξω από τον ίσιο δρόμο, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, έγραψα την παρούσα συλλογή. Γιατί όπως λέει ο Άγιος της Κλίμακος, εκείνος που μισεί τον έλεγχο, είναι φανερό ότι έδειξε το πάθος της υπερηφάνειας. Ενώ εκείνος που τρέχει στον έλεγχο, είναι ελεύθερος από τα δεσμά της. Κι ο Σολομών λέει: «Αν ο ανόητος ρωτάει για σοφία, αυτό θα του λογαριασθεί σοφία»(Παροιμ. 17,28). Γι' αυτό και έβαλα στην αρχή τα ονόματα

των βιβλίων και των Αγίων, για να μη λέω για το κάθε ρητό τίνος είναι και μακραίνει ο λόγος. Γιατί και οι άγιοι Πατέρες έγραφαν τα λόγια των θείων Γραφών πολλές φορές όπως είναι στο κείμενο, όπως ο Θεολόγος Γρηγόριος τα λόγια του Σολομώντα, και οι λοιποί, όπως ο Λογοθέτης Συμεών ο Μεταφραστής είπε περί του Χρυσοστόμου ότι « δεν είναι σωστό να παραμερίσω τα λόγια του και να γράφω τα δικά μου», αν και μπορούσε, γιατί από το ίδιο Άγιο Πνεύμα έλαβαν όλοι. Έτσι οι άγιοι Πατέρες, άλλοτε αναφέρουν τίνος είναι το ρητό που χρησιμοποιούν , επειδή από ταπείνωση αρέσκονται να προτιμούν τα λόγια των Γραφών, και άλλοτε τ' αφήνουν ανώνυμα λόγω της πληθώρας για να μη μακραίνει ο λόγος.

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ.175.

Οι σωματικές αρετές είναι εργαλεία των ψυχικών

'Αλλά ἐπειδή εἶναι καλύτερη ἡ συχνότερη ὑπενθύμιση, ἰδού θά ἀρχίσω τά περισσότερα ἀπ' ὅσα εἶπα, καί δέν εἶναι δικά μου αὐτά, ἀλλά λόγια καί διακρίσεις τῶν θείων Γραφῶν καί Ἁγίων ἀνδρῶν. Λέει ὁ Δαμασκηνός * ὅτι οἱ σωματικές ἀρετές, ἤ μάλλον τά ἐργαλεια τῶν ἀρετῶν, εἶναι ἀναγκαῖες ὅταν τίς ἐργάζεται κανείς μέ ταπείνωση καί πνευματική γνώση, ἐπειδή χωρίς αὐτές δέν ἐπιτυγχάνονται οὔτε οἱ ψυχικές ἀρετές. Ἄν ὅμως δέ γίνονται ἔτσι, ἀλλά σάν νά εἶναι αὐτοσκοπός, δέν ὠφελοῦν σέ τίποτε, ὅπως οὔτε τά φυτά χωρίς τούς καρπούς τους. Οὔτε χωρίς σχολή καί κοπή τῶν θελημάτων του μπορεῖ κανεῖς νά μάθει ποτέ ὀρθά καί μέ ἀσφάλεια κάποια τέχνη. Γι' αὐτό λοιπόν, μετά τήν πράξη, ἔχομε ἀνάγκη καί τή γνώση καί προπάντων τήν κατά Θεόν σχολή ἀπ' ὅλα καί τήν ἀπασχόληση μέ τίς θεῖες Γραφές, χωρίς τήν ὁποία, κανείς δέν μπορεῖ ποτέ νά ἀποκτήσει ἀρετή. Ἐκεῖνος πού ἀξιώθηκε νά σχολάζει πάντοτε καί ὁλοκληρωτικά, πέτυχε τό τελειότατο ἀγαθό· ἐκεῖνος ὅμως πού δέν ἀξιώθηκε, ἄς μήν ἀμελήσει νά σχολάζει ἐν μέρει. Μακάριοι ὡστόσο εἶναι ἐκεῖνοι πού σχολάζουν ὁλοκληρωτικά, εἴτε μέ τήν ὑποταγή τους σέ κάποιον πρακτικό πού ἀσκεῖ τήν ἡσυχία ὀρθά, εἴτε μέ ἡσυχία καί ἀμεριμνία ὑποταγμένοι τελείως στό θεῖο θέλημα καί ζητώντας τίς συμβουλές τῶν ἐμπείρων γιά κάθε τους προσπάθεια, λόγο καί νόημα, ὅσοι μάλιστα θέλουν νά φτάσουν χωρίς κόπο στήν ἀπάθεια καί τήν πνευματική γνώση, μέ τήν ὁλοκληρωτική κατά Θεόν σχολή, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Θεός εἶπε μέσω τοῦ Προφήτη: «Σχολάσετε καί μάθετε ὅτι ἐγώ εἶμαι ὁ Θεός»(Ψαλμ. 45,11).

* Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.301.

Οἱ ἀπασχολημένοι μέ τά βιοτικά κοσμικοί καί οἱ δῆθεν μοναχοί, ἄς σχολάσομε ἔστω καί ἐν μέρει, ὅπως οἱ παλιοί Δίκαιοι, γιά νά ἐξετάζομε τήν ἄθλια ψυχή μας πρίν ἀπό τό θάνατο καί νά τῆς προξενήσομε διόρθωση ἤ ταπείνωση καί νά μή χαθεῖ τελείως μέ τήν καθολική ἀγνωσία καί τά συνειδητά καί ἀσυνείδητα ἁμαρτήματά της. Γιατί καί ὁ Δαβίδ, ἄν καί ἦταν βασιλιάς, ἐντούτοις κάθε νύχτα ἔβρεχε τό στρῶμα του καί τό κρεβάτι του μέ τά δάκρυα(Ψαλμ. 6,7), ἐνῶ ὁ Ἰώβ ἔλεγε: «Ἀπό τήν αἴσθηση τοῦ θείου ἀνορθώθηκαν οἱ τρίχες μου»(Ιωβ. 4,15) καί τά λοιπά. Κι ἐμεῖς λοιπόν ἄς σχολάσομε, ὅπως οἱ κοσμικοί, μέρος ἔστω τῆς ἡμέρας καί τῆς νύχτας, καί ἄς δοῦμε τί θά ἀπολογηθοῦμε στόν δίκαιο Κριτή τή φοβερή ἡμέρα τῆς κρίσεως. Καί ἄς φροντίσομε γι' αὐτό σάν γιά ἀναγκαῖο ζήτημα, ἀπό τό φόβο τῆς αἰώνιας κολάσεως, καί ὄχι γιά τό πῶς θά ζήσουν οἱ φτωχοί καί πῶς θά πλουτήσουν οἱ φιλάνθρωποι, καί μή στρέφομε ἀνόητα ὅλη μας τή φροντίδα στά βιοτικά πράγματα. Ὅπως λέει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, πρέπει νά ἐργαζόμαστε, ὄχι ὅμως νά φροντίζομε καί νά ἀγωνιοῦμε γιά πολλά(Λουκ. 10,41), ὅπως εἶπε ὁ Κύριος στή Μάρθα. Γιατί ἡ μέριμνα τοῦ βίου δέν ἀφήνει τόν ἄνθρωπο νά φροντίζει γιά τήν ψυχή του καί νά μαθαίνει πῶς εἶναι, ὅπως ἐκεῖνος πού σχολάζει καί προσέχει στόν ἑαυτό του. Ὅπως λέει καί στό Νόμο: «Πρόσεχε σεαυτῷ κ.λ.π»(Δευτ.15,9). Περί τοῦ ρητοῦ αὐτοῦ ἔγραψε ὁ Μέγας Βασίλειος λόγο ἀξιοθαύμαστο και γεμάτο από κάθε σοφία.

Περί προσοχής και φυλάξεως του νου

Χωρίς προσοχή καί ἐγρήγορση τοῦ νοῦ εἶναι ἀδύνατο νά σωθοῦμε καί νά λυτρωθοῦμε ἀπό τόν

διάβολο, ὁ ὁποῖος περπατᾶ σάν λιοντάρι πού βρυχιέται καί ζητεῖ ποιόν νά καταπιεῖ(Α΄ Πετρ. 5,8), λέει ὁ Δαμασκηνός. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ἔλεγε συχνά στούς μαθητές Του: «Νά εἶστε ἄγρυπνοι καί νά προσεύχεστε, γιατί δέν ξέρετε κλπ.»(Ματθ. 24,42 . 26,41) προκαταγγέλοντας σ' ὅλους μ' αὐτά τή μνήμη τοῦ θανάτου, γιά νά εἴμαστε ἕτοιμοι νά δώσουμε εὐπρόσδεκτη ἀπολογία, ἡ ὁποία γίνεται ἀπό ἔργα καί προσοχή. Οἱ δαίμονες, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Ἱλαρίων, εἶναι ἄυλοι, ἄυπνοι καί ὅλη ἡ φροντίδα τους εἶναι νά μᾶς πολεμοῦν καί νά ὁδηγήσουν στήν ἀπώλεια τίς ψυχές μας, μέ λόγο, μέ ἔργο καί λογισμό, ἐνῶ ἐμεῖς δέν εἴμαστε ἔτσι. Ἀλλά ἄλλοτε φροντίζομε γιά ἀπόλαυση καί δόξα πού περνάει, ἄλλοτε γιά πράγματα τοῦ βίου καί γιά ἄλλα πολλά, καί δέ θέλομε οὔτε λίγο ν' ἀναλάβομε νά ἐξετάζομε τό βίο μας, γιά νά συνηθίσει μ' αὐτό ὁ νοῦς καί νά μπορέσει νά προσέχει στόν ἑαυτό του χωρίς προσπάθεια. Ὅπως λέει ὁ Σολομών, περνοῦμε ἀνάμεσα ἀπό πολλές παγίδες(Σ. Σειρ. 9,13). Γι' αὐτές ἔγραψε ὁ Χρυσόστομος, κι ἐξηγεῖ λεπτομερῶς ποιές εἶναι αὐτές οἱ παγίδες, μέ μεγάλη ἀκρίβεια καί πολλή σοφία. Καί ὁ Κύριος, θέλοντας νά κόψει κάθε φροντίδα μας, διέταξε νά καταφρονοῦμε καί αὐτή τήν τροφή καί τήν ἐνδυμασία, γιά νά ἔχομε μία μόνο μέριμνα, τό πῶς νά γλυτώσομε σάν ζαρκάδι ἀπό τή θηλειά καί σάν ὄρνεο ἀπό τήν παγίδα(Παροιμ. 6,5), γιά νά φτάσομε στήν ὀξυδέρκεια τοῦ ζαρκαδιοῦ καί στό πέταγμα ψηλά τοῦ ὀρνέου μέ τήν ἀμεριμνία. Καί τό πιό θαυμαστό εἶναι ὅτι ὁ Σολομών τά ἔλεγε, ἄν καί ἦταν βασιλιάς· ἐπίσης καί ὁ πατέρας του, ὁ Δαβίδ, ἔλεγε καί ἔπραττε τά ἴδια. Καί ἐνῶ εἶχαν τόσο μεγάλη προσοχή καί πολλούς ἀγώνες καί διέθεταν κάθε σοφία καί ἀρετή, ὕστερα ἀπό τά τόσα χαρίσματα καί τή φανέρωση τοῦ Θεού, νικήθηκαν -ἀλοίμονο- ἀπό τήν ἁμαρτία, ὥστε ὁ μέν Δαβίδ θρήνησε ταυτόχρονα γιά μοιχεία καί φόνο(Β΄ Βασ. 12,9), ὁ δέ Σολομών ἔπεσε σέ τόσα δεινά(Γ΄ Βασ. 11,1-9). Λοιπόν, αὐτό δέν εἶναι γεμάτο ἀπό φρίκη καί τρόμο γιά ὅσους ἔχουν νοῦ ὅπως λένε ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καί ὁ ἀσκητής Φιλήμων * ; Πῶς λοιπόν δέν φρίττομε καί δέν ἀποφεύγομε τόν περισπασμό τοῦ βίου, ἐξαιτίας τῆς ἀσθένειάς μας, ἐμεῖς πού δέν εἴμαστε τίποτε, ἀλλά μένομε ἀναίσθητοι σάν ἄλογα ζῶα; Καί μακάρι σάν τά ἄλογα ζῶα νά εἶχα φυλάξει τή φύση μου ὁ ἄθλιος, γιατί σ' αὐτό ὁ σκύλος εἶναι καλύτερος ἀπό μένα.

* Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.320.

Περί αποφυγής των θελημάτων, υποταγής και ησυχίας

Ἄν θέλομε λοιπόν νά δοῦμε τούς ἑαυτούς μας, σέ ποιά θανατηφόρα κατάσταση εἴμαστε, αν ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τά θελήματά μας καί τά πράγματα τοῦ κόσμου. Καί μέ τήν ἀποφυγή ὅλων ἄς σχολάσομε μέ φιλοπονία στή μακάρια καί κατά Θεόν σχολή, ζητώντας ὁ καθένας τήν ψυχή του μέσα στή μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, εἴτε μέ τέλεια ὑποταγή τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, εἴτε στήν πανύμνητη ζωή τῶν ἀγγέλων, τήν ἡσυχία, καί μάλιστα ὅσοι εἶναι ἀκόμη ἐμπαθεῖς καί ἀσυγκράτητοι στίς ὀρέξεις τους, μικρές καί μεγάλες. «Κάθισε, λένε στό κελί σου, καί αὐτό θά σέ διδάξει τά πάντα». Καί ὁ Μέγας Βασίλειος λέει: « Ἀρχή τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἡσυχία». Καί ὁ Σολομών: «Ὁ Θεός ἔδωσε περισπασμό πονηρό στούς ἀνθρώπους, νά περισπῶνται στά μάταια»(Εκκλ. 1,13)· τοῦτο, γιά νά μήν στραφοῦν πρός τά χειρότερα ἀπό τήν ἄλογη καί ἐμπαθή ἀργία. Ἐκεῖνος τώρα πού μέ τήν χάρη τοῦ Θεοῦ γλύτωσε ἀπό τούς δύο αὐτούς γκρεμούς καί καταξιώθηκε νά γίνει μοναχός καί νά φορέσει τό μοναχικό καί ἀγγελικό σχῆμα, ὥστε ἀπ' αὐτό νά φανεῖ ὅτι ἀποτελεῖ μίμηση τοῦ μόνου Θεοῦ, κατά τό δυνατόν, μέ ἔργα καί λόγια, ὅπως λέει ὁ Μέγας Διονύσιος, πῶς δέν ὀφείλει νά σχολάζει πάντοτε καί νά προσέχει νοερά σέ κάθε ἔργο καί νά ἔχει πάντοτε κάποια συνεχή θεάρεστη μελέτη, ἀνάλογη μέ τήν κατάστασή του; Ἔτσι λένε οἱ ἅγιοι Πατέρες, ὁ Εφραίμ καί οἱ λοιποί, πρός τούς ἀρχαρίους. Ἄλλος, λένε, νά ἔχει τόν ψαλμό στά χείλη, ἄλλος τό στίχο, καί ἄλλοι νά παρακολουθοῦν μέ τό νοῦ τους προσεκτικά στούς ψαλμούς καί τά τροπάρια, ὅσοι, ἐννοῖται, δέν ἀξιώθηκαν ἀκόμη νά φτάσουν σέ κάποια θεωρία, δηλαδή γνώση, γιά νά μή βρίσκεται κανείς ἔξω ἀπό κάποια μελέτη, εἴτε ἐργάζεται, εἴτε βαδίζει, εἴτε ξαπλώνει γιά νά κοιμηθεῖ. Ἀλλά μόλις κάνει τόν κανόνα του, εὐθύς νά περιορίσει τό νοῦ του σέ κάποια μελέτη, γιά νά μή τόν βρεῖ ὁ ἐχθρός ἀργό ἀπό τή θεία μνήμη καί τόν προσβάλει μέ τά ἴδια δεινά. Καί αὐτά λέγονται γιά ὅλους. Ὅταν ὅμως κανεῖς μέ πολλούς ἀγῶνες, δηλαδή σωματικές καί ψυχικές ἀρετές, μπορέσει νά ἀνεβεῖ νοερά σέ ἐργασία πνευματική, δηλαδή νοητή, μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, γιά νά πενθήσει τήν ψυχή του, τότε ἔχει χρέος, ἐκεῖνο τό στοχασμό πού φέρνει τά ἐπίπονα δάκρυα, νά τόν

φυλάξει σάν κόρη ὀφθαλμοῦ, ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, μέχρις ὅτου ἡ φωτιά καί τό νερό φύγουν κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ, γιά νά ἀποφύγει δηλαδή τήν ἔπαρση. Ἡ φωτιά εἶναι ὁ καρδιακός πόνος καί ἡ θερμή πίστη, ἐνῶ τό νερό εἶναι τά δάκρυα. Δέν δίνονται αὐτά σέ ὅλους, ἀλλά σ' ἐκείνους – ὅπως λέει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος – πού καταξιώθηκαν νά βλέπουν τά πρίν ἀπό τό θάνατο καί τά μετά τόν θάνατο δεινά μέ τή γύρω ἀπ' αὐτά ἀκατάπαυστη θύμηση στήν ἡσυχία. Ὅπως λέει ὁ Ἡσαΐας, «τό αὐτί τοῦ ἡσυχαστῆ ἀκούει ἐξαίσια»(Ιωβ 4,12), καί ἀλλοῦ λέει: «Σχολάσετε καί μάθετε»(Ψαλμ. 45,11). Μόνον ἡ ἡσυχία γεννᾶ τή γνώση τοῦ Θεοῦ, καθώς μπορεῖ νά βοηθήσει τούς πολύ ἐμπαθεῖς καί τούς πιό ἀδύνατους, μέ τήν χωρίς περισπασμό ζωή καί τήν ἀποφυγή τῶν ἀνθρώπων καί τῶν συναντήσεων καί τῶν φροντίδων πού σκοτίζουν τό νοῦ, ὄχι μόνο τῶν ἀναγκαίων γιά τή ζωή, ἀλλά καί τῶν μηδαμινῶν καί ἐκείνων πού δέ νομίζονται ἐφάμαρτες. Ὅπως λέει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, καί μιά μικρή τρίχα ταράζει τό μάτι, καί τά λοιπά. Καί ὁ ἅγιος Ἰσαάκ λέει: «Μή νομίζεις ὅτι μόνο ὁ χρυσός καί τό ἀσήμι συνιστοῦν φιλαργυρία, ἀλλά ὁ,τιδήποτε στό ὁποῖο κλίνει ὁ λογισμός». Καί ὁ Κύριος λέει: «Ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός σας, ἐκεῖ θά εἶναι καί ἡ καρδιά σας»(Ματθ. 6,21), δηλαδή, εἴτε στά θεῖα, εἴτε στά γήινα πράγματα καί νοήματα. Γι' αὐτό σέ ὅλους ταιριάζει ἡ ἀμεριμνία καί ἡ κατά Θεόν σχολή, εἴτε στούς κοσμικούς ἐν μέρει, ὅπως εἴπαμε, γιά νά ἔρθουν σιγά-σιγά σέ φρόνηση καί πνευματική γνώση, εἴτε σ' ἐκείνους πού μποροῦν νά σχολάζουν ὁλοκληρωτικά καί νά στρέψουν ὅλη τήν φροντίδα τους στό νά εὐαρεστήσουν τό Θεό, γιά νά δεῖ ὁ Θεός τήν προαίρεσή τους καί νά τούς χαρίσει ἀνάπαυση μέσω τῆς πνευματικῆς γνώσεως καί νά τούς φέρει σέ σημεῖο νά μελετοῦν τήν πρώτη θεωρία, γιά νά ἀποκτήσουν ἀνέκφραστη συντριβή ψυχῆς, καί νά γίνουν φτωχοί στό φρόνημα(Ματθ. 5,3). Καί ἔτσι σιγά σιγά ἀνεβάζοντάς τους καί στίς λοιπές θεωρίες, νά τούς καταξιώσει νά φυλάξουν τούς μακαρισμούς μέχρις ὅτου φτάσουν στήν εἰρήνη τῶν λογισμῶν, ἡ ὁποία εἶναι τόπος τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέει ὁ ἅγιος Νεῖλος, χρησιμοποιώντας τά λόγια τοῦ ψαλτηρίου: «Ὁ τόπος του βρίσκεται σέ εἰρηνικό μέρος»(Ψαλμ. 75,3).

Οι οκτώ νοητές θεωρίες

Οι πνευματικές θεωρίες, όπως γνωρίζω, είναι οκτώ: οι επτά είναι αυτού του κόσμου, ενώ η όγδοη είναι εργασία του μελλοντικού, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ.

Πρώτη λοιπόν είναι η γνώση των θλίψεων και πειρασμών του βίου, όπως λέει ο άγιος Δωρόθεος, και η λύπη για κάθε ζημία που έπαθε η ανθρώπινη φύση από την αμαρτία.

Δεύτερη, η γνώση των αμαρτιών μας και των ευεργεσιών του Θεού όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, ο άγιος Ισαάκ και πολλοί άλλοι πατέρες.

Τρίτη, η γνώση των πριν από το θάνατο και των μετά τον θάνατο δεινών, όπως αναφέρονται μέσα στις θείες Γραφές.

Τέταρτη, η μελέτη της ζωής του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και των μαθητών Του στον κόσμο αυτό, και των έργων και των λόγων των λοιπών αγίων μαρτύρων και οσίων πατέρων.

Πέμπτη γνώση της φύσεως και της μεταβολής των πραγμάτων, όπως λένε οι άγιοι πατέρες Γρηγόριος και Δαμασκηνός.

Έκτη, η θεωρία των όντων, δηλαδή η γνώση και προσεκτική παρατήρηση των αισθητών κτισμάτων του Θεού.

Έβδομη, η προσεκτική παρατήρηση των νοητών κτισμάτων του Θεού.

Όγδοη, η γνώση που λέγεται Θεολογία.

Αυτές λοιπόν είναι οι οκτώ θεωρίες. Οι τρείς αρμόζουν στον πρακτικό, για να μπορέσει με πολλά και πικρά δάκρυα να καθαρίσει την ψυχή του από όλα τα πάθη. Και τότε δέχεται κατά χάρη από το Θεό και τις λοιπές. Οι άλλες πέντε αρμόζουν στον θεωρητικό, δηλαδή στο γνωστικό, γιατί φυλάει καλά και εκτελεί πάντοτε τις σωματικές πράξεις και τις ηθικές, δηλαδή τις ψυχικές. Από αυτές αξιώνεται νοερά και με ενάργεια να αισθανθεί τις πέντε τελευταίες θεωρίες. Από την πρώτη, ο

πρακτικός παίρνει την αρχή της γνώσεως, και φροντίζει έκτοτε την εργασία και μελετά τα νοήματα που του δίνει η χάρη και προκόβει σ' αυτά, μέχρις ότου φτάσει να τα οικειωθεί. Τότε επακολουθεί αυτόματα η άλλη γνώση στο νου. Το ίδιο και στις λοιπές θεωρίες. Αλλά για να ξεκαθαρίσω τα λεγόμενα, θα μιλήσω για κάθε μία θεωρία χωριστά, αν και δεν έχω τη δύναμη. Θα πω ποια είναι όσα κατανοούνται και όσα λέγονται, για να βρούμε αφορμή να μάθομε πως πρέπει να πράττομε, όταν η χάρη αρχίζει να ανοίγει τα μάτια της ψυχής, για να κατανοεί και να θαυμάζει από τα νοήματα και τα λόγια που να μπορούν να κάνουν κάτοικο μέσα μας το φόβο, όπως προείπαμε, δηλαδή τη συντριβή της ψυχής.

Η πρώτη γνώση

Πρώτη γνώση είναι εκείνη που μέσω της δίνονται και οι λοιπές σ' εκείνον που εχει την προαίρεση. Εκείνος λοιπόν που θα κριθεί άξιος να φτάσει σ' αυτήν, πρέπει να κάνει ως εξής: να καθήσει στραμμένος προς την ανατολή, όπως κάποτε ο Αδάμ, και να μελετά τα εξής:«Κάθισε ο Αδάμ τότε και έκλαψε απέναντι του Παραδείσου, χτυπώντας με τα χέρια του το πρόσωπό του, και έλεγε: "Εύσπλαχνε, σπλαχνίσου με που παραστράτησα"». Επίσης και το άλλο του Τριωδίου: «Όταν είδε ο Αδάμ τον Άγγελο που έσπρωξε κι έκλεισε την θύρα του θείου κήπου, αναστέναξε δυνατά και έλεγε: "Εύσπλαχνε, σπλαχνίσου με που παραστράτησα"».Κατόπιν κατανοώντας όσα έγιναν, αρχίζει να θρηνεί έτσι με στεναγμούς απ' όλη την ψυχή του, και κουνώντας το κεφάλι του, λέει με πόνο καρδιάς: «Αλοίμονο σε μένα τον αμαρτωλό, τι έπαθα; Αλοίμονο, τι ήμουν και τι έγινα; Αλοίμονο, τι έχασα και τι βρήκα; Αντί τον παράδεισο, βρήκα το φθαρτό αυτόν κόσμο· αντί το Θεό και τη συναναστροφή των Αγγέλων, βρήκα τον διάβολο και τους ακάθαρτους δαίμονες· αντί την ανάπαυση, τον κόπο· αντί την απόλαυση και τη χαρά, τη θλίψη του κόσμου και τη λύπη· αντί την ειρήνη και την ατέλειωτη ευφροσύνη, το φόβο και τα επίπονα δάκρυα· αντί την αγαθότητα και την απάθεια, την πονηρία και τα πάθη· αντί τη σοφία και την οικειότητα με το Θεό, την άγνωσία και την εξορία· αντί την αμεριμνία και την ελευθερία, βρήκα τη γεμάτη φροντίδες ζωή και την κάκιστη δουλεία. Αλοίμονο, Αλοίμονο· πώς δημιουργήθηκα βασιλιάς και έγινα δούλος στα πάθη με την ανοησία μου! Αλοίμονο σε μένα τον άθλιο, πώς αντί τη ζωή τράβηξα κοντά μου τον θάνατο με την παρακοή! Αλοίμονο, Αλοίμονο· τι έπαθα ο ταλαίπωρος με την αστοχασιά μου! Τι να κάνω; Από εδώ είναι πόλεμοι, απ' εκεί ταραχές· απ' εδώ αρρώστιες κι απ' εκεί πειρασμοί· εδώ κίνδυνοι, εκεί ναυάγια· εδώ φόβοι, εκεί λύπες· εδώ πάθη, εκεί αμαρτίες· εδώ πίκρες, εκεί στενοχώριες. Αλοίμονο σε μένα τον άθλιο, τι θά κάνω; Που να φύγω; Από παντού αδιέξοδο, όπως είπε η Σωσάννα. Τι να ζητήσω δέν ξέρω· αν ζητήσω ζωή, φοβούμαι τους πειρασμούς του βίου και τις μεταβολές του και τα συναπαντήματα.

»Βλέπω τον άγγελο σατανά, που ήταν σαν τον αυγερινό που ανατέλλει το πρωί, να γίνεται και να λέγεται διάβολος· τον πρωτόπλαστο, εξόριστο· τον Κάιν, αδελφοκτόνο· τον Χαναάν, καταραμένο· τους Σοδομίτες, καμένους με φωτιά· τον Ησαΰ, έκπτωτο· τους Ισραηλίτες, να δέχονται την οργή του Θεού· τον Γιεζή και τον απόστολο Ιούδα, έκπτωτους, γιατί νοσούσαν από φιλαργυρία· τον μεγάλο προφήτη και βασιλιά, να κλαίει για δύο αμαρτήματα· τον Σολομώντα με την τόση σοφία, έκπτωτο· έναν από τους επτά διακόνους και εναν από τους σαράντα μάρτυρες, έκπτωτους. Για τον τελευταίο, λέει ο Μέγας Βασίλειος: "Με χαρά ο αρχέκακος διάβολος άρπαξε από τους δώδεκα, τον Ιούδα τον ταλαίπωρο· από την Εδέμ, τον άνθρωπο· από τους σαράντα, τον έκπτωτο". Τον οποίο πάλι θρηνεί ο ίδιος και λέει: "Ο ανόητος και αξιοθρήνητος, έχασε και την εδώ ζωή και τη μέλλουσα· γιατί, μόλις πλησίασε τη φωτιά, ξεψύχησε και πήγε στην αιώνια φωτιά". Και πολλούς άλλους αναρίθμητους βλέπω που ξέπεσαν· όχι μόνον απίστους, αλλά και πολλούς από τους πατέρες με πολλούς αγώνες.»

Και ποιος είμαι λοιπόν εγώ, ο χειρότερος, ο πιο αναίσθητος και πιο αδύνατος από όλους; Τι να ονομάσω τον εαυτό μου; Ο Αβραάμ αποκαλεί τον εαυτό του "χώμα και στάχτη"· ο Δαβίδ, "ψόφιο σκύλο και ψύλλο μεταξύ των Ισραηλιτών"· ο Σολομών, "μικρό παιδί που δεν ξεχωρίζει δεξιά ή αριστερά". Οι τρεις παίδες λένε: "Γίναμε ντροπή κι ονειδισμός"· ο προφήτης Ησαΐας λέει: "Ταλαίπωρος που είμαι!"· ο προφήτης Αββακούμ λέει: "Εγώ είμαι μικρός στην ηλικία". Ο

απόστολος Παύλος λέει τον εαυτό του “πρώτο από τους αμαρτωλούς”· και όλοι οι άλλοι Άγιοι λένε ότι δεν είναι τίποτε. Εγώ λοιπόν τι θα κάνω; Που θα κρυφτώ από τις πολλές μου αμαρτίες; Τι θα γίνω εγώ που είμαι μηδέν, και χειρότερος από το μηδέν; Γιατί το μηδέν δεν αμάρτησε, ούτε ευεργετήθηκε όπως εγώ. Αλοίμονο, πώς θα περάσω τον υπόλοιπο χρόνο της ζωής μου; Πώς θα ξεφύγω τις παγίδες του διαβόλου; Οι δαίμονες είναι άγρυπνοι και άυλοι, κι ο θάνατος κοντά, κι εγώ αδύνατος. Κύριε βοήθησέ με, μην αφήσεις το πλάσμα σου να χαθεί, αφού Εσύ νοιάζεσαι για μένα τον άθλιο. Φανέρωσέ μου Κύριε, δρόμο να βαδίσω, γιατί σε Σένα ανύψωσα την ψυχή μου. Μη μ’ εγκαταλείψεις Κύριε, Θεέ μου, μην απομακρυνθείς από μένα· πλησίασε και βοήθησέ με, Κύριε της σωτηρίας μου».

Και έτσι συντρίβεται η ψυχή από αυτά τα λόγια, αν έχει κάποια αίσθηση. Κι όταν πολυκαιρίσει κανείς σ’ αυτά και αποκτήσει το θείο φόβο, αρχίζει ο νους να παρατηρεί και να μελετά τα λόγια της δεύτερης θεωρίας, τα οποία είναι τα εξής.

Η δεύτερη θεωρία

«Αλλοίμονο σε μένα τον άθλιο, τι θα κάνω; Τι θα γίνω; Πολλές οι αμαρτίες μου. Πολλές οι θείες ευεργεσίες. Πολλή η αδυναμία μου. Οι πειρασμοί πολλοί, η ραθυμία με κρατά, η λησμοσύνη με σκοτίζει και δεν με αφήνει να δω τον εαυτό μου και το πλήθος των αμαρτιών μου. Η άγνοια είναι κακή, η ενσυνείδητη παράβαση χειρότερη, η αρετή δυκολοκατόρθωτη, τα πάθη πολλά, οι δαίμονες πανούργοι, η αμαρτία πρόχειρη, ο θάνατος κοντά, η λογοδοσία πικρή. Αλλοίμονό μου, τι θα κάνω; Που θα ξεφύγω από τον εαυτό μου; Επειδή εγώ είμαι η αιτία της απώλειά μας, έχω τιμηθεί με το αυτεξούσιο και κανείς δεν μπορεί να με υποχρεώσει. Εγώ αμάρτησα και αμαρτάνω πάντοτε και ζω με αμέλεια για κάθε καλό έργο και κανείς δε με αναγκάζει σ’ αυτό. Ποιόν να κατηγορήσω; Ο Θεός είναι αγαθός και φιλάνθρωπος και ποθεί πάντοτε την επιστροφή σ’ Αυτόν και τη μετάνοια. Οι άγγελοι με αγαπούν και με φυλάνε. Οι άνθρωποι επίσης θέλουν την προκοπή μου. Οι δαίμονες δεν μπορούν ν’ αναγκάσουν κανένα να χαθεί χωρίς να θέλει, είτε από αμέλεια, είτε από απελπισία. Ποιος είναι λοιπόν ο αίτιος, αν όχι εγώ ο ίδιος ο ταλαίπωρος; Να, μόλις κατάλαβα ότι χάνεται η ψυχή μου, και δε θέλω να βάλω αρχή στην ευσέβεια.

Γιατί , ψυχή μου, αμελείς τον εαυτό σου; Γιατί δεν ντρέπεσαι εμπρός στο Θεό και τους αγγέλους Του που αμαρτάνεις, όπως ντρέπεσαι τους ανθρώπους; Αλλοίμονο σε μένα τον άθλιο, αλλοίμονο σε μένα που ούτε σαν άνθρωπο δεν ντρέπομαι τον Ποιητή και Κύριό μου. Γιατί εμπρός σε ένα άνθρωπο δεν μπορών να αμαρτάνω, αλλά μεταχειρίζομαι κάθε τέχνασμα, για να δείξω ότι πράττω το καλό.Και όταν στέκομαι εμπρός στο Θεό, δεν ντρέπομαι να σκέφτομαι και να λέω πολλές φορές τα πονηρά. Τι ανόητος που είμαι! Δε φοβούμαι να κάνω το κακό ενώ με βλέπει ο Θεός, και δεν μπορώ να εξομολογηθώ τα δικά μου σ’ έναν άνθρωπο, για να διορθωθώ. Αλλοίμονό μου, αλλοίμονό μου. Γνωρίζω την κόλαση και δε θέλω τη μετάνοια. Αγαπώ την ουράνια βασιλεία και δεν έχω την αρετή. Πιστεύω στο Θεό, και τις εντολές Του παρακούω πάντοτε.Τον διάβολο μισώ, και δεν παύω να κάνω εκείνα που του αρέσουν. Όταν προσεύχομαι με πιάνει η αμέλεια και είμαι σαν αναίσθητος. Όταν νηστεύω, υπερηφανεύομαι και καταδικάζομαι περισσότερο. Αν αγρυπνήσω, νομίζω ότι κάτι κάνω, για να πάει κι αυτό χαμένο. Όταν μελετώ, κάνω ένα από τα δύο ο αναίσθητος. Είτε επιδιώκω την πολυμάθεια από κενοδοξία, και έτσι περισσότερο σκοτίζομαι, είτε μαθαίνω αλλά δεν πράττω, και καταδικάζομαι περισσότερο. Αν ίσως σταματώ με τη χάρη του Θεού ν’ αμαρτάνω στην πράξη, δεν παύω ωστόσο ν’ αμαρτάνω με το λόγο. Αν και απ’ αυτό με σκεπάζει η χάρη του Θεού, με τους λογισμούς μου παροργίζω παντοτινά το Θεό ο δυστυχής. Αχ, λοιπόν, τι να κάνω; Όπου πάω, βρίσκω αμαρτίες. Παντού δαίμονες. Η απελπισία χειρότερη απ’ όλα. Το Θεό παρόργισα, επίσης λύπησα τους αγγέλους, και πολλές φορές έβλαψα και σκανδάλισα τους ανθρώπους. Ήθελα να εξαλείψω με τα δάκρυά μου το χειρόγραφο των αμαρτιών μου. Κύριε, και να σε ευαρεστήσω με τη μετάνοια την υπόλοιπη ζωή μου. Όμως ο εχθρός μ’ εξαπατά και πολεμεί την ψυχή μου. Κύριε σώσε με, πριν χαθώ ολότελα. Αμάρτησα σε σένα, τον Σωτήρα μου, όπως ο άσωτος γιός. Δέξου με, Πατέρα, μετανοιωμένο και ελέησέ με, Θεέ μου. Σου κράζω, Χριστέ, Σωτήρα μου, με τα λόγια του τελώνη. Σπλαχνίσου με, όπως εκείνον, και ελέησέ με, Θεέ μου.

Άραγε τι είναι στο τέλος; Τι θα συμβεί; Αλλοίμονο σε μένα τον άθλιο, αλλοίμονο. Ποιος θα δώσει νερό στο κεφάλι μου, ώστε τα μάτια μου να γίνουν πηγές από δάκρυα; Ποιος θα μπορέσει να με κλάψει όσο χρειάζεται; Εγώ δεν μπορώ να το κάνω αυτό. Ελάτε τα βουνά και σκεπάστε με τον άθλιο. Αχ, τι έχω να πω; Πόσα καλά μου έκανε ο Θεός, τα οποία μόνο Εκείνος γνωρίζει, και πόσα δεινά προξένησε η αγνωμοσύνη μου! Παροργίζω πάντοτε τον Ευεργέτη με το έργο, με το λόγο, με τη διάνοια. Και όσο Εκείνος μακροθυμεί, τόσο εγώ καταφρονώ, ο ταλαίπωρος, και γίνομαι πιο αναίσθητος κι από τις άψυχες πέτρες. Δεν απελπίζομαι όμως, αλλά αναγνωρίζω τη φιλανθρωπία Σου Κύριε. Ούτε μετάνοια έχω, μα ούτε και δάκρυα. Γι' αυτό, Σωτήρα μου σε ικετεύω, να με επιστρέψεις πριν το τέλος μου και να μου δώσεις μετάνοια για να λυτρωθώ από την κόλαση. Κύριε, Θεέ μου, μη με εγκαταλείψεις. Δεν είμαι τίποτε εμπρός Σου, αλλά όλος βουτηγμένος στην αμαρτία, και που άραγε θα μπορέσω να βρω συναίσθηση των πολλών μου αμαρτιών; Γιατί κι αυτό μονάχα, το να μην κάνω το καλό, μου προξενεί μεγάλη καταδίκη. Για μένα έκανε ο Θεός τον ουρανό και τη γη, για μένα τα τέσσερα στοιχεία και εκείνα που γίνονται απ' αυτά, όπως λέει ο Θεολόγος Γρηγόριος. Τα υπόλοιπα δε θα τα πω, γιατί δεν είμαι άξιος να λέω τίποτε, λόγω του πλήθους των αμαρτιών μου. Γιατί, ποιος μπορεί, ακόμη κι αν αξιώθηκε να έχει αγγελικό νου, να κατανοήσει τις ευεργεσίες που έχει κάνει σε μένα ο Θεός; Και να με την αμετανοησία μου θα ξεπέσω απ' όλες αυτές ο άθλιος».

Έτσι, όταν αυτά μελετά κανείς, έρχεται ύστερα από κάποιον καιρό στην Τρίτη γνώση, και λέει πάντοτε με θρήνους:

Η τρίτη θεωρία

«Αλοίμονο, τι αγωνία έχει η ψυχή όταν χωρίζεται από το σώμα! Αλοίμονο, πόσα δάκρυα χύνει τότε και κανείς δεν υπάρχει να την ελεήσει! Στρέφει τα μάτια προς τους αγγέλους, αλλά οι ικεσίες της μένουν χωρίς αποτέλεσμα. Απλώνει τα χέρια προς τους ανθρώπους, αλλά κανείς δεν την βοηθεί. Θρηνώ και οδύρομαι όταν συλλογιστώ το θάνατο και αντικρύσω την κατ' εικόνα Θεού πλασμένη ωραιότητα του ανθρώπου να κείτεται στους τάφους, άμορφη, άδοξη, χωρίς κάλλος. Τι παράδοξο! Πώς έγινε αυτό το σχετικό μ' εμάς μυστήριο; Πώς παραδοθήκαμε στη φθορά; Πώς μπήκαμε στο ζυγό του θανάτου; Πράγματι, αυτό έγινε με πρόσταξη Θεού, όπως λέει η Γραφή(Γεν. 3,19). Αχ, τι θα κάνω τότε ο πανάθλιος στην ώρα του θανάτου, όταν οι δαίμονες θα περικυκλώσουν την άθλια ψυχή μου και θα κρατούν στα χέρια τους γραμμένα τα κακά που έπραξα, συνειδητά και ασυνείδητα, με το λόγο, με το έργο, με τη διάνοια, και θα ζητούν λόγο για όλα αυτά; Αλλά, αλοίμονο, και χωρίς άλλη αμαρτία, θα καταδικαστώ βαριά για τις εντολές που δεν έπραξα, και δικαιολογημένα.

»Ταλαίπωρη ψυχή μου, πες μου τώρα, πού είναι οι υποσχέσεις που έδωσες κατά το βάπτισμα; Που είναι η συμφωνία με το Χριστό και η απάρνηση του σατανά; Πού είναι η φύλαξη των εντολών του Θεού, πού η μίμηση του Χριστού με τις σωματικές και ψυχικές αρετές, για την οποία έλαβα το όνομα του Χριστιανού; Πού είναι και η υπόσχεση του μοναχικού σχήματος; Κι αν προφασίζεσαι ασθένεια σωματική, πού είναι η πίστη, η οποία αναθέτει όλη τη φροντίδα στο Θεό και με την οποία θα μπορούσες και όρη να μετακινήσεις, αν είχες απ' αυτή όσο ένα κόκκο σινάπι(Ματθ. 17,20); Πού είναι η ολοκληρωτική μετάνοια που απέχει από κάθε έργο και λόγο πονηρό; Πού είναι η συντριβή της ψυχής και το υπερβολικό και ακρότατο πένθος; Πού είναι η πραότητα, η ελεημοσύνη, η καθαρότητα της καρδιάς από πονηρές σκέψεις, η γενική εγκράτεια, που συγκρατεί όλα τα μέλη του σώματος και κάθε νόημα και θέλημα που δε στρέφεται στις ανάγκες του σώματος ή τη σωτηρία της ψυχής; Πού είναι η υπομονή, η οποία υποφέρει τις διάφορες θλίψεις για τη βασιλεία των ουρανών; Πού είναι η ευχαριστία σε όλα, η αδιάλειπτη προσευχή, η μέριμνα του θανάτου, τα δάκρυα της λύπης, αφού δεν έφτασα στα δάκρυα της αγάπης; Πού η θεϊκή φρόνηση που φυλάει την ψυχή από τις παγίδες των εχθρών και αντιπάλων; Πού η σωφροσύνη που απέχει από ό,τι είναι αντίθετο στο Θεό ή απορρέει από το δικό μου θέλημα; Πού είναι η ανδρεία που υπομένει τα λυπηρά και έχει θάρρος εναντίον των εχθρών με την ελπίδα; Πού η δικαιοσύνη που αποδίδει στον καθένα το ίσο; Πού η ταπεινοφροσύνη που γνωρίζει τη δική της ασθένεια και άγνοια, και τη φιλανθρωπία του

Θεού, με την οποία θα γλύτωνες από όλα τα τεχνάσματα του εχθρού; Πού είναι η απάθεια, η τέλεια αγάπη και η ειρήνη που ξεπερνά κάθε νου(Φιλιπ.4,7), με την οποία θα ονομαζόμουν υιός Θεού(Ματθ. 5,9); Όλα αυτά μπορεί να τα έχει ο άνθρωπος που θέλει, και χωρίς σωματική δύναμη, με μόνη την προαίρεσή του.»

Τι έχω τάχα να πω σ' αυτά; Τι θα κάνω ο ταλαίπωρος; Αν και λίγο μόνο δειλιάζω από την έλλειψη πληροφορίας, επειδή έστω και λίγο αμέλησα σε κάτι οφειλόμενο που μπορούσα να πράξω, θα βρεθώ στον άδη, όπως λέει ο Μέγας Αθανάσιος. Αλοίμονο στην αθλιότητά μου! Τι προκάλεσα στον εαυτό μου, όχι μόνο με όσες αμαρτίες έκανα, αλλά μάλλον με όσες περιπτώσεις δε θέλησα να μετανοήσω; Γιατί αν μετανοούσα όπως ο άσωτος(Λουκ. 15,21), θα δεχόταν την επιστροφή μου ο φιλόστοργος Πατέρας· και αν έδειχνα ειλικρίνεια, όπως ο τελώνης(Λουκ.18,13), κατακρίνοντας μόνο τον εαυτό μου και όχι άλλον, θα έπαιρνα και εγώ την άφεση των αμαρτιών μου από το Θεό, και μάλιστα αν Τον παρακαλούσα κι εγώ ολόψυχα, όπως εκείνος. Αλλά τώρα δε βλέπω έτσι τον εαυτό μου. Γι' αυτό φοβούμαι ότι θα κατοικήσω στον άδη μαζί με τους δαίμονες, φοβούμαι την μέλλουσα κρίση, όπου είναι ο πύρινος ποταμός, οι θρόνοι και τα ανοιχτά βιβλία(Δαν. 7,9-10) όπου οι Άγγελοι προπορεύονται και όλο το ανθρώπινο γένος είναι παρόν, και όλα είναι γυμνά και ολοφάνερα(Εβρ. 4,13) εμπρός στον φοβερό και δίκαιο Κριτή.»

Αλοίμονο, πώς θα υποφέρω τον έλεγχο, την αγανάκτηση του φοβερού και αδέκαστου Κριτή, την συνάθροιση των αμέτρητων Αγγέλων, την απαίτηση του χρέους με φοβερές απειλές, την αμετάκλητη απόφαση, τον ακατάπαυστο θρήνο, το ανώφελο δάκρυ, το άφεγγο σκοτάδι, το ακοίμητο σκουλήκι, τη φωτιά που δε σβήνει, τις ποικίλες τιμωρίες, τον ξεπεσμό από τη βασιλεία, το χωρισμό από τους Αγίους, την απομάκρυνση από τούς Αγγέλους, την αποξένωση από το Θεό, τη μικροψυχία, τον αιώνιο θάνατο, το φόβο, τον πόνο, τη λύπη, την ντροπή, το βασανισμό της συνειδήσεως; Αλοίμονο σε μένα τον αμαρτωλό, τι έπαθα; Γιατί χάνομαι άθλια; Έχω ακόμη καιρό για μετάνοια. Ο Κύριος με ενθαρρύνει, κι εγώ αναβάλλω; Ως πότε ψυχή μου επιμένεις στις αμαρτίες, ως πότε αναβάλλεις τη μετάνοια; Σκέψου τη μέλλουσα κρίση, φώναξε δυνατά στο Χριστό και Θεό: Καρδιογνώστη, αμάρτησα· πριν με καταδικάσεις, ελέησέ με. Στη φοβερή παρουσία Σου, Χριστέ, ας μην άκούσομε ότι δε μας γνωρίζεις(Ματθ. 25,12)· στηρίζομε την ελπίδα σε σένα, το Σωτήρα, αν και δεν πράττομε τα προστάγματά Σου εξαιτίας της αμέλειάς μας. Σε παρακαλούμε όμως, λυπήσου τις ψυχές μας. Αλοίμονό μου Κύριε, γιατί σε λύπησα πολύ και δεν το συναισθάνθηκα. Αλλά η χάρη Σου με έκανε να συναισθανθώ λίγο, και απόρησα ο δυστυχής, τρόμαξε η άθλια ψυχή μου. Αλλ' άραγε μου μένει λίγη ζωή ακόμη για να κλάψω πικρά και να πλύνω την μολυσμένη μου σάρκα και ψυχή; Ή πάλι θα πενθήσω μιά ώρα και θα πάψω ξανά σαν αναίσθητος όπως πάντοτε; Άραγε τι να κάνω για να βρω πόνο ψυχής ακατάπαυστο; Να νηστέψω και ν' αγρυπνήσω; Αλλά χωρίς ταπείνωση δεν ωφελούμαι τίποτε. Να ψάλλω και να διαβάζω μόνο με το στόμα; Αλλά τα πάθη σκότισαν το νου μου και δεν μπορώ να καταλάβω τη δύναμη των λεγομένων. Να μείνω πεσμένος πολλή ώρα μπροστά σ' Εσένα, τον δοτήρα των αγαθών; Αλλά δεν έχω παρρησία. Απελπίστηκα από τη ζωή μου, έχασα την ψυχή μου. Κύριε, βοήθησέ με και δέξου με σαν τον τελώνη. Όπως ο άσωτος, αμάρτησα στον ουρανό και σε Σένα(Λουκ. 15,18κ΄ 21), και όπως η πόρνη που έκλαψε(Λουκ. 7, 37-38), για την οποία λέγεται στην υμνολογία: "Αυτή που ήταν σε απόγνωση εξαιτίας της ζωής της και που Εσύ τη δέχτηκες για τη μετάνοιά της, σε πλησίασε Κύριε, βαστάζοντας μύρα και λέγοντας· 'Μή με απορρίψεις την πόρνη, Υιέ της Παρθένου· μην παραβλέψεις τα δάκρυά μου, χαρά των αγγέλων· αλλά δέξου με μετανοιωμένη, όπως δε με απώθησες όταν αμάρτησα, Κύριε, από τη μεγάλη Σου ευσπλαχνία'." Επειδή και εγώ ο άθλιος είμαι σε απόγνωση από τις πολλές μου αμαρτίες, αλλά δεκτός χάρη στην ανέκφραστη φιλανθρωπία και το άπειρο πέλαγος των οικτιρμών Σου, όπου αφού έριξα την απόγνωση της ψυχής μου, τολμώ να συγκεντρώσω το νου μου στην άγια θύμησή Σου. Και καθώς σηκώνομαι, τουλάχιστον μια αίτηση θα κάνω με φόβο και τρόμο πολύ: να αξιωθώ και εγώ ο ανάξιος να είμαι δούλος Σου, και να έχω με τη χάρη Σου το νου μου άμορφο και ασχημάτιστο, άχρωμο και άυλο· κι όπως κάποτε ο Δανιήλ έπεσε μπροστά στον άγγελό Σου(Δαν.10,9), έτσι κι εγώ να πέφτω στα γόνατα μπροστά σε Σένα, τον μόνο Θεό και Ποιητή των όλων, ακουμπώντας στη γη τις παλάμες, και να Σου προσφέρω πρώτα ευχαριστία, έπειτα εξομολόγηση, και έτσι να αρχίσω να ζητώ το πανάγιο θέλημά Σου ο

ταλαίπωρος και να αναγνωρίζω όλα τα αγαθά που έδωσες σε μένα που είμαι χώμα και σκόνη και στάχτη. Και καθώς αξιώθηκα με μόνο το νου να σταθώ εμπρός Σου, εγώ που είμαι ολόκληρος γήινος, και πιστεύοντας ότι με βλέπεις, φωνάζω με όλη μου την ψυχή και λέω:

»Κύριε πολυέλεε, σε ευχαριστώ, σε δοξάζω, σε υμνώ και σε προσκυνώ, γιατί με αξίωσες τον ανάξιο αυτή την ώρα να σε ευχαριστώ και να ακούω κάποια από τα θαύματα και τις ευεργεσίες Σου, που έκανες και κάνεις κατά χάρη σ' εμάς· ψυχικές και σωματικές, αμέτρητες και ανεξερεύνητες, φανερές και αφανέρωτες, εκείνες που ξέρομε κι εκείνες που δεν ξέρομε. Ομολογώ τις δωρεές Σου, δεν κρύβω τις ευεργεσίες, κηρύττω τα ελέη Σου. Σε δοξολογώ με όλη μου την καρδιά Κύριε, Θεέ μου, και δοξάζω το όνομά Σου στον αιώνα, γιατί το έλεός Σου φάνηκε μεγάλο επάνω μου(Ψαλμ. 85, 12-13) και είναι ανέκφραστη η ανοχή και η μακροθυμία Σου για το πλήθος των ανομιών και αμαρτιών μου, των ασεβειών και πονηριών μου, όσων έκανα και κάνω πάντοτε και έμελλε να κάνω, αλλά με φύλαξε η χάρη Σου· όσων έκανα συνειδητά ή ασυνείδητα, με το λόγο, με το έργο, με τη διάνοια, που τις γνωρίζεις καρδιογνώστη Κύριε, από τη γέννησή μου μέχρι το τέλος της ζωής μου. Γι' αυτές τολμώ ο πανάθλιος να κάνω εξομολόγηση ενώπιόν Σου. Αμάρτησα, ανόμησα, ασέβησα, έπραξα το πονηρό ενώπιόν Σου(Ψαλμ. 50,6) και δεν είμαι άξιος να ατενίσω και να δω το ύψος του ουρανού. Αλλά έχοντας θάρρος στην ανέκφραστη φιλανθρωπία Σου και την αγαθότητα και ευσπλαχνία Σου που υπερβαίνουν κάθε νου, πέφτω εμπρός Σου και σε ικετεύω. Ελέησέ με, Κύριε, γιατί είμαι αδύνατος(Ψαλμ. 6,3), και συγχώρεσε το πλήθος των αμαρτιών μου. Μη με αφήσεις άλλο να αμαρτήσω ή να πλανηθώ από τον ίσιο δρόμο Σου, ούτε να βλάψω, ούτε να λυπήσω κανένα. Αλλά βάλε χαλινάρι σε κάθε μου κακία και κακή συνήθεια και παράλογη ορμή της ψυχής και του σώματος και του θυμού και της επιθυμίας, και δίδαξέ με να πράττω το θέλημά Σου. Ελέησε και τους αδελφούς και πατέρες μου και όλους παντού τους μοναχούς και ιερείς, τους γονείς μου, τους αδελφούς και συγγενείς· εκείνους που μας υπηρετούν και μας υπηρέτησαν· εκείνους που προσεύχονται για μας και όσους μας έδωσαν εντολή να προσευχόμαστε γι' αυτούς· εκείνους που μας μισούν και εκείνους που μας αγαπούν· όποιους έβλαψα ή λύπησα και όποιους μου έκαναν τα ίδια ή πρόκειται να μου κάνουν και όλους, όσοι πιστεύουν σε Σένα. Συγχώρεσέ μας κάθε αμάρτημα θεληματικό και αθέλητο και φύλαξέ μας στην ζωή και στον θάνατο από τα ακάθαρτα πνεύματα και από κάθε πειρασμό και κάθε αμαρτία και πονηρία, από υπερηφάνεια και απόγνωση, από απιστία και απελπισία, από έπαρση και δειλία, από πλάνη και τυραννική διάθεση, από απάτη και παγίδα του διαβόλου. Χάρισέ μας τα συμφέροντα στις ψυχές μας, και σ' αυτή τη ζωή και στη μέλλουσα, όπως ευαρεστείται η φιλανθρωπία Σου. Ανάπαυσε τους πατέρες και τους αδελφούς μας που έφυγαν από τη ζωή. Με τις προσευχές όλων, δείξε οίκτο στην αθλιότητά μου, σπλαχνίσου με στην απώλειά μου, κοίτα πόσο έχω καταπονηθεί απ' όλα. Διόρθωσε τον βίο μου, κυβέρνησε με ειρήνη τη ζωή και το τέλος μου. Κάνε με τέτοιον που με θέλεις και με όποιον τρόπο θέλεις, είτε θέλω, είτε δε θέλω· μη χάσω μόνο τη θέση στα δεξιά Σου την ημέρα της κρίσεως, Κύριε Ιησού Χριστέ, Θεέ μου, και ας είμαι ο τελευταίος από τους δούλους Σου που σώζονται. Ειρήνεψε τον κόσμο Σου και ελέησε όλους όπως γνωρίζεις. Αξίωσέ με να μεταλάβω το άχραντο σώμα Σου και το τίμιο αίμα Σου για τη συγχώρηση των αμαρτιών μου, την κοινωνία του Αγίου Πνεύματος και τον αρραβώνα της αιώνιας ζωής κοντά Σου μαζί με τους εκλεκτούς Σου, με τις πρεσβείες της πανάχραντης Μητέρας Σου, των αγίων Σου επουρανίων δυνάμεων και όλων των Αγίων Σου. Γιατί Σου πρέπει να ευλογείσαι στους αιώνες των αιώνων. Αμήν. Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, όλες οι ουράνιες δυνάμεις των αγίων αγγέλων και αρχαγγέλων και όλοι οι Άγιοι, πρεσβεύσατε για μένα τον αμαρτωλό. Δέσποτα Θεέ, Πάτερ Παντοκράτωρ, Κύριε Υιέ Μονογενές Ιησού Χριστέ και Άγιο Πνεύμα κτλ.».

Και αμέσως στρέφεται κανείς στους λογισμούς του και λέει: «Ελάτε να προσκυνήσομε και να προσπέσομε στο βασιλέα μας Θεό» (τρεις φορές). Και αρχίζει τους ψαλμούς, λέγοντας σε κάθε αντίφωνο το τρισάγιο, και συγκεντρώνοντας το νου του στα λεγόμενα. Στο τέλος των σαράντα «Κύριε ελέησον» καθενός αντιφώνου κάνει προσευχή και τελειώνει προσκυνώντας με το «Αμάρτησα, Κύριε, συγχώρεσέ με» (μιά φορά), ενώ σηκώνεται υψώνοντας τα χέρια και λέει: «Θεέ μου σπλαχνίσου με τον αμαρτωλό»(Λουκ. 18,13) (μια φορά). Και αφού προσευχηθεί, πρέπει να λέει τη δεύτερη προσευχή, το «Δεύτε προσκυνήσωμεν» τρεις φορές και το άλλο αντίφωνο επίσης. Πλήν, όσες φορές η χάρη του δίνει στην καρδιά κατάνυξη, οφείλει μάλλον να έχει το νου του μέσα

στα νάματα της κατανύξεως, και αν ακόμη σταματά το στόμα να ψάλλει και αιχμαλωτίζεται η διάνοια στην καλή αιχμαλωσία της κατανύξεως, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Γιατί τότε είναι καιρός του τρύγου, όχι του φυτέματος(Εκκλ. 3,2)· και γι' αυτό οφείλει να επιμένει σ' αυτές τις έννοιες για να κατανυχθεί πιο πολύ η καρδιά και να δώσει τον καρπό, δηλαδή τα κατά Θεόν δάκρυα. Όταν ένας λόγος σου προκαλεί κατάνυξη, λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, μένε σ' αυτόν. Επειδή κάθε σωματική ενέργεια, νηστεία και αγρυπνία, ψαλμωδία και ανάγνωση, ησυχία και τα λοιπά, γίνονται για να καθαρίζεται ο νους. Ο νους όμως χωρίς πένθος δεν μπορεί να καθαριστεί, για να ενώνεται με το Θεό μέσω της καθαρής προσευχής, που τον αρπάζει απ' όλα τα νοήματα και τον κάνει άμορφο και ασχημάτιστο. Γιατί έτσι γίνονται καλά όσα αναφέραμε, που βέβαια είναι καλά· όπως και αντίθετα.

Κάθε πράγμα έχει ανάγκη από διάκριση για να γίνει ορθά. Χωρίς διάκριση δεν γνωρίζομε την φύση των πραγμάτων και ίσως οι περισσότεροι σκανδαλιζόμαστε, όταν δούμε ότι αντιφάσκουν μεταξύ τους εκείνα πού λένε και εκείνα που κάνουν οι Πατέρες. Όπως για παράδειγμα· η Εκκλησία παρέλαβε να ψάλλει τροπάρια με μέλος και ύμνους πολλούς, ενώ ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, εγκωμιάζοντας αυτούς που πενθούν κατά Θεόν, λέει ότι αυτοί δε θα ψάλλουν ύμνους. Και ο άγιος Ισαάκ για εκείνους που προσεύχονται καθαρά λέει ότι πολλές φορές βρίσκεται κανείς να έχει συγκεντρώσει το νου του στην προσευχή και αμέσως πέφτει αβίαστα στη γη και γονατίζει, όπως κάποτε ο προφήτης Δανιήλ(Δαν. 6,10)· έχει υψωμένα τα χέρια και τα μάτια του ατενίζουν το σταυρό του Χριστού, ενώ οι λογισμοί του μεταβάλλονται και παραλύουν τα μέλη του από τα καινούργια νοήματα που έρχονται αυτόματα στο νου του. Όμοια πάλι πολλοί από τους αγίους Πατέρες γράφουν για κάτι τέτοιους ότι όχι μόνο τους ύμνους και τις ψαλμωδίες ξεπέρασαν από την έκπληξη του νου, αλλά και αυτόν το νου τον λησμόνησαν, όπως λέει ο άγιος Νείλος. Και η Εκκλησία καλά και θεάρεστα βέβαια δέχθηκε τα άσματα και τα λοιπά τροπάρια, για την ασθένεια του νου μας· για να υμνούμε με τη γλυκύτητα της μελωδίας το Θεό εμείς, που δεν έχομε γνώση επειδή δε θέλομε. Εκείνοι όμως που έχουν γνώση και εννοούν τα λεγόμενα, έρχονται σε κατάνυξη. Και σαν με σκάλα ανεβαίνομε στο επίπεδο να έχομε καλές έννοιες, όπως λέει ο Δαμασκηνός. Και όσο προοδεύομε με τη συνήθεια των κατά Θεόν εννοιών, τόσο ο πόθος του Θεού μας έλκει στο να εννοούμε και να φτάσομε να προσκυνούμε τον Πατέρα πνευματικά και αληθινά(Ιω. 4,24), όπως λέει ο Κύριος. Και ο Απόστολος λέει: «Θέλω να πω πέντε λόγια με το νου μου παρά χιλιάδες με τη γλώσσα»(Α΄ Κορ. 14,19), και πάλι: «Θέλω οι άνθρωποι σε κάθε τόπο να σηκώνουν όσια χέρια στην προσευχή, χωρίς οργή και ολιγοπιστία»(Α΄ Τιμ. 2,8). Ώστε τα άσματα και οι ψαλμωδίες είναι φάρμακα της ψυχικής μας ασθένειας, ενώ τα άλλα που είπαμε είναι τελειότητες του νου. Αυτή είναι η λύση αυτών των ζητημάτων. Γιατί όλα είναι καλά στον καιρό τους(Σ.Σειρ. 39,34), όταν όμως δεν είναι στον καιρό τους, φαίνονται σ' εκείνους που δεν ξέρουν τον καιρό του καθενός, ότι δεν συμφωνούν μεταξύ τους· κάθε πράγμα έχει τον καιρό του(Εκκλ. 3,1), όπως λέει ο Σολομών.

Όταν όμως φτάσει κανείς σε αγαθές έννοιες, οφείλει να προσέχει με ακρίβεια να παραμένουν μέσα του οι θεωρίες αυτές, μην τυχόν από αμέλεια ή έπαρση εγκαταλειφθεί από τη χάρη, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Γιατί αν πληθαίνουν στην ψυχή του ανθρώπου οι κατά Θεόν έννοιες και τον οδηγούν σε μεγαλύτερη κατάνυξη και ταπείνωση, οφείλει να ευχαριστεί πάντοτε και να ομολογεί στο Θεό τη χάρη, γιατί αξιώθηκε να μάθει αυτά, και να λογαριάζει τον εαυτό του ότι είναι ανάξιος. Αν όμως αυτές σταματήσουν και σκοτίζεται πάλι η διάνοια και αποβάλλει το φόβο και το πένθος, οφείλει να λυπηθεί πολύ και να ταπεινώσει τον εαυτό του με έργο και λόγο, ότι τον εγκατέλειψε η χάρη, για να γνωρίζει την ασθένειά του και ν' αποκτήσει ταπείνωση και να φροντίσει για τη διόρθωσή του· όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, αν δεν αμελούσε κανείς το κατά Θεόν πένθος, δεν θα του έλειπαν τα δάκρυα, όταν θα τα ήθελε. Γι' αυτό έχομε χρέος πάντοτε να γνωρίζομε την ασθένειά μας και τη χάρη του Θεού, και μήτε ν' απελπιζόμαστε ό,τι και αν συμβεί, μήτε πάλι να νομίζομε ότι είμαστε κάτι, αλλά μάλλον να ελπίζομε πάντοτε στο Θεό με ταπείνωση. Αυτά αρμόζουν σ' εκείνον που ζητά πολύ τα δάκρυα με έργο και λόγο, επειδή αξιώθηκε να λάβει τόσο μεγάλη χάρη, μα δε φύλαξε εκείνο που ο Θεός γνώριζε από πριν, εξαιτίας προηγούμενης ή τωρινής ή μελλοντικής αμέλειας ή επάρσεως, όπως είπαμε. Σ' εκείνον όμως που με τη θέλησή του άφησε τα χαρίσματα αυτά, δηλαδή το πένθος και τα δάκρυα και τα φωτεινά νοήματα, τι άλλο αρμόζει, παρά το αλοίμονο; Γιατί δεν

έχει ο κόσμος πιο ανόητο απ' αυτόν, που αφού αξιώθηκε αυτά τα χαρίσματα και έμελλε από τα παρά φύση να φτάσει στα υπέρ φύση, δηλαδή στα δάκρυα της συνέσεως και της αγάπης, για τιποτένια πράγματα ή λογισμούς άσχετους και για χάρη των δικών του θελημάτων στρέφεται στην αγνωσία των ζώων, όπως ο σκύλος στον εμετό του(Β΄ Πέτρ. 2,22). Αλλά αν θέλει πάλι και σχολάσει κατά Θεόν στην ανάγνωση των θείων Γραφών με προσοχή και μέριμνα του θανάτου και φυλάξει όσο μπορεί το νου του από μάταιους λογισμούς κατά την προσευχή, θα ξαναβρεί εκείνα πού έχασε· και μάλιστα αν δε λυπάται ποτέ εναντίον κανενός, ακόμη και αν παθαίνει τα χειρότερα δεινά απ' αυτόν, και αν δεν αφήσει κανένα να λυπηθεί εναντίον του, αλλά με όλη του τη δύναμη τον υπηρετεί με έργο και με λόγο. Τότε μάλλον περισσότερο χαίρεται ο νους, καθώς ελευθερώνεται από την ταραχή του θυμού. Και αποκτά πείρα ώστε να μην παραμελήσει ποτέ την ψυχή του, από το φόβο μήπως πάλι εγκαταλειφθεί. Και από το φόβο, δεν πέφτει σε αμαρτίες, και έχει πάντοτε τα δάκρυα της μετάνοιας και του πένθους, μέχρις ότου φτάσει στα δάκρυα της αγάπης και της χαράς και από αυτά έρθει στην ειρήνη των λογισμών με τη χάρη του Χριστού. Έτσι είναι αυτά.

Εμείς όμως οι εμπαθείς και αναίσθητοι, έχομε χρέος να μελετούμε πάντοτε τα λόγια του πένθους και να εξετάζομε τους εαυτούς μας κάθε μέρα, και πρίν από τον ορισμένο κανόνα και κατά τη διάρκεια του και στο τέλος, είτε εργαζόμενοι οι πιο ασθενείς ακόμη για την κατά Θεόν απραξία και σχολή απ' όλα, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, είτε αργοί, καθισμένοι στο ίδιο μέρος, όσοι έχουν ανύσταχτα μάτια και άγρυπνη διάνοια, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος. Πρόσεχε να προοδεύεις για να σφιχθεί η ψυχή σου και ν' αρχίσει να δακρύζει, όπως λέει ο άγιος Δωρόθεος. Αλλά αυτά τα είπαμε για τις τρείς προηγούμενες θεωρίες, για να καταξιωθούμε να φτάσομε και στις υπόλοιπες, από τις οποίες ακολουθεί ευθύς αμέσως η τέταρτη θεωρία.

Η τέταρτη θεωρία

Αυτή η θεωρία είναι η κατανόηση της συγκαταβάσεως και του τρόπου της ζωής στον κόσμο του γλυκύτατου Σωτήρα μας Ιησού Χριστού, ώστε σιγά-σιγά να λησμονήσει κανείς και την τροφή του, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, και όπως ακούσαμε για τον Δαβίδ ότι λησμόνησε να φάει το ψωμί του(Ψαλμ. 101, 5) (λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος), καθώς αιχμαλωτίσθηκε η διάνοιά του από τα θαυμάσια του Θεού με μεγάλη έκπληξη.Και να απορεί κανείς πώς να ανταποδώσει τις ευεργεσίες στο Θεό, όπως λέει ο εξηγητής των ουρανίων Βασίλειος: «Τι θα ανταποδώσομε στον Κύριο για όλα όσα μας χάρισε(Ψαλμ. 115,3); Για μας ο Θεός έγινε άνθρωπος· για την ανθρώπινη φύση που κυριεύθηκε από τη φθορά, ο Λόγος έγινε σάρκα και έμεινε ανάμεσά μας(Ιω. 1,14). Ηρθε ο Ευεργέτης προς τους αχαρίστους, ο Ελευθερωτής προς τους αιχμαλώτους, ο Ήλιος της δικαιοσύνης προς εμάς που ήμαστε στο σκοτάδι. Ο Απαθής ανέβηκε στο σταυρό, το Φώς πήγε στον Άδη, η Ζωή δοκίμασε το θάνατο, Αυτός που είναι η ανάσταση όσων έχουν πέσει. Ας φωνάξομε προς Αυτόν· Δόξα σε Σένα, Θεέ μας.» Και ο Δαμασκηνός λέει: «Έμεινε εκστατικός ο ουρανός και κατεπλάγησαν τα πέρατα της γης από το ότι ο Θεός εμφανίστηκε σωματικά στους ανθρώπους και η γαστέρα σου, Θεοτόκε, έγινε πιο ευρύχωρη από τους ουρανούς. Γι' αυτό σε δοξάζουν τα πλήθη των Αγγέλων και των ανθρώπων.» Και αλλού: «Ένιωσε φρίκη καθένας που άκουσε την απόρρητη συγκατάβαση του Θεού, οτι ο Ύψιστος κατήλθε θεληματικά μέχρι το σημείο να λάβει σώμα και να γίνει άνθρωπος από παρθενική γαστέρα. Γι' αυτό οι πιστοί δοξολογούμε την αμόλυντη Θεοτόκο.» «Ακούστε με, λαοί, και ελάτε ν' ανεβούμε στο άγιο και επουράνιο όρος, να σταθούμε σαν άυλοι στην πόλη του ζώντος Θεού. Και να δούμε νοερά την άυλη θεότητα του Πατέρα και του Πνεύματος να απαστράπτει στον Μονογενή Υιό.» «Μ' έθελξες με τον πόθο Σου, Χριστέ, και με αλλοίωσες με το θείο Σου έρωτα. Αλλά κατάκαψε με άυλη φωτιά τις αμαρτίες μου και καταξίωσέ με να χορτάσω την τρυφή που δίνεις, για να δοξολογώ όλο χαρά, Αγαθέ, τις δύο παρουσίες Σου.» «Είσαι όλος γλυκύτητα, Σωτήρα μου, είσαι όλος επιθυμία και έφεση πραγματικά ακόρεστη· όλος είσαι κάλλος υπέρτατο».

Εκείνος ο οποίος με τις σωματικές και ψυχικές αρετές έλαβε τη γνώση αυτών και των μυστηρίων που είναι κρυμμένα μέσα στα λόγια των αγίων ανδρών και των θείων Γραφών, και μάλιστα των αγίων Ευαγγελίων, αυτός δεν ησυχάζει πλέον από τον πόθο και τα πολλά δάκρυα, που τρέχουν

πάντοτε αβίαστα. Εμείς όμως που ακούμε μόνο από τις Γραφές, οφείλομε πάντοτε να σχολάζομε και να μελετούμε, για να εντυπωθεί με την πολυκαιρία ο πόθος του Θεού μέσα στην καρδιά μας, όπως λέει ο άγιος Μάξιμος, και όπως έκαναν οι Πατέρες, πριν λάβουν την αυτόματη γνώση. Όλος ο πόθος των Μαρτύρων είχε πετάξει προς τον Κύριο μόνο και ενώθηκε μαζί Του με αγάπη και δοξολογία· όπως είπε και ο Δαμασκηνός περί των τριών παίδων: «Αψηφώντας τον κίνδυνο της ζωής τους, για χάρη των πατρώων νόμων, οι μακάριοι παίδες στη Βαβυλώνα καταφρόνησαν την παράλογη προσταγή του βασιλιά. Και μέσα στη φωτιά, η οποία δεν τους έβλαψε, έψαλλαν επάξιο ύμνο στο Θεό(Δαν. 3)». Και είναι εύλογο. Όταν κανείς αισθανθεί τα θαυμάσια του Θεού, εξίσταται τελείως και λησμονεί κι αυτή την πρόσκαιρη ζωή του, από την κατανόηση των θείων Γραφών, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Όχι όπως εμείς που νιώθομε ίσως λίγη κατάνυξη από τις Γραφές και εξαιτίας της ραθυμίας, της λησμοσύνης και της άγνοιάς μας σκοτιζόμαστε πάλι και γινόμαστε αναίσθητοι από τα πάθη μας.Γιατί όποιος με το πένθος καθαρίστηκε από τα πάθη, αυτός αισθάνεται τα μυστήρια που είναι κρυμμένα σε όλες τις Γραφές και εκπλήσσεται απ’ όλα, ιδιαίτερα μάλιστα από τα έργα και τα λόγια που αναφέρει το Ευαγγέλιο, και από το πώς η σοφία του Θεού έκανε τα δύσκολα εύκολα, ώστε σιγά – σιγά να κάνει τον άνθρωπο θεό. Τον κάνει αγαθό, ώστε να μπορεί να αγαπά και τους εχθρούς του. Τον κάνει οικτίρμονα, όπως είναι οικτίρμων ο Πατέρας(Λουκ. 6,36). Τον κάνει απαθή, ως τον απαθή Θεό. Τον κάνει να έχει κάθε αρετή και την τελειότητα, όπως τέλειος είναι ο Πατέρας(Ματθ. 5,48). Και γενικά, αυτό το άγιο βιβλίο διδάσκει τον άνθρωπο όσα πρέπουν στο Θεό, για να γίνει θέσει θεός ο άνθρωπος.

Και ποιος δε θαυμάζει το περιεχόμενο του αγίου Ευαγγελίου; Από μόνη την προαίρεση, χαρίζει κάθε ανάπαυση και σ’ αυτόν τον κόσμο και στον μέλλοντα με μεγάλη τιμή, όπως λέει ο Κύριος: «Όποιος ταπεινώνει τον εαυτό του, θα υψωθεί»(Λουκ. 18,14). Και αυτό μαρτυρείται από το ότι ο Πέτρος, αφού άφησε τα δίχτυα, έλαβε τα κλειδιά της βασιλείας των ουρανών(Ματθ. 16,19), και οι λοιποί Απόστολοι, αφού άφησαν ο καθένας κάτι μικροπράγματα, πήραν στα χέρια τους όλο τον κόσμο και σ’ αυτόν τον αιώνα, και στον μέλλοντα· πήραν αυτά, που μάτι δεν τα είδε κι αυτί δεν τ’ άκουσε και άνθρωπος δεν τα διανοήθηκε(Α΄ Κορ. 2,9). Αυτά δεν έγιναν μόνο στους Αποστόλους, αλλά και σε όλους όσοι έχουν την προαίρεση γίνονται και σήμερα, όπως λέει κάποιος από τους Πατέρες: «Αν και κοπίαζα όταν ήμουν στην έρημο, είχα ωστόσο μεγάλη ανάπαυση». Αυτό το έλεγε για την ατάραχη και αμέριμνη ζωή. Και ποιος άραγε νομίζομε ότι έχει μεγαλύτερη ανάπαυση και τιμή, εκείνος που σχολάζει κατά Θεόν και ασχολείται με την ψυχή του, ή εκείνος που ζεί μέσα σε μέριμνες του βίου και ταραχές και δικαστήρια; Εκείνος που συνομιλεί πάντοτε με το Θεό μέσω της μελέτης των θείων Γραφών, της απερίσπαστης προσευχής και των δακρύων, ή εκείνος που κουράζεται και ξαγρυπνά σε κλοπές και παράνομες πράξεις, στις οποίες αν αποτύχει, κερδίζει μόνο τον κόπο και ίσως και το διπλό θάνατο, το σωματικό και τον ψυχικό; Να λοιπόν ότι και τον θάνατο υποφέρομε με μεγάλο κόπο και με ατιμία, χωρίς κέρδος. Ή μάλλον, και πολύ μεγάλη ζημία της ψυχής έπαθαν πολλές φορές κάποιοι και χάθηκαν, εννοώ ληστές, πειρατές, πόρνοι, φιλόνεικοι, οι οποίοι δε θέλησαν να σωθούν με ανάπαυση, με τιμή και κέρδος της ψυχής τους. Αλλά πόσο τυφλοί είμαστε, ώστε υποφέρομε και το θάνατο ακόμη, για να χαθούμε, ενώ για να σωθούμε, δεν αγαπούμε ούτε τη ζωή. Αλλά και θάνατο αν πρόκειται να υποστούμε για χάρη της βασιλείας των ουρανών, τι παραπάνω κάνομε από το ληστή ή από τον τυμβωρύχο ή το στρατιώτη, που μόνο για το ψωμί τους βρίσκουν συχνά και τον τωρινό και τον μελλοντικό θάνατο; Εκτός αν ο πρώτος θάνατος γίνει για το Χριστό, μέσω του οποίου δίνεται η βασιλεία των ουρανών σ’ όσους θέλουν· κατά μέν το παρόν νοητά, με το να καταφρονούν τα πάντα και να τα έχουν υποχείρια, καθώς και να βασιλεύουν όχι μόνο πάνω στα πράγματα, αλλά και πάνω στο σώμα, καταφρονώντας το, και πάνω στο θάνατο με το θάρρος της πίστεως· στο δε μέλλον, για να βασιλεύουν αιώνια μαζί με το Χριστό, έχοντας και το σώμα τους, με τη χάρη της κοινής αναστάσεως. Ο θάνατος συμβαίνει και στον δίκαιο και στον αμαρτωλό, αλλά η διαφορά είναι μεγάλη. Ως θνητοί, πεθαίνουν και οι δύο και δεν είναι παράδοξο αυτό· αλλά ο αμαρτωλός χωρίς μισθό και ίσως καταδικασμένος, ενώ ο δίκαιος πεθαίνει μακάριος και τώρα και στο μέλλον. Τι σπουδαιότητα έχει ν’ αποκτά κανείς χρήματα, τα οποία και χωρίς να θέλει μέλλει να τα αφήσει, κι όχι μόνο στην ώρα του θανάτου, αλλά και πριν απ’ αυτόν πολλές φορές με μεγάλη ντροπή, κόπο και πόνο; Συμβαίνει, μερικοί και θάνατο να υποστούν για τα χρήματα, πέρα από τους αναρίθμητους πειρασμούς του πλούτου, το φόβο, θέλω να πω, τη

φροντίδα, την ακατάπαυστη λύπη και ταραχή θέλοντας – μη θέλοντας.

Η αγία εντολή όμως του Ευαγγελίου ελευθερώνει τον άνθρωπο απ’ όλα αυτά και του χαρίζει κάθε αμεριμνία και αφοβία, πολλές φορές δε και ανεκλάλητη χαρά, σ’ εκείνους μάλιστα που προτιμούν θεληματικά την ακτημοσύνη. Ποιο άλλο πράγμα άραγε είναι τόσο ευχάριστο, παρά το να γίνει κανείς απαθής, να μην κυριεύεται διόλου από το θυμό ή την επιθυμία κανενός πράγματος του κόσμου; Αλλά εκείνα που οι πολλοί επιθυμούν, να τα θεωρεί μηδέν και να υψωθεί πάνω από όλα, ζώντας όπως μέσα στον Παράδεισο, ή μάλλον στον Ουρανό, ανώτερος από κάθε ανάγκη, με αμεριμνία και κατά Θεόν σχολή; Γιατί καθώς υπομένει με χαρά ό,τι του συμβεί, τον αναπαύει ό,τι γίνεται· και καθώς αγαπά τους πάντες, αγαπιέται από όλους. Και γίνεται ανώτερος απ’ όλα με το να καταφρονεί τα πάντα, και με το να μη θέλει να έχει κάτι για το οποίο άλλος μάχεται και λυπάται όταν δεν το πετυχαίνει, και κατακρίνεται ίσως όταν επιτύχει εκείνο που επιθυμεί. Εκείνος όμως που δεν ποθεί τίποτε, αυτός λυτρώνεται με την τήρηση της εντολής απ’ όλα τα δεινά αυτού του αιώνα και του μελλοντικού. Επειδή το να μη θέλει κάποιος κάτι που δεν έχει, είναι ανώτερο από κάθε ανάπαυση και πλούτο, όπως αντίθετα το να επιθυμεί κανείς κάτι που δεν έχει, είναι κόλαση πολύ μεγάλη πριν από την αιώνια κόλαση· αυτός ο άνθρωπος είναι δούλος, ακόμη και αν είναι βασιλιάς ή πλούσιος. Και τι βάρος έχουν οι εντολές του Κυρίου(Α΄ Ιω.5,3) , ώστε δεν τις κάνομε οι άθλιοι χωρίς μισθό με μεγάλη προθυμία;

Εκείνος λοιπόν που μπόρεσε να κατανοεί εν μέρει τη χάρη του αγίου Ευαγγελίου και όσα αυτό περιέχει, δηλαδή τις πράξεις και τις διδασκαλίες του Κυρίου, τις εντολές και τα δόγματα, τις απειλές και τις υποσχέσεις, αυτός γνωρίζει τι ανεξάντλητους θησαυρούς βρήκε, αν και δεν μπορεί να τα διηγηθεί όπως πρέπει, γιατί τα ουράνια είναι ανέκφραστα. Ο Χριστός είναι κρυμμένος μέσα στο Ευαγγέλιο και εκείνος που θέλει να Τον βρει, οφείλει πρώτα να πουλήσει όλα τα υπάρχοντά του και να αγοράσει το Ευαγγέλιο, για να μπορέσει όχι μόνο να βρεί το Χριστό με την ανάγνωση, αλλά και να Τον πάρει στην ψυχή του με τη μίμηση της διαγωγής Του στον κόσμο. Γιατί εκείνος που ζητά το Χριστό, λέει ο άγιος Μάξιμος *, δεν πρέπει να Τον ζητά έξω, αλλά μέσα του, δηλαδή να γίνει στο σώμα και στην ψυχή αναμάρτητος σαν το Χριστό, όσο είναι δυνατό στον άνθρωπο, και να διατηρεί πάντοτε με όλη του τη δύναμη καλή τη μαρτυρία της συνειδήσεως, για να κυριαρχήσει πάνω σε κάθε θέλημά του και να το νικήσει με την καταφρόνηση, ακόμη και αν για τον κόσμο είναι φτωχός και άσημος. Ποια ωφέλεια έχει δηλαδή εκείνος που είναι τάχα βασιλιάς, μα εξουσιάζεται από το θυμό και την επιθυμία σ’ αυτόν τον κόσμο, ενώ στον μέλλοντα θα βρει την αιώνια κόλαση, αν βέβαια δε θελήσει να φυλάξει τις θείες εντολές;

* Δεύτερη εκατοντάδα περί θεολογίας, κεφ. 35 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.131).

Αλλά πόσο μεγάλη είναι η ανοησία μας, γιατί δεν θέλομε με κάτι μικρά και πρόσκαιρα να αποκτήσομε τα μεγάλα και αιώνια αγαθά, αλλά απορρίπτομε τα αγαθά και επιθυμούμε τα αντίθετα; Τι είναι πιο λίγο από ένα ποτήρι νερό ή ένα κομμάτι ψωμί ή από την αποφυγή ενός θελήματος ή ενός μικρού νοήματός μας; Κι όμως αυτά θα μας φέρουν τη βασιλεία των ουρανών με τη χάρη Εκείνου που είπε: «Η βασιλεία του Θεού είναι μέσα σας»(Λουκ. 17,21). Γιατί δεν είναι μακριά η βασιλεία των ουρανών, ούτε έξω, αλλά μέσα μας, λέει ο Δαμασκηνός· μόνο θέλησε να κυριαρχήσεις πάνω στα πάθη σου, και αμέσως την έχεις μέσα σου με το να ζεις θεάρεστα. Αν όμως δε θέλεις, δεν έχεις τίποτε. Επειδή βασιλεία του Θεού, λένε οι Πατέρες, λέγεται η θεάρεστη ζωή και η πρώτη παρουσία του Κυρίου και η δεύτερη.

Για τη δεύτερη παρουσία του Κυρίου έχομε γράψει προηγουμένως στα περί πένθους. Εκείνος τώρα που μέσω της χάρης κατανόησε με αίσθηση ψυχής την πρώτη παρουσία του Κυρίου, οφείλει να λέει με μεγάλο θαυμασμό: «Μέγας είσαι, Κύριε, και θαυμαστά τα έργα σου(Σ. Σειράχ 11,4) και δεν υπάρχουν λόγια να υμνηθεί το μεγαλείο Σου. Ιδού, γλυκύτατέ μου Κύριε, ο δούλος Σου ενώπιόν Σου άφωνος, άπρακτος, στέκομαι και περιμένω από Σένα το φωτισμό της γνώσεως. Εσύ είπες Κύριε ότι “χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτε”(Ιω. 15,5). Συ λοιπόν δίδαξέ με για Σένα. Για τούτο τόλμησα να καθήσω στα άχραντα πόδια Σου, σαν την αδελφή του φίλου Σου Λαζάρου(Λουκ. 10,39), για ν’ ακούσω κι εγώ κάτι νοερά, αν όχι σχετικό με την ακατάληπτη θεότητά Σου, τουλάχιστον κάτι για τη σωματική Σου ζωή μέσα στον κόσμο, για να εννοήσω λίγο τα

λεγόμενα μέσα στο Ευαγγέλιο της χάρης Σου. Πώς δηλαδή συναναστράφηκες ανάμεσά μας πράος και ταπεινός στην καρδιά(Ματθ. 11,29), όπως είπε το πανάγιό Σου στόμα για να τα μάθομε αυτά εμείς από Σένα· και πώς έζησες με τόση φτώχεια Εσύ ο πλούσιος σε ευσπλαχνία(Εφ. 2,4), με κόπο και δίψα θεληματικά, Εσύ που έδωσες στη Σαμαρείτισσα το νερό της ζωής(Ιω. 4,10), όπως είπες Κύριε: "Οποιος διψά, ας με πλησιάσει και ας πιει"(Ιω. 7,37). Γιατί Συ είσαι η πηγή των ιάσεων και ποιος μπορεί να υμνεί την διαγωγή Σου στον κόσμο;

»Επειδή όμως αξίωσες εμένα το χώμα, τη στάχτη, τη σκόνη, τον παραβάτη, τον αυτοκτόνο, εμένα που πολύ σου αμάρτησα και πάντοτε αμαρτάνω, να καταλαβαίνω έστω και λίγο κάτι από τις πράξεις Σου και τα λόγια Σου και να τολμώ να σε παρακαλώ γι' αυτά —γιατί από πίστη νομίζω ότι σε βλέπω, Εσένα τον αόρατο απ' όλη την κτίση—, συγχώρεσέ μου την τόλμη. Εσύ γνωρίζεις, καρδιογνώστη Κύριε, ότι δεν ερωτώ από περιέργεια, αλλά επειδή θέλω να μάθω πιστεύοντας ότι αν αξιωθώ τη γνώση Σου, θα μου χαρίσεις, όπως κάνεις σ' όσους σε ποθούν, και την κατά δύναμη εργασία για να μιμηθώ την κατά σάρκα διαγωγή Σου, με την οποία κατά χάρη έχω ονομαστεί Χριστιανός. Αν και κανείς δεν μπορεί, όπως οι μαθητές Σου, να υπομένει το θάνατο για χάρη των εχθρών του, αλλ' ούτε και να αποκτήσει τη δική Σου και τη δική τους φτώχεια και αρετή, παρά μόνο κατά ένα μέρος ο καθένας, ανάλογα με την προαίρεσή του. Γιατί κι αν κανείς κάθε μέρα πεθαίνει για χάρη Σου, ούτε έτσι μπορεί να ξεπληρώσει το χρέος. Επειδή Εσύ, Κύριε, όντας Θεός τέλειος και άνθρωπος τέλειος, πέρασες χωρίς αμαρτία τη ζωή Σου σ' αυτόν τον κόσμο και υπέφερες τα πάντα για χάρη όλων. Εμείς όμως και αν ίσως υπομείνομε κάτι, πάσχομε για τον εαυτό μας και τις αμαρτίες μας. Και ποιος δε μένει εκστατικός, όταν συλλογίζεται βαθιά την ανείπωτή Σου συγκατάβαση; Ενώ είσαι Θεός ακατάληπτος, παντοδύναμος και παντοκράτωρ, και κάθεσαι πάνω στα χερουβίμ —το όνομα θα πει "σοφία που πληθαίνει"—, για χάρη μας που σε παροργίζομε ανέκαθεν, ταπείνωσες τον εαυτό Σου, ώστε καταδέχθηκες γέννηση και ανατροφή, διωγμούς και λιθοβολισμούς, περιπαίγματα και περιγελάσματα, χτυπήματα και ραπίσματα, εμπαιγμούς και φτυσίματα, έπειτα Σταυρό και καρφιά, σπόγγο και καλάμι, ξύδι και χολή, και όσα δεν είμαι άξιος να ακούσω. Έπειτα, κεντήθηκε με λόγχη η αμόλυντη πλευρά Σου, από την οποία πήγασες για μας την αιώνια ζωή, το τίμιό Σου αίμα και το νερό.

»Υμνώ τη γέννησή Σου και Εκείνην που σε γέννησε, την οποία διατήρησες Παρθένο και μετά τη γέννησή Σου, όπως ήταν και πριν. Σε προσκυνώ σπαργανωμένο μέσα στο σπήλαιο και στην φάτνη. Σε δοξάζω, Εσένα που αναχώρησες με την Παρθένο και άχραντη Μητέρα Σου στην Αίγυπτο, και κατοίκησες στη Ναζαρέτ, και υπάκουες στους κατά σάρκα γονείς Σου, στο νομιζόμενο πατέρα Σου και στην αληθινή μητέρα Σου. Υμνώ Εσένα που βαπτίστηκες στον Ιορδάνη από τον Πρόδρομο, Κύριε, υμνώ και τον Πατέρα που σε μαρτύρησε, και το Άγιο Πνεύμα που σε φανέρωσε, και τη βάπτισή Σου, και τον βαπτιστή Ιωάννη, τον προφήτη και δούλο Σου. Σε δοξάζω που νήστεψες στην έρημο για μας και υποβλήθηκες θεληματικά σε πειρασμούς και νίκησες τον εχθρό με το σώμα που πήρες από την ανθρώπινη φύση και χαρίζεις σ' εμάς τη νίκη κατά του εχθρού με την ανέκφραστή Σου σοφία· που ζούσες μαζί με τους μαθητές Σου, και καθάριζες λεπρούς, ανόρθωνες χωλούς, χάριζες το φως σε τυφλούς, έδινες την ακοή σε κουφούς και τη λαλιά σε άλαλους· που ευλογούσες τους άρτους, και περπατούσες πάνω στη θάλασσα σαν σε ξηρά, και δίδασκες τα πλήθη περί πράξεων και θεωριών· που μιλούσες για τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα και πρόλεγες τις μέλλουσες απειλές και υποσχέσεις και έκανες όλα όσα συντελούν στη σωτηρία μας· που προλαβαίνεις αιφνιδιαστικά τον εχθρό και ξεριζώνεις τα πάθη με την πάνσοφη διδασκαλία Σου· που κάνεις σοφούς τους μωρούς, ενώ μεταβάλλεις τους πανούργους σε ασύνετους με την άπειρη σοφία Σου· που ανασταίνεις τους νεκρούς με την ανείπωτη εξουσία Σου, και βγάζεις τα δαιμόνια με εξουσία, ως Θεός των πάντων. Και όχι μόνο αυτά, αλλά δίνεις εξουσία στους δούλους Σου να κάνουν και μεγαλύτερα(Ιω. 14,12) και να θαυμάζομε περισσότερο, όπως είπες, Κύριε. Μέγα το όνομά Σου, γιατί με τη δύναμή Σου γίνονται τα θαύματα από τους Αγίους Σου.

»Δέσποτα Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού, το γλυκύτατο όνομα της σωτηρίας μας, μεγάλη η δόξα Σου· μεγάλα τα έργα Σου· θαυμαστοί οι λόγοι Σου και πιο γλυκοί από το μέλι και την κηρήθρα(Ψαλμ. 18,11). Δόξα σοι Κύριε δόξα σοι. Ποιος μπορεί να δοξάζει και να υμνεί τη συγκατάβαση, την αγαθότητα, τη δύναμη, τη σοφία, τη διαγωγή Σου στον κόσμο, τη διδασκαλία

Σου; Και πώς οι άγιες εντολές Σου διδάσκουν φυσικά και με ευκολία τον ενάρετο βίο; Όπως είπες Κύριε: "Συγχωρέστε, και θα συγχωρηθείτε"(Ματθ. 6,14) και: "Ζητείτε, και θα βρείτε· χτυπάτε τη θύρα, και θα σας ανοιχτεί"(Ματθ. 7,7), και: "Όσα θέλετε να σας κάνουν οι άνθρωποι, τα ίδια να κάνετε κι εσείς σ' αυτούς"(Ματθ. 7,12). Και ποιος άραγε όταν εννοήσει τις εντολές Σου και τα λοιπά λόγια Σου δε θα εκπλαγεί κατανοώντας την άπειρη σοφία Σου;

»Σοφία του Θεού, Ζωή των πάντων, Χαρά των αγγέλων, ανέκφραστο Φως, Ανάσταση των νεκρών, καλέ Ποιμένα, που έδωσες τη ζωή Σου για χάρη των προβάτων Σου(Ιω. 10,11)! Υμνώ τη μεταμόρφωσή Σου, τη σταύρωση, την ταφή και την ανάσταση, την ανάληψη και την εγκατάσταση στα δεξιά του Θεού και Πατέρα, την έλευση του Αγίου Πνεύματος και τη δευτέρα παρουσία Σου, που θα γίνει με δύναμη και δόξα μεγάλη και ακατανόητη. Χάνω τη δύναμή μου, Κύριε, μπροστά στα θαυμαστά σου έργα και από αμηχανία θέλω να καταφύγω στη σιωπή. Αλλά τι να κάνω, δεν ξέρω. Αν σωπάσω, εκπλήττομαι, αν τολμήσω να πω τίποτε, απορώ και εξίσταμαι. Θεωρώ ανάξιο τον εαυτό μου για τον ουρανό και τη γη και άξιο για κάθε κόλαση, όχι μόνο για όσα αμάρτησα, αλλά πολύ περισσότερο για όσα έχω ευεργετηθεί από Σένα, ο αχάριστος και άθλιος. Γιατί χόρτασες την ψυχή μου με κάθε αγαθό, υπεράγαθε Κύριε. Κατανόησα εν μέρει τα έργα Σου, και η διάνοιά μου κυριεύτηκε από έκσταση(Αββακ. 3,2). Έγινα μηδέν, Κύριε, μόνο βλέποντας τα έργα Σου. Γι' αυτό κλείνω με το χέρι μου το στόμα μου, όπως κάποτε ο Ιώβ(Ιώβ 40,4), και καταφεύγω στους Αγίους από αμηχανία ο άθλιος.

»Δέσποινα του κόσμου αγαθή, εσύ γνωρίζεις ότι δεν έχομε παρρησία οι αμαρτωλοί εμπρός στο Θεό που γέννησες, αλλά με το δικό σου θάρρος οι δούλοι σου, πέφτομε στα πόδια του Κυρίου με τη μεσιτεία σου, επειδή έχεις παρρησία προς τον Υιό σου και Θεό μας. Σ' Αυτόν λοιπόν πιστεύοντας κι εγώ ο ανάξιος, σε παρακαλώ Δέσποινα, να μου χαρίσει ο Κύριος την αίσθηση των χαρισμάτων των δικών σου και των λοιπών Αγίων, και πώς παρουσιάσατε τόσες αρετές. Εσένα βέβαια, και μόνο το ότι ο Υιός του Θεού γεννήθηκε από σένα, σε μαρτύρησε ότι είσαι ανώτερη απ' όλα τα όντα. Γιατί εσένα βρήκε κατάλυμα άξιο να κατοικήσει Εκείνος που γνωρίζει τα πάντα και πριν να γίνουν, ως ποιητής όλων, και κανείς δεν μπορεί να εξετάζει όσα αφορούν σε σένα, επειδή υπερβαίνουν τη φύση, το νου και τη σκέψη. Σε ομολογούμε Θεοτόκο στην κυριολεξία, Αγνή Παρθένε, εμείς που μέσω σου βρήκαμε τη σωτηρία, και σε δοξολογούμε μαζί με τις χορείες των αγγέλων. Γιατί, ενώ είναι αδύνατο στους ανθρώπους να δουν το Θεό, τον Οποίο δεν τολμούν ν' ατενίσουν ούτε τα τάγματα των αγγέλων, εντούτοις, Πάναγνη, μέσω σου παρουσιάστηκε στους ανθρώπους ο Λόγος σαρκωμένος. Δοξολογώντας Αυτόν, σε μακαρίζομε μαζί με τις ουράνιες στρατιές. Πώς να σε ονομάσομε, Κεχαριτωμένη; Ουρανό; κλπ. Θεοτόκε, εσύ είσαι η αληθινή κληματαριά, που βλάστησες τον καρπό της ζωής. Σε ικετεύομε, Ένδοξη, πρέσβευε μαζί με τους Αποστόλους και όλους τους Αγίους, ώστε να ελεηθούν οι ψυχές μας, που ορθόδοξα σε ομολογούμε Θεοτόκο και σε μακαρίζομε, εσένα την αειμακάριστη, όπως προείπες Δέσποινα(Λουκ. 1,48). Πράγματι, όλες οι γενιές θα σε μακαρίζομε την μόνη Θεοτόκο, που είσαι "τιμιωτέρα των Χερου-βίμ και ενδοξότερα ασυγκρίτως των Σεραφίμ". Αλλά επειδή δεν μπορώ να κατανοήσω ό,τι σε αφορά, θα μιλήσω με θαυμασμό για τους άλλους Αγίους.

»Πώς περνούσες, Βαπτιστή και Πρόδρομε του Κυρίου, στην έρημο; Και πώς να σε ονομάσομε, Προφήτη; Άγγελο, Απόστολο ή Μάρτυρα; Άγγελο, γιατί έζησες σαν ασώματος. Απόστολο, γιατί σαγήνευσες τα έθνη. Μάρτυρα, γιατί αποκεφαλίστηκες για το Χριστό. Αυτόν ικέτευε να σώσει τις ψυχές μας. Όπως λέει και ο Σολομών, η μνήμη του δικαίου συνοδεύεται από εγκώμια(Παροιμ. 10,7). Για σένα όμως είναι αρκετή η μαρτυρία του Κυρίου, Πρόδρομε, γιατί αναδείχθηκες πράγματι κλπ.

»Άγιοι Απόστολοι και μαθητές του Σωτήρα, γίνατε αυτόπτες μυστηρίων και κηρύξατε τον Αθεώρητο και Άναρχο, λέγοντας: "Εν αρχή ην ο Λόγος"(Ιω.1,1), αν και δεν κτισθήκατε πριν από τους αγγέλους, ούτε διδαχθήκατε από ανθρώπους, Αλλά από την άνω σοφία. Επειδή έχετε παρρησία προς το Θεό, σας παρακαλούμε, πρεσβεύσετε για τη σωτηρία των ψυχών μας. Θαυμάζω την αγάπη σας για το Θεό, όπως λένε και τα αρχαία τροπάρια: "Κύριε, επειδή οι Απόστολοί Σου σε πόθησαν ειλικρινά, θεώρησαν σκύβαλα όλα τα γήινα, για να κερδίσουν Εσένα μόνο(Φιλιπ. 3,8), και για χάρη Σου παρέδωσαν τα σώματά τους σε πληγές. Γι' αυτό δοξάστηκαν και πρεσβεύουν για τις

ψυχές μας”. Πώς, Απόστολοι, ενώ ήσαστε άνθρωποι όπως εμείς και φορούσατε τη χωματένια σάρκα, παρουσιάσατε τόσες αρετές, ώστε να υπομείνετε θάνατο για τους φονευτές σας; Και πώς εσείς τόσο λίγοι κυριέψατε όλο τον κόσμο; Και απλοί και αγράμματοι εσείς, νικήσατε τους βασιλιάδες και τους άρχοντες, και μάλιστα άοπλοι και γυμνοί, και μέσω εκείνων νικήσατε τους αόρατους δαίμονες, εσείς οι φτωχοί και ντυμένοι την ανθρώπινη ασθένεια; Και τι ήταν αυτή η δύναμη, ή μάλλον η πίστη, με την οποία λάβατε τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος, εσείς και οι άγιοι Μάρτυρες, “οι καλώς αθλήσαντες και στεφανωθέντες”; Πρεσβεύσετε προς τον Κύριο να σπλαχνιστεί τις ψυχές μας, Απόστολοι, Μάρτυρες και Προφήτες, Ιεράρχες, Όσιοι κλπ.

»Και ποιος δεν κυριεύεται από έκπληξη, βλέποντας, άγιοι Μάρτυρες, τον αγώνα τον καλό που αγωνιστήκατε; Πώς εσείς, ενώ είχατε σώμα, νικήσατε τον ασώματο εχθρό, αφού ομολογήσατε το Χριστό και οπλιστήκατε με το σταυρό; Γι’ αυτό επάξια αναδειχθήκατε διώκτες δαιμόνων και πολέμιοι βαρβάρων. Πρεσβεύσετε ακατάπαυστα να σωθούν οι ψυχές μας. Γιατί, όπως πριν από σας οι τρεις Παίδες στη Βαβυλώνα, υποφέρατε τους αγώνες όχι με την ελπίδα της ανταποδόσεως, αλλά από αγάπη του Θεού, όπως εσείς είπατε. Δηλαδή, “και αν δε μας γλυτώσει ο Θεός, και τότε ακόμη δε θα τον αρνηθούμε”. Θαυμάζω και την άκρα ταπείνωσή σας, άγιοι τρεις Παίδες, που μην έχοντας τρόπο να ευχαριστήσετε μέσα στις φλόγες, είπατε: “Δεν υπάρχει αυτό τον καιρό άρχοντας ή προφήτης ή αρχηγός· ας γίνομε δεκτοί μόνο με τη συντριβή της ψυχής και την ταπείνωση του πνεύματος”. Θαυμάζω και τη δύναμη του Θεού που εκδηλώθηκε σε σας και στον προφήτη Ηλία, όπως λέει ο Δαμασκηνός: “Από τη φλόγα πήγασες δροσιά για τους οσίους Σου Παίδες, και έκαψες την περιχυμένη με νερό θυσία του δικαίου(Γ΄Βασ. 18,38). Όλα, Χριστέ, τα ενεργείς μόνο με τη θέλησή Σου”.

»Αλλά ποια να πρωτοσκεφτώ; Το περιεχόμενο του Ευαγγελίου ή τις Πράξεις των αγίων Αποστόλων; Τους άθλους των αγίων Μαρτύρων ή τους αγώνες των αγίων Πατέρων; Των παλιών ή των νέων Αγίων, ανδρών και γυναικών; τους βίους και τους λόγους όλων, ή τις ερμηνείες και τις εξηγήσεις τους; Απορώ και εξίσταμαι.

»Αλλά σε παρακαλώ, φιλάνθρωπε Κύριε, μην αφήσεις να με οδηγήσουν αυτά στην καταδίκη μου για την αναξιότητα και την αχαριστία μου με το να κατανοήσω τα τόσα μυστήριά Σου, τα οποία φανέρωσες στους Αγίους Σου και μέσω εκείνων σε μένα τον αμαρτωλό και ανάξιο δούλο Σου. Ιδού, Κύριε, ο δούλος Σου εμπρός Σου αργός από όλα και άφωνος σαν νεκρός, και δεν τολμώ να πώ τίποτε ή να κοιτάξω με αναίδεια, Αλλά όπως πάντα πέφτω εμπρός Σου και από το βάθος της ψυχής μου φωνάζω και λέω: “Πολυέλεε Κύριε…” και τα υπόλοιπα της ευχής.»

Και την άλλη προσευχή και τους ψαλμούς πρέπει να επιμελείται κανείς, φυλάγοντας τα ήθη της ψυχής και του σώματος, για να φτάσει στην έξη των θείων νοημάτων, ώστε να μπορέσει να κατανοεί με πολλή αίσθηση όλα τα μυστήρια και θαυμάσια που υπάρχουν στις θείες Γραφές. Και με έκπληξη για τις δωρεές του Θεού, να φτάσει να αγαπά Αυτόν μόνο, και να υποφέρει με χαρά γι’ Αυτόν, όπως όλοι οι Άγιοι. Γιατί οι θείες Γραφές είναι γεμάτες από κάθε έκπληξη, όπως λέει ο Σολομών.

Μαζί με τα άλλα θαυμάσια του Θεού, θαυμάζω και τη δύναμή Του όπως εκδηλωνόταν στο μάννα. Αυτό δεν κρατούσε μέχρι την άλλη ημέρα, αλλά έλιωνε και γέμιζε σκουλήκια, για να μη φροντίζουν οι άπιστοι για το αύριο, η ποσότητα όμως που φυλαγόταν στη στάμνα μέσα στη σκηνή του Μαρτυρίου, έμενε πάντοτε άβλαβης(Έξ. 16,20 κ΄33). Και πάλι, στη φωτιά δεν καιγόταν, ενώ από την παραμικρή ακτίνα του ήλιου έλιωνε, για να μη μαζεύουν οι άπληστοι πάνω απ’ όσο είχαν ανάγκη. Ω του θαύματος, πώς παντού ο Θεός εργάζεται τη σωτηρία των ανθρώπων, όπως είπε ο Κύριος μιλώντας περί της θείας πρόνοιας: «Ο Πατέρας μου εξακολουθεί να εργάζεται ως τώρα, και εγώ εργάζομαι»(Ιω. 5,17).

Εκείνος λοιπόν που έχει αυτή τη θεία σχολή, διδάσκεται με αισθητά σημεία από τις θείες Γραφές, και νοερά από την πρόνοια του Θεού, και αρχίζει να βλέπει τα πράγματα κατά φύση, όπως λέει ο Γρηγόριος Νύσσης και ο Δαμασκηνός. Και δεν εξαπατάται πλέον από την εξωτερική ωραιότητα των πραγμάτων του κόσμου αυτού, δηλαδή της ομορφιάς, του πλούτου, της δόξας που φεύγει, και των ομοίων, ούτε δελεάζεται από τη σκιά που τα καλύπτει, όπως εκείνοι που είναι ακόμη εμπαθείς.

Η πέμπτη γνώση

Από αυτή την πέμπτη γνώση, που λέγεται "βουλή"(Ησ.11,2) κατά τον Προφήτη, γνωρίζει κανείς (όπως είπαμε στο τέλος των μακαρισμών), τη φύση και τη μεταβολή των αισθητών κτισμάτων, ότι από τη γη προέρχονται και στη γη πάλι επιστρέφουν, σύμφωνα με το ρητό του Εκκλησιαστή: «Ματαιότης ματαιοτήτων, τα πάντα ματαιότης»(Εκκλ.1,2). Και ο Δαμασκηνός το ίδιο λέει: «Είναι μάταια όλα τα ανθρώπινα, όσα παύουν να υπάρχουν μετά το θάνατο. Ο πλούτος δεν παραμένει, η δόξα δε μας συνοδεύει· μόλις επέλθει ο θάνατος, όλα αυτά εξαφανίζονται.» Και πάλι λέει: «Αληθινά, όλα είναι μάταια, και ο βίος μας σκιά και όνειρο. Μάταια λοιπόν ταράζεται κάθε άνθρωπος(Ψαλμ. 38,12), όπως είπε η Γραφή. Όταν κερδίσομε τον κόσμο, τότε θα κατοικήσομε στον τάφο, όπου είναι μαζί βασιλιάδες και φτωχοί.»

Η έκτη γνώση

Όταν αποκτήσει κανείς με την πέμπτη γνώση την έξη να μην προσκολλάται στα πράγματα, τότε του δίνεται η έκτη γνώση, η οποία λέγεται "ισχύς"(Ησ. 11,2), και αρχίζει να βλέπει με απάθεια τα κάλλη των αισθητών κτισμάτων. Γιατί υπάρχουν τριών ειδών λογισμοί: ο ανθρώπινος, ο δαιμονιώδης και ο αγγελικός. Ο ανθρώπινος είναι η απλή έννοια που έρχεται στο νου, π.χ. άνθρωπος, χρυσάφι ή κάποιο άλλο αισθητό κτίσμα. Ο δαιμονιώδης είναι σύνθετος από νόημα και πάθος. Για παράδειγμα, η έννοια "άνθρωπος", όταν συνδέεται με παράλογη φιλία, δηλαδή σχέση που δεν είναι κατά Θεόν φιλία, αλλά στοχεύει στην πορνεία· ή πάλι, με άκριτο μίσος, δηλαδή μνησικακία ή κατάκριση. Όμοια, η έννοια του χρυσού, όταν συνδέεται με τη φιλαργυρία, την κλοπή, την αρπαγή ή κάτι τέτοιο, ή όταν οδηγεί σε μίσος του χρυσού και βλασφημία εναντίον των έργων του Θεού, ώστε και με τα δύο να καταλήξει κανείς στην απώλεια. Επειδή αν δεν αγαπούμε τα πράγματα όσο τους πρέπει, αλλά τα προτιμούμε από την αγάπη του Θεού, δε διαφέρομε καθόλου από τους ειδωλολάτρες, λέει ο άγιος Μάξιμος *. Και πάλι· αν τα μισούμε, σαν να μην έχουν γίνει πολύ καλά(Γεν. 1,31), παροργίζομε το Θεό. Ο αγγελικός τέλος λογισμός είναι η απαθής θεωρία των πραγμάτων, δηλαδή η αληθινή γνώση, η οποία είναι εκείνη που βρίσκεται ανάμεσα στους δύο γκρεμούς και φυλάγει το νου και χωρίζει τον ορθό σκοπό από τις έξι παγίδες που τον περικυκλώνουν. Θέλω να πώ, από τις παγίδες που είναι από πάνω, από κάτω, από δεξιά, από αριστερά, μέσα και έξω από τον ορθό σκοπό. Είναι η αληθινή γνώση που στέκεται σαν κάποιο κέντρο στο μέσο των παραπάνω έξι παγίδων, την οποία διδάσκουν οι επίγειοι άγγελοι σ' όσους νέκρωσαν τον εαυτό τους για τον κόσμο, ώστε να γίνει ο νους τους απαθής και να βλέπει τα πράγματα όπως πρέπει. Και μήτε από πάνω να ξεπεράσει τον ορθό σκοπό με την έπαρση, νομίζοντας ότι τα εννοεί με τη δική του φρόνηση, μήτε πάλι από κάτω με την άγνοια, νομίζοντας ότι δεν μπορεί να φτάσει την τελειότητα· μήτε δεξιά με την αποστροφή και το μίσος των πραγμάτων, μήτε αριστερά με την παράλογη φιλία, δηλαδή την εμπαθή προσκόλληση· μήτε μέσα από τον ορθό σκοπό με την άγνοια γενικά και την οκνηρία, μήτε έξω απ' αυτόν με την πολυπραγμοσύνη και την παράλογη επιμέλεια, από επιπολαιότητα και πονηρία. Αλλά να δέχεται τη γνώση με υπομονή και ταπεινοφροσύνη και αγαθή ελπίδα, η οποία πηγάζει από τη βέβαιη πίστη, για να ανυψώνεται με την μερική γνώση στο θείο έρωτα, με τη συνειδητή, λόγω αδυναμίας, άγνοια ν' αποκτήσει ταπεινοφροσύνη, και με την επίμονη ελπίδα και πίστη να επιτύχει το σκοπό του πράγματος που ζητεί. Και μήτε να μισεί καθόλου κανένα πράγμα ως κακό, μήτε πάλι να το αγαπά παράλογα, αλλά να κατανοεί τον άνθρωπο και να θαυμάζει πως ο νους είναι εικόνα του αόρατου Θεού, και είναι απεριόριστος, παρόλο που περιορίζεται από το σώμα, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Και πως φτάνει μέχρι τα πέρατα του σχήματος, όπως ο Θεός που προνοεί για τον κόσμο. Γιατί ο νους μετασχηματίζεται σε κάθε πράγμα και βάφεται σύμφωνα με τη μορφή κάθε πράγματος που εντυπώνει. Όταν όμως καταξιωθεί να βρεθεί μέσα στον άμορφο και ασχημάτιστο Θεό, τότε κι αυτός γίνεται άμορφος και ασχημάτιστος. Έπειτα να θαυμάζει, πώς μπορεί ο νους να διατηρεί κάθε έννοια, και δεν μπορούν τα τελευταία νοήματα να αλλοιώσουν τα προηγούμενα, ούτε τα πρώτα νοήματα να φέρουν κάποια βλάβη στα τελευταία, αλλά όλα η διάνοια τα κατέχει άγρυπνα σαν

θησαυρό; Και όταν θέλει ο νους φανερώνει με τη γλώσσα εκείνα που λογίζεται, όχι μόνο τα πρόσφατα, αλλά κι εκείνα που έχει αποθησαυρίσει από πολύ καιρό. Και πώς πάλι, ενώ εξέρχονται τα λόγια διαρκώς, ο νους παραμένει ίδιος και αμείωτος; Και πάλι, παρατηρώντας το σώμα, θαυμάζει πώς τα μάτια, τα αυτιά και η γλώσσα δέχονται απ’ έξω τα ερεθίσματα κατά πώς θέλει η ψυχή; Τα μάτια μέσω του φωτός, τα αυτιά μέσω του αέρα, και καμιά από τις αισθήσεις δεν παρεμποδίζει την άλλη, ούτε μπορεί να κάνει τίποτε έξω από το σκοπό της ψυχής. Και πώς το άψυχο σώμα κατά διαταγή του Θεού ενώθηκε με τη νοερή και λογική ψυχή; Η οποία δημιουργήθηκε από το Άγιο Πνεύμα, όπως λέει ο Δαμασκηνός, με το εμφύσημα(Γεν. 2,7), αν και μερικοί, επειδή έχουν άγνοια, νομίζουν ότι από την υπερούσια θεότητα προέρχεται, πράγμα αδύνατο. Ο Χρυσόστομος λέει: «Για να μη νομίζει ο ανθρώπινος νους τον εαυτό του θεό, του έδωσε ο Θεός λησμοσύνη και άγνοια, για να αποκτήσει έτσι ταπείνωση». Και πάλι: «Θέλησε ο Θεός να χωρίζει αυτή τη φυσική σύνθεση της ψυχής και του σώματος». Και όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, η ψυχή απέρχεται ή πάνω, δηλαδή στον ουρανό, ή, αλοίμονο, κάτω στον άδη, ενώ το γήινο σώμα επιστρέφει στη γη από την οποία έχει ληφθεί. Πάλι όμως, με τη χάρη του Σωτήρα μας Ιησού Χριστού, αυτά που χωρίστηκαν, στη δευτέρα παρουσία Του ενώνονται, για να αμοιφθεί καθένας μας σύμφωνα με τα έργα του. Τι μεγάλο θαύμα! Ποιος θα σκεφτεί λίγο το μυστήριο αυτό και δε θα εκπλαγεί, που ο Θεός ανασταίνει πάλι τον άνθρωπο από τη γη ύστερα από τόσα κακά που έκανε καταφρονώντας τις εντολές Του, και που του χαρίζει την αθανασία, την οποία είχε αρχικά, μα καθώς δε φύλαξε την εντολή που τον φύλαγε από το θάνατο και τη φθορά, αλλά αυθαδίασε, τράβηξε πάνω του το θάνατο.

* Πρώτη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 7 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.49).

Θαυμάζοντας λοιπόν κανείς όλα αυτά σχετικά με τον άνθρωπο, που τα διδάσκεται από αγγελική επίδραση, καθώς και αλλά πολλά, κυριεύεται από έκπληξη. Και πάλι θεωρεί την ομορφιά και τη χρησιμότητα του χρυσού και θαυμάζει πώς έγινε από τη γη για μας τέτοιος που οι ασθενείς να ξοδεύουν με την ελεημοσύνη τα χρήματα, κι εκείνοι που δε θέλησαν να ελεούν, να βοηθούνται δίνοντάς τα χωρίς να θέλουν, έπειτα από κάποιους πειρασμούς, για να σωθούν, αν βέβαια υποφέρουν μ’ ευχαριστία όσα τους βρίσκουν, και έτσι να σώζονται και οι δύο. Εκείνοι πάλι που προτιμούν την ακτημοσύνη, θα στεφανωθούν, γιατί μ’ αυτό που κάνουν υπερβαίνουν τη φύση, όπως και εκείνοι που ζουν με παρθενία. Και καθώς ο χρυσός είναι φθαρτό και γήινο πράγμα, δεν πρέπει κανείς να τον προτιμά από την εντολή του Θεού· ως δημιούργημα του Θεού όμως και χρήσιμο για τη σωματική ζωή και τη σωτηρία, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με μίσος, αλλά με εγκράτεια και αγάπη.

Και γενικά ο φωτιζόμενος άνθρωπος ποθεί τον Ποιητή όταν θεωρεί απαθώς το κάλλος και τη χρησιμότητα κάθε πράγματος και όταν κατανοεί τα αισθητά όλα, τα άνω και τα κάτω δημιουργήματα, δηλαδή τον ουρανό, τον ήλιο, τη σελήνη, τα άστρα, τα σύννεφα, τους ανεμοστρόβιλους, τις βροχές, το χιόνι, το χαλάζι, που το νερό παγώνει παρά τον τόσο καύσωνα, έπειτα τις βροντές, τις αστραπές, τους ανέμους, τον αέρα και την εναλλαγή τους, τις εποχές, τα χρόνια, τις ημέρες, τις νύχτες, τις ώρες, τις στιγμές, τη γη, τη θάλασσα, τα αμέτρητα κτήνη, τα τετράποδα ζώα, τα θηρία και ερπετά, τα πολλά γένη των πουλιών, τις πηγές, τους ποταμούς, τα άπειρα γένη, ήμερα και άγρια, των φυτών και των βοτάνων. Βλέπει σε όλα την τάξη, τη σταθερότητα, τα μεγέθη, τα κάλλη, το ρυθμό, τη συνάφεια, την αρμονία, τη χρησιμότητα, την ομόνοια, την ποικιλία, την τέρψη, τη στάση, την κίνηση, τα χρώματα, τα σχήματα, τα είδη, την επιστροφή πάλι σ’ αυτά και την παραμονή τους μέσα στα φθαρτά, και γενικά φέρνοντας στο νου του όλα τα αισθητά κτίσματα, εκπλήσσεται. Και θαυμάζει το Δημιουργό, πώς από την ανυπαρξία με μόνη τη διαταγή Του, δημιούργησε τα τέσσερα στοιχεία (γη, αέρα, φωτιά, νερό), και πώς ενώ είναι αντίθετα μεταξύ τους, δεν αλληλοκαταστρέφονται, και πώς από τα τέσσερα στοιχεία έκανε τα πάντα για μας. Αν και αυτά είναι μικρά σε σύγκριση με τη συγκατάβαση του Χριστού, κατά τον Θεολόγο Γρηγόριο, και με τα μέλλοντα αγαθά. Θαυμάζει επίσης, κατανοώντας με τις τέχνες την αγαθότητα και τη σοφία, τη δύναμη και την πρόνοια του Θεού που είναι κρυμμένες μέσα στα κτίσματα, όπως είπε ο ίδιος στον Ιώβ(Ιώβ 12, 13), κι έπειτα στα λόγια και στα γράμματα, πώς δηλαδή με το ασήμαντο αυτό και άψυχο μελάνι, τόσο πολλά και μεγάλα μυστήρια μας φανέρωσε

με τις άγιες Γραφές. και το πιο θαυμαστό είναι ότι οι άγιοι Προφήτες και Απόστολοι με πολύ κόπο και αγάπη στο Θεό πέτυχαν τα τόσα αγαθά, ενώ εμείς τα μαθαίνομε με μόνη την ανάγνωση. Γιατί οι Γραφές, σαν να έχουν λογικό, μας μιλούν για πολύ παράδοξα πράγματα.

Γνωρίζοντας αυτά ο φωτιζόμενος, πιστεύει ότι στην κτίση δεν είναι κανένα περιττό, ούτε κακό, αλλά εκείνα που γίνονται παρά το θείο θέλημα, ο Θεός με θαυμαστό τρόπο τα μεταβάλλει σε αγαθά. Όπως για παράδειγμα, η πτώση του διαβόλου δεν ήταν θέλημα του Θεού, αλλά να που καταλήγει προς ωφέλεια όσων σώζονται. Γιατί παραχωρεί σ' αυτόν ο Θεός να πειράζει εκείνους που έχουν καλή προαίρεση, ανάλογα με τη δύναμη του καθενός, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, για να εμπαίζεται από τους ισάγγελους ανθρώπους, και να νικιέται με τη βοήθεια του Θεού, όχι μόνο από τους άνδρες, αλλά και από πάρα πολλές γυναίκες, με την υπομονή και την πίστη στον Αγωνοθέτη, από τον Οποίο παίρνουν τα στεφάνια της αφθαρσίας με τη χάρη και τη φιλανθρωπία Του. Επειδή Αυτός είναι εκείνος που νίκησε και νικά το αναίσχυντο φίδι, τον ανθρωποκτόνο διάβολο.

Εκείνος λοιπόν που πήρε από το Θεό χάρισμα πνευματικής γνώσεως, γνωρίζει ότι όλα είναι πολύ καλά(Γεν. 1,31), ενώ εκείνος που βρίσκεται στην αρχή της θεογνωσίας, έχει χρέος να γνωρίζει με ταπείνωση ότι αγνοεί, και να λέει για κάθε τι "δεν γνωρίζω", όπως συμβουλεύει ο Χρυσόστομος. Γιατί λέει: «Αν κάποιος πει για το ύψος του ουρανού ότι είναι τόσο, κι εγώ απαντήσω ότι δεν γνωρίζω, πάντως εγώ είπα την αλήθεια· και εκείνος πλανάται νομίζοντας ότι γνωρίζει, ή δε γνωρίζει όπως πρέπει, σύμφωνα με τον Απόστολο(Α΄ Κορ. 8,2)». Γι' αυτό οφείλομε με βέβαιη πίστη και με ερώτηση των εμπείρων να δεχόμαστε τα δόγματα της Εκκλησίας και τις ερμηνείες των διδασκάλων, τόσο για τις θείες Γραφές, όσο και για τα αισθητά και νοητά κτίσματα, για να μην ακολουθούμε τη δική μας τάχα σοφία και πέφτομε γρήγορα, όπως λέει ο άγιος Δωρόθεος. Σε όλα οφείλομε να βρίσκομε την άγνοιά μας, ώστε ζητώντας κανείς και απιστώντας στα δικά του νοήματα, να ποθεί να μάθει· και αφού βρεθεί σε απορία με πολλή γνώση, να διαπιστώσει τη δική του άγνοια με τη σοφία του Θεού. Όπως λέει ο Θεολόγος, ο νοερός νους δέχεται νοερή αίσθηση, όταν αποκαθαίρει τον εαυτό του για το Θεό. Αλλ' όμως οφείλομε να έχομε τη γνώση με περισσότερο φόβο, μήπως βρεθεί κανένα πονηρό δόγμα κρυμμένο μέσα στην ψυχή, ικανό να την κολάσει και χωρίς άλλη αμαρτία, λέει ο Μέγας Βασίλειος.

Γι' αυτό δεν πρέπει κανείς από επιπολαιότητα ή κενόδοξη προθυμία να τρέχει πρόωρα στη θεωρία αυτή, αλλά με τάξη ας εργάζεται τις εντολές του Χριστού και τις θεωρίες που προείπαμε, χωρίς μετεωρισμούς. Και αφού ξεπλύνει την ψυχή του με την υπομονή και τα πολλά δάκρυα του φόβου και του πένθους, και φτάσει να βλέπει κατά φύση τα πράγματα, και αποκτήσει την έξη όλων αυτών, τότε έρχεται ο νους αυτόματα στη θεωρία αυτή, οδηγούμενος νοερά από τους Αγγέλους. Αν τώρα κανένας βρεθεί πιο τολμηρός και θέλει πριν από τα πρώτα να μπει στα δεύτερα, ας γνωρίζει ότι όχι μόνο δεν μπορεί να πετύχει το σκοπό του να ευαρεστήσει το Θεό, αλλά και πολλούς πολέμους θα σηκώσει εναντίον του, και μάλιστα από τη θεωρία γύρω από τον άνθρωπο, όπως έχομε μάθει για τον Αδάμ. Γιατί δε συμφέρει διόλου σ' αυτούς που είναι ακόμη εμπαθείς, να κάνουν τα έργα των απαθών, η να εννοούν τα νοήματά τους, όπως στα νήπια δεν αρμόζει η στέρεη τροφή, και ας είναι πολύ ωφέλιμη στους τελείους(Εβρ. 5,14). Ο εμπαθής οφείλει με διάκριση να τα ποθεί και να απέχει, ως ανάξιος, από αυτά· και μήτε από απελπισία και οκνηρία να αποστρέφεται τη χάρη όταν έρθει, μήτε πάλι από αυθάδεια να ζητά κάτι πρόωρα. Γιατί αν ζητούμε πριν τον καιρό τους εκείνα που είναι άλλου καιρού, δε θα μπορούμε να τα βρούμε ούτε στον καιρό τους, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος· αλλά θα πλανηθούμε και ίσως δε βρούμε διόρθωση ούτε από κάποιο άνθρωπο, ούτε από κάποια Γραφή.

Αν κανείς έχει θεάρεστο σκοπό και με ταπείνωση και υπομονή στους πειρασμούς που του έρχονται ζητήσει κάτι από απορία και πλανηθεί ίσως σ' αυτό, ο Θεός έχει να του υποδείξει τη λύση. Και έτσι με πολλή ντροπή και χαρά γυρίζει πίσω ζητώντας την οδό των Πατέρων, γιατί εκείνο που γίνεται κατά Θεόν, και όχι για άλλο σκοπό, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, λογαριάζεται για αγαθό από τη χάρη, ακόμη και αν απέχει πάρα πολύ από το να είναι καλό. Αν όμως δεν ενεργεί έτσι, ούτε έχει υπομονή και πολλή ταπείνωση, θα πάθει εκείνα που έπαθαν πολλοί και χάθηκαν με την ανοησία τους, γιατί πίστεψαν στα νοήματά τους και νόμισαν ότι μπορούν να βαδίσουν σωστά χωρίς οδηγό ή χωρίς την πείρα που προξενεί η υπομονή και η ταπείνωση. Γιατί η πείρα αυτή δεν έχει θλίψη, ούτε

πειρασμό, ίσως ούτε και πόλεμο. Και αν παραχωρηθεί να πολεμηθεί λίγο, ο πειρασμός αυτός προξενεί μεγάλη χαρά και ωφέλεια στον έμπειρο, γιατί του παραχωρείται από το Θεό για να αποκτήσει πείρα και ανδρεία κατά των εχθρών.

Σημάδια του πειρασμού αυτού είναι τα δάκρυα και η συντριβή της ψυχής ενώπιον του Θεού, η καταφυγή στην ησυχία και στο Θεό με υπομονή, η έρευνα με κόπο και πόνο των Γραφών και η από πίστη επιδίωξη του σκοπού του Θεού. Ενώ του άλλου πειρασμού σημάδι είναι η αμφιβολία για τη βοήθεια του Θεού, η ντροπή να ερωτά κανείς με ταπείνωση, η αποφυγή της ησυχίας και της αναγνώσεως και η αγάπη των συνομιλιών και του περισπασμού, με την ιδέα ότι με αυτά θα βρει ανάπαυση, πράγμα που δεν ισχύει. Αλλά μάλλον σ' αυτό τον καιρό ριζώνουν τα πάθη και γίνονται πιο δυνατοί οι πειρασμοί και πολλαπλασιάζεται η μικροψυχία, η αχαριστία και η ακηδία, από τη μεγάλη άγνοια. Γιατί άλλοι είναι οι πειρασμοί των υιών για παιδαγώγηση και για μάθηση κάποιου μαθήματος, και άλλοι οι πειρασμοί των εχθρών για την απώλειά τους. Πολύ περισσότερο όταν εξαπατάται κανείς από την υπερηφάνεια, γιατί ο Θεός αντιτάσσεται στους υπερήφανους, ενώ στους ταπεινούς δίνει τη χάρη Του(Παροιμ. 3,34· Ιακ. 4,6).

Κάθε θλίψη που έχει υπομονή, είναι καλή και ωφέλιμη. Εκείνη που δεν έχει υπομονή, είναι αποστροφή του Θεού και ανώφελη. Αν δεν γιατρέψει κανείς τον εαυτό του με την ταπεινοφροσύνη, δεν έχει άλλο φάρμακο· γιατί ο ταπεινός, όταν του έρθει θλίψη, μέμφεται και κατηγορεί τον εαυτό του και όχι άλλον. Και απ' αυτό, κάνει υπομονή και ζητά από το Θεό τη λύση· και όταν έρθει η λύση, χαίρεται και υπομένει ευχαριστώντας και αποκτά πείρα απ' αυτά και έτσι δέχεται γνώση. Και γνωρίζοντας την αδυναμία και την άγνοιά του, ζητεί με πόνο το γιατρό. Και ζητώντας, βρίσκει τη θεραπεία, όπως είπε ο ίδιος ο Χριστός(Ματθ.7,8). Και αφού βρει τη θεραπεία, ποθεί· και ποθώντας, ποθεί περισσότερο· και καθαρίζοντας τον εαυτό του κατά το δυνατόν, αγωνίζεται να ετοιμάσει τόπο στον ποθούμενο. Και Εκείνος αφού βρεί τόπο, κατοικεί εκεί, όπως λέει το Γεροντικό. Και αφού κατοικήσει, φυλάει το σπίτι Του και αρχίζει να το λαμπρύνει. Και καθώς λαμπρύνεται ο άνθρωπος, γνωρίζει· και γνωρίζοντας, γνωρίζεται, όπως λέει ο Δαμασκηνός. Αυτά λοιπόν και όσα προείπαμε και την τάξη οφείλει να φυλάει ο καθένας. Και όσα μπορεί να φτάσει, πρέπει να τα εργάζεται. Για όσα όμως δεν μπορεί να φτάσει, πρέπει σιωπηλά να ευχαριστήσει, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, και να μη νομίζει ότι θα μπει σ' αυτά με αναίδεια. Γιατί λέει ο ίδιος, παίρνοντας τα λόγια από τον Σειράχ: «Όταν βρεις μέλι, φάγε μετρημένα, μήπως κορεσθείς και κάνεις εμετό»(Παροιμ. 25,16). Και όπως λέει ο Θεολόγος, η αχαλίνωτη θεωρία ίσως ωθήσει και στον γκρεμό. Αυτό είναι το να ζητά κανείς τα υπέρμετρα και να μη θέλει να πεί ότι "ο Θεός τα γνωρίζει αυτά, μα εγώ ποιος είμαι;". Πρέπει επίσης να πιστεύει ότι Εκείνος που έκανε τα βουνά και τα μεγάλα κήτη, Αυτός έκανε κοίλο και το κεντρί της μέλισσας, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος.

Εκείνος λοιπόν που από τη σύνεση έφτασε στην ισχύ, γνωρίζει από τα αισθητά τα νοητά, και από τα ορατά και πρόσκαιρα, τα αόρατα και αιώνια. Και εννοεί με τη χάρη όσα αφορούν στις άνω δυνάμεις. Αν δηλαδή όλος ο κόσμος δεν αξίζει όσο ένας δίκαιος (όπως λέει ο Χρυσόστομος: «Σκέψου, παρακαλώ, τα τόσα έθνη και τις φυλές: ο δίκαιος είναι ανώτερος απ' όλα»), ο άγγελος πάντως είναι ανώτερος από τον άνθρωπο, και αρκεί η θεωρία ενός αγγέλου για να προκαλέσει κάθε έκπληξη. Αρκεί να θυμηθούμε τι έπαθε ο ισάγγελος Δανιήλ όταν είδε τον άγγελο(Δαν. 10,8).

Η έβδομη γνώση

Εκείνος που αξιώθηκε την έβδομη γνώση, θαυμάζει το πλήθος των ασωμάτων δυνάμεων: τις Εξουσίες, τους Θρόνους, τις Κυριότητες, τα Σεραφίμ και Χερουβίμ, τα εννέα τάγματα που αναφέρονται σε όλες τις θείες Γραφές, και που τη φύση, την ισχύ και τις λοιπές αγαθές ιδιότητές τους τις γνωρίζει ο Θεός και ποιητής τους. Θαυμάζει και πώς στέκονται κατά την τάξη τους. Αλλά και άλλα αξιώματα έχουν οι ουράνιες στρατιές. Λέει σχετικά ο Χρυσόστομος ότι το όνομα "Κύριος Σαββαώθ"(Ησ. 6,3) ερμηνεύεται "Κύριος των στρατιών των δυνάμεων". Και πως αυτές οι στρατιές μεταδίδουν το φωτισμό μεταξύ τους. Οι Άγγελοι, λένε, φωτίζουν τους ανθρώπους και φωτίζονται από τους Αρχαγγέλους, και οι Αρχάγγελοι από τις Αρχές. και έτσι κάθε τάγμα δέχεται από άλλο τάγμα το φωτισμό και τη γνώση. Θαυμάζει πάλι πώς το ανθρώπινο γένος είναι το ένα πρόβατο,

λένε, που χάθηκε εξαιτίας του και όχι εξαιτίας του Θεού, ενώ των Αγγέλων τα τάγματα είναι τα ενενήντα εννέα πρόβατα(Ματθ. 18,12). Και κατανοώντας τη σοφία και τη δύναμη του Δημιουργού, θαυμάζει, πώς έκανε τόσα πλήθη, με μόνη τη διαταγή Του; Και πρώτα, όπως λέει ο Θεολόγος, φέρνει στο νου του τις αγγελικές δυνάμεις. Και αφού περάσει νοερά μέσα από το καταπέτασμα, γίνεται άυλος, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Γιατί ο έξω ναός είναι τύπος αυτού του κόσμου, το καταπέτασμα είναι τύπος του στερεώματος του ουρανού, ενώ τα άγια των αγίων είναι τύπος των υπερκοσμίων, όπου οι ασώματοι και άυλοι υμνούν ακατάπαυστα το Θεό και τον παρακαλούν για μας, κατά τον Μέγα Αθανάσιο. Και έτσι ο άνθρωπος αυτός φτάνει στην ειρήνη των λογισμών και γίνεται υιός του Θεού κατά χάρη, και γνωρίζει τα μυστήρια που είναι κρυμμένα μέσα στις θειες Γραφές, όπως λέει ο Δαμασκηνός: «Σχίστηκε το άγιο καταπέτασμα του ναού κατά τη σταύρωση του Δημιουργού(Ματθ. 27,51) για να φανερώσει στους πιστούς την αλήθεια που ήταν κρυμμένη στο γράμμα. Γι’ αυτό οι πιστοί αναφωνούν: Σου πρέπει να ευλογείσαι, Θεέ των πατέρων μας». Και όπως λέει ο άγιος Κοσμάς ο Μελωδός: «Ο πρώτος άνθρωπος αφού έφαγε από τον καρπό του ξύλου, έγινε φθαρτός(Γέν. 3, 17-19). Γιατί αφού καταδικάστηκε σε ατιμότατο θάνατο, μετέδωσε σε όλο το ανθρώπινο γένος τον θάνατο σαν μολυσματική ασθένεια. Αλλά τώρα που εμείς οι θνητοί βρήκαμε ανάκληση της καταδικαστικής αποφάσεως με το ξύλο του σταυρού, κράζομε: Υπερύμνητε κλπ.».

Η όγδοη γνώση

Από αυτή την όγδοη γνώση ο άνθρωπος ανυψώνεται στη θεωρία του Θεού με τη δεύτερη, την καθαρή προσευχή, δηλαδή αυτή που αρμόζει στον θεωρητικό. Ώστε μέσα σ’ αυτή την ορμητική κίνηση της προσευχής αρπάζεται ο νους από τον θείο πόθο και δεν γνωρίζει πλέον τίποτε απ’ αυτόν τον κόσμο, όπως λένε οι άγιοι Μάξιμος και Δαμασκηνός. Και δε λησμονεί ο νους μόνο όλα τ’ άλλα, αλλά και τον εαυτό του. Γιατί, όπως λέει ο άγιος Νείλος, όσο ακόμη ο νους καταλαβαίνει τον εαυτό του, δεν είναι στο Θεό μόνο, αλλά και στον εαυτό του. Τότε λοιπόν, όπως λέει ο άγιος Μάξιμος, δέχεται φανερώσεις περί του Θεού και γίνεται θεολόγος, γιατί αξιώθηκε την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος.

Ακούγοντας τώρα περί Θεού, να μη νομίσει κανείς από άγνοια ότι ο Θεός είναι εκείνα που θεωρούμε περί Αυτού, δηλαδή αγαθότητα, χρηστότητα, δικαιοσύνη, αγιασμός, φως, πυρ, ουσία, φύση, δύναμη, σοφία και τα όμοια, λέει ο Μέγας Διονύσιος· αλλά ούτε και όσα ο νους μπορεί να περιλάβει. Γιατί το θείο είναι αόριστο και απερίγραπτο και δεν θεολογείται όπως πράγματι είναι, αλλά με βάση όσα θεωρούνται γύρω απ’ αυτό, όπως λέει ο Μέγας Διονύσιος προς τον άγιο Τιμόθεο, παίρνοντας τη μαρτυρία από τον άγιο Ιερόθεο.Πιο σωστό μάλλον είναι να πούμε ότι θεολογείται από το ακατάληπτο, το ανεξιχνίαστο, το ανερμήνευτο και όσα δεν μπορούν να το ορίσουν. Γιατί ο Θεός είναι πάνω από κάθε νου και έννοια και γνωστός μόνο στον εαυτό Του, Θεός ένας, τρισυπόστατος, άναρχος, ατελεύτητος, υπεράγαθος, υπερύμνητος. Και εκείνα που λέγονται περί Αυτού από την θεία Γραφή, από έλλειψη γνώσεως λέγονται, για να μάθομε ότι υπάρχει Θεός, και όχι τι είναι Αυτός, επειδή είναι ακατάληπτος σε κάθε λογική και νοερή φύση.

Ομοίως πρέπει να θαυμάζομε και τη σάρκωση του Υιού του Θεού και την υποστατική ένωση, όπως λέει ο άγιος Κύριλλος, και πως η θεότητά Του ενώθηκε με τη σάρκα που πήρε από μας, κατά το Μέγα Βασίλειο. Επειδή όπως ενώνεται ο σίδηρος με τη φωτιά όταν πυρακτωθεί, έτσι είναι η ένωση αυτή, για να γνωρίσομε τον ένα Χριστό με δύο φύσεις, όπως είπε ο Δαμασκηνός προς την Θεοτόκο: «Με μία υπόσταση και δύο φύσεις γέννησες Πανάμωμε, τον σαρκωμένο Θεό, στον Οποίο όλοι ψάλλομε: Σου πρέπει να ευλογείσαι, Θεέ μας». Και πάλι: «Ο Απεριόριστος, παραμένοντας αμετάβλητος, ενώθηκε υποστατικά με τη σάρκα μέσα στη μήτρα σου, Παναγία, επειδή είναι εύσπλαχνος, ο μόνος ευλογημένος».

Δεν υπάρχει ασυμφωνία στις θείες Γραφές

Γενικά, όποιος φωτίστηκε κάπως, όταν κατανοεί κάποια ανάγνωση ή ψαλμωδία, βρίσκει πάντοτε

αφορμή για θεωρία και θεολογία, και ότι κάθε Γραφή επιβεβαιώνεται από άλλη Γραφή. Εκείνος όμως που έχει ακόμη αφώτιστο νου, νομίζει ότι οι Γραφές παρουσιάζουν διαφωνίες. Αυτό όμως δεν οφείλεται στις θείες Γραφές, μη γένοιτο. Γιατί άλλες από τις Γραφές επιβεβαιώνονται από άλλες, ενώ άλλες εξαρτώνται από τον καιρό που γράφτηκαν ή τα πρόσωπα, και γι' αυτό κάθε λέξη της Γραφής είναι άμεμπτη. Ό,τι είναι έξω από αυτές τις περιπτώσεις, οφείλεται στην άγνοιά μας, και δεν πρέπει να κατηγορεί κανείς τις Γραφές, αλλά με όλη του τη δύναμη να τις τηρεί όπως είναι, και όχι βέβαια έτσι που θέλει αυτός. Αυτό έκαναν οι ειδωλολάτρες και οι Ιουδαίοι, οι όποιοι δεν καταδέχονταν να πούνε, «δεν γνωρίζω τι είναι», αλλά από υπερηφάνεια και αυταρέσκεια έψεγαν τις Γραφές και τη φύση των πραγμάτων και τις εννόησαν όπως ήθελαν και όχι κατά το θέλημα του Θεού. Γι' αυτό πλανήθηκαν και ξέπεσαν σε κάθε κακία. Γιατί όποιος ζητεί να μάθει που σκοπεύει η Γραφή, δε θα υψώσει ποτέ δικό του νόημα, καλό ή κακό. Αλλά, όπως είπαν ο Μέγας Βασίλειος και ο Χρυσόστομος, έχει για δάσκαλό του τη θεία Γραφή και όχι τα μαθήματα του κόσμου. Έτσι θα δέχεται ό,τι βάλει ο Θεός στην καθαρή καρδιά, χωρίς σκέψη, αν υπάρχει και η σύμφωνη μαρτυρία των θείων Γραφών, όπως λέει ο Μέγας Αντώνιος. Γιατί οι έννοιες που έρχονται αυτόματα στο νου εκείνων που ησυχάζουν κατά Θεόν, χωρίς σκέψη, είναι δεκτές, λέει ο άγιος Ισαάκ. Να ερευνά όμως κανείς και να σκέφτεται, είναι δικό του θέλημα και επιστήμη σωματική. Και μάλιστα αν βιάζει σαν κλέφτης τη Γραφή, για κάποια αλληγορία, λέει ο Χρυσόστομος, και δεν έρχεται από τη θύρα της ταπεινοφροσύνης, αλλά ανεβαίνει από αλλού(Ιω. 10,1). Δεν υπάρχει στη γη πιο ανόητος από εκείνον που βιάζει το σκοπό της Γραφής ή την κατηγορεί για να στηρίξει τη δική του γνώση, ή μάλλον αγνωσία. Και ποιά επιστήμη είναι αυτή, να μεταβάλλει κανείς το σκοπό της Γραφής όπως θέλει και να τολμά να παραλλάζει τις λέξεις; Επιστήμων είναι εκείνος που βλέπει απαρασάλευτες τις φράσεις και με τη σοφία του Πνεύματος κατορθώνει να βρει τα κρυμμένα μυστήρια, που μαρτυρούνται από τις θείες Γραφές.

Τέτοιοι προπαντός είναι οι τρεις μεγάλοι φωστήρες Βασίλειος, Χρυσόστομος και Γρηγόριος. Αυτοί βρίσκουν τη μαρτυρία ή από το ίδιο το ρητό, ή από άλλο ρητό της Γραφής. Έτσι, όποιος αντιλέγει, δεν έχει τι να πει. Γιατί δε φέρνουν μαρτυρία έξω από τη Γραφή, για να πει κανείς ότι είναι δικό τους νόημα, αλλά από το ίδιο το ρητό που έχουν υπόψη, ή από άλλη Γραφή, που μιλάει για το ίδιο ζήτημα. Και εύλογα. Επειδή είναι άξιοι, έχουν λάβει από το Άγιο Πνεύμα τη νόηση και το λόγο.

Κάθε πράγμα λοιπόν που δεν έχει μαρτυρία ότι είναι καλό, αλλά υπάρχει γι' αυτό δισταγμός, δεν πρέπει κανείς να το κάνει, ούτε να συγκαταβαίνει με το λογισμό. Γιατί ποιά ανάγκη υπάρχει να αφήνει κανείς πράγμα φανερό που έχει μαρτυρία ότι είναι καλό και θεάρεστο, και να κάνει άλλο που δεν είναι σίγουρος αν είναι καλό ή όχι; Εκτός αν ενεργεί εμπαθώς. Αυτά γι' αυτό το θέμα.

Η προσευχή που αντιστοιχεί σε κάθε μία γνώση

Περί των οκτώ γνώσεων πρέπει να γνωρίζομε ότι στις τέσσερις πρώτες οφείλομε να λέμε εκείνα που γράψαμε για την κάθε μιά, ενώ στις υπόλοιπες το "Κύριε ελέησον" μόνο, όπως λέγεται για τον άγιο Φιλήμονα *, και να κρατούμε το νου ολότελα έξω από τα νοήματα. Γιατί τέτοια πρέπει να είναι η διαγωγή του αγωνιστή: Άλλοτε να έχει το νου του στη θεωρία των αισθητών, άλλοτε στη γνώση των νοητών και στο να μένει ασχημάτιστος. Είτε πάλι σε κάποια έννοια της Γραφής και στην καθαρή προσευχή. Και να απασχολεί το σώμα πότε στην ανάγνωση, πότε στην προσευχή, πότε σε δάκρυα για χάρη του εαυτού του ή κάποιου άλλου από συμπάθεια που θέλει ο Θεός, πότε σε εργασία για να βοηθήσει κάποιον που είναι ασθενής σωματικά ή ψυχικά, για να κάνει έτσι αποκλειστικά τα έργα των αγίων Αγγέλων και να μη φροντίζει διόλου για τίποτε αυτού του κόσμου. Και ο Θεός που τον διάλεξε και τον ξεχώρισε για να τον κάνει αχώριστο σύντροφό Του και του χάρισε αυτό τον τρόπο ζωής και την αμεριμνία, Αυτός θα φροντίσει γι' αυτόν και θα του εξασφαλίσει την ψυχική και τη σωματική τροφή. Γιατί λέει η Γραφή: «Άφησε στον Κύριο τη μέριμνά σου, και Αυτός θα σου εξασφαλίσει την τροφή σου»(Ψαλμ. 54,23). Και όσο περισσότερο αναθέτει στο Θεό την ελπίδα του σε όλα όσα τον αφορούν ψυχικά και σωματικά, τόσο περισσότερο ο Θεός προνοεί γι' αυτόν, ώστε να νομίζει τον εαυτό του κατώτερο απ' όλα τα κτίσματα, από τις πολλές δωρεές του Θεού, τις φανερές και τις αφανείς, τις ψυχικές και τις σωματικές. Σαν χρεώστης

μεγάλου χρέους, δεν μπορεί να υπερηφανεύεται για τίποτε, από ντροπή μπροστά στις ευεργεσίες του Θεού. Και όσο ευχαριστεί το Θεό και αγωνίζεται να βιάζει τον εαυτό του για χάρη της αγάπης Του, τόσο τον πλησιάζει ο Θεός με τα χαρίσματά Του και επιθυμεί να τον αναπαύσει και να τον κάνει να προτιμά την ησυχία και την ακτημοσύνη παραπάνω από όλες τις βασιλείες της γης, ακόμη και χωρίς αμοιβή στο μέλλοντα αιώνα. Γιατί και οι άγιοι Μάρτυρες πονούσαν στα χτυπήματα των εχθρών, αλλά ο πόθος της βασιλείας και η αγάπη του Θεού νικούσε τους πόνους, και το να λάβουν από το Θεό δύναμη να νικούν τους εχθρούς, το θεωρούσαν μεγάλη παρηγοριά και συνάμα χρέος στο Θεό, γιατί αξιώθηκαν να υποστούν θάνατο για το όνομα του Χριστού, ώστε απ' αυτό πολλές φορές γίνονταν αναίσθητοι στους πόνους. Επίσης και οι άγιοι Πατέρες άσκησαν πολλή βία στους εαυτούς των στην αρχή με πολλών ειδών ασκήσεις και πολέμους που προκαλούν τα πονηρά πνεύματα, αλλά νικούσε ο πόθος και η ελπίδα της απάθειας. Γιατί ο απαθής μετά τον κόπο γίνεται αμέριμνος, επειδή νίκησε τα πάθη. Και ο εμπαθής βέβαια νομίζει ότι είναι καλά, αλλ' αυτός το νομίζει από την τύφλωσή του. Μόνο αυτός που τον λέμε αγωνιστή έχει τον κόπο και τον πόλεμο, γιατί θέλει να νικήσει τα πάθη και δεν μπορεί, επειδή τον αφήνει κάποτε ο Θεός να νικηθεί από τους πολεμίους του, για ν' αποκτήσει ταπείνωση. Γι' αυτό οφείλει να γνωρίσει την ασθένειά του και ν' αποφεύγει εκείνα που τον βλάπτουν, με όλη του τη δύναμη, για να ξεχάσει την παλιά του συνήθεια. Γιατί αν δεν αποφεύγει κανείς πρώτα τον περισπασμό και δεν αποκτήσει τέλεια σιωπή, δεν μπορεί να φτάσει να έχει κάτι απαθώς ή να λέει πάντοτε τα καλά. Και γενικά σε κάθε πράγμα αρμόζει πρώτα η τέλεια αποφυγή του περισπασμού, για να μην έλκεται κανείς από προηγούμενη συνήθεια.

* Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ.313.

Αλλά κανείς ακούγοντας για ταπεινοφροσύνη, απάθεια και τα όμοια, να μη νομίσει από άγνοια ότι τα έχει αυτά, αλλά οφείλει να ζητά το σημάδι κάθε αρετής και να το βρει μέσα του.

Η ταπεινοφροσύνη

Σημάδια της ταπεινοφροσύνης είναι ότι ενώ έχει κανείς κάθε σωματική και ψυχική αρετή, νομίζει ότι χρεωστεί περισσότερα στο Θεό, γιατί με τη χάρη Του έλαβε πολλά όντας ανάξιος· και αν του έρθει κάποιος πειρασμός, είτε από δαίμονες είτε από ανθρώπους, θεωρεί τον εαυτό του άξιο γι' αυτόν και γι' άλλους ακόμη περισσότερους, ώστε να εξοφληθεί λίγο έστω από το χρέος του και να βρεί ελάφρυνση κατά την κρίση στις κολάσεις που περιμένει. Και όταν δεν πάθει κάτι τέτοιο, θλίβεται πολύ και αγωνιά και ζητεί να βρει τρόπο να εξαναγκάσει τον εαυτό του. Ενώ όταν του συμβεί αυτό, πάλι ταπεινώνεται, θεωρώντας το δώρο από το Θεό. Και μη βρίσκοντας με τι ν' ανταμείψει τον Ευεργέτη, συνεχίζει να εργάζεται πάντοτε και να θεωρεί τον εαυτό του χρεώστη ακόμα περισσότερο.

Η απάθεια

Το σημάδι της απάθειας ίσως είναι τούτο: να είναι κανείς ατάραχος και άφοβος σε όλα, επειδή έλαβε δύναμη με τη χάρη του Θεού να κατορθώνει τα πάντα(Φιλιπ. 4,13), κατά τον Απόστολο, με το να μην έχει φροντίδα για το σώμα, αλλά για το να ασκήσει κάθε βία ώστε να φτάσει στην ανάπαυση της έξεως. Και ευχαριστώντας γι' αυτό, εφευρίσκει πάλι άλλο τρόπο βίας, ώστε να πολεμείται πάντοτε και να νικά με ταπείνωση. Και αυτή είναι η προκοπή του ανθρώπου. Γιατί εκείνα που γίνονται αβίαστα δεν είναι έργα, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, αλλά δώρα. Αν με τον πρώτο κόπο ήρθε η ανάπαυση, αυτό είναι βραβείο ήττας και όχι καύχημα. Δεν επαινούνται εκείνοι που παίρνουν μισθό, αλλά εκείνοι που βιάζουν τον εαυτό τους στην εργασία και δεν παίρνουν τίποτε.

Και τι έχομε να πούμε; Όσα και να κάνομε και όσο να ευχαριστούμε τον Ευεργέτη, τόσα χρωστάμε και πολύ περισσότερα, γιατί Αυτός δεν έχει καμιά έλλειψη ή ανάγκη από τίποτε, ενώ εμείς χωρίς Εκείνον κανένα αγαθό δεν μπορούμε να κάνομε(Ιω. 15,5). Εκείνος που αξιώθηκε να υμνήσει το Θεό, αυτός κερδίζει μάλλον, γιατί έλαβε μεγάλο και αξιοθαύμαστο χάρισμα. Και όσο υμνεί, τόσο

περισσότερο χρεώστης γίνεται, και δε βρίσκει τέλος η διακοπή της γνώσεως του Θεού ή της ευχαριστίας ή της ταπεινώσεως ή της αγάπης. Γιατί αυτές δεν είναι από τον παρόντα αιώνα για να έχουν τέλος, αλλά από τον απέραντο εκείνο αιώνα, ο οποίος δεν έχει τέλος, αλλά μάλλον αύξηση των γνώσεων και των χαρισμάτων. Και εκείνος που καταξιώθηκε αυτά με έργο και με λόγο, ελευθερώνεται από όλα τα πάθη. Εκείνος όμως που επιθυμεί να τα αποκτήσει, οφείλει να μένει κοντά στο Θεό και να μην έχει καμιά φροντίδα για τον παρόντα αιώνα, ούτε να τρομάζει από κανένα πειρασμό, γιατί εξαιτίας του μέλλει ν' ανεβεί σε ανώτερη προκοπή και σε ψηλότερο βαθμό. Ούτε από όνειρα κακά ή δήθεν καλά, ούτε από κάποιο νόημα πονηρό ή αγαθό, μήτε από λύπη ή δήθεν χαρά, ούτε από υπερηφάνεια ή απελπισία, ή βάθος ή ύψος ή εγκατάλειψη ή δήθεν βοήθεια και δύναμη, ούτε από αμέλεια ή προκοπή ή ραθυμία ή προθυμία δήθεν, ή φαινομενική απάθεια ή μεγάλη εμπάθεια. Αλλά να φυλάει την ήσυχη και χωρίς περισπασμό ζωή με ταπείνωση, πιστεύοντας ότι κανείς δεν μπορεί να μας κάνει κακό, αν εμείς δε θέλομε —εκτός ίσως για την υπερηφάνειά μας και για την έλλειψη διαρκούς προσφυγής στο Θεό—· και να ρίχνει τον εαυτό του μπροστά στο Θεό και να ζητά σε όλα να γίνει το θέλημά Του, λέγοντας σε κάθε λογισμό που έρχεται: «Δεν ξέρω ποιος είσαι, ο Θεός γνωρίζει, είτε καλός είσαι είτε όχι, γιατί εγώ έχω αφήσει και συνεχώς αφήνω τον εαυτό μου στα χέρια Του. Αυτός φροντίζει για μένα. Όπως με έκανε από το μηδέν, έτσι κατά χάρη και θα με σώσει, αν είναι σ' Αυτόν αρεστό. Το άγιο θέλημά Του μόνο να γίνει και σ' αυτή τη ζωή και στη μέλλουσα, όπως θέλει και όταν θέλει. 'Εγώ δεν έχω θέλημα, ένα μόνο γνωρίζω, ότι πολύ αμάρτησα, πολύ ευεργετούμαι και ούτε καν ευχαριστώ με έργο ή λόγο την αγαθότητά Του. Εντούτοις μπορεί και θέλει να σώσει όλους και μαζί με όλους και έμενα, με τον τρόπο Του. Αφού είμαι άνθρωπος, από πού να ξέρω αν θέλει να είμαι έτσι ή αλλιώς; Εγώ λοιπόν για το φόβο της αμαρτίας έφυγα από τον κόσμο και ήρθα εδώ· και για τις αμαρτίες μου και τις πολλές αδυναμίες μου κάθομαι αργός στο κελί μου, όπως οι φυλακισμένοι, περιμένοντας την απόφαση του Κυρίου». Και αν δει τον εαυτό του αργό και χαμένο, να μη φοβηθεί. Γιατί μέλλει να βρει συντριβή ψυχής και επίπονα δάκρυα, αν δεν βγεί από το κελί του. Και πάλι, αν έχει μεγάλη προθυμία σε κάθε πνευματική εργασία και δάκρυα, να μην το νομίσει αυτό χαρά, αλλά να το νομίζει απάτη και ετοιμασία πολέμου. Και γενικά, κάθε πράγμα καλό ή κακό οφείλει να το καταφρονεί για να μένει ατάραχος σε όλα και να ησυχάζει και να αγωνίζεται κατά τη δύναμή του, εφαρμόζοντας όσα έμαθε, αν είχε βέβαια κανένα πνευματικό σύμβουλο. Ειδάλλως, οφείλει να έχει το Χριστό για να τον συμβουλεύεται σε κάθε εγχείρημα και λογισμό με καθαρή προσευχή από την καρδιά του με ταπείνωση. Και καθόλου να μην ξεθαρρεύει πως έγινε δοκιμασμένος μοναχός, μέχρις ότου απαντήσει το Χριστό στο μέλλον, όπως λένε ο Ιωάννης της Κλίμακος και ο αββάς Αγάθων. Και αν έχει μόνο σκοπό πώς να ευαρεστήσει το Θεό, Αυτός τον διδάσκει το θέλημά Του, είτε με νοερή πληροφορία, είτε μέσω κάποιου ανθρώπου, ή δια μέσου της Γραφής. Και αν κόβει τα θελήματά του γι' Αυτόν, Αυτός θα τον κάνει να φτάσει στην τελειότητα με ανέκφραστη χαρά, με τρόπο που δε θα καταλάβει. Και όταν το δει αυτό, θαυμάζει υπερβολικά, πως από παντού αρχίζει να αναβρύζει η χαρά και η γνώση. Από κάθε πράγμα βρίσκει ωφέλεια και βασιλεύει μέσα του ο Θεός, επειδή δεν έχει δικό του θέλημα, καθώς υποτάχθηκε στο άγιο θέλημά Του. Και γίνεται σαν βασιλιάς, ώστε αν βάλει στο νου του κάτι, γίνεται χωρίς κόπο και αμέσως από το Θεό, ο Οποίος φροντίζει γι' αυτόν. Αυτή είναι η πίστη που είπε ο Κύριος: «Αν έχετε πίστη κλπ.»(Ματθ. 21,21). Πάνω σ' αυτήν την πίστη κτίζονται οι λοιπές αρετές(Κολ. 1,23), κατά τον Απόστολο. Γι' αυτό ο εχθρός μεταχειρίζεται κάθε τέχνασμα για να απομακρυνθεί ο άνθρωπος από την ησυχία και να πέσει στον πειρασμό. Και κατά κάποιο τρόπο πιάνεται άπιστος, έχοντας την ελπίδα του στη δική του δύναμη και φρόνηση, ή ολοκληρωτικά ή μερικά. Και απ' αυτό παίρνει αφορμή ο εχθρός να τον νικήσει και να τον πάρει αιχμάλωτο, τον άθλιο. Εκείνος που τα έμαθε αυτά, εγκαταλείπει κάθε απόλαυση και ανάπαυση του κόσμου, αφού γνωρίζει τι είναι αυτά, και τρέχει στην αμεριμνία. Είτε στην υποταγή, έχοντας τον γέροντα αντί το Χριστό, και αναθέτει σ' αυτόν κάθε νόημα, με λόγο και έργο, για να μην έχει ο ίδιος τίποτε. Είτε πηγαίνει στην ησυχία από βέβαιη πίστη, αποφεύγοντας τα πάντα. Και εκεί έχει αντί όλα το Χριστό, και Αυτός γίνεται γι' αυτόν τα πάντα, όπως λένε ο Χρυσόστομος και ο Δαμασκηνός, και σ' αυτή τη ζωή, και στη μέλλουσα. Ο Χριστός τον τρέφει, τον ντύνει, τον χαροποιεί, τον παρηγορεί, τον ευφραίνει, τον αναπαύει, τον διδάσκει, τον φωτίζει, και γενικά όπως φρόντιζε για τους μαθητές Του, έτσι φροντίζει και γι' αυτόν. Μόνο που αυτός δεν κοπιάζει όπως

εκείνοι, αλλά έχει βέβαιη πίστη, με την οποία δε φροντίζει για τον εαυτό του όπως οι άλλοι άνθρωποι.

Αλλά από φόβο των πονηρών πνευμάτων, όπως τότε οι Απόστολοι από τον φόβο των Ιουδαίων(Ιω.20,19), κάθεται μέσα στο κελί περιμένοντας τον Διδάσκαλό του, για να τον αναστήσει νοητά από τα πάθη με την πραγματική θεωρία, δηλαδή τη γνώση των κτισμάτων Του, και να του χαρίσει την ειρήνη, όπως στους Αποστόλους ενώ οι θύρες ήταν κλεισμένες(Ιω. 20,19), λέει ο άγιος Μάξιμος *.

* Δεύτερη εκατοντάδα περί θεολογίας, κεφ. 46 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 133).

Υπόμνηση των επτά σωματικών πράξεων

Όσα γράφτηκαν προηγουμένως στην αρχή του λόγου περί των επτά σωματικών και ηθικών πράξεων, πρέπει να τα τηρεί κανείς παντοτινά· και ούτε να τα ελαττώσει με την έλλειψη, ούτε να τα αυξήσει με την υπερβολή, εκτός αν είναι καιρός πολέμου σωματικού λόγω νεότητας ή μεγάλης σωματικής δυνάμεως, για την οποία έχει ανάγκη υπερβολικής ασκήσεως. Ή αντίθετα λόγω ασθένειας, οπότε έχει ανάγκη από λίγη ανάπαυση. Να μην κάνει όμως τέλεια κατάργηση της ασκήσεως, γιατί αυτό μπορεί να βλάψει και τους απαθείς, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ. Αλλά η ανάπαυση να είναι εξ ανάγκης σαν θεραπεία της ασθένειας, και όχι αφορμή στην ψυχή να χαλαρώνει την άσκηση. Η χαλάρωση γίνεται όταν θέλει κανείς με όλη την ψυχή του την ανάπαυση. Η ανάπαυση όμως βλάπτει συνήθως τους νέους και υγιείς. Επειδή λένε οι άγιοι Πατέρες, ο Βασίλειος και ο Μάξιμος, ότι στην πείνα και τη δίψα αρκούν μόνο ψωμί και νερό· για την υγεία όμως και την ισχύ του σώματος δωρήθηκαν και τα άλλα από το Θεό με φιλανθρωπία, για να μην αηδιάσει ο ασθενής άνθρωπος τρώγοντας συνεχώς το ίδιο, αλλά να ωφελείται με την εναλλαγή των τροφών, όπως προείπαμε. Η αποχή και η ακράτεια είναι που προξενούν τις ασθένειες, ενώ η εγκράτεια και η εναλλαγή των τροφών κάθε μέρα προξενούν την υγεία, για να διατηρηθεί το σώμα μακριά από ηδονή και ασθένεια και να γίνει βοηθός στην απόκτηση των αρετών.

Αυτά τα είπαμε για όσους ακόμη αγωνίζονται. Οι απαθείς τώρα, που έχουν φτάσει στην κατά Χριστόν νηπιότητα, πολλές φορές δεν τρώνε επί πολλές ημέρες, καθώς ξεχνούν και το σώμα, όπως ο άγιος Σισώης. Αυτός, αφού έτρωγε, ζητούσε να μεταλάβει τα άχραντα Μυστήρια, από την έκσταση που είχε προς το Θεό. Σχετικά λέει ο Απόστολος, προς ωφέλεια πολλών: «Αν βρισκόμαστε σε έκσταση, αυτό γίνεται για το Θεό· αν είμαστε σώφρονες, είμαστε για χάρη σας»(Β΄ Κορ. 5,13). Παρόμοια λέει και ο Μέγας Βασίλειος για ορισμένους, και μερικοί άλλοι. Ούτε πάλι οι τέτοιοι άνθρωποι, όταν έτρωγαν μαζί με άλλους πολλά φαγητά, τα αισθάνονταν, αλλά ήταν σαν να μην έτρωγαν τίποτε. Γιατί ο νους των ανθρώπων αυτών δεν είναι στο σώμα, για να αισθάνεται την ανάπαυση ή τον πόνο. Και αυτό είναι φανερό από πολλούς Πατέρες και αγίους Μάρτυρες. Είναι φανερό και από τον Άγιο εκείνο, για τον οποίο έγραψε ο άγιος Νείλος *. Ήταν, λέει, ένας γέροντας στην έρημο και προσευχόταν με το νου του· αυτόν, κατά παραχώρηση Θεού, για ωφέλεια του ίδιου και άλλων πολλών, τον έπιαναν οι δαίμονες από τα χέρια και τα πόδια και τον τίναζαν ψηλά, και πάλι για να μη βλαφτεί το σώμα του πέφτοντας από τόσο ύψος, τον έπιαναν μέσα σε μια ψάθα. και αυτό το έκαναν επί πολύ για να δοκιμάσουν αν κατεβαίνει ο νους του από τον ουρανό, πράγμα που δεν μπόρεσαν να κατορθώσουν. Ένας τέτοιος μπορεί ποτέ να έχει αίσθηση τροφής ή ποτού ή κάποιου από τα σωματικά; Και πάλι, ο άγιος Εφραίμ, αφού νίκησε τα ψυχικά και σωματικά πάθη με τη χάρη του Χριστού, για να μη μένει αργός από τους πολέμους του εχθρού και καταδικαστεί, όπως νόμιζε από την πολύ μεγάλη ταπείνωσή του, παρακαλούσε το Θεό να του πάρει τη χάρη της απάθειας. Γι' αυτόν ο Ιωάννης της Κλίμακος, γεμάτος έκπληξη, έγραψε ότι «υπάρχουν μερικοί που είναι πιο απαθείς από τους απαθείς, όπως ο Σύρος εκείνος κλπ.».

* Περί προσευχής, κεφ. 111 (Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 231).

Η διάκριση

Γι' αυτό σε κάθε τι χρειαζόμαστε τη διάκριση για να κρίνομε ανάλογα με τον καιρό κάθε εγχείρημα. Η διάκριση είναι φως που δείχνει σ' εκείνον που την έχει τον καιρό, το εγχείρημα, το έργο, την ισχύ, τη γνώση, την ηλικία, τη δύναμη, την ασθένεια, την προαίρεση, την προθυμία, την συντριβή, την έξη, την άγνοια, τη δύναμη και την κράση του σώματος, την υγεία και την κακοπάθεια, τον τρόπο, τον τόπο, τη συμπεριφορά, την ανατροφή, την πίστη, τη διάθεση, το σκοπό, τη διαγωγή, την άδεια, την εμπειρία, τη φυσική φρόνηση, την επιμέλεια, την εγρήγορση, την αργοπορία και τα όμοια. Έπειτα, δείχνει τη φύση των πραγμάτων, τη χρήση, την ποσότητα, τα είδη, το σκοπό του Θεού που υπάρχει στις θείες Γραφές, την έννοια κάθε λέξεως, όπως για παράδειγμα το λεγόμενο στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο ότι «ήρθαν οι Έλληνες ζητώντας τον Κύριο· και Αυτός είπε αμέσως "Εφτασε η ώρα κλπ."»(Ιω.12,23). Εδώ φανερά εννοεί ότι έφτασε η ώρα της κλήσεως των Εθνών στην πίστη· είχε αρχίσει ο καιρός του Πάθους κι αυτό το θέτει σαν σημάδι. Η διάκριση λοιπόν σαφηνίζει όλα αυτά, και όχι μόνο αυτά, αλλά και το σκοπό της ερμηνείας των Πατέρων, ότι εκείνο που ζητείται δεν είναι εκείνο που γίνεται, αλλά γιατί γίνεται, λέει ο άγιος Νείλος. Και εκείνος που κάνει κάτι χωρίς να γνωρίζει όσα είπαμε παραπάνω, ίσως να κοπιάζει πολύ, αλλά τίποτε δεν κατορθώνει, όπως λέει ο Μέγας Αντώνιος και ο άγιος Ισαάκ για εκείνους που αγωνίζονται στις σωματικές αρετές, αμελούν όμως την εργασία του νου, αν και αυτό είναι μάλλον το ζητούμενο, όπως λέει ο άγιος Μάξιμος· δώσε, λέει, στο σώμα την κατά δύναμη εργασία, και όλο σου τον αγώνα στρέψε τον στο νου *. Γιατί, λέει, εκείνος που εργάζεται σωματικώς, άλλοτε νικιέται από τη γαστριμαργία και πολυυπνία, από περισπασμό και πολυλογία και απ' αυτά σκοτίζεται ο νους. Άλλοτε πάλι, με την παρατεταμένη νηστεία και αγρυπνία και με τους υπερβολικούς κόπους, θολώνει τη διάνοια. Εκείνος όμως που φροντίζει το νου, θεωρεί, προσεύχεται, θεολογεί και μπορεί να κατορθώσει κάθε αρετή. Γιατί ο φρόνιμος άνθρωπος αγωνίζεται με εμπειρία και επιτηδειότητα να ελαττώσει όσο μπορεί τις ανάγκες του σώματος για να γίνει ολιγομέριμνος ή και αμέριμνος, ώστε να τηρεί τις εντολές, όπως λέει ο Κύριος: «Μη μεριμνάτε κλπ.»(Ματθ.6,25). Όταν είναι κανείς πολυμέριμνος, ούτε τον εαυτό του δεν μπορεί να βλέπει· και πώς μπορεί να βλέπει τις παγίδες του εχθρού που είναι ετοιμασμένες από καιρό;

* Τέταρτη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 63 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 97).

Γιατί ο εχθρός έχει τη συνήθεια να μην κάνει πάντοτε πόλεμο φανερό, όπως λέει ο Χρυσόστομος. Αν έκανε φανερό πόλεμο, τότε δεν θα πέφταμε εύκολα στις παγίδες του πολλοί, ώστε να βρεθούν λίγοι οι σωζόμενοι(Λουκ.13,23), όπως λέει ο Κύριος. Αλλά όταν θελήσει ο εχθρός να ρίξει κάποιον σε μεγάλα αμαρτήματα, τον κάνει πρώτα να αμελεί στα μικρά και αφανή: πριν από τη μοιχεία, τον ρίχνει στο συχνό και ακόλαστο κοίταγμα· πριν από το φόνο, στο μικρό θυμό· πριν από το σκοτισμό του νου, στο μικρό περισπασμό· και πριν από τον περισπασμό, του παρουσιάζει τη δήθεν ανάγκη του σώματος. Γι' αυτό ο Κύριος, που είναι η σοφία του Πατέρα(Α΄ Κορ. 1,24) και προγνωρίζει τα πάντα, προλαμβάνοντας τις πανουργίες του διαβόλου, διατάζει τους ανθρώπους να κόβουν από πριν τις αφορμές, για να μη νομίζομε ότι είναι ευκολοσυγχώρητα τα μικρά και πέφτομε ελεεινά στα φοβερά και μεγάλα αμαρτήματα. Για το λόγο αυτό λέει: «Ακούσατε ότι οι παλιοί (όσοι δηλαδή είχαν το Νόμο) έλαβαν αυτή και αυτή την εντολή· εγώ όμως σας λέω κλπ.»(Ματθ.. 5,21-22).

Εκείνος λοιπόν που έγινε μαθητής του αγίου Ευαγγελίου, οφείλει να προσέχει στα διδάγματα του Σωτήρα και να τα εκτελεί, για να λυτρωθεί από τις παγίδες του εχθρού, και να θεωρεί τις εντολές μεγάλη τιμή και ευεργεσία, γιατί μπορούν με μεγάλη σοφία να σώζουν την ψυχή. Οι εντολές είναι δώρα του Θεού, και πολύ εύλογα, γιατί όπως λέει ο Αδελφόθεος, κάθε καλή προσφορά και κάθε τέλειο δώρημα έρχεται από το Θεό(Ιακ. 1,17). Όπως λέει και ο Δαμασκηνός: «Όρισες τη Μητέρα Σου, Χριστέ, για να πρεσβεύει ευπρόσδεκτα για μας. Με τις προσευχές της, είθε να μας δώσεις το σπλαχνικό Πνεύμα που μεταδίδει αγαθότητα, το οποίο έρχεται από τον Πατέρα δια μέσου Σου.»

Εκείνος που έλαβε το χάρισμα να προσέχει τις θείες Γραφές, όπως λένε οι Πατέρες, βρίσκει κάθε καλό κρυμμένο μέσα σ' αυτές, όπως λέει ο Κύριος: «Όποιος έγινε μαθητής στη βασιλεία των ουρανών»(Ματθ. 13,52), δηλαδή στην κατά Θεόν σχολή και την ανάγνωση των θείων Γραφών.

Γιατί άλλο πρόσωπο φανερώνει η Γραφή στους λοιπούς ανθρώπους, ακόμη και αν νομίζουν ότι γνωρίζουν, και άλλο σ' εκείνον που αφιερώθηκε στην αδιάλειπτη προσευχή, δηλαδή στο να έχει την έννοια του Θεού αντί αναπνοή σε όλα, ακόμη και αν κατά κόσμον είναι άπειρος και αμαθής στα μαθήματα των ανθρώπων, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Στην απλότητα μάλλον και στην ταπείνωση φανερώνεται ο Θεός, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, και όχι στους κόπους και την ανθρώπινη σοφία που καταργείται. Αυτή μάλιστα την αποστρέφεται ο Θεός, αν δε συνοδεύεται με ταπείνωση. Γιατί είναι καλύτερος ο άπειρος στο λόγο και όχι στη γνώση, κατά τον Απόστολο(Β΄ Κορ. 11,6). Επειδή η πνευματική γνώση είναι χάρισμα, ενώ η επιστήμη του λόγου είναι μάθημα ανθρώπινο, όπως και τα λοιπά μαθήματα του κόσμου τούτου, και δεν βοηθεί καθόλου στη σωτηρία της ψυχής. Αυτό γίνεται φανερό από τους Έλληνες.

Η ανάγνωση γίνεται για να θυμούνται εκείνοι που γνωρίζουν τα πράγματα από την πείρα, και για να μαθαίνουν εκείνοι που δεν τα γνωρίζουν. Όταν, λέει ο Μέγας Βασίλειος, βρει ο Θεός την καρδιά καθαρή από όλα τα κοσμικά πράγματα και μαθήματα, τότε σαν πάνω σε άγραφο πίνακα γράφει τα δικά Του δόγματα. Αυτό το λέω για να μη διαβάσει κανείς εκείνα που δεν αρέσουν στο Θεό. Αλλά και αν κάποτε διάβασε από άγνοια, ας αγωνίζεται γρήγορα να τα σβήσει από τη μνήμη του με πνευματική ανάγνωση θείων Γραφών, και μάλιστα εκείνων που τον βοηθούν στη σωτηρία της ψυχής του, ανάλογα με την κατάσταση που έχει φτάσει. Αν είναι ακόμη πρακτικός, να μελετά τους βίους και τους λόγους των Πατέρων· αν η χάρη τον ανύψωσε στη θεία γνώση, ας μελετά όλες τις θείες Γραφές, επειδή μπορεί, κατά τον Απόστολο, να ανατρέψει κάθε τι που ορθώνεται με αλαζονεία αντίθετα στη γνώση του Θεού και να τιμωρεί κάθε παρακοή(Β΄ Κορ. 10, 5-6) και παράβαση, με την πράξη και την αληθινή γνώση των θείων εντολών και δογμάτων του Χριστού. Πέρα απ' αυτά, να μη διαβάζει τίποτε. Ποιά η ανάγκη να λάβει πνεύμα ακάθαρτο αντί Πνεύμα Άγιο; Γιατί σε όποια αναγνώσματα σχολάζει κανείς, αυτών το πνεύμα θέλει να έχει, αν και δεν του φαίνεται κακό αυτό, όπως φαίνεται σ' εκείνους που έχουν πείρα.

Η κατά Θεόν ανάγνωση

Η κατά Θεόν ανάγνωση πρέπει να γίνεται για να μην περιπλανιέται ο νους εδώ και εκεί. Αυτή είναι η αρχή της σωτηρίας, γιατί ο εχθρός μισεί, καθώς λέει ο Σολομών, τον ήχο που προειδοποιεί για τον ερχομό του(Παροιμ. 11,15)· όπως και ο ρεμβασμός της διάνοιας είναι η αρχή της αμαρτίας, καθώς λέει ο άγιος Ισαάκ. Εκείνος που θέλει να αποφύγει την αμαρτία τελείως, πρέπει το πιο πολύ να μένει στο κελί του. Αν τον κυριεύει η ακηδία, ας εργάζεται λίγο, όπως και ο απαθής και ο γνωστικός, για ωφέλεια άλλων και βοήθεια κάποιων ασθενών. Έτσι έκαναν οι μεγάλοι Πατέρες από συγκατάβαση και εξομοιώνονταν με τους εμπαθείς, από ταπεινοφροσύνη, γιατί μπορούσαν παντού να έχουν το Θεό μέσα τους και να σχολάζουν στην κατά Θεόν θεωρία, ακόμα και στο εργόχειρο και στην αγορά, όπως λέει ο μέγας Βασίλειος για τους πάρα πολύ τέλειους, ότι «αυτοί και ανάμεσα στο πλήθος είναι πάντοτε σαν μόνοι στον εαυτό τους και στο Θεό». Εκείνος τώρα που δεν τα έχει ακόμη αυτά, αλλά θέλει να δώσει διαζύγιο στην ακηδία, οφείλει να απορρίπτει κάθε συναναστροφή με τους ανθρώπους και τον υπέρμετρο ύπνο και να την αφήσει να του λιώσει το σώμα και την ψυχή, μέχρις ότου βαρεθεί και φύγει, διαπιστώνοντας την υπομονή του στην κατά Θεόν ακατάπαυστη σχολή και στην ανάγνωση και στην καθαρή προσευχή. Γιατί όταν ο εχθρός δει ότι είναι ικανός να κατορθώσει κάτι, εξακολουθεί να πολεμά· αλλιώς, υποχωρεί, ή τελείως ή προσωρινά. Γι' αυτό οφείλει εκείνος που θέλει να νικήσει τους εχθρούς, να έχει μεγάλη υπομονή· όποιος υπομείνει ως το τέλος, αυτός θα σωθεί(Ματθ. 10,22). «Είναι δίκαιο για το Θεό, λέει ο Απόστολος, να ανταποδώσει θλίψη σ' όσους μας λυπούν, και σ' εμάς που θλιβόμαστε, ανακούφιση»(Β΄ Θεσ. 1, 6-7).

Δεν είναι κακό κανένα πράγμα που γίνεται σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, με ταπείνωση. Αλλά έχουν διαφορές τα πράγματα και τα έργα. Κάθε τι λοιπόν που είναι παραπάνω από την ανάγκη, γίνεται εμπόδιο σ' εκείνον που θέλει να σωθεί, δηλαδή κάθε τι που δεν χρησιμεύει για τη σωτηρία της ψυχής, ή για τη σωματική ζωή. Δεν είναι τα φαγητά, αλλά η γαστριμαργία το κακό· ούτε τα χρήματα, αλλά η προσκόλληση σ' αυτά· ούτε ο λόγος, αλλά η αργολογία· ούτε τα ευχάριστα του

κόσμου, αλλά η ακράτεια· ούτε η αγάπη στους δικούς μας, αλλά η προερχόμενη απ' αυτήν παραμέληση στην ευαρέστηση του Θεού· ούτε τα ενδύματα, όσα χρειάζονται να σκεπαστούμε και να αποφύγομε το κρύο και τη ζέστη, αλλά τα περιττά και πολυτελή· ούτε τα σπίτια για να αποφεύγομε το κρύο, τη ζέστη και τους εχθρούς, θηρία και ανθρώπους, αλλά τα διόροφα και τριόροφα, τα μεγάλα και πολυδάπανα· ούτε το να έχει κανείς κάτι, αλλά το να μην το έχει για αναγκαία χρήση· ούτε το να έχουν βιβλία οι πολύ ακτήμονες, αλλά το να μην τα έχουν για την κατά Θεόν ανάγνωση· ούτε οι φίλοι, αλλά οι φίλοι που δεν προξενούν ψυχική ωφέλεια. Ούτε η γυναίκα είναι κάτι κακό, αλλά η πορνεία· ούτε ο πλούτος, αλλά η φιλαργυρία· ούτε το κρασί, αλλά η μέθη· ούτε ο φυσικός θυμός που δόθηκε για τον κολασμό της αμαρτίας, αλλά η χρήση του κατά των συνανθρώπων· ούτε η εξουσία, αλλά η φιλαρχία· ούτε η δόξα, αλλά η φιλοδοξία και η χειρότερη απ' αυτήν, κενοδοξία· ούτε το ν' αποκτήσει κανείς αρετή, αλλά το να νομίζει ότι την έχει· ούτε η γνώση, αλλά το να νομίζει κανείς ότι είναι γνωστικός, και το χειρότερο, να μη γνωρίζει κανείς την άγνοιά του· ούτε η αληθινή γνώση, αλλά η ψεύτικη. Ούτε ο κόσμος είναι κακός, αλλά τα πάθη· ούτε η φύση, αλλά τα παρά φύση· ούτε η ομόνοια, αλλά εκείνη που γίνεται για κακό και όχι προς ψυχική σωτηρία· ούτε τα μέλη του σώματος, αλλά η παράχρησή τους. Η όραση δηλαδή δεν έγινε για να επιθυμούμε εκείνα που δεν πρέπει, αλλά για να βλέπομε τα κτίσματα και να δοξάζομε το Δημιουργό, ώστε να βαδίζομε σωστά προς τα συμφέροντα της ψυχής και του σώματός μας· ούτε τ' αυτιά για να ακούμε καταλαλιές και μωρολογίες, αλλά για να ακούμε το λόγο του Θεού και τις λαλιές των ανθρώπων, των πουλιών κλπ., και να δοξάζομε τον Ποιητή τους· ούτε η όσφρηση είναι για να εκθηλύνει την ψυχή και να τη χαλαρώνει από τα αρώματα, όπως λέει ο Θεολόγος, αλλά για να αναπνέομε και να δεχόμαστε τον αέρα που μας χαρίζει ο Θεός και να τον δοξάζομε γι' αυτό, γιατί χωρίς αέρα δεν μπορεί να ζήσει σωματικά ούτε άνθρωπος, ούτε ζώο.

Και θαυμάζω τη σοφία του Ευεργέτη, πως τα πιο αναγκαία πράγματα βρίσκονται εύκολα από όλους, δηλαδή ο αέρας, η φωτιά, το νερό, το χώμα. Και όχι μόνο αυτά, αλλά και εκείνα που μπορούν να σώσουν την ψυχή, τα έκανε ευκολότερα από τα άλλα πράγματα, ενώ εκείνα που κολάζουν την ψυχή, τα έκανε δυσκολότερα. Η φτώχεια, για παράδειγμα, πιο εύκολα σώζει την ψυχή, ενώ ο πλούτος γίνεται εμπόδιο σωτηρίας σε πολλούς. Όμως τη φτώχεια τη βρίσκει όποιος να είναι, ενώ ο πλούτος δεν είναι στο χέρι μας να τον αποκτήσομε. Έπειτα η περιφρόνηση, η ταπείνωση, η υπομονή, η υπακοή, η υποταγή, η εγκράτεια, η νηστεία, η αγρυπνία, το κόψιμο του θελήματος, η σωματική ασθένεια, η ευχαριστία σε όλα αυτά, οι πειρασμοί, οι ζημίες, η στέρηση των αναγκαίων, η αποχή από τα ευχάριστα, η γύμνια, η μακροθυμία και γενικά όλα τα έργα που γίνονται για το Θεό, και ανεμπόδιστα είναι και κανείς δεν τα διεκδικεί, αλλά μάλλον τα παραχωρεί σ' εκείνους που θέλουν να τα έχουν, είτε θεληματικά έρχονται, είτε αθέλητα. Εκείνα που συντείνουν στην απώλεια της ψυχής είναι δυσεύρετα· όπως ο πλούτος, η δόξα, η υπερηφάνεια, η ακαταδεξία, η εξουσία, η αρχή, η ακράτεια, η πολυφαγία, η πολυυπνία, το να κάνει κανείς ό,τι θέλει, η υγεία και η δύναμη του σώματος, η δίχως δεινά ζωή, τα κέρδη, το να έχει κανείς όσα επιθυμεί, η απόλαυση εκείνων που φέρνουν ευχαρίστηση, τα πολλά και πολυτελή ρούχα και σκεπάσματα και τα όμοια, για τα οποία πολύς ο αγώνας, λιγοστή η απόκτηση και πρόσκαιρη η ωφέλεια. Και είναι μεγάλη η θλίψη γι' αυτά, αλλά μικρή η απόλαυση, γιατί και εκείνοι που τα έχουν και εκείνοι που δεν τα έχουν, αλλά τα επιθυμούν, δοκιμάζουν πολλή στενοχώρια, αν και κανένα δεν είναι κακό, αλλά κακό είναι η παράχρησή τους, όπως ειπώθηκε.

Έτσι τα χέρια και τα πόδια δε μας δόθηκαν για να κλέβομε και ν' αρπάζομε και να τα σηκώνομε εναντίον των άλλων, αλλά για να τα χρησιμοποιούμε κατά Θεόν, για ελεημοσύνη στους φτωχούς οι πιο ασθενείς ψυχικώς για τελειότητά μας και για βοήθεια όσων έχουν ανάγκη, οι δε πιο δυνατοί στην ψυχή και το σώμα με την ακτημοσύνη και τη μίμηση του Χριστού και των αγίων Του μαθητών, για να δοξάζομε το Θεό και να θαυμάζομε τη σοφία που είναι κρυμμένη στα μέλη μας. Πώς δηλαδή, αυτά τα χέρια μας και τα μικρά μας δάχτυλα είναι έτοιμα για κάθε επιστήμη και εργασία, γραφή και τέχνη με την πρόνοια του Θεού. Από τα οποία προέρχονται η γνώση των αναρίθμητων τεχνών και γραφών, της σοφίας και των θεραπευτικών φαρμάκων, των γλωσσών και των διαφόρων γραμμάτων. Και γενικά όλα όσα έχουν γίνει και γίνονται και θα γίνουν, μας έχουν χαριστεί από απέραντη αγαθότητα και πάντοτε μας δίνονται για να ζήσομε σωματικώς και να

σωθούμε ψυχικώς, αν τα χρησιμοποιήσομε σύμφωνα με το σκοπό του Θεού και Τον δοξάζομε με όλη την ευγνωμοσύνη μας. Αλλιώς, ξεπέφτομε και χανόμαστε και όλα συντελούν σε θλίψη κατά την παρούσα ζωή, αλλά και σε αιώνια κόλαση κατά τη μέλλουσα, όπως προείπαμε.

Η αληθινή διάκριση

Εκείνος που με τη χάρη του Θεού έλαβε χάρισμα διακρίσεως για τη μεγάλη του ταπεινοφροσύνη, έχει χρέος να φυλάει με όλη του τη δύναμη αυτό το χάρισμα, ώστε να μην κάνει τίποτε χωρίς διάκριση, για να μην αμαρτάνει εν γνώσει του από αμέλεια και προξενεί μεγαλύτερη καταδίκη στον εαυτό του. Εκείνος που δεν έλαβε ακόμη αυτό το χάρισμα, έχει χρέος να μην επιμείνει διόλου σε νόημα ή λόγο ή έργο χωρίς να ρωτήσει τους έμπειρους, και χωρίς βέβαιη πίστη και καθαρή προσευχή, δίχως τα οποία δεν μπορεί ν' ανεβεί αληθινά στη διάκριση.

Η διάκριση γεννιέται από την ταπεινοφροσύνη και γεννά τη διόραση, όπως λένε ο Μωυσής και ο Ιωάννης της Κλίμακος, ώστε αυτός που την έχει, να προβλέπει τις κρυφές δολοπλοκίες του διαβόλου και να κόβει τις αφορμές τους πριν εκδηλωθούν· όπως λέει ο Δαβίδ: «Τα μάτια μου παρατήρησαν τους εχθρούς μου»(Ψαλμ. 53,9). Σημάδια της διακρίσεως είναι το να γνωρίζει κανείς αληθινά τα καλά και τα κακά. Επίσης να γνωρίζει το θέλημα του Θεού σε όλα τα ζητήματα. Της διοράσεως σημάδια είναι το να γνωρίζει και τα σφάλματά του πριν φτάσουν στην πράξη, και εκείνα που γίνονται από εξαπάτηση των δαιμόνων. Έπειτα, να γνωρίζει και τα μυστήρια που κρύβονται στις θείες Γραφές και στα αισθητά κτίσματα. Σημάδι έχει και η μητέρα τους η ταπείνωση, όπως προειπώθηκε, και γνωρίζεται από αυτό. Αν είναι δηλαδή κανείς ταπεινόφρων, οφείλει να έχει κάθε αρετή και, νιώθοντας πως χρωστά περισσότερα, να πιστεύει ότι αληθινά είναι κατώτερος από όλη την κτίση. Αν όμως δεν αισθάνεται έτσι, τότε και μόνον αυτό είναι σημάδι ότι είναι χειρότερος από όλη την κτίση, και αν ακόμη φαίνεται να έχει ισάγγελη ζωή. Γιατί ο πραγματικός άγγελος, ύστερα από τόσες αρετές και τόση σοφία, δεν μπορούσε να αρέσει στον Ποιητή χωρίς ταπείνωση. Τι λοιπόν μπορεί να πει εκείνος που νομίζει ότι είναι άγγελος, χωρίς ταπείνωση, η οποία είναι αιτία όλων των αγαθών που υπάρχουν ή θα υπάρξουν; Από αυτήν γεννιέται η διάκριση που φωτίζει τα πέρατα και χωρίς την οποία όλα είναι σκοτεινά. Η διάκριση είναι και λέγεται φως, και γι' αυτό πριν από κάθε λόγο και έργο έχομε ανάγκη απ' αυτό το φως, για να βλέπομε τα λοιπά και να θαυμάζομε. Να θαυμάζομε και το Θεό, που την πρώτη και κύρια ημέρα δημιούργησε το φως(Γέν. 1,3), για να μη μείνουν όσα θα γίνονταν έπειτα σκοτεινά σαν να μην υπήρχαν, όπως λέει ο Δαμασκηνός.

Φως λοιπόν, όπως προειπώθηκε, είναι η διάκριση, από την οποία γεννιέται η διόραση, που είναι το αναγκαιότερο απ' όλα τα χαρίσματα. Τι είναι βέβαια πιο αναγκαίο από το να βλέπει κανείς τις απάτες των δαιμόνων και να φυλάει την ψυχή του με τη βοήθεια της χάρης; Πιο αναγκαία πάλι από όλες τις πνευματικές εργασίες είναι η καθαρότητα της συνειδήσεως, λέει ο άγιος Ισαάκ, και ο αγιασμός του σώματος, χωρίς τον οποίο κανείς δε θα δει τον Κύριο(Εβρ. 12,14), όπως λέει ο Απόστολος.

Απόρριψη της απογνώσεως

Δεν πρέπει όμως ν' απελπιζόμαστε, όταν δεν είμαστε όπως πρέπει να είμαστε. Κακό είναι βέβαια, άνθρωπε, που αμάρτησες. Γιατί όμως αδικείς το Θεό και από άγνοιά σου τον νομίζεις αδύνατο; Μήπως δεν μπορεί να σώσει την ψυχή σου Εκείνος που έκανε για σένα αυτόν τον τόσο μεγάλο κόσμο που βλέπεις; Κι αν πεις ότι "αυτό μάλλον καταδίκη μου είναι, όπως και η συγκατάβασή Του", μετανόησε και δέχεται τη μετάνοιά σου, όπως του ασώτου(Λουκ. 15,20) και της πόρνης(Λουκ. 7,47-48). Αν ούτε αυτό δεν μπορείς να κάνεις, αλλά από συνήθεια αμαρτάνεις σ' εκείνα που δεν θέλεις, έχε ταπείνωση σαν τον τελώνη(Λουκ. 18,13) και αυτό είναι αρκετό για τη σωτηρία σου. Γιατί εκείνος που αμαρτάνει χωρίς να μετανοεί, αλλά δεν απελπίζεται, εξ ανάγκης βάζει τον εαυτό του κάτω απ' όλη την κτίση και δεν τολμά να κατακρίνει ή να κατηγορήσει κανένα άνθρωπο. Θαυμάζει μάλλον τη φιλανθρωπία του Θεού και νιώθει ευγνωμοσύνη προς τον Ευεργέτη και αλλά πολλά καλά μπορεί να έχει. Και μ' όλο που είναι υποχείριος του διαβόλου προς την

αμαρτία, ωστόσο πάλι από το φόβο του Θεού παρακούει τον εχθρό που τον σπρώχνει στην απόγνωση, και γι’ αυτό είναι κάπως με το Θεό, αν έχει ευγνωμοσύνη, ευχαριστία, υπομονή, φόβο Θεού, και αν δεν κρίνει κανένα για να μην κριθεί(Ματθ. 7,1), τα οποία είναι πάρα πολύ αναγκαία.

Όπως λέει ο Χρυσόστομος για τη γέεννα, αυτή σχεδόν μας ευεργετεί περισσότερο από τη βασιλεία των ουρανών· γιατί εξαιτίας της πολλοί μπαίνουν στη βασιλεία, ενώ λόγω της βασιλείας λίγοι, με τη φιλανθρωπία βέβαια του Θεού. Αυτό γιατί η πρώτη μας διώχνει με το φόβο, ενώ η άλλη μας αγκαλιάζει, και σωζόμαστε και με τα δύο, με τη χάρη του Χριστού. Όπως εκείνοι που πολεμούνται από πολλά πάθη, ψυχικά και σωματικά, στεφανώνονται αν κάνουν υπομονή και δεν παραδίνουν το αυτεξούσιό τους από αμέλεια, ούτε απελπίζονται, έτσι και εκείνος που πέτυχε την απάθεια με ασφάλεια και ανακούφιση, ξεπέφτει γρήγορα αν δεν ομολογεί τις ευεργεσίες πάντοτε με το να μην κατακρίνει κανένα. Αν τολμήσει τέτοιο πράγμα, είναι σαν να δείχνει ότι με τη δική του δύναμη απέκτησε τον πλούτο της απάθειας, μας λέει ο άγιος Μάξιμος. Και όπως διατρέχει μεγάλο κίνδυνο όποιος είναι ακόμη εμπαθής και άμοιρος από το φωτισμό της γνώσεως, αν είναι πνευματικός οδηγός άλλων, λέει ο Δαμασκηνός, έτσι και εκείνος που έλαβε από το Θεό απάθεια και πνευματική γνώση, αν δεν ωφελήσει και άλλες ψυχές.

Τίποτε άλλο δεν συμφέρει στον ασθενή όσο η φυγή στην ησυχία, ούτε στον εμπαθή και στερημένο από γνώση όσο η υποταγή. Δεν υπάρχει άλλο καλύτερο από το να γνωρίζει κανείς την αδυναμία και άγνοιά του, ούτε χειρότερο από το να τα αγνοεί. Δεν υπάρχει άλλο πάθος πιο μισητό από την υπερηφάνεια, ούτε πιο γελοίο από τη φιλαργυρία, η οποία είναι ρίζα όλων των κακών(Α΄ Τιμ. 6,10)· και είναι γελοίο, γιατί άνθρωποι που με πολύ κόπο απέκτησαν χρήματα φτιαγμένα από το μέταλλο της γης, τα ξανακρύβουν πάλι στη γη άπρακτα. Γι’ αυτό λέει ο Κύριος: «Μη μαζεύετε πλούτη στη γη κλπ.», και: «Όπου είναι τα πλούτη σας, εκεί θα είναι και η καρδιά σας»(Ματθ. 6,19 και 21). Γιατί σ’ εκείνα που πολυκαιρίζει ο νους του ανθρώπου, σ’ αυτά και σύρεται με πόθο από τη συνήθεια, είτε στα γήινα πράγματα, είτε στα πάθη, είτε στα ουράνια και αιώνια αγαθά. Η συνήθεια όταν πολυκαιρίσει, αποκτά δύναμη φύσεως, λέει ο Μέγας Βασίλειος. Κι όταν είναι κανείς ασθενής, τότε οφείλει να προσέχει περισσότερο στη μαρτυρία της συνειδήσεως, για να ελευθερώσει την ψυχή του από κάθε καταδίκη, μήπως φτάσει το τέλος της ζωής και μέλλει να μετανοεί ανώφελα και να θρηνεί αιώνια. Εκείνος λοιπόν που δεν μπορεί να υποστεί για το Χριστό αισθητό θάνατο όπως Εκείνος, πρέπει να υπομένει τουλάχιστον τον κατά προαίρεση θάνατο νοητώς. Και θα είναι μάρτυρας κατά τη συνείδηση, με το να μην υποταχθεί στους δαίμονες και στα θελήματα που τον πολεμούν, αλλά να τους νικά, όπως οι άγιοι Μάρτυρες και οι όσιοι Πατέρες· γιατί οι πρώτοι μαρτύρησαν αισθητά, ενώ οι άλλοι νοητά. Λίγο λοιπόν αν βιάσει κανείς τον εαυτό του, νίκησε τον εχθρό· ή λίγο αν αμελήσει και σκοτισθεί, χάθηκε.

Σύντομος δρόμος προς απόκτηση των αρετών και αποχή των παθών

Τίποτε άλλο δεν σκοτίζει το νου, λέει ο Μέγας Βασίλειος, όσο η πονηρία, και τίποτε δε φωτίζει το νου, όσο η ανάγνωση στην ησυχία. Τίποτε δεν οδηγεί πιο γρήγορα στον πόνο της ψυχής, όσο η ενθύμηση του θανάτου. Τίποτε δεν οδηγεί σε αφανή προκοπή, όσο η αυτομεμψία και το κόψιμο των θελημάτων· ούτε σε αφανή απώλεια, όσο η οίηση και η αυταρέσκεια· τίποτε δεν προξενεί την αποστροφή του Θεού και την τιμωρία του ανθρώπου, όσο ο γογγυσμός· ούτε την ευκολία στην αμαρτία, όσο η σύγχυση και η πολυλογία. Δεν υπάρχει άλλος συντομότερος δρόμος για την απόκτηση της αρετής, από τη μόνωση και τη συγκέντρωση του νου. Ούτε για την ευγνωμοσύνη και την ευχαριστία, από τη μελέτη των δωρεών του Θεού και των δικών μας αμαρτιών. Ούτε για την αύξηση των ευεργεσιών, από τον έπαινό τους. Τίποτε άλλο δεν προσφέρει τόσο συχνά σωτηρία ακούσια, όσο οι πειρασμοί. Ούτε υπάρχει πιο σύντομος δρόμος προς το Χριστό, δηλαδή προς την απάθεια και τη σοφία του Πνεύματος, από το βασιλικό δρόμο, εκείνον δηλαδή που σε όλα απέχει από υπερβολές και ελλείψεις. Ούτε άλλη αρετή μπορεί να επιτύχει το θείο θέλημα τόσο, όσο η ταπεινοφροσύνη και η εγκατάλειψη κάθε δικού μας νοήματος και θελήματος. Ούτε υπάρχει άλλος συνεργός σε κάθε καλό έργο, σαν την καθαρή προσευχή. Ούτε άλλο εμπόδιο για απόκτηση των αρετών, σαν τον περισπασμό και το μετεωρισμό της διάνοιας, έστω κι αν είναι σε πολύ μικρό

βαθμό.

Όση καθαρότητα έχει κανείς, τόσο φαίνεται ότι αμαρτάνει πιο πολύ, γιατί βλέπει. Και όσο πιο πολύ αμαρτάνει, τόσο σκοτίζεται, και ας φαίνεται ότι έχει καθαρότητα. Και πάλι, όση γνώση έχει, τόσο φαίνεται σαν να μην έχει. Και όσο δε γνωρίζει την άγνοιά του και τη μερική πνευματική του γνώση, τόσο νομίζει πώς είναι γνωστικός. Και όσο υπομένει τις θλίψεις ο αγωνιστής, στο βαθμό αυτό θα νικήσει τον εχθρό. Και όσο καλό αγωνίζεται κανείς να κάνει σε μία ημέρα, τόσο χρεωστεί όλες τις ημέρες της ζωής του, λέει ο άγιος Μάρκος *. Αν δηλαδή δική του είναι η δύναμη και η προθυμία, η χάρη είναι του Θεού. Και γι’ αυτό, αφού μπορούσε όταν ήρθε η χάρη, τι καύχηση μπορεί να έχει ο άνθρωπος αυτός; Επειδή νομίζει ότι μπορεί μόνος του να κάνει κάτι καλό, και κατακρίνει άδικα εκείνους που δεν μπορούν. Εκείνος που απαιτεί κάτι από τον πλησίον του, είναι πιο δίκαιο να απαιτεί από τον εαυτό του μάλλον. Όπως εκείνοι που αμαρτάνουν οφείλουν να τρέμουν γιατί παρόργισαν το Θεό, έτσι και αυτοί που τους σκέπασε και τους φύλαξε η χάρη για την αδυναμία τους και την ετοιμότητά τους προς απόγνωση, οφείλουν να τρέμουν περισσότερο γιατί χρεωστούν πολλά. Και όσο μεγάλος γκρεμός είναι η άγνοια των Γραφών, λέει ο άγιος Επιφάνιος, τόσο μεγαλύτερο κακό είναι η εν γνώσει παράβαση.

* Τα 226 κεφάλαια κλπ., κεφ. 43-44 (Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 146).

Είναι σπουδαιότερο να ευεργετεί κανείς μιά ψυχή με το λόγο παρά με την προσευχή και να κάνει υπομονή όταν αδικείται από τον πλησίον του, για να μη στενοχωρείται αυτός που αδικεί, αλλά να του ικανοποιήσει το θέλημα στον καιρό της ταραχής του, όπως λέει ο άγιος Δωρόθεος, και έτσι να σηκώνει το βάρος του πλησίον από ευσπλαχνία για την ψυχή του και να προσεύχεται γι’ αυτόν, ποθώντας τη σωτηρία του και οποιοδήποτε άλλο αγαθό, σωματικό και ψυχικό. Και αυτή είναι η καθαρή ανεξικακία, η οποία καθαρίζει την ψυχή και την ανυψώνει στο Θεό. Γιατί η θεραπεία του ανθρώπου είναι ανώτερη από κάθε εργασία και κάθε αρετή. Ούτε υπάρχει μεγαλύτερη και τελειότερη μεταξύ των αρετών από την αγάπη του πλησίον. Σημάδι της αγάπης αυτής είναι όχι μόνο το να μην έχει κανείς κάτι που ο άλλος το έχει ανάγκη, αλλά και το θάνατο γι’ αυτόν να υπομένει με χαρά, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου(Ιω. 15,13), και αυτά να τα θεωρεί σαν χρέος· και εύλογα. Γιατί καθένας χρεωστεί να αγαπά τον πλησίον μέχρι θανάτου όχι μόνο γιατί έχει την ίδια φύση μ’ αυτόν, αλλά και για το υπέρτιμο αίμα που έχυσε για μας ο Χριστός, που έδωσε και την εντολή της αγάπης του πλησίον. Μην είσαι φίλαυτος, λέει ο άγιος Μάξιμος *, και θα είσαι φιλόθεος· μη γίνεσαι αυτάρεσκος, και θα είσαι φιλάδελφος. Η αγάπη λοιπόν αυτή προξενείται από την ελπίδα. Η ελπίδα είναι να πιστεύει κανείς αδίστακτα με όλη τη διάνοια, ότι οπωσδήποτε θα επιτύχει εκείνο που ελπίζει. Και αυτή πάλι γεννιέται από τη βέβαιη πίστη, δηλαδή από το να μη φροντίζει κανείς διόλου για τη ζωή του ή το θάνατό του, αλλά όλη τη φροντίδα να την αφήσει στο Θεό, όπως προείπαμε για εκείνον που θέλει να επιτύχει την απάθεια με τα σημάδια, στα οποία η πίστη είναι θεμέλιο. Όποιος έχει αυτή την πίστη, οφείλει να σκέφτεται ότι όπως ο Θεός δημιούργησε τα πάντα και μαζί με αυτά, κι εμάς από την ανυπαρξία από άκρα αγαθότητα, έτσι θα οικονομήσει οπωσδήποτε και την ψυχή και το σώμα μας, όπως Αυτός γνωρίζει.

* Τέταρτη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 37 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 94).

Η απόκτηση της αληθινής πίστεως

Η αληθινή πίστη είναι θεμέλιο όλων των αγαθών και θύρα των μυστηρίων του Θεού και νίκη άκοπη των εχθρών, και πιο αναγκαία από κάθε άλλη αρετή, και φτερά της προσευχής, και κατοίκηση του Θεού μέσα στην ψυχή. Γι’ αυτό όποιος ποθεί να την αποκτήσει, έχει χρέος να υπομένει κάθε δοκιμασία που θα του έρθει από τους εχθρούς και από τους πολλούς και ποικίλους λογισμούς, για τους οποίους κανείς δεν μπορεί να εννοήσει τελείως, ούτε να μιλά γι’ αυτούς, ή να τους βρεί, παρά μονάχα ο εφευρέτης της κακίας διάβολος. Αλλά ας έχει θάρρος ο άνθρωπος αυτός· γιατί αν νικήσει τους πειρασμούς που έρχονται κατεπάνω του με τόση βία και συγκρατεί το νου του ώστε να μην υποχωρήσει στους λογισμούς που φυτρώνουν μέσα στην καρδιά του, θα νικήσει με μια όλα τα πάθη. Γιατί δεν είναι αυτός που νίκησε, αλλά ο Χριστός που ήρθε μέσα του με την πίστη. Γι’ αυτούς τους ανθρώπους λέει ο Χριστός ότι «όποιος έχει πίστη σαν κόκκο σιναπιού

κλπ.»(Λουκ. 17,6).

Αλλά και αν ο λογισμός του εξασθενήσει και υποχωρήσει, να μη δειλιάσει, ούτε να απελπιστεί, ούτε να νομίζει ότι προέρχονται από την ψυχή του εκείνα που λέγονται από τον αρχηγό του κακού, τον διάβολο. Αλλά να πράττει με επιμέλεια και υπομονή την κατά δύναμη εργασία των αρετών και τη φύλαξη των εντολών, με ησυχία και σχολή κατά Θεόν και αποχή από εκούσιους λογισμούς, ώστε αφού κινήσει ο εχθρός κάθε μηχανή και φαντασία νύχτα και ημέρα και δει ότι δεν προσέχει στα παιχνίδια και τα σχήματα και όλα τα νοήματα με τα οποία προσπαθεί να τον τρομάξει, ενώ δεν είναι άλλο παρά ψεύτικα παιχνίδια, να βαρεθεί και να φύγει. Και αφού μάθει με την πείρα ο εργάτης των εντολών του Χριστού την αδυναμία του εχθρού, δεν φοβάται πλέον τις μηχανές του, αλλά κάνει ανεμπόδιστα ό,τι θέλει κατά το θέλημα του Θεού, γιατί με την πίστη στερεώνεται και βοηθείται από το Θεό, στον οποίο πίστεψε, όπως είπε ο Κύριος: «Όλα είναι δυνατά σ' όποιον πιστεύει»(Μαρκ. 9,23). Επειδή δεν είναι αυτός που πολεμά τον εχθρό, αλλά ο Θεός που φροντίζει γι' αυτόν μέσω της πίστεως, όπως λέει και ο Προφήτης: «Έχεις τον Ύψιστο ως καταφύγιό σου κλπ.»(Ψαλμ. 90,9).

Ένας τέτοιος άνθρωπος δεν φροντίζει πλέον καθόλου για τίποτε, γιατί γνωρίζει ότι «το ιππικό ετοιμάζεται για πόλεμο, αλλά από τον Κύριο θα έρθει η νίκη»(Παροιμ. 21,31), όπως λέει ο Σολομών. Και με την πίστη έχει τόλμη και επιχειρεί τα πάντα, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ: «Απόκτησε πίστη και με αυτή θα καταπατήσεις τους εχθρούς σου». Γιατί δε ζει σαν αυτεξούσιος, αλλά οδηγείται σαν κάποιο κτήνος από το θέλημα του Θεού, όπως λέει ο Προφήτης: «Έγινα κοντά σου όπως το κτήνος και είμαι παντοτινά μαζί σου»(Ψαλμ. 72, 22-23). «Θέλεις, —λέει στό Θεό— να με αναπαύσεις δίνοντάς μου τη γνώση Σου; δεν αντιλέγω. Θέλεις πάλι για χάρη ταπεινώσεως να παραχωρήσεις να έχω πειρασμούς; Είμαι επίσης σύμφωνος· δεν έχω τίποτε δικό μου να κάνω. Χωρίς Εσένα ούτε θα ερχόμουν από το μηδέν στην ύπαρξη, ούτε να ζήσω, ούτε να σωθώ μπορώ. Ό,τι θέλεις, κάνε στό πλάσμα Σου. Πιστεύω ότι επειδή είσαι αγαθός, θα κάνεις αγαθά σ' εμένα με τους τρόπους της θείας οικονομίας Σου, και αν ακόμη για το συμφέρον μου δεν τα γνωρίζω. Μα ούτε και είμαι άξιος να τα μάθω, ούτε ζητώ να τα μάθω για να έχω ανακούφιση· ίσως να μη με συμφέρει. Ούτε τολμώ να ζητήσω ελάφρυνση από κάποιο πόλεμο, μ' όλο που είμαι αδύνατος και με καταπονούν όλα, αφού δε γνωρίζω τι με συμφέρει. Εσύ γνωρίζεις τα πάντα, και όπως γνωρίζεις, κάνε· μόνο να μην αποτύχω ό,τι και αν συμβεί, αλλά είτε θέλω, είτε δεν θέλω, σώσε με· κι αυτό πάλι αν σου αρέσει. Εγώ δεν έχω δικό μου θέλημα. Είμαι μπροστά Σου σαν άψυχος. Την ψυχή μου εμπιστεύομαι στα αμόλυντα χέρια Σου, και σ' αυτή τη ζωή και στη μέλλουσα. Εσύ Κύριε όλα μπορείς και όλα γνωρίζεις και κάθε καλό θέλεις για όλους, και ποθείς πάντοτε τη σωτηρία μου. Και αυτό είναι φανερό από όλες τις ευεργεσίες, που έκανες και κάνεις πάντοτε σ' εμάς κατά χάρη, φανερά και κρυφά, όσες γνωρίζομε και όσες δεν γνωρίζομε, και από την ακατανόητη συγκατάβασή Σου σ' εμάς, Υιέ και Λόγε του Θεού. Εγώ όμως ποιος είμαι που τολμώ να αναφέρομαι σε Σένα, καρδιογνώστη; Αλλά τα λέω αυτά για να γνωστοποιήσω στον εαυτό μου και στους εχθρούς ότι σε Σένα καταφεύγω, το λιμάνι της σωτηρίας μου. Ιδού έμαθα από τη χάρη Σου ότι Συ είσαι ο Θεός μου, και δεν τολμώ πλέον να λέω πολλά, αλλά θέλω μόνο να παρουσιάσω μπροστά σε Σένα το νου μου αργό, κουφό και άλαλο. Όχι εγώ, η χάρη Σου εργάζεται το παν. Γιατί δεν γνωρίζω να έκανα ποτέ κανένα καλό, παρά πλήθη κακών, και γι' αυτά πέφτω μπροστά σε Σένα με το σχήμα του δούλου, επειδή με αξίωσες να μετανοώ και επειδή είμαι δούλος Σου και παιδί της δούλης Σου(Ψαλμ.115,7). Αλλά μη με αφήσεις Κύριε μου, Κύριε Ιησού Χριστέ, Θεέ μου, να κάνω ή να λέω ή να σκέφτομαι εκείνα που δεν θέλεις, γιατί μου φτάνει το πλήθος των προηγουμένων μου αμαρτιών· όπως θέλεις, ελέησέ με. Αμάρτησα, ελέησέ με όπως γνωρίζεις. Πιστεύω Κύριε ότι ακούς την ελεεινή μου αυτή φωνή. Βοήθησέ με στην απιστία μου(Μαρκ. 9,24), Εσύ που μου χάρισες τη ζωή και με αξίωσες να είμαι Χριστιανός. Το θεωρώ πολύ μεγάλο, όπως λέει ο Ιωάννης ο Καρπάθιος *, που με κάλεσες να γίνω μοναχός και Χριστιανός. Όπως είπες, Κύριε, σε κάποιον από τους δούλους Σου: "Είναι μεγάλη τιμή σου το ότι καλείσαι με το όνομά Μου"(Ησ. 49,6). Αυτό είναι καλύτερο σε μένα από όλες τις βασιλείες της γης και του ουρανού, μόνο να μην αποτύχω να καλούμαι με το γλυκύτατο όνομά Σου. Πολυέλεε Κύριε, σε ευχαριστώ, κλπ.», όπως τα έχομε γράψει προηγουμένως.

* Προς τους μοναχούς της Ινδίας, κεφ. 44 (Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 338).

Όπως λοιπόν άλλα αναγνώσματα αρμόζουν στον πρακτικό και άλλα λόγια και δάκρυα και προσευχή, έτσι κι αυτή είναι διαφορετική πίστη από την πρώτη που γεννά την ησυχία. Γιατί εκείνη είναι πίστη της ακοής, ενώ αυτή είναι της θεωρίας, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, και η θεωρία είναι πιο σίγουρη από την ακοή. Από τη φυσική γνώση γεννιέται η πρώτη και κοινή πίστη των ορθοδόξων, από την οποία γεννιέται η κατά Θεόν σχολή, όπως είπαμε, η νηστεία, η αγρυπνία, η ανάγνωση, η ψαλμωδία, η προσευχή και η ερώτηση των εμπείρων. Και από όλα αυτά γεννιούνται οι αρετές της ψυχής, δηλαδή η φύλαξη των εντολών και η τακτοποίηση των ηθών, από τις οποίες γεννιέται η μεγάλη πίστη, η ελπίδα και η τέλεια αγάπη, που αρπάζει το νου στο Θεό, όπως είπαμε, κατά την προσευχή, όταν κανείς ενώνεται με το Θεό νοερά, όπως λέει ο άγιος Νείλος.

Τα λόγια της προσευχής γράφτηκαν μιά φορά, για να απευθύνει πάντα την ίδια προσευχή εκείνος που θέλει να παραστήσει το νου του ακίνητο μπροστά στην Αγία και Ζωαρχική Τριάδα, πιστεύοντας ότι βλέπεται από Αυτήν, αν και είναι τελείως αδύνατο να βλέπει ο ίδιος το παραμικρό· να έχει το νου του άμορφο, ασχημάτιστο, αχρωμάτιστο, ατάραχο, απερίσπαστο, ακίνητο, άυλο, να μην βρίσκεται σε τίποτε απ' όσα νοούνται και κατανοούνται στην κτίση, αλλά μέσα σε μιά βαθιά ειρήνη και τέλεια αταραξία να συνομιλεί με το Θεό, και να έχει μόνο την αγία μνήμη Του, μέχρις ότου φτάσει στην αρπαγή του νου και καταξιωθεί να λέει όπως πρέπει την προσευχή του Κυρίου, το Πάτερ ημών, όπως έκαναν ο άγιος Φιλήμων *, η αγία Ειρήνη, μαζί με τους αγίους Αποστόλους, τους Μάρτυρες και τους Οσίους. Τα παραπέρα είναι αυταπάτη που γίνεται από υπερηφάνεια. Γιατί το θείο είναι αόριστο και απερίγραπτο, και ο νους που συγκεντρώθηκε στον εαυτό του, έτσι πρέπει να είναι, για να αξιωθεί κατά χάρη να επιφοιτήσει επάνω του το Άγιο Πνεύμα. Γιατί, όπως λέει ο Απόστολος, δε βαδίζομε με την αίσθηση, αλλά με την πίστη(Β΄ Κορ. 5,7). Γι' αυτό οφείλομε να κάνομε πολύν καιρό στην άσκηση, για να σύρεται ο νους από την πολυκαιρία με πόθο στα θεία εξαιτίας της συνήθειας. Γιατί αν δε βρει ο νους κάτι ανώτερο από τα αισθητά πράγματα, δε στρέφει την επιθυμία του σ' αυτό, και δεν αφήνει εκείνα που συνήθισε από την πολυκαιρία. Όπως λοιπόν οι φιλάνθρωποι και απαθείς δεν βλάπτονται πολύ από τα πράγματα του βίου, γιατί τα διευθετούν καλά, έτσι και εκείνοι που έχουν μεγάλα χαρίσματα, γιατί αποδίδουν στο Θεό τα κατορθώματά τους.

* Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 313.

Η ησυχία συμφέρει περισσότερο στους εμπαθείς

Σε όλους συμφέρει η ησυχία και η αποφυγή των πραγμάτων και των ανθρώπων, περισσότερο όμως στους εμπαθείς και αδύνατους. Δεν μπορεί βέβαια ο νους με μόνη την πρακτική άσκηση να γίνει απαθής, αν δεν έχει διαδοχικά πολλές και πνευματικές θεωρίες. Ούτε ο περισπασμός και το να είναι κανείς προϊστάμενος άλλων περνάνε χωρίς βλάβη, αν δεν αποκτήσει κανείς πρωτύτερα απάθεια από την αποφυγή. Η μέριμνα του βίου και η σύγχυση βλάπτει συνήθως και τους τέλειους και τους απαθείς. Καμιά ωφέλεια δεν προέρχεται, όπως λέει ο Χρυσόστομος, από την εργασία του ανθρώπου, χωρίς την ουράνια βοήθεια. Ούτε πάλι η ουράνια βοήθεια έρχεται σ' εκείνον που του λείπει η προαίρεση. Έχομε ανάγκη και από τα δύο, και από τη θεία βοήθεια και από την ανθρώπινη εργασία, και από την πράξη και από τη γνώση, και από το φόβο και από την ελπίδα, και από το πένθος και από την παρηγορία, και από δειλία και από ταπείνωση, και από διάκριση και από αγάπη. Γι' αυτό, λένε, όλα τα του βίου είνα διπλά: ημέρα και νύχτα, φως και σκοτάδι, υγεία και ασθένεια, αρετή και κακία, ευκολία και δυσκολία, ζωή και θάνατος. Και από τα πρώτα οι αδύνατοι να αγαπούμε το Θεό, και από τα άλλα να αποφεύγομε την αμαρτία από φόβο των πειρασμών. Οι δυνατοί πάλι, εξαιτίας όλων αγαπούνε σαν πατέρα το Θεό, αναγνωρίζοντας ότι όλα είναι πολύ καλά(Γέν. 1,31) και προς το συμφέρον μας τα οικονομεί ο Θεός. Και από τα ευχάριστα εγκρατεύονται, ενώ επιθυμούν τα δύσκολα, γιατί γνωρίζουν ότι με τα πρώτα ζωογονούνται τα σώματα προς δόξαν του Ποιητή, ενώ με τα άλλα θα βοηθηθούν οι ψυχές να σωθούν, από ανέκφραστο έλεος του Θεού.

Οι άνθρωποι διακρίνονται σε τρεις πνευματικές καταστάσεις: σε δούλους, σε μισθωτούς και σε υιούς. Οι δούλοι δεν αγαπούν το αγαθό, αλλά για το φόβο των κολάσεων απέχουν από το κακό. Και αυτό, λέει ο άγιος Δωρόθεος, είναι βέβαια καλό, όχι όμως και ευάρεστο. Οι μισθωτοί αγαπούν το αγαθό και μισούν το πονηρό, αλλά με την ελπίδα να λάβουν μισθό. Οι υιοί τέλος, καθώς είναι τέλειοι, ούτε από φόβο των κολάσεων απέχουν από το πονηρό, αλλά έχουν έντονο μίσος γι' αυτό· ούτε το καλό κάνουν με την ελπίδα να ανταμειφθούν, αλλά το λογαριάζουν σαν χρέος τους. Και αγαπούν την απάθεια, επειδή αυτή είναι μίμηση του Θεού και πρόξενος της κατοικήσεώς Του μέσα τους· μ' αυτήν απέχουν από κάθε κακία, ακόμα και αν δεν υπάρχει καμιά απειλή. Γιατί αν κανείς δε γίνει απαθής, δεν του στέλνει ο Άγιος Θεός το Άγιο Πνεύμα, για να μην ξαναπέσει στα πάθη, συρόμενος από τη συνήθεια, οπότε γίνεται ένοχος για την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος και έχει μεγαλύτερη καταδίκη. Αλλά όταν από την έξη της αρετής δεν έχει πλέον φιλία με τους εχθρούς, ούτε σύρεται από τη συνήθεια των παθών, τότε γίνεται μέτοχος της χάρης και μένει ακατάκριτος κατά την απόκτηση του χαρίσματος.

Γι' αυτό λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, ότι δε μας φανερώνει ο Θεός το θέλημά Του για να μην το παρακούομε αφού το μάθομε, και έτσι καταδικαστούμε χειρότερα· αν και σαν νήπιοι δε γνωρίζομε την άπειρη του Θεού ευσπλαχνία προς εμάς τους αχάριστους. Εκείνος, λέει, που θέλει να μάθει το θέλημα του Θεού, έχει χρέος να πεθάνει από όλο τον κόσμο και από τα θελήματά του σχετικά με όλα τα πράγματα. Γι' αυτό δεν πρέπει κανείς να κάνει όποιο πράγμα προκαλεί αμφιβολία, ή να το θεωρεί για καλό, εκτός αν δεν μπορεί να ζήσει ή να σωθεί χωρίς αυτό. Για να βεβαιωθεί λοιπόν τότε, χρειάζεται να ρωτήσει τους έμπειρους, με βέβαιη πίστη και προσευχή, εφόσον δεν έχει ακόμη την τέλεια απάθεια που κάνει το νου ισχυρό και ανίκητο σε κάθε καλό έργο. Ώστε ο πόλεμος είναι μεγάλος, αλλά ο άνθρωπος διατηρείται αβλαβής. Γιατί λέει ο Κύριος: «Η δύναμή μου φανερώνεται στην πληρότητά της μέσα στην αδυναμία»· και συνεχίζει ο Απόστολος: «Όταν ασθενώ, τότε είμαι δυνατός»(Β΄ Κορ. 12,9-10). Γιατί το να είναι κανείς απολέμητος, δεν είναι καλό. Όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, οι δαίμονες πολλές φορές υποχωρούν για διάφορους λόγους, για να στήσουν στον άνθρωπο ενέδρα, ή για να τον κάνουν να υπερηφανευτεί, αφήνοντάς του την έπαρση ή κάποιο άλλο κακό, και αρκούνται σ' αυτό, γιατί μπορεί να αναπληρώσει όλα τα άλλα πάθη.

Οι Πατέρες, όπως λέει το Γεροντικό, φύλαξαν τις εντολές, οι άλλοι ύστερα απ' αυτούς τις έγραψαν, εμείς όμως ό,τι έγραψαν τα βάλαμε στα ντουλάπια. Ή κι αν τα διαβάζομε, δε σχολάζομε στό να κατανοούμε τα λεγόμενα και να τα πράττομε, αλλά τα διαβάζομε σαν πάρεργο, ή νομίζομε ότι κάτι σπουδαίο κάνομε και υπερηφανευόμαστε· αγνοούμε ότι μάλλον μας περιμένει καταδίκη, αν δε τα πράττομε, όπως λέει ο Χρυσόστομος. Και ο Κύριος λέει: «Όποιος γνώρισε το θέλημα του Κυρίου του κλπ.»(Λουκ. 12,47). Ώστε καλή είναι η ανάγνωση και η γνώση, αλλά όταν οδηγούν σε μεγαλύτερη ταπείνωση. Το ίδιο και η συμβουλή, όταν δεν εξετάζει κανείς τη ζωή του διδασκάλου, όπως λέει ο Θεολόγος: «Μη διερευνάς την αξιοπιστία αυτού που σε διδάσκει ή σου κηρύττει». Και όπως λέει ο Κύριος: «Όσα σάς λένε οι ιερείς κλπ.»(Ματθ. 23,3). Αυτός που ερωτά δε ζημιώνεται καθόλου από τα έργα εκείνου που τον διδάσκει, αλλά ούτε βέβαια και ωφελείται, αν δεν πράττει όσα διδάσκεται. Το πέρα απ' αυτά είναι παρά φύση και αξιοκατάκριτο. Όπως λέει ο άγιος Ευστράτιος, ο Θεός σαν αγαθός και δίκαιος που είναι, με την αγαθότητά Του μας χαρίζει κάθε καλό όταν έχομε ευγνωμοσύνη, χρησιμοποιώντας σαν αγωγό —δίκαιο τάχα— την ευχαριστία μας. Όταν όμως είμαστε αγνώμονες, τότε ξεπέφτομε από το αγαθό, σύμφωνα με τη δίκαιη κρίση του Θεού. Ώστε η αγαθότητα και η δικαιοσύνη του Θεού προξενούν σ' εμάς κάθε καλό όταν ενεργούμε κατά φύση· όταν όμως κάνομε κακή χρήση, προξενούν αιώνια κόλαση.

Η αληθινή μετάνοια είναι μεγάλο αγαθό

Αν όμως θελήσει κανείς, βάζει πάλι αρχή με τη μετάνοια. «Έπεσες;» λέει κάποιος άγιος· «Σήκω. Έπεσες πάλι; Και πάλι σήκω, χωρίς να απελπίζεσαι για τη σωτηρία σου ό,τι και να γίνει. Ούτε να παραδίνεις τον εαυτό σου θεληματικά στον εχθρό· αρκεί η υπομονή σου αυτή και η αυτομεμψία για να σωθείς». «Ήμαστε, λέει ο Απόστολος, και εμείς κάποτε ανόητοι και βαδίζαμε κατά τις επιθυμίες μας κλπ.»(Τίτ. 3,3). Και συ λοιπόν μην απελπιστείς καθόλου, αγνοώντας τη βοήθεια του Θεού,

γιατί μπορεί να κάνει όσα θέλει. Αλλά έλπισε σ' Αυτόν και θα κάνει ένα από τα εξής: ή με πειρασμούς και άλλους τρόπους, που γνωρίζει Εκείνος, θα προξενήσει τη διόρθωσή σου, ή θα δεχτεί την υπομονή και την ταπείνωσή σου αντί για άλλη πνευματική εργασία, ή μέσω της ελπίδας θα βρει φιλάνθρωπα κάποιον άλλο τρόπο για να σώσει την ψυχή σου που δεν έχει παρρησία. Μονάχα μην αφήσεις το Γιατρό, γιατί τότε θα υποστείς κακώς το διπλό θάνατο, επειδή δεν γνωρίζεις τον κρυφό σκοπό του Θεού.

Όπως είπαμε για τη γνώση, έτσι θα πούμε τώρα και για την πράξη. Ανάμεσα από έξι παγίδες περνά κάθε σωματική και ψυχική πράξη: δεξιά και αριστερά, δηλαδή ανάμεσα στην υπερβολή και στην έλλειψη των κόπων πάνω και κάτω, δηλαδή ανάμεσα στην υψηλοφροσύνη και στην απόγνωση· εσωτερικά και εξωτερικά, δηλαδή ανάμεσα στην δειλία και στο θράσος, για το οποίο λέει ο Θεολόγος ότι απέχει πάρα πολύ από το θάρρος, αν και στο όνομα είναι παρόμοιο. Στο μέσον αυτών των έξι παγίδων είναι η μετρημένη εργασία που γίνεται με ταπείνωση και υπομονή. Πρέπει να θαυμάσει κανείς τον ανθρώπινο νου, πώς μεταβάλλει μέσα του όλα τα όντα όπως θέλει, αν και αυτά είναι αμετάβλητα και σε άλλους έτσι ακριβώς μένουν. Και γι' αυτό δεν έχομε όλοι την ίδια διάθεση για τα όντα, αλλά ο καθένας όπως θέλει μεταχειρίζεται τα πράγματα, είτε ορθά, είτε άσχημα· τα αισθητά με το έργο, τα νοητά με το λόγο και το διαλογισμό.

Σε τέσσερις, όπως νομίζω, θεωρίες, ή καταστάσεις όπως τις λέει ο Θεολόγος, κατατάσσονται όλοι οι άνθρωποι. Άλλοι είναι καλά και σ' αυτόν τον κόσμο και στον μέλλοντα, όπως όλοι οι Άγιοι και εκείνοι που έγιναν απαθείς. Άλλοι μόνον εδώ είναι καλά, γιατί ευεργετούνται ψυχικά ή σωματικά χωρίς να το αξίζουν, επειδή δεν έχουν ευγνωμοσύνη στον Ευεργέτη, όπως ο πλούσιος της παραβολής και οι όμοιοί του. Άλλοι μόνον εδώ κολάζονται· εκείνοι δηλαδή που είναι πολύν καιρό άρρωστοι, όπως ο παράλυτος εκείνος και όσοι δέχονται αυτοπροαίρετα τους πειρασμούς ευχαριστώντας το Θεό. Άλλοι πάλι κολάζονται και εδώ και εκεί, όπως εκείνοι που πειράζονται εξαιτίας των δικών τους θελημάτων, όπως ο Ιούδας και οι όμοιοί του. Και πάλι, τέσσερις διαθέσεις έχουν για τα αισθητά πράγματα. Άλλοι μισούν τα έργα του Θεού, όπως οι δαίμονες, και από την κακή τους προαίρεση τα κατηγορούν. Άλλοι τα αγαπούν σαν καλά, αλλά εμπαθώς, όπως τα άλογα ζώα, και δεν φροντίζουν διόλου για τη φυσική θεωρία ή την ευχαριστία του Θεού. Άλλοι, σαν άνθρωποι, σύμφωνα με τη φύση και με γνώση πνευματική και ευχαριστία τα χρησιμοποιούν όλα με εγκράτεια. Άλλοι τέλος, με τρόπο που υπερβαίνει τη φύση, σαν άγγελοι, τα θεωρούν όλα προς δόξαν του Δημιουργού και χρησιμοποιούν από αυτά μόνο τα αναγκαία για τη ζωή τους, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄ Τιμ.6,8).

Γενικές και ειδικές ευεργεσίες του Θεού

Γι' αυτό έχομε χρέος να ευχαριστούμε πάντοτε το Θεό όλοι οι άνθρωποι, για τις ευεργεσίες Του, τις γενικές και τις ειδικές, τις ψυχικές και τις σωματικές. Οι γενικές είναι τα τέσσερα στοιχεία (ο αέρας, το χώμα, το νερό και η φωτιά) και όλα όσα προέρχονται από αυτά, και όλα τα θαυμάσια και εξαίσια πράγματα του Θεού που περιέχονται στις θείες Γραφές. Οι ειδικές είναι όσα έδωσε ο Θεός ιδιαιτέρως στον καθένα· είτε πλούτο για ελεημοσύνη, είτε φτώχεια για υπομονή με ευχαριστία, είτε εξουσία για απονομή δικαιοσύνης και ενίσχυση της αρετής, είτε υποταγή και δουλεία για άμεση σωτηρία ψυχής, είτε υγεία για βοήθεια εκείνων που έχουν ανάγκη και για θεάρεστη εργασία, είτε ασθένεια για το στεφάνι της υπομονής, είτε γνώση και δύναμη για την απόκτηση αρετών, είτε αδυναμία και άγνοια για υποταγή με ησυχία και ταπείνωση και αποφυγή των πραγμάτων, είτε αθέλητη στέρηση της περιουσίας για θεληματική σωτηρία και βοήθεια προς εκείνους που δεν μπορούν να φτάσουν στην τελειότητα της ακτημοσύνης, ή τουλάχιστο για ελεημοσύνη, είτε άνεση και ευημερία, για εκούσιο αγώνα και κόπο στο στίβο των αρετών, ώστε να γίνομε απαθείς και να σώσομε και άλλες ψυχές, είτε πειρασμό και δυσκολία για να σωθούν και χωρίς να θέλουν όσοι δεν μπορούν να κόψουν τα θελήματά τους, ή για την τελειότητα εκείνων που μπορούν να κάνουν υπομονή με χαρά.

Όλα λοιπόν τα παραπάνω, αν και είναι αντίθετα μεταξύ τους, είναι πάρα πολύ καλά όταν αντιμετωπισθούν σωστά· όταν όμως δεν αντιμετωπισθούν όπως πρέπει, δεν είναι καλά, αλλά

μάλλον βλαβερά στην ψυχή και στο σώμα. Καλύτερο από όλα είναι η υπομονή στις θλίψεις. Εκείνος που αξιώθηκε να έχει αυτό το μεγάλο χάρισμα, οφείλει να ευχαριστεί το Θεό, γιατί ευεργετήθηκε περισσότερο από όλους· έγινε μιμητής του Χριστού και των αγίων Αποστόλων Του, των Μαρτύρων και των Οσίων, γιατί έλαβε μεγάλη δύναμη και γνώση από το Θεό να απέχει θεληματικά από τα ευχάριστα και να επιθυμεί μάλλον τα δύσκολα με την αποκοπή των θελημάτων του και την άρνηση όσων νοημάτων δεν είναι σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, για να κάνει και να νοεί πάντοτε τα θεάρεστα. Και όσοι αξιώθηκαν να μεταχειρισθούν τα πράγματα σύμφωνα με τη φύση τους, οφείλουν να ευχαριστούν πολύ το Θεό με μεγάλη ταπείνωση, γιατί ελευθερώθηκαν από τα παρά φύση και την παράβαση των εντολών, με τη χάρη του Θεού. Εμείς όμως που είμαστε ακόμη εμπαθείς και κάνομε κακή χρήση των πραγμάτων, επειδή ενεργούμε παρά φύση, έχομε χρέος να ευχαριστούμε πολύ τον Ευεργέτη με όλη την ευγνωμοσύνη μας και να θαυμάζομε την ανείπωτη μακροθυμία Του, γιατί αν και παρακούομε τις εντολές Του και κάνομε κακή χρήση των πραγμάτων και αποστρεφόμαστε τις δωρεές Του, ανέχεται την αγνωμοσύνη μας και δεν παύει να μας ευεργετεί, αλλά περιμένει την επιστροφή και τη μετάνοιά μας μέχρι την τελευταία μας αναπνοή. Ώστε οφείλομε να τον ευχαριστούμε όλοι οι άνθρωποι, όπως έχει λεχθεί: «Να ευχαριστείτε το Θεό για το κάθε τι»(Α΄ Θεσ. 5,18). Και από αυτό θα εκπληρωθεί άλλος λόγος του Αποστόλου: «Να προσεύχεστε αδιάλειπτα»(Α΄ Θεσ. 5,17), δηλαδή το να έχομε τη μνήμη του Θεού σε κάθε καιρό και τόπο και πράγμα. Ό,τι και να κάνει κανείς, χρεωστεί να θυμάται τον Ποιητή του κάθε πράγματος. Για παράδειγμα, βλέπεις το φως, μη λησμονήσεις Εκείνον που σου το χάρισε. Βλέπεις ουρανό και γη, θάλασσα και όλα τα δημιουργήματα, θαύμασε και δόξασε τον Δημιουργό τους. Φόρεσες ρούχο, γνώριζε Εκείνον που σου το χάρισε και ύμνησέ Τον που προνοεί για τη ζωή σου. Και γενικά, κάθε κίνηση να σου γίνεται αφορμή να δοξάζεις το Θεό, και ιδού, προσεύχεσαι αδιάλειπτα. Και από όλα αυτά χαίρεται πάντοτε η ψυχή, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου(Α΄ Θεσ. 5,16). Γιατί η μνήμη του Θεού ευφραίνει την ψυχή, λέει ο άγιος Δωρόθεος, φέρνοντας μάρτυρα και τον Δαβίδ που λέει: «Σκέφτηκα το Θεό και ένιωσα ευφροσύνη»(Ψαλμ. 76,4).

Ο Θεός τα έκανε όλα προς το συμφέρον μας

Ο Θεός έκανε όλα τα όντα προς ωφέλειά μας. Οι Άγγελοι μας φυλάγουν και μας διδάσκουν, οι δαίμονες μας πειράζουν για να ταπεινωνόμαστε και να καταφεύγομε στο Θεό. Και με αυτά σωζόμαστε, και λυτρωνόμαστε από την έπαρση και την αμέλεια από το φόβο των πειρασμών. Και πάλι· από τα ευχάριστα του κόσμου, την υγεία δηλαδή, την ευημερία, τη δύναμη, την ανάπαυση, τη χαρά, το φως, τη γνώση, τον πλούτο, την προκοπή σε όλα, την ειρηνική κατάσταση, την απόλαυση της τιμής, την εξουσία, την αφθονία και όλα όσα θεωρούνται καλά σ' αυτή τη ζωή, οδηγούμαστε σε ευχαριστία και ευγνωμοσύνη προς τον Ευεργέτη, και στο να Τον αγαπούμε και να κάνομε το αγαθό όσο μπορούμε, ως φυσικό χρέος για τις δωρεές Του, νομίζοντας πως θα τον ανταμείψομε τάχα με την αγαθοεργία, αν και αυτό δεν είναι δυνατόν, απλώς μεγαλώνει το χρέος. Από εκείνα τώρα που νομίζονται δυσάρεστα, όπως η ασθένεια, η δυσκολία, ο κόπος, η αδυναμία, η αθέλητη λύπη, το σκοτάδι, η άγνοια, η φτώχεια, η δυστυχία σε όλα, ο φόβος της στερήσεως, η ατιμία, η καταπόνηση, η στέρηση των αναγκαίων και όλα όσα είναι αντίθετα στα ευχάριστα που προείπαμε, φτάνομε στην υπομονή, στην ταπείνωση και στην καλή ελπίδα για το μέλλον. Κι όχι μόνον αυτό, αλλά και στον παρόντα αιώνα μας προξενούν μεγάλη παρηγοριά. Ώστε όλα καλά τα οικονόμησε για μας ο Θεός κατά θαυμαστό τρόπο με την ανείπωτη αγαθότητά Του.

Εκείνος που θέλει να τα γνωρίζει αυτά και να τα έχει όπως πρέπει, ας αγωνίζεται να αποκτήσει τις αρετές, ώστε όλα όσα έχομε αναφέρει, να τα δέχεται με ευχαριστία, και τα καλά και εκείνα που φαίνονται κακά, και να είναι σε όλα ατάραχος. Και όχι μόνον αυτό· αλλά και όταν οι δαίμονες του προτείνουν υπερήφανο λογισμό για να τον κάνουν να υψηλοφρονήσει, τότε να θυμάται εκείνα τα αισχρότατα που του έλεγαν πρωτύτερα και να νικά το λογισμό και να καταλήγει σε ταπείνωση. Και αντίθετα, όταν του προτείνουν οι δαίμονες κανένα αισχρότατο λογισμό, τότε να θυμάται τον υπερήφανο εκείνο λογισμό και να νικά τούτον. Ώστε με τη μνήμη να κάνει τον ένα λογισμό να νικά τον άλλο, με τη βοήθεια της χάρης. Έτσι δε φτάνει ποτέ ούτε στην απόγνωση για τα αισχρότατα, ούτε σε αλαζονεία από τη μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του· αλλά όταν υψωθεί ο νους του, καταφεύγει

στην ταπείνωση, και όταν τον ταπεινώσουν οι εχθροί, υψώνεται στο Θεό με την ελπίδα, για να μη θορυβηθεί ποτέ και πέσει, μήτε πάλι από δειλία να απελπιστεί, ως την τελευταία του αναπνοή. Και αυτή είναι η μεγάλη εργασία του μοναχού, όπως λέει το Γεροντικό. Όταν λοιπόν οι εχθροί προβάλλουν την απόγνωση, αυτός προβάλλει την ελπίδα· και όταν εκείνοι του παρουσιάζουν την αλαζονεία, αυτός αντιπροτείνει την ταπείνωση, γνωρίζοντας ότι τίποτε στο βίο αυτό δεν είναι αμετάβλητο διόλου. Όποιος υπομείνει ως το τέλος, αυτός θα σωθεί(Ματθ. 10,22).

Εκείνος όμως που θέλει να γίνονται τα πράγματα όπως του αρέσουν, δεν ξέρει που βαδίζει, αλλά είναι σαν τυφλός που τον παρασύρει κάθε άνεμος, και ό,τι του έρχεται, απ' αυτό κυριεύεται ολότελα. Σαν δούλος φοβάται τα δυσάρεστα, και παρασύρεται σαν αιχμάλωτος από την υψηλοφροσύνη. Από τη χωρίς λόγο χαρά του νομίζει ότι έχει εκείνα, τα οποία ποτέ δεν έμαθε τι είναι και από που είναι. Κι αν λέει ότι γνωρίζει, τότε ακόμη περισσότερο τυφλώνεται· γιατί αυτό είναι συνέπεια του ότι δεν κατηγορεί τον εαυτό του. Αυτό είναι που λέγεται αυταρέσκεια και αφανής απώλεια, όπως λέει ο άγιος Μακάριος * στη διήγηση για τον μοναχό που πήγε στην απώλεια, αφού είδε την άνω Ιερουσαλήμ την ώρα που προσευχόταν μαζί με άλλους αδελφούς και αρπάχθηκε ο νους του· γιατί νόμισε ότι κατόρθωσε κάτι και όχι ότι έβαλε μεγαλύτερο χρέος. Όπως λοιπόν οι υπερβολικά εμπαθείς δε γνωρίζουν ούτε όσα είναι φανερά σε πολλούς, εξαιτίας του σκοτισμού των παθών, έτσι οι απαθείς γνωρίζουν όσα οι πολλοί αγνοούν, από την καθαρότητα του νου τους.

* Βλ. σελίδα 283, κεφ. 82.

Ο λόγος του Θεού δεν είναι πολυλογία

Ο λόγος του Θεού, λέει ο άγιος Μάξιμος *, δεν είναι πολυλογία· αλλά και αν πούμε όλοι οι άνθρωποι πολλά, τότε ένα λόγο του Θεού δεν ολοκληρώσαμε. Για παράδειγμα· είπε ο Θεός: «Να αγαπάς τον Κύριο και Θεό σου με όλη κλπ.»(Δευτ. 6,5· Ματθ. 22,37). Πόσα άραγε δεν είπαν και δεν έγραψαν οι Πατέρες, και ακόμη λένε και γράφουν, και δεν ολοκλήρωσαν το ένα αυτό ρητό; Γιατί το "με όλη την ψυχή", όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, είναι το να μην αγαπά κανείς τίποτε άλλο μαζί με το Θεό. Επειδή αν αγαπά κανείς την ψυχή του, δεν αγαπά με όλη του την ψυχή το Θεό, αλλά με τη μισή. Αν λοιπόν αγαπούμε τους εαυτούς μας και άλλα αναρίθμητα πράγματα, πώς μπορούμε να αγαπούμε το Θεό ή πώς τολμούμε να το πούμε αυτό; Το ίδιο συμβαίνει και με την αγάπη του πλησίον. Αν δεν απορρίπτομε την πρόσκαιρη ζωή μας, ακόμη ίσως και την μέλλουσα, για χάρη του πλησίον όπως ο Μωυσής και ο Απόστολος Παύλος, πώς μπορούμε να πούμε ότι αγαπούμε τον πλησίον μας; Ο Μωυσής είπε για το λαό στο Θεό: «Αν θέλεις να τους συγχωρήσεις τις αμαρτίες, συγχώρησέ τες. Αλλιώς, σβήσε κι εμένα από το βιβλίο της ζωής που μ' έχεις γραμμένο»(Έξ. 32,32). Κι ο Απόστολος είπε: «Ας χωριζόμουν εγώ από το Χριστό κλπ.»(Ρωμ. 9, 3-4). Παρακαλούσε δηλαδή να χαθεί ο ίδιος για να σωθούν οι άλλοι, οι Ισραηλίτες, που μάλιστα ζητούσαν να τον σκοτώσουν.

* Δεύτερη εκατοντάδα περί θεολογίας, κεφ. 20 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 127).

Τέτοιες είναι οι ψυχές των Αγίων· αγαπούν τους εχθρούς περισσότερο από τον εαυτό τους, ώστε και στον παρόντα αιώνα και στον μέλλοντα προτιμούν σε όλα τον πλησίον και αν ακόμη από την κακή του προαίρεση είναι εχθρός τους, χωρίς να ζητούν ανταμοιβή από εκείνους που αγαπούν, αλλά χαίρονται σαν να παίρνουν όταν δίνουν τα πάντα στους άλλους, για να αρέσουν στον Ευεργέτη και να μιμηθούν όσο μπορούν τη φιλανθρωπία Του, γιατί Εκείνος είναι αγαθός προς τους αχάριστους και αμαρτωλούς(Λουκ. 6,35). Ή μάλλον, όσο περισσότερο αξιωθεί κανείς να έχει αυτά τα χαρίσματα, τόσο οφείλει να νομίζει τον εαυτό του χρεώστη απέναντι στο Θεό που τον ανύψωσε από τη γη και αξίωσε το χώμα να μιμείται εν μέρει τον Πλάστη και Θεό. Γιατί το να υπομένει κανείς τις αδικίες με χαρά και να ευεργετεί τους εχθρούς με ανεξικακία και να θυσιάζει τη ζωή του για χάρη του πλησίον και τα όμοια, είναι δώρα του Θεού και δίνονται σ' εκείνους που έχουν την καλή διάθεση να τα δεχθούν και με επιμέλεια να τα εργάζονται και να τα φυλάγουν, όπως είπε ο Θεός στον Αδάμ(Γέν. 2,15), για να μένουν σ' αυτούς τα δώρα με την ευγνωμοσύνη στον Ευεργέτη.

Γιατί κανένα καλό δεν αποκτήσαμε ποτέ δικό μας, αλλά όλα τα αγαθά δίνονται σ' έμας από το Θεό κατά χάρη, όπως το είναι από το μη ον. «Τι έχεις που δεν το έλαβες δωρεάν από το Θεό;» λέει ο Απόστολος. Κι αφού όσα έχεις τα έλαβες από το Θεό, γιατί καυχιέσαι σαν να μην τα έλαβες(Α΄ Κορ. 4,7), αλλά σαν να τα κατόρθωσες ο ίδιος —πράγμα αδύνατο, αφού ο Κύριος είπε: «Χωρίς εμένα δεν μπορείτε να κάνετε τίποτε»(Ιω. 15,5).

Η σωτηρία είναι αδύνατη χωρίς ταπεινοφροσύνη

Δεν ξέρω αν είναι δυνατόν, από το μεγάλο σκοτισμό των παθών να φτάσει κανείς σε τέτοια ανοησία, που να νομίσει ότι είναι ίσος με τους Αγγέλους, και μάλιστα μεγαλύτερος, από έλλειψη ταπεινοφροσύνης, αυτήν που αστόχησε ο πρώην εωσφόρος (φωτοφόρος), και χωρίς άλλη αμαρτία έγινε σκοτάδι. Λοιπόν τι μέλλει να πάθει εκείνος που δεν έχει ταπείνωση, ο θνητός, το χώμα, για να μην πω ο αμαρτωλός; Ίσως επειδή είναι τυφλός, δεν πιστεύει ότι είναι αμαρτωλός. Είναι οπωσδήποτε ανάγκη —λέει ο Χρυσόστομος— ο τέλειος άνθρωπος να γίνει ισάγγελος, όπως λέει ο Κύριος, στην ανάσταση των νεκρών βέβαια, και όχι από αυτόν τον κόσμο· αλλά ούτε τότε είπε ότι θα γίνουν άγγελοι, αλλά ισάγγελοι(Λουκ. 20,36). Γιατί, λέει, οι άνθρωποι δε θα μπορέσουν ν' αλλάξουν τη φύση τους σε αγγελική, αλλά θα γίνουν όπως οι άγγελοι αμετάβλητοι στο αγαθό, κατά χάρη, και ελεύθεροι από κάθε ανάγκη, και θα έχουν αυτοπροαίρετη την εξουσία και ατελείωτη την ευφροσύνη και την αγάπη στο Θεό και όσα δεν είδε μάτι ανθρώπου κλπ.(Α΄ Κορ. 2,9). Εδώ είναι αδύνατο να γίνει κανείς τέλειος, απλώς δέχεται μόνο προκαταβολή των υποσχεμένων αγαθών.

Όπως όσοι δεν έχουν θεϊκά χαρίσματα οφείλουν να ταπεινωθούν ως φτωχοί, το ίδιο οφείλουν και εκείνοι που τα έχουν, γιατί τα έλαβαν από το Θεό, για να μην καταδικαστούν για αγνωμοσύνη. Και όπως οι πλούσιοι οφείλουν να ευγνωμονούν το Θεό για τα καλά που τους έδωσε, έτσι και οι πλούσιοι σε αρετές οφείλουν να ευχαριστούν πολύ περισσότερο.

Και όπως οφείλουν οι φτωχοί να ευχαριστούν το Θεό και να αγαπούν εκείνους που τους ευεργετούν πλουσιοπάροχα, γιατί ευεργετούνται από αυτούς, έτσι και οι πλούσιοι πολύ περισσότερο, γιατί σώζονται και σ' αυτόν τον κόσμο και στον μέλλοντα με την ελεημοσύνη. Γιατί χωρίς τους φτωχούς δεν μπορούν οι πλούσιοι να σωθούν, αλλά ούτε και τους πειρασμούς του πλούτου μπορούν να ξεφύγουν. Και όπως οι μαθητές οφείλουν να αγαπούν τους δασκάλους, έτσι και οι δάσκαλοι τους μαθητές, και να ομολογούν και τούτοι και εκείνοι τις ευεργεσίες του Θεού, ο οποίος δίνει σε όλους τη γνώση και κάθε άλλο αγαθό, για τα όποια χρεωστούμε όλοι πάντοτε να τον ευχαριστούμε. Πολύ περισσότερο όσοι ενισχυθήκαμε στο να επανέλθομε στην πρώτη κατάσταση του θείου βαπτίσματος με τη μετάνοια, χωρίς την οποία κανείς δεν μπορεί να σωθεί. Γιατί ο Κύριος είπε: «Γιατί με φωνάζετε "Κύριε, Κύριε" και δεν κάνετε ο,τι σάς λέω;»(Λουκ. 6, 46).

Αλλά μην τυχόν κανένας ανόητος, όταν ακούσει τα λόγια αυτά του Κυρίου, νομίσει ότι αν δεν επικαλεστεί τον Κύριο, είναι ακατηγόρητος. Το αντίθετο· καταδικάζεται περισσότερο, όπως λέει ο Κύριος: «Αν αυτά κάνουν στο χλωρό ξύλο, τι θα γίνει στο ξερό;»(Λουκ. 23, 31). Και ο Σολομών λέει: «Αν μόλις σώζεται ο δίκαιος, που θα φανεί ο άδικος και αμαρτωλός;»(Παροιμ. 11, 31). Ούτε πάλι, βλέποντας ότι δυσκολεύεται από τις θείες εντολές, να απελπίζεται, και καταδικαστεί χειρότερα από τον αυτόχειρα. Αλλά μάλλον οφείλει να θαυμάσει τις θείες Γραφές και τις εντολές, πώς από δω και από κει ωθούν τον άνθρωπο προς την τελειότητα, για να μην μπορεί να ξεφύγει από το αγαθό βρίσκοντας άνεση στα χειρότερα, αλλά μόλις θελήσει να κάνει κάτι τέτοιο, βρίσκει μπροστά του όλα τα δεινά και στρέφεται στο καλό, όπως με φιλανθρωπία οικονομεί ο Θεός αξιοθαύμαστα. Αυτό για να γίνει κάθε άνθρωπος τέλειος, κατά κάποιο τρόπο και χωρίς να θέλει, αν και είναι αυτεξούσιος. Οι ευγνώμονες όμως, αγωνίζονται περισσότερο, φιλοτιμούμενοι από τις ευεργεσίες, όπως εκείνοι που πέρασαν τον ποταμό ενώ κοιμόνταν, όπως είπε ο άγιος Εφραίμ.

Γι' αυτό, λέει ο άγιος Ισαάκ, έδωσε ο Θεός πολλούς πειρασμούς, για να τους φοβόμαστε και να καταφεύγομε σ' Αυτόν. Εκείνος που δεν το εννοεί αυτό αλλά από φιληδονία το κακίζει, αυτός σκότωσε τον εαυτό του και τον κατέστρεψε· αφού πήρε όπλα κατά των εχθρών, τα χρησιμοποίησε για να. σφάξει τον εαυτό του. Λέει ο Μέγας Βασίλειος ότι, όπως ο Θεός σαν αγαθός που είναι,

θέλει όλους να τους ευεργετήσει, έτσι και ο διάβολος, σαν πονηρός που είναι, θέλει όλους να τους σύρει στη μοχθηρία του, αν και δεν μπορεί. Και όπως οι φιλότεκνοι γονείς συνετίζουν με απειλές τα παιδιά τους όταν κάνουν παράλογα πράγματα, ενεργώντας από στοργή προς αυτά, έτσι και ο Θεός παραχωρεί τους πειρασμούς σαν ραβδί που κάνει τους άξιους να επιστρέφουν από τα θελήματα του διαβόλου. Όποιος διστάζει να χρησιμοποιήσει το ραβδί, μισεί το παιδί του, ενώ όποιος το αγαπά, το παιδαγωγεί με επιμέλεια(Παροιμ. 13,24). Επειδή όμως εμείς που είμαστε φιλήδονοι και φίλαυτοι διατρέχομε κίνδυνο και από τις δύο μεριές —αν και για τους φιλόθεους είναι μάλλον σωτηρία—, από τους πειρασμούς, δηλαδή, κατά παραχώρηση του Θεού, και από την έκπτωση στην απώλεια που προέρχεται από την υπερηφάνεια και την απομάκρυνση από το Θεό, σαν υιοί που παιδαγωγούμαστε αλλά δε θανατωνόμαστε(Β΄ Κορ. 6,9), πρέπει να διαλέξομε το ελαφρότερο. Γιατί είναι καλύτερα με την υπομονή των θλίψεων να καταφεύγομε στο Θεό, παρά από το φόβο των κινδύνων να καταλήγομε στην έκπτωση από Αυτόν και να πέσομε στα χέρια του διαβόλου, με αποτέλεσμα να υποστούμε μαζί του την αιώνια έκπτωση, ή μάλλον κόλαση. Γιατί ένα από τα δύο θα γίνει, ή τους πειρασμούς θα υπομένομε, που είναι πρόσκαιροι, ή την κόλαση που είναι αιώνια.

Τους δικαίους όμως κανένας από τους δύο κινδύνους δεν τους αγγίζει, γιατί αγαπούν με χαρά εκείνα που μας φαίνονται δύσκολα, και αγκαλιάζουν τους πειρασμούς σαν να βρήκαν ευκαιρία αιώνιου κέρδους και μένουν απλήγωτοι από αυτούς. Δεν πεθαίνει ο καθένας που του έριξαν βέλος και δεν τον πλήγωσε, αλλά εκείνος που δέχθηκε καίρια πληγή. Τι έβλαψε τον Ιώβ η πληγή; Μάλλον δεν του προξένησε στεφάνι;(Ιώβ 40, 8). Ή μήπως φόβισε ποτέ τους Αποστόλους και τους Μάρτυρες; «Χαίρονταν, λέει, γιατί αξιώθηκαν να ατιμασθούν για το όνομά Του»(Πράξ. 5, 41). Όσο περισσότερο ο νικητής πολεμείται, τόσο στεφανώνεται, και απ’ αυτό παίρνει μεγάλη χαρά. Όταν ακούσει τη φωνή της σάλπιγγας δεν τη φοβάται ως προκήρυξη σφαγής, αλλά μάλλον ευφραίνεται γιατί του προμηνύει την απονομή των στεφανιών.

Τίποτε άλλο δε βλέπομε συνήθως να φέρνει χωρίς κόπο τη νίκη, όσο η τόλμη που συνοδεύεται από βέβαιη πίστη. Ούτε άλλο φέρνει την ήττα, όσο η φιλαυτία και η δειλία που προέρχεται από την απιστία. Ούτε υπάρχει οδηγός προς την ανδρεία, όσο η επιμέλεια και η εμπειρία. Ούτε άλλο οδηγεί στη λεπτότητα των λογισμών, όσο η ανάγνωση στην ησυχία. Ούτε άλλο προξενεί λησμοσύνη, όπως η αργία. Ούτε υπάρχει σύντομος δρόμος για την άφεση των αμαρτιών, όπως η ανεξικακία. ούτε άλλο προξενεί τη συμφιλίωση με το Θεό από την έχθρα για τις αμαρτίες, όσο η μετάνοια και το κόψιμο της αμαρτίας. Ούτε τη σύντομη προκοπή της ψυχής, όπως το κόψιμο των θελημάτων και των νοημάτων μας. Ούτε υπάρχει μεγαλύτερο, από το να ρίξει κανείς τον εαυτό του μπροστά στο Θεό νύχτα και ημέρα και να τον παρακαλεί να γίνει το θέλημά Του σε όλα τα ζητήματα. Ούτε χειρότερο, από το να αγαπά κανείς την ανεξαρτησία και το μετεωρισμό της ψυχής και του σώματος. Κι αυτό, γιατί σ’ εμάς που αγαπούμε το αγαθό μόνο από το φόβο των κολάσεων και των πειρασμών, δε μας συμφέρει διόλου η ανεξαρτησία, αλλά ο περιορισμός και η αποφυγή των πραγμάτων, για να μπορέσομε τουλάχιστον με την αποφυγή εκείνων που βλάπτουν την ασθένειά μας να παλεύομε εναντίον των λογισμών.

Οι απαθείς εξουσιάζουν τα αρχοντικά πνεύματα, επειδή νίκησαν τα αισχρότατα πάθη, ενώ οι υποτακτικοί σε πνευματικό πατέρα εξουσιάζουν τα αρχόμενα πνεύματα. Γιατί, όπως λένε ο άγιος Μακάριος και ο αββάς Κρόνιος, οι δαίμονες διακρίνονται σε άρχοντες και σε αρχόμενους. Αρχοντικά πάθη είναι η κενοδοξία, η οίηση και τα όμοια· αρχόμενα είναι η γαστριμαργία, η πορνεία και τα παρόμοια.

Εκείνοι που έφτασαν στην τέλεια αγάπη έχουν εξουσία, γιατί κάνουν χωρίς βία το αγαθό και χαίρονται να το κάνουν και ποτέ δε θέλουν να το αφήσουν. Και όταν τους τύχει εμπόδιο χωρίς να θέλουν, νιώθουν σαν αυτούς που τυραννιούνται· τους έλκει τότε ο θείος πόθος και φεύγουν αμέσως στην ησυχία και την πνευματική εργασία, γιατί την έχουν απόλαυσή τους και συνήθεια. Σ’ αυτούς είναι που λένε οι Πατέρες: «Λίγο να προσεύχεσαι, λίγο να διαβάζεις, λίγο να μελετάς, λίγο να εργάζεσαι, λίγο να φυλάγεις το νου σου, και έτσι να περνάς τον καιρό σου». Τα λένε αυτά γιατί οι απαθείς εξουσιάζουν τους εαυτούς τους και δεν αιχμαλωτίζονται από κανένα θέλημα, αντίθετα απ’ ό,τι πρέπει, αλλά όταν θέλουν, συγκεντρώνουν το νου τους και διατάζουν το σώμα σαν δούλο.

Εμείς όμως χρεωστούμε να είμαστε κάτω από νόμο και κανόνα, ώστε παρά τη θέλησή μας και αναγκαζόμενοι από το χρέος, να κάνομε το αγαθό. Κι αυτό γιατί ακόμη αγαπούμε περισσότερο τα πάθη και τις ηδονές, δηλαδή την ανάπαυση του σώματος και τα θελήματά μας, και ο εχθρός οδηγεί όπου θέλει το νου μας. Επίσης και το σώμα που έχει άτακτες ορμές, κάνει ό,τι θέλει, σαν να μην έχει λογικό. και είναι εύλογο. Όπου δεν υπάρχει επιστασία από το νου, όλα γίνονται παρά το λόγο και παρά τη φύση, και όχι όπως αρμόζει σε "αληθινούς Ισραηλίτες".

Έτσι είπε ο Κύριος προς τον ζηλωτή Σίμωνα τον Κανανίτη: «Να ένας αληθινός Ισραηλίτης, χωρίς δόλο μέσα του»(Ιω. 1, 28). Με τα λόγια αυτά διακήρυττε την αρετή του Ναθαναήλ. Γιατί η λέξη Ναθαναήλ ερμηνεύεται ζήλος Θεού. Και το κύριο όνομά του ήταν Σίμων· λεγόταν Κανανίτης γιατί καταγόταν από την Κανά της Γαλιλαίας, και Ναθαναήλ πάλι, για την αρετή του· επίσης και Ισραηλίτης, που σημαίνει, νους που βλέπει το Θεό, χωρίς κανένα δόλο. Γιατί είναι συνήθεια της Γραφής, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, να ονομάζει τους ανθρώπους από την αρετή τους, παρά από τη γενιά τους. Παράδειγμα, οι κορυφαίοι των Αποστόλων Πέτρος και Παύλος: τον πρώτο ο Κύριος τον ονόμασε Πέτρο (βράχο) για τη σταθερότητά του(Μάρκ. 3, 16), ενώ ο δεύτερος που ονομαζόταν Σαύλος, δηλαδή ζάλη, μετονομάστηκε Παύλος(Πράξ. 13, 9), δηλαδή ανάπαυλα – ανάπαυση, και πολύ φυσικά· γιατί όσο τάραξε πρωτύτερα τους πιστούς, τόσο ύστερα ανέπαυσε όλων τις ψυχές με έργο και με λόγο, όπως λέει γι' αυτόν ο Χρυσόστομος.

Κοίταξε την ευλάβεια του Αποστόλου. Θυμούμενος το Θεό, δε δίδασκε μέχρις ότου πρόσφερε στο Θεό την ευχαριστία και υπόσχεση που χρεωστούσε(Πράξ. 18, 18), φανερώνοντας έτσι ότι από Αυτόν έχει τη γνώση και τη δύναμη· όπως είναι εύλογο, συνεδύαζε την ευχή με τη νουθεσία. Και ο θεσπέσιος Λουκάς άφησε ασυμπλήρωτες τις Πράξεις των Αποστόλων όχι από αμέλεια ή άλλη ανάγκη, αλλά γιατί αποδήμησε στο Θεό. Εμείς όμως όταν αφήσομε κάτι ατελείωτο, ενεργούμε από αμέλεια ή ανικανότητα, γιατί δεν κάνομε το έργο του Θεού με επιμέλεια και δεν το αγαπούμε σαν κύριο έργο, αλλά το καταφρονούμε σαν πάρεργο και βαρετό, και γι' αυτό μένομε χωρίς προκοπή. Ή και γυρίζομε πίσω μερικοί πολλές φορές, όπως εκείνοι που στράφηκαν πίσω και δεν ακολούθησαν πλέον τον Ιησού(Ιω. 6, 66). Αν και —όπως λέει ο Χρυσόστομος— δεν ήταν σκληρός ο λόγος όπως νόμιζαν(Ιω. 6, 60), αλλά ό,τι ειπώθηκε σ' αυτούς τότε, αναφερόταν σε δόγματα. Όπου όμως δεν υπάρχει προαίρεση, ούτε προθυμία, και τα εύκολα τα βρίσκει κανείς δύσκολα, όπως και αντίθετα.

Οικοδόμηση της ψυχής με τις αρετές

Κάθε άνθρωπος έχει ανάγκη προπάντων από υπομονή, όπως η γη από βροχή, λέει ο Μέγας Βασίλειος, για να βάλει πάνω σ' αυτή το θεμέλιο, που λέει ο Απόστολος, δηλαδή την πίστη(Εβρ. 6, 1), και πάνω στην πίστη κτίζει σιγά-σιγά η διάκριση σαν έμπειρος οικοδόμος το σπίτι της ψυχής. Βάζει λοιπόν συνεχώς λάσπη από τη γη της ταπεινώσεως, για να δένει τη μιά πέτρα με την άλλη, δηλαδή τη μιά αρετή με την άλλη, μέχρις ότου τοποθετηθεί η στέγη, δηλαδή η τέλεια αγάπη. Τότε μπαίνει ο νοικοκύρης και κατοικεί στην ψυχή, αν έχει βέβαια καλούς θυρωρούς, οπλισμένους πάντοτε, δηλαδή φωτεινά νοήματα και θεοπρεπείς εργασίες, οι οποίες μπορούν να κάνουν ανενόχλητο τον βασιλιά. Να μην έχει για θυρωρό γυναίκα με το εργόχειρο στο χέρι(Β΄ Βασ. 4, 6), όπως λέει ο άγιος Νείλος * ερμηνεύοντας την παλιά ιστορία. Γι' αυτό, λέει, δεν έβαλε ο πατριάρχης Αβραάμ γυναίκα θυρωρό, αλλά μάλλον ανδρείο και απότομο λογισμό, οπλισμένο με διάφορα όπλα, όπως λέει ο Απόστολος, κι ανάμεσα σ' αυτά και με το ξίφος του Πνεύματος, δηλαδή με το λόγο του Θεού(Εφ. 6, 17), για να σκοτώνει ή ν' απομακρύνει όσους τον πλησιάζουν. Γιατί μένει ανύστακτος και ορθός, σκοτώνοντας τους εχθρικούς λογισμούς με την αντίθετη πνευματική εργασία και τον αντιρρητικό λόγο, και αποκρούει με την καταφρόνηση και την εκδίωξη κάθε τι που έρχεται στην καρδιά και δεν είναι σύμφωνο με το σκοπό του Θεού, ώστε να μην εμποδίζεται διόλου ο φωτισμένος νους από τη θεωρία του Θεού και τα θεία νοήματα. Αυτό, λέει, είναι το έργο της ησυχίας· όπως σε άλλο μέρος ο άγιος Νείλος ερμηνεύει αλληγορικά τη θεία Γραφή και διασαφηνίζει ότι ο περισπασμός είναι η αιτία να σκοτισθεί ο νους. Και εύλογα. Γιατί αν δεν συγκρατείται από όλα τα μέρη ο νους, σαν νερό μέσα στο σωλήνα, δεν μπορεί η διάνοια να μαζευτεί στον εαυτό της για να ανεβεί και στο Θεό. Κι αν δεν ανεβεί κανείς νοερά και δεν γευθεί τα

άνω, πώς μπορεί εύκολα να καταφρονήσει τα κάτω;

* Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 245.

Ώστε οφείλομε, με την ενίσχυση της πίστεως, να τρέχομε με υπομονή, όπως λέει ο Απόστολος(Εβρ. 12, 1-2), και να έχομε σαν έργο μας να ευαρεστήσομε το Θεό. Και όταν έρθει ο καιρός, εκείνοι που τρέχουν καλά, θα μπορέσουν να αποκτήσουν τη μερική γνώση και ύστερα στο μέλλον την ολική, αφού καταργηθούν οι καθρέφτες(Α΄ Κορ. 1312), δηλαδή η φθαρτή αυτή ζωή. Εκεί, στη μέλλουσα ζωή, η ψυχή δεν επιθυμεί πια αντίθετα με τη σάρκα, ούτε η σάρκα αντίθετα με το Πνεύμα(Γαλ. 5, 17)· ούτε η ραθυμία μπορεί να φέρει τη λησμοσύνη και η λησμοσύνη την άγνοια, όπως τώρα παθαίνομε οι περισσότεροι κι έχομε ανάγκη να γράφομε για να θυμόμαστε. Πολλές φορές μου ήρθε αυθόρμητα κάποια σκέψη και την έγραψα να τη θυμάμαι· και σε καιρό πνευματικού πολέμου την είχα για βοήθεια και ανακούφιση ή ευχαριστία, όταν στηριζόταν στη θεία Γραφή. Αν όμως ήμουν αμελής σ’ αυτά και δεν την έγραφα, δεν την είχα, όταν τη χρειαζόμουν, και ζημιωνόμουν από την παγκάκιστη λησμοσύνη. Γι’ αυτό έχομε χρέος να μάθομε στην πράξη τις αρετές, για να διατηρείται από τη συνήθειά τους η ενθύμηση του αγαθού, και όχι μόνο με τα λόγια. Γιατί, όπως λέει ο Απόστολος, δεν είναι λόγια η βασιλεία του Θεού, αλλά δύναμη(Α΄ Κορ. 4, 20).

Εκείνος που ζητάει με τα έργα, εκείνος γνωρίζει τη ζημία και το κέρδος σε όποιο πράγμα ασχολείται, λέει ο άγιος Ισαάκ, και αυτός μπορεί να δώσει συμβουλή σε άλλους, γιατί έπαθε πολλές φορές και απέκτησε πείρα.Γιατί, λέει, υπάρχουν πράγματα που φαίνονται καλά, κρύβουν όμως όχι τυχαία ζημία· και είναι άλλα που φαίνονται κακά, και εντούτοις περιέχουν πολύ μεγάλο κέρδος. Γι’ αυτό, λέει, δεν είναι ο κάθε άνθρωπος αξιόπιστος να δώσει συμβουλή, αλλά εκείνος που έλαβε από το Θεό χάρισμα διακρίσεως, και από την πολυκαιρία στην άσκηση απέκτησε διορατικό νου, όπως λέει ο άγιος Μάξιμος. Και αυτό να το κάνει με μεγάλη ταπείνωση, να μη συμβουλεύει τους πάντες, αλλά εκείνους που ερωτούν θεληματικά και αβίαστα και με διάθεση μαθητείας. Και αυτό για να εντυπωθεί ο λόγος μέσα στην ψυχή εκείνου που ερωτά με ταπείνωση και με εκούσια αίτησή του, και να θερμαίνεται από την πίστη βλέποντας τον αγαθό σύμβουλο, σαν το θαυμαστό εκείνο σύμβουλο που είπε ο προφήτης Ησαΐας, «τον ισχυρό Θεό, τον Εξουσιαστή κλπ.»(Ησ. 9,6), εννοώ τον Κύριό μας Ιησού Χριστό. Ο Οποίος είπε σ’ εκείνον που του παραπονέθηκε: «Ποιος με όρισε άρχοντα και δικαστή σε σας»(Λουκ. 12, 14), αν και, όπως λέει η Γραφή, ο Πατέρας έδωσε στον Υιό όλη την εξουσία να κρίνει τους ανθρώπους(Ιω. 5, 22). Αλλά είπε έτσι για να μας δείξει και με αυτό, όπως και με όλα, το δρόμο της σωτηρίας με την αγία Του ταπείνωση. Γιατί δεν αναγκάζει, αλλά λέει: «Όποιος θέλει να με ακολουθήσει, ας απαρνηθεί τον εαυτό του και ας με ακολουθεί(Ματθ. 16, 24)· δηλαδή να μη φροντίζει διόλου για τη ζωή του, αλλά όπως κάνω εγώ και υπομένω τον αισθητό και εκούσιο θάνατο για χάρη όλων, έτσι και αυτός ας με ακολουθεί με έργο και με λόγο, όπως οι Απόστολοι και οι Μάρτυρες. Αλλιώς, ας υπομένει τουλάχιστον το θάνατο της προαιρέσεως». Και πάλι, στον πλούσιο εκείνο είπε: «Αν θέλεις να γίνεις τέλειος πήγαινε, πούλησε τα υπάρχοντά σου κλπ.»(Ματθ. 19, 21).

Λέει ο Μέγας Βασίλειος ότι είπε ψέμματα ο πλούσιος πως φύλαξε τις εντολές. Γιατί αν τις είχε φυλάξει, δεν θα είχε κτήματα πολλά, αφού ο Νόμος λέει πρώτα-πρώτα: «Θα αγαπήσεις τον Κύριο και Θεό σου με όλη την ψυχή σου»(Δευτ. 6, 4-5). Λέγοντας “με όλη την ψυχή σου”, δεν επέτρεψε σ’ εκείνον που αγαπά το Θεό, να αγαπά και κάτι άλλο, για το οποίο να λυπάται όταν το απαρνείται. Επίσης ο Νόμος λέει: «Θα αγαπήσεις τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου»(Λευιτ. 19, 18), δηλαδή τον κάθε άνθρωπο. και πώς φυλάει την εντολή, όταν άλλοι πολλοί έχουν ανάγκη από την καθημερινή τροφή, ενώ αυτός έχει κτήματα πολλά και μάλιστα είναι δεμένος μαζί τους με πάθος; Γιατί αν τα είχε όπως ο Αβραάμ, ο Ιώβ και οι λοιποί Δίκαιοι, σαν να ήταν του Θεού, δεν θα έφευγε από το Χριστό λυπημένος(Ματθ. 19, 22). Επίσης και ο Χρυσόστομος λέει ότι ο πλούσιος πίστεψε ότι εκείνα που του έλεγε ο Κύριος ήταν αλήθεια, γι’ αυτό και έφυγε λυπημένος· ήταν αδύνατος όμως να τα εκτελέσει. Γιατί υπάρχουν πολλοί που πιστεύουν τα λόγια των Γραφών, είναι όμως αδύνατοι στην εκπλήρωσή τους.

Είναι μεγάλο αγαθό η αγάπη και η συμβουλή με ταπείνωση

Αυτά λοιπόν και άλλα περισσότερα συμβουλεύει ο Κύριος, όπως και οι Απόστολοι που γράφουν: «Σας παρακαλούμε, αγαπητοί, κάνετε τούτο κι εκείνο»(Α΄ Θεσ. 4, 10). Εμείς όμως δεν καταδεχόμαστε να παρακαλέσομε εκείνους που ζητούν από εμάς συμβουλή, ώστε όταν μας δουν ότι ταπεινωνόμαστε και ότι τους τιμούμε, να υπακούσουν με χαρά και να πληροφορηθούν ότι με αγάπη και μεγάλη ταπείνωση μιλάμε το λόγο της αγίας Γραφής. Και για την τιμή και αγάπη που τους δείχνομε, θα σπεύσουν και θα αποδεχθούν τα δύσκολα και θα τους φανούν εύκολα λόγω της αγάπης. Όπως ο άγιος Απόστολος Πέτρος, όταν άκουε συχνά σταυρό και θάνατο, χαιρόταν και ήταν σε τέτοια διάθεση, σαν να μην άκουε τίποτε γι’ αυτά, από την αγάπη που είχε στον Διδάσκαλο. Και για τα θαύματα δεν είχε κανένα πρόβλημα όπως οι άπιστοι, αλλά έλεγε στον Κύριο: «Έχεις λόγια της αιώνιας ζωής»(Ιω.6, 68). Δεν ήταν όμως έτσι ο Ιούδας που πέθανε δύο φορές. Γιατί κρεμάστηκε(Ματθ. 27, 5), μα δεν πέθανε, αλλά αφού έζησε αμετανόητος αρρώστησε βαριά, σχίστηκε η κοιλιά του(Πράξ. 1,18), όπως λέει ο Απόστολος Πέτρος στις Πράξεις των Αποστόλων. Και ο άγιος Απόστολος Παύλος, γράφοντας στους αδελφούς, άλλοτε λέει: «Σας αγαπώ τόσο πολύ, ώστε θέλω να σας δώσω όχι μόνο το Ευαγγέλιο του Χριστού, αλλά και την ψυχή μου»(Α΄ Θεσ. 2, 8), και άλλοτε: «Εμείς είμαστε δούλοι σας για το Χριστό»(Β΄ Κορ. 4, 5). Στον Τιμόθεο πάλι γράφει, τους γεροντότερους να τους έχει σαν πατέρες, τους νεώτερους σαν αδελφούς(Α΄ Τιμ. 5, 1).

Και ποιος είναι ικανός να εννοήσει τελείως την ταπείνωση των Αγίων και την διάπυρη αγάπη που είχαν στο Θεό και στον πλησίον; Δεν οφείλομε λοιπόν αυτούς μονάχα να προσέχομε, αλλά και εκείνους στους οποίους μιλούμε ή γράφομε. Γιατί εκείνος που θέλει να νουθετήσει και να δώσει συμβουλή σε κάποιον, ή μάλλον υπενθύμιση όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, οφείλει πρώτα να καθαρθεί από τα πάθη, για να γνωρίζει χωρίς πλάνη το σκοπό του Θεού και την κατάσταση εκείνου που ζητεί συμβουλή. Γιατί δεν ταιριάζει σε όλους το ίδιο φάρμακο, και αν ακόμη πρόκειται για την ίδια ασθένεια. Έπειτα πρέπει να βεβαιωθεί για τη διάθεση εκείνου που ζητεί συμβουλή, βλέποντας είτε την ολική υποταγή του με την ψυχή και το σώμα, είτε ότι τον παρακάλεσε αυθόρμητα με θερμή πίστη και ότι ζήτησε συμβουλή χωρίς να παρακινηθεί από το διδάσκαλο και χωρίς να υπάρχει κάποια ανάγκη που να τον κάνει να υποκρίνεται, ότι τάχα έχει πόθο να ακούσει λόγο. Αλλιώς μπορεί να πέσουν και οι δύο σε ψεύδος, πολυλογία, πονηρία και πολλά άλλα. Αυτός που ερωτά, καθώς εξαναγκάζεται από τον δήθεν διδάσκαλο να πει παρά την προαίρεσή του, και ψεύδεται από ντροπή και υποκρίνεται ότι θέλει να κάνει καλό. Ο διδάσκαλος πάλι, με πονηρία, κολακεύει τον διδασκόμενο, για να ανακαλύψει τάχα εκείνα που κρύβει μέσα στη διάνοιά του· και γενικά θέτει σε κίνηση κάθε μηχανή και πολυλογία. και όπως λέει ο Σολομών, με την πολυλογία δε θα αποφύγει κανείς την αμαρτία(Παροιμ. 10,19). Έγραψε και ο Μέγας Βασίλειος ποιά είναι τα αμαρτήματα από αυτήν.

Αυτά όμως δεν ειπώθηκαν για να απομακρύνομε εκείνους που έρχονται για νουθεσία με πνεύμα υποταγής και με βέβαιη πίστη, και μάλιστα όσοι από μας είναι απαθείς, αλλά για να μη διδάσκομε εξαιτίας της κενοδοξίας μας με αυθάδεια, εμείς που είμαστε ακόμη εμπαθείς, εκείνους που ούτε από έργα ούτε από θερμή πίστη θέλουν να ακούσουν. Ούτε να τους διδάσκομε αυταρχικά, αλλά όπως έλεγαν οι Πατέρες, ότι χωρίς ερώτηση των αδελφών δεν πρέπει να ομιλεί κανείς με σκοπό να ωφελήσει, για να γίνεται το καλό με τη συγκατάθεσή τους(Φιλήμ. 14), όπως λένε οι Απόστολοι: «Μην ενεργείτε σαν να είστε εξουσιαστές του ποιμνίου, αλλά να γίνεστε υπόδειγμα γι’ αυτό»(Α΄ Πέτρ. 5, 3). Και ο Παύλος γράφει προς τον άγιο Τιμόθεο: «Ο γεωργός πρέπει πρώτος να τρώει από τους καρπούς»(Β΄ Τιμ. 2, 6), δηλαδή να κάνει πρώτος εκείνα που μέλλει να διδάξει. Και αλλού του λέει: «Κανένας να μη σε καταφρονεί για τη νεότητά σου»(Α΄ Τιμ. 4, 12), δηλαδή να μην κάνεις τίποτε απ’ όσα συνηθίζουν οι πιο νέοι, αλλά να είσαι τέλειος με τη χάρη του Χριστού. Επίσης και το Γεροντικό γράφει ότι οι Πατέρες χωρίς να ερωτηθούν από τους αδελφούς δεν έλεγαν τίποτε για σωτηρία ψυχής, αλλά το νόμιζαν αργολογία. και δικαίως. Γιατί το να μιλάμε χωρίς να ερωτηθούμε, σημαίνει ότι νομίζομε πως έχομε περισσότερη γνώση από τους άλλους. Γιατί όσο περισσότερο είμαστε αμαρτωλοί, τόσο νομίζομε ότι έχομε ελευθερία· όπως και οι Άγιοι, όσο πλησιάζουν το Θεό,

τόσο περισσότερο νομίζουν ότι είναι αμαρτωλοί, λέει ο άγιος Δωρόθεος. Γεμάτοι έκπληξη που αξιώθηκαν τη γνώση περί Θεού, έρχονταν σε αμηχανία. Επίσης και οι άγιοι Άγγελοι από την απέραντη ευφροσύνη και έκπληξη δε χορταίνουν να δοξολογούν το Θεό. Και διότι καταξιώθηκαν να υμνούν τέτοιον Κύριο, τον υμνούν ακατάπαυστα, θαυμάζοντας τα έργα Του, όπως είπε ο Χρυσόστομος, και προοδεύοντας σε μεγαλύτερη γνώση, όπως λέει ο Θεολόγος. Το ίδιο και όλοι οι Άγιοι και σ' αυτόν τον κόσμο και στον μέλλοντα.

Όπως οι νοερές δυνάμεις μεταδίδουν η μιά στην άλλη το φωτισμό, έτσι και οι λογικοί διδάσκονται ο ένας από τον άλλον. Άλλοι μαθαίνουν από τις θείες Γραφές και διδάσκουν τους υποδεέστερους· άλλοι μαθαίνουν νοερά από το Άγιο Πνεύμα και φανερώνουν τα μυστήρια που τους αποκαλύφθηκαν γραπτώς. Γι' αυτό έχομε ανάγκη να ταπεινωθούμε εμπρός στο Θεό και τους άλλους, αφού έχομε την ύπαρξη και τα πάντα από το Θεό και, μέσω Αυτού, τη γνώση ο ένας από τον άλλον. Εκείνος που έχει ταπείνωση, φωτίζεται περισσότερο· εκείνος όμως που δεν έχει ταπείνωση, μένει στο σκοτάδι, όπως εκείνος που ήταν πρωτύτερα εωσφόρος, και ύστερα διάβολος. Γιατί ο εωσφόρος ήταν ο πρώτος στο κατώτερο τάγμα των νοερών δυνάμεων, δηλαδή το δέκατο στη σειρά μετά το ανώτατο που παραστέκεται εμπρός στον φοβερό θρόνο του Θεού και πρώτο από τη γη προς τα πάνω. Αλλά για την έπαρσή του έπεσε, μαζί με τους αγγέλους που του υπάκουσαν, όχι μόνο κάτω από τα εννέα τάγματα και από εμάς τους γήινους, αλλά και κάτω από τα καταχθόνια, και ρίχτηκε στον τάρταρο για την αγνωμοσύνη του. Γι' αυτό πολλές φορές έχει λεχθεί ότι αρκεί η αλαζονεία για να χαθεί η ψυχή, χωρίς άλλη αμαρτία.

Εκείνος που νομίζει ότι είναι μικρά τα αμαρτήματά του, παραχωρείται να πέσει σε μεγαλύτερα, λέει ο άγιος Ισαάκ. Και εκείνος που έλαβε δώρο από το Θεό και είναι αχάριστος, ετοιμάζει τη στέρηση του δώρου, γιατί έκανε τον εαυτό του ανάξιο της δωρεάς του Θεού, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Γιατί η ευχαριστία είναι μεσίτριά μας. Πλην όμως η ευχαριστία να μην είναι όπως του Φαρισαίου εκείνου(Λουκ. 18, 11), που κατέκρινε τους άλλους και δικαίωνε τον εαυτό του, αλλά μάλλον να αναγνωρίζει ότι χρωστά περισσότερα από όλους και, απορώντας πώς να τα ανταποδώσει, να ευχαριστεί γεμάτη έκπληξη, κατανοώντας την ανείπωτη μακροθυμία και ανοχή του Θεού. Και όχι μόνον αυτό, αλλά πρέπει και να θαυμάσομε πώς ο Υπερύμνητος Θεός, ενώ δεν έχει ανάγκη από τίποτε, δέχεται από εμάς την ευχαριστία, και αυτό, ενώ εμείς τον παροργίζομε και τον παραπικραίνομε πάντοτε, μ' όλο που τόσες και τόσο μεγάλες ευεργεσίες μας έκανε, γενικές και ειδικές, για τις οποίες έγραψε ο Θεολόγος Γρηγόριος και οι λοιποί Πατέρες, όχι μόνο σωματικές, αλλά και ψυχικές με πολλούς τρόπους.

Αυτές είναι αναρίθμητες, κι ανάμεσά τους και τούτη: Άλλα από τα περιεχόμενα των θείων Γραφών είναι φανερά και ευκολονόητα, ενώ άλλα ασαφή και δυσκολονόητα. Και τούτο για να έλκει με τα πρώτα τους πιο αμελείς στην πίστη και στην αναζήτηση των υπολοίπων, ώστε να μην πέσομε από τη μεγάλη ακατανοησία των Γραφών σε απόγνωση και απιστία· με τα άλλα πάλι, να μην καταδικαστούμε περισσότερο εξαιτίας της καταφρονήσεως του ευκολονόητου ρητού, αλλά με αυτοπροαίρετους κόπους όσοι θέλουν να ερευνούν έμπρακτα τα δυσκολονόητα και από αυτό θα επαινεθούν, όπως λέει ο Χρυσόστομος.

Η επανάληψη στη θεία Γραφή δεν είναι πολυλογία

Η θεία Γραφή πολλές φορές επαναλαμβάνει το ίδιο ρητό, και δεν είναι πολυλογία, αλλά το κάνει από φιλανθρωπία, για να οδηγεί με τη συχνότερη υπενθύμιση τους πιο αμελείς στη μνήμη και κατανόηση των λεγομένων με παράδοξο τρόπο, και για να μη διαφύγει την ακοή ο λόγος από τη συντομία και τη μικρότητα του ρητού. Τούτο πολύ περισσότερο όταν είμαστε απασχολημένοι με τα πράγματα του βίου, εμείς που δεν έχομε μήτε τη μερική γνώση που λέει ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 13, 9). Αν και πάνω σ' αυτό, ο Χρυσόστομος λέει πως η μερική γνώση που έχομε δεν είναι κι αυτή πλήρης ως μερική, αλλά μέρος της μερικής. Θα καταργηθεί δε, όχι με το να εξαφανιστεί και να πάψει να υπάρχει —γιατί τότε ούτε γνώση θα είχαμε, ούτε θα ήμασταν άνθρωποι—, αλλά με το να αντικατασταθεί η μερική γνώση από τη γνώση πρόσωπο με πρόσωπο, όπως καταργείται η νηπιακή ηλικία με την ενηλικίωση. Αυτά τα είπε ο ίδιος ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 13, 10-12), ερμηνεύοντας το

ρητό με το παράδειγμα του νηπίου. Όπως πάλι λέει ο Χρυσόστομος, γνωρίζομε τον ουρανό ότι υπάρχει, αλλά τι είναι δεν γνωρίζομε· τότε θα καταργηθεί η μικρότερη γνώση από τη μεγαλύτερη, δηλαδή θα μάθομε και τι είναι ο ουρανός, ώστε να αυξηθεί περισσότερο η γνώση. Γιατί πολλά μυστήρια του Θεού είναι κρυμμένα μέσα στις θείες Γραφές και δεν γνωρίζομε το σκοπό του Θεού μέσα στα λεγόμενα. Αλλά, όπως λέει ο Θεολόγος, μην υψηλοφρονήσει κανείς βλέποντας ότι με καλή πρόθεση ομολογούμε την άγνοιά μας, και κατηγορήσει τις λέξεις. Είναι παράλογο και ανάρμοστο να μην προσέχομε στο σκοπό αλλά στις λέξεις, λέει ο Μέγας Διονύσιος. Όταν όμως κανείς ζητήσει μέσω του μακαρίου πένθους, τότε βρίσκει. Αυτή είναι η εργασία του φόβου με την οποία γίνεται η φανέρωση των κρυπτών.

Για παράδειγμα· ο προφήτης Ησαΐας λέει: «Οι νεκροί δεν θα δουν ζωή»(Ησ. 26, 14), ενώ παρακάτω λέει: «Θα αναστηθούν οι νεκροί»(Ησ. 26, 19). Αυτό δεν είναι διαφωνία όπως νομίζουν όσοι δεν γνωρίζουν το σκοπό από τη θεωρία της Γραφής. Το “δεν θα δουν ζωή”, το είπε για τα είδωλα των εθνών που είναι άψυχα, ενώ το “θα αναστηθούν οι νεκροί” το είπε για την κοινή ανάσταση και την ευφροσύνη των δικαίων. Ακόμη το είπε και προφητικώς για την συνανάσταση των νεκρών κατά την Ανάσταση του Σωτήρα μας Ιησού Χριστού. Επίσης και στο άγιο Ευαγγέλιο, για τη Μεταμόρφωση του Κυρίου, ο ένας Ευαγγελιστής λέει πως έγινε έπειτα απο έξι ημέρες, ενώ ο άλλος “έπειτα από οκτώ ημέρες”(Λουκ. 9, 28), δηλαδή μετά τη θαυματοποιία που προηγήθηκε και τη διδασκαλία του Κυρίου. Τούτο γιατί ο ένας παρέλειψε την πρώτη και την τελευταία ημέρα και ανέφερε τις ενδιάμεσες έξι, ενώ ο άλλος υπολόγισε και αυτές και έτσι είπε οκτώ. Και πάλι, ο Θεολόγος Ιωάννης σ’ ένα μέρος του αγίου Ευαγγελίου του λέει: «Είναι και πολλά άλλα, όσα έκανε ο Ιησούς εμπρός στους μαθητές Του, τα οποία δεν είναι γραμμένα κλπ.»(Ιω. 20, 30), ενώ σε άλλο μέρος λέει: «Είναι και άλλα πολλά, τα οποία έκανε ο Ιησούς»(Ιω. 21, 25), και δε λέει, «εμπρός στους μαθητές Του». Πάνω σ’ αυτό, ο άγιος Πρόχορος, που έγραψε με υπαγόρευση του Ευαγγελιστή, γράφει ότι το πρώτο ρητό αναφέρεται στα θαύματα και στα άλλα που έκανε ο Κύριος και που δεν τα έγραψε ο Ιωάννης, επειδή είχαν ήδη γραφεί από τους άλλους Ευαγγελιστές· γι’ αυτό πρόσθεσε τη φράση «εμπρός στους μαθητές Του». Ενώ το δεύτερο ρητό αναφέρεται στη δημιουργία του κόσμου, όταν δεν είχε ακόμη σαρκωθεί ο Λόγος του Θεού, με τον Οποίο ο Πατέρας δημιούργησε τα πάντα από το μηδέν, λέγοντας “ας γίνει αυτό”(Γεν. 1, 3 και 6), και γινόταν γι’ αυτά λέει ο Θεολόγος ότι, «αν γράφονταν λεπτομερώς κλπ.».

Και γενικά κάθε Γραφή και κάθε λόγος Θεού ή κάποιου Αγίου ή κάποιου από τα αισθητά ή τα νοητά κτίσματα κρύβει κάποιο σκοπό. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά και κάθε ανθρώπινος λόγος. Και κανείς δε γνωρίζει το νόημα του κάθε ρητού, παρά μόνον αν του αποκαλυφθεί. Όπως λέει ο Κύριος, «ο άνεμος πνέει όπου θέλει κλπ.»(Ιω. 3,8). Πάνω σ’ αυτό είπε ο Χρυσόστομος ότι ο Χριστός δεν εννοούσε ότι ο αέρας έχει εξουσία να πηγαίνει όπου θέλει, αλλά ανέφερε τον άνεμο από συγκατάβαση προς την αδυναμία του Νικοδήμου, για να καταλάβει τι του έλεγε ο Κύριος. Τον αέρα τον ανέφερε, θέλοντας να πει για το Άγιο Πνεύμα, δηλαδή για τα λόγια που του έλεγε, όπως είπε και σε κάποιους άλλους ότι, «τα λόγια που ενώ λέω, είναι πνεύμα»(Ιω. 6, 63), δηλαδή πνευματικά, «και όχι όπως εσείς νομίζετε· δεν σας λέω για σωματικά πράγματα, ώστε εσείς οι σωματικοί να τα καταλαβαίνετε». Γι’ αυτό λέει ο Δαμασκηνός ότι, αν δεν ακούσει κανείς ποιος είναι ο σκοπός κάποιου λόγου από εκείνον που λέει το λόγο, δεν μπορεί να πει ότι γνωρίζει το σκοπό αυτό. Και πώς τολμά κανείς να πει ότι γνωρίζει το σκοπό του Θεού που κρύβεται μέσα στις θείες Γραφές, χωρίς να του τον φανερώσει ο Υιός του Θεού; Ο ίδιος ο Χριστός είπε: «Και σ’ όποιον θελήσει να το φανερώσει ο Υιός»(Ματθ. 11, 27)· σ’ όποιον δηλαδή έχει την καλή προαίρεση να λάβει με την τήρηση των θείων εντολών Του, χωρίς τις οποίες, όποιος λέει ότι γνωρίζει, ψεύδεται. Γιατί το λέει έπειτα από δικούς του συλλογισμούς και όχι επειδή έμαθε από το Θεό, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, ακόμη και αν από υπερηφάνεια καυχιέται πέρα από τα όρια(Β΄ Κορ. 10, 13). Αυτόν ο Θεολόγος άλλοτε τον αποκαλεί “Ω φιλοσοφότατε εσύ”, και άλλοτε “Ω γραμματισμένε εσύ”, ονειδίζοντας την έπαρσή του, που εξαιτίας της νομίζει ότι κατέχει κάτι, ενώ έχει άγνοια. Και αυτό όμως που νομίζει πως έχει, θα του αφαιρεθεί(Ματθ. 13, 12), γιατί δεν θέλει να πει, όπως όλοι οι Άγιοι, “δεν γνωρίζω”, ώστε να του δοθεί λόγω της ταπεινώσεως, και μάλιστα με το παραπάνω, όπως έγινε και στους Αγίους. Αυτοί, αν και γνώριζαν, έλεγαν ότι δεν γνωρίζουν τίποτε, όπως λέει ο

Χρυσόστομος. Παράδειγμα ο Απόστολος, που δεν είπε: «Ακόμη δε γνωρίζω τίποτε», αλλά: «Δε γνωρίζω τίποτε όπως πρέπει»(Α΄ Κορ. 8, 2). Ώστε γνώριζε, αλλά όχι όπως έπρεπε.

Η ψεύτικη γνώση

Η ψεύτικη γνώση είναι εκείνη που νομίζει ότι γνωρίζει εκείνα που ποτέ δεν έμαθε. Αυτή είναι χειρότερη από την τέλεια άγνοια, λέει ο Χρυσόστομος, γιατί δεν καταδέχεται να διδαχθεί από άλλον και να διορθωθεί, νομίζοντας η παγκάκιστη ότι είναι ορθή. Γι' αυτό λένε οι Πατέρες ότι, εκείνα που βρίσκονται μέσα στις θείες Γραφές οφείλομε να τα ζητούμε με πόνο, με ταπείνωση και συμβουλή των εμπείρων, για να τα μάθομε με τα έργα μάλλον παρά με τα λόγια· εκείνα όμως για τα οποία σιωπούν οι Γραφές, να μην τα ζητούμε διόλου, γιατί αυτό είναι παράλογο, όπως λέει ο Μέγας Αντώνιος για εκείνους που ζητούν να προγνωρίζουν τα μέλλοντα και δε θέλουν να παραιτηθούν μάλλον από αυτό, ως ανάξιοι. Αν και κάποτε αυτό ίσως γίνεται όχι από δαιμονική ενέργεια, αλλά από τη θεία Πρόνοια για ωφέλεια των πολλών, όπως έγινε παλιά στο Ναβουχοδονόσορα(Δαν. 2, 31-35) και στον Βαλαάμ(Αριθ. 24), μ' όλο που οι ίδιοι ήταν ανάξιοι· και πολύ περισσότερο όταν γίνεται με όνειρα ή τίποτε φαντασίες. Ο λόγος που αυτά δεν έχουν ειπωθεί είναι για να ερευνούμε τις Γραφές με πράξεις σωματικές και ηθικές, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου, ώστε να βρούμε αιώνια ζωή(Ιω. 5, 39), και για να μην τα ζητούμε με το λογικό και από υπερηφάνεια νομίζομε ότι κάτι πετύχαμε, και μάλιστα εκείνα που είναι κρυμμένα από εμάς, για μεγαλύτερη ταπείνωση, και τέλος για να μην καταδικαστούμε παραβαίνοντάς τα με γνώση μας. Γιατί όποιος αξιώθηκε να αποκτήσει νοερή γνώση και δεν αγωνίζεται με πολλή σχολή και προσοχή στη μελέτη των θείων Γραφών και των γνώσεων που του δόθηκαν, με ταπείνωση και φόβο Θεού, νιώθοντας ανάξιος για όσα του δώρισε ο Θεός, αποδιώχνεται από τη γνώση με απειλές, όπως ο Σαούλ από το βασιλικό αξίωμα(Α΄ Βασ. 15, 28-29), λέει ο άγιος Μάξιμος *. Ενώ εκείνος, λέει, που σχολάζει και αγωνίζεται, οφείλει σαν τον Δαβίδ να παρακαλεί πάντοτε και να λέει: «Κτίσε μέσα μου καρδιά καθαρή, Θεέ μου, και εγκατάστησε στα βάθη μου το ευθές Πνεύμα»(Ψαλμ. 50, 12), ώστε να γίνει άξιος της επιφοιτήσεώς Του.

* Τρίτη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 65 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 85).

Όπως τότε οι Απόστολοι έλαβαν την χάρη του Αγίου Πνεύματος την τρίτη ώρα της ημέρας, όπως αναφέρεται στις Πράξεις(Πράξ. 2, 15), και σε ημέρα Κυριακή, όπως λέει ο θεσπέσιος Λουκάς(Πράξ. 2, 1). Γιατί η Πεντηκοστή που λέει, είναι η έβδομη Κυριακή από την Κυριακή που γινόταν το Ιουδαϊκό φάσκα, που ερμηνεύεται ελληνικά "διάβαση" και "ελευθερία". Η Κυριακή λοιπόν που είναι μετά πενήντα μέρες, λέγεται Πεντηκοστή, γιατί συμπληρώνει τις πενήντα ημέρες από το Πάσχα, σύμφωνα με το Νόμο(Δευτ. 16, 9-10). και ο Ιωάννης ο Θεολόγος λέει στο άγιο Ευαγγέλιό του, «κατά την τελευταία και μεγάλη γιορτή»(Ιω. 7, 37), γιατί τότε γινόταν απόδοση της γιορτής του Πάσχα. Όπως λέει ο Δαμασκηνός, η χάρη δόθηκε την τρίτη ώρα, αλλά σε μία ημέρα, την Κυριακή, για να φανερώσει ότι πρέπει να σεβόμαστε τρεις Υποστάσεις, αλλά με ενιαία εξουσία, δηλαδή τη μία θεότητα. Γιατί η Κυριακή λέγεται "μία της εβδομάδας" και όχι "πρώτη", λέει ο Χρυσόστομος, επειδή την ξεχωρίζει η θεία Γραφή. Η Παλαιά Διαθήκη προφητεύει γι' αυτήν, γι' αυτό και δεν την ονομάζει με σειρά όπως τη Δευτέρα και τις υπόλοιπες· επειδή είναι ξεχωριστή ημέρα, την ονομάζει "μία των Σαββάτων"(Ψαλμ. 23, τίτλος), δηλαδή της εβδομάδας, ενώ αλλιώς θα την ονόμαζε "πρώτη". Στη νέα περίοδο της χάρης τώρα, αυτή η αγία και επίσημη ημέρα(Λευϊτ. 23, 35-36) ονομάζεται "Κυριακή"(Αποκ. 1, 10) , επειδή σ' αυτήν έγιναν τα κυριότερα περιστατικά της ζωής του Κυρίου, ο Ευαγγελισμός, η Γέννηση, η Ανάσταση(Λουκ. 24, 1-2), και σ' αυτή μέλλει να γίνει η κοινή ανάσταση των νεκρών. Αυτή την ημέρα, λέει ο Δαμασκηνός, δημιουργήθηκε το αισθητό φως από το Θεό(Γέν. 1, 2), και πάλι αυτή την ημέρα θα γίνει η Παρουσία του Κυρίου, για να μείνει στους απέραντους αιώνες η ημέρα αυτή "μία" και "όγδοη", καθώς βρίσκεται έξω από τους επτά αυτούς αιώνες που έχουν ημέρες και νύχτες.

Επειδή λοιπόν μάθαμε το σκοπό αυτών των πραγμάτων από τους Αγίους, ας μάθομε και το σκοπό κάθε εργασίας του παρόντος λόγου από την αρχή. Ο σκοπός λοιπόν που λέμε μιά φορά τα ονόματα των βιβλίων και των Αγίων, είναι για να θυμόμαστε πάντα τα λόγια τους και για να αποκτήσομε

ζήλο να μιμηθούμε τους βίους των, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, και για να τα μάθουν όσοι τα αγνοούν. Εκείνος που γνωρίζει τα βιβλία, θα τα θυμηθεί, ενώ εκείνος που δεν τα γνωρίζει, θα αναζητήσει το αντίστοιχο βιβλίο. Το ότι αναφέρομε και μετά, σε κάθε μέρος, τον Άγιο ή την τυχούσα Γραφή, το κάνομε για συχνότερη υπόμνηση και για να θυμηθούμε με λίγα λόγια τα έργα και τα λόγια καθενός από αυτούς, αλλά και για να κατανοούμε όσα λέει στη συνέχεια κάθε ρητό της θείας Γραφής, ή του διδασκάλου τη διάκριση και την καλή συμβουλή· γιατί δεν είναι δικά μου τα λεγόμενα, αλλά των θείων Γραφών. Επίσης για να θαυμάζομε και να κατανοούμε την ανέκφραστη φιλανθρωπία του Θεού, πώς με μελάνι και χαρτί οικονόμησε τη σωτηρία των ψυχών μας και μας χάρισε τόσο πολλές γραφές και τόσους διδασκάλους της ορθόδοξης πίστεως. Και πώς εγώ, ο αμαθής και ράθυμος, αξιώθηκα τόσες γραφές να μελετήσω, χωρίς να έχω κανένα δικό μου βιβλίο ή τίποτε άλλο καθόλου, αλλά είμαι πάντοτε ξένος και φτωχός και περνώ τον καιρό μου με κάθε ανάπαυση και αμεριμνία και με μεγάλη σωματική απόλαυση. Αν τώρα αφήνω μερικά χωρίς όνομα, αυτό είναι από την αμέλειά μου και για να μη μακραίνει ο λόγος.

Παραθέσαμε κοινές απορίες και τις λύσεις τους, για να μαθαίνουν οι αναγνώστες και για να ευχαριστούν το Θεό που χάρισε στους Αγίους Του, τους Πατέρες μας, τη γνώση και τη διάκριση, και μέσω εκείνων σ’ εμάς τους ανάξιους· τα παραθέσαμε επίσης για καταδίκη όσων είμαστε αδύνατοι και χωρίς γνώση. Επίσης έγινε λόγος για τους Δικαίους της Παλαιάς Διαθήκης, που σώθηκαν ενώ ήταν πολύ πλούσιοι και ζούσαν ανάμεσα σε αμαρτωλούς και άπιστους ανθρώπους, αν και ήταν κι αυτοί άνθρωποι με την ίδια φύση όπως κι εμείς που δεν θέλομε να φτάσομε στο μέτρο της τελειότητας, μ’ όλο που έχομε λάβει περισσότερη πείρα και γνώση του καλού και του κακού, αφού μάθαμε τα δικά τους και αξιωθήκαμε περισσότερη χάρη και τόση γνώση των Γραφών.

Αναφερθήκαμε επίσης και στα δικά μας έργα, των μοναχών, για να μάθομε ότι με πολλούς τρόπους μπορούμε να σωθούμε, αν εγκαταλείψομε τα δικά μας θελήματα, και ότι αν δεν κάνομε έτσι, δεν μπορούμε να έχομε ανάπαυση, αλλά ούτε και τα θεία θελήματα μπορούμε να μάθομε και να κάνομε. Γιατί το θέλημά μας είναι μεσότοιχο που μας χωρίζει από το Θεό, και αν δεν γκρεμιστεί το μεσότοιχο, δεν μπορούμε να μάθομε και να κάνομε το θέλημα του Θεού, αλλά βρισκόμαστε μακριά Του και μας τυραννούν οι εχθροί παρά τη θέλησή μας. Είπαμε ακόμη ότι η ησυχία είναι μεγαλύτερη από όλα και χωρίς αυτή δεν μπορούμε να καθαρθούμε από τα πάθη και να γνωρίσομε την αδυναμία μας και τις πανουργίες των δαιμόνων, αλλά ούτε και του Θεού τη δύναμη και την πρόνοια θα μπορέσομε να εννοήσομε από τα θεία λόγια που ψάλλονται και διαβάζονται. Γιατί όλοι οι άνθρωποι έχομε ανάγκη από αυτή τη σχολή, είτε μερικά, είτε ολοκληρωτικά, και χωρίς αυτή είναι αδύνατο να φτάσει κανείς σε γνώση πνευματική και ταπεινοφροσύνη, μέσω της οποίας εννοεί εκείνος που έχει καλή προαίρεση τα μυστήρια που είναι κρυμμένα στις Γραφές και σε όλα τα κτίσματα. Ακόμη, ότι δεν πρέπει κανείς να μεταχειρισθεί πράγμα ή λόγο ή προσπάθεια ή νόημα έξω από την απαραίτητη ανάγκη της σωτηρίας της ψυχής και της συντηρήσεως του σώματος. Και ότι χωρίς διάκριση, και εκείνα ακόμη που νομίζονται καλά δεν είναι δεκτά από το Θεό· αλλά και έξω από τον σωστό σκοπό η καλή εργασία δεν μπορεί να ωφελήσει κανέναν.

Τα τροπάρια γράφτηκαν εδώ για να τα εννοούμε και αυτά και τις άλλες Γραφές και να έρχονται σε κατάνυξη όσοι είναι ακόμη αδύνατοι πνευματικώς, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος. Γιατί η μελωδία, λέει ο Μέγας Βασίλειος, έλκει τη διάνοια του ανθρώπου σ’ εκείνο που θέλει, είτε στο πένθος, είτε στον πόθο, είτε στη λύπη, είτε στη χαρά. Είπαμε επίσης ότι έχομε χρέος να ερευνούμε τις Γραφές κατά την εντολή του Κυρίου, για να βρούμε μέσα σ’ αυτές την αιώνια ζωή(Ιω. 5, 39), και να προσέχομε στο νόημα των ψαλμών και των τροπαρίων, και να γνωρίσομε με πολλή γνώση ότι έχομε άγνοια. Γιατί, λέει ο Μέγας Βασίλειος, αν δεν γευθεί κανείς τη γνώση, δεν ξέρει πόσα στερείται.

Γράφτηκαν και οι αιτίες γενέσεως των αρετών και των παθών, για να αποκτήσομε πείρα και γνώση, ώστε να τα γνωρίζει κανείς αυτά και να αγωνιστεί για τους γεννήτορές τους· άλλους ν’ αποκτήσει, άλλους να αποβάλλει και άλλους να νικά με την αντίθετη εργασία. Και ότι τις μεν σωματικές πράξεις, σαν τα φυτά οφείλομε να τις συντηρούμε πάντοτε με την καλή εργασία, τις δε ψυχικές αρετές οφείλομε να προσέχομε πάντοτε, και να μελετούμε πώς να αποκτήσομε την κάθε μιά αρετή. Και αφού μάθομε γι’ αυτό από τις θείες Γραφές και τους Αγίους, να το τηρούμε με πόνο ψυχής σαν

θησαυρό με την εργασία μας, μέχρις ότου φτάσομε στην έξη της κάθε αρετής. Και τότε με επιμέλεια να αρχίζομε την άλλη αρετή, για να μην καταπιαστούμε αμέσως με όλες και ίσως ατονήσομε, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Αλλά να αρχίζομε από την υπομονή όσων μας συμβαίνουν, και τότε να προχωρούμε με δύναμη και στις υπόλοιπες αρετές με κάθε προθυμία, έχοντας σκοπό να ευαρεστήσομε το Θεό. Όλοι χρεωστούμε να φυλάγομε τις εντολές του Θεού ως Χριστιανοί, επειδή δεν χρειαζόμαστε σωματικό κόπο για να αποκτήσομε τις ψυχικές αρετές, αλλά μονάχα προαίρεση και προθυμία για να λάβομε τη δωρεά, όπως λένε ο Μέγας Βασίλειος, ο Θεολόγος Γρηγόριος και οι λοιποί. Πλην όμως οι ψυχικές αρετές κατορθώνονται ευκολότερα διά μέσου των σωματικών πράξεων, και μάλιστα από τους ησυχαστές, λόγω της απερίσπαστης ζωής και της αμεριμνίας για όλα· γιατί δεν μπορεί κανείς να βλέπει τα ήθη του και να τα διορθώνει, εκτός αν σχολάζει και μεριμνά γι' αυτά.

Γι' αυτό οφείλει κανείς πρώτα να αποκτήσει απάθεια με την αποφυγή των πραγμάτων και των ανθρώπων, και τότε, αν το καλέσει ο καιρός, να γίνει προϊστάμενος άλλων και να οικονομεί τα πράγματα χωρίς να επισύρει κατάκριση ή να βλάπτεται, καθώς με την έξη της ελευθερίας από εμπαθείς κλίσεις έφτασε σε τέλεια απάθεια, και μάλιστα αν έλαβε από το Θεό την κλήση —λέει ο Δαμασκηνός—, όπως ο Μωυσής(Έξ. 3, 4), ο Σαμουήλ(Α΄ Βασ. 3, 10) και οι λοιποί Προφήτες(Ησ. 6, 8· Ιερ. 1, 5) και οι άγιοι Απόστολοι(Ματθ. 4, 19 και 21), για να σωθούν πολλοί. Κι όχι μόνο αυτό, λέει, αλλά πρέπει κανείς και να διστάζει να δεχτεί, όπως ο Μωυσής(Εξ. 3, 11· 4, 10 και 13), ο Αββακούμ(Δαν. [Βήλ και Δρ.] 35), ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και άλλοι· και όπως είπε ο άγιος Πρόχορος για τον Ευαγγελιστή Ιωάννη, ότι δε θέλησε να αφήσει την προσφιλή του ησυχία, αν και είχε χρέος ως Απόστολος να μην ησυχάζει, αλλά να κηρύττει. Και βέβαια δεν έφυγε στην ησυχία σαν κάποιος εμπαθής ο απαθέστατος, μη γένοιτο· αλλά επειδή δεν ήθελε να χωριστεί από τη θεωρία του Θεού και να στερηθεί ποτέ τη γλυκύτητα της ησυχίας. Άλλοι πάλι, ενώ ήταν απαθείς, έφυγαν από ταπεινοφροσύνη στις βαθύτερες ερήμους, από φόβο της συγχύσεως, όπως ο Μέγας Σισώης, ο οποίος, όταν τον κάλεσε ο μαθητής του να πάνε σε πιο αναπαυτικό τόπο, δεν πείσθηκε, αλλά είπε: «Όπου δεν είναι άνθρωποι, εκεί να πάμε». Κι όμως είχε φτάσει σε τόση απάθεια, ώστε έγινε αιχμάλωτος της αγάπης του Θεού, και από την αγάπη αυτή δεν αισθανόταν τα σωματικά και δε γνώριζε αν έφαγε ή όχι. και γενικά όλοι έκοβαν τα θελήματά τους μέσα σε βαθιά ησυχία, και έτσι μερικοί, σαν μαθητές, εκλέχθηκαν από τον διδάσκαλό τους να διδάσκουν άλλους και να δέχονται την εξομολόγηση των λογισμών των άλλων και να έχουν εξουσία επάνω σε άλλους, είτε ως αρχιερείς, είτε ως ηγούμενοι, αφού δέχθηκαν με νοερή αίσθηση την σφραγίδα από το Άγιο Πνεύμα μέσω της επιφοιτήσεώς Του, όπως οι άγιοι Απόστολοι(Πράξ. 2,3), και πριν από αυτούς ο Ααρών(Έξ. 28,1), ο Μελχισεδέκ(Γεν. 14, 18· Εβρ. 7) και άλλοι.

Ο Δαμασκηνός λέει ότι εκείνος που τολμά μόνος του να ανεβαίνει σε τέτοια αξιώματα, καταδικάζεται. αφού εκείνοι που αναλαμβάνουν τα διάφορα αξιώματα αυθαίρετα χωρίς βασιλική προσταγή, καταδικάζονται βαριά, πόσο μάλλον εκείνοι που τολμούν να λάβουν τα θεϊκά αξιώματα χωρίς την προσταγή του Θεού; Και μάλιστα αν από άγνοια ή υπερηφάνεια νομίζουν ότι δεν τιμωρείται η φρικτή αυτή ενέργεια, ή ότι μπορούν να την ασκούν για να έχουν τιμή και ανάπαυση, και όχι μάλλον για να βυθιστούν σε άβυσσο ταπεινώσεως και να υπομείνουν ακόμη και θάνατο, αν ο καιρός το καλέσει, για χάρη των υποτακτικών και των εχθρών. Έτσι έκαναν οι άγιοι Απόστολοι καθώς δίδασκαν άλλους, και αυτό ενώ ήταν απαθείς και σοφοί σε υπέρτατο βαθμό. Αν όμως ούτε αυτό το γνωρίζομε, ότι δηλαδή είμαστε αδύνατοι και ανίκανοι, τι πρέπει να πούμε;

Η υπερηφάνεια και η άγνοια τυφλώνουν εκείνους που δε θέλουν να βλέπουν με αυτοσυγκέντρωση την αδυναμία και την άγνοιά τους. Όπως λέει το Γεροντικό, το κελί του μοναχού είναι το καμίνι της Βαβυλώνας, μέσα στο οποίο οι τρείς παίδες βρήκαν τον Υιό του Θεού(Δαν. 3, 25). Και αλλού λέει: «Κάθησε στο κελί σου και αυτό όλα θα σου τα διδάξει». Και ο Κύριος είπε: «Όπου είναι δύο ή τρεις συναγμένοι στο όνομά μου, εκεί είμαι κι εγώ ανάμεσά τους»(Ματθ. 18, 20). Επίσης, ο Ιωάννης της Κλίμακος: «Μην παρεκκλίνεις —λέει ο Σολομών— δεξιά ή αριστερά, αλλά βάδιζε το βασιλικό δρόμο, δηλαδή να ησυχάζεις μαζί με έναν ή δύο· και μήτε μόνος στην έρημο, μήτε με μεγάλη συνοδεία αδελφών. Ο μέσος όρος είναι κατάλληλος για τους περισσότερους.» Και αλλού λέει: «Η νηστεία ταπεινώνει το σώμα, η αγρυπνία φωτίζει το νου, η ησυχία φέρνει το πένθος, το

πένθος βαπτίζει τον άνθρωπο και πλένει την ψυχή και την κάνει αναμάρτητη». Γι’ αυτό και θ’ αναφέρομε στο τέλος του λόγου τα ονόματα όλων σχεδόν των αρετών και των παθών, για να μάθομε πόσες αρετές οφείλομε να αποκτήσομε και για πόσες κακίες να πενθούμε· γιατί χωρίς πένθος δεν γίνεται κάθαρση. Πένθος όμως δεν υπάρχει σε συνεχή περισπασμό. Και χωρίς κάθαρση της ψυχής δεν δέχεται κανείς πληροφορία για τη σωτηρία του. Και χωρίς πληροφορία, ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα είναι επικίνδυνος. Το αβέβαιο, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, είναι ίσως αναξιόπιστο.

Οι οκτώ θεωρίες που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα, δεν είναι δικές μας εργασίες, αλλά μισθός για την εργασία μας των αρετών. Και δεν πρέπει να τις αποκτήσομε μόνο από την ανάγνωση, και αν ακόμη προσπαθούμε από υπερήφανη προθυμία, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, για τις τελειότερες, δηλαδή τις τέσσερις τελευταίες· γιατί πρόκειται για ουράνια πράγματα και ο ακάθαρτος νους δεν τα χωράει. Όλη μας την προθυμία και επιμέλεια οφείλομε να την έχομε στις σωματικές και ψυχικές αρετές· και έτσι γεννιέται μέσα μας η πρώτη εντολή, δηλαδή ο φόβος του Θεού. Και όταν πολυκαιρίσομε σ’ αυτόν, γεννιέται το πένθος. Και όταν αποκτήσομε την έξη της μιάς θεωρίας, τότε η χάρη του Θεού, η κοινή μητέρα όλων, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, θα μας χαρίσει και τα παραπέρα, μέχρις ότου αποκτήσομε μέσα μας τις επτά γνώσεις· έπειτα θα αξιώσει να λάβουν και την όγδοη, που είναι εργασία του μέλλοντος κόσμου, όσους εργάζονται με επιμέλεια τις αρετές με τον ορθό σκοπό να ευαρεστήσουν το Θεό.

Εμείς όμως οφείλομε, όσες φορές μας έρθει από μόνη της μία απ’ αυτές τις κατά Θεόν έννοιες, είτε η πρώτη, είτε οποιαδήποτε άλλη, ξαφνικά χωρίς να το περιμένομε, αμέσως να αφήνομε κάθε βιοτική μέριμνα, ακόμη και τον ίδιο τον κανόνα μας πολλές φορές, και να φυλάγομε ως κόρην οφθαλμού(Δευτ. 32, 10) την πνευματική γνώση και κατάνυξη που μας ήρθε, μέχρις ότου κατ’ οικονομίαν του Θεού μας αφήσει. Τότε να μελετούμε διαρκώς τα διάφορα ρητά περί φόβου και πένθους που είναι γραμμένα, και πριν από τον κανόνα και μετά, αλλά και όσες φορές έχομε καιρό, είτε ημέρα, είτε νύχτα, είτε απασχολημένοι σε εργόχειρο, όσοι είμαστε ακόμη αδύνατοι και κυριευόμαστε εύκολα από τον ύπνο και τη ραθυμία, είτε αργοί, όσοι μπορούν να επιδοθούν ολωσδιόλου στο πένθος και να αιχμαλωτίζονται στα λόγια της προσευχής και στα ακόλουθα δάκρυα. Γι’ αυτό το λόγο και γράφτηκαν, για να παροτρύνομε και εγώ, και οι άπειροι σ’ αυτά, τη ραθυμία του νου μας, με τη μελέτη των λόγων αυτών και την προσοχή. Γιατί εκείνοι που έχουν προθυμία και πείρα λόγω της έξεώς τους στην εργασία των αρετών, γνωρίζουν και λένε πολύ περισσότερα από τα λεχθέντα, και μάλιστα στον καιρό της κατανύξεως που έρχεται μόνη της. Η ώρα αυτής της κατανύξεως έχει μεγάλη δύναμη, παραπάνω από την κατάνυξη που κατορθώνομε εμείς.

Πλην όμως, ας μη νομίζει κανείς ότι είναι εργάτης των χαρισμάτων αυτών· μάλλον πρέπει, νιώθοντας ότι όσα έλαβε υπερβαίνουν την αξία του, να ευχαριστεί πολύ και να φοβάται μήπως έχει μεγαλύτερη καταδίκη γι’ αυτό, επειδή χωρίς διόλου να κοπιάσει μέλλει να αξιωθεί να δεχθεί την εργασία των Αγγέλων. Γιατί η γνώση έχει δοθεί για εξάσκηση του νου και για ενίσχυση στο να φυλάξομε τις εντολές και να εργαζόμαστε τις αρετές· επίσης για να γνωρίσομε πώς και γιατί εργαζόμαστε τις αρετές, και τι πρέπει να κάνομε και τι να μην κάνομε, ώστε να μην καταδικαστούμε. Και φτερωμένοι από τη γνώση, να εργαζόμαστε τις αρετές με χαρά και να λάβομε μεγαλύτερη γνώση και δύναμη και αγαλλίαση κατά την εργασία αυτή. Κι αφού γίνει αυτό, να αξιωθούμε να ευχαριστήσομε Εκείνον που μας τα δώρισε αυτά, αναγνωρίζοντας από Ποιόν λάβαμε τα τόσο μεγάλα αγαθά. Γιατί όταν τον ευχαριστούμε, μας χαρίζει μεγαλύτερα αγαθά. Και αφού λάβομε τα δώρα Του, θα τον αγαπήσομε περισσότερο, και με την αγάπη θα φτάσομε στη σοφία του Θεού, που αρχή της είναι ο φόβος του Θεού(Παροιμ. 1, 7). Η εργασία του φόβου είναι η μετάνοια, λέει ο άγιος Ισαάκ, με την οποία γίνεται η φανέρωση των κρυπτών.

Τα νοήματα του φόβου πρέπει κανείς να τα μελετά ως εξής: Μετά την ακολουθία του αποδείπνου οφείλει να λέει το Πιστεύω, το Πάτερ ημών και το Κύριε ελέησον πολλές φορές. Έπειτα κάθεται προς ανατολάς και, όπως εκείνοι που πενθούν για νεκρό, κουνώντας το κεφάλι με πόνο ψυχής και στεναγμό από καρδιάς, λέει τα λόγια της γνώσεως που θα τύχει, αρχίζοντας από την πρώτη, μέχρις ότου φτάσει στην προσευχή. Και τότε πέφτει με το πρόσωπο εμπρός στο Θεό με ανείπωτη φρίκη

και προσεύχεται. Πρώτα λέει ευχαριστία, έπειτα εξομολόγηση, και τα λοιπά λόγια της προσευχής, όπως προειπώθηκε. Όπως λέει ο Μέγας Αθανάσιος, οφείλομε να εξομολογηθούμε για τις αμαρτίες μας που αγνοούμε και για όσες θα κάναμε, αν δε μας φύλαγε η χάρη του Θεού, για να μη μας ζητηθεί γι' αυτές λόγος στην ώρα του θανάτου. Και ακόμη να προσευχόμαστε ο ένας για τον άλλο, κατά την εντολή του Κυρίου(Λουκ. 22, 32) και του Αποστόλου(Ιάκ. 5, 16).

Ο σκοπός εκείνων που λέμε στην προσευχή είναι ο εξής. Η ευχαριστία μας για το ότι την ώρα εκείνη ευχαριστούμε το Θεό, είναι ομολογία της ανικανότητας για ευχαριστία και της αμέλειάς μας να ευχαριστούμε το Θεό σε άλλους καιρούς, και ότι η ώρα αυτή είναι χάρη του Θεού. Η εξομολόγηση κηρύττει ότι όσα μου δώρισε ο Θεός, είναι αμέτρητα και δεν μπόρεσα να τα καταλάβω όλα, αλλά ούτε και να τα γνωρίζω, παρά μονάχα ακούγοντάς τα, και πάλι όχι όλα, αλλά μερικά· και ότι συνεχώς μας ευεργετεί ο Θεός φανερά και κρυφά, και είναι ανείπωτη η ανοχή Του για τις πολλές αμαρτίες μου· ακόμη ότι είμαι ανάξιος και να τον ατενίσω, όπως ο τελώνης(Λουκ. 18, 13), και ότι έχοντας θάρρος όχι σε τίποτε άλλο, αλλά στην ανέκφραστη φιλανθρωπία Του, πέφτω μπροστά Του, όπως ο Δανιήλ μπροστά στον Άγγελο(Δαν. 8, 17) και όπως ο Απόστολος(Αποκ. 1, 17) και οι λοιποί Πατέρες, με όλη την ψυχή μου. Μεγάλη τόλμη αυτό για μένα, γιατί είμαι ανάξιος να το πράξω και να εξομολογηθώ τα είδη των αμαρτιών μου με συντομία για να τα θυμούμαι και να πενθώ γι' αυτά, και να ομολογώ την ασθένειά μου, για να έρθει σε μένα η δύναμη του Χριστού, όπως λέει ο Απόστολος(Β΄ Κορ. 12, 9), και να συγχωρηθούν οι πολλές αμαρτίες μου. Δεν τολμώ να προσεύχομαι για όλους, αλλά μόνο για τις πολλές μου αμαρτίες και για να χαλινωθεί κάθε κακία μου και πονηρή συνήθεια, γιατί δεν μπορώ να αντισταθώ. Παρακαλώ τον Παντοδύναμο να σταματήσει τις ορμές των παθών μου και να μη με αφήσει να αμαρτήσω σ' Αυτόν ή σε κανένα άνθρωπο, για να λάβω από αυτό τουλάχιστον σωτηρία κατά χάρη. Κι από τη θύμηση αυτή ν' αποκτήσω πόνο ψυχής και ικανότητα να προσεύχομαι για τους άλλους, εκπληρώνοντας την εντολή που λέει ο Απόστολος(Ιακ. 5, 16), και αγάπη προς όλους. Επίσης να λέω τα είδη των παθών ένα προς ένα, γιατί κυριαρχούμαι από αυτά, ώστε να καταφεύγω στον Κύριο και να αποκτήσω κατάνυξη. Και να προσεύχομαι για εκείνους που λύπησα ή με λύπησαν ή θα με λυπήσουν στο μέλλον, γιατί δεν θέλω να έχω ούτε ίχνος μνησικακίας, αλλά φοβούμαι την αδυναμία μου, μήπως όταν μου τύχει κάτι λυπηρό δεν μπορέσω να υποφέρω με ανεξικακία ή να προσεύχομαι γι' αυτούς, σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου(Λουκ. 6, 28). Και γι' αυτό προλαβαίνω τον καιρό, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ: «Πριν αρρωστήσεις ζήτησε τον γιατρό, και πριν από τον πειρασμό προσευχήσου». Και ακόμη προσεύχομαι για όσους έχουν φύγει από τη ζωή, ώστε να βρουν σωτηρία, αλλά και για να θυμηθώ το θάνατο, και γιατί το να προσεύχεται κανείς για όλους είναι ένδειξη αγάπης· ακόμη, επειδή έχω και εγώ ανάγκη από την προσευχή όλων. Επίσης, για να καθοδηγηθώ από το Θεό και να γίνω όπως θέλει. Και έτσι να αναμιχθώ με τους άλλους στην προσευχή και να ελεηθώ με τις προσευχές τους· γιατί τους θεωρώ ανωτέρους μου.

Κατά την προσευχή όμως για τους άλλους, δεν τολμώ να ζητήσω συγχώρηση οποιουδήποτε αμαρτήματος, για να μη θεωρήσω τους άλλους ανάξιους για συγχώρηση, θέλοντας να ταπεινώνω τον εαυτό μου. Και ως άνθρωπος που αγνοώ και δεν μπορώ τίποτε να κάνω, καταφεύγω στο Θεό και ζητώ να γίνει όπως ευδοκεί η φιλανθρωπία Του, επειδή είμαι αμαρτωλός και φοβούμαι τη δικαιοσύνη Του. Λέω σ' Αυτόν: «Μόνο να μη χάσω την θέση στα δεξιά Σου, και ας βρεθώ τελευταίος από όσους θα σωθούν, γιατί δεν είμαι άξιός τους». Προσεύχομαι και για όλον τον κόσμο, όπως έχομε παράδοση από την Εκκλησία. Επίσης, για να καταξιωθώ τη θεία Μετάληψη, όπως έχω χρέος, ώστε με το να προσεύχομαι από πριν, να βρω έτοιμο το βοηθό, όταν θελήσω να μεταλάβω, αλλά και να θυμηθώ τα άχραντα Πάθη του Σωτήρα μας και ν' αγαπήσω τη θύμησή Του· ακόμη, για να γίνει η Μετάληψη κοινωνία του Αγίου Πνεύματος. Γιατί αυτός ο ίδιος ο Παράκλητος παρηγορεί όσους πενθούν κατά Θεόν, και σ' αυτόν τον κόσμο, και στον μέλλοντα, όπως και εκείνους που τον παρακαλούν με όλη τους την ψυχή και με πολλά δάκρυα και λένε: «Βασιλεύ ουράνιε κλπ.». Προσεύχομαι ακόμη, να μου γίνει η κοινωνία των αχράντων μυστηρίων αρραβώνας της αιώνιας ζωής που δίνει ο Χριστός, με τις πρεσβείες της Μητέρας Του και όλων των Αγίων.

Κατόπιν πέφτω μπροστά σε όλους τους Αγίους, παρακαλώντας τους να κάνουν ικεσία στον Κύριο για χάρη μου, γιατί μπορούν να την κάνουν. Στη συνέχεια, λέω τη συνηθισμένη προσευχή του

Μεγάλου Βασιλείου, επειδή περιέχει θαυμαστή θεολογία. και ζητώ μόνο το θείο έλεος και δοξολογώ το Θεό. Και έπειτα αμέσως λέω στους λογισμούς μου με μεγάλη συγκέντρωση και προσοχή: «Δεύτε προσκυνήσωμεν…» τρεις φορές, και τα άλλα που γράφτηκαν πρωτύτερα. Και όλα αυτά, για να καθαίρεται ο νους με την καρδιακή προσευχή και τη μελέτη των θείων Γραφών και ν' αρχίσει να βλέπει τα μυστήρια που είναι κρυμμένα στις θείες Γραφές.

Πρέπει όμως η ψυχή να βρίσκεται μακριά από κάθε κακία, και προπαντός τη μνησικακία, στον καιρό της προσευχής, όπως λέει ο Κύριος(Μάρκ. 11, 25). Γι' αυτό και ο Μέγας Βασίλειος, θέλοντας να τιμωρήσει την αντιλογία, επειδή αυτή γεννά τη μνησικακία, λέει προς τον Ηγούμενο, να επιβάλλει σ' όποιον του αντιλέγει, πολλές μετάνοιες, μέχρι χίλιες. Τον αριθμό τον ανεβάζει ή σε χίλιες ή σε μία. Δηλαδή εκείνος που αντιλέγει, να κάνει ή χίλιες μετάνοιες στο Θεό, η μία στον Ηγούμενο λέγοντας, «συγχώρησε με, πάτερ». Και συγχωρείται με τη μία, που είναι κυρίως μετάνοια και κόψιμο του πάθους της αντιλογίας. Ο άγιος Ισαάκ λέει ότι η αντιλογία δεν ανήκει στη χριστιανική ζωή· αυτό το πήρε από τον Απόστολο που λέει: «Αν κανείς επιχειρεί να αντιλέγει, ας μάθει ότι εμείς δεν έχομε τέτοια συνήθεια»(Α΄ Κορ. 11, 16). Και για να μη φανεί ότι μόνο από τον εαυτό του διώχνει όποιον αντιλέγει, ο Απόστολος πρόσθεσε: «Ούτε οι Εκκλησίες του Θεού». Έτσι θ' αντιληφθεί ο καθένας ότι, όταν αντιλέγει, βρίσκεται έξω από όλες τις Εκκλησίες και το Θεό. Και χρειάζεται εκείνη τη μία θαυμαστή μετάνοια, που αν την παραλείψει, ούτε οι χίλιες δεν μπορούν να τον ωφελήσουν, αφού είναι αμετανόητος. Μετάνοια είναι η εκκοπή του κακού, λέει ο Χρυσόστομος. Οι λεγόμενες μετάνοιες, είναι μάλλον γονυκλισίες και φανερώνουν ότι έχει σχήμα δουλικό εκείνος που πέφτει ταπεινά μπροστά στο Θεό και τους ανθρώπους, όταν φταίξει σε κάτι, για να γίνει δεκτή η απολογία του, αν διόλου δεν αντιλέγει, ούτε επιχειρήσει να δικαιώσει τον εαυτό του σαν τον Φαρισαίο. Πρέπει μάλλον να μιμείται τον Τελώνη(Λουκ. 18, 11-13), θεωρώντας τον εαυτό του χειρότερο απ' όλους και ανάξιο να ατενίσει προς τα επάνω. Γιατί αν νομίζει ότι έχει μετάνοια και επιχειρεί να αντιλέγει σ' εκείνον που τον δικάζει ευλόγως ή αλόγως, δεν είναι άξιος της συγχωρήσεως κατά χάρη, γιατί ζητεί δικαστήριο και δικαιώματα και πιστεύει να κερδίσει κάτι από το δρόμο της δικαιοσύνης. Αυτό όμως είναι ξένο προς τις εντολές του Κυρίου. Και πολύ εύλογα. Όπου υπάρχουν δικαιολογίες, εκεί ζητείται το δίκαιο και όχι η φιλανθρωπία. Και τότε παύει να ενεργεί η χάρη, η οποία δικαιώνει χωρίς έργα δικαιοσύνης τον ασεβή(Ρωμ. 4, 5), με μόνη την ευγνωμοσύνη και την υπομονή των ελέγχων, με ευχαριστία εκείνων που ελέγχουν και ανοχή εκείνων που κατηγορούν, με κάθε ανεξικακία, για να γίνει η προσευχή του καθαρή και η μετάνοια αποτελεσματική. Όσο προσεύχεται κανείς για εκείνους που τον συκοφαντούν και τον κατηγορούν, τόσο ο Θεός πληροφορεί τους εχθρούς του και του χαρίζει ανάπαυση με την καθαρή και επίμονη προσευχή.

Στην προσευχή όμως, δεν αναφέρομε τα ζητήματά μας καταλεπτώς για να διδάξομε τάχα τον καρδιογνώστη Κύριο, αλλά για να κατανυγόμαστε εμείς από αυτά· και επειδή ποθούμε να μένομε όσο γίνεται περισσότερο κοντά Του, πληθαίνομε με επιμέλεια τα λόγια της προσευχής και τον ευχαριστούμε και του εξομολογούμαστε για τις τόσο μεγάλες ευεργεσίες Του, όσο μπορούμε. Όπως λέει και ο Χρυσόστομος για τον μακάριο Δαβίδ, δεν είναι πολυλογία ή παλιλλογία το ότι έλεγε πολλές φορές το ίδιο ρητό ή το όμοιό του· αλλά από πόθο το έκανε ο Προφήτης, κι επίσης για να εντυπωθεί ο λόγος της θείας Γραφής στο νου εκείνου που προσεύχεται ή μελετά. Γιατί ο Θεός γνωρίζει τα πάντα πριν να γίνουν, και δεν έχει ανάγκη να ακούσει τα λόγια μας. Αλλά εμείς το έχομε ανάγκη αυτό, για να γνωρίζομε τι ζητούμε και για ποιο πράγμα να παρακαλέσομε, ώστε να έχομε ευγνωμοσύνη και να προσκολλόμαστε σ' Αυτόν με τις αιτήσεις μας. Και όταν μας ταλαιπωρούν οι λογισμοί, να μην νικιόμαστε από τους εχθρούς επειδή δε θα έχομε μέσα μας τη μνήμη του Θεού, αλλά να επιτύχομε, με τη βοήθεια της προσευχής και της μελέτης των θείων Γραφών, την απόκτηση των αρετών.

Γι' αυτές έγραψαν οι άγιοι Πατέρες σε διάφορα σημεία, με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Από αυτούς τις έμαθα και εγώ και θα αναφέρω τα ονόματά τους, όσο μου είναι δυνατόν αν και όχι όλα, επειδή μου λείπει η γνώση.

Κατάλογος των αρετών

Οι αρετές λοιπόν είναι οι εξής: Φρόνηση, σωφροσύνη, ανδρεία, δικαιοσύνη, πίστη, ελπίδα, αγάπη, φόβος, ευσέβεια, γνώση, βουλή, ισχύς, σύνεση, σοφία, συντριβή, πένθος, πραότητα, έρευνα των θείων Γραφών, ελεημοσύνη, καθαρότητα καρδιάς, ειρήνη, υπομονή, εγκράτεια, καρτερία, αγαθή προαίρεση, πρόθεση, αίσθηση, επιμέλεια, στήριξη στο Θεό, θέρμη, εγρήγορση, πνευματική φλόγα, μελέτη, προθυμία, νήψη, μνήμη, περισυλλογή, ευλάβεια, αιδώς, εντροπή, μεταμέλεια, αποχή από τα κακά, μετάνοια, επιστροφή στο Θεό, σύνταξη με το Χριστό, απάρνηση του διαβόλου, τήρηση των εντολών, φρούρηση της ψυχής, καθαρότητα της συνειδήσεως, μνήμη θανάτου, πόνος ψυχής, εργασία των καλών, κόπος, μόχθος, σκληραγωγία, νηστεία, αγρυπνία, πείνα, δίψα, ολιγάρκεια, αυτάρκεια, ευταξία, κοσμιότητα, σεμνότητα, απουσία αλαζονείας, περιφρόνηση των χρημάτων, αφιλαργυρία, απάρνηση των βιοτικών, υποταγή, υπακοή, ευπείθεια, φτώχεια, ακτημοσύνη, φυγή του κόσμου, κόψιμο των θελημάτων, απάρνηση του εαυτού, συμβουλή, μεγαλοψυχία, κατά Θεόν σχολή, ησυχία, παίδευση, ύπνος καταγής, αλουσία, φιλακολουθία, αγώνας, προσοχή, ξηροφαγία, ανεπαρκές ντύσιμο, λιώσιμο του σώματος από την άσκηση, μόνωση, ηρεμία, γαλήνη, ευθυμία, θάρρος, τόλμη, θείος ζήλος, καιόμενη καρδιά, προκοπή, μωρία για το Χριστό, φύλαξη του νου, ευταξία των ηθών, οσιότητα, παρθενία, αγιασμός, καθαρότητα του σώματος, αγνότητα της ψυχής, ανάγνωση για το Χριστό, θεία μέριμνα, επίγνωση, επιτηδειότητα, αλήθεια, απουσία περιέργειας, ακατακρισία, συγχώρηση των σφαλμάτων των άλλων, οικονομία, επιδεξιότητα, οξύνοια, επιείκεια, ορθή μεταχείριση των πραγμάτων, επιστήμη, ευφυΐα, εμπειρία, ψαλμωδία, προσευχή, ευχαριστία, εξομολόγηση, ικεσία, γονυκλισία, παράκληση, δέηση, αίτηση, συνομιλία με το Θεό, υμνωδία, δοξολογία, εξαγόρευση, φροντίδα της ψυχής, θρήνος, θλίψη, οδύνη, αδημονία, οδυρμός, στεναγμός, κλάμμα, επίπονα δάκρυα, κατάνυξη, σιωπή, αναζήτηση του Θεού, θρηνητική κραυγή, αμεριμνία για όλα, ανεξικακία, ακενοδοξία, αφιλοδοξία, απλότητα της ψυχής, συμπάθεια, αποφυγή επιδείξεως, χρηστοήθεια, τα κατά φύση έργα, τα υπέρ φύση έργα, φιλαδελφία, ομόνοια, κατά Θεόν συναναστροφή, γλυκύτητα, πνευματική διάθεση, ημερότητα, ευθύτητα, ακακία, ηπιότητα, ακεραιότητα, απλότητα, έπαινος του πλησίον, καλολογία, καλοεργία, προτίμηση του πλησίον, κατά Θεόν στοργή, ενάρετη έξη, επιμονή στην αρετή, στερέωση την αρετή, ευγνωμοσύνη, ταπείνωση, απουσία εμπαθών κλίσεων, μεγαλοσύνη, ανοχή, μακροθυμία, χρηστότητα, αγαθότητα, διάκριση, προσιτότητα, καταδεκτικότητα, αταραξία, θεωρία, οδηγία, σταθερότητα, διόραση, απάθεια, πνευματική χαρά, έλλειψη σφαλμάτων, δάκρυα της συνέσεως, ψυχικό δάκρυ, θείος πόθος, οικτιρμός, ευσπλαχνία, φιλανθρωπία, καθαρότητα ψυχής, καθαρότητα του νου, προόραση, καθαρή προσευχή, λογισμός που δεν αιχμαλωτίζεται, αντοχή, δραστηριότητα ψυχής και σώματος, φωτισμός, ανόρθωση της ψυχής, μίσος της ζωής, ορθή διδασκαλία, αγαθός πόθος θανάτου, νηπιότητα εν Χριστώ, εδραίωση, νουθεσία και παρακίνηση, άσκηση με μέτρο αλλά και βία, αξιέπαινη αλλοίωση, έκσταση προς το Θεό, τελειότητα εν Χριστώ, γνήσια έλλαμψη, θείος έρωτας, αρπαγή του νου, ενοίκηση Θεού, φιλοθεΐα, εσωτερική φιλοσοφία, θεολογία, ομολογία, καταφρόνηση του θανάτου, αγιοσύνη, επίτευξη του σκοπού, τέλεια υγεία της ψυχής, αρετή, έπαινος από το Θεό, χάρη, θεία βασιλεία και υιοθεσία· όλες μαζί 238.

Το να γίνει κανείς θέσει θεός επιτυγχάνεται με τη χάρη του Θεού που μας δίνει τη νίκη κατά των παθών, των οποίων τα ονόματα, όπως νομίζω, είναι τα εξής.

Κατάλογος των παθών

Αγριότητα, πανουργία, πονηρία, κακή διάθεση, αλογία, ακολασία, δελεασμός, αφυΐα, ανεπιστημοσύνη, αεργία, πνευματική ψυχρότητα, ηλιθιότητα, κολακεία, μωρία, παραλογία, απώλεια φρενών, παραφροσύνη, αγένεια, θράσος, δειλία, νάρκη, αργία των καλών, πλημμέλημα, πλεονεξία, μειονεξία, άγνοια, άνοια, ψεύτικη γνώση, λησμοσύνη, αδιακρισία, αναισθησία, αδικία, κακή προαίρεση, ασυνείδητη ψυχή, νωθρότητα, φλυαρία, υπαναχώρηση, σφάλμα, αμαρτία, ανομία, παρανομία, πάθος, αιχμαλωσία, κακή συγκατάθεση, παράλογος συνδυασμός με τους κακούς λογισμούς, δαιμονική προσβολή, καθυστέρηση στο κακό, υπερβολική ανάπαυση του σώματος,

κακία, φταίξιμο, ασθένεια ψυχής, ατονία, αδυναμία του νου, αμέλεια, ραθυμία, αξιόμεμπτη αθυμία, καταφρόνηση του Θεού, παραστράτημα, παράβαση, απιστία, δυσπιστία, κακοπιστία, ολιγοπιστία, αίρεση, συμφωνία με αιρετικούς, πολυθεΐα, ειδωλολατρία, αγνωσία Θεού, ασέβεια, μαγεία, παρατήρηση οιωνών, μαντεία, γήτευμα, άρνηση, συμμετοχή σε μανιώδεις ειδωλολατρικές τελετές, ακράτεια, σπατάλη, ρητορισμός, οκνηρία, φιλαυτία, απροσεξία, έλλειψη προκοπής, απάτη, πλάνη, τόλμη, χρήση μαγικών φαρμάκων, μιαρότητα, κατανάλωση μιαρών τροφών, τρυφή, ασωτία, γαστριμαργία, πορνεία, φιλαργυρία, οργή, λύπη, ακηδία, κενοδοξία, υπερηφάνεια, μεγάλη ιδέα, έπαρση, αλαζονεία, ύβρη του θείου, αισχρότητα, κόρος, ματαιοδοξία, νυσταγμός, ηδονή, απληστία, λαιμαργία, αχορτασιά, λαθροφαγία, πολυφαγία, αποφυγή του κοινοβιακού γεύματος, αδιαφορία, ευκολία στο κακό, αυτοβουλία, αβουλία, αυταρέσκεια, ανθρωπαρέσκεια, απειρία του καλού, απαιδευσία, ανεπιτηδειότητα, ελαφρότητα γνώμης, αμάθεια, χωριατιά, αντιλογία, φιλονεικία, κακολογία, κραυγή, ταραχή, μάχη, θυμός, άλογη επιθυμία, χολή, παροξυσμός, σκάνδαλο, έχθρα, πολυπραγμοσύνη, συκοφαντία, πικρία, καταλαλιά, ψόγος, διαβολή, κατάκριση, κατηγορία, μίσος, λοιδορία, υβρεολόγια, ατιμία, αγριότητα, μανία, αυστηρότητα, αψιθυμία, επιορκία, όρκος, ανελεημοσύνη, μισαδελφία, ανισότητα, πατροκτονία, μητροκτονία, φαγοπότι, παραλυσία, δωροληψία, κλοπή, αρπαγή, ζήλεια, εριστικότητα, φθόνος, απρέπεια, χλευασμός, ονειδισμός, μυκτηρισμός, περιγέλασμα, επινόηση τρόπων για βλάβη του άλλου, καταδυνάστευση, καταφρόνηση του πλησίον, μαστίγωση, εμπαιγμός, αγχόνη, πνιγμός, αστοργία, αδιαλλαξία, παράβαση των συνθηκών, βασκανία, απανθρωπιά, αναίδεια, αναισχυντία, αιχμαλωσία, σκοτισμός των λογισμών, αβλεψία, τύφλωση, εμπαθής προσκόλληση στα πρόσκαιρα, εμπάθεια, ματαιότητα, απείθεια, ζάλη, νυσταγμός ψυχής, πολυυπνία, φαντασία, πολυποσία, μέθη, αχρηστία, χαυνότητα, παράλογη τέρψη, φιληδονία, λαγνεία, αισχρολογία, θηλυπρέπεια, ακόλαστος οίστρος, πύρωση, μαλθακότητα, εκμαύλιση, μοιχεία, αρσενοκοιτία, κτηνοβασία, μολυσμός, ασέλγεια, κηλίδωση της ψυχής, αιμομιξία, ακαθαρσία, μαγαρισμός, μιασμός, ιδιαίτερη φιλία, γέλιο, παιχνιδισμοί, χορός, χτυπήματα χεριών και ποδιών, άπρεπα τραγούδια, χορευτικές κινήσεις, μουσική, παρρησία, συχνή αλλαγή μονής, ανυποταξία, ακαταστασία, αξιόμεμπτη ομόνοια, επιβουλή, πόλεμος, φόνος, λησταρχία, ιεροσυλία, αισχροκέρδεια, τόκος, δόλος, τυμβωρυχία, σκληροκαρδία, δυσφήμηση, γογγυσμός, βλασφημία, μεμψιμοιρία, αχαριστία, κακοβουλία, ολιγωρία, μικροψυχία, σύγχυση, ψευδολογία, αργολογία, ματαιολογία, άλογη χαρά, μετεωρισμός, άλογη φιλία, κακοήθεια, κενολογία, μωρολογία, πολυλογία, τσιγγουνιά, μοχθηρία, ακαταδεξία, αγανάκτηση, πολυκτημοσύνη, μνησικακία, κακή χρησιμοποίηση των πραγμάτων, διαφθορά, φιλοζωία, κομπασμός, φαντασιοπληξία, φιλαρχία, υποκρισία, ειρωνεία, υπουλότητα, ευτραπελία, ήττα, σατανικός έρωτας, περιέργεια, αφορμές δυσαρέσκειας, αφοβία Θεού, παρακοή, αγνωμοσύνη, υψηλοφροσύνη, καύχηση, φυσίωση, εξουδένωση του πλησίον, ασπλαχνία, αναλγησία, έλλειψη ελπίδας, χαλάρωση, μίσος κατά του Θεού, απόγνωση, αυτοκτονία, και μέσω όλων αυτών η έκπτωση από το Θεό και η τέλεια απώλεια. Όλα τα παραπάνω είναι 298.

Αυτά λοιπόν τα πάθη βρήκα να αναφέρονται στις θείες Γραφές και τα παρέθεσα εδώ, όπως έκανα με τους τίτλους των βιβλίων στην αρχή του λόγου. Δεν μπόρεσα, μα ούτε και επιχείρησα να τα κατατάξω, γιατί αυτό υπερβαίνει τις δυνάμεις μου, για το λόγο που είπε ο Ιωάννης της Κλίμακος: «Θα ζητήσεις, λέει η Γραφή, σύνεση στους κακούς και δε θα βρείς"(Παροιμ. 14, 6). Γιατί στους δαίμονες όλα είναι άτακτα. Ένα μόνο σκοπό έχουν, στον οποίο συμφωνούν οι ασύμφωνοι και ανόσιοι: να οδηγήσουν στην απώλεια τις ψυχές εκείνων που δέχονται την ολέθρια συμβουλή τους. Αν και σε άλλους ανθρώπους προξενούν στεφάνια, όταν δηλαδή τους νικήσουν εκείνοι που ελπίζουν στον Κύριο με την πίστη και την υπομονή, και που με την εργασία των καλών και την αντίσταση στους λογισμούς αντιπράττουν και προσεύχονται εναντίον τους».

Διαφορά λογισμών και προσβολών

Οι λογισμοί έχουν διαφορές μεταξύ τους σε όλα, και άλλοι είναι αναμάρτητοι, ενώ άλλοι όχι. Για παράδειγμα, η λεγόμενη προσβολή, δηλαδή η ενθύμηση του καλού ή του κακού, η οποία ούτε αμοιβή, ούτε κατηγορία έχει. Την ακολουθεί ο λεγόμενος συνδυασμός, δηλαδή η συνομιλία με το λογισμό, ή για συγκατάθεση, ή για αποβολή του λογισμού. Αν ο λογισμός είναι θεάρεστος, έχει

έπαινο, αλλά μικρό, όπως και αν είναι κακός, έχει κατηγορία. Έπειτα είναι η λεγόμενη πάλη με το λογισμό, που ή νικά, ή νικιέται από το νου και προξενεί στεφάνι ή κόλαση, όταν φτάσει στην πράξη. Όμοια και η συγκατάθεση, που είναι ηδονική κλίση της ψυχής προς αυτό που της παρουσιάστηκε, από την οποία προξενείται η αιχμαλωσία, που οδηγεί με τη βία την καρδιά στην πράξη, χωρίς αυτή να θέλει. Από το να χρονίζει τώρα ο εμπαθής λογισμός στην ψυχή, γίνεται το λεγόμενο πάθος, το οποίο με τη συνήθεια οδηγεί την ψυχή στην έξη και την κάνει να πηγαίνει από μόνη της προς την πράξη, με τρόπο εκούσιο και οικείο. Το πάθος σε κάθε περίπτωση, υπόκειται αναμφίβολα ή σε αντίστοιχη μετάνοια, ή στη μέλλουσα κόλαση, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος· αυτό δηλαδή, όχι για τον πόλεμο, αλλά για την αμετανοησία. Γιατί αν δεν ήταν έτσι, λέει ο ίδιος άγιος, δε θα μπορούσαμε οι περισσότεροι να λάβομε άφεση δίχως τέλεια απάθεια· επειδή δεν είναι δυνατόν να γίνουν όλοι απαθείς, δεν είναι όμως αδύνατο να σωθούν όλοι και να συμφιλιωθούν με το Θεό.

Όποιος λοιπόν είναι φρόνιμος, αποδιώχνει τη μητέρα του κακού, την πονηρή προσβολή, για να κόψει με μια όλα τα κακά που την ακολουθούν· είναι όμως πάντοτε προετοιμασμένος να δεχτεί την αγαθή προσβολή. Έτσι η ψυχή και το σώμα αποκτούν έξη της αρετής και λυτρώνονται από τα πάθη με τη χάρη του Χριστού. Γιατί δεν έχομε απολύτως τίποτε, το οποίο δε λάβαμε από Αυτόν(Α΄ Κορ. 4, 7), ούτε τίποτε να του προσφέρομε, παρά μόνο προαίρεση, που αν αστοχήσομε σ’ αυτήν, δε βρίσκομε ούτε γνώση, ούτε δύναμη να εργαστούμε το αγαθό. Αυτό είναι έργο της φιλανθρωπίας του Θεού, για να μην καταδικαστούμε ως αργοί, επειδή η αργία είναι αρχή κάθε κακίας. Κι όχι μόνον αυτό, αλλά και η ίδια η εργασία του αγαθού χρειάζεται διάκριση, όπως λέει το Γεροντικό. Μια μοναχή που νήστευε τρώγοντας κάθε έξι μέρες και μελετούσε διαρκώς την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, αν και κατόρθωνε τα δύσκολα, έπεσε στα εύκολα, μ’ όλο που θα έπρεπε να είχε αποκτήσει απάθεια ύστερα από τόσους κόπους· αυτό όμως δεν έγινε *. Γιατί το καλό δεν είναι καλό, αν δεν έχει σκοπό το θέλημα του Θεού. Αυτό το βλέπομε στη θεία Γραφή, όπου συχνά ο Θεός παρουσιάζεται να αγανακτεί με ανθρώπους που κάνουν πράγματα, τα οποία φαίνονται σ’ όλους καλά, ενώ άλλοτε αποδέχεται ενέργειες που φαίνονται κακές. Τούτο το μαρτυρεί ο Προφήτης εκείνος που ζήτησε από κάποιους να τον τραυματίσουν· εκείνος που παράκουσε, νομίζοντας πώς τάχα κάνει καλό, κατασπαράχθηκε από ένα θηρίο(Γ΄ Βασ. 21, 36). Επίσης και ο Πέτρος, νομίζοντας ότι κάνει καλό, δεν άφηνε τον Κύριο να του πλύνει τα πόδια και δέχτηκε επίπληξη γι’ αυτό(Ιω. 13, 8). Γι’ αυτό οφείλομε να βρίσκομε και να πράττομε το θείο θέλημα με όλη μας τη δύναμη, ακόμη και όταν κάτι μας φαίνεται καλό. Γι’ αυτό και η εργασία του αγαθού δε γίνεται χωρίς κόπο, για να μη χάσομε, μαζί με το αυτεξούσιο, και τον έπαινο ότι βιάσαμε τον εαυτό μας.

* Ευεργετινός, βιβλίο 3ο, υπόθεση 29, Γ.4.

Γενικά, όλα όσα οικονομεί ο Θεός είναι θαυμαστά και υπερβαίνουν κάθε νου και έννοια. Και δεν πρέπει να θαυμάζομε μόνο το νόημα όσων τελούνται στην Ορθόδοξη Εκκλησία, αλλά και τα σύμβολά τους. Πώς, με το θείο βάπτισμα, γινόμαστε υιοί Θεού κατά χάρη, χωρίς να προσφέρομε τίποτε πρωτύτερα, αλλά ούτε και μετά, παρά μόνο την τήρηση των εντολών. Και πώς αυτά τα φρικτά πράγματα, εννοώ το άγιο βάπτισμα και η αγία μετάληψη, χωρίς ιερωσύνη δε γίνονται, όπως λέει ο θείος Χρυσόστομος. Σε τούτο φαίνεται η εξουσία που δόθηκε στον κορυφαίο Απόστολο Πέτρο· γιατί αν δεν ανοιχτούν οι πύλες της βασιλείας των Ουρανών με την ιερουργία, κανείς δεν μπορεί να εισέλθει(Ματθ. 16, 19). Όπως λέει ο Κύριος: «Αν δε γεννηθεί κανείς από το νερό κι από το Πνεύμα…»(Ιω. 3, 5), και πάλι: «Αν δε φάγετε τη σάρκα του Υιού του ανθρώπου και δεν πιείτε το αίμα Του, δεν έχετε μέσα σας τη ζωή»(Ιω. 6, 53). Να θαυμάζομε ακόμη, πώς ο παλαιός Ναός, στο εξωτερικό μέρος όπου τελούσαν τις θυσίες οι ιερείς, ήταν τύπος του κόσμου, ενώ εσωτερικά είχε τα άγια των αγίων(Εβρ. 9, 16), όπου προσφερόταν το θυμίαμα, συντεθειμένο από τέσσερα είδη: λίβανο, σμύρνα, στακτή και κασία· αυτά υποδήλωναν τις τέσσερις γενικές αρετές. Όσα γίνονταν τότε εξωτερικά, ήταν συγκατάβαση του Θεού προς τους νηπιόφρονες Ιουδαίους, για να μην παρεκκλίνουν στα είδωλα με τα τραγούδια και τις απολαύσεις. Η νέα όμως Εκκλησία είναι τύπος για τα μέλλοντα. Γι’ αυτό και όσα γίνονται σ’ αυτήν είναι ουράνια και πνευματικά. Όπως δηλαδή είναι εννέα τάγματα στον ουρανό, έτσι και στην Εκκλησία είναι Πατριάρχες, Μητροπολίτες, Επίσκοποι, Ιερείς, Διάκονοι, Υποδιάκονοι, Αναγνώστες, Ψάλτες και Μοναχοί.

Επίσης να θαυμάζομε, πώς με το σημείο του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού φεύγουν οι δαίμονες και οι διάφορες ασθένειες, πράγμα σε όλους ανέξοδο και άκοπο. Ποιος μπορεί να μετρήσει τα εγκώμια του Σταυρού; Οι άγιοι Πατέρες μας παρέδωσαν το συμβολισμό του αγίου αυτού σημείου, για να αντιλέγομε στους άπιστους και αιρετικούς. Τα δύο δάχτυλα και ο αντίχειρας φανερώνουν τον σταυρωμένο Κύριο Ιησού Χριστό, που τον γνωρίζομε με δύο φύσεις και μία υπόσταση· το δεξί χέρι υπενθυμίζει την άπειρη δύναμη Του και την εγκατάστασή Του στα δεξιά του Πατέρα· η κίνηση από πάνω προς τα κάτω σημαίνει τη συγκατάβαση Του από τον ουρανό προς εμάς· η κίνηση τέλος από το δεξιό μέρος προς το αριστερό, από τη μιά φυγαδεύει τους εχθρούς, ενώ από την άλλη φανερώνει ότι ο Κύριος με την ανίκητη δύναμή Του νίκησε το διάβολο, που είναι στ’ αριστερά, αδύναμος και σκοτεινός. Και πως πάλι, η εικονογραφία με λίγα χρώματα μας παρουσιάζει αυτά που έγιναν από τον Κύριο και από όλους τους Αγίους πριν πολλά χρόνια, σαν να γίνονται τώρα. Αυτό οφείλεται στην πρόνοια του Θεού, για να τα βλέπομε αυτά με τα μάτια μας και να τα ποθούμε όλο και περισσότερο, όπως λέει ο άγιος κορυφαίος Απόστολος Πέτρος στο μαρτύριο του μαθητή του αγίου Παγκρατίου.

Όλα λοιπόν όσα είπαμε από την αρχή του λόγου, δεν ωφελούν σε τίποτε χωρίς ορθή πίστη, μα ούτε και μπορούν να γίνουν όπως ούτε και πίστη χωρίς έργα(Ιακ. 2, 20). Σχετικά με την πίστη και τα έργα έγραψαν πολλοί άγιοι Πατέρες. Για υπενθύμιση όμως, θα πω επιγραμματικά ότι, έργα μεν οφείλομε να έχομε όσα γράφτηκαν προηγουμένως, ο καθένας ανάλογα με την τάξη του στην Εκκλησία, πίστη δε ορθόδοξη, αυτήν που παραλάβαμε από τους Αγίους που προαναφέρθηκαν, για να επιτύχομε μαζί μ’ αυτούς τα αιώνια αγαθά, με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Σ’ Αυτόν πρέπει κάθε τιμή και προσκύνηση, μαζί με τον άναρχο Πατέρα Του και το πανάγιο, αγαθό και ζωοποιό Του Πνεύμα, και τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Είπα, καθώς τελείωσα: Χριστέ, Σού πρέπει δόξα.

Βιβλίο δεύτερο

24 συνοπτικοί λόγοι, γεμάτοι πνευματική γνώση

Λόγος α΄ (1ος)

Ιδού ο πρόλογος και το στοιχείο άλφα, που την πνευματική σοφία περιέχει. Επειδή, όπως αυτό των γραμμάτων όλων τυχαίνει να ‘ναι η αρχή σ’ όλες τις γλώσσες, έτσι και τούτη από τις αρετές όλες είναι η αρχή, και σ’ όλες είναι πάλι τέλος. Αλλ’ όπως το Αλφάβητο είναι νηπίων μάθημα, μα δίχως τούτο αδύνατη είναι η ανθρώπινη παιδεία, έτσι και με τη γνώση· αν και η αρχή της είναι πολύ μικρή, αλλά χωρίς ετούτη διόλου δε γίνεται αρετή να αποκτήσεις. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την αρχή, πατέρα.

Αρχή όλων των γραμμάτων σε κάθε γλώσσα είναι το άλφα, αν και μερικοί δεν το γνωρίζουν. Και αρχή όλων των αρετών είναι η πνευματική σοφία, αν και η ίδια είναι και τέλος των αρετών. Γιατί αν αυτή δεν εισχωρήσει στο νου, δεν μπορεί ο άνθρωπος να πράξει το αγαθό, αφού δεν άκουσε ποτέ γι’ αυτό. Και αν αξιώθηκε ν’ ακούσει κάτι, αυτό το λίγο είναι σοφία. Αλλά όπως το αλφάβητο είναι μάθημα για τα νήπια, και χωρίς αυτό δεν μπορεί κανείς ν’ αποκτήσει τη σοφία των φυσικών μαθημάτων, έτσι και η αρχή της γνώσεως, αν και είναι πολύ μικρή, όμως χωρίς αυτή είναι τελείως αδύνατο να βρει κανείς την αρετή. Γι’ αυτό δειλιάζω να γράψω κάτι περί σοφίας, αφού είμαι ολότελα άσοφος. Καθώς νομίζω, είναι τέσσερις οι τρόποι, με τους οποίους ο νους μπορεί να εκφράζεται: ή από τη χάρη και τη μακαριότητα που έρχεται από άνω υπερφυσικά, ή από την καθαρότητα που προέρχεται από την κατά Θεόν άσκηση κι έχει τη δύναμη να επαναφέρει την ψυχή στο αρχικό της κάλλος, ή από την πείρα των φυσικών γνώσεων που αποκτάται από ανθρώπινη εκπαίδευση και άσκηση στην κοσμική σοφία, ή τέλος από την καταραμένη και σατανική πλάνη που προκαλεί η υπερηφάνεια και η πανουργία των δαιμόνων και αποτελεί εκτροπή της φύσεως. Εγώ

όμως, όντας αμέτοχος απ' όλα αυτά, πώς μπορώ να γράψω; Απορώ. Δεν ξέρω μήπως η πίστη σας που με πιέζετε κατά Θεόν, ελκύσει τη χάρη στη γραφίδα μου. Γιατί ο νους μου και το χέρι μου είναι ανάξια και ακάθαρτα. Το γνωρίζω αυτό καλά από την πείρα μου· γιατί αυτό πολλές φορές μου συνέβη και μου συμβαίνει πάντοτε. Πιστέψτε με, πατέρες, όσες φορές θέλησα να γράψω κάτι, δεν μπόρεσα να το συλλάβω πριν πιάσω τη γραφίδα. Αλλά ο νους πολλές φορές έπαιρνε αφορμή από ένα μικρό νόημα της Γραφής ή από την ακοή ή τη θέα κάποιου αισθητού πράγματος του κόσμου, και μόλις έπιανα τη γραφίδα και άρχιζα, αμέσως εύρισκα αυτό που έπρεπε να γράψω, για χάρη κάποιου που μου το ζητούσε επίμονα. Και έκτοτε έτσι γράφω, χωρίς εμπόδιο και φροντίδα, όσο μπορεί το χέρι μου, χωρίς διόλου να καθυστερεί. Ό,τι στέλνει ο Θεός στη σκοτεινή μου καρδιά, αυτό γράφω χωρίς να σκεφτώ. Πιστεύω ότι γίνεται έτσι για να μη νομίζω δικό μου αυτό που έλαβα με τις προσευχές κάποιου άλλου, όπως λέει ο άγιος Ιωάννης της Κλίμακος ακολουθώντας τα λόγια του Αποστόλου: «Τι έχεις που δεν το έλαβες; Αφού λοιπόν το έλαβες, γιατί καυχιέσαι σαν να μην είναι δώρο, αλλά δικό σου κατόρθωμα;»(Α΄ Κορ. 4, 7). Όπως λέει και ο άγιος Ισαάκ, δεκτές είναι οι έννοιες που έρχονται αυτόματα και χωρίς σκέψη στο νου εκείνων που ησυχάζουν κατά Θεόν. Το να σκεφτεί όμως κανείς, αποτελεί δικό του νόημα. Και ο άγιος Αντώνιος λέει: «Κάθε έργο ή λόγος πρέπει να έχει μαρτυρία από τις θείες Γραφές». Γι' αυτό λοιπόν, όπως κάποτε μίλησε η όνος του Βαλαάμ(Αρ. 22, 28-30), έτσι κι εγώ θ' αρχίσω τώρα να γράφω. Όχι για να διδάξω, μη γένοιτο· αλλά για έλεγχο της άθλιας ψυχής μου, ώστε τουλάχιστον από ντροπή από τα λόγια του, όπως λέει ο άγιος της Κλίμακος, ν' αρχίσει την εργασία εκείνος που δεν έχει έργο, αλλά μόνο λόγο. Ποιος ξέρει αν θα ζήσω και αν θα μπορέσω να γράψω; Ή πάλι, αν εσείς θα μπορέσετε να τα τηρήσετε; Αλλά ας αρχίσομε, εγώ κι εσείς, τα λόγια και τα έργα, και όπου μπορέσει ο καθένας να φτάσει. Γιατί είναι άγνωστος ο θάνατός μας και αγνοούμε πότε θα έρθει το τέλος(Ματθ. 24, 14). Στο Θεό όμως, που προγνωρίζει τα πάντα, είναι γνωστά όσα μας αφορούν. Σ' Αυτόν η δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος β΄ (2ος)

Ο πρόλογος τώρα παρ' ελπίδα ολοκληρώθηκε. Και πάλι να το δεύτερο στοιχείο, το βήτα δηλαδή, και ο δεύτερος λόγος που θα λεχθεί με κάθε συντομία. Η πίστη είναι που γεννά την άλλη, τη μεγάλη την πίστη, όπως λέν' οι άγιοι Πατέρες, που είναι το θεμέλιο των αρετών, ως είπε αυτός που εκεί την έθεσε, ο Απόστολος Κυρίου(Κολ. 1,23). Η πρώτη χωρίς τις εργασίες του Νόμου γίνεται, η άλλη από τα έργα τελειοποιείται. Αυτή μέσα στην ησυχία βρίσκεται, κατορθώνεται δε μέσω πολλών πολέμων. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Ο όσιος πατέρας μας Ισαάκ θέλησε να δείξει ότι η πίστη, που είπε ο Απόστολος, είναι θεμέλιο των κατά Θεόν εργασιών, δηλαδή η πίστη που λάβαμε από το θείο βάπτισμα με τη χάρη του Χριστού και όχι από τα έργα μας, και ότι αυτή γεννά το φόβο της πίστεως, με τον οποίο οδηγούμαστε στη φύλαξη των εντολών και στην υπομονή των πειρασμών, όπως λέει ο άγιος Μάξιμος· και ακόμη ότι, αφού εργαστούμε τα καλά, τότε γεννιέται μέσα μας η μεγάλη πίστη της θεωρίας, για την οποία είπε ο Κύριος: «Αν έχετε πίστη σαν ένα κόκκο σιναπιού κλπ.»(Ματθ. 17, 20). Είπε λοιπόν ότι, άλλη είναι η κοινή πίστη των ορθοδόξων, δηλαδή τα ορθά δόγματα περί του Θεού και των κτισμάτων Του, νοητών και αισθητών, καθώς παρέλαβε, με τη χάρη του Θεού, η αγία καθολική Εκκλησία, και άλλη είναι η πίστη της θεωρίας, δηλαδή της γνώσεως, η οποία δεν είναι διόλου αντίθετη με την πρώτη που την γεννά, αλλά μάλλον την κάνει βεβαιότερη. Γιατί την πρώτη τη μάθαμε εξ ακοής, αφού την κληρονομήσαμε από ευσεβείς γονείς και διδασκάλους της ορθόδοξης πίστεως. Η πίστη όμως της θεωρίας προέρχεται από την ορθή πίστη και το φόβο του Κυρίου, στον Οποίο πιστέψαμε. Γιατί από το φόβο του Κυρίου αποφασίσαμε να φυλάξομε τις εντολές και γι' αυτό θελήσαμε να εργαστούμε τις σωματικές αρετές, την ησυχία δηλαδή, τη νηστεία, τη σύμμετρη αγρυπνία, την ψαλμωδία, την προσευχή, την ανάγνωση και την ερώτηση των εμπείρων για κάθε λογισμό, λόγο και έργο. Για να καθαρίζεται με αυτές τις πράξεις το σώμα από τα αισχρότατα πάθη, εννοώ τη γαστριμαργία, την πορνεία και τα περιττά χρήματα, ώστε να αρκούμαστε στα παρόντα(Εβρ. 13,5), κατά τον Απόστολο. Από εδώ παίρνει δύναμη ο άνθρωπος να μένει κοντά στο Θεό με την αμεριμνία. Μαθαίνει από τις Γραφές και τους έμπειρους ανθρώπους για τα θεία δόγματα και τις

εντολές, και απ' αυτά αρχίζει να καταφρονεί τους οκτώ πρωταρχικούς λογισμούς της κακίας. και κατανοώντας τις απειλές της Γραφής, φοβάται το Θεό, όχι με συνηθισμένο φόβο, αλλά ως Θεό, κατά τον άγιο Νείλο. Και από το φόβο αυτό αρχίζει την κατά γνώση φύλαξη των εντολών. Και όσο υποφέρει για κάθε εντολή τον κατά προαίρεση θάνατο, τόσο περισσότερο προχωρεί σε μεγαλύτερη γνώση και θεωρεί όσα γίνονται μέσα του από τη χάρη του Χριστού. Και από αυτό πιστεύει ότι πράγματι είναι μεγάλη η πίστη των ορθοδόξων. Αρχίζει τότε να ποθεί να αρέσει στο Θεό. Και δεν αμφιβάλλει πλέον, όπως πρωτύτερα, για τη βοήθεια του Θεού, αλλά αναθέτει στον Κύριο όλη του τη μέριμνα, όπως λέει ο Προφήτης(Ψαλμ. 54, 23).

Όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, εκείνος που θέλει να έχει μέσα του τη μεγάλη πίστη, δεν πρέπει να φροντίζει διόλου για τη ζωή του ή τον θάνατό του, αλλά και αν δει θηρίο, ή εξεγέρσεις δαιμόνων ή κακών ανθρώπων, να μη φοβάται διόλου, γνωρίζοντας ότι ενός και του αυτού Δημιουργού είναι κτίσματα, και δούλοι του Κυρίου όλα, όπως και αυτός, και δεν έχουν εξουσία εναντίον του, αν δεν επιτρέψει ο Θεός. Το Θεό μόνο να φοβόμαστε, που έχει όλη την εξουσία, όπως είπε ο ίδιος ο Κύριος: «Θα σας υποδείξω ποιόν να φοβηθείτε»(Λουκ. 12, 5), και πρόσθεσε: «Φοβηθείτε Αυτόν που έχει εξουσία να ρίξει στην κόλαση και την ψυχή και το σώμα». Και για να επιβεβαιώσει το λόγο, είπε: «Ναι, σας λέω, Αυτόν να φοβάστε». Και πολύ εύλογα. Αν υπήρχε άλλος εκτός από το Θεό, που να έχει εξουσία, εκείνον έπρεπε να φοβόμαστε. Επειδή όμως μόνο Αυτός είναι ο Ποιητής και Κύριος των άνω και των κάτω, ποιος είναι εκείνος που μπορεί να κάνει τίποτε χωρίς Αυτόν; Κι αν κανείς λέει ότι οι εχθροί μας είναι κτίσματα που έχουν αυτεξουσιότητα, θα απαντήσω ότι έχουν βέβαια οι νοερές δυνάμεις και οι άνθρωποι, καθώς και οι δαίμονες. Αλλά οι τάξεις των ουρανίων ασωμάτων και οι αγαθοί άνθρωποι δεν ανέχονται να βλάψουν κανένα από τους συνδούλους τους, και ας είναι πολύ κακός· τον σπλαχνίζονται μάλλον και ικετεύουν γι' αυτόν το Θεό, όπως λέει ο Μέγας Αθανάσιος. Οι κακοί όμως άνθρωποι και οι δάσκαλοί τους, οι πονηροί δαίμονες, θέλουν, αλλά δεν μπορούν να βλάψουν κανένα, εκτός αν δώσει κανείς αφορμή να εγκαταλειφθεί από το Θεό με τα πονηρά έργα του. Και αυτό όμως γίνεται για παιδαγωγία και σωτηρία του ανθρώπου αυτού από τον υπεράγαθο Θεό, αν βέβαια θέλει και ο ίδιος να διορθωθεί από την κακία του, με την υπομονή και την ευχαριστία προς το Θεό. Ειδεμή, γίνεται προς ωφέλεια άλλου, γιατί ο πανάγαθος Θεός θέλει να σωθούν όλοι(Α΄ Τιμ. 2, 4). Οι δε πειρασμοί των δικαίων και των αγίων ανθρώπων γίνονται κατά την ευδοκία του Θεού, προς τελειοποίηση των ψυχών τους και αισχύνη των εχθρών τους δαιμόνων.

Αυτά λοιπόν έχοντας υπόψη του ο εργάτης των θείων εντολών του Χριστού, πιστεύει όχι απλώς ότι ο Χριστός είναι Θεός και ότι μπορεί — αυτό το είδαν στην πράξη και οι δαίμονες και έφριξαν(Ιακ. 2, 19)—, αλλά ότι όλα είναι δυνατά σ' Αυτόν και κάθε θέλημά Του είναι αγαθό, και χωρίς Αυτόν δεν μπορεί να γίνει κανένα καλό. Γι' αυτό ο άνθρωπος αυτός δε θέλει να κάνει κάτι έξω από το θείο θέλημα, ακόμη και αν αυτό το κάτι είναι ζωή. Αν και δεν μπορεί να βρεθεί τέτοιο πράγμα, γιατί μόνο το θέλημα του Θεού είναι ζωή αιώνια(Ιω. 12, 50) και εξαιρετικά αγαθή, και ας φαίνεται σε μερικούς κοπιαστική η εργασία αυτής της ζωής. Και γι' αυτό είμαι χειρότερος από άπιστο, ο άθλιος, γιατί δε θέλω να εργαστώ για να βρω τη μεγάλη πίστη, και μέσω αυτής να φτάσω στο φόβο του Θεού και στην αρχή της σοφίας(Παροιμ. 1, 7) του Πνεύματος. Αλλά άλλοτε κλείνω θεληματικά τα μάτια της ψυχής και παραβαίνω το νόμο, κι άλλοτε σκοτίζομαι από τη λησμοσύνη και φτάνω στην τέλεια άγνοια, και έτσι αγνοώ το συμφέρον της ψυχής μου και συνηθίζω στο πονηρό και αποκτώ έξη της κακίας. Ώστε αν θελήσω να στραφώ εκεί απ' όπου ξέπεσα, δεν μπορώ, γιατί το θέλημά μου γίνεται μεσότοιχος και με χωρίζει από το Θεό, όπως λένε οι Πατέρες, και δε θέλω να κοπιάσω για να γκρεμίσω το μεσότοιχο αυτό. Γιατί αν είχα την πίστη που προέρχεται από τα έργα της μετάνοιας, θα μπορούσα να πω: «Με τη βοήθεια του Θεού μου θα υπερπηδήσω το τείχος»(Ψαλμ. 17, 30). Δε θα δείλιαζα από αμφιβολία, λέγοντας: «Άραγε τι θα συναντήσω, όταν ορμήσω να φτάσω στο ύψος του τείχους; Μήπως υπάρχει πίσω κανένας λάκκος; Μήπως δεν μπορέσω να ανεβώ και γκρεμιστώ και πέσω κάτω, αφού κοπιάσω;». Και άλλα πολλά τέτοια. Αυτά, εκείνος που πιστεύει ότι ο Θεός είναι κοντά και όχι μακριά(Ιερ. 23, 23), ποτέ δεν τα σκέφτεται, αλλά τρέχει κατευθείαν προς το Θεό, που έχει όλη τη δύναμη και την εξουσία και κάθε αγαθότητα και φιλανθρωπία, για να κερδίσει το βραβείο(Φιλιπ. 3, 12)· όχι σαν να χτυπά στον αέρα(Α΄ Κορ. 9, 26), αλλά αγωνιζόμενος επιδιώκει

τα ουράνια(Κολ. 3,1). Και αφού αφήσει κάτω κάθε θέλημά του, βαδίζει προς το θείο θέλημα, μέχρις ότου ακούσει και αυτός καινούργιες γλώσσες(Μάρκ. 16, 17) ή ίσως και μιλήσει, αφού μάθει τα μυστήρια, κάνοντας, ή μάλλον παίρνοντας αναβάσεις από δύναμη πρακτική σε δύναμη θεωρίας(Ψαλμ. 83, 6), με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού. Σ' Αυτόν πρέπει κάθε δόξα, τιμή και εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος γ΄ (3ος)

Το γάμμα είναι τρίτο στα στοιχεία, και λόγος ιδού τρίτος για το φόβο. Είναι δύο ειδών ο φόβος του Κυρίου· ο ένας εισαγωγικός, φυλάει απ' την κακία, τέλειος ο άλλος, κι οδηγεί σε πρόθυμη εργασία. και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Η γαστριμαργία είναι η πρώτη από τους οκτώ πρωταρχικούς λογισμούς της κακίας. Ο θείος φόβος, που είναι η πρώτη εντολή, όλα τα νικά. Εκείνος που δεν έχει το θείο φόβο, ούτε άλλο καλό μπορεί να έχει. Γιατί, πώς θα μπορέσει να τηρήσει κάποια εντολή εκείνος που δε φοβάται; Εκτός και αν έχει φτάσει κανείς στην αγάπη. Αλλά και αυτός από το φόβο άρχισε, και αν ακόμη δεν γνωρίζει πώς πέρασε απ' αυτόν ο εισαγωγικός φόβος. Αν τώρα λέει κανείς ότι από άλλο δρόμο βάδισε προς την αγάπη, αυτός ήταν αιχμάλωτος είτε της πνευματικής χαράς, είτε της αναισθησίας, όπως εκείνοι που τους πέρασαν από τον ποταμό κοιμισμένους, κατά τον άγιο Εφραίμ. Γιατί βλέποντας ο άνθρωπος αυτός τις πολλές ευεργεσίες που τον αξίωσε η χάρη του Θεού, κυριεύεται από έκπληξη και αγαπά τον Ευεργέτη. Όταν όμως ζει κανείς αναίσθητα με απολαύσεις και τιμές, όπως ο πλούσιος της παραβολής, νομίζει ότι εκείνοι που λιώνουν από το φόβο και περνούν δοκιμασίες πάσχουν λόγω των αμαρτιών τους, και υπερηφανεύεται εις βάρος τους με αλαζονεία, θεωρώντας τον εαυτό του άξιο γι' αυτή την ευμάρεια που έχει χωρίς να την αξίζει, αφού έκανε τον εαυτό του ανάξιο για τη μέλλουσα ζωή. Έτσι σκοτίζεται με την άλογη φιλία των πρόσκαιρων και νομίζει ίσως ότι έφτασε στην αγάπη και γι' αυτό ευεργετείται παραπάνω από εκείνους που υποφέρουν· και γι' αυτό αγνόησε τη συγκατάβαση του Θεού προς αυτόν. Γι' αυτό και θα βρεθεί αναπολόγητος στην κρίση και δικαίως θα ακούσει: «Εσύ απόλαυσες τα αγαθά σου στη ζωή σου»(Λουκ. 16, 25). Αυτό είναι φανερό από το ότι πολλοί άπιστοι ευεργετούνται με αυτό τον τρόπο ανάξια, και κανένας από τους φρόνιμους δεν τους μακαρίζει, ούτε λέει ότι είναι άξιοι να τους αγαπά ο Θεός, ή ότι αγαπούν το Θεό και γι' αυτό ίσως ευημερούν στη ζωή. Αυτά λοιπόν έτσι είναι.

Ο φόβος του Κυρίου είναι δύο ειδών, όπως και η πίστη. Και στα δύο υπάρχουν τα εισαγωγικά, υπάρχουν και τα τέλεια, που προκύπτουν από τα εισαγωγικά. Εκείνος που φοβάται τις κολάσεις, φοβάται δουλικά και ξεμακραίνει από τα κακά. Όπως λέει η Γραφή: «Από φόβο του Κυρίου καθένας ξεμακραίνει από το κακό»(Παροιμ. 15, 27), και: «Θα σας διδάξω το φόβο του Κυρίου»(Ψαλμ. 33, 12). Αυτά λοιπόν και τα παρόμοια έχουν ειπωθεί για τον εισαγωγικό φόβο, κατά τον άγιο Δωρόθεο, για να ερχόμαστε από το φόβο των απειλών οι αμαρτωλοί σε μετάνοια, ζητώντας πώς να βρούμε απαλλαγή από τις αμαρτίες μας. Και πάλι, όταν μένει μέσα μας ο φόβος, μας διδάσκει το δρόμο της ζωής, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Ξεμάκρυνε από το κακό και πράξε το αγαθό»(Ψαλμ. 33, 15). Όσο αγωνίζεται κανείς στο αγαθό, αυξάνει ο φόβος μέσα του, μέχρις ότου του φανερώνει και τα πιο μικρά πταίσματά του, τα οποία δεν τα λογάριαζε για τίποτε, όταν βρισκόταν στο σκοτάδι της άγνοιας. Και όταν φτάσει ο άνθρωπος στον τέλειο φόβο, τότε φτάνει στην τελειότητα μέσω του πένθους, και δε θα θελήσει πλέον να αμαρτήσει. Αλλά επειδή φοβάται μήπως επιστρέψουν τα πάθη, μένει άτρωτος στον αγνό φόβο. «Ο φόβος του Κυρίου είναι αγνός, λέει η Γραφή, και παραμένει σ' όλους τους αιώνες»(Ψαλμ. 18, 10). Γιατί ο πρώτος φόβος δεν είναι αγνός, αλλά μάλλον πηγάζει από τις αμαρτίες. Ενώ αυτός που έφτασε στην κάθαρση, φοβάται χωρίς αμαρτία, όχι σαν να φταίει, αλλά γιατί είναι άνθρωπος μεταβλητός και πρόχειρος στο κακό. Και όσο ψηλότερα ανεβεί με την απόκτηση των αρετών, τόσο περισσότερο φοβάται, από την ταπεινοφροσύνη του. Και εύλογα. Γιατί ο κάθε πλούσιος φοβάται πολύ τη ζημία, την τιμωρία και την ατίμωση, έπειτα από την πτώση του από ψηλά. Ενώ ο φτωχός είναι το πιο πολύ άφοβος· μόνον φοβάται να μην τον δείρουν. Αυτά όμως ειπώθηκαν για τους πάρα πολύ τέλειους και καθαρούς στην ψυχή και στο σώμα. Αν τώρα κανείς φταίει ακόμη, έστω και σε ελάχιστα και μηδαμινά

πταίσματα, ας μην πλανηθεί, ότι τάχα έχει αγνό φόβο. Αυτό είναι πλάνη, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος. Ο τέτοιος φόβος δεν είναι αγνός, ούτε είναι ταπείνωση, αλλά δουλική ευγνωμοσύνη και φόβος των απειλών. Έχει λοιπόν ανάγκη ο άνθρωπος αυτός να διορθώσει το λογισμό του, για να μάθει σε ποιόν φόβο βρίσκεται και να καθαιρεί με το ακρότατο πένθος και την υπομονή των θλίψεων τις αμαρτίες του, και έτσι να μπορέσει να έρθει στον τέλειο φόβο με την χάρη του Χριστού.

Σημάδι του πρώτου φόβου είναι το να μισεί την αμαρτία και να οργίζεται εναντίον της, όπως εκείνος που πληγώθηκε από θηρίο. Σημάδι του τέλειου φόβου, το να αγαπά την αρετή και να φοβάται την αλλοίωση, γιατί κανείς δεν είναι αμετάβλητος. Γι’ αυτό λοιπόν στο κάθε τι στη ζωή μας οφείλομε πάντοτε να φοβόμαστε την πτώση, βλέποντας τον μέγα Προφήτη και βασιλιά να θρηνεί για δύο αμαρτήματα(Ψαλμ. 50, 1-6), και τον Σολομώντα που ξέπεσε σε τόση κακία(Γ΄ Βασ. 11, 1-10). Όπως λέει και ο Απόστολος: «Εκείνος που νομίζει ότι στέκεται καλά, ας προσέχει να μην πέσει»(Α΄ Κορ. 10, 12). Κι αν κανείς λέει ότι η αγάπη διώχνει το φόβο(Α΄ Ιω. 4, 18), σύμφωνα με τον Θεολόγο, ορθά λέει· όμως πρόκειται για τον πρώτο φόβο, τον εισαγωγικό. Για τον τέλειο φόβο λέει ο Δαβίδ: «Είναι μακάριος ο άνθρωπος που φοβάται τον Κύριο· αυτός θα τηρήσει με σφοδρό πόθο τις εντολές Του»(Ψαλμ. 111, 1), δηλαδή θα αγαπήσει σφοδρά την αρετή. Αυτός βρίσκεται στην τάξη του υιού, γιατί δεν το κάνει αυτό από το φόβο της κολάσεως, αλλά από την αγάπη εκείνη που διώχνει το φόβο. Γι’ αυτό θα τηρήσει τις εντολές με σφοδρό πόθο, κι όχι αναγκαστικά, σαν δούλος, από τον φόβο των κολάσεων. Από αυτές είθε να λυτρωθούμε, με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, στον Οποίο πρέπει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος δ΄ (4ος)

Τώρα ο τέταρτος, για την ευσέβεια είναι λόγος ο παρών, που έχει γράμμα το δέλτα, δηλαδή το επόμενο ψηφίο. Αυτός ο λόγος την εγκράτεια περιέχει, που είναι η αρχή στους οκτώ αντιπάλους των οκτώ παθών, μαζί με τη σωφροσύνη. Αυτές οι δυο της ευσέβειας είναι έργα. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Είναι γνωστό ότι η ευσέβεια είναι λέξη πολύμορφη και πολύτροπη, όπως η κοσμική φιλοσοφία. Γιατί όταν ολοκληρωθούν τα δέκα μαθήματα, τότε λέμε πώς έχομε φιλοσοφία, και δεν ανήκει η ονομασία αυτή σε ένα ή δύο μαθήματα, αλλά στα δέκα. Έτσι και η ευσέβεια δεν είναι όνομα μιας αρετής, αλλά όλων των αρετών. Προέρχεται από το «εύ + σέβω», δηλαδή υπηρετώ καλώς. Αν τώρα κανείς λέει ότι η λέξη αναφέρεται στην πίστη, στο να σεβόμαστε καλώς το Θεό, ας μας εξηγήσει πώς πρώτα φοβάται κανείς τον Κύριο κι έπειτα τον πιστεύει, και δε συμβαίνει πρώτα μάλλον να τον πιστεύει και έπειτα να τον φοβάται; Ώστε από την πίστη πηγάζει ο φόβος και από αυτόν η ευσέβεια, σύμφωνα με τον Προφήτη, ο οποίος αφού μίλησε πρώτα για τη σοφία, κατεβαίνοντας είπε: «Πνεύμα γνώσεως και ευσέβειας, πνεύμα φόβου Θεού»(Ησ. 11, 2-3). Και ο Κύριος αφού άρχισε από το φόβο, οδήγησε στο πένθος(Ματθ. 5, 3-4) εκείνον που έχει φόβο. Να μιλήσομε τώρα με τάξη για το σύνολο της ευσέβειας, δηλαδή για κάθε πνευματική εργασία, δεν υπάρχει καιρός. Αλλά αφού αφήσομε κατά μέρος τις πριν από τη μεγάλη πίστη και τον αγνό φόβο σωματικές πράξεις, γιατί όλοι τις γνωρίζουν, θα κάνομε λόγο περί των φυτών του νοητού Παραδείσου, δηλαδή περί των ψυχικών αρετών με συντομία, με τη βοήθεια της χάρης.

Από αυτές γεννιέται η γενική εγκράτεια, δηλαδή η αποχή απ’ όλα τα πάθη. Υπάρχει βέβαια, μεταξύ των σωματικών πράξεων, και η μερική εγκράτεια, η οποία διδάσκει την ορθή χρήση των φαγητών και ποτών. Η γενική όμως εγκράτεια συγκρατεί κάθε λογισμό και κάθε κίνηση μελών που δε γίνεται κατά το θέλημα του Θεού, γι’ αυτό και λέγεται εγκράτεια των παθών. Εκείνος που έχει αυτή την εγκράτεια, δεν ανέχεται διόλου ούτε λογισμό, ούτε λόγο, ούτε κίνηση ποδιού ή χεριού ή άλλου μέλους του σώματος, έξω από την αναγκαία χρήση του σώματος, δηλαδή για τη σωματική ζωή και την ψυχική σωτηρία. Και από αυτά πολλαπλασιάζονται οι πειρασμοί από τους δαίμονες, που βλέπουν τον άνθρωπο να γίνεται άγγελος με σώμα από την προθυμία και την εργασία των καλών. Και αυτό είναι το «να εργάζεται κανείς και να φυλάγει»(Γεν. 2, 12)· γιατί πρόκειται για έργο τέλειο

που χρειάζεται αδιάλειπτη προσοχή, μην τυχόν και περάσει μέσα χωρίς να το καταλάβει κανένα από τα πάθη που στέκονται απ' έξω. Και δεν είναι όμοιες οι δύο εγκράτειες και σωφροσύνες. Η πρώτη συγκρατεί την πορνεία και τα αισχρότατα πάθη, ενώ η δεύτερη μαζεύει στον εαυτό της και τον πιο λεπτό και αναμάρτητο λογισμό και διά μέσου της τον ανυψώνει προς τον Θεό. Γι' αυτό ούτε με το λόγο δεν μπορεί κανείς να μιλάει με ακρίβεια ή να γνωρίζει εξ ακοής, αλλά από την πείρα έρχεται στην πνευματική εργασία και στη γνώση καθεμιάς από αυτές, οι οποίες φέρνουν σε μεγάλη έκπληξη το νου. Και είναι θαυμαστό, πώς η εγκράτεια, με τόσο απλό όνομα, έχει τόση δύναμη ώστε να ανυψώνει το χώμα —τον άνθρωπο— και να κάνει άυλο τον υλικό. Η κοσμική παιδεία μπορεί να κατανοεί το περιεχόμενο διαφόρων ονομάτων, παίρνοντας αφορμή από την ετυμολογία τους. Η πείρα όμως και η απόκτηση των αρετών, έχει ανάγκη από το Θεό, και γίνεται με πολύ κόπο κι έπειτα από πολύ χρόνο, και μάλιστα προκειμένου περί των αρετών της ψυχής, γιατί αυτές είναι μυστικότερες και κυρίως αρετές. Οι σωματικές αρετές θεωρούνται μάλλον εργαλεία των αρετών, και είναι ευκολότερες, αν και χρειάζονται σωματικούς κόπους. Οι αρετές της ψυχής έχουν ανάγκη μόνο από την επιστασία του λογισμού, εντούτοις είναι δυσκολοκατόρθωτη η απόκτησή τους. Γι' αυτό ο Νόμος λέει από την αρχή: «Πρόσεχε στον εαυτό σου»(Εξ. 23, 21). Πάνω σ' αυτό το ρητό, ο Μέγας Βασίλειος έγραψε έναν αξιοθαύμαστο λόγο.

Εμείς τι να πούμε, που δεν προσέχομε διόλου, αλλά είμαστε μερικοί σαν τους Φαρισαίους; Νηστείες και αγρυπνίες και τα όμοια, ίσως έχουν μερικοί, και συχνά με μερική πνευματική γνώση. Διάκριση όμως δεν έχομε, γιατί δε θέλομε να προσέχομε στους εαυτούς μας και να γνωρίζομε τι είναι εκείνο που ζητείται από εμάς. Ούτε θέλει κανείς να υπομένει στην προσοχή των λογισμών, για να λάβει ίσως πείρα από τους πολλούς πολέμους και πειρασμούς, και να γίνει τουλάχιστον για τους άλλους έμπειρος ναύτης, ή ακόμη και πλοίαρχος. Αλλά ενώ είμαστε όλοι τυφλοί, λέμε όπως οι Φαρισαίοι(Ιω. 9, 41) ότι βλέπομε· γι' αυτό, όπως λέει ο Κύριος, θα έχομε βαρύτερη καταδίκη(Μάρκ. 12, 40). Γιατί αν ήμαστε τυφλοί, δε θα είχαμε καταδίκη, αλλά θα ήταν αρκετή η ευγνωμοσύνη και η ομολογία της ήττας και της αγνωσίας μας. Τώρα όμως, αλοίμονο! Γι' αυτό έχομε μεγαλύτερη καταδίκη, όμοια με τους ειδωλολάτρες, όπως λέει ο Σολομών(Σ. Σολ. 13, 8-9), οι οποίοι ενώ τόσα σοφίστηκαν, έχασαν το ζητούμενο.

Λοιπόν, θα σωπάσομε, αφού δεν έχομε έργα; Αυτό είναι χειρότερο. Ο Απόστολος συμβουλεύει: «Μάλλον να ελέγχετε· γιατί όσα γίνονται κρυφά,είναι ντροπή και να τα λέμε»(Εφ. 5, 11-12). Έτσι θα σωπάσω γι' αυτό το θέμα, θα αρχίσω όμως να μιλώ για τις αξιοθαύμαστες αρετές. Γιατί η σκοτεινή καρδιά μου δοκιμάζει ηδονή από τη μνήμη και τη γλυκύτητά τους. Και απ' αυτό λησμονώ την κατάστασή μου και δεν με μέλλει για την καταδίκη που με περιμένει από το να λέω και να μην πράττω. Η εγκράτεια λοιπόν και η σωφροσύνη έχουν την ίδια δύναμη και είναι διπλές, όπως είπαμε· αλλά τώρα θα πούμε για τα τελειότερα. Εκείνος λοιπόν που με τη χάρη του Θεού έχει τη μεγάλη πίστη και τον αγνό και θείο φόβο και θελήσει έπειτα να έχει την εγκράτεια και τη σωφροσύνη, οφείλει να κυριαρχεί στον εαυτό του εντελώς, και εσωτερικά και εξωτερικά, και να είναι σαν νεκρός στο σώμα και στην ψυχή προς αυτόν τον κόσμο και τους ανθρώπους, λέγοντας για όλα στο λογισμό του: «Ποιος είμαι εγώ; Και τι είμαι στην πραγματικότητα, παρά ένα σίχαμα; Η αρχή μου είναι από το χώμα(Γεν. 3, 19), το τέλος μου στη σαπίλα, και το ενδιάμεσο είναι γεμάτο από κάθε θρασύτητα και κάτι περισσότερο. Τι είναι η ζωή μου; Και πόση είναι; Μία ώρα, και ύστερα, ο θάνατος. Τι με μέλλει για τούτο ή εκείνο; Όπου να είναι, πεθαίνω· γιατί ο Χριστός κανονίζει τη ζωή και το θάνατο. Εγώ γιατί μεριμνώ και φιλονεικώ μάταια; Λίγο ψωμί χρειάζομαι, το παραπάνω τι το θέλω; Αν έχω αυτό το λίγο, περιττεύει κάθε μέριμνα. "Αν δεν το έχω, ίσως μεριμνήσω μόνο γι' αυτό, από ατέλεια της γνώσεώς μου, αν και ο Θεός είναι εκείνος που προνοεί.»

Όλη λοιπόν η μέριμνα του ανθρώπου ας στρέφεται στη φύλαξη των αισθήσεων και των λογισμών, για να μην πιστέψει ή κάνει τίποτε που δεν είναι κατά το θέλημα του Θεού. Να ετοιμάζει επίσης τον εαυτό του για να υπομείνει όσα ευχάριστα ή δυσάρεστα του προξενούν οι δαίμονες ή οι άνθρωποι, ώστε μήτε από αυτά, μήτε από εκείνα να ταραχθεί ή να δοκιμάσει άλογη χαρά και υπερηφάνεια, ή λύπη και απελπισία, και να μη δέχεται κανένα θρασύ λογισμό, μέχρις ότου έρθει ο Κύριος. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος ε΄ (5ος)

Του πέμπτου λόγου η σειρά, που έχει ως ψηφίο το έψιλον, και την υπομονή θα μας παρουσιάσει. Πρώτη είν' η υπομονή, αυτή είν' η πιο μεγάλη ανάμεσα στις αρετές, μα και σε κάθε γνώση. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Είπε ο Κύριος: «Όποιος υπομείνει ως το τέλος, αυτός θα σωθεί»(Ματθ. 10, 22). Η υπομονή είναι η συγκρότηση όλων των αρετών. Γιατί καμία αρετή δε στέκεται χωρίς την υπομονή. Καθένας που θα στραφεί πίσω δεν είναι κατάλληλος για τη βασιλεία των ουρανών(Λουκ. 9, 62). Αλλά και αν νομίζει κανείς ότι έχει όλες τις αρετές, πάλι δεν είναι κατάλληλος, αν δεν υπομείνει μέχρι το τέλος, ώστε αφού σωθεί από τις παγίδες του εχθρού, να φτάσει στη βασιλεία των ουρανών. Επειδή και εκείνοι ακόμη που έλαβαν τον αρραβώνα της βασιλείας, έχουν ανάγκη από υπομονή, για να λάβουν το τέλειο βραβείο στον μέλλοντα αιώνα. Γιατί σε κάθε επιστήμη και γνώση υπάρχει ανάγκη υπομονής. Και είναι φυσικό. Ούτε τα αισθητά πράγματα γίνονται χωρίς υπομονή, αλλά και αν γίνει κανένα, έχει ανάγκη από υπομονή, για να παραμείνει στη θέση του. Και γενικά, κάθε πράγμα πριν να γίνει, γίνεται με την υπομονή, και αφού γίνει, με αυτήν διατηρείται, και χωρίς αυτήν ούτε στέκεται, ούτε τελειώνεται. Γιατί αν αυτό είναι καλό, η υπομονή το έχει δώσει και το φυλάει. Αν πάλι είναι κακό, αυτή δίνει ανάπαυση και μεγαλοψυχία και δεν αφήνει τον πειραζόμενο να στενοχωρηθεί από τη μικροψυχία, που είναι αρραβώνας της κολάσεως. Η υπομονή θανατώνει την απόγνωση που θανατώνει την ψυχή. Αυτή παρηγορεί την ψυχή και δεν την αφήνει να αθυμήσει από το πλήθος των πολέμων και των θλίψεων. Αυτήν αφού έχασε ο Ιούδας, βρήκε το θάνατο της ψυχής και του σώματος(Ματθ. 27, 5), γιατί δεν είχε πείρα του πολέμου. Αυτήν είχε ο Πέτρος, ως εμπειροπόλεμος, και μ' όλο που έπεσε, νίκησε τον διάβολο που τον είχε καταβάλει(Ματθ. 26, 75). Αυτή βρήκε ο μοναχός εκείνος που έπεσε κάποτε σε πορνεία, και νίκησε το νικητή του διάβολο με το να μην υποχωρήσει στο λογισμό της απελπισίας που τον έσπρωχνε να εγκαταλείψει το κελί του και την έρημο· αλλά έλεγε με υπομονή στους λογισμούς του: «Δεν αμάρτησα. Και πάλι σας λέω, δεν αμάρτησα». Τι ένθεη φρόνηση και υπομονή έδειξε ο γενναίος άνθρωπος! Αυτή η μακάρια υπομονή έφερε σε τελείωση τον Ιώβ και τα πρώτα του αγαθά έργα. Γιατί λίγο μόνο να την έχανε ο δίκαιος, θα έχανε τα πάντα. Αλλά ο Θεός που γνώριζε την υπομονή του Ιώβ, παραχώρησε τις συμφορές(Ιώβ 1, 12·2, 6) για την τελείωσή του και για ωφέλεια πολλών.

Εκείνος λοιπόν που γνωρίζει τι τον ωφελεί, πριν απ' όλα αγωνίζεται να έχει την υπομονή, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Γιατί λέει: «Μην πολεμήσεις όλα τα πάθη μαζί, γιατί μπορεί να αποτύχεις και να γυρίσεις πίσω και να μη βρεθείς κατάλληλος για τη βασιλεία των ουρανών(Λουκ. 9, 6)· πολέμησε τα ένα-ένα, αρχίζοντας με την υπομονή στους πειρασμούς». Πολύ σωστά. Αν δεν έχει κανείς την υπομονή, δεν θα μπορέσει ποτέ να σταθεί σε αισθητό πόλεμο, αλλά μονάχα γίνεται αίτιος φυγής και απώλειας στον εαυτό του και στους άλλους με την οπισθοχώρησή του, σύμφωνα με το λόγο που είπε ο Θεός στο Μωυσή: «Ο δειλός να μη βγαίνει στον πόλεμο κλπ.»(Δευτ. 20,8).Και στον αισθητό πόλεμο, μπορεί ίσως κανείς να μένει μέσα στο σπίτι του και να μην βγει στη μάχη. Από αυτό βέβαια χάνει τις δωρεές και τα στεφάνια, και μένει ίσως σε φτώχεια και ατιμία. Στο νοητό όμως πόλεμο είναι αδύνατο να βρει κανείς τόπο χωρίς πόλεμο, ακόμη κι αν γυρίσει όλη την κτίση, αλλά όπου και αν πάει, πόλεμο βρίσκει. στην έρημο, θηρία και δαίμονες και λοιπές ταλαιπωρίες και φόβητρα· ανάμεσα στους ανθρώπους, δαίμονες και ανθρώπους που προκαλούν πειρασμούς. Δεν υπάρχει ποτέ τόπος χωρίς πειρασμούς. Γι' αυτό χωρίς υπομονή δεν μπορεί να βρει κανείς ανάπαυση.

Η υπομονή προέρχεται από το φόβο και την πίστη, και αρχίζει από τη φρόνηση. Ο φρόνιμος δοκιμάζει τα πράγματα με το νου του και, βρίσκοντας τα αδιέξοδα, όπως η Σωσάννα(Δαν. 22), προτιμά τα ανώτερα, όπως εκείνη. Συγκεκριμένα, η μακάρια Σωσάννα είπε προς το Θεό: «Παντού βρίσκω αδιέξοδο· αν κάνω το θέλημα των ανόμων πρεσβυτέρων, χάνεται η ψυχή μου με τη μοιχεία, ενώ αν τους παρακούσω, θα με κατηγορήσουν για μοιχεία και ως άρχοντες του λαού θα με καταδικάσουν σε θάνατο. Καλύτερα όμως να καταφύγω στον Παντοδύναμο, και αν ακόμη πρόκειται να θανατωθώ.» Τι φρόνηση είχε η μακαρία! Γιατί διέκρινε σωστά και δεν έπεσε έξω στην

ελπίδα της. Έτσι, όταν συγκεντρώθηκε ο λαός και κάθισαν οι άνομοι κριτές για να κατηγορήσουν την άμεμπτη και να την καταδικάσουν σε θάνατο ως μοιχαλίδα, ευθύς ο δωδεκάχρονος Δανιήλ αναδείχθηκε προφήτης από το Θεό(Δαν. 50) και την λύτρωσε από το θάνατο, στρέφοντας το θάνατο πάνω στους πρεσβυτέρους που θα την έκριναν άνομα(Δαν. 62). Με αυτήν έδειξε ο Θεός ότι είναι κοντά σ' εκείνους που προτιμούν να υπομείνουν τον πειρασμό για χάρη Του και να μην προδώσουν την αρετή από ολιγοψυχία για τον πόνο, αλλά να προτιμήσουν το νόμο του Θεού υπομένοντας τις συμφορές και να χαίρονται με την ελπίδα της σωτηρίας. Και πολύ εύλογα. Γιατί αν αντιμετωπίζομε δύο κινδύνους, έναν πρόσκαιρο κι έναν αιώνιο, δεν είναι καλό να προτιμήσομε τον πρόσκαιρο; Γι' αυτό λέει ο άγιος Ισαάκ: «Καλύτερα να υπομείνει κανείς τους κινδύνους για την αγάπη του Θεού και να οδεύει προς Αυτόν με την ελπίδα της αιώνιας ζωής, παρά από το φόβο των πειρασμών να ξεπέσει από το Θεό στα χέρια του διαβόλου και μαζί με αυτόν να πάει στην κόλαση».

Καλό λοιπόν θα ήταν να χαίρεται κανείς στους πειρασμούς, όπως οι Άγιοι, για την αγάπη του Θεού. Αν όμως δεν είμαστε τέτοιοι, τουλάχιστον ας διαλέξομε το ελαφρότερο στην παρούσα ανάγκη· επειδή πρόκειται ή εδώ να υποστούμε σωματικούς κινδύνους και να συμβασιλεύσομε νοητά με το Χριστό, σ' αυτή τη ζωή με την απάθεια, αλλά και στη μέλλουσα, ή από το φόβο των πειρασμών να ξεπέσομε όπως είπαμε και να πάμε στην αιώνια κόλαση. Από αυτήν είθε να μας λυτρώσει ο Θεός μέσω της υπομονής των δεινών. Η υπομονή είναι σαν ασάλευτη πέτρα απέναντι στους ανέμους και στα κύματα του βίου. Και όποιος την έχει, ούτε στην πλημμύρα ατονεί ή στρέφεται πίσω, ούτε στη γαλήνη και στη χαρά υπερηφανεύεται· αλλά είναι πάντοτε ο ίδιος και στην ευημερία και στη δυσκολία. Γι' αυτό και μένει άτρωτος από τις παγίδες του εχθρού. Όταν συναντά τρικυμία, υπομένει με χαρά, περιμένοντας το τέλος της· όταν είναι καλός καιρός, περιμένει πειρασμό ως την έσχατη πνοή του, όπως είπε ο Μέγας Αντώνιος. Ο άνθρωπος αυτός γνωρίζει ότι τίποτε απολύτως στη ζωή δεν είναι αμετάβλητο, αλλά όλα περνούν. Γι' αυτό και δεν φροντίζει για τίποτε απ' αυτά, αλλά τα αφήνει στο Θεό, γιατί Αυτός φροντίζει για μάς(Α΄ Πέτρ. 5, 7).

Σ' Αυτόν πρέπει κάθε δόξα, τιμή και εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος ζ΄ (6ος)

Ο λόγος ευαγγελικό είχε ο πριν το θέμα, με την ελπίδα αυτός εδώ ασχολείται των μελλόντων. Το ζήτα έκτο έρχεται στην σειρά των ψηφίων, κι ο νους ζητά κι επιθυμεί αμέριμνος να γίνει. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Η αμέριμνη ελπίδα είναι ζωή και πλούτος, κρυφός μεν στην αίσθηση, μαρτυρούμενος όμως από τη φρόνηση και τη φύση των πραγμάτων. Οι γεωργοί κοπιάζουν σπέρνοντας και φυτεύοντας· οι ναυτικοί επίσης περνούν πολλούς κινδύνους· και τα παιδιά κουράζονται να μαθαίνουν γράμματα και επιστήμες. Και όλοι αυτοί στην ελπίδα αποβλέπουν, γι' αυτό και κοπιάζουν με χαρά και πετούν φαινομενικά τα έτοιμα (π.χ. σπόρο, χρήματα κλπ.), ενώ στην πραγματικότητα υπομένουν για να κερδίσουν περισσότερα, και πολλές φορές πληρώνουν με στέρησή τους. Ίσως όμως πει κανείς ότι αυτοί μαθαίνουν από την πείρα για το κέρδος, ενώ για τα νοητά, δεν αναστήθηκε κανείς εκ νεκρών, για να μας τα πει. Αυτό λοιπόν συμβαίνει από απειρία των πνευματικών χαρισμάτων και γνώσεων, και δεν είναι περίεργο. Γιατί κι εκείνοι που δεν έχουν πείρα σ' αυτά που προείπαμε, δειλιάζουν, μέχρις ότου λάβουν πείρα. Τα παιδιά, ας πούμε, με το να μη γνωρίζουν την ωφέλεια των γραμμάτων και των λοιπών μαθημάτων, τα αποφεύγουν. Αλλά οι γονείς, επειδή γνωρίζουν το κέρδος, τα πιέζουν και τα αναγκάζουν σ' αυτά· κι όταν έρθει ο καιρός, αποκτούν και τα παιδιά πείρα και αρχίζουν όχι μόνον να αγαπούν και τα γράμματα και τους γονείς που τα εξαναγκάζουν σ' αυτά, αλλά και με χαρά να προσπαθούν όσο μπορούν για τα μαθήματα. Γι' αυτό και εμείς οφείλομε πρώτα, παρακινημένοι από την πίστη, να τρέχομε με υπομονή(Εβρ. 12, 1) και να μην αποθαρρυνόμαστε στις θλίψεις, ώστε όταν έρθει ο καιρός, να μάθομε την ωφέλεια όσων γίνονται και έτσι με χαρά και ευφροσύνη θα εργαζόμαστε χωρίς κόπο. Γιατί βαδίζομε με την πίστη, όχι με την αίσθηση(Β΄ Κορ. 5, 7), όπως λέει ο Απόστολος. Όπως ένας έμπορος του καιρού αυτού δεν μπορεί να βρει αμέσως το κέρδος, έτσι είναι αδύνατο να βρει κανείς την γνώση και την ανάπαυση

προτού κοπιάσει με έργο και λόγο στις αρετές. Και όπως οι έμποροι πάντοτε φοβούνται τη ζημία και ελπίζουν στο κέρδος, έτσι πρέπει να γίνεται και στα πνευματικά, ως την τελευταία πνοή. Και όπως οι έμποροι τρέχουν όχι μόνον όταν κερδίσουν, αλλά και μετά τη ζημιά και τους κινδύνους, έτσι οφείλουν να κάνουν και οι πνευματικοί αγωνιστές, γνωρίζοντας ότι όποιος δεν εργάζεται, δεν τρώει από τους κόπους του, γι' αυτό και γίνεται φτωχός και οφειλέτης ίσως πολλών ταλάντων. Γι' αυτό λέει ο Προφήτης: «Μ' έβαλες να κατοικήσω γεμάτος ελπίδα»(Ψαλμ. 4, 9), και ο Απόστολος: «Έφυγαν από τη ζωή με ελπίδα»(Εβρ. 11, 39, 40).

Όλα τα παραπάνω ειπώθηκαν με συντομία από τα πράγματα της φύσεως και από τις θείες Γραφές. Αν όμως κανείς θέλει να αποκτήσει πείρα, ας εργάζεται όσο μπορεί τις επτά σωματικές πράξεις στο σύνολό τους, σαν να πηγαίνει στο σχολείο, χωρίς περισπασμούς, και να φροντίζει και για την ηθική, δηλαδή την ψυχική εργασία. Και απ' αυτές αφού φτάσει στην ελπίδα και επιμείνει με καρτερικότητα σ' αυτήν, θα γνωρίσει με ακρίβεια αυτά που λέω, και ότι από την αρχή της μετάνοιας, όταν άρχισε τις επτά πράξεις, από την πρώτη ήδη πράξη, δηλαδή την ησυχία, ήταν ο μισθός της ελπίδας και το κέρδος έτοιμο πριν να κοπιάσει για τις υπόλοιπες έξι, δηλαδή τη νηστεία, την αγρυπνία κλπ. Αλλά μόλις άρχισε να ασκεί την πρώτη, την ησυχία, που είναι και η αρχή της καθάρσεως της ψυχής, αμέσως είχε ετοιμασθεί και το κέρδος. Επειδή όμως ο μαθητής ήταν άπειρος, δε γνώριζε τη χάρη του Κυρίου, όπως και το νήπιο δε γνωρίζει την ωφέλεια από τους γονείς, αν και προτού γεννηθεί, οι γονείς ήταν κατά την προαίρεση ευεργέτες του, προσευχόμενοι να γεννηθεί και να ζήσει. Κι όχι μόνον αυτό, αλλά και να τους κληρονομήσει και να έχει όσα προετοίμασαν και όσα ακόμη θα δημιουργήσουν με το μόχθο τους. Το νήπιο όμως, επειδή δεν ξέρει, δεν φροντίζει διόλου γι' αυτά, αλλά το έχει για ενόχληση να υποτάσσεται στους γονείς, και αν δεν ήταν ο δεσμός της φύσεως και η ανάγκη της τροφής, δεν θα είχε καμία ευγνωμοσύνη σ' αυτούς.

Εκείνος τώρα που θέλει να κληρονομήσει τη βασιλεία των ουρανών και δεν υπομένει τα θλιβερά, δείχνει μεγαλύτερη αγνωμοσύνη. Γιατί δημιουργήθηκε με τη χάρη, παίρνοντας όλα όσα έχει και ελπίζοντας για τα μέλλοντα, και θα συμβασιλεύει αιώνια με το Χριστό, ο Οποίος τον αξίωσε, αυτόν που δεν είναι τίποτε, τόσο πολλές και μεγάλες δωρεές, αισθητές και νοητές, ώστε να ευδοκήσει ακόμη και το υπέρτιμο αίμα Του να χύσει γι' αυτόν, χωρίς να ζητά τίποτε από αυτόν, εκτός από το να θελήσει να λάβει τα αγαθά Του, και τίποτε άλλο. Αυτή και μόνη είναι η απαίτηση του Κυρίου, που όποιος μπόρεσε να την εννοήσει, εκπλήττεται. Γιατί λέει η Γραφή: «Τι άλλο ζητά ο Θεός από σένα;»(Μιχ. 6, 8). Τι ανόητοι είμαστε! Πώς, ενώ βλέπομε, δε βλέπομε τα φρικτά Του μυστήρια; Γιατί και αυτό που φαίνεται ότι ζητά, είναι μεγαλύτερο δώρο. Πώς δεν εννοούμε ότι καλύτερος από όλους είναι εκείνος που φροντίζει για την αρετή και είναι πάνω απ' όλους και πετά ψηλά, και ας είναι φτωχός και άσημος; Μήπως δε μάθαμε για τους Προφήτες σ' αυτόν τον κόσμο, ή για τους Αποστόλους και τους Μάρτυρες, και γι' αυτό αμφιβάλλομε για τα μέλλοντα; Ας δούμε τους βίους των και τι έκαναν, και από που λένε ότι έπαιρναν τη χάρη και τη δύναμη; Και όχι μόνο αυτά, αλλά και μετά θάνατον θαυματουργούν. Ας δούμε τους βασιλιάδες και τους πλουσίους, πώς προσκυνούν τις άγιες εικόνες τους; Ας δούμε τους ενάρετους τώρα, πώς ζούνε με κάθε ευχαριστία και αρετή και πνευματική χαρά, ενώ οι πλούσιοι αγανακτούν και πειράζονται περισσότερο από τους ασκητές και ακτήμονες; Και απ' αυτό ελπίζομε ότι η αρετή είναι καλύτερη απ' όλα. Αλλιώς, ας δούμε, πώς οι άπιστοι, αγνοούν ίσως το Θεό, επαινούν όμως την αρετή, ακόμη και αν ο ενάρετος τους φαίνεται αλλόπιστος. Γιατί συνήθως την αρετή τη σέβεται και ο εχθρός. Και αν πιστεύομε ότι η αρετή είναι αγαθή, κατ' ανάγκην ο Θεός που έκανε την αρετή και τη χάρισε στους ανθρώπους, είναι αγαθός. Και αν είναι αγαθός, κατ' ανάγκην είναι και δίκαιος, γιατί η δικαιοσύνη είναι αρετή, γι' αυτό είναι και αγαθή. Και αν ο Θεός είναι αγαθός και δίκαιος, οπωσδήποτε από αγαθότητα κάνει όσα έκανε και κάνει, ακόμη και αν αυτό δε φαίνεται στους πονηρούς.

Τίποτε άλλο δεν σκοτίζει όσο η πονηρία. Ο Θεός όμως φανερώνεται στην απλότητα και στην ταπείνωση και όχι με τους κόπους. Φανερώνεται δε, όχι όπως μερικοί από απειρία τους νομίζουν, αλλά με τη θεωρία των όντων, δηλαδή των κτισμάτων Του, και με τις αποκαλύψεις των μυστηρίων Του που περιέχονται στις θείες Γραφές. Αυτός είναι ο μισθός της ησυχίας και των λοιπών πράξεων σ' αυτή τη ζωή· ενώ στη μέλλουσα, αυτά που μάτια δεν είδαν και αυτιά δεν τ' άκουσαν, ούτε τα

διανοήθηκε ποτέ άνθρωπος, τα οποία ετοίμασε ο Θεός για όσους Τον αγαπούν(Α΄ Κορ. 2, 9) και εγκαταλείπουν τα θελήματά τους με την υπομονή και την ελπίδα των μελλόντων αγαθών. Αυτά ευχόμαστε να επιτύχομε, με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, στον Οποίο ανήκει κάθε δόξα, τιμή και εξουσία, στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος η΄ (7ος)

Το ήτα είναι έβδομο γράμμα του αλφαβήτου, κι ο λόγος ο αντίστοιχος, περί απροσπαθείας. Η απροσπάθεια γεννιέται απ' την ελπίδα κι αποτελεί φυγή από τον κόσμον όλο. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Η απροσπάθεια (ελευθερία από εμπαθείς κλίσεις) πηγάζει από την ελπίδα· επειδή εκείνος που ελπίζει να επιτύχει άλλου αιώνιο πλούτο, εύκολα περιφρονεί αυτόν που έχει στα χέρια του, και αν ακόμη μπορούσε να δώσει κάθε ανάπαυση ο πρόσκαιρος πλούτος. Αφού όμως ο βίος είναι κοπιαστικός και γεμάτος βάσανα, ποιος πείθει τον λογικό άνθρωπο να προτιμά αυτόν από την αγάπη του Θεού, που δίνει και τον πρόσκαιρο και τον αιώνιο πλούτο σ' εκείνους που τον αγαπούν; Εκτός αν είναι τυφλός ο άνθρωπος και δεν μπορεί να βλέπει από απιστία ή κακή προαίρεση και πονηρή συνήθεια. Γιατί αν είχε πιστέψει, θα φωτιζόταν κι αν έπαιρνε λίγο φωτισμό από βέβαιη πίστη, θα είχε αγωνιστεί να εξαλείψει την κακίστη συνήθειά του. Και αν έπαιρνε σταθερή απόφαση, η χάρη θα συνεργούσε και θα αγωνιζόταν μαζί του. Γι' αυτό λέει ο Κύριος: «Είναι λίγοι οι σωζόμενοι»(Λουκ. 13, 23)· επειδή τα πρόσκαιρα θεωρούνται γλυκά, κι ας είναι πικρά. Ο σκύλος που γλύφει τη λίμα, ματώνει τη γλώσσα του, από τη γλυκύτητα όμως δεν αισθάνεται τον πόνο και ότι πίνει το ίδιο του το αίμα. Έτσι και ο γαστρίμαργος, τρώγοντας εκείνα που τον βλάπτουν στην ψυχή και στο σώμα, δεν αισθάνεται τη βλάβη. Και όλοι όσοι δουλεύουν στα πάθη, το ίδιο παθαίνουν από αναισθησία. Κι αν ίσως σηκώσουν κεφάλι, πάλι σέρνονται από τη συνήθεια. Γι' αυτό είπε ο Κύριος: «Η βασιλεία των ουρανών απαιτεί βία από την πλευρά του ανθρώπου»(Ματθ. 11, 12). Και τούτο όχι εκ φύσεως, αλλά εξαιτίας της συνήθειας των παθών. Γιατί αν από τη φύση της απαιτούσε βία, κανένας δεν θα έμπαινε σ' αυτήν. Αλλά για όσους έχουν την προαίρεση, ο ζυγός του Κυρίου είναι καλός και το φορτίο Του ελαφρό(Ματθ. 11, 30)· ενώ για εκείνους που δε θέλουν, είναι στενή η πύλη και δύσβατος ο δρόμος(Ματθ. 7, 14), και η βασιλεία απαιτεί βία. Για τους πρώτους, η βασιλεία είναι μέσα τους(Λουκ. 17, 21) και κοντά τους, επειδή τη θέλουν και επειδή θέλουν να αποκτήσουν σύντομα την απάθεια.

Γιατί εκείνο που βοηθεί ή εμποδίζει τη σωτηρία είναι η θέληση και τίποτε άλλο. Θέλησες κάποιο αγαθό; Πράξε το. Δεν μπορείς; Έχε τουλάχιστον την προαίρεση, και να, το έχεις, αν και δεν το έχεις. Και έτσι η συνήθεια σιγά-σιγά αυτόματα εργάζεται είτε το καλό, είτε το κακό. Αν δεν ήταν έτσι, τότε κανένας ληστής δεν θα σωζόταν. Κι όμως, όχι μόνο σώθηκαν, αλλά και έλαμψαν πολλοί από τους ληστές. Κοίταξε πόσο μακρινή είναι η απόσταση από το ληστή στον άγιο· εντούτοις, δεν υπερίσχυσε η συνήθεια, αλλά νίκησε η προαίρεση. Εκείνον τώρα, που με τη χάρη του Χριστού είναι ευλαβής χριστιανός ή και μοναχός, τι τον εμποδίζει να γίνει όπως εκείνοι; Εκείνοι είναι μακριά, αυτός κοντά, και το μεγαλύτερο μέρος του δρόμου το έλαβε κατά χάρη ή λόγω φυσικής κλίσεως ή επειδή από τους γονείς κληρονόμησε την ευσέβεια και την ευλάβεια. Άραγε δεν είναι παράδοξο, όταν ληστές και τυμβωρύχοι γίνονται άγιοι, ενώ μοναχοί θα καταδικαστούν; Αλοίμονο σε μένα τον άθλιο! Η ντροπή κάλυψε το πρόσωπό μου(Ψαλμ. 43, 16). Οι βασιλιάδες γίνονται φτωχοί, όπως ο άγιος Ιωάσαφ και οι όμοιοί του, και ο φτωχός δεν μπορεί να διατηρήσει την φτώχεια, στην οποία ήταν ανέκαθεν συνηθισμένος, ώστε να μπει χωρίς κόπο στη βασιλεία των ουρανών, με την απροσπάθεια των πραγμάτων, τα οποία δεν είχε από κληρονομία των γονέων του. Αλλά όταν είπε ότι απαρνείται τον κόσμο, αν και δεν είχε τίποτε (γιατί τον κόσμο και τα πράγματα του κόσμου τα κατέχει άλλος, κι αυτός είχε εξουσία μόνο να τα επιθυμεί), όταν λοιπόν απαρνήθηκε τον κόσμο, τότε βρέθηκε με πολλά. Και λέει, «δεν μπορώ να είμαι ακτήμων, ούτε να υπομένω όσα μου έρχονται». Ποιά, πες μου; Τις φυλακές και τα δεσμά που είχε πρωτύτερα, κι ας ήταν και άρχοντας; Γιατί εκείνοι που έχουν τις αρχές και τα πλούτη, αυτοί τα παθαίνουν αυτά. Αλλά ποιά; Τη στέρηση των αναγκαίων, την γυμνότητα και τα λοιπά που είχε;

Δε θέλω να μιλώ λεπτομερώς και να μακραίνω το λόγο και να καταισχύνω εκείνους που είναι γεμάτοι αισχύνη· είναι αρκετή για μας αυτή ακριβώς η εμπαθής προσκόλληση σε κάτι από τα ορατά, των οποίων την επιθυμία απαρνηθήκαμε, να μας γεμίσει αισχύνη και ντροπή στο μέλλον, όπως έγινε με το Γιεζή(Δ΄ Βασ. 5, 20· και 26, 27) και τον Ιούδα(Ματθ. 26, 15· 27, 5). Ο πρώτος, ως γνωστόν, επιθύμησε εκείνα που δεν είχε, γι' αυτό μαζί με την πτώση, έλαβε και τη λέπρα από το Θεό. Ο δεύτερος πάλι, αφού απαρνήθηκε εκείνα που είχε, πάλι επιθύμησε να τα έχει· γι' αυτό μαζί με την αγχόνη κληρονόμησε και την απώλεια. Τι παραπάνω έχει ο μοναχός, αν δεν ασκεί την παρθενία και την ακτημοσύνη; Τις υπόλοιπες εντολές όλοι οι άλλοι χρεωστούν να τις φυλάξουν, γιατί είναι φυσικές. Το να αγαπά το Θεό και τον πλησίον, να υπομένει τους πειρασμούς, να μεταχειρίζεται κατά φύση τα πράγματα, να απέχει από πονηρά έργα, οφείλει κανείς να τα κάνει και μη θέλοντας. Αν δεν τα τηρεί αυτά, δε βρίσκει ανάπαυση ούτε σ' αυτή τη ζωή. Γιατί και οι νόμοι τιμωρούν τους φταίχτες και οι άρχοντες εξαναγκάζουν στην αρετή, κατά τον Απόστολο. «Δεν έχει, λέει, χωρίς λόγο το σπαθί. Θέλεις εσύ να μην φοβάσαι την εξουσία; Κάνε το καλό, και αυτή θα σ' επαινέσει»(Ρωμ. 13, 3-4). Όλα μεν αυτά, ως φυσικά, όλοι και τα πράττουν και τα θέλουν, αλλά και τιμωρούν την παράβασή τους. Ο κλήρος όμως του μοναχού είναι τα υπέρ φύση, αφού είναι στρατιώτης του Χριστού. Γι' αυτό και έχει χρέος να γευθεί τα παθήματα του Χριστού, για να απολαύσει και τη δόξα Του. Αλλά και αυτό πάλι είναι φυσικός νόμος που μαρτυρείται από τα αισθητά πράγματα. Οι στρατιώτες του βασιλιά δεν δοξάζονται επειδή υποφέρουν μαζί του; Όσο υποφέρει κανείς εδώ, τόσο έπαινο δεν έχει; Και όσο ανίκανος φανεί, τόσο δεν περιφρονείται; Δε φαίνεται κανείς πιο φίλος του βασιλιά όσο περισσότερο όμοια στολή φορεί με αυτόν; Και όσο πιο ανόμοια στολή φορεί, τόσο περισσότερο δεν φαίνεται ξένος; Έτσι πρέπει να σκεφτόμαστε και για τον δικό μας Βασιλιά. Όσο κανείς υποφέρει και μιμείται τη φτώχεια του Χριστού και γεύεται τα παθήματα και τις ύβρεις που Αυτός υπέφερε πριν σταυρωθεί για χάρη μας και ταφεί, τόσο περισσότερο γίνεται οικείος Του και συγκοινωνός της δόξας Του, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου. «Αν υποφέρομε, λέει, μαζί Του, τότε και θα συνδοξαστούμε »(Ρωμ. 8, 17).

Αλοίμονο, πώς δεν γνωρίζομε ότι για ψωμί μόνο, πόσο υποφέρουν και κοπιάζουν στρατιώτες και ληστές; Και πόσο μακριά πηγαίνουν στην ξενητιά οδοιπόροι και ναυτικοί; Και πόσο κόπο υποφέρουν οι άνθρωποι, χωρίς την ελπίδα της βασιλείας των ουρανών; Αν και συχνά δεν πετυχαίνουν ούτε το σκοπό για τον οποίο μοχθούν. Κι εμείς δεν θέλομε, για χάρη της βασιλείας των ουρανών και των αιωνίων αγαθών, να υποφέρομε λίγο. Αν και αυτό δε γίνεται ίσως τόσο κοπιαστικό, όταν η προαίρεση ευχαριστείται και δε νομίζει φορτική και ανυπόφορη την απόκτηση των αρετών, αλλά μάλλον χαρά και ανάπαυση με την ελπίδα, την αμεριμνία και την ακούσια τιμή που ακολουθεί την αρετή, την οποία συνήθως και ο εχθρός σέβεται και θαυμάζει. Η αρετή καταλήγει στην ευφροσύνη και την αγαλλίαση. Και όχι μόνον αυτό, αλλά με την αρετή έχει ενωμένη τη χαρά η απροσπάθεια, όπως τη λύπη με τα πάθη της ατιμίας η υλιστική ζωή. Από την οποία είθε να ελευθερωθούμε και να επιτύχομε την άυλη και αιώνια ζωή μέσω της απροσπάθειας που γεννά τη νέκρωση του σώματος, με τη χάρη του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας. Σ' Αυτόν πρέπει κάθε δόξα, τιμή και προσκύνηση στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος θ΄ (8ος)

Όγδοος λόγος στη σειρά, με γράμμα του το θήτα. Η απροσπάθεια γέννα νέκρωση των παθών μας· και αν κανείς δε την κρατά με κόπο και με πόνο, ούτε από τα πάθη του λυτρώνεται ποτέ του. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Αυτός που έφτασε στην απροσπάθεια, είναι συνεχώς στραμμένος στο Θεό μέσω της θεωρίας. Γιατί η απροσπάθεια των αισθητών προκαλεί τη θεωρία των νοητών. Θεωρία εδώ εννοώ, όχι των όντων, αλλά των δεινών που είναι πριν και μετά τον θάνατο, για τα οποία διδάσκει η χάρη τον απροσπαθή, ώστε με το πένθος να νεκρωθούν τα πάθη του και να φτάσει στην πραότητα των λογισμών όταν έρθει ο καιρός. Από την πίστη γεννιέται ο φόβος, και από αυτόν η ευσέβεια, δηλαδή η εγκράτεια· έπειτα η υπομονή του πένθους, η πραότητα, η πείνα και η δίψα της δικαιοσύνης, δηλαδή όλων των αρετών, και η ελεημοσύνη, κατά τους μακαρισμούς του Κυρίου(Ματθ. 5, 3-12) κατόπιν η

απροσπάθεια, και από αυτήν η νέκρωση του σώματος από τους πολλούς στεναγμούς και τα πικρά δάκρυα της μετάνοιας και της λύπης, με τα οποία η ψυχή αποβάλλει τη χαρά του κόσμου και αυτή την τροφή, εξαιτίας της αγωνίας της. Γιατί αρχίζει να βλέπει τις αμαρτίες της σαν την άμμο της θάλασσας. Και αυτό είναι η αρχή του φωτισμού της ψυχής και σημάδι της υγείας της. Γιατί εκείνα που γίνονταν πρωτύτερα, δάκρυα ίσως και θεία τάχα νοήματα και κατάνυξη, είναι εμπαιγμός και απάτη των δαιμόνων, και μάλιστα σ' εκείνους που ζουν ανάμεσα στους ανθρώπους ή σε περισπασμό, ακόμα και σε πολύ μικρό. Γιατί είναι αδύνατο, έχοντας ακόμη κλίση σε κάτι αισθητό, να κατανικήσομε τα πάθη μας.

Αν τώρα κανείς φέρνει για παράδειγμα τους παλιούς που κατόρθωναν τούτο έχοντας και τα αισθητά, ας μάθει ότι τα είχαν βέβαια, αλλά δε μεταχειρίστηκαν με πάθος κανένα απ' αυτά ολότελα. Και αυτό είναι φανερό από το ότι πήραν γυναίκες και ύστερα από πολλά χρόνια ήρθαν σε συζυγικές σχέσεις μ' αυτές, όπως έχει γραφεί στην Παλαιά Διαθήκη για τη γενεαλογία των ανθρώπων· και αν τις είχαν ή δεν τις είχαν, το ίδιο ήταν. Επίσης, από τον Ιώβ και τους λοιπούς Δικαίους. Αλλά και ο Δαβίδ ήταν βασιλιάς και προφήτης, όπως και ο Σολομών ως ένα σημείο. Ο τελευταίος μάλιστα είπε: «Ο Θεός έδωσε περισπασμό πονηρό στους ανθρώπους, να απασχολούνται με τα μάταια, για να μην ξεκλίνουν στα χειρότερα»(Εκκλ. 1, 13). Και αυτό το διδάσκει η φύση των πραγμάτων. Γιατί αν με χίλιους-δύο περισπασμούς, μερικοί βρίσκουν την ευκαιρία να διαπράττουν τα άνομα, πόσο μάλλον αν η ζωή ήταν χωρίς περισπασμούς; Γι' αυτό ένας τέτοιος ας έχει περισπασμό. Καλύτερο είναι να έχει κανείς περισπασμό πονηρό, και να είναι αργός από τα θεία πράγματα και νοήματα, παρά να πράττει τα κακά, τα χειρότερα από τον περισπασμό.Εκείνος όμως που με τη χάρη του Θεού έφτασε σε κάποια μερική γνώση, και μπόρεσε να εννοεί τα πριν και μετά το θάνατο δεινά, τα οποία προξένησε η παρακοή των πρωτοπλάστων, δεν πρέπει να αφήνει τα τέτοια νοήματα, ούτε τα έργα που τα φέρνουν, με κάθε ησυχία και αμεριμνία, και να απασχολείται με τα μάταια. Γιατί όλα είναι μάταια, ολότελα μάταια(Εκκλ. 1, 2). Από αυτό το ρητό πήρε αφορμή ο Δαμασκηνός και έγραψε: «Αληθινά, τα πάντα είναι ματαιότητα, κι η ζωή μας σκιά και όνειρο. Γι' αυτό και μάταια ταράζεται κάθε άνθρωπος, όπως είπε η Γραφή(Ψαλμ. 38, 12)». Και πολύ εύλογα. Από αυτό που καταλήγει στη σαπίλα και στο χώμα, τι πράγμα είναι πιό μάταιο; Γι' αυτό η απροσπάθεια είναι νέκρωση, αλλά όχι του νου, παρά του σώματος από τις προηγούμενες τάσεις του για τρυφή και ανάπαυση. Γιατί η ανάπαυση είναι σαρκικό θέλημα, ακόμη και αν είναι πολύ μικρή. Επειδή η ψυχή από αυτό λυπάται περισσότερο, αν βλέπει να έχει οπωσδήποτε κάποιο πνευματικό έργο ή γνώση. Αν όμως είναι και αυτή σαρκική, δε θα παραμείνει σ' αυτήν το Πνεύμα του Θεού(Γεν. 6, 3). Γι' αυτό ούτε που τη μέλλει για κανένα έργο αγαθό, αλλά αγωνίζεται να κάνει τα θελήματα του σώματος και των παθών της, και παίρνοντας σκοτάδι πάνω στο σκοτάδι, περνά όλον τον καιρό της πρόθυμα μέσα σε καθολική άγνοια.

Εκείνος όμως που φωτίστηκε ώστε να βλέπει τις αμαρτίες του, δεν παύει να θρηνεί τον εαυτό του και όλους τους ανθρώπους, βλέποντας την τόση ανοχή του Θεού και τις τόσες αμαρτίες που από την αρχή κάναμε και εξακολουθούμε να κάνομε διαρκώς οι άθλιοι. Απ' αυτό γίνεται ευγνώμων, μη τολμώντας να κατακρίνει κανένα, από ντροπή για τις πολλές ευεργεσίες του Θεού και τα δικά μας αμαρτήματα. Έτσι με χαρά εγκαταλείπει κάθε δικό του θέλημα που δεν είναι σύμφωνο με το θέλημα του Θεού, και επιμελείται τις αισθήσεις του να μην κάνουν τίποτε απολύτως που να είναι παραπάνω από την αναγκαία χρήση, σύμφωνα με τα λόγια του προφήτη Δαβίδ: «Κύριε, δεν υψώθηκε η καρδιά μου, ούτε κοίταξαν αγέρωχα τα μάτια μου»(Ψαλμ. 130, 1). Αλλά πρέπει να προσέχει, μήπως και αυτός, αφού φτάσει στο ύψος που έφτασε ο Δαβίδ, από αμέλεια ή υπερηφάνεια πάθει ό,τι έπαθε εκείνος, και ίσως δεν μπορέσει να μετανοήσει όπως εκείνος. Γιατί η αμαρτία είναι πρόχειρη και στους πολύ δικαίους, ενώ η μετάνοια δεν είναι σε όλους πρόχειρη, για το λόγο ότι είναι κοντά ο θάνατος, και πριν το θάνατο, η απόγνωση. Πιό καλό λοιπόν είναι να μην πέφτει κανείς, παρά να πέφτει και να σηκώνεται. Αν όμως συμβεί να πέσομε, καλό είναι να μην απελπιζόμαστε και αποξενωνόμαστε από τη φιλανθρωπία του Κυρίου. Γιατί και μπορεί και θέλει να δείξει έλεος στην ασθένειά μας. Μόνο να μη φεύγομε από Αυτόν, ούτε να δυσφορούμε όταν πιεζόμαστε από τις εντολές Του και, καθώς δεν μπορούμε να τις φτάσομε, να αποκάμομε· αλλά να ξέρομε ότι χίλια χρόνια μπροστά στον Κύριο είναι σαν μία ήμερα(Ψαλμ. 89, 4), και μία ημέρα σαν

χίλια χρόνια. Ούτε να βιαζόμαστε, ούτε να λυγίζομε, αλλά διαρκώς να βάζομε αρχή. Έπεσες; Σήκω. Και πάλι έπεσες; Σήκω πάλι. Μόνον τον Γιατρό να μην αφήσεις και καταδικαστείς χειρότερα από τον αυτόχειρα λόγω της απογνώσεως. Μείνε κοντά Του και Αυτός θα δείξει έλεος, είτε με την επιστροφή σου, είτε διά μέσου πειρασμών, είτε με άλλο τρόπο της πρόνοιάς Του, χωρίς να το γνωρίζεις.

Ο διάβολος έχει συνήθεια να επιβάλλει στην ψυχή ό,τι βρίσκει πιό κοντινό σ' αυτήν·· είτε χαρά, είτε οίηση, είτε λύπη και απελπισία, είτε υπερβολικούς κόπους, είτε τέλεια αργία, είτε πράγματα και νοήματα μάλλον παράκαιρα ή έξω από την ορθή χρήση, είτε σκοτισμό και μίσος αδιευκρίνιστο εναντίον όλων των όντων. Και γενικώς όποιο υλικό βρει σε κάθε ψυχή, αυτό της επιβάλλει, για να μην της γίνει χρήσιμο· πού μπορεί να είναι καλό και θεάρεστο, αν γίνει μετρημένη χρήση του από εκείνους που μπορούν να κρίνουν τα πράγματα και να βρουν το σκοπό του Θεού που κρύβεται ανάμεσα στα έξι πάθη που τον περικυκλώνουν. Αυτά βρίσκονται από πάνω και από κάτω, από δεξιά και από αριστερά, από έξω και από μέσα. Γιατί κάθε θεάρεστη πράξη και κάθε γνώση περικλείει σκοπό αγαθό, ο οποίος βρίσκεται στο μέσο των αντιθέτων του έξι παθών. Γι' αυτό, σε κάθε ζήτημα έχει ανάγκη ο καθένας —κατά τον άγιο Αντώνιο— να ερωτά, και μάλιστα όχι τους τυχόντες, αλλά εκείνους που έχουν το χάρισμα της διακρίσεως, για να μην πέσουν και οι δύο από την απειρία τους σε χαντάκι, κατά το ευαγγελικό παράδειγμα(Ματθ. 15, 14). Γιατί χωρίς διάκριση κανένα καλό δεν γίνεται, ακόμη και αν φαίνεται πολύ καλό σ' όσους αγνοούν· γιατί γίνεται είτε παράκαιρα, είτε έξω από την ορθή χρήση, είτε παρά το μέτρο του πράγματος ή τη δύναμη του ανθρώπου ή τη γνώση του, και αλλά πολλά. Εκείνος τώρα που έχει χάρισμα διακρίσεως, το έλαβε από την ταπεινοφροσύνη. Γι' αυτό όλα τα γνωρίζει κατά χάρη και, στον κατάλληλο καιρό, φτάνει στη διόραση.

Από το πένθος λοιπόν και την υπομονή γεννιούνται η ελπίδα και η απροσπάθεια, από τις οποίες έρχεται η νέκρωση του κόσμου. Αν τώρα κανείς υπομένει καλά χωρίς να απελπίζεται επειδή βλέπει παντού στενοχώριες και θανάτους, αλλά γνωρίζει ότι είναι δοκιμασία και φωτισμός, και αν πάλι δεν ξεθαρρέψει ότι έφτασε σε ψηλά επίπεδα, βλέποντας τα πολλά δάκρυα της λύπης, τότε φτάνει στο να βλέπει καθαρά τα άγια πάθη του Κυρίου, και παρηγορείται πολύ από αυτά και θεωρεί τον εαυτό του αληθινά κάτω από όλα και όλους, βλέποντας τόσα αγαθά να γίνονται σ' αυτόν από τη χάρη του Θεού. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος ι΄ (9ος)

Ιδού το γιώτα, και ιδού ο ένατος ο λόγος που ομιλεί για του Χριστού τα σεβάσμια πάθη. Απ' του θανάτου δηλαδή και των αμαρτημάτων τη μνήμη, δάκρυα πολλά πηγάζουν στον εργάτη· κι από αυτά μπορεί κανείς στο νου να διατηρήσει τη μνήμη των παθών Χριστού και όλων των Αγίων. και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Για να μη νομίζει κανείς ότι κάνει κάτι το σπουδαίο με την άσκηση και τους πολλούς στεναγμούς και τα δάκρυα, του δίνεται η γνώση των παθημάτων του Χριστού και όλων των Αγίων. Και κατανοώντας τα, γεμίζει έκπληξη και συγχρόνως θαυμάζει και κατακομματιάζει τον εαυτό του στην άσκηση. Γιατί αντιλαμβάνεται τη δική του αδυναμία από τη θεωρία των τόσο πολλών πειρασμών, οι οποίοι είναι αναρίθμητοι. Πώς μπόρεσαν τόσα και τόσα να υποφέρουν οι Άγιοι με χαρά; Και πόσα έπαθε για μας ο Κύριος; Μαζί με αυτά φωτίζεται στη γνώση των έργων και των λόγων του Κυρίου. Και κατανοώντας όλα όσα λέγονται στο Ευαγγέλιο, αρχίζει, άλλοτε να θρηνεί πικρά από τη λύπη, ενώ άλλοτε από την ευχαριστία χαίρεται πνευματικά· όχι επειδή νομίζει ότι έχει έργα αγαθά —γιατί αυτό είναι οίηση—, αλλά διότι, ενώ είναι πάρα πολύ αμαρτωλός, αξιώθηκε να φτάσει στη θεωρία αυτών. Και ταπεινώνεται περισσότερο με έργο και λόγο με τις επτά σωματικές πράξεις που είπαμε και με την ηθική πράξη, δηλαδή την ψυχική, και με τη φύλαξη των πέντε αισθήσεων και των εντολών του Κυρίου. Αυτά όμως δεν τα λογαριάζει σαν καλά έργα και αξιόμισθα, αλλά μάλλον σαν χρέος, και ούτε ελπίζει να απαλλαγεί ποτέ από το χρέος του, λόγω του μεγέθους των γνώσεων που του δόθηκαν. Και γίνεται κατά κάποιο τρόπο αιχμάλωτος των νοημάτων των λόγων που διαβάζει ή ψάλλει. Από την ηδονή αυτή πολλές φορές λησμονεί χωρίς να

θέλει τις αμαρτίες του και αρχίζει να δακρύζει από μιά γλυκύτητα σαν το μέλι. Και πάλι συστέλλεται, από το φόβο της πλάνης, μήπως δε γίνεται αυτό στον καιρό του. Και καθώς θυμάται τον προηγούμενο βίο του, δακρύζει πικρά πάλι, και έτσι προχωρεί ανάμεσα στα δύο αυτά είδη δακρύων, αν βέβαια προσέχει και συμβουλεύεται σε όλα κάποιον έμπειρο, και αν πέφτει μπροστά στο Θεό με την καθαρή προσευχή, η οποία αρμόζει στον πρακτικό, συνάγοντας το νου του από όλα όσα είδε ή άκουσε, στη μνήμη του Θεού, και αν ζητεί να γίνει μόνο το θέλημα του Θεού(Ματθ. 6, 10) σε όλα τα έργα και τα νοήματά του.

Αν δεν κάνει έτσι, θα πλανηθεί νομίζοντας ότι μέλλει να δει σε όραμα κάποιον από τους αγίους αγγέλους ή τον Χριστό, μη γνωρίζοντας ότι εκείνος που θέλει να δει το Χριστό, δεν πρέπει να τον ζητά απ’ έξω, αλλά μέσα του, με τη μίμηση της ζωής Του στον κόσμο και με το να γίνει αναμάρτητος στο σώμα και στην ψυχή, σαν το Χριστό. Και να έχει νου που να νοεί πάντοτε για το Χριστό. Το να έχει όμως κάποιο σχήμα ή χρώμα ή λογισμό στον καιρό της προσευχής δεν είναι καλό, αλλά μάλλον υπερβολικά βλαβερό. Τι σημαίνει να βρίσκεται ο νους στον τόπο του Θεού, το εξήγησε ο άγιος Νείλος, παίρνοντας αφορμή από το ρητό του Ψαλτηρίου: «Στον τόπο Του επικρατεί η ειρήνη»(Ψαλμ. 75, 3). Ειρήνη είναι το να μην έχει κανένα λογισμό, καλό ή κακό· γιατί, λέει, αν ο νους αισθανθεί κάτι τέτοιο, δε βρίσκεται μόνο στο Θεό, αλλά και στον εαυτό του. Και πολύ σωστά. Γιατί ο Θεός είναι απερίγραπτος και απεριόριστος, χωρίς μορφή και χρώμα. Και εκείνος που λέει ότι είναι μόνο με το Θεό, πρέπει ομοίως να είναι άμορφος, αχρωμάτιστος, ασχημάτιστος και απερίσπαστος. Το πέρα απ’ αυτό είναι πλάνη δαιμονική. Γι’ αυτό οφείλει κανείς να προσέχει και, χωρίς ερώτηση των εμπείρων, να μη δεχτεί λογισμό καλό ή κακό, γιατί τ’ αγνοούμε και τα δύο. Επειδή οι δαίμονες παίρνουν το σχήμα και την όψη αυτών που θέλουν, όπως και ο ανθρώπινος νους σχηματίζεται και βάφεται ανάλογα με την όψη του πράγματος που αναλαμβάνει. Αλλά οι δαίμονες το κάνουν αυτό για παραπλάνησή μας, ενώ ο νους μας γυρίζει άσκοπα εδώ και εκεί πριν να φτάσει στην τελειότητα.

Πλήν όμως, όσο μπορεί ο καθένας, οφείλει να κρατά το νου του σε κάποια μελέτη κατά Θεόν. Γιατί όπως είναι επτά οι σωματικές εργασίες, έτσι οκτώ είναι και οι θεωρίες του νου ή γνώσεις. Τρεις είναι οι προαναφερθείσες για τα άχραντα πάθη του Κυρίου, τις οποίες έχει χρέος ο καθένας από μόνος του να μελετά πάντοτε, για να πενθεί την ψυχή τη δική του και των συνανθρώπων του. Δηλαδή να εννοεί τα δεινά που προξενήθηκαν στο ανθρώπινο γένος από την παράβαση των Πρωτοπλάστων, και πως η ανθρώπινη φύση ξέπεσε σε τόσα πάθη· επίσης να συλλογίζεται τις αμαρτίες του και τους πειρασμούς που στέλνει ο Θεός για διόρθωση. Έπειτα να συλλογίζεται το θάνατο και τα δεινά που περιμένουν μετά θάνατον τους αμαρτωλούς, για να συντριβεί η ψυχή του και να σχολάζει στο πένθος για παρηγοριά της και ταπείνωσή της, για να μην απελπίζεται ίσως από τα πολλά και φρικτά εκείνα νοήματα· ούτε πάλι να νομίζει ότι κατόρθωσε πνευματικό έργο, αλλά να μένει στο φόβο και στην ελπίδα, κατάσταση που λέγεται πραότητα των λογισμών και δεν έχει μεταπτώσεις. Αυτή φέρνει το νου στη γνώση και στη διάκριση, σύμφωνα με τα λόγια του Προφήτη: «Θα οδηγήσει τους πράους στην ορθή κρίση»(Ψαλμ. 24, 9), ή μάλλον στην διάκριση, η οποία λέγεται από άλλον Προφήτη γνώση με ευσέβεια.

Όπως όμως η ευσέβεια έχει ένα όνομα, αλλά πολλές εργασίες, έτσι και η γνώση είναι ένα όνομα, περιέχει όμως πολλές γνώσεις και θεωρίες. Γιατί και η αρχή της σωματικής πράξεως ήταν γνώση, αφού χωρίς γνώση κανείς δεν έρχεται στην εργασία του αγαθού· και μέχρι το τέλος, δηλαδή τη θεία υιοθεσία και την ανάληψη του νου στον ουρανό με τη χάρη του Χριστού, λέγεται γνώση και θεωρία. Η πρώτη όμως δίνεται πριν από τους κόπους για να κατορθώνεται με αυτήν το έργο, όπως γίνεται το κτίσιμο με εργαλεία, ενώ η δεύτερη δίνεται μετά την πίστη, για να φυλάγεται από το φόβο σαν τείχος. και πάλι η γνώση γίνεται και εργασία των αρετών της ψυχής, για να ετοιμάζονται και να φυτεύονται τα φυτά αυτά του παραδείσου. Κατόπιν έρχεται η γνώση του νου και η πνευματική εργασία, δηλαδή η επιστασία του νου και η τακτοποίηση των ηθών της ψυχής, για να εργάζεται ο εργάτης των εντολών και να φυλάγει(Γεν. 2, 15) αυτά τα φυτά με επιτηδειότητα. από αυτά γίνεται η επιμέλεια των φυτών και έρχεται η θεία βοήθεια σαν ήλιος, άνεμος και αύξηση, χωρίς τα οποία όλος ο κόπος του εργάτη είναι μάταιος, ακόμη και αν ίσως γίνεται σύμφωνα με τη λογική. Γιατί ούτε χωρίς τη θεία βοήθεια μπορεί ποτέ να γίνει κάτι καλό, ούτε η θεία βοήθεια και η

χάρη έρχεται σ’ εκείνον που δεν έχει προαίρεση, λέει ο ιερός Χρυσόστομος. Όλα στη ζωή αυτή είναι διπλά: πράξη και γνώση, προαίρεση και χάρη, φόβος και ελπίδα, αγώνες και βραβεία. Τα δεύτερα όμως δε γίνονται, πριν γίνουν τα πρώτα. Μπορεί ίσως να φαίνεται, αλλά αυτό είναι πλάνη. Όπως εκείνος που δεν γνωρίζει από γεωργία, όταν δει τα άνθη, νομίζοντάς τα για καρπούς, θα ορμήσει να τα μαζέψει, και δεν γνωρίζει ότι με τον τρόπο αυτό καταστρέφει τον καρπό, έτσι και εδώ· το να νομίζει κανείς ότι είναι κάτι, δεν επιτρέπει να γίνει αυτό που νομίζει, λέει ο άγιος Νείλος. Γι’ αυτό πρέπει να μένει κανείς κοντά στο Θεό και να πράττει τα πάντα με διάκριση.

Η διάκριση προξενείται από το να ερωτά κανείς με ταπείνωση και από το να κατηγορεί τον εαυτό του, τις πράξεις του και τα νοήματά του. Γιατί ο διάβολος μετασχηματίζεται σε άγγελο φωτός(Β΄ Κορ. 11, 14), και δεν είναι αυτό παράξενο. Αφού και οι λογισμοί που προέρχονται από αυτόν, φαίνονται σαν ενάρετα νοήματα στους άπειρους. Η ταπείνωση, λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, είναι η θύρα που οδηγεί στην απάθεια, ενώ υλικό της ταπεινώσεως είναι η πραότητα, κατά τον Μέγα Βασίλειο. Γιατί αυτή κάνει τον άνθρωπο να είναι όμοιος και στα δύσκολα και στα εύκολα πράγματα και νοήματα, και ούτε για τιμή ούτε για καταφρόνηση φροντίζει, αλλά δέχεται και τα ευχάριστα και τα κοπιαστικά με χαρά και δεν ταράζεται όπως η μοναχή εκείνη που αναφέρει ο Μέγας Αντώνιος *. Λέει συγκεκριμένα: «Κάποτε, ενώ βρισκόμουν στον τάδε αββά, ήρθε κάποια μοναχή και είπε στον γέροντα: “Αββά, τρώω κάθε έξι ημέρες και αποστηθίζω κάθε μέρα την Παλαιά και Καινή Διαθήκη”. Της αποκρίθηκε ο γέροντας: “Σου έγινε η στέρηση σαν αφθονία;” Αυτή απάντησε, όχι. “Ούτε η περιφρόνηση σαν έπαινος;” “Όχι Αββά”. “Ούτε οι εχθροί όπως οι φίλοι;” Πάλι αυτή είπε όχι. Είπε τότε ο σοφός εκείνος γέροντας: “Πήγαινε να εργαστείς, γιατί δεν έκανες τίποτε”.» Πολύ εύλογα. “Αν νήστευε τόσο πολύ, ώστε να τρώει μιά φορά την εβδομάδα, και αυτό λίγο, δεν έπρεπε να έχει τη στέρηση σαν την αφθονία; Και πάλι, αφού αποστήθιζε κάθε μέρα την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, δεν είχε μάθει την ταπείνωση; Και αφού δεν είχε τίποτε στη ζωή, δεν έπρεπε να τους έχει όλους φίλους; Ούτε τουλάχιστον τους εχθρούς δεν μπόρεσε να έχει σαν φίλους ύστερα από τόσους κόπους; Καλά λοιπόν της είπε ο γέροντας ότι δεν έκανε τίποτε. Εγώ προσθέτω ότι ένας τέτοιος άνθρωπος επιπλέον καταδικάζεται αυστηρά, όπως λέει ο Χρυσόστομος για τις πέντε μωρές παρθένες. Αυτές δηλαδή κατόρθωσαν να ασκήσουν το βαρύτερο, δηλαδή την παρθενία που υπερβαίνει τη φύση, και δεν μπόρεσαν να ασκήσουν την ελεημοσύνη που είναι το ελαφρότερο, την οποία ως φυσική ασκούν και οι ειδωλολάτρες και οι άπιστοι μέχρι σήμερα. Επειδή λοιπόν η μοναχή που λέμε δε γνώριζε ποιο είναι το ζητούμενο, γι’ αυτό κοπίαζε μάταια. «Έπρεπε, μας λέει ο Κύριος, και τούτο να πράξετε, κι εκείνα να μην παραλείψετε»(Ματθ. 23, 23). Καλή είναι η άσκηση, αλλά όταν έχει ορθό σκοπό. Και αυτή οφείλομε να την έχομε, όχι σαν έργο, αλλά σαν ετοιμασία έργου· ούτε σαν καρπό, αλλά σαν γη, η οποία μπορεί με τον καιρό, με τον κόπο και με τη χάρη του Θεού να βγάλει φυτά, από τα οποία γίνεται ο καρπός· κι αυτός είναι η κάθαρση του νου και η ένωση με το Θεό. Σ’ Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν.

* Ευεργετινός, βιβλίο 3, υπόθεση 29, Γ,4.

Λόγος κ΄ (10ος)

Κάππα το δέκατο ιδού, κι εδώ γίνεται λόγος για την ταπείνωση που ο Χριστός χαρίζει. Αυτήν γεννά η έλλειψη κάθε φροντίδας, όταν καλλιεργεί μονάχα τον εαυτό της η ψυχή παντοτινά με κάθε εργασία. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Κυρίως ο ταπεινόφρων δεν παύει ποτέ να κατηγορεί τον εαυτό του, ακόμη και αν όλος ο κόσμος τον πολεμά και τον περιφρονεί. Και αυτό, για να μη σωθεί μόνο ακούσια, όπως εκείνοι που έχουν υπομονή, αλλά και για να τρέχει εκούσια στα πάθη του Χριστού, από τα οποία έμαθε ο άνθρωπος αυτός την ταπείνωση, τη μεγαλύτερη από όλες τις αρετές, στην οποία κατοικεί το Άγιο Πνεύμα. Αυτή είναι η θύρα της βασιλείας, δηλαδή της απάθειας. Και εκείνος που εισέρχεται απ’ αυτή, φτάνει στο Θεό. Χωρίς αυτήν είναι μάταιος ο κόπος και πολύ κοπιαστικός ο δρόμος. Αυτή χαρίζει κάθε ανάπαυση σ’ εκείνον που την έχει στην καρδιά του, γιατί έχει κάτοικο μέσα της το Χριστό. Με αυτήν παραμένει η χάρη και φυλάγονται τα χαρίσματα. Αυτή γεννιέται από πολλές αρετές, δηλαδή από την υπακοή, την υπομονή, την ακτημοσύνη, τη φτώχεια, το θείο φόβο, τη γνώση και

άλλες, και κυριότερα απ' όποιες προέρχεται η διάκριση που φωτίζει πέρα ως πέρα το νου.

Ας μη νομίζει όμως κανείς ότι απλώς και ως έτυχε μπορεί να αποκτήσει την ταπεινοφροσύνη. Αυτή είναι κάτι το υπερφυσικό και σχεδόν όσο μεγάλο είναι το χάρισμα, τόσο μεγαλύτερη δυσκολία έχει και χρειάζεται μεγάλη φρόνηση και υπομονή εναντίον των πειρασμών και των δαιμόνων που του εναντιώνονται· γιατί η ταπεινοφροσύνη ξεπερνά όλες τις παγίδες τους. Η ταπείνωση είναι γέννημα της γνώσεως και η γνώση είναι γέννημα των πειρασμών. Σ' εκείνον που γνώρισε τον εαυτό του, δίνεται η γνώση των πάντων, και σ' εκείνον που υποτάχθηκε στο Θεό, θα υποταχθούν τα πάντα, όταν κυριαρχήσει η ταπείνωση στα μέλη του. Και είναι εύλογο. Από τους πολλούς πειρασμούς και την υπομονή σ' αυτούς γίνεται κανείς έμπειρος, και από αυτό γνωρίζει την αδυναμία του και τη δύναμη του Θεού. Και από τη γνώση της αδυναμίας του και της αγνωσίας που είχε άλλοτε ότι αγνοούσε εκείνα που έμαθε τώρα, καταλαβαίνει ότι όπως αυτά κάποτε τα αγνοούσε πραγματικά και δε γνώριζε ότι αγνοεί, έτσι είναι και άλλα πολλά, τα οποία ίσως μάθει αργότερα, κατά τον Μέγα Βασίλειο. Γιατί αυτός λέει ότι αν δε γευθεί κανείς κάτι, δεν ξέρει τι στερείται. Εκείνος τώρα που γεύθηκε τη γνώση, γνωρίζει ότι είναι και άλλα που τα αγνοεί, και έτσι η γνώση του γίνεται πρόξενος ταπεινώσεως. Και πάλι, εκείνος που εννόησε τον εαυτό του ότι είναι κτίσμα μεταβλητό, ποτέ δεν υπερηφανεύεται σε τίποτε, γιατί κι αν ίσως έχει κάτι, το έχει από τον Κτίστη. Κανείς δεν επαινεί ένα σκεύος ότι αυτό έκανε τον εαυτό του εύχρηστο, αλλά επαινεί τον κατασκευαστή του. Κι όταν καταστραφεί το σκεύος, τότε κατηγορεί τον αίτιο της καταστροφής και όχι τον κατασκευαστή. Αν τώρα το σκεύος είναι λογικό, κατ' ανάγκην είναι και αυτεξούσιο. Άρα λοιπόν, των καλών χορηγητής είναι ο Ποιητής, όπως είναι αίτιος και της δημιουργίας· στην πτώση όμως και στην παρεκτροπή, αιτία είναι η προαίρεση του αυτεξουσίου. Όπως λοιπόν επαινείται κατά χάρη εκείνος που μένει αμετάτρεπτος, έτσι απευθύνεται και κατηγορία σ' εκείνον που δέχεται την κακία του φιδιού-διαβόλου. Βέβαια, έπαινος αρμόζει όχι σ' εκείνον που δέχεται δώρα, αλλά σ' Εκείνον που τα δίνει, μαζί με ευχαριστία. Ίσως πρέπει να επαινεθεί κατά χάρη κι εκείνος που έλαβε δώρα, γιατί έλαβε λόγω της προθέσεώς του εκείνα που δεν είχε, ή μάλλον για την ευγνωμοσύνη του προς τον Ευεργέτη. Και αν δεν συμβαίνει αυτό, όχι μόνο χάνει τους επαίνους, αλλά και καταδικάζεται για την αχαριστία του.

Κανείς δεν έχει τόση αναίδεια, ώστε να τολμά να λέει ότι όσα έλαβε δεν είναι δώρα, αλλά με πανουργία κατακρίνει όποιους δεν έγιναν τάχα σαν αυτόν, κλέβοντας έτσι τον έπαινο και καυχώμενος κρυφά· σαν να δείχνει ότι όσο πλούτο νομίζει πως έχει, τον πρόσφερε ο ίδιος στον εαυτό του και δεν τον έλαβε κατά χάρη. Κι αν ίσως ένας τέτοιος άνθρωπος ευχαριστεί τον Δωρητή, μοιάζει με τον Φαρισαίο της παραβολής, καθώς λέει προς τον εαυτό του: «Σε ευχαριστώ που είμαι τούτο κι εκείνο»(Λουκ. 18, 11). Καλά λοιπόν είπε ο Ευαγγελιστής, ή μάλλον ο καρδιογνώστης Θεός, ότι ο Φαρισαίος έλεγε όχι προς το Θεό, αλλά προς τον εαυτό του. Γιατί κι αν ακόμη φαινόταν ότι μιλούσε προς το Θεό με το στόμα, αλλά Εκείνος που γνώριζε την υπερήφανη ψυχή του δεν είπε "προς το Θεό", αλλά είπε: «Στάθηκε ο Φαρισαίος και έλεγε προς τον εαυτό του»(Λουκ. 18, 11).

Το να λέει η Γραφή πολλές φορές τα ίδια ρητά η όμοιά τους, δεν είναι —λέει ο Χρυσόστομος— παλιλλογία ή πολυλογία, αλλά γίνεται για να εντυπωθεί ο λόγος στην καρδιά των ακροατών. Κι ο Ψαλμωδός από θείο πόθο επαναλάμβανε το κάθε ρητό και δεν ήθελε να το αφήσει, όπως εκείνοι που δε γεύθηκαν τη γλυκύτητά του και από την ακηδία τους καταπατούν και το ίδιο το ρητό, για να απαλλαγούν από το βάρος του. Άραγε ένας τέτοιος άνθρωπος θα καρπωθεί ποτέ από τις θείες Γραφές κάτι το χρήσιμο; Μάλλον θα λάβει μόνο καταδίκη και σκοτισμό του νου καθώς ανοίγει θύρα στους δαίμονες που τον πολεμούν, σύμφωνα με το ρητό του Κυρίου: «Αν αυτά κάνουν στο χλωρό ξύλο, τι θα κάνουν στο ξερό;»(Λουκ. 23, 31), και: «Αν ο δίκαιος μόλις και σώζεται, πού θα φανεί ο άδικος και ασεβής;»(Παροιμ. 11, 31· Α΄ Πέτρ. 4, 18). Και αν εκείνους που έχουν όλο το νου τους στη μνήμη του Θεού άυλο και ασχημάτιστο, τους πολεμούν οι δαίμονες, και αν χωρίς τη βοήθεια του Θεού μέσω της ταπεινοφροσύνης τους, δεν θα είχε η προσευχή τους τη δύναμη να ανεβεί, αλλά θα γύριζε πίσω άπρακτη, τι θα κάνομε εμείς οι άθλιοι που ούτε έστω προφορικά δεν προσευχόμαστε, ώστε να μας σπλαχνιστεί κάποτε ο Θεός, και να κάνει συγκατάβαση στην άγνοια και στην αδυναμία μας για την καλή μας διάθεση;

Για το ότι οι δαίμονες πολεμούν και τους τελείους, ας ακούσομε τι λέει ο άγιος Μακάριος *. Λέει

ότι κανείς δεν γίνεται τέλειος σ' αυτόν τον κόσμο, γιατί τότε δεν θα ήταν προκαταβολή εκείνο που δίνεται εδώ. Και φέρνει μαρτυρία έναν αδελφό, ο οποίος προσευχόταν μαζί με άλλους και ευθύς αρπάχθηκε στον ουρανό νοερά και είδε την άνω Ιερουσαλήμ και κατοικητήρια Αγίων. Μετά που κατέβηκε, ξέπεσε από την αρετή και κατάντησε σε τέλεια απώλεια, γιατί νόμισε ότι κάτι κατόρθωσε και όχι ότι μάλλον έβαλε μεγαλύτερο χρέος, αφού αξιώθηκε τέτοιο ύψος, ενώ ήταν ανάξιος και χωμάτινος κατά τη φύση. Και πάλι ο ίδιος Άγιος είπε: «Γνώρισα πολλούς, και από την πείρα μου, καθώς συναναστράφηκα μαζί τους, γνωρίζω ακριβώς ότι κανείς εδώ δεν είναι τέλειος, αλλά και αν γίνει τελείως άυλος και ενώνεται σχεδόν με το Θεό, η αμαρτία πάλι τον ακολουθεί και ποτέ δεν εξαφανίζεται πριν από το θάνατο». Και ο άγιος Νείλος είπε για κάποιον ότι προσευχόταν και, κατά παραχώρηση Θεού, για ωφέλεια δική του και πολλών άλλων, τον τίναζαν οι δαίμονες ψηλά, πιάνοντάς τον από τα χέρια και τα πόδια, και για να μην πάθει τίποτε το σώμα του πέφτοντας στη γη, τον δέχονταν σε μιά ψάθα. Και αφού το έκαναν αυτό επί πολύ, δεν μπόρεσαν να κατεβάσουν το νου του από τους ουρανούς **. Άραγε, ένας τέτοιος άνθρωπος, πότε θα αισθανθεί ότι έχει ανάγκη τροφής; Ή πότε θα νιώσει την ανάγκη ψαλμωδίας ή αναγνώσεως; Εμείς όμως έχομε ανάγκη από αυτά για την αδυναμία του νου μας, αν και ούτε έτσι δε θέλομε να προσέχομε. Αλοίμονο· ένας τέτοιος Άγιος αντιμετώπιζε πόλεμο, κι εμείς είμαστε αμέριμνοι για τον πόλεμο; Οι Άγιοι με την ταπείνωση φυλάγονται από τις παγίδες του διαβόλου, κι εμείς υπερηφανευόμαστε από άγνοια; Πραγματικά, άγνοια μεγάλη είναι το να υπερηφανεύεται κανείς για εκείνο που δεν έχει. Λέει ο αββάς Κασσιανός: «Τι έχεις, παρά ό,τι έλαβες δωρεάν από το Θεό ή με τις προσευχές κάποιων άλλων; Και αφού έλαβες, όπως λέει ο Απόστολος(Α΄ Κορ. 4, 7), τι καυχιέσαι σαν να μην έλαβες, αλλά σαν να τα κατόρθωσες ο ίδιος;» ***.

* Βλ. σελίδα 283, κεφ. 82 και σελίδα 289, κεφ. 95.

** Περί προσευχής, κεφ. 111 (Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 231).

*** Φιλοκαλία, τόμος Α΄, σελ. 110.

Η ταπείνωση λοιπόν γεννιέται από τη γνώση, και η ίδια γεννά τη διάκριση, από την οποία γεννιέται η διόραση, που ο Προφήτης την ονομάζει "βουλή"(Ησ. 11, 2)· αυτή βλέπει τα πράγματα κατά φύση και έτσι νεκρώνεται ο νους από τον κόσμο μέσω της θεωρίας των κτισμάτων του Θεού. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος λ΄ (11ος)

Οι λόγοι είναι ένδεκα, και το ψηφίο λάμδα. Η ταπείνωση γεννά το να διακρίνει κανείς τα αισθητά κτίσματα κατά φύση. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Είναι πολύ ωφέλιμο να ερωτά κανείς σε όλα, αλλ' όμως τους έμπειρους. Το να ερωτά κανείς τους απείρους είναι επικίνδυνο, γιατί δεν έχουν διάκριση. Η διάκριση γνωρίζει τον καιρό, τη χρήση, την κατάσταση του ανθρώπου, την ποσότητα, τη δύναμη, τη γνώση και την προαίρεση εκείνου που ερωτά, το σκοπό του Θεού και κάθε ρητού της θείας Γραφής, και άλλα πολλά. Εκείνος που δεν έχει διάκριση, ίσως να κοπιάζει πολύ, αλλά δεν μπορεί να κατορθώσει τίποτε. Αν βρεθεί κάποιος που την έχει, αυτός είναι οδηγός τυφλών και φως των σκοτισμένων(Ρωμ. 2, 19), και οφείλομε να αναθέσομε τα πάντα σ' αυτόν και να δεχόμαστε ό,τι μας λέει, και αν ακόμα δεν τα βλέπομε όπως εμείς τα θέλομε, από την απειρία μας. Εκείνος όμως που έχει τη διάκριση, φαίνεται απ' αυτό: μπορεί να κάνει όσους τον ακούνε να εννοούν τα λεγόμενα και χωρίς να θέλουν. Επειδή το Πνεύμα ερευνά και φανερώνει τα θεία πράγματα, αφού μπορεί να πείσει το νου να πιστέψει και χωρίς να θέλει, όπως στην περίπτωση του Ιωνά(Ιωνά 2, 1-3), του Ζαχαρία(Λουκ. 1, 18-20) και κάποιου Δαβίδ * που πριν γίνει μοναχός ήταν ληστής. Τον τελευταίο ένας ΄Αγγελος τον εμπόδισε να λέει το παραμικρό πέρα από τον κανόνα του, όπου έψαλλε. Κι αν δεν υπάρχει κανείς στη γενιά μας να έχει διάκριση, επειδή λείπει η μητέρα της, η ταπείνωση, οφείλομε να προσευχόμαστε για κάθε εγχείρημα με πόνο, κατά τον Απόστολο(Α΄ Τιμ. 2, 8). Αν δηλαδή δεν έχομε "όσια χέρια", δηλαδή καθαρότητα ψυχής και σώματος, ας φροντίσομε τουλάχιστον να είμαστε καθαροί από μνησικακία και πονηρούς λογισμούς. Γιατί αυτό σημαίνει το αποστολικό: «να υψώνετε όσια χέρια σε

προσευχή, χωρίς οργή και διαλογισμούς»(Α΄ Τιμ. 2, 8). Και ό,τι καταλαβαίνομε ότι είναι σύμφωνο με το θέλημα του Θεού, ας το εκτελούμε χωρίς πάθος· και αν ίσως δεν είναι πάρα πολύ καλό, αλλά για την άγνοιά μας και τον κατά Θεόν σκοπό μας θα μας λογαριασθεί για καλό από τη χάρη· αν πάλι υπάρχει πάθος, αλλά ας γίνει το θείο θέλημα, όπως είπαμε.

* Λειμωνάριο, κεφ. 143.

Και αυτά γίνονται κατ' ανάγκην, για την αγαθότητα του Θεού μόνον. Όπου όμως υπάρχει δικό μας θέλημα και όχι θεϊκό, εκεί είναι υπερηφάνεια και ο Θεός δεν ευχαριστείται, ούτε φανερώνει το θέλημά Του, για να μην καταδικαστεί κανείς περισσότερο, επειδή θα γνωρίζει, αλλά δε θα πράττει.Γιατί όσα μας δίνει ο Θεός και όσα δεν μας δίνει, είναι προς το συμφέρον μας, ακόμη και αν εμείς σαν νήπιοι τα αγνοούμε. Δεν αποστέλλει το Άγιο Πνεύμα Του σ' εκείνον που δεν καθάρισε τον εαυτό του από τα πάθη με τις σωματικές και ηθικές πράξεις, για να μην ξαναπέσει από τη συνήθεια στα πάθη και γίνει ένοχος ως ανάξιος της επιφοιτήσεως του Αγίου Πνεύματος.Αλλά όταν πολυκαιρίσει κανείς στην άσκηση και καθαρίσει πρώτα το σώμα του από την έμπρακτη αμαρτία, μικρή και μεγάλη, έπειτα την ψυχή του από κάθε επιθυμία και κάθε είδος θυμού, και τακτοποιήσει τα ήθη του με την καλή συνήθεια, ώστε να μην κάνει τίποτε παρά το θέλημα του νου με τις πέντε αισθήσεις, μήτε να δίνει εσωτερική συγκατάθεση σε τίποτε τέτοιο, και υποταχθεί στον εαυτό του, τότε και ο Θεός υποτάσσει σ' αυτόν τα πάντα, με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος, μέσω της απάθειας. Γιατί πρέπει πρώτα κανείς να υποταχθεί στο νόμο του Θεού, και τότε υποτάσσονται σ' αυτόν εκείνα που είναι υποχείριά του, ώστε να βασιλεύει ο νους, όπως κτίσθηκε από την αρχή, με βασιλεία φρόνιμη, σώφρονα, ανδρεία και δίκαιη. Και άλλοτε καταπαύει το θυμό με τη μαλακότητα της επιθυμίας, ενώ άλλοτε κατευνάζει την επιθυμία με την αυστηρότητα του θυμού. Και ξέρει ότι είναι αυτοκράτορας και όλα τα μέλη του εργάζονται κατά την εντολή του Θεού, και δεν εξαπατάται πλέον από τη λησμοσύνη και την άγνοια όπως πριν. Τότε λοιπόν από την συνεχή προσήλωση στο Θεό, γίνεται διορατικός και αρχίζει να προβλέπει τις στημένες παγίδες του διαβόλου και εκείνα που γίνονται με απάτη χωρίς να φαίνονται. Δεν προβλέπει όμως τα μέλλοντα όπως οι Προφήτες. Αυτό είναι υπέρ τη φύση και παρέχεται προς το συμφέρον του λαού. Η διόραση όμως είναι φυσική και, όταν ο νους καθαρθεί, αυτή φανερώνεται σαν να σκεπαζόταν πρωτύτερα από σκοτάδι, λόγω της κυριαρχίας των παθών. Και με την ταπεινοφροσύνη έρχεται η χάρη και ανοίγει τον οφθαλμό της ψυχής που τύφλωσε ο διάβολος, και αμέσως αρχίζει κανείς να βλέπει τα πράγματα κατά φύση. Και δεν δελεάζεται πλέον από την εξωτερική θεωρία των πραγμάτων όπως πριν. Τώρα βλέπει χωρίς εμπαθή προσκόλληση τον χρυσό, το ασήμι, τους πολύτιμους λίθους, και δεν πλανάται, ούτε κρίνει εσφαλμένα από εμπάθεια, αλλά γνωρίζει ότι αυτά προέρχονται από τη γη, όπως και τα υπόλοιπα υλικά του κόσμου, καθώς λένε οι άγιοι Πατέρες. Και βλέπει τον άνθρωπο και ξέρει ότι είναι από τη γη και στη γη πάλι θα επιστρέψει(Γεν. 3, 19). Αυτά δεν τα συλλογίζεται έτσι επιφανειακά, όπως όλοι οι άνθρωποι που από την πείρα τα ξέρουν αυτά, αλλά επειδή τυραννούνται από τα πάθη, αποκτούν προσκόλληση στα πράγματα.

Αν όμως από οίηση νομίζει ότι χωρίς τους προηγούμενους κόπους και τις αρετές έφτασε να βλέπει τα πράγματα κατά φύση, αυτό δεν είναι θαυμαστό. Γιατί η οίηση γνωρίζει να κάνει και τυφλούς να νομίζουν ότι βλέπουν και ανόητους να κομπάζουν μάταια. Αν ήταν τόσο εύκολο να βλέπει κανείς τα πράγματα κατά φύση, με το να τα σκέφτεται μόνον, τότε θα ήταν περιττό το πένθος και η κάθαρση που πηγάζει από αυτό, όπως και η πολύτροπη άσκηση και η ταπείνωση και η θεία χάρη και η απάθεια. Αλλά δεν είναι έτσι, δεν είναι. Αυτό βέβαια συμβαίνει ευκολότερα πολλές φορές στους πολύ απλούς που έχουν πολύ καθαρό το νου από τα πράγματα και τις πονηρίες του κόσμου, όταν τύχει να υποταχθούν σε τέτοιο έμπειρο πνευματικό πατέρα, ή πάλι όμοια με τους παλιούς Δικαίους, με τρόπο που οικονομεί η χάρη, προτού γνωρίσουν τα δεξιά ή τα αριστερά, δηλαδή το καλό ή το κακό, όπως λέει ο Σολομών(Γ΄ Βασ. 3, 7). Για μας όμως που από τη νεαρή ηλικία δουλωθήκαμε στα πάθη και διαπράξαμε σχεδόν κάθε πονηρία και ραδιουργία με όλη μας την προθυμία, είναι αδύνατο, χωρίς να αφιερώσομε κόπο και χρόνο και χωρίς τη θεία βοήθεια, να λυτρωθούμε από αυτά τα κακά και να βλέπομε τα πράγματα κατά φύση. Εκτός αν, όπως αγαπήσαμε τα πονηρά, αγαπήσομε και την απόκτηση των αρετών, και επιμεληθούμε με ζήλο να τις κατορθώσομε με έργο και λόγο. Αν και πολλές φορές ούτε τότε δεν μας ωφελεί η επιμέλειά μας αυτή, είτε γιατί δεν

υπομένομε τους πειρασμούς ως το τέλος, είτε γιατί αγνοούμε το δρόμο ή το σκοπό, ή από οκνηρία, ή απιστία, ή από άλλο λόγο, και οι λόγοι είναι αναρίθμητοι.

Αφού είναι έτσι τα πράγματα και είμαστε υπερβολικά μακριά, πώς θα τολμήσομε να πούμε ότι φτάσαμε στο αρχικό κάλλος; Εκτός αν βρισκόμαστε σε πλάνη από αυταρέσκεια και αφανή απώλεια. Γιατί όπως η αυτομεμψία είναι αφανής προκοπή, λόγω του ότι βαδίζει κανείς καλά και δεν το αισθάνεται, έτσι και η οίηση και η αυταρέσκεια είναι αφανής απώλεια, γιατί γυρίζει κανείς πίσω και δεν το καταλαβαίνει. Και είναι εύλογο. Στην κενόδοξη ψυχή επιστρέφουν ακόμη και τα πάθη που καθάρισε η χάρη. Όπως είπε ο Κύριος: «Όταν βγει το ακάθαρτο πνεύμα κλπ.»(Ματθ. 12, 43). Γιατί συμβαίνει αυτό; Επειδή δεν υπάρχει εργασία πνευματική στον τόπο από τον οποίο βγήκε, ούτε ταπείνωση, γι’ αυτό επιστρέφει το ακάθαρτο πνεύμα και ξανακατοικει μαζί με πολλά άλλα κακά και πολλά που από τη δουλεία τους είχε πριν απαλλαγεί η ψυχή. Ο νοών νοείτω. Δε θέλει ο θείος λόγος να τα διασαφηνίσει όλα, ούτε πάλι να τα παραλείψει, αλλά όπως συμφέρει. Όπως λέει ο Χρυσόστομος, είναι μεγάλη ευεργεσία του Θεού και αυτή, το να υπάρχουν στις θείες Γραφές άλλα ευκολονόητα και αλλά δυσνόητα. και τούτο, για να ερχόμαστε με τα πρώτα σε πίστη και προθυμία και όχι επειδή δεν τα εννοούμε διόλου να καταλήγομε σε απιστία και ραθυμία, ενώ με τα άλλα να διεγειρόμαστε σε αναζήτηση και κόπο, να λυτρωνόμαστε από την αλαζονεία και να βρίσκομε την ταπείνωση, ακριβώς επειδή δεν μπορούμε να τα εννοήσομε. Και έτσι και από τα δύο να κερδίζομε ταπείνωση και πόθο προς το Θεό, αν κατανοήσομε τις δωρεές του Θεού.

Αυτή λοιπόν είναι η πέμπτη θεωρία, για την οποία μιλούμε, και η ασφάλεια: το να μπορεί δηλαδή να βλέπει κανείς στην πράξη τα αισθητά κτίσματα και τους λογισμούς με τη διάκριση, και να μην αγνοούν οι εμπαθείς από κάποια πλάνη, και πράττουν κάτι παρά το σκοπό του Θεού, ή συγκατατίθενται στον λογισμό τους· αλλά και θάνατο αν αντιμετωπίζουν, να μη βγαίνουν από το θείο σκοπό με λόγο και έργο. Αυτό βέβαια ειπώθηκε για το τέλος της γνώσεως· επειδή στην αρχή κανείς, ως μαθητής, εξ ανάγκης με την υπακοή πετυχαίνει το σκοπό, ή ίσως και λόγω της πρακτικής του εργασίας, καθώς τον έλκει η συνήθειά του σ’ αυτήν. Και άλλοτε κατ’ οικονομίαν πλανάται για λίγο και αμέσως επιστρέφει με μεγάλη ταπείνωση, ενώ άλλοτε από την οίηση φτάνει στην υπερηφάνεια. Στην κατάσταση αυτή οφείλει να γνωρίζει ότι η χάρη τον παιδαγωγεί και τον διδάσκει να ταπεινωθεί και να μάθει από που παίρνει τη δύναμη και τη γνώση· για να μην έχομε πεποίθηση στον εαυτό μας, όπως λέει ο Απόστολος, αλλά σ’ Αυτόν που ανασταίνει τους νεκρούς(Β΄ Κορ. 1, 9), πράγμα που και εδώ γίνεται. Γιατί αν κανείς υπομένει δίχως να υπερηφανεύεται μήτε να οπισθοχωρεί από την αρετή, ανασταίνεται και αυτός από τη νέκρωση του σώματος και των πραγμάτων προς τη γνώση των όντων. Όπως δηλαδή λέει ο Απόστολος(Ρωμ. 6, 4-6), ο άνθρωπος συσταυρώνεται, σωματικά με τις σωματικές πράξεις και ψυχικά με τις ψυχικές, κατόπιν συνθάπτεται με τη νέκρωση των αισθήσεων και τη γνώση των πραγμάτων κατά φύση, και ανασταίνεται με την απάθεια νοερά, με τη χάρη του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας. Σ’ Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος μ΄ (12ος)

Στοιχείο το μι, και δωδέκατος λόγος λοιπόν ο παρών. Των αισθητών κτισμάτων δηλώνει αυτός της θεωρίας την πείρα, που πρόωρα κανείς να ζητήσει δεν πρέπει. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Αν δεν αποκτήσει ο νους νέκρωση των παθών, δεν τον συμφέρει να έρθει στη θεωρία των αισθητών. Όταν βρίσκεται σε περισπασμούς και δε σχολάζει στη μελέτη των θείων Γραφών με γνώση και ησυχία, σκοτίζεται περισσότερο ο άνθρωπος από τη λησμοσύνη και φτάνει σιγά – σιγά στην άγνοια. Αυτό συμβαίνει ακόμη κι αν είχε φτάσει ίσως πρωτύτερα σε νοερή γνώση, και μάλιστα αν η γνώση του ήρθε όχι από τη χάρη, χωρίς να το γνωρίζει ο ίδιος, αλλά έμαθε από την ανάγνωση και από τους έμπειρους τα μυστήρια αυτά. Όπως δηλαδή όταν ο γεωργός δεν καλλιεργεί τη γη, αυτή χορταριάζει, και μάλιστα αν είναι γόνιμη, έτσι και ο νους αν δε σχολάζει στην προσευχή και στην ανάγνωση και δεν το έχει αυτό ως έργο, παχύνεται και φτάνει στην άγνοια. Και όπως όταν η γη δέχεται βροχές και ήλιο, δεν ωφελείται ο γεωργός αν δεν την σπείρει και δεν την

παρακολουθεί, έτσι ούτε ο νους μπορεί να έχει τη γνώση χωρίς την ηθική πράξη, ακόμη και αν ίσως τα έλαβε αυτά από τη χάρη· αλλά μόλις στραφεί λίγο, από αμέλεια, προς τα πάθη, αμέσως πλανάται. Αν έχει τώρα και οίηση, έστω και λίγη, εγκαταλείπεται από τη χάρη. Γι' αυτό λοιπόν οι Πατέρες, μπορεί λόγω γηρατειών και αδυναμίας πολλές φορές να λιγόστεψαν τις σωματικές πράξεις, αλλά τις ψυχικές ποτέ. Γιατί αντί τις σωματικές πράξεις είχαν τη σωματική ασθένεια, που μπορούσε να ταλαιπωρήσει την σάρκα. Είναι όμως αδύνατο, χωρίς την ηθική πράξη να φυλάξει κανείς την ψυχή αναμάρτητη, για να φωτιστεί ο νους. Γιατί και ο γεωργός αλλάζει πολλές φορές τα εργαλεία ή ίσως και τα βάζει στην αποθήκη· τη γη όμως ποτέ δεν την αφήνει ακαλλιέργητη η άσπαρτη ή αφύτευτη, ή αφύλακτο τον καρπό, αν βέβαια θέλει να γευθεί από τον καρπό αυτό.

Αν τώρα κανείς είναι κλέφτης και ληστής και δεν θελήσει να μπει από τη θύρα, αλλά ανεβαίνει από αλλού, όπως λέει ο Κύριος(Ιω. 10, 1και 10), αυτόν δεν τον ακούνε τα πρόβατα, δηλαδή τα θεία νοήματα κατά τον θείο Μάξιμο *. Γιατί ο κλέφτης δεν μπαίνει παρά για να κλέψει με την ακοή και να σφάξει τα νοήματα με την αλληγορία, μην μπορώντας να ερμηνεύει τη Γραφή, και θα απωλέσει και τον εαυτό του και τα νοήματα με την ψεύτικη γνώση του από την οίηση. Ενώ ο βοσκός κακοπαθεί μαζί με τα νοήματα ως καλός στρατιώτης του Χριστού(Β΄ Τιμ. 2, 3) κατά τον Απόστολο, με τη φύλαξη των θείων εντολών, και εισέρχεται από τη στενή πύλη(Ματθ. 7, 13), δηλαδή την ταπεινοφροσύνη, η οποία είναι θύρα της απάθειας. Και πριν καταξιωθεί να λάβει τη θεία χάρη, σχολάζει και μαθαίνει για όλα εξ ακοής. Και όταν έρχεται κάποιο νόημα που είναι λύκος με όψη προβάτου, το διώχνει με την αυτομεμψία λέγοντας: «Δεν ξέρω ποιος είσαι. Ο Θεός ξέρει». Αν το νόημα έρχεται με αναίδεια και ζητεί να γίνει δεκτό λέγοντας ότι «αν δε δέχεσαι τα νοήματα και δε διακρίνεις τα πράγματα, τότε δεν έχεις ούτε πίστη, ούτε γνώση», αποκρίνεται: «Και μωρός αν πεις ότι είμαι, ξέρω από τον ιερό Χρυσόστομο ότι ο μωρός σε τούτο τον κόσμο μπορεί να γίνει σοφός(Α΄ Κορ. 3, 18), κατά τον Απόστολο». Όπως λέει και ο Κύριος, οι άνθρωποι του κόσμου τούτου είναι πιο έξυπνοι στη γενιά τους από τα τέκνα της βασιλείας των ουρανών(Λουκ. 16, 8). Και πραγματικά. οι πρώτοι ποθούν να νικούν και να πλουτίζουν, να αλαζονεύονται και να δοξάζονται, να εξουσιάζουν και αλλά τέτοια· και αν ακόμη αποτύχουν και μένει ανώφελος ο κόπος τους, αλλά πάλι φροντίζουν περισσότερο από τη δύναμή τους γι' αυτά.Ενώ τα "τέκνα της βασιλείας" θέλουν να έχουν τα αντίθετα από τα προηγούμενα, με τα οποία πολλές φορές από εδώ λαμβάνουν τον αρραβώνα της ουράνιας μακαριότητας και φροντίζουν πολύ, τουλάχιστον όσο οι προηγούμενοι, να λάβει ο νους ελευθερία κατά χάρη, με την οποία μπορεί να έχει τη μνήμη ανύστακτη και τα νοήματα, ή να γνωρίζει ότι τα νοήματά του μαρτυρούνται από τις θείες Γραφές και από εκείνους που έχουν πείρα της πνευματικής γνώσεως, ή τουλάχιστον να αγνοεί με πολλή γνώση, λόγω απορίας. Και να γνωρίζει ότι τα προηγούμενα νοήματα ήταν πειρασμοί για δοκιμή του αυτεξουσίου, ώστε ο ταπεινός να αποστρέφεται και να απιστεί στο δικό του λογισμό και σκοπό, ή μάλλον να φοβάται και να ερωτά με πολλά δάκρυα και να καταφεύγει στην ταπείνωση και στην αυτομεμψία, και να θεωρεί μεγάλη ζημία τη γνώση και τα χαρίσματα.

* Δεύτερη εκατοντάδα περί αγάπης, κεφ. 55 (Φιλοκαλία, τόμος Β΄, σελ. 68).

Αντίθετα, ο υπερήφανος επιδιώκει να στηρίξει τα δικά του νοήματα, χωρίς να ακούει τον Ιωάννη της Κλίμακος που λέει να μη ζητούμε πράγματα ενός καιρού πριν τον καιρό τους, ή τον άγιο Ισαάκ που διδάσκει: «Μην μπεις μέσα με αναίδεια, αλλά σιωπηλά ευχαρίστησε». Επίσης τον Χρυσόστομο, που έμαθε από τον Απόστολο να λέει "δε γνωρίζω"(Β΄ Κορ. 12, 2-3), ή το Δαμασκηνό που είπε για τον Αδάμ, ότι δεν ήταν ακόμη καιρός να στραφεί στη θεωρία των νοητών. Γιατί τα αισθητήρια των νηπίων είναι αδύνατα για στέρεη τροφή, και έχουν ανάγκη από γάλα, όπως λέει ο Απόστολος(Εβρ. 5, 12-14). Γι' αυτό ας μη ζητήσομε θεωρία σε καιρό που δεν είναι για θεωρία, αλλά πρώτα να αποκτήσομε τις μητέρες των αρετών μέσα μας, και θα έρθει μόνη της η γνώση, με τη χάρη του Χριστού. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος ν΄ (13ος)

Στοιχείο το νι, λόγος δέκατος τρίτος μιλά εδώ για των νοητών τη γνώση. Για τις νοερές στρατιές των ασωμάτων απ' τα αισθητά συμπεραίνει όποιος βλέπει. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση,

πάτερ.

Η γνώση γίνεται νοητή μετά τον εθισμό στη θεωρία των αισθητών, αυτό όμως δε σημαίνει ότι ο γνωστικός θα δει άγγελο. Γιατί πώς ο άνθρωπος, που ούτε τη δική του ψυχή δε βλέπει, θα μπορέσει να δει άυλη ουσία και γνωστή μόνο στον Ποιητή της; Για κοινή ωφέλεια και κατά πρόνοια του Θεού εμφανίζονταν πολλές φορές οι Άγγελοι στους πατέρες μας, σ' εμάς όμως ούτε αυτό γίνεται, γιατί το θέλομε από υπερηφάνεια, και ούτε για την κοινή ωφέλεια φροντίζομε, ούτε υποφέρομε τίποτε κατά Θεόν. Γι' αυτό και εκείνος που επιθυμεί τέτοιο πράγμα, μάλλον επιθυμεί να δει δαίμονα, αφού αυτός παίρνει μορφή φωτεινού αγγέλου, όπως λέει ο Απόστολος(Β΄ Κορ. 11, 14). Είναι ενδεχόμενο να γίνει εμφάνιση αγγέλου, όταν όμως δε βάζει κανείς διόλου κάτι τέτοιο στο νου του, ούτε το πιστεύει, αν ίσως και γίνει· και τότε πάλι γίνεται αν κανείς το δέχεται για κοινή ωφέλεια. Τούτο λοιπόν αναγνωρίζεται από το να μη θέλομε ούτε στο όνειρό μας να το δεχόμαστε, ούτε να το λογαριάζομε αν γίνει, αλλά να είμαστε σαν να μη γνωρίζομε τίποτε. Γιατί αν είναι πράγματι άγγελος, έχει εξουσία από το Θεό να κάνει το νου να ειρηνεύει και να τον δέχεται, και χωρίς να θέλει. Ενώ ο δαίμονας δεν μπορεί να το κάνει αυτό, αλλά αν δει το νου ότι τον δέχεται, εμφανίζεται κατά παραχώρηση. Διαφορετικά, φεύγει διωγμένος από τον φύλακα Άγγελο που έχομε από το βάπτισμα, επειδή ο νους δεν παρέδωσε το αυτεξούσιο.

Αυτά λοιπόν έτσι είναι. θα γίνει λόγος τώρα για μιά θεωρία των άνω Τάξεων, πώς είναι εννέα τάγματα κατά τον Μέγα Διονύσιο και όπως βλέπομε σε όλες τις Γραφές. Έχουν τα εννέα τάγματα ονόματα, ανάλογα με την φύση και την ενέργειά τους. Λέγονται ασώματοι γιατί είναι άυλοι, νοεροί γιατί είναι νόες, και στρατιές(Λουκ. 2, 13) γιατί είναι πνεύματα που υπηρετούν(Εβρ. 1, 14) τον Βασιλέα των πάντων. Έχουν επίσης και άλλα ονόματα που είναι ταυτόχρονα κοινά και ειδικά, δηλαδή λέγονται Δυνάμεις(Εφ. 1, 21· Α΄ Πέτρ. 3, 22) και Άγγελοι(Ματθ. 1, 20κ.α.). Δυνάμεις είναι το όνομα ενός από τα ουράνια τάγματα, κατά την ενέργεια όμως και τα εννέα τάγματα λέγονται Δυνάμεις, γιατί έχουν τη δύναμη να εκτελούν όλα τα θεία θελήματα. Άγγελοι πάλι είναι η ειδική ονομασία του ενός τάγματος που είναι πρώτο πάνω από εμάς και ένατο από το φοβερό θρόνο του Θεού, κατά την ενέργεια όμως λέγονται άγγελοι όλοι, γιατί αναγγέλουν τις θείες προσταγές στους ανθρώπους. Όπως και στο βιβλίο του Ιώβ, ο Σολομών λέει ότι «ήρθε άλλος άγγελος»(Ιώβ 1, 16-19), δεν ήταν όμως άγιος Άγγελος, αλλά, όπως λέει ο Χρυσόστομος, ονομάστηκε έτσι επειδή μόνο αυτός σώθηκε και ήρθε να αναγγείλει τα συμβάντα. Αλλά και τον Κύριο η Παλαιά Διαθήκη τον ονομάζει σε διάφορα σημεία Άγγελο.Λέει, για παράδειγμα, ότι ο Αβραάμ φιλοξένησε Αγγέλους(Γεν. 18, 1-5), και ήταν ο Κύριος προτού σαρκωθεί· όπως λέει ο Δαμασκηνός προς τη Θεοτόκο: «Ο Αβραάμ στη σκηνή του αντίκρυσε, Θεοτόκε, το σχετικό με σένα μυστήριο. Υποδέχθηκε δηλαδή τον Υιό σου πριν σαρκωθεί κλπ.». Επίσης ο Ίδιος ήταν σαν Άγγελος μαζί με τους τρεις νέους μέσα στην κάμινο(Δαν. 3, 25). Ο Κύριος λέγεται Άγγελος κατά την ενέργεια, όπως τον ονομάζει ο προφήτης Ησαΐας "Άγγελο της μεγάλης βουλής"(Ησ. 9, 6), και όπως είπε ο ίδιος ο Κύριος, ότι «όσα άκουσα από τον Πατέρα μου, αυτά θα σας αναγγείλω»(Ιω. 8, 26). Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν .

Λόγος ξ΄ (14ος)

Ο λόγος τούτος που το ξι στοιχείο συνοδεύει, την αληθή απάθεια έχει ως μόνο θέμα. Έγιναν δεκατέσσερα τα κεφάλαια τώρα και σε μορφή συνοπτική, με του Χριστού τη χάρη. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Η απάθεια είναι πράγμα θαυμαστό και παράδοξο, γιατί έχει τη δύναμη, αφού ο άνθρωπος κυριαρχήσει στα πάθη και αποκτήσει έξη σ' αυτό, να τον κάνει μιμητή του Θεού, όσο είναι δυνατόν σε άνθρωπο. Γιατί ενώ πάσχει και πολεμείται ο απαθής από τους δαίμονες και από πονηρούς ανθρώπους, είναι σαν να μην υποφέρει αυτός, αλλά κάποιος άλλος, όπως ήταν οι άγιοι Απόστολοι και Μάρτυρες. Και ούτε όταν δοξάζεται υπερηφανεύεται, ούτε όταν τον βρίζουν θλίβεται, γιατί συλλογίζεται ότι τα μεν ευχάριστα είναι χάρη και συγκατάβαση του Θεού που δεν τα αξίζει, τα δε θλιβερά, είναι δοκιμασία. Και τα πρώτα δίνονται εδώ κατά χάρη για παρηγοριά, ενώ τα άλλα για ταπεινοφροσύνη και αγαθή ελπίδα για το μέλλον. Και έτσι ο απαθής με τη διάκριση είναι σαν

αναίσθητος —με πολλή αίσθηση— απέναντι στα λυπηρά.

Η απάθεια δεν είναι μία αρετή, αλλά ονομασία του συνόλου των αρετών. Όπως ο άνθρωπος δεν είναι ένα μέλος, αλλά πολλά μέλη, και ούτε και αυτά μόνα τους, αλλά μαζί με την ψυχή, έτσι και η απάθεια είναι σύνδεσμος πολλών αρετών και σαν ψυχή έχει το Άγιο Πνεύμα. Επειδή όλα τα λεγόμενα πνευματικά έργα είναι άψυχα αν δεν έχουν το Άγιο Πνεύμα, από το οποίο έλαβε και την ονομασία εκείνος που λέγεται πνευματικός. Αν η ψυχή δεν αποβάλει όλα τα πάθη, δεν έρχεται το Άγιο Πνεύμα σ' αυτήν, μα ούτε και χωρίς Αυτό λέγεται απάθεια η περιεκτική αυτή αρετή, αλλά και αν ακόμη κανείς την αποκτήσει, μάλλον σε αναισθησία βρίσκεται. Γι' αυτό και οι Έλληνες, μη γνωρίζοντας αυτά, λένε: «Μη γίνεις απαθής σαν άψυχος, μήτε εμπαθής σαν άλογος». Και το "απαθής σαν άψυχος" το είπαν ανάλογα με τη γνώση που είχαν, γιατί δεν είχαν γνώση Πνεύματος Αγίου. Το να πουν όμως άλογο τον εμπαθή άνθρωπο, μας βρίσκει σύμφωνους. Αυτό δεν το λέμε απλώς, μαθαίνοντάς το από εκείνους, γιατί αυτό ούτε γνώση είναι ούτε πείρα, αλλά αφού λάβαμε πείρα της τυραννίας των παθών, μάθαμε εκείνο που πάθαμε. Και πάλι, αφού μάθαμε από τους Πατέρες που αξιώθηκαν την απάθεια, γράφομε για την απόκτηση των αρετών. Λένε δηλαδή ότι ο υπερβολικά εμπαθής γίνεται αιχμάλωτος και αναίσθητος από τη φιλία με τα πάθη. Και άλλοτε από επιθυμία ορμά απερίσκεπτα σαν άλογο ζώο, άλλοτε από το θυμό που υπερασπίζεται την επιθυμία, τρίζει τα δόντια του κατά των συνανθρώπων του. Έτσι και ο απαθής από την τέλεια αγάπη του Θεού γίνεται αναίσθητος. και άλλοτε μεν έχει το Θεό συνεχή μελέτη, άλλοτε δε κάποιο από τα θαυμάσιά Του ή κάποιο ρητό των θείων Γραφών, κατά τον άγιο Νείλο. Και αν είναι ανάμεσα σε πολλούς ή στην αγορά, ο νους του βρίσκεται σαν να είναι μόνος. Αυτή η κατάσταση έρχεται από τη φύλαξη των εντολών του Χριστού, στον Οποίο ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος ο΄ (15ος)

Η φύλαξη των θείων εντολών,της αγάπης του Θεού τεκμήριο και του πλησίον είναι. Γι' αυτό λόγος σχετικός με την αγάπη είναι ο παρών, κι έχει το όμικρον στοιχείο που είναι στο αλφάβητο δέκατο πέμπτο· γιατί η αγάπη είναι αρχή και τέλος Νόμου. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Όποιος θέλει να μιλήσει για την αγάπη, τολμά να μιλήσει για το Θεό, σύμφωνα με το Θεολόγο Ιωάννη που λέει: «Ο Θεός είναι αγάπη, κι όποιος μένει μέσα στην αγάπη, μένει μέσα στο Θεό»(Α΄ Ιω. 4, 16). Και το θαυμαστό είναι ότι αυτή η κυριότερη απ' όλες τις αρετές είναι φυσική. Γι' αυτό και ο Νόμος την είπε πρώτη: «Θα αγαπήσεις τον Κύριο, το Θεό σου κλπ.»(Δευτ. 6, 5). Εγώ λοιπόν μόλις άκουσα το "με όλη σου την ψυχή», έμεινα εκστατικός και δε χρειάσθηκα τα παρακάτω. Γιατί το "με όλη σου την ψυχή" σημαίνει όλα τα μέρη της ψυχής, το λογιστικό, το θυμικό και το επιθυμητικό. Από αυτά τα τρία αποτελείται η ψυχή, και το πρώτο, ο νους, συλλογίζεται πάντοτε τα θεία, η επιθυμία μόνο το Θεό επιθυμεί ακατάπαυστα, και κανέναν άλλο, γιατί ο Νόμος είπε "με όλη κλπ.", ενώ ο θυμός εκ φύσεως κινείται εναντίον των εμποδίων αυτής της επιθυμίας και μόνο. Σωστά λοιπόν είπε η Γραφή ότι ο Θεός είναι αγάπη. Αν λοιπόν ο Θεός βλέπει τις τρεις αυτές δυνάμεις της ψυχής, Αυτόν μόνο να ποθούν, σύμφωνα με την εντολή Του, είναι επόμενο και Αυτός ως αγαθός, όχι μόνο να αγαπά, αλλά και να κατοικήσει μέσα σ' έναν τέτοιο άνθρωπο και να πορευθεί μαζί του(Λευϊτ. 26, 11-12), καθώς είπε, με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος. Το δε σώμα και χωρίς να θέλει θα υποταχθεί στο λογικό, σαν άλογο που είναι, και δε θα επιθυμεί πλέον η σάρκα κατά του Πνεύματος(Γαλ. 5, 17) όπως λέει ο Απόστολος, αλλά όπως ο ήλιος και η σελήνη, παρόλο που είναι άψυχα, κινούνται με πρόσταγμα του Θεού για να φωτίζουν τον κόσμο, έτσι και το σώμα, με τη θέληση της ψυχής εργάζεται τα έργα του φωτός. Και όπως ο ήλιος κινείται καθημερινά από την ανατολή μέχρι τη δύση και συμπληρώνεται μία ημέρα, ενώ όταν λείψει γίνεται νύχτα, έτσι και κάθε αρετή που κάνει ο άνθρωπος φωτίζει την ψυχή, ενώ όταν λείψει, γίνεται πάθος και σκοτάδι, μέχρις ότου αποκτήσει πάλι αρετή και επανέλθει το φως. Και όπως ο ήλιος καθώς μετακινείται σιγά-σιγά από την άκρη της ανατολής μέχρι την άλλη άκρη, δημιουργεί το χρόνο, έτσι και ο άνθρωπος προοδεύοντας από την αρχή των αρετών, γίνεται απαθής. Και όπως η σελήνη μεγαλώνει και μικραίνει κάθε μήνα, έτσι ο άνθρωπος αυξομειώνεται κάθε μέρα στην κάθε αρετή μέχρις ότου φτάσει στην έξη κάποιας αρετής. Και άλλοτε λυπάται κατά Θεόν, ενώ άλλοτε χαίρεται

και ευχαριστεί το Θεό, νιώθοντας ανάξιος για την απόκτηση των αρετών. Και πότε πάλι φωτίζεται, πότε σκοτίζεται, μέχρις ότου τελειώσει ο δρόμος.

Όλα αυτά γίνονται κατά θεία οικονομία, για να αποφύγει ο άνθρωπος την έπαρση και την απόγνωση. Όπως στον κόσμο αυτό ο ήλιος έχει μεταβολές και η σελήνη αυξομειώσεις, ενώ στον μέλλοντα θα είναι πάντοτε φως για τους δικαίους(Παροιμ. 13, 9) και σκοτάδι, αλοίμονο, για τους όμοιους μ' εμένα αμαρτωλούς, έτσι και τώρα πριν από την τέλεια αγάπη και την ένθεη θεωρία, η ψυχή έχει ανάμικτες τις μεταβολές με τις αρετές, και ο νους τους σκοτισμούς με τις γνώσεις, μέχρις ότου αξιωθεί ο άνθρωπος να ασκεί την εργασία της μέλλουσας ζωής με την τέλεια αγάπη, για την οποία γίνεται όλος ο κόπος. Για την αγάπη υπακούει στην εντολή ο υποτακτικός, και γι' αυτήν γίνεται ακτήμων και δούλος ο πλούσιος και ελεύθερος, για να παραχωρεί και τον εαυτό του ακόμη σ' εκείνους που θέλουν να έχουν τα υπάρχοντά του. Επίσης και όποιος νηστεύει, για να τρώνε άλλοι τις τροφές, που θα έτρωγε αυτός. Και γενικά κάθε πνευματική εργασία γίνεται για την αγάπη ή του Θεού ή του πλησίον. Όσα είπαμε και τα όμοιά τους, γίνονται για την αγάπη του πλησίον. Η αγρυπνία, η ψαλμωδία και τα όμοια γίνονται για την αγάπη του Θεού. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα, η τιμή και η εξουσία στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος π ΄ (16ος)

Στοιχείο το πι, λόγος δέκατος έκτος, με συντομία ομιλεί για του Θεού τη γνώση. Και τούτο επειδή πολλοί περί θεολογίας είπαν πολλά με κανόνες και λόγους. Και τώρα ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Όλα όσα δημιούργησε ο Θεός έχουν αρχή· και αν Αυτός θελήσει, έχουν και τέλος, γιατί έγιναν από το μη ον. Ο Θεός όμως ούτε αρχή έχει ούτε τέλος. Επίσης και οι αρετές Του δεν έχουν ούτε αρχή ούτε τέλος, γιατί ποτέ δεν ήταν χωρίς αυτές, αλλά πάντοτε είναι υπεράγαθος, δίκαιος, πάνσοφος, παντοδύναμος, αήττητος, απαθής, απερίγραπτος, αόριστος, ανεξιχνίαστος, ακατάληπτος, ατελεύτητος, αιώνιος, άκτιστος, άτρεπτος, αναλλοίωτος, αληθινός, ασύνθετος, αόρατος, αψηλάφητος, απεριόριστος, τέλειος, υπερούσιος, ανέκφραστος, ακατανόητος, πολυέλεος, πανοικτίρμων, πολυεύσπλαχνος, παντοκράτωρ, παντεπόπτης. Όχι βέβαια, όπως λέει ο Μέγας Διονύσιος, πως ο Θεός έχοντας τις αρετές, βιάζει τον εαυτό Του να πράττει καθεμία, όπως οι ενάρετοι, αλλά θεληματικά πράττει την αρετή και τη μεταχειρίζεται σαν εργαλείο με εξουσία, κατά τη θεία Του θέληση.

Οι άγγελοι λοιπόν και οι ενάρετοι άνθρωποι πήραν από Αυτόν κατά χάρη και την ύπαρξη και τις αρετές, με τις οποίες, μιμούμενοι το Θεό, έγιναν δίκαιοι, αγαθοί και σοφοί. Και καθώς είναι κτίσματα, έχουν ανάγκη από την επικουρία και τη βοήθεια του Παντοκράτορα, χωρίς τον Οποίο ούτε αρετή, ούτε σοφία μπορούν να έχουν, επειδή τα κτίσματα είναι δεκτικά μεταβολής και λέγονται σύνθετα γιατί αποτελούνται από διάφορα μέρη. Ο Θεός όμως είναι ασώματος, απλός, άναρχος, ένας Θεός που προσκυνείται και δοξάζεται ως Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα από όλη την κτίση. Και εκείνος που τον μιμήθηκε, έχει ένα θέλημα και όχι πολλά και σύνθετα· έχει το νου του απλό και σχολάζει πάντοτε διατηρώντας τον ελεύθερο από κάθε μορφή, όσο μπορεί, και κατ' οικονομίαν κατεβαίνει χωρίς να θέλει από την κατάσταση αυτή στη θεωρία κάποιου ρητού της Γραφής, ή των κτισμάτων. Και για να μην καταδικαστεί, φροντίζει για το σώμα, όχι γιατί το αγαπά και θέλει να το ζωογονεί, αλλά για να μην το αχρηστέψει τελείως και καταδικαστεί γι' αυτό, όπως είπαμε. Γιατί όπως τότε ο νους δεν αποβάλλει τα σχετικά μ' αυτόν πάθη, αλλά τα χρησιμοποιεί κατά φύση, έτσι ούτε και η ψυχή αποβάλλει το σώμα, αλλά το χρησιμοποιεί για κάθε καλό έργο. Και όπως ο νους κυριαρχεί στις άλογες ορμές των παθών και τις κατευθύνει προς το θέλημα του Θεού, έτσι και όταν κυριαρχεί ο άνθρωπος στα μέλη του σώματος, γίνεται με ένα θέλημα και όχι πολλά. Γιατί ούτε τα τέσσερα στοιχεία του σώματος, ή τα πολλά μέλη του θα αφήσει να κάνουν ό,τι θέλουν, ούτε τις τρεις δυνάμεις της ψυχής θα αφήσει να λογίζονται απερίσκεπτα και ακόλαστα ή να παρακινούν στην πράξη το σώμα, αλλά προνοώντας με την πνευματική σοφία, κάνει αχώριστο το θέλημα των τριών δυνάμεων της ψυχής. Οι μορφές αυτής της πνευματικής σοφίας είναι τέσσερις: η φρόνηση, η σωφροσύνη, η ανδρεία και η δικαιοσύνη, για τις οποίες έγραψε υψηλοστόχαστα ο

Θεολόγος με το φωτισμό του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας, στον Οποίο ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος ρ΄ (17ος)

Τώρα ιδού δέκατος έβδομος λόγος που με μιά γενική αρετή ασχολείται. Στο γράμμα ρο έχομε πλέον φτάσει· απ' τις τέσσερις, η φρόνηση είν' η πρώτη. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Είναι πιο εύκολο όσοι θέλουν, να μάθουν για τις τέσσερις γενικές αρετές από τον Θεολόγο Γρηγόριο· αλλά κι εμείς εδώ θα πούμε λίγα για κάθε μία. Γιατί κάθε μερική αρετή έχει ανάγκη από τις τέσσερις αυτές αρετές και χωρίς αυτές δε γίνεται. Πώς, για παράδειγμα, να γίνει το κάθε πράγμα χωρίς φρόνηση; Αυτή γεννιέται από το λογικό και βρίσκεται μεταξύ της δεινότητας (=υπερφροσύνης) και της αφροσύνης. Η πρώτη παρασύρει τη φρόνηση προς τα πάνω για να πονηρεύεται και να βλάπτει πολύ και την ψυχή όποιου την έχει και όσους άλλους μπορεί, ενώ η άλλη κάνει τον άνθρωπο αναίσθητο και άχρηστο, και ούτε για τα θεία αφήνει το νου να φροντίζει, ούτε για κάτι που συμφέρει την ψυχή ή τον πλησίον. Και μοιάζει η μεν υπερφροσύνη με βουνό υψηλότατο, η δε αφροσύνη με βάραθρο. Εκείνος που βαδίζει στην πεδιάδα που είναι ανάμεσα, είναι φρόνιμος. Ενώ όποιος ξεφεύγει από το δρόμο, ή πέφτει κάτω στο βάραθρο, ή επιχειρεί να ανεβεί πολύ πάνω, και μη βρίσκοντας πέρασμα, γκρεμίζεται πάλι χωρίς να θέλει στο βάραθρο, και δεν μπορεί να σταθεί γιατί δε θέλει να στραφεί από το ύψος του βουνού στη φρόνηση με τη μετάνοια. Αυτός τώρα που έπεσε στο βάραθρο, παρακαλεί με ταπείνωση Εκείνον που μπορεί να τον οδηγήσει στο βασιλικό δρόμο της αρετής. Ο φρόνιμος όμως, ούτε ανεβαίνει υπερηφανευόμενος και ζητώντας να βλάψει κανένα, ούτε κατεβαίνει ασυλλόγιστα για να τον βλάψει κάποιος άλλος, αλλά συλλέγοντας τα καλύτερα, τα φυλάγει με τη χάρη του Χριστού, του Κυρίου μας. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος σ΄ (18ος)

Το σίγμα είναι το δέκατο όγδοο στοιχείο, κι ο λόγος είναι ο παρών περί της σωφροσύνης. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Σωφροσύνη είναι "σώο φρόνημα", δηλαδή χωρίς έλλειψη. Και ούτε στην ακολασία αφήνει να πέφτει εκείνον που την έχει, ούτε στην ηλιθιότητα· αλλά φυλάει τα καλά που συλλέγει η φρόνηση και αποβάλλει όλα τα χειρότερα και συγκεντρώνει στον εαυτό της το λογισμό, και διά μέσου της τον ανυψώνει στο Θεό. Σαν καλός ποιμένας περιφρουρεί τα πρόβατα, δηλαδή τα θεία νοήματα, και σκοτώνει την ακολασία, σαν λυσσασμένο σκύλο, με την αποχή των βλαβερών, ενώ την ηλιθιότητα την διώχνει σαν άγριο λύκο που δεν τον αφήνει να απομονώσει και να κατασπαράζει τα πρόβατα, αλλά τον παρατηρεί ακατάπαυστα και τον φανερώνει στο λογιστικό μέρος της ψυχής για να μην κρυφτεί στο σκοτάδι και συναγελάζεται με τα νοήματά του. Η σωφροσύνη γεννιέται από το επιθυμητικό μέρος της ψυχής. Χωρίς αυτήν δε διατηρείται κανένα αγαθό, ανίσως και πραγματοποιηθεί. Γιατί χωρίς σωφροσύνη, ή προς τα πάνω στρέφονται τα τρία μέρη της ψυχής, ή προς τα κάτω, δηλαδή προς την ηλιθιότητα ή την ακολασία. Ακολασία δεν εννοώ μόνο το να φροντίζει κανείς για την γαστριμαργία, αλλά για κάθε πάθος και λογισμό, που δε λογίζεται εκουσίως κατά Θεόν. Η σωφροσύνη τα τιμωρεί όλα αυτά και κυριαρχεί στις άλογες ορμές της ψυχής και του σώματος, και τις κατευθύνει προς το Θεό. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος τ΄ (19ος)

Γράμμα το ταυ, για την ανδρεία ο λόγος που δέκατος ένατος είναι στην τάξη. Από το θυμικό γεννιέται η ανδρεία, βρίσκεται δε μεταξύ δειλίας και θράσους. Και τώρα ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Το ιδίωμα της ανδρείας δεν είναι να νικά κανείς και να καταπιέζει τον πλησίον. Αυτό είναι θρασύτητα και είναι πάνω από την ανδρεία. Ούτε πάλι από φόβο των πειρασμών να αποφεύγει τις κατά Θεόν εργασίες και τις αρετές, γιατί αυτό είναι δειλία και είναι κάτω από την ανδρεία. Αλλά, ανδρεία είναι το να υπομένει κανείς σε κάθε έργο αγαθό και να νικά τα πάθη της ψυχής και του σώματος. Εμείς δεν έχομε να παλέψομε με “αίμα και σάρκα”, δηλαδή με ανθρώπους, όπως παλιά οι Ιουδαίοι, για να θεωρείται ότι κάνει έργο Θεού όποιος νικά τους αλλοφύλους· η πάλη μας είναι προς “τις αρχές και τις εξουσίες”(Εφ. 6, 12), δηλαδή προς τους αόρατους δαίμονες, και εκείνος που νικά, νικά νοερά ή νικιέται από τα πάθη. Εκείνος ο πόλεμος των Ιουδαίων, ήταν τύπος του δικού μας πολέμου. Γιατί αυτά τα δύο πάθη, αν και φαίνονται αντίθετα μεταξύ τους, εντούτοις και τα δύο ταράζονται από την αδυναμία. Η θρασύτητα παρασύρει προς τα πάνω και φοβερίζει χτυπώντας τάχα, σαν αδύνατη αρκούδα, ενώ η δειλία φεύγει σαν κυνηγημένο σκυλί. Γιατί κανείς από εκείνους που έχουν ένα από αυτά τα δύο πάθη, δεν ελπίζει στον Κύριο. Γι’ αυτό δεν μπορεί να σταθεί για πόλεμο, επειδή είτε θρασύνεται, είτε δειλιάζει. Όμως ο δίκαιος είναι σαν λιοντάρι έχοντας πεποίθηση(Παροιμ. 28, 1) στον Ιησού Χριστό, τον Κύριό μας, στον Οποίο ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος υ΄ (20ος)

Ύψιλον το γράμμα και εικοστός ο λόγος για των αρετών το σύνολο, τη δικαιοσύνη. Αυτή είναι που απονέμει το ίσο, κι η ίδια πάλι από το νου γεννιέται. Τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Ο Θεός υμνείται, λέει ο Μέγας Διονύσιος, και με τη δικαιοσύνη. Και είναι εύλογο. Γιατί δίχως αυτήν όλα είναι άδικα, και χωρίς αυτήν δε στέκονται. Λέγεται διάκριση και απονέμει το ίσο σε κάθε περίπτωση, για να μη γίνει μήτε έλλειψη με τη μειωτική κρίση, μήτε υπερβολή με την πλεονεξία. Γιατί αν και αυτές οι δύο φαίνονται αντίθετες, αφού βρίσκονται πάνω και κάτω από τη δικαιοσύνη, εντούτοις κλίνουν το ένα τους μέρος στην αδικία και οι δύο. Η γραμμή είτε κύρτωμα έχει, είτε κοίλωμα, φεύγει από την ευθεία. Και ο δίσκος της ζυγαριάς που γέρνει, πλεονεκτεί από τον άλλο. Εκείνος τώρα που μπορεί να κρατά τη δικαιοσύνη, δεν πέφτει ούτε κάτω, με την αφροσύνη, την ακολασία, τη δειλία και την πλεονεξία, ώστε να σέρνεται με την κοιλιά σαν το φίδι(Γεν. 3, 14), τρώγοντας χώμα και δουλεύοντας στα πάθη της ατιμίας, ούτε πάλι πάνω, με τη δεινότητα, τη θρασύτητα, την ηλιθιότητα και την έλλειψη, ώστε να υπερηφανεύεται και να φρονεί από πονηρία πάνω από ό,τι αξίζει, αλλά έχει φρόνημα σωφροσύνης(Ρωμ. 12, 3) και υπομένει με ταπείνωση, γνωρίζοντας πώς ό,τι έχει, το έλαβε κατά χάρη, κατά τον Απόστολο(Α΄ Κορ. 4, 7), και δεν το αρνείται. Γιατί αδικεί τον εαυτό του και τον πλησίον, ή μάλλον το Θεό, όταν νομίζει ότι είναι δικά του τα κατορθώματα. Αλλά αν νομίζει ότι έχει από τον εαυτό του κάποιο αγαθό, θα του αφαιρεθεί και αυτό(Ματθ. 13, 12), όπως λέει ο Κύριος. Σ’ Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος φ΄ (21ος)

Στοιχείο το φι, λόγος εικοστός πρώτος για την τέλεια των λογισμών ειρήνη, όπως από τον Κύριο οι μαθητές την πήραν(Ιω. 14, 27)· γιατί τέτοια είναι αυτή που ο Θεός παρέχει. Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Λέγοντας ο Κύριος προς τους Αποστόλους: «Σας δίνω τη δική μου ειρήνη»(Ιω. 14, 27), πρόσθεσε: «όχι όπως τη δίνει ο κόσμος», δηλαδή όχι με τα λόγια, όπως οι άνθρωποι της χώρας εκείνης χαιρετούν και λένε “ειρήνη σ’ εσάς”, και όπως είπε η Σωμανίτισσα, “ειρήνη σε σένα”(Δ΄ Βασ. 4, 23)· ή πάλι όπως ο Ελισσαίος είπε στον Γιεζή: «Θα της πεις, έχεις ειρήνη; Δηλαδή, έχει ειρήνη ο άνδρας σου; Έχει ειρήνη το παιδί σου;»(Δ΄ Βασ. 4, 26). Αλλά ο Κύριος εννοεί την ειρήνη που υπερβαίνει κάθε νου(Φιλιπ. 4, 7), την οποία δίνει ο Θεός σ’ εκείνους που τον αγαπούν με όλη τους την ψυχή, για τους πολέμους και τους κινδύνους που δοκίμασαν προηγουμένως. Γι’ αυτό πάλι είπε ο Κύριος: «Ενωμένοι μαζί μου, θα έχετε ειρήνη»(Ιω. 16, 33), και πρόσθεσε: «Στον κόσμο θα έχετε θλίψη, αλλά να έχετε θάρρος, γιατί εγώ έχω νικήσει τον κόσμο».Δηλαδή και αν αντιμετωπίζει

κανείς πολλές θλίψεις και κινδύνους από δαίμονες και ανθρώπους, έχει όμως την ειρήνη του Κυρίου, όλα αυτά τα θεωρεί μηδέν. Και πάλι είπε: «Ειρηνεύετε μεταξύ σας»(Μαρκ. 9, 50). Όλα αυτά τα είπε από πρωτύτερα ο Κύριος στους μαθητές, γιατί ήταν να μπουν σε πολέμους και να υποφέρουν θλίψεις για χάρη Του.

Εφαρμόζοντας τώρα αυτά σ' εμάς, βλέπομε ότι ο καθένας από εμάς τους πιστούς έχει τα πάθη που τον πολεμούν και τον σκανδαλίζουν, και αν έχει ειρήνη με το Θεό και τον πλησίον, νικά τα πάντα. Γιατί αυτά είναι ο κόσμος, τον οποίο παρήγγειλε ο Ιωάννης ο Θεολόγος να μισούμε(Α΄ Ιω. 2, 15)· όχι τα κτίσματα, αλλά οι κοσμικές επιθυμίες. Η ψυχή έχει ειρήνη με το Θεό, όταν ειρηνεύει μέσα της και γίνει όλη όπως θέλει ο Θεός. Και γίνεται τέτοια όταν ειρηνεύει με όλους τους ανθρώπους, και ας παθαίνει πολλά κακά απ' αυτούς. Γιατί με την ανεξικακία δεν ταράζεται διόλου, αλλά όλα τα δέχεται, θέλει το καλό όλων και αγαπά όλους τους ανθρώπους για το Θεό και γιατί όλοι έχομε την ίδια φύση. Και για τους απίστους, που βαδίζουν στην απώλεια, θρηνεί, όπως έκαναν ο Κύριος και οι Απόστολοι, ενώ για τους πιστούς προσεύχεται και κοπιάζει· και έτσι αποκτά την ειρήνη των λογισμών και ζει νοερά μέσα στη θεωρία και στην καθαρή προσευχή προς το Θεό. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα στους αιώνες των αιώνων. Αμήν.

Λόγος χ΄ (22ος)

Λόγος εικοστός δεύτερος, που έχει γράμμα το χι, και λέει ότι η χαρά γεννιέται απ' την ειρήνη. Για την οποία λίγα θα πω και σύντομα, διότι υπάρχει χαρά πνευματική, υπάρχει όμως και άλλη. Και τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Ο Απόστολος λέει: «Να έχετε τη χαρά που δίνει ο Κύριος»(Φιλιπ. 3, 1). Σωστά το διατύπωσε έτσι· γιατί αν η χαρά δεν προέρχεται από τον Κύριο, όχι μόνο δε χαίρεται κανείς, αλλά σχεδόν ποτέ δεν θα χαρεί. Γιατί και ο Ιώβ, εξετάζοντας τον ανθρώπινο βίο, βρήκε ότι περιέχει κάθε θλίψη(Ιώβ 14, 1). Επίσης και ο Μέγας Βασίλειος. Ο δε Γρηγόριος Νύσσης είπε ότι τα όρνεα και τα άλλα ζώα χαίρονται, επειδή είναι αναίσθητα· ο λογικός όμως άνθρωπος δεν μπορεί διόλου να χαίρεται, εξαιτίας του πένθους. Γιατί, λέει, δεν αξιωθήκαμε να έχομε τη γνώση ούτε αυτών των αγαθών από τα οποία ξεπέσαμε. Γι' αυτό και η φύση διδάσκει να πενθούμε μάλλον, επειδή η ζωή είναι πολύ οδυνηρή και πολύ κοπιαστική και εξορία γεμάτη αμαρτίες. Αν όμως κανείς έχει ακατάπαυστα τη μνήμη του Θεού, ευφραίνεται, σύμφωνα με τον Ψαλμωδό που λέει: «Έφερα στο νου μου το Θεό και ένιωσα ευφροσύνη»(Ψαλμ. 76, 4). Γιατί καθώς ευφραίνεται ο νους από τη μνήμη του Θεού, λησμονεί τις θλίψεις του κόσμου, και ελπίζει σ' Αυτόν, και γίνεται αμέριμνος. Και η αμεριμνία φέρνει χαρά και ευχαριστία. Η δε ευχαριστία που είναι ενωμένη με την ευγνωμοσύνη, αυξάνει τις δωρεές και τα χαρίσματα. Και όσο πληθαίνουν οι ευεργεσίες, αυξάνει η ευχαριστία και η καθαρή προσευχή μαζί με τα δάκρυα της χαράς, και σιγά-σιγά ο άνθρωπος απαλλάσσεται από τα δάκρυα της λύπης και των παθών και από τα πάθη. Κατόπιν με κάθε τρόπο φτάνει στην πνευματική χαρά. Για τα ευχάριστα ταπεινώνεται και ευχαριστεί· από τους πειρασμούς γίνεται μέσα του βέβαιη η ελπίδα του μέλλοντος. Και με τα δύο αυτά χαίρεται και αγαπά το Θεό και όλους με φυσικότητα σαν ευεργέτες. και δε βρίσκει σε όλη την κτίση τίποτε που μπορεί να τον βλάψει, αλλά φωτιζόμενος από τη γνώση του Θεού, από όλα τα κτίσματα παίρνει χαρά που εμπνέει ο Κύριος και θαυμάζει την επιμέλεια που έχει για τα κτίσματά Του. Γιατί όποιος έφτασε σε πνευματική γνώση, δε θαυμάζει μόνο εκείνα που φαίνονται αξιέπαινα, αλλά αισθάνεται και εκείνα που δεν φαίνονται στους απείρους αναγκαία, και καταλαμβάνεται από έκπληξη. Και θαυμάζει όχι μόνο την ημέρα για το φως, αλλά και τη νύχτα.

Γιατί σε όλους είναι ωφέλιμη η νύχτα. Στους πρακτικούς δίνει ησυχία και ευκαιρία προσευχής· τους πενθικούς τους οδηγεί στη μνήμη του θανάτου και του άδη· και εκείνους που επιδιώκουν την ηθική, τους οδηγεί στην ακριβέστερη μελέτη και έρευνα των θείων ευεργεσιών και στην τακτοποίηση των ηθών, όπως λέει ο Ψαλμωδός: «Όσα λέτε μέσα στις καρδιές σας, να τα εξετάζετε με κατάνυξη στην κλίνη σας»(Ψαλμ. 4, 5). Δηλαδή στην ησυχία της νύχτας να αναλογίζεσθε με κατάνυξη τα ολισθήματα που έγιναν από σας στη σύγχυση της ημέρας. Και να νουθετείτε τον εαυτό σας με ύμνους και πνευματικά άσματα(Κολ. 3, 16), δηλαδή να διδάσκετε τον εαυτό σας να περνά με

προσευχές και ψαλμωδίες, προσέχοντας και εμβαθύνοντας στα αναγνώσματα. Γιατί έτσι κατορθώνεται η ηθική πράξη, με το να μελετά κανείς τα συμβάντα της ημέρας, ώστε να τα συναισθανθεί στην ησυχία της νύχτας και να μπορέσει να πενθεί τις αμαρτίες του. Και όταν με τη χάρη προκόψει και διαπιστώσει, στ’ αλήθεια και όχι φανταστικά, ότι κάποιες από τις ηθικές πράξεις της ψυχής ή του σώματός του γίνονται με έργα ή λόγια σύμφωνα με την εντολή του Χριστού, ευχαριστεί με φόβο και ταπείνωση και αγωνίζεται με προσευχή και πολλά δάκρυα προς το Θεό να διατηρεί το χρηστό εκείνο ήθος, συμβουλεύοντας τον εαυτό του να κράτα τη μνήμη του, για να μη χαθεί πάλι αυτό από τη λησμοσύνη. Γιατί με την πολυκαιρία κατορθώνεται μέσα μας το χρηστό ήθος· και εκείνο που κατορθώθηκε με πολύν κόπο και χρόνο, μπορεί σε μιά στιγμή να χαθεί. Αυτά για τους πρακτικούς.

Για τους θεωρητικούς τώρα, η νύχτα έχει πολλές θεωρίες, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος. Κάθε φορά που έρχεται, τους υπενθυμίζει την κοσμοποιΐα, επειδή το σκοτάδι της κάνει αφανή όλη την κτίση, όπως ήταν προηγουμένως. Όταν πάλι τα σύννεφα κρύβουν τ’ αστέρια, ο θεωρητικός οδηγείται σε πνευματική θεωρία, πώς ο ουρανός ήταν πρώτα άδειος και χωρίς αστέρια. Όταν μπεί στο κελί του, και τον τυλίξει το σκοτάδι, θυμάται το σκοτάδι εκείνο που πλανιόταν πάνω από την άβυσσο(Γεν. 1, 2). Όταν πάλι ο ουρανός ξαφνικά ξαστερώσει, ένας τέτοιος μοναχός, βγαίνοντας από το κελί του, κυριεύεται από έκπληξη για τον άνω κόσμο και δοξολογεί το Θεό, παρόμοια με τους Αγγέλους που, όπως λέει ο Ιώβ, δοξολόγησαν το Θεό μόλις πρωτοείδαν τα άστρα(Ιώβ 38, 7). Θεωρεί ακόμη τη γη αόρατη και ακατασκεύαστη(Γεν. 1, 2), όπως ήταν τότε, και τους ανθρώπους να κοιμούνται σαν να μην υπάρχουν και έχει την αίσθηση ότι είναι μόνος σαν τον Αδάμ, και υμνεί τον Κτίστη και Δημιουργό της κτίσεως με γνώση μαζί με τους Αγγέλους. Όταν γίνονται βροντές και αστραπές συλλογίζεται την ημέρα της Κρίσεως. Ακούγοντας τις φωνές των ορνέων, είναι σαν ν’ ακούει την τότε φωνή της σάλπιγγας(Α΄ Θεσ. 4, 16). Από την ανατολή του αυγερινού και της αυγής κατανοεί τη φανέρωση του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού(Ματθ. 24, 30). Από το ξύπνημα των ανθρώπων από τον ύπνο, συμπεραίνει την κοινή ανάσταση, ενώ από την ανατολή του ηλίου, την έλευση του Κυρίου. Παρατηρεί, πώς άλλοι τον προϋπαντούν με ύμνους, όπως πάνω σε σύννεφα(Α΄ Θεσ. 4, 17) οι Άγιοι τότε, ενώ άλλοι αμελούν και κοιμούνται, όπως εκείνοι που μέλλουν τότε να κατακριθούν. Οι πρώτοι ευφραίνονται όλη την ημέρα με τη δοξολογία, τη θεωρία, την προσευχή και τις λοιπές αρετές, και ζουν μέσα στο φως της γνώσεως, όπως οι τότε δίκαιοι, ενώ οι άλλοι μένουν στα πάθη και το σκοτάδι της άγνοιας, όπως οι τότε αμαρτωλοί.

Και γενικά εκείνος που έχει πνευματική γνώση, βρίσκει όλα τα πράγματα να συντελούν στη σωτηρία της ψυχής και τη δόξα του Θεού, για την οποία και δημιουργήθηκαν από τον Κύριο, το Θεό των γνώσεων(Α΄ Βασ. 2, 3), όπως είπε η μητέρα του προφήτη Σαμουήλ. Γι’ αυτό ας μην καυχιέται ο σοφός για τη σοφία του κλπ., αλλά όποιος καυχιέται, να καυχιέται επειδή αντιλαμβάνεται και γνωρίζει τον Κύριο(Α΄ Βασ. 2, 10), δηλαδή για το ότι αντιλαμβάνεται και γνωρίζει καλά τον Κύριο από τα κτίσματά Του και τον μιμείται, κατά το δυνατόν, με τη φύλαξη των θείων Του εντολών, με τις οποίες τον γνωρίζει, και για να μπορέσει να κάνει κρίση και να αποδώσει δικαιοσύνη επάνω στη γη, όπως Εκείνος. Γιατί τα λόγια αυτά τα είπε η μητέρα του προφήτη Σαμουήλ προφητεύοντας για τη σταύρωση και την ανάσταση του Κυρίου. Αντίστοιχα λοιπόν και ο πιστός πρέπει να συμμετάσχει στο πάθος του Χριστού με την απόκτηση των αρετών, ώστε να γίνει συμμέτοχος και στη δόξα(Ρωμ. 8, 17) της αναστάσεώς Του με την απάθεια και τη γνώση, και να το έχει καύχημα που αξιώθηκε να γίνει δούλος τέτοιου Κυρίου και μιμητής της ταπεινώσεώς Του, ενώ είναι ανάξιος. Και τότε θα δοθεί ο έπαινος από τον Κύριο(Α΄ Κορ. 4, 5). Πότε τότε; Όταν θα πεί στους από τα δεξιά Του: «Ελάτε οι ευλογημένοι να κληρονομήσετε τη βασιλεία»(Ματθ. 25, 34). Αυτήν είθε όλοι να αξιωθούμε με τη χάρη και τη φιλανθρωπία του Κυρίου, στον Οποίο ανήκει η δόξα και η εξουσία στους αιώνες. Αμήν.

Λόγος ψ΄ (23ος)

Ο λόγος περί των Γραφών είναι ο εικοστός τρίτος, ώστε ολότελα καμιά σ’ αυτές διαφωνία, όσοι θέλουν να ερευνούν, ποτέ να μην ευρίσκουν, αλλά να τις κατανοούν ορθά και όπως πρέπει. Και

τώρα ευλόγησε λοιπόν την ανάγνωση, πάτερ.

Να ψάλλετε με σύνεση»(Ψαλμ. 46, 8), λέει ο Προφήτης, και «Να ερευνάτε τις Γραφές»(Ιω. 5, 39) λέει ο Κύριος. Εκείνος λοιπόν που ακούει φωτίζεται, εκείνος που παρακούει σκοτίζεται. Γιατί αν κανείς δεν προσέχει στα λεγόμενα, δεν ωφελείται τόσο από τις θείες Γραφές, και αν ίσως ψάλλει και διαβάζει πολλές φορές. «Σχολάσετε και μάθετε»(Ψαλμ. 45, 11), λέει η Γραφή· γιατί η σχολή συγκεντρώνει το νου, κι αν θελήσει κανείς και να προσέξει λίγο, αποκτά μερική γνώση(Α΄ Κορ. 13, 12), όπως λέει ο Απόστολος, και μάλιστα εκείνος που δεν είναι άμοιρος από ηθική πράξη, γιατί αυτή κάνει το νου πολύπειρο με τον πόλεμο κατά των παθών. Δε γνωρίζει όμως όλα τα μυστήρια που κρύβει κάθε λόγος της Γραφής, αλλά όσα μπορεί να δέχεται η καθαρότητα του νου του από τη χάρη. Και αυτό γίνεται φανερό από το ότι γνωρίζομε πολλές φορές κάποιο ρητό της Γραφής θεωρητικά, καθώς και ένα ή δύο από τους σκοπούς για τους οποίους έχει γραφεί.Έπειτα όμως από καιρό, καθώς ίσως γίνεται καθαρότερος ο νους, αξιώνεται και άλλη γνώση για το ρητό, υψηλότερη από την πρώτη, ώστε να απορεί και να θαυμάζει τη χάρη του Θεού και την ανείπωτη σοφία Του και να φτάνει να φρίττει και να τρέμει ενώπιον του Θεού των γνώσεων, όπως είπε η προφήτισσα Άννα, ότι ο Κύριος είναι Θεός γνώσεων(Α΄ Βασ. 2, 3). Δεν εννοώ βέβαια τη γνώση όταν ακούσει κανείς από κάποια Γραφή, ή από έναν άνθρωπο, γιατί αυτό δεν είναι καθαρότητα του νου, ούτε αποκάλυψη· αλλά όταν δεχθεί τη γνώση και δεν έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, μέχρις ότου βρεί τη θεία Γραφή ή κάποιον από τους Αγίους να συμφωνεί με την αυτόματη γνώση που έλαβε περί του ρητού της Γραφής, ή κάποιου αισθητού ή νοητοῦ πράγματος. Και αν ίσως αντί ένα σκοπό βρίσκει πολλούς, ή ακούσει πολλούς από τη θεία Γραφή ή τους αγίους Πατέρες, ας μην απιστήσει και το νομίσει αυτό διαφωνία. Γιατί συχνά υπάρχουν πολλοί σκοποί του ιδίου πράγματος, όπως για παράδειγμα του ενδύματος. Αν ο ένας λέει ότι το ένδυμα ζεσταίνει, ο άλλος ότι ευπρεπίζει, ο άλλος ότι σκεπάζει, και οι τρεις λένε την αλήθεια, γιατί το ένδυμα είναι και για ζεστασιά, και για σκέπασμα, και για ευπρεπισμό. Και οι τρεις έχουν βρεί το θείο σκοπό του ενδύματος κι έχουν σύμφωνη τη θεία Γραφή και τη φύση των πραγμάτων. Αν τώρα κανείς είναι άρπαγας ή κλέφτης και πει με το νου του ότι το ένδυμα είναι χρήσιμο για αρπαγή ή κλοπή, οπωσδήποτε ψεύδεται, γιατί ούτε η Γραφή ούτε η φύση των πραγμάτων μαρτυρούν ότι έγινε γι’ αυτό το σκοπό, αφού και οι νόμοι τιμωρούν αυτές τις πράξεις.

Το ίδιο ισχύει και για κάθε αισθητό ή νοητό πράγμα ή λόγο της θείας Γραφής. Γιατί οι Άγιοι, ούτε κάθε σκοπό του Θεού για κάθε πράγμα ή γραφικό λόγο γνωρίζουν, ούτε πάλι όσα γνωρίζουν τα γράφουν. Αυτό απ’ τη μία οφείλεται στο ότι ο Θεός είναι ακατάληπτος και η σοφία Του δεν έχει όρια, ώστε να τη χωρέσει όλη ένας άγγελος ή ένας άνθρωπος· όπως λέει ο Χρυσόστομος για κάποια θεωρία: «Εγώ είπα τώρα όσα πρέπει να πω, ο Θεός όμως, εκτός απ’ αυτά που είπα, γνωρίζει και άλλα που δεν κατανοούνται». Και από την άλλη στο ότι δεν συμφέρει να λένε οι Άγιοι όσα γνωρίζουν, εξαιτίας της αδυναμίας των ανθρώπων και για να μη μακραίνει ο λόγος και γίνεται μισητός ή ακατανόητος από τη σύγχυση, αλλά να λέγονται μετρημένα τα λόγια, κατά τον Θεολόγο Γρηγόριο. Γι’ αυτό και βλέπομε έναν Άγιο, για το ίδιο πράγμα άλλά να λέει σήμερα και άλλα αύριο. Και αυτό δεν είναι διαφωνία, αν ο ακροατής έχει γνώση ή πείρα των λεγομένων. Και πάλι ο ένας λέει τούτα και ο άλλος αλλά για τον ίδιο λόγο της θείας Γραφής, γιατί πολλές φορές η θεία χάρη δώρισε και αυτά και εκείνα κατά τους ανθρώπους και τον καιρό. Εκείνο που απαιτείται είναι το κάθε τι να γίνεται ή να λέγεται κατά τον θείο σκοπό και να στηρίζεται στις θείες Γραφές, για να μην ακούσει από τον Απόστολο το “ανάθεμα”, ακόμη και αν είναι άγγελος(Γαλ. 1, 8), αφού διδάσκει άλλο σκοπό, έξω από το θείο σκοπό ή από τη φύση των πραγμάτων, όπως λένε ο Μέγας Διονύσιος, ο Αντώνιος και ο Ομολογητής Μάξιμος. Γι’ αυτό λέει ο Χρυσόστομος, δε μας τα παρέδωσαν αυτά οι Έλληνες σοφοί, αλλά η αγία Γραφή.

Δεν είναι π.χ. διαφωνία το να πει η Γραφή για κάποιον ότι δεν είδε την Βαβυλώνα κατά την αιχμαλωσία, και αλλού ότι πήγε και αυτός στη Βαβυλώνα μαζί με τους άλλους. Γιατί όποιος διαβάζει προσεκτικά τη Γραφή, θα βρει σε άλλο μέρος της Γραφής να λέγεται για τον ίδιο ότι τον τύφλωσαν και έτσι τον αιχμαλώτισαν, και άρα πήγε στη Βαβυλώνα, αλλά δεν την είδε(Δ΄ Βασ. 25, 7· Ιερ. 52, 11). Και πάλι μερικοί από απειρία λένε ότι η προς Εβραίους επιστολή δεν είναι του Αποστόλου Παύλου, ή ότι ένας από τους λόγους του Αγίου Διονυσίου δεν είναι δικός του. Αλλά αν

προσέχει κανείς σ’ αυτούς τους λόγους, βρίσκει την αλήθεια. Γιατί οι Άγιοι, όταν πρόκειται για φυσικό πράγμα, από τη διόραση (δηλαδή τη φυσική γνώση ή θεωρία των όντων, των κτισμάτων, που πηγάζει από την καθαρότητα του νου), λένε με κάθε ακρίβεια το σκοπό του Θεού, ερευνώντας τις Γραφές, όπως λέει ο Χρυσόστομος, όμοια μ’ εκείνους που ψάχνουν να βρουν στα μεταλλεία της γης το χρυσάφι, και βρίσκουν ακόμη και τις λεπτότατες φλέβες, για να μην χαθεί ούτε ένα “ιώτα ή μία κεραία”(Ματθ. 5, 18) όπως λέει ο Κύριος. Το ιώτα είναι το δέκατο ψηφίο του αλφαβήτου, και η κεραία είναι η λεγομένη οξεία, χωρίς την οποία δεν μπορούμε να γράφομε σωστά. Αυτά τα είπαμε περί των φυσικών πραγμάτων· όταν όμως πρόκειται για υπερφυσικό πράγμα, αισθητό ή νοητό, ή για λόγο της Γραφής, τότε οι Άγιοι το γνωρίζουν με την πρόοραση και την αποκάλυψη, αν τους δοθεί γνώση περί αυτού από το Άγιο Πνεύμα. Αν ίσως δεν τους δίνεται, αλλά προς το συμφέρον τους μένει ακατάληπτο, δεν ντρέπονται να λένε την αλήθεια και να ομολογούν την ανθρώπινη αδυναμία, λέγοντας σαν τον Απόστολο: «Δεν ξέρω, ο Θεός ξέρει»(Β΄ Κορ. 12, 2). Ή όπως λέει ο Σολομών: «Τρία αγνοώ και το τέταρτο δεν γνωρίζω»(Παροιμ. 24, 18), και ο Χρυσόστομος: «Εγώ δε γνωρίζω, αλλά αν οι αιρετικοί με πουν άπιστο, ας με πουν και μωρό».

Και γενικά όλοι αυτοί που είχαν και επίγεια και ουράνια σοφία, προτίμησαν την ουράνια, χρησιμοποίησαν όμως και την κοσμική παιδεία σοφά με μέτρο, ακολουθώντας το αποστολικό υπόδειγμα, για να μην καυχηθούν ξεπερνώντας τα μέτρα τους(Β΄ Κορ. 10, 13), όπως έκαναν οι Αιγύπτιοι εκείνοι που χλεύαζαν την απλότητα του λόγου του Αποστόλου Βαρνάβα, μη γνωρίζοντας ότι το κήρυγμά του περιείχε λόγια που οδηγούν στην αιώνια ζωή(Ιω. 6, 68), όπως λένε τα Κλημέντια. Πολλοί το παθαίνομε αυτό, όταν ακούσομε κανένα να μιλά σε άλλη γλώσσα και γελούμε, ακόμη κι αν εκείνος είναι σοφός στη γλώσσα του, και ομιλεί περί φρικτών μυστηρίων. Αλλ’ αυτό γίνεται από απειρία. Οι Πατέρες όμως θεληματικά έγραψαν και απλά, ανάλογα με το χρόνο και τους ανθρώπους προς τους οποίους έγραφαν. Λέει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, εγκωμιάζοντας τον άγιο Εφραίμ, ότι ενώ ήταν σοφός, έγραψε απλά· λέει ακόμη με θαυμασμό για το πώς ο άγιος Εφραίμ, όντας πολύπειρος στα δόγματα, κόλλησε με επιτηδειότητα τα φύλλα των καταραμένων βιβλίων κάποιου αιρετικού με νηπιώδες φρόνημα, και πώς, από υπερηφάνεια εκείνος μη μπορώντας να υποφέρει την ντροπή, ξεψύχησε. Γιατί η αγία ταπείνωση είναι υπέρ τη φύση και δεν μπορεί να την έχει ο άπιστος, αλλά τη νομίζει παρά φύση, όπως λέει ο Μέγας Διονύσιος προς τον άγιο Τιμόθεο, γράφοντας ότι «στους παλιούς φαίνεται παρά φύση η ανάσταση των νεκρών σ’ εμένα όμως και σε σένα και στην αλήθεια δεν είναι παρά φύση, αλλά υπέρ τη φύση. Και αυτό όσον άφορα σ’ εμάς. Όσον αφορά στο Θεό, η ανάσταση δεν είναι υπερφυσική, αλλά φυσική. Γιατί η διαταγή του Θεού, είναι φύση του Θεού».

Οι Πατέρες αγαπούν περισσότερο την ταπείνωση με έργο και με λόγο, όπως για παράδειγμα ο συγγραφέας του Γεροντικού. Αυτός, αν και ήταν επίσκοπος και εξορισμένος για το Χριστό, μιλώντας για κάποια μοναχή λέει ότι «κι εγώ πήρα απ’ αυτήν κάποιο κουρέλι, για να ευλογηθώ». Και οι άγιοι πατέρες Δωρόθεος και Κασσιανός έγραψαν απλά, ενώ ήταν σοφοί. Αυτό το λέω για να μη νομίσει κανείς ότι από υπερηφάνεια μερικοί έγραψαν στρυφνά, ή αντιθέτως άλλοι από αφέλεια, απλά. Αλλά το περιεχόμενο και των δύο είναι ένα και προέρχεται από το ίδιο Άγιο Πνεύμα· ενώ ο σκοπός ήταν για την ωφέλεια όλων. Αν δηλαδή έγραφαν όλοι απλά, κανένας από τους λογίους δε θα ωφελούνταν ποτέ, γιατί θα τα θεωρούσε ανάξια λόγου για την απλότητά τους. Ούτε πάλι κανείς από τους πιο απλούς θα ωφελούνταν, αν έγραφαν όλοι στρυφνά, γιατί δε θα κατανοούσε το νόημα των λόγων. Εκείνος τώρα που έχει πείρα των Γραφών, γνωρίζει ότι το περιεχόμενο του πιο απλού ρητού της Γραφής και του πιο σοφού είναι ένα και αποβλέπει στο να σώσει τον άνθρωπο. Εκείνος όμως που δεν έχει τέτοια πείρα, συχνά σκανδαλίζεται, μη γνωρίζοντας ότι πολύ συνεργεί η κοσμική παιδεία, όταν γίνει όχημα της ουράνιας σοφίας του Πνεύματος. Γιατί η ουράνια δίνει νοήματα φωτεινά, ενώ η επίγεια δίνει δύναμη λόγου, αν κανείς έχει σταθερή φρόνηση και συγκάτοικο την ταπεινοφροσύνη, που τον κάνει να φοβάται την αφροσύνη και την υψηλοφροσύνη και να έχει φρόνημα σωφροσύνης, όπως λέει ο Απόστολος(Ρωμ. 12, 3). Όπως λοιπόν το “αμήν” (που λέγεται στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο “αληθώς”(Λουκ. 9, 27), είναι σταθερός λόγος που βεβαιώνει όσα ειπώθηκαν προηγουμένως, έτσι και η φρόνηση είναι σταθερή νόηση, η οποία μπορεί να φυλάγει την αλήθεια. Το “αμήν” φανερώνει την μονιμότητα της νέας χάρης, γι’ αυτό και στην Παλαιά

Διαθήκη, η οποία ήταν προτύπωση, δεν λέγεται διόλου, ενώ στην Καινή Διαθήκη της χάρης λέγεται παντού, γιατί αυτή μένει στον αιώνα και στον αιώνα του αιώνος.

Λόγος ω΄ (24ος)

Τ' ωμέγα τώρα, και εικοστός τέταρτος
λόγος ο παρών, που αίσθηση φέρνει
στην καρδιά, για να γνωρίζει κανείς το συμφέρον.
Τώρα λοιπόν ευλόγησε την ανάγνωση, πάτερ.

Πόσα δάκρυα μου χρειάζονται, όταν λίγο κοιτάξω τον εαυτό μου! Γιατί αν δεν αμαρτήσω, υπερηφανεύομαι από αλαζονεία· αν αμαρτήσω και μπορέσω να δω την αμαρτία μου, μικροψυχώ από αμηχανία και απελπίζομαι. Αν καταφύγω στην ελπίδα, πάλι έρχεται η αλαζονεία. Αν κλάψω, αυτό μου φέρνει οίηση· αν δεν κλάψω, ξαναέρχονται τα πάθη. Η ζωή μου είναι θάνατος, και ο θάνατος χειρότερος, για το φόβο της κολάσεως.Η προσευχή μου μου γίνεται πειρασμός και η απροσεξία, καταστροφή. «Όποιος προσθέτει γνώση, προσθέτει πόνο»(Εκκλ. 1, 18), λέει ο Σολομών. Απορώ και εξίσταμαι και δεν ξέρω τι να κάνω. Αν ίσως γνωρίζω και δεν κάνω, η γνώση συντελεί στην καταδίκη μου. Αλοίμονο, τι να διαλέξω; Από την άγνοιά μου, τα βλέπω όλα αντίθετα και δεν μπορώ να τα ταιριάσω.Δε βρίσκω την αρετή και τη σοφία που κρύβονται στους πειρασμούς, γιατί δεν έχω υπομονή. Φεύγοντας από την ησυχία για τους λογισμούς, βρίσκω έξω τα πάθη στον πειρασμό μέσω των αισθήσεων. Αν θελήσω να ασκήσω νηστεία και αγρυπνία, βρίσκω εμπόδιο την οίηση και την ατονία. Όταν τρώω και κοιμάμαι αφειδώς, έρχομαι στην αμαρτία χωρίς να θέλω. Απ' όλα αποσύρομαι και φεύγω για το φόβο της αμαρτίας, και η ακηδία πάλι με καταπονεί, αν και βλέπω πολλούς να στεφανώνονται από τέτοιους πολέμους και πειρασμούς, γιατί έχουν βέβαιη πίστη, με την οποία απέκτησαν το θείο φόβο, και με το φόβο έφτασαν στην εργασία των λοιπών αρετών. Αν είχα και εγώ την πίστη όπως εκείνοι, θα αποκτούσα το φόβο, μέσω του οποίου έλαβαν την ευσέβεια και τη γνώση, κατά τον Προφήτη, από την οποία προέρχονται η ισχύς, η βουλή, η σύνεση και η σοφία του Πνεύματος(Ησ. 11, 2) για εκείνους που μένουν κοντά στο Θεό με αμεριμνία και μελέτη των θείων Γραφών με υπομονή, με την οποία εξισώνονται τα άνω και τα κάτω.Όταν δηλαδή κάποιο πάθος παίρνει σχήμα αρετής, ο χρόνος και η πείρα το ξεσκεπάζουν. Όταν πάλι η αρετή παρεκκλίνει σε πάθος, ο χρόνος και η πείρα συνήθως την ξεχωρίζουν από αυτό με την υπομονή. Γιατί αν η υπομονή δε γεννηθεί στην ψυχή από την πίστη, αυτή διόλου δεν μπορεί να έχει αρετή. «Με την υπομονή σας σώστε τις ψυχές σας»(Λουκ. 21, 19), λέει ο Κύριος, ο Οποίος μόνος Του έκτισε τις καρδιές των ανθρώπων(Ψαλμ. 32, 15), όπως λέει ο Ψαλμωδός. Και από αυτό γίνεται φανερό ότι μόνη της κτίζεται η καρδιά, δηλαδή ο νους, με την υπομονή στις θλίψεις. Γιατί όποιος πιστεύει ότι έχει κάποιον άλλο που κυβερνά αόρατα τη ζωή του, πότε πείθεται στο λογισμό του που του λέει, «θέλω τούτο και δεν θέλω εκείνο· αυτό είναι καλό, εκείνο είναι κακό»; Αν έχει άνθρωπο για κυβερνήτη, οφείλει να τον ερωτά σε κάθε ζήτημα και να δέχεται με τ' αυτιά του την απόκριση και να εκπληρώνει με έργο τα λεγόμενα. Αν όμως δεν έχει κανένα, τότε, κατά τον Ευχαΐτη, έχει το Χριστό, να τον ερωτά με προσευχή από την καρδιά του, και με την πίστη να ελπίζει την απόκριση με έργο και με λόγο, μην τυχόν ο σατανάς, ο οποίος δεν μπορεί να κάνει με έργο, αποκρίνεται με λόγο, προσποιούμενος ότι είναι κυβερνήτης, και σύρει στην απώλεια εκείνους που δεν έχουν υπομονή. Γιατί οι τέτοιοι άνθρωποι σπεύδουν από άγνοια να λάβουν εκείνα που ποτέ δεν τους δίνονται· επειδή μία ημέρα στα μάτια του Κυρίου είναι σαν χίλια χρόνια και χίλια χρόνια σαν μία ήμερα(Ψαλμ. 89, 4). Εκείνος όμως που από την υπομονή απέκτησε πείρα των τεχνασμάτων του εχθρού, κάνει ό,τι ο Απόστολος, δηλαδή πυγμαχεί και τρέχει με υπομονή, για να φτάσει το στόχο του(Α΄ Κορ. 9, 24 και 26) και να μπορέσει να πει: «Δεν αγνοούμε τις επιδιώξεις του εχθρού»(Β΄ Κορ. 2, 11), δηλαδή τα αφανή τεχνάσματά του, που οι πολλοί τα αγνοούν. Γιατί ο εχθρός, όπως λέει ο Απόστολος, παίρνει τη μορφή φωτεινού αγγέλου(Β΄ Κορ. 11, 14), και τούτο δεν είναι παράδοξο· γιατί και οι λογισμοί που αυτός παρουσιάζει στην καρδιά, φαίνονται σαν λογισμοί δικαιοσύνης στους απείρους. Γι' αυτό είναι καλό το "δεν γνωρίζω". Και έτσι κανείς ούτε στα λεγόμενα του Αγγέλου θα απιστεί, ούτε στις πανουργίες του εχθρού θα πιστεύει, αλλά θ'

αποφεύγει με την υπομονή και τους δύο γκρεμούς και θα περιμένει να του δοθεί στην πράξη η απόκριση μετά πολλά χρόνια, χωρίς να το επιδιώκει ο ίδιος ή να το γνωρίζει (αντίστοιχα συμβαίνει, όπως είπε κάποιος, και με τη θεωρία των όντων, δηλαδή των κτισμάτων του Θεού) μέχρις ότου φτάσει σε κάποιο λιμάνι, δηλαδή στην έμπρακτη γνώση. Και όταν τη δει ότι παραμένει πολλά χρόνια, τότε θα μάθει ότι όντως εισακούστηκε η προσευχή του και έλαβε απόκριση αοράτως.Για παράδειγμα, προσεύχεται κανείς να νικήσει τα πάθη που τον πολεμούν. Και δεν ακούει κανένα λόγο, ούτε βλέπει σχήμα παραπλανητικό. Αλλά και αν ίσως γίνει κάτι τέτοιο στον ύπνο ή και αισθητώς, δεν πιστεύει διόλου. Ύστερα λοιπόν από χρόνια βλέπει τον πόλεμο εκείνο να τερματίζεται από τη χάρη και έρχονται νοήματα που σύρουν το νου του στην ταπείνωση και στη γνώση της αδυναμίας του. Μα ούτε έτσι δεν πιστεύει, αλλά περιμένει πολλά χρόνια, από φόβο μήπως και αυτό είναι απάτη των δαιμόνων. Όπως λέει ο Χρυσόστομος για τους Αποστόλους, γι' αυτό ο Κύριος, αφού τους είπε εκείνα τα θλιβερά, στο τέλος πρόσθεσε: «Όποιος υπομείνει ως το τέλος, αυτός θα σωθεί»(Ματθ. 10, 22), για να μην ξενοιάσουν δηλαδή, αλλά να αγωνίζονται από φόβο μην πέσουν. Γιατί δεν ωφελείται κανείς από τις άλλες αρετές, ακόμη κι αν ζει με ουράνιο τρόπο, αν έχει την αλαζονεία, με την οποία ο διάβολος και ο Αδάμ και τόσοι άλλοι έχουν πέσει. Γι' αυτό δεν πρέπει ποτέ κανείς να αποβάλει το φόβο, μέχρις ότου φτάσει στο λιμάνι της τέλειας αγάπης(Α΄ Ιω. 4, 18) και γίνει ξένος προς τον κόσμο και το σώμα. Ένας τέτοιος άνθρωπος δεν αφήνει θεληματικά το φόβο, αλλά από τη μεγάλη πίστη που κάνει το νου να μη φροντίζει για ζωή ή θάνατο του σώματος, φτάνει στον αγνό φόβο(Ψαλμ. 18, 10) της αγάπης. Σχετικά μ' αυτόν λέει ο Μέγας Αθανάσιος προς τους τελείους: «Μη φοβάσαι το Θεό σαν τύραννο, αλλά να τον φοβάσαι για την αγάπη Του, για να μη φοβάσαι μόνον επειδή αμαρτάνεις, αλλά και γιατί ο Θεός σε αγαπά και δεν τον αγαπάς, και γιατί ευεργετείσαι αναξίως». Έτσι με τον φόβο των αγαθών αυτών ωθεί κανείς την ψυχή του να αγαπά και γίνεται άξιος των ευεργεσιών που του γίνονται και μέλλει να του γίνουν, με την ευγνωμοσύνη προς τον Ευεργέτη· και από τον αγνό φόβο της αγάπης φτάνει στην υπερφυσική ταπείνωση. Γιατί όσο καλό και αν δέχεται και όσα δεινά αν υπομένει, διόλου δεν νομίζει ότι από δική του δύναμη ή φρόνηση έχει την υπομονή ή την καλή ψυχική και σωματική κατάσταση.

Από την ταπεινοφροσύνη δηλαδή, έλαβε τη διάκριση, με την οποία γνωρίζει ότι είναι κτίσμα του Θεού και ότι κανένα αγαθό δεν μπορεί να κάνει από τον εαυτό του, ούτε να το φυλάξει αν του δοθεί από τη χάρη, και ούτε πειρασμό να ανατρέπει, ούτε να υπομένει από τη δική του ανδρεία και φρόνηση. Και από τη διάκριση έρχεται σε μερική γνώση των πραγμάτων και αρχίζει να βλέπει με το νου του όλα τα όντα, και μη γνωρίζοντας τους λόγους τους ποθεί τον Διδάσκαλο. Κι επειδή δεν τον ανακαλύπτει, γιατί είναι αθέατος, αλλά κι επειδή άλλον που εμφανίζεται ως διδάσκαλος, δεν τον ανέχεται, όπως έμαθε από τη διάκριση, ούτε δέχεται νόημα χωρίς μαρτυρία από τις Γραφές, μένει απορημένος. Και γι' αυτό όλα όσα κάνει και διδάσκει, τα θεωρεί για τίποτε, βλέποντας πριν από αυτόν τόσο πλήθος ανθρώπων που έπεσαν, με πολλούς κόπους και γνώσεις, από τον Αδάμ κι εδώθε. Και όπως ακούει και δεν εννοεί κάτι από τις θείες Γραφές, αρχίζει να δακρύζει από τη γνώση αυτή, δηλαδή από το ότι γνωρίζει ότι πράγματι δεν γνωρίζει όπως πρέπει. Και το θαυμαστό είναι ότι εκείνος που νομίζει ότι κάτι γνωρίζει, δεν έχει ακόμη γνωρίσει τίποτε, όπως πρέπει να το γνωρίζει(Α΄ Κορ. 8, 2), και εκείνο που νομίζει ότι έχει, θα του αφαιρεθεί(Ματθ. 13, 12), όπως λέει ο Κύριος, επειδή δηλαδή νομίζει αλλά δεν έχει. Και αντίθετα, εκείνος που νομίζει ότι είναι ανόητος και ασύνετος, ασθενής και χωρίς γνώση, θρηνεί γι' αυτό και οδύρεται, νομίζοντας ότι λαμβάνει και εκείνα που δεν έχει, με την ευγνωμοσύνη. Γιατί η ταπείνωση γεννιέται από πολλές αρετές, αλλά γεννά κι αυτή τα τελειότερα. Επίσης και η γνώση και η ευχαριστία και η προσευχή και η αγάπη, επειδή πάντοτε δέχονται αύξηση αυτές οι αρετές.

Λόγου χάρη, ταπεινώνεται κανείς και θρηνεί ως αμαρτωλός, και απ' αυτό εγκρατεύεται και υπομένει τις θλίψεις που προκαλούνται εκούσια και ακούσια, από τους δαίμονες και από την άσκηση και από τους ανθρώπους, για να δοκιμαστεί η πίστη του και να φανεί αν έχει την ελπίδα του στο Θεό, ή σε άνθρωπο, ή στη δική του δύναμη και φρόνηση. Και αφού υποστεί με επιτυχία τις δοκιμασίες με την υπομονή(Ιακ. 1, 12) και με το να αφήσει τα πάντα στο Θεό, λαμβάνει τη μεγάλη πίστη, εκείνην που λέει ο Κύριος: «Αν έρθει ο Υιός του ανθρώπου, άραγε θα βρεί την

πίστη;»(Λουκ. 18, 8). Με την πίστη λοιπόν αυτή θα επιτύχει τη νίκη κατά των εχθρών. Και όταν την επιτύχει, συνειδητοποιεί την αδυναμία του και την άγνοια, επειδή έρχεται σ' αυτόν δύναμη και σοφία από το Θεό. Και τότε αρχίζει με ταπείνωση ψυχής να ευχαριστεί και να τρέμει, από φόβο μήπως πάλι όπως πριν πέσει σε παρακοή του Θεού. Και από τον αγνό αυτό φόβο, που δεν οφείλεται στην αμαρτία, και από την ευχαριστία, την υπομονή και την ταπείνωση που αξιώθηκε από τη γνώση, αρχίζει να ελπίζει ότι κατά χάρη θα βρει έλεος. Από την πείρα πάλι των ευεργεσιών που του γίνονται, περιμένει και φοβάται μήπως βρεθεί ανάξιος για τις τόσο μεγάλες ευεργεσίες του Θεού. Και απ' αυτό αυξάνονται μέσα του η ταπείνωση και η εγκάρδια προσευχή. Και όσο αυτές αυξάνονται μαζί με την ευχαριστία, δέχεται μεγαλύτερη γνώση. Και έτσι από τη γνώση έρχεται στο φόβο και από το φόβο στην ευχαριστία και στη γνώση που είναι πάνω απ' αυτά. Και απ' αυτό αγαπά τον Ευεργέτη φυσικά και με χαρά ποθεί να τον υπηρετήσει ως χρεώστης λόγω της γνώσεως. Και αμέσως δέχεται αύξηση στη γνώση και, μαζί με τις ειδικές ευεργεσίες, θεωρεί και τις γενικές. Μην μπορώντας να ευχαριστεί γι' αυτές, πενθεί και, θαυμάζοντας πάλι τη χάρη του Θεού, παρηγορείται. Και άλλοτε έχει επίπονα δάκρυα, ενώ άλλοτε πάλι από την αγάπη χύνει δάκρυα γλυκύτερα και από το μέλι λόγω της πνευματικής χαράς, η οποία προέρχεται από την ανείπωτη ταπείνωση.

Όλα αυτά βέβαια, όταν αληθινά ποθεί κάθε θέλημα του Θεού και μισεί κάθε τιμή και ανάπαυση και έχει τον εαυτό του κάτω απ' όλους, ώστε διόλου να μη σκέφτεται ότι είναι κάποιος, και όταν πιστεύει ότι χρεωστεί τον εαυτό του στο Θεό και σε όλους τους ανθρώπους, και γι' αυτό θεωρεί τους πειρασμούς και τις θλίψεις μεγάλη ευεργεσία, και τη χαρά και ανάπαυση μεγάλη ζημία. Και ποθεί τα πρώτα με όλη του την ψυχή, απ' όπου και αν έρχονται, ενώ φοβάται τα άλλα, ακόμη και αν από το Θεό γίνονται προς δοκιμήν. Και όσο βρίσκεται σ' αυτά τα δάκρυα, αρχίζει ο νους να αποκτά καθαρότητα και έρχεται στην αρχική του κατάσταση, δηλαδή στη φυσική γνώση, την οποία έχασε εξαιτίας των παθών.

Αυτή από μερικούς λέγεται φρόνηση, γιατί βλέπει ο νους τα πράγματα όπως είναι φυσικά, και πάλι από άλλους λέγεται διόραση, γιατί αυτός που την έχει γνωρίζει ένα μέρος από τα κρυμμένα μυστήρια, δηλαδή το σκοπό του Θεού που βρίσκεται στις θείες Γραφές και σε κάθε κτίσμα. Αυτή γεννιέται από τη διάκριση και μπορεί να κατανοεί τους λόγους των αισθητών και νοητών. Γι' αυτό λέγεται θεωρία των όντων, δηλαδή των κτισμάτων, αλλά αυτή είναι φυσική και προέρχεται από την καθαρότητα του νου. Αν τώρα κανείς καταξιωθεί να φτάσει στην πρόοραση για την κοινή ωφέλεια, αυτό είναι υπέρ τη φύση. Γιατί μόνο ο Θεός προγνωρίζει τα πάντα σε κάθε περίπτωση, και το σκοπό κάθε πράγματος που έκανε και κάθε λόγου της θείας Γραφής, και παρέχει κατά χάρη στους άξιους το να γνωρίζουν. Ώστε η μεν θεωρία των αισθητών και νοητών κτισμάτων, που λέγεται φρόνηση, είναι διόραση και φυσική γνώση, γιατί προϋπήρχε στην ανθρώπινη φύση, αλλά τα πάθη σκότισαν το νου· και αν ο Θεός δεν πάρει τα πάθη με την πρακτική αρετή, ο νους δεν μπορεί να βλέπει. Η δε πρόοραση δεν είναι έτσι, αλλά είναι χάρη και υπέρ τη φύση. Αλλά και η διόραση χωρίς το Θεό δεν γίνεται, αν και είναι φυσική. Γιατί και οι Έλληνες επινόησαν πολλά, δεν βρήκαν όμως το σκοπό του Θεού στα κτίσματα, όπως λέει ο Μέγας Βασίλειος, αλλ' ούτε και το Θεό, επειδή δεν είχαν την ταπείνωση και την πίστη του Αβραάμ.

Τότε λέγεται κανείς πιστός, όταν από τα ορατά πιστεύει τα αόρατα. Όταν πιστεύει κανείς σ' αυτά που του φαίνονται, δεν πιστεύει σ' εκείνον που διδάσκει ή κηρύττει. Γι' αυτό, για να δοκιμαστεί η πίστη, οι πειρασμοί είναι φανεροί, ενώ οι ενέργειες της θείας βοήθειας αφανείς, για να βρίσκει ο πιστός μετά το τέλος του πειρασμού τη γνώση, και έτσι να μαθαίνει ότι είχε άγνοια και ότι ευεργετείται, και να κερδίζει την ταπείνωση και την αγάπη προς το Θεό ως Ευεργέτη, και προς τον πλησίον για την υπηρεσία του Θεού. Και αυτό το κάνει με φυσικότητα και το θεωρεί χρέος, για το οποίο και ποθεί να τηρεί τις εντολές. Μισεί τα πάθη ως εχθρούς, και καταφρονεί το σώμα, γιατί το θεωρεί εμπόδιο για την απάθεια και τη γνώση του Θεού, δηλαδή για την κρυμμένη σοφία(Α΄ Κορ. 2, 7). και είναι εύλογα κρυμμένη. Γιατί εκείνος που έχει επιτυχίες και απολαύσεις και την ανάπαυση και τη δόξα αυτού του κόσμου, είναι φανερά φίλος της σοφίας του κόσμου. Μα αγωνίζεται να κάνει τα αντίθετα απ' αυτά εκείνος που είναι φίλος της σοφίας του Θεού, δηλαδή εκείνος που καταπονείται και εγκρατεύεται κι έχει κάθε θλίψη και ατιμία για τη βασιλεία των

ουρανών. Ο πρώτος ποθεί να προσεγγίσει τα φαινόμενα αγαθά και τις γήινες γνώσεις και τους επίγειους βασιλιάδες, και γι' αυτό πολλές φορές υποφέρει, ενώ ο δεύτερος συμμετέχει στα παθήματα του Χριστού. Ο ένας επιδιώκει να έχει εδώ τις ελπίδες του, αν βέβαια μπορέσει να τις έχει, γιατί τα επίγεια είναι πρόσκαιρα και δυσεπίτευκτα· ενώ ο άλλος, σ' αυτή τη ζωή κρύβεται από τα μάτια των ανοήτων(Σ. Σολομ. 3, 2), όπως λέει η Γραφή, φανερώνεται όμως στη μέλλουσα, όταν τα κρυφά θα γίνουν φανερά. Κι όχι μόνο αυτό, αλλά και για παρηγοριά αυτών που πενθούν(Ματθ. 5, 4) εδώ δίνεται η γνώση των κρυπτών, κατά τον Χρυσόστομο, δηλαδή η θεωρία των θείων Γραφών και των κτισμάτων. Από την πίστη δηλαδή γεννιέται ο φόβος, από αυτόν το πένθος, μέσω αυτού έρχεται η ταπείνωση, από την οποία έρχεται η διάκριση, και από αυτήν, η διόραση και κατά χάρη η προόραση. Ο γνωστικός τώρα, δεν πρέπει να στηρίξει ποτέ δικό του νόημα, αλλά να θέλει να έχει πάντοτε μάρτυρα τη θεία Γραφή ή τη φύση του πράγματος. Όταν δεν υπάρχουν αυτά, δεν είναι αληθινή η γνώση, αλλά πονηρία και πλάνη, όπως λέει κάπου ο Μέγας Βασίλειος μιλώντας για τα άστρα. Ότι η θεία Γραφή κάποια λίγα αναφέρει, ενώ οι Έλληνες πλανώμενοι απαριθμούν πολλά. Γιατί ο σκοπός της θείας Γραφής είναι αυτός, να πει όσα συντελούν στο να σώσουν την ψυχή και να αποκαλύψουν σε μερικούς τα μυστήρια των θείων Γραφών και τους λόγους των όντων, δηλαδή το σκοπό, για τον οποίο έγινε κάθε πράγμα, για να φωτίζεται ο νους σχετικά με την αγάπη του Θεού και από την επιμέλειά Του για τα κτίσματα να γνωρίζει τη μεγαλοσύνη Του και την ανείπωτη σοφία και πρόνοιά Του. Έτσι κανείς από τη γνώση αυτή φοβάται την παράβαση των εντολών του Θεού και κατηγορεί τη δική του αδυναμία και άγνοια, και από αυτό ταπεινοφρονεί και αγαπά το Θεό και δεν καταφρονεί τις εντολές Του, όπως εκείνοι που στερούνται την ενεργό γνώση Του. Πάλι όμως ο Θεός κρατάει απ' αυτόν μερικά μυστήρια, για να ποθεί και να μη νιώσει γρήγορα κόρο, όπως ο Αδάμ, και τον βρει έξω ο εχθρός και τον σύρει προς τη μοχθηρία του. Έτσι βέβαια γίνεται προς τους ενάρετους. Τους αγνώμονες τώρα, τους φοβερίζει με τους πειρασμούς για να απέχουν από την αμαρτία, και τους τονώνει με τις σωματικές ευεργεσίες, για να μην απελπίζονται.

Αυτά λοιπόν με την άπειρη αγαθότητά Του ενεργεί πάντοτε ο Θεός, για να σώσει και να λυτρώσει όλους από τις παγίδες του διαβόλου, είτε δίνοντας, είτε στερώντας μας τις ευεργεσίες και τις γνώσεις, και ανάλογα με την ευγνωμοσύνη του καθενός δίνει τα χαρίσματα και τα νοήματα. Επίσης και τη θεία Γραφή την έκανε σε άλλους να κρύβεται και σε άλλους να γνωρίζεται προς ωφέλειά τους, ανάλογα με την προαίρεση του κάθε αναγνώστη. Ο σκοπός όμως των σοφιστών του κόσμου δεν ήταν τέτοιος, αλλά ο καθένας φρόντιζε να νικήσει τον άλλον και να φανεί σοφότερος, και γι' αυτό δε βρήκαν τον Κύριο εκείνοι, αλλ' ούτε κι αυτοί που τους μιμούνται, ακόμη και αν κοπιάζουν πολύ. Όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, ο Θεός δε φανερώνεται στους κόπους, αλλά στην ταπείνωση και στην απλότητα μέσω της πίστεως, δηλαδή της θεωρίας των Γραφών και των κτισμάτων. Σχετικά μ' αυτήν, λέει ο Κύριος: «Πώς μπορείτε να πιστέψετε, αφού ζητάτε δόξα ο ένας από τον άλλο; κλπ.»(Ιω. 5, 44).

Η μεγάλη πίστη είναι εκείνη που μπορεί όλη τη φροντίδα να την αναθέσει στο Θεό. Αυτήν ο Απόστολος την ονομάζει θεμέλιο(Κολ. 1, 23), ο Ιωάννης της Κλίμακος, μητέρα της ησυχίας, και ο άγιος Ισαάκ, πίστη της θεωρίας και θύρα των μυστηρίων. Γιατί εκείνος που έχει αυτή την πίστη είναι αμέριμνος σε όλα, όπως όλοι οι Άγιοι, οι οποίοι και αυτά τα ονόματά τους τα έχουν κατάλληλα, όπως συνέβαινε και με τους Δικαίους της Παλαιάς Διαθήκης. Ο Πέτρος έχει το όνομα της στερεότητας, ο Παύλος της αναπαύσεως, ο Ιάκωβος σημαίνει "πτερνιστής" επειδή με τη φτέρνα ποδοπάτησε τον Βελίαρ-σατανά. Ο Στέφανος πάλι έχει το όνομα του αμάραντου στεφάνου, ο Αθανάσιος της αθανασίας, ο Βασίλειος της βασιλείας, ο Γρηγόριος της εγρηγόρσεως της σοφίας, δηλαδή της θεολογίας, ο Χρυσόστομος του πολύτιμου χαρίσματος της ρητορείας και της πολυπόθητης χάρης, ο Ισαάκ της αφέσεως. Και γενικά, όπως στην Παλαιά Διαθήκη, έτσι και στην Καινή τα ονόματα είναι κατάλληλα για τον καθένα. Έτσι και ο Αδάμ έχει το όνομα των τεσσάρων άκρων της γής. Το α σημαίνει την ανατολή, το δ τη δύση, το άλλο α την άρκτο (το βορρά) και το μ τη μεσημβρία (το νότο). Και πάλι ο άνθρωπος κατά την τότε γλώσσα, δηλαδή τη Συριακή, ονομάζεται φωτιά, γιατί έχει φύση όμοια με αυτή. Από έναν άνθρωπο δηλαδή έγινε όλος ο κόσμος, όπως από μιά λαμπάδα όσες θέλει κανένας ανάβει, χωρίς η πρώτη να εξαντλείται. Ύστερα όμως από τη σύγχυση των γλωσσών(Γεν. 11, 9), άλλη γλώσσα ετυμολογεί τη λέξη άνθρωπος από τη

λήθη που αυτός έχει, και άλλη από άλλες του ιδιότητες. Η Ελληνική γλώσσα πάλι την ετυμολογεί από το "άνω αθρέω" (άνω βλέπω). Αλλά κυρίως η φύση του ανθρώπου είναι ο λόγος, γι' αυτό και λέγεται λογικός, επειδή μόνος αυτός έχει αυτό το ιδίωμα. Γιατί κατά τα αλλά γνωρίσματά του υπάρχουν και άλλα κτίσματα που είναι συνώνυμά του. Γι' αυτό έχομε χρέος να τα αφήσομε όλα, και ως λογικοί να προτιμήσομε το λόγο, και με το λόγο να προσφέρομε λόγους στο Λόγο του Θεού, ώστε να καταξιωθούμε για τους λόγους μας να λάβομε λόγους Πνεύματος Αγίου σ' αυτή τη ζωή, σύμφωνα με το λεγόμενο: «Αυτός δίνει προσευχή στον προσευχόμενο»(Α΄ Βασ. 2, 9), δηλαδή σ' εκείνον που προσεύχεται καλά με σωματική προσευχή, δίνει ο Θεός την προσευχή του νου. Και σ' εκείνον που ασκεί αυτήν με επιμέλεια, δίνει την προσευχή που είναι ελεύθερη από μορφές και σχήματα και προέρχεται από τον αγνό φόβο του Θεού. Και πάλι σ' εκείνον που τελεί καλά αυτή την τελευταία προσευχή, του δίνει τη θεωρία των κτισμάτων. Και από αυτή, θα χαρίσει την αρπαγή του νου με συνέπεια την θεολογία και την ευεργεσία στη μέλλουσα ζωή σ' εκείνον που σχολάζει από όλα και έχει το Θεό μελέτη του με έργο και λόγο και όχι μόνο με την ακοή.

Η γνώση λοιπόν, όταν έρχεται αθέλητα και οδηγεί τον κάτοχό της στην ταπείνωση από ντροπή, γιατί πιστεύει ότι δεν την αξίζει, και, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος, την αποστρέφεται σαν βλάβη, με το χέρι της ταπεινώσεως, ακόμη και αν ίσως είναι θεόσδοτη, τότε είναι καλή. Ένα αντίθετο παράδειγμα είναι με κάποιον, του οποίου την ψυχή απέσπασαν με τρίδοντο καμάκι οι μελανοί δαίμονες. Τι συμφορά! Αυτός είχε μεγάλη φήμη και τόσο τον αγαπούσαν οι άνθρωποι, ώστε θρήνησαν όλοι τον θάνατό του και θεώρησαν μεγάλη ζημία τη στέρησή του. Αλλά για την υπερηφάνεια που είχε κρυμμένη μέσα του, άκουσε κάποιος γι' αυτόν μια φωνή από τον ουρανό: «Μην τον αναπαύσετε, γιατί ούτε μία ώρα δεν με ανέπαυσε». Αλοίμονο· εκείνος που τον έλεγαν άγιο και πολλοί ήλπιζαν να σωθούν με τις προσευχές του από κάθε λογής πειρασμό, είχε τέτοιο τέλος για την υψηλοφροσύνη του. Το ότι αυτή ήταν η αίτια, είναι ολοφάνερο. Γιατί αν ήταν άλλη αμαρτία, δε θα διέφευγε την προσοχή όλων, ούτε πάλι θα μπορούσε να τη διαπράττει κάθε ώρα. Αν πούμε ότι ήταν αίρεση, ο αιρετικός παροργίζει βέβαια το Θεό κάθε ώρα με τη βλασφημία της γνώμης του, πλήν όμως ούτε αυτή μένει για πάντα αφανής, αλλά κατ' οικονομίαν Θεού φανερώνεται για τη διόρθωση του αιρετικού, αν θελήσει να μεταστραφεί, ή για την ασφάλεια των άλλων. Επομένως μόνο η υψηλοφροσύνη με την αυταρέσκεια μπορεί να διαφύγει την προσοχή όλων, σχεδόν και εκείνου που την έχει, ακόμη και αν δεν παραχωρείται να πέσει σε πειρασμούς, από τους οποίους έρχεται η ψυχή σε έλεγχο και γνωρίζει την αδυναμία και την άγνοιά της. Γι' αυτό και το Άγιο Πνεύμα δεν είχε βρεί ούτε μία ώρα ανάπαυση στην άθλια εκείνη ψυχή, γιατί είχε πάντοτε τον ίδιο λογισμό και ένιωθε αγαλλίαση γι' αυτόν, σαν να ήταν κάποιο κατόρθωμα· γι' αυτό και σκοτίσθηκε όπως οι δαίμονες. Δεν φαινόταν βέβαια ποτέ να αμαρτάνει, επειδή ίσως έτρεφε το ένα αυτό πάθος, την υψηλοφροσύνη, αντί για όλα τ' άλλα, και ήταν αρκετό αυτό στους δαίμονες, αφού μπορεί να αναπληρώσει τον τόπο των άλλων κακών, όπως λέει ο Ιωάννης της Κλίμακος.

Δεν βρήκα ο ίδιος τη διάκριση και τη θεωρία για το θέμα αυτό, αλλά την άκουσα από τον άγιο Γέροντα και την έγραψα. Αυτός είπε και για τον άγιο Παύλο τον Απλό *, ότι ο λόγος που δεν τον άκουσε αμέσως ο δαίμονας να βγει από τον άνθρωπο, ήταν επειδή δεν υπάκουσε αμέσως να βάλει μετάνοια, όταν ο Μέγας Αντώνιος του είπε: «Αββά Παύλε, βγάλε τον δαίμονα από αυτόν τον άνθρωπο», αλλά κατά κάποιο τρόπο έφερνε αντίρρηση λέγοντας: «Γιατί δεν τον βγάζεις εσύ;». Και όταν άκουσε από τον Αντώνιο ότι «εγώ δεν αδειάζω», τότε υπάκουσε. Και γι' αυτό είπε ο μακάριος Γέροντας ότι δε βγήκε αμέσως ο δαίμονας, αλλά αφού κοπίασε πολύ ο αββάς Παύλος. Η εξήγηση αυτή είναι εύλογη, όχι μόνο γιατί ο Γέροντας ως θεοφόρος είναι αξιόπιστος, αλλά γιατί μαρτυρείται και από το περιστατικό του νιπτήρα,(Ιω. 13, 7-8) και από την αντιλογία του Μωυσή(Εξ. 4, 10), και από την ιστορία του Προφήτη εκείνου που ζητούσε να τον χτυπήσει κάποιος. Αλλά επειδή η ιστορία αυτή(Γ΄ Βασ. 21, 35-42) έχει σημασία και δεν την είπαμε, θα την πούμε τώρα.

* Λαυσαική ιστορία, κεφ. 22.

Στην Παλαιά Διαθήκη αναφέρεται κάποιος βασιλιάς ότι διοικούσε με τυραννικό τρόπο, ώστε ο φιλάνθρωπος Θεός μη υποφέροντας την τυραννία διέταξε τον Προφήτη να πάει και να ελέγξει τον βασιλιά εκείνο. Ο Προφήτης επειδή γνώριζε ότι ο βασιλιάς ήταν απάνθρωπος, δεν ήθελε να πάει όπως ήταν, μην τυχόν τον δει από μακριά και εννοήσει την αιτία και τον διώξει, και έτσι δεν

μπορέσει να τον ελέγξει, ή πάλι αν του έλεγε ότι «για την απανθρωπιά σου με έστειλε ο Θεός», μήπως δεν προσέξει στα λεγόμενα. Σκέφτηκε λοιπόν να χτυπηθεί από κάποιον και να πάει στο βασιλιά καταματωμένος σαν μυνητής, ώστε έτσι να τον παραπλανήσει και να τον κάνει ν' ακούσει. Και αφού βρήκε στο δρόμο κάποιον που κρατούσε αξίνα, του είπε: «Ο Κύριος διατάζει: σήκωσε την αξίνα σου και χτύπησέ με στο κεφάλι». Αυτός, επειδή ήταν θεοσεβής, είπε: «Ποτέ, κύριέ μου· εγώ είμαι άνθρωπος του Θεού, δε θα σηκώσω το χέρι μου σε προφήτη που έχρισε ο Κύριος». Και είπε ο Προφήτης: «Ο Κύριος λέει: επειδή δεν υπάκουσες στη φωνή του Κυρίου, να έρθει λιοντάρι από την έρημο και να σε σπαράξει». Αυτό δεν ήταν οργή, μη γένοιτο· αλλά έγινε προς ωφέλεια πολλών. Και ήταν άξιος ο αγαθός εκείνος άνθρωπος να μην πεθάνει όπως οι λοιποί άνθρωποι, αλλά, κατά τον λόγο του Κυρίου, να σπαραχθεί από το θηρίο και να στεφανωθεί εξαιτίας του σκληρού αυτού θανάτου. Κάτι ανάλογο λέγεται στο Γεροντικό για τέσσερις ιερείς που είχαν συμφωνήσει να μείνουν μαζί *. Οι δύο πέθαναν και απήλθαν στον Κύριο· ο τέταρτος, που ήταν και διακονητής τους, έπεσε στην πορνεία. Οι δύο λοιπόν ζητούσαν από τον Κύριο να σπαραχθεί ο τέταρτος από θηρίο για να εξιλεωθεί για την αμαρτία του, μα ο Κύριος δεν τους άκουσε· έκρινε πως έπρεπε να ακούσει τον τρίτο ησυχαστή που προσευχόταν για τον διακονητή, να σωθεί από το λιοντάρι. Στη συνέχεια της ιστορίας, ο Προφήτης βρήκε έναν άλλον υπάκουο και του είπε: «Ο Κύριος διατάζει: σήκωσε την αξίνα σου και χτύπησέ με στο κεφάλι». Αυτός, ακούγοντάς το «ο Κύριος διατάζει», χωρίς να εξετάσει, χτύπησε με την αξίνα του τον Προφήτη στο κεφάλι. Τότε ο Προφήτης του είπε, όπως κάποτε ο Μωυσής: «Να έχεις την ευλογία του Κυρίου, γιατί άκουσες το λόγο του Κυρίου»(Εξ. 32, 29). Ώστε ο πρώτος από πολλή καλωσύνη σεβάστηκε τον Προφήτη και δεν υπάκουσε, όπως ο Πέτρος δεν άφηνε τον Κύριο να του νίψει τα πόδια(Ιω. 13, 8), ενώ ο άλλος χωρίς να εξετάσει έκανε υπακοή, όπως ο λαός του Μωυσή εκπλήρωσε την υπακοή με το να σφάξει ο ένας τον άλλο(Εξ. 32, 27-28). Και στα φανερά, εκείνος που ακούει το θείο θέλημα, κάνει καλύτερα, γιατί θεωρεί σοφότερη από τη φυσική γνώση την υπερφυσική διαταγή του Κυρίου της φύσεως· ενώ εκείνος που παρακούει, κάνει κάτι κατώτερο, γιατί θεωρεί τα φαινομενικά καλά δικαιότερα απ' όσα ζητεί ο Θεός. Βαθύτερα όμως δεν είναι έτσι, αλλά σημασία έχει ο σκοπός της υπακοής ή της παρακοής. Εκείνος δηλαδή που έχει σκοπό να αρέσει στο Θεό, αυτός είναι που κάνει το καλύτερο. Και στα φανερά, ο Θεός φαίνεται να οργίζεται εναντίον εκείνου που παράκουσε και να ευλογεί εκείνον που υπάκουσε· στο βάθος όμως δεν είναι έτσι, αλλά όπως είπαμε σύμφωνα με τη φυσική θεωρία, και οι δύο ήταν εξίσου αγαθοί, γιατί ο σκοπός και των δύο ήταν σύμφωνος με το θέλημα του Θεού. Και αυτά μεν έτσι είναι. Ο δε Προφήτης, αφού πήγε στον βασιλιά και στάθηκε εμπρός του, του είπε: «Βασιλιά, κάνε εκδίκηση, γιατί εκεί που ερχόμουν στο δρόμο, με συνάντησε κάποιος και με χτύπησε στο κεφάλι». Αυτός βλέποντας τα αίματα και την πληγή, θύμωσε κατά τη συνήθειά του, όχι όμως εναντίον του Προφήτη, αλλά νομίζοντας ότι έχει να κρίνει κάποιον άλλο και όχι τον εαυτό του, αποφάσισε βαριά ποινή εναντίον του δράστη. Και ο Προφήτης, αφού πέτυχε εκείνο που ήθελε, του λέει: «Καλά είπες, βασιλιά. Για τούτο, να τι λέει ο Κύριος: Θα συντρίψω τη βασιλεία σου και θα την αφαιρέσω από σένα και από τους απογόνους σου, επειδή εσύ είσαι εκείνος που έκανε αυτά.» Και έτσι ο Προφήτης ολοκλήρωσε την αποστολή του όπως ήθελε, και με τέχνη έκανε τον βασιλιά να προσέξει στα λεγόμενά του, και έφυγε δοξάζοντας το Θεό.

* Ευεργετινός, βιβλίο 3ο, υπόθεση 38, Α, 10-14.

Τέτοιες λοιπόν ήταν οι ψυχές των Προφητών. Αγαπούσαν το Θεό και ήταν πρόθυμες να υποφέρουν για την εκπλήρωση του θελήματός Του, γιατί είχαν γνώση Θεού. Και είναι εύλογο. Εκείνος που γνωρίζει ακριβώς μία οδό ή μιά τέχνη, την ακολουθεί με κάθε ευκολία και προθυμία και δείχνει και σε άλλους τη διαδρομή ή τα μυστικά και τους τρόπους της τέχνης, ακόμη και αν είναι νέος και απλοϊκός, ενώ οι άλλοι είναι γέροντες και σοφοί σε άλλα θέματα. Και οι Προφήτες, οι Απόστολοι και οι Μάρτυρες δεν έμαθαν τη θεογνωσία και τη σοφία εξ ακοής όπως εμείς, αλλά έδωσαν το αίμα τους και έλαβαν πνεύμα, όπως λένε οι Γέροντες: «Δώσε αίμα για να λάβεις πνεύμα». Γι' αυτό και οι Πατέρες αντί σωματικό μαρτύριο υπέστησαν το μαρτύριο της συνειδήσεως, έχοντας αντί σωματικό θάνατο το θάνατο της προαιρέσεως, για να νικήσει ο νους τα σαρκικά θελήματα και να γίνει βασιλιάς, με τη χάρη του Ιησού Χριστού, του Κυρίου μας. Σ' Αυτόν ανήκει η δόξα και η εξουσία, η τιμή και η προσκύνηση, και τώρα και πάντοτε και στους αιώνες. Αμήν.

Άγιος Μακάριος ο Αιγύπτιος

Σύντομη βιογραφία

Ο άγιος πατέρας μας Μακάριος ο Αιγύπτιος, που επονομάζεται Μέγας, έζησε την εποχή του βασιλιά Θεοδοσίου του Μεγάλου, κατά το έτος 370 μ.Χ. Αφού με τους υπερβολικούς κόπους της ασκήσεως έγινε τύπος και παράδειγμα του μοναχικού βίου, κι αφού μελέτησε στο μέγιστο βαθμό τις θείες Γραφές, συνέγραψε πολλών ειδών λόγους, γεμάτους ψυχική ωφέλεια και θεία σοφία του Πνεύματος· όλοι αυτοί είναι πενήντα.

Τους λόγους αυτούς, ο Συμεών ο Μεταφραστής, που ήκμασε στον καιρό του Βασιλείου του Μακεδόνος κατά το ετος 860, θαυμάζοντας την κοινωφελή διδασκαλία και την πνευματική σοφία που περιέχουν, τους μετέφρασε και τους χώρισε σε 150 κεφάλαια για να είναι πιο ευσύνοπτοι. Και αφού τους καταστόλισε με ωραία, θελκτική και πειστική γλώσσα, με ευφράδεια και αττική χάρη, τους έκανε γλυκύτερους από μέλι στις ακοές όσων τους ακούν. Και όπως με το ύψος των νοημάτων και με την ηθική διδασκαλία τους διαφέρουν από πολλούς άλλους, έτσι δεν υστερούν κι από κανέναν άλλο κατά τη φραστική ομορφιά και τα συχνά σχήματα. Γι' αυτό και καταγοητεύουν τις καρδιές των μελετητών με τη γλυκόηχη σύνθεσή τους και διαβάζονται με πολλή ευχαρίστηση.

Παράφραση των 50 λόγων του Αγίου Μακαρίου του Αιγυπτίου σε 150 κεφάλαια

α΄) Περί της πνευματικής τελειότητας

1. Με τη χάρη και τη θεία δωρεά του Πνεύματος ο καθένας από μας κερδίζει τη σωτηρία· με πίστη πάλι και αγάπη και με αγώνα της αυτεξούσιας προαιρέσεως μπορεί να φτάσει στο τέλειο μέτρο της αρετής. Και τούτο, για να κληρονομήσει την αιώνια ζωή όχι μόνο με τη χάρη, αλλά και με τη δικαιοσύνη. Και μήτε να αξιώνεται την τέλεια αρετή με μόνη τη θεία δύναμη και χάρη, χωρίς να συνεισφέρει και τους δικούς του κόπους, μήτε πάλι με μόνη τη δική του προθυμία και δύναμη να φτάνει το τέλειο μέτρο της ελευθερίας και της καθαρότητας χωρίς να βοηθήσει από ψηλά το χέρι του Θεού. Όπως λέει και ο Ψαλμωδός, αν ο Κύριος δεν οικοδομήσει το σπίτι, ή δε φυλάξει την πόλη, μάταια αγρυπνούν οι φύλακες και μάταια κοπιάζουν οι οικοδόμοι(Ψαλμ. 126, 1).

2. Ερώτηση: Ποιο είναι το θέλημα του Θεού, στο οποίο προτρέπει και καλεί ο Απόστολος(Ρωμ. 12,2) τον καθένα να φτάσει;

Απόκριση: Η τέλεια κάθαρση από την αμαρτία, η ελευθερία από τα πάθη της ατιμίας και η απόκτηση της κορυφαίας αρετής. Αυτό είναι ο καθαρισμός και αγιασμός της καρδιάς που γίνεται με τη μέθεξη του τέλειου και θεϊκού Πνεύματος, με εσωτερική αίσθηση. Γιατί λέει ο Κύριος: «Μακάριοι όσοι έχουν καθαρή καρδιά, γιατί αυτοί θα δούν το Θεό»(Ματθ. 5, 8), και: «Να γίνεστε και σεις τέλειοι, όπως είναι τέλειος και ο ουράνιος Πατέρας σας»(Ματθ. 5, 48). Και ο Δαβίδ λέει: «Είθε να γίνει η καρδιά μου άμεμπτη στην τήρηση των εντολών Σου, για να μην ντροπιασθώ»(Ψαλμ. 118, 80), και πάλι: «Τότε μόνο δεν θα ντροπιασθώ, όταν εκπληρώνω όλες τις εντολές Σου»(Ψαλμ. 118, 6). Επίσης σ' εκείνον που ερωτά: «Ποιος είναι άξιος να ανεβεί στο όρος του Κυρίου και να σταθεί στον άγιο τόπο Του;» αποκρίνεται: «Αυτός που έχει αθώα χέρια και καθαρή καρδιά»(Ψαλμ. 23, 3-4). με τα λόγια αυτά υποδηλώνει την τέλεια αναίρεση της αμαρτίας που επιτελείται με την πράξη και με τη διάνοια.

3. Το Άγιο Πνεύμα, γνωρίζοντας ότι τα αφανή και κρυφά πάθη δύσκολα φεύγουν και είναι σαν ριζωμένα βαθιά στην ψυχή, μας δείχνει μέσω του Δαβίδ, με τι τρόπο να επιχειρούμε την κάθαρσή τους. Λέει αυτός δηλαδή: «Καθάρισέ με από τα κρυμμένα πάθη μου»(Ψαλμ. 18, 3). Έτσι φανερώνει ότι θα το πετύχομε αυτό με πολλή δέηση και πίστη και με ολοκληρωτική στροφή προς το Θεό, μαζί με τη συνεργεία του Πνεύματος. Παράλληλα, με το να αντιστεκόμαστε και εμείς στα πάθη και να φυλάγομε με κάθε τρόπο την καρδιά μας(Παροιμ. 4, 23).

4. Και ο μακάριος Μωυσής, θέλοντας με παραδείγματα να δείξει ότι η ψυχή δεν πρέπει να

ακολουθεί δυο γνώμες, δηλαδή το καλό και το κακό, αλλά μόνο το καλό, ούτε να καλλιεργεί δύο είδη καρπών, δηλαδή ωφέλιμους και βλαβερούς, αλλά μόνο ωφέλιμους, λέει: «Στο αλώνι σου, δε θα ζέψεις μαζί ζώα διαφορετικού γένους, λ.χ. βόδι με γαϊδούρι, αλλά αφού ζέψεις ζώα του ίδιου γένους, να αλωνίσεις τα σπαρτά σου», —δηλαδή στο αλώνι της καρδιάς μας να μην αλωνίζουν μαζί αρετή και κακία, αλλά μόνον η αρετή. «Δεν θα υφάνεις λινό μαζί με μάλλινο ύφασμα, ούτε μαλλί με λινό. Δε θα καλλιεργήσεις στο χωράφι σου δύο είδη καρπών μαζί. Δε θα διασταυρώσεις ζώα διαφορετικού γένους, αλλά θα ενώσεις ζώα ίδιου γένους(Δευτ. 22, 9-11)». Με όλα αυτά υπαινίσσεται με μυστικό τρόπο ότι δεν πρέπει να καλλιεργούνται μέσα μας, όπως είπαμε, κακία και αρετή, αλλά να γεννιούνται αποκλειστικά οι γόνοι της αρετής· ούτε να μετέχει η ψυχή σε δύο πνεύματα, στο πνεύμα του Θεού και στο πνεύμα του κόσμου, αλλά μόνο στο πνεύμα του Θεού, και να καρποφορεί μόνο τους καρπούς του Πνεύματος(Γαλ. 5, 22). Γι’ αυτό λέει ο Ψαλμωδός: «Συμμορφωνόμουν σ’ όλες τις εντολές Σου και μίσησα κάθε τι που οδηγεί στην αδικία»(Ψαλμ. 118, 128).

5. Η ψυχή που επιθυμεί να διατηρήσει την παρθενικότητά της και να ενωθεί με το Θεό, δεν πρέπει να μένει αγνή μόνο από τα φανερά αμαρτήματα, όπως είναι η πορνεία, ο φόνος, η κλοπή, η γαστριμαργία, η κατάκριση, το ψεύδος, η φιλαργυρία, η πλεονεξία και τα όμοια, αλλά πολύ περισσότερο από τα αφανή, όπως προείπαμε. Δηλαδή από επιθυμία, κενοδοξία, ανθρωπαρέσκεια, υποκρισία, φιλαρχία, δολιότητα, κακοήθεια, μίσος, απιστία, φθόνο, φιλαυτία, υπερηφάνεια και τα όμοια. Κατά την Γραφή, τα εσωτερικά αυτά αμαρτήματα είναι ίσα με τα εξωτερικά. Γιατί λέει: «Ο Κύριος διασκόρπισε τα κόκκαλα των ανθρωπαρέσκων»(Ψαλμ. 52, 6), και: «Ο Κύριος αποστρέφεται τον αιμοχαρή και δόλιο άνθρωπο»(Ψαλμ. 5, 7), δείχνοντας με αυτό ότι την δολιότητα ο Κύριος την αποστρέφεται ίσα με τον φόνο. Επίσης λέει για «ανθρώπους που μιλούν ειρηνικά στους άλλους, μέσα τους όμως σχεδιάζουν κακά»(Ψαλμ. 27, 3), και πάλι: «Μέσα στην καρδιά σας συλλογίζεστε πώς να διαπράξετε ανομίες στη ζωή»(Ψαλμ. 57, 3), και: «Αλοίμονό σας, όταν όλοι οι άνθρωποι σάς επαινούν»(Λουκ. 6, 26), όταν δηλαδή επιδιώκετε να ακούτε καλά για τον εαυτό σας από τους ανθρώπους και κρέμεστε από τη γνώμη και τους επαίνους τους· επειδή, πώς είναι δυνατό να διαφύγετε την προσοχή των ανθρώπων για πάντα όταν κάνετε το καλό; Άλλωστε και ο ίδιος ο Κύριος λέει: «Να λάμψει το φως σας μπροστά στους ανθρώπους»(Ματθ. 5, 16), αλλά προσθέτει: «Να επιδιώκετε να πράττετε το αγαθό για τη δόξα του Θεού και όχι για δική σας δόξα, ούτε να σας κινεί έρωτας για ανθρώπινους επαίνους». Γιατί ο Κύριος φανέρωσε ότι οι τέτοιοι άνθρωποι είναι άπιστοι, λέγοντας: «Πώς μπορείτε να έχετε πίστη, αφού αποζητάτε τον έπαινο ο ένας του άλλου και δε ζητάτε τη δόξα από τον μόνο Θεό;»(Ιω. 5, 44). Πρόσεξε και τον Απόστολο, πώς απαιτεί ακρίβεια ακόμη και μέχρι το φαγητό και το ποτό. Δίνει εντολή, όλες οι πράξεις μας να αποβλέπουν στη δόξα του Θεού, λέγοντας: «Είτε τρώτε, είτε πίνετε, είτε κάνετε ο,τιδήποτε, όλα να τα κάνετε για τη δόξα του Θεού»(Α΄ Κορ. 10, 31). Και ο Θεολόγος Ιωάννης κατατάσσει το μίσος μαζί με το φόνο, λέγοντας: «Αυτός που μισεί τον αδελφό του είναι ανθρωποκτόνος»(Α΄ Ιω. 3, 15).

6. «Η αγάπη όλα τα δέχεται, όλα τα υπομένει· η αγάπη ουδέποτε εκπίπτει»(Α΄ Κορ. 13, 7-8), λέει ο Απόστολος. Με το “ουδέποτε εκπίπτει” εννοεί το εξής: Εκείνοι που έλαβαν τα χαρίσματα του Πνεύματος που ανέφερε(Α΄ Κορ. 12, 28), αλλά δεν αξιώθηκαν ακόμη την τέλεια ελευθερία από τα πάθη μέσω της πλήρους και ενεργούς αγάπης, δεν έφτασαν ακόμη στην ασφάλεια, αλλά η αρετή τους βρίσκεται ακόμη σε κίνδυνο και αγώνα και φόβο λόγω της επιβουλής των πονηρών πνευμάτων(Εφ. 6, 12). Η τέλεια αγάπη όμως δεν υπόκειται ούτε σε πτώση, ούτε σε πάθος, αλλά, όπως υπέδειξε ο Απόστολος, είναι τέτοια ώστε οι γλώσσες των Αγγέλων, η προφητεία, όλη η γνώση και τα χαρίσματα των ιαμάτων είναι μηδέν όταν παραβληθούν με εκείνη(Α΄ Κορ. 12, 28· 13, 1-2).

7. Ο λόγος που ο Κύριος παρουσίασε την τελειότητα ως σκοπό(Ματθ. 5, 48), είναι για να βλέπει ο καθένας πόσο φτωχός είναι από ένα τόσο μεγάλο πλούτο και να τρέχει με ζέση και ορμή προς αυτό το τέρμα και να διανύει έτσι τον πνευματικό δρόμο μέχρις ότου το φτάσει, όπως λέει ο Απόστολος: «Έτσι να τρέχετε, για να κερδίσετε το βραβείο»(Α΄ Κορ. 9, 24).

8. Το να απαρνηθεί κανείς τον εαυτό του(Ματθ. 16, 24) σημαίνει το εξής: Να είναι κανείς παραδομένος τελείως στην αδελφότητα και να μην ακολουθεί διόλου δικό του θέλημα, μήτε να έχει τίποτε δικό του, παρά μόνο το ένδυμα, για να είναι από όλα ελεύθερος και να εκτελεί με χαρά ό,τι

τον διατάζουν. Τους αδελφούς όλους και μάλιστα τους ανωτέρους και εκείνους που έχουν αναλάβει τα βάρη της μονής, να τους θεωρεί κυρίους και δεσπότες του για το Χριστό, υπακούοντας σ' Αυτόν που είπε: «Όποιος από σας θέλει να είναι Πρώτος και μέγας, ας είναι τελευταίος απ' όλους και υπηρέτης σε όλους και δούλος όλων»(Μαρκ. 9, 35). Να μην επιδιώκει από τους αδελφούς ούτε δόξα, ούτε τιμή, ούτε έπαινο, ακόμη κι εκείνον τον έπαινο που συνοδεύει την καλή διακονία και διαγωγή. Γιατί λέει ο Απόστολος: «Να διακονείτε με κάθε καλή διάθεση, όχι για τα μάτια και για να είστε αρεστοί στους ανθρώπους»(Εφ. 6, 6-7). Και να θεωρεί πάντοτε τον εαυτό του χρεώστη της διακονίας προς τους αδελφούς με αγάπη και απλότητα.

9. Οι προϊστάμενοι της αδελφότητας, επειδή έχουν αναλάβει μεγάλο έργο, πρέπει να αγωνίζονται προς τις αντίθετες πανουργίες της κακίας με την ταπεινοφροσύνη, για να μην πέσουν στο πάθος της υπερηφάνειας και, ασκώντας δυναστική εξουσία στους υποταγμένους αδελφούς, προξενήσουν στον εαυτό τους ζημία αντί μέγιστο κέρδος. Αλλά σαν εύσπλαχνοι πατέρες και σαν να έχουν παραδώσει για το Θεό τους εαυτούς των στην αδελφότητα σωματικά και πνευματικά, να φροντίζουν γι' αυτούς και να τους επιμελούνται σαν παιδιά του Θεού. Στα φανερά βέβαια δεν πρέπει να αμελούν τα καθήκοντα του προϊσταμένου, δηλαδή να διατάζουν, ή να συμβουλέψουν τους πιο ώριμους, ή να επιπλήξουν, ή να ελέγξουν όπου χρειάζεται, ή να παρηγορήσουν όπου πρέπει, για να μην επέλθει σύγχυση στα μοναστήρια με την πρόφαση της ταπεινώσεως ή της πραότητας, καθώς θα καταργείται η πρέπουσα διάκριση σε προϊσταμένους και σε υποτακτικούς. Βαθιά όμως στην καρδιά τους να πιστεύουν ότι είναι ανάξιοι δούλοι όλων των αδελφών και, σαν καλοί παιδαγωγοί που τους έχουν εμπιστευθεί τα παιδιά του κυρίου τους, να φροντίζουν με κάθε καλή διάθεση και φόβο Θεού να καταρτίζουν καθένα αδελφό σε κάθε καλό έργο, γνωρίζοντας ότι γι' αυτόν τον κόπο τους ο Θεός τους έχει ετοιμάσει μεγάλο και αναφαίρετο μισθό.

10. Αυτοί που έχουν αναλάβει την παιδαγωγία παιδιών που τυχαίνει να είναι κάποτε και δικοί τους κύριοι, για χάρη της αγωγής και της ευταξίας δεν παραμελούν και να τα χτυπούν, αλλά με αγάπη. Έτσι πρέπει και οι προεστώτες όχι από θυμό και υψηλοφροσύνη, ούτε για εκδίκηση, να τιμωρούν τους αδελφούς εκείνους που έχουν ανάγκη παιδεύσεως, αλλά με σπλάχνα οικτιρμών, και με σκοπό πνευματικής ωφέλειας να προξενούν τη διόρθωσή τους.

11. Ο καθένας που θέλει να χαραχθούν επάνω του αυτά τα καλά ήθη, πρέπει πριν από κάθε άλλο και παντού να επιδιώκει το φόβο του Θεού και την ιερή αγάπη, η οποία είναι η πρώτη και μεγαλύτερη εντολή(Ματθ. 22, 37-38). Και να την ζητεί από τον Κύριο ακατάπαυστα να την κάνει περιεχόμενο της καρδιάς του, και έτσι με τη συνεχή και αδιάκοπη μνήμη του Θεού, προκόβοντας μέρα τη μέρα με τη χάρη, να προσθέτει σ' αυτήν και να την αυξάνει. Γιατί με το ζήλο και το σθένος, την φροντίδα και τον αγώνα, γινόμαστε ικανοί να αποκτήσομε την αγάπη του Θεού, η οποία διαμορφώνεται μέσα μας με τη χάρη και τη δωρεά του Χριστού. Από αυτήν κατορθώνομε εύκολα και τη δεύτερη εντολή, δηλαδή την αγάπη προς τον πλησίον(Ματθ. 22-39). Γιατί τα πρώτα πρέπει να μπαίνουν μπροστά και να τα φροντίζομε περισσότερο από τα άλλα, και κατόπιν τα δεύτερα ακολουθούν τα πρώτα. Αν τώρα κανείς παραμελήσει την πρώτη και μεγάλη εντολή, δηλαδή την αγάπη προς το Θεό, —η οποία συγκροτείται από την εσωτερική μας διάθεση, την αγαθή συνείδηση και τα ορθά περί Θεού φρονήματα, συνάμα δε και από τη θεία βοήθεια—, και από τη δεύτερη θέλει μόνο στην εξωτερική επιμέλεια της διακονίας να αφοσιωθεί, είναι αδύνατο να την ασκήσει σωστά και καθαρά. Γιατί όταν η κακία βρει το νου έρημο από τη μνήμη και την αγάπη και την αναζήτηση του Θεού, ή κάνει να φαίνονται δύσκολα και κοπιαστικά τα θεία προστάγματα, συδαυλίζοντας στην ψυχή γογγυσμούς και λύπες και κατηγορίες εναντίον της διακονίας των αδελφών, ή τον εξαπατά με την ιδέα ότι είναι τάχα ενάρετος και τον φουσκώνει και τον παραπείθει να θεωρεί τον εαυτό του άξιο τιμής και σπουδαίο και τέλειο τηρητή των εντολών.

12. Όταν ο άνθρωπος νομίσει ότι επιμελείται άριστα τις εντολές, τότε είναι φανερό ότι αμαρτάνει και παραβαίνει την εντολή, γιατί έκρινε ο ίδιος τον εαυτό του και δεν περίμενε Εκείνον που κρίνει αληθινά. Όταν το Πνεύμα του Θεού δίνει κοινή μαρτυρία με το δικό μας πνεύμα, σύμφωνα με το ρητό του Παύλου(Ρωμ. 8, 16), τότε είμαστε αληθινά άξιοι του Χριστού και τέκνα Θεού· όχι όμως όταν από τη δική μας ιδέα δικαιώσομε τον εαυτό μας. Γιατί, όπως λέει ο Απόστολος, δεν είναι δόκιμος εκείνος που αυτοσυσταίνεται, αλλά εκείνος που τον συσταίνει ο Κύριος(Β΄ Κορ. 10, 18).

Όταν ο άνθρωπος είναι γυμνός από τη μνήμη και το φόβο του Θεού, τότε είναι αναπόφευκτο να έχει έρωτα για τη δόξα και να κυνηγά τον έπαινο εκείνων τους οποίους υπηρετεί. Αυτός όμως ελέγχεται ως άπιστος από τον Κύριο, όπως προείπαμε. «Πώς μπορείτε, λέει, να πιστεύετε σεις που δέχεστε δόξα ο ένας από τον άλλον και δε ζητάτε τη δόξα από τον μόνο Θεό;»(Ιω. 5, 44).

13. Με μεγάλο αγώνα και κόπο του νου, με σεμνές έννοιες και με συνεχή φροντίδα όλων των καλών κατορθώνεται η αγάπη προς το Θεό, όπως προείπαμε. Και αυτό γιατί ο εχθρός εμποδίζει το νου και δεν τον αφήνει να προσηλώνεται στον θείο έρωτα με τη μνήμη των καλών, αλλά του ερεθίζει την αίσθηση προς τις γήινες επιθυμίες. Γιατί ο θάνατος του εχθρού και η αγχόνη του, μπορούμε να πούμε, είναι όταν ο νους χωρίς περισπασμό ενδιατρίβει στην αγάπη και στη μνήμη του Θεού. Από αυτό μπορεί να γεννηθεί και η ειλικρινής αγάπη του πλησίον· επίσης και η αληθινή απλότητα, η πραότητα, η ταπείνωση, η ακεραιότητα, η αγαθότητα και η προσευχή, και γενικά όλο το πανέμορφο στεφάνι των αρετών, από τη μία και μόνη και πρώτη εντολή, την αγάπη προς το Θεό(Ματθ. 22, 38), αντλεί την τελειότητα. Έχομε λοιπόν ανάγκη από μεγάλο αγώνα και πόνο κρυφό και εσωτερικό, από έρευνα των λογισμών και γύμναση των εξασθενημένων αισθητηρίων της ψυχής για να διακρίνουν το καλό και το κακό(Εβρ. 5, 14), και από ενδυνάμωση και αναζωπύρωση των καταπονημένων μελών της ψυχής με την επιμελή ύψωση του νου προς το Θεό. Γιατί όταν ο νους μας συνεχώς προσκολλάται με τέτοιο τρόπο στο Θεό, θα γίνει ένα πνεύμα με τον Κύριο, σύμφωνα με το ρητό του Παύλου(Α΄ Κορ. 6, 17).

14. Εκείνοι που αγαπούν την αρετή πρέπει νύχτα και μέρα να έχουν ακατάπαυστα αυτόν τον κρυφό αγώνα και τον πόνο και τη μελέτη κατά την εργασία οποιασδήποτε εντολής, δηλαδή όταν προσεύχονται, όταν διακονούν, όταν τρώνε, όταν πίνουν, ή όταν κάνουν ο,τιδήποτε, ώστε όποιο αγαθό πραγματοποιηθεί, να γίνει για τη δόξα του Θεού(Α΄ Κορ. 10, 31) και όχι για δική μας δόξα. Έτσι θα είναι ευχερής και εύκολη για μας όλη η επιμέλεια των εντολών, καθώς θα την ευκολύνει και θα ελαφρύνει τον κόπο της η αγάπη του Θεού. Γιατί όλος ο αγώνας και η φροντίδα του εχθρού συγκεντρώνεται, όπως προείπαμε, στο να αποτραβήξει το νου από τη μνήμη του Θεού και το φόβο και την αγάπη Του, και εξαπατώντας τον με γήινα δολώματα να τον στρέψει από το όντως αγαθό στα νομιζόμενα αγαθά.

15. Ο πατριάρχης Αβραάμ, όταν συνάντησε τον ιερέα του Θεού Μελχισεδέκ, του έδωσε δώρο από τα καλύτερα των υπαρχόντων του και έτσι δέχθηκε την ευλογία του(Γεν. 14, 19). Με αυτό, το πνεύμα μας ανυψώνει σε υψηλότερη θεωρία. Πρέπει δηλαδή τα άκρα και τα καλύτερα λιπαρά μέρη του όλου ψυχοσωματικού μας συνθέματος, τα οποία είναι ο νους, η συνείδηση, η αγαπητική δύναμη της ψυχής, να τα προσφέρομε πρώτα απ' όλα σαν ιερό ολοκαύτωμα. Έπειτα, τους πρώτους και καλύτερους από τους ορθούς λογισμούς μας να τους αφιερώνομε στη μνήμη του Θεού και να τους απασχολούμε αδιάκοπα στην αγάπη Του και στον μυστικό και υπέρλογο έρωτά Του. Και έτσι μπορούμε να προκόβομε μέρα τη μέρα και να προοδεύομε στην αρετή, με τη βοήθεια της θείας χάρης, οπότε και το φορτίο της δικαιοσύνης των εντολών θα μας φανεί ελαφρό(Ματθ. 11, 30) και θα τις εκτελούμε καθαρά και άμεμπτα, βοηθούμενοι από τον ίδιο τον Κύριο με την πίστη μας προς Αυτόν.

16. Σχετικά με την εξωτερική άσκηση και ποιά αγαθή εργασία είναι μεγαλύτερη και πρώτη, πρέπει να γνωρίζετε τούτο, αγαπητοί· ότι οι αρετές είναι δεμένες μεταξύ τους και ακολουθούν η μία την άλλη, σαν κάποια ιερή αλυσίδα, πιασμένες η μία από την άλλη. Η προσευχή, για παράδειγμα, από την αγάπη, η αγάπη από τη χαρά, η χαρά από την πραότητα, η πραότητα από την ταπεινοφροσύνη, η ταπεινοφροσύνη από την διακονία, η διακονία από την ελπίδα, η ελπίδα από την πίστη, η πίστη από την υπακοή, η υπακοή από την απλότητα. Επίσης και τα αντίθετα είναι δεμένα το ένα με το άλλο. Το μίσος με το θυμό, ο θυμός με την υπερηφάνεια, αυτή με την κενοδοξία· τούτη με την απιστία, η απιστία με τη σκληροκαρδία, αυτή με την αμέλεια, η αμέλεια με την χαύνωση, με την ολιγωρία τούτη, αυτή πάλι με την ακηδία, όπως επίσης κι αυτή με την ανυπομονησία, ενώ τούτη με τη φιληδονία. Έτσι και οι υπόλοιπες κακίες, η μία ακολουθεί την άλλη.

17. Ό,τι καλό κάνει ο άνθρωπος, ο πονηρός θέλει να το σπιλώνει και να το καταμολύνει με την επιμιξία των δικών του σπερμάτων, δηλαδή της κενοδοξίας ή της οιήσεως ή του γογγυσμού ή

κάποιου άλλου παρομοίου, ώστε να μη γίνεται το καλό για το Θεό μονάχα ή με προθυμία. Αναφέρεται στη Γραφή ότι ο Άβελ πρόσφερε στο Θεό θυσία από τα λιπαρά μέρη και από τα πρωτότοκα πρόβατα. Επίσης κι ο Κάιν πρόσφερε δώρα από τους καρπούς της γης, αλλ' όχι από τα πρώτα. Γι' αυτό ο Θεός δέχτηκε τις θυσίες του Άβελ, αλλά τα δώρα του Κάιν δεν τα δέχτηκε(Γέν. 4, 3-5). Απ' αυτό μαθαίνομε ότι ένα καλό, μπορεί να μην το κάνομε καλά· να το κάνομε δηλαδή ή με αμέλεια, ή καταφρονητικά, ή για κάτι άλλο και όχι για το Θεό. Και γι' αυτό συμβαίνει να μη γίνεται ευπρόσδεκτο από το Θεό.

β΄) Περί προσευχής

18. Η συγκεφαλαίωση κάθε αγαθής επιμέλειας και η κορυφή των κατορθωμάτων είναι η επιμονή στην προσευχή, με την οποία αποκτούμε και τις άλλες αρετές, καθώς ο Θεός που τον επικαλούμαστε, μας απλώνει το χέρι Του σε βοήθεια. Κατά την προσευχή γίνεται στους άξιους κοινωνία της μυστικής ενέργειας του Θεού και συνάφεια της διαθέσεώς τους προς την αγιότητά Του, όπως και του νου προς τον Κύριο με άρρητη αγάπη. «Έδωσες, λέει ο Ψαλμωδός, ευφροσύνη στην καρδιά μου»(Ψαλμ. 4, 8). Και ο ίδιος ο Κύριος λέει: «Η βασιλεία των ουρανών βρίσκεται μέσα σας»(Λουκ. 17, 21). Το να βρίσκεται εσωτερικά η βασιλεία τι άλλο σημαίνει, παρά ότι η ουράνια ευφροσύνη του Πνεύματος φανερώνεται με ενάργεια στις άξιες ψυχές; Γιατί οι άξιες ψυχές, με την ενεργό κοινωνία του Πνεύματος, από εδώ ήδη δέχονται τον αρραβώνα και τα προοίμια της απολαύσεως και της χαράς και της πνευματικής ευφροσύνης, στην οποία θα μετάσχουν μέσα σε αιώνιο φως οι Άγιοι στη βασιλεία του Χριστού. Κάτι αντίστοιχο εννοεί και ο θείος Απόστολος που λέει: «Ο Θεός μας παρηγορεί στη θλίψη μας, για να μπορούμε κι εμείς να παρηγορούμε όσους περνούν κάθε είδους θλίψη, με την παρηγοριά που παίρνομε οι ίδιοι από το Θεό»(Β΄ Κορ. 1, 4). Αλλά και το ρητό: «Η καρδιά μου και η σάρκα μου αναγάλλιασαν στην παρουσία του ζώντος Θεού»(Ψαλμ. 83, 3), όπως και το: «Η ψυχή μου θα χορτάσει, σαν από λιπαρό και θρεπτικό φαγητό»(Ψαλμ. 62, 6) και τα όμοια, έχουν το ίδιο νόημα και υπαινίσσονται την ενεργό ευφροσύνη και παρηγοριά του Πνεύματος.

19. Όπως μεγαλύτερο από τα αλλά είναι το έργο της προσευχής, έτσι χρειάζεται και περισσότερο κόπο και φροντίδα εκείνος που έχει έρωτα γι' αυτήν, μην τυχόν τον εξαπατήσει η κακία χωρίς να το καταλάβει. Γιατί εκείνους που φροντίζουν για μεγαλύτερο αγαθό, τους προσβάλλει και ο πονηρός περισσότερο. Γι' αυτό ο προσευχόμενος χρειάζεται πολλή νήψη, για να παρουσιάζει κάθε μέρα περισσότερους καρπούς αγάπης και ταπεινοφροσύνης, απλότητας και αγαθότητας, όπως επίσης και διακρίσεως, καθώς θα παραμένει καρτερικά στην προσευχή. Οι καρποί αυτοί θα κάνουν φανερή την προκοπή και την επίδοσή του στα θεία, ενώ θα παρακινούν και τους άλλους στον ίδιο ζήλο.

20. Ο θείος Απόστολος διδάσκει να προσευχόμαστε αδιαλείπτως(Α΄ Θεσ. 5, 17) και να επιμένομε στην προσευχή, όπως επίσης και ο Κύριος μ' εκείνο που είπε: «Πόσο περισσότερο ο Θεός θα αποδώσει το δίκαιο σ' εκείνους που τον παρακαλούν νύχτα – μέρα»(Λουκ. 18, 7), και με το: «Αγρυπνείτε και προσεύχεστε»(Ματθ. 26, 41). Πρέπει λοιπόν πάντοτε να προσευχόμαστε και να μην ραθυμούμε(Λουκ. 18, 1). Όπως λοιπόν εκείνος που επιμένει καρτερικά στην προσευχή διάλεξε το σπουδαιότερο έργο, έτσι πρέπει να αναλάβει μεγάλον αγώνα και ανένδοτη ευψυχία, για το λόγο ότι η κακία φέρνει πολλά εμπόδια στην επίμονη προσευχή, δηλαδή ύπνο, ακηδία, βάρος του σώματος, εκτροπή των λογισμών, ακαταστασία του νου, ατονία και τα λοιπά τεχνάσματα της κακίας. Έπειτα θλίψεις και εξεγέρσεις των πονηρών πνευμάτων που πολεμούν σφοδρά εναντίον μας και αντιστέκονται, και εμποδίζουν να πλησιάζει το Θεό η ψυχή εκείνη που αληθινά ζητεί το Θεό ακατάπαυστα.

21. Εκείνος που επιμελείται την προσευχή, πρέπει να δείχνει ανδρεία με κάθε προθυμία και νήψη, με υπομονή και αγώνα ψυχής και κόπο του σώματος, χωρίς να χαλαρώνει και να αφήνεται στις εκτροπές των λογισμών, ή στον πολύν ύπνο, ή στην ακηδία, στην ατονία και στη σύγχυση, ή να μεταχειρίζεται θορυβώδεις και απρεπείς φωνές, ή να παραδίνει σε κάτι τέτοια τη διάνοιά του, μένοντας ικανοποιημένος μόνο με την παρατεταμένη ορθοστασία στην προσευχή και τη γονυκλισία, ενώ έχει το νου του να περιπλανιέται μακριά απ' όσα γίνονται. Γιατί αν δεν αγωνίζεται

να έχει καθαρή νήψη, ώστε από τη μία να εναντιώνεται στους περιττούς λογισμούς, και από την άλλη να τους εξετάζει σχολαστικά και να τους ανακρίνει με μεγάλη ακρίβεια, και αν δεν ποθεί θερμά πάντοτε τον Κύριο, τίποτε δεν τον εμποδίζει να δελεάζεται κρυφά με ποικίλους τρόπους από τον πονηρό. Ή ακόμη και να υπερηφανεύεται εις βάρος εκείνων που δεν μπορούν να επιμένουν άλλο στην προσευχή, και με τα τεχνάσματα αυτά του πονηρού να διαφθείρει την καλή εργασία της προσευχής και να τη θυσιάζει στον πονηρό δαίμονα.

22. Αν την προσευχή μας δεν την καταστολίζουν η ταπεινοφροσύνη, η αγάπη, η απλότητα και η αγαθότητα, τότε η προσευχή μας αυτή, μάλλον το πρόσχημα αυτό της προσευχής, πολύ λίγο μπορεί να μας ωφελήσει. Και δεν το λέμε αυτό μόνο για την προσευχή, αλλά και για κάθε κόπο και μόχθο, παρθενία ή νηστεία ή αγρυπνία ή ψαλμωδία ή διακονία, ή οποιαδήποτε εργασία που κάνομε για χάρη της αρετής. Αν δεν δούμε ότι έχομε μέσα μας τους καρπούς της αγάπης, της ειρήνης, της χαράς, της απλότητας, της ταπεινοφροσύνης, της πραότητας, της απουσίας προσποιήσεως, της ορθής πίστεως, της μακροθυμίας, της ευπροσηγορίας, δεν ωφεληθήκαμε διόλου από τους κόπους. Γιατί τους κόπους τους υπομένομε για την ωφέλεια των καρπών. Αν δεν βρίσκονται μέσα μας οι καρποί της αγάπης, είναι περιττή κάθε εργασία. Ώστε αυτοί που δεν έχουν μέσα τους αυτούς τους καρπούς, δεν διαφέρουν διόλου από τις πέντε μωρές παρθένες, οι οποίες, επειδή δεν είχαν από αυτόν τον κόσμο μέσα στις καρδιές τους το πνευματικό λάδι, δηλαδή την ενέργεια των παραπάνω αρετών με τη δύναμη του Πνεύματος, ονομάστηκαν μωρές και αποκλείσθηκαν με αξιοθρήνητο τρόπο από τον βασιλικό νυμφώνα(Ματθ. 25, 2 και 12), χωρίς να ωφεληθούν διόλου από τον κόπο της παρθενίας. Όπως όταν καλλιεργείται το αμπέλι, όλη η επιμέλεια και ο κόπος γίνονται με την ελπίδα των καρπών, και αν δεν παραχθούν καρποί, αποδεικνύεται μάταιη όλη η εργασία, έτσι αν με την ενέργεια του Πνεύματος δε δούμε μέσα μας καρπούς αγάπης, ειρήνης, χαράς και των λοιπών που απαριθμεί ο Απόστολος(Γαλ. 5, 22), και αν αυτό δεν το ομολογούμε με κάθε εσωτερική βεβαιότητα και πνευματική αίσθηση, τότε αποδεικνύεται περιττός ο κόπος της παρθενίας, της προσευχής, της ψαλμωδίας, της νηστείας και της αγρυπνίας. Γιατί όπως είπαμε, οι κόποι αυτοί και οι προσπάθειες της ψυχής και του σώματος πρέπει να γίνονται με την ελπίδα πνευματικών καρπών, ενώ η καρποφορία των αρετών είναι απόλαυση πνευματική με άφθαρτη ηδονή, που ενεργείται από το πνεύμα με τρόπο ανέκφραστο μέσα σε πιστές και ταπεινές καρδιές. Ώστε οι κόποι και οι προσπάθειες ας θεωρούνται αυτό που είναι, δηλαδή κόποι και προσπάθειες, ενώ οι καρποί, καρποί. Αν τώρα κανείς από έλλειψη γνώσεως, την εργασία και τον κόπο του, τα νομίζει καρπούς του Πνεύματος, ας μην αγνοεί ότι εξαπατά και παραπλανά τον εαυτό του, και έτσι τον στερεί από τους μεγάλους πράγματι καρπούς του Πνεύματος.

23. Όπως εκείνος που είναι όλος παραδομένος στην αμαρτία, πράττει σαν φυσικά τα παρά φύση πάθη της ατιμίας, δηλαδή την ασέλγεια, την πορνεία, την πλεονεξία, το μίσος, τη δολιότητα και τις λοιπές εκδηλώσεις της κακίας, με απόλαυση και ηδονή, έτσι και ο αληθινός και τέλειος Χριστιανός, όλες τις αρετές και όλους τους υπερφυσικούς καρπούς του Πνεύματος, δηλαδή την αγάπη, την ειρήνη, την υπομονή, την πίστη, την ταπείνωση και όλο το χρυσό πράγματι γένος των αρετών, τα πραγματοποιεί σαν φυσικά με μεγάλη απόλαυση και πνευματική ηδονή, άκοπα και εύκολα. Και δε μάχεται πλέον εναντίον των παθών της κακίας, γιατί λυτρώθηκε τελείως από τον Κύριο και δέχθηκε από το αγαθό πνεύμα στην καρδιά του την τέλεια ειρήνη και αγαλλίαση του Χριστού. Αυτός είναι εκείνος που προσκολλήθηκε στον Κύριο και έγινε ένα πνεύμα με Αυτόν(Α΄ Κορ. 6, 17).

24. Εκείνοι που από ανωριμότητα δεν μπορούν ακόμη να επιδοθούν τελείως στο έργο της προσευχής, αυτοί πρέπει να αναλάβουν την υπηρεσία των αδελφών με ευλάβεια και πίστη και φόβο Θεού, σαν να υπηρετούν εντολή του Θεού και πνευματική υπόθεση, και όχι σαν να περιμένουν μισθό και δόξα ή ευχαριστία από ανθρώπους. Επίσης να μη γογγύζουν διόλου, ούτε να υψηλοφρονούν ή να αμελούν και να χαλαρώνουν. Έτσι δε θα σπιλώνεται και δε θα διαφθείρεται το αγαθό αυτό έργο, αλλά μάλλον με την ευλάβεια, το φόβο και τη χαρά, θα γίνεται ευπρόσδεκτο από το Θεό.

25. Πόση είναι η θεϊκή ευσπλαχνία απέναντί μας! Με τόσο μεγάλη φιλανθρωπία και αγαθότητα έκανε συγκατάβαση στους ανθρώπους ο Κύριος, ώστε υποσχέθηκε να μην παραβλέψει κανενός

αγαθού έργου το μισθό, αλλά να μας ανυψώσει από τις μικρές στις μεγάλες αρετές, έτσι που και ένα ποτήρι κρύο νερό αν δώσει κανείς, να μην του στερήσει την ανταπόδοση. Γιατί είπε: «Όποιος δώσει σε κάποιον ένα ποτήρι κρύο νερό, μόνο επειδή είναι μαθητής μου, σάς βεβαιώνω ότι δε θα χάσει το μισθό του»(Ματθ. 10, 42), και πάλι: «Εφόσον το κάνατε σ’ έναν από αυτούς, σ’ εμένα το κάνατε»(Ματθ. 25, 40). Μόνον ό,τι γίνεται, να γίνεται γιατί το θέλει ο Θεός και όχι για δόξα ανθρώπινη. Γιατί ο Κύριος πρόσθεσε, “μόνο επειδή είναι μαθητής μου”, δηλαδή από φόβο και αγάπη Χριστού. Και, κατηγορώντας εκείνους που κάνουν το καλό επιδεικτικά, κατέληξε: «Σας βεβαιώνω ότι δεν θα πάρουν άλλη ανταμοιβή»(Ματθ. 6, 2), βεβαιώνοντας έτσι το λόγο Του με αμετάκλητη απόφαση.

26. Η απλότητα πριν από όλα και η αφέλεια, η αγάπη του ενός προς τον άλλο, η χαρά και η ταπείνωση, ας τεθούν με κάθε τρόπο σαν θεμέλιο στην αδελφότητα, για να μην υπερηφανευόμαστε και γογγύζομε ο ένας κατά του άλλου και έτσι κάνομε ανώφελο τον κόπο μας. Εκείνος που αδιάλειπτα επιμένει με καρτερία στις προσευχές να μην υπερηφανεύεται εις βάρος εκείνου που δεν μπορεί να κάνει το ίδιο, και εκείνος που είναι δοσμένος στη διακονία να μη γογγύζει εναντίον εκείνου που σχολάζει στην προσευχή. Αν συμπεριφέρονται οι αδελφοί μεταξύ τους με τέτοια απλότητα και καλή διάθεση, θα πηγαίνει το περίσσευμα όσων προσεύχονται στο υστέρημα όσων διακονούν, και το περίσσευμα όσων διακονούν στο υστέρημα όσων προσεύχονται, ώστε να επέρχεται ισότητα, σύμφωνα με το ρητό: «Όποιος μάζεψε πολύ, δεν του περίσσεψε, κι όποιος μάζεψε λίγο, δεν του έλειψε»(Β΄ Κορ. 8, 14-15).

27. Τότε γίνεται το θέλημα του Θεού πάνω στη γη όπως στον ουρανό , όταν, όπως είπαμε, δεν υπερηφανευόμαστε ο ένας κατά του άλλου, και όταν όχι μόνο χωρίς ζηλοτυπία, αλλά και με απλότητα είμαστε ενωμένοι με αγάπη, ειρήνη και χαρά μεταξύ μας και θεωρούμε την προκοπή του πλησίον σαν δική μας, και την έλλειψή του σαν δική μας ζημία.

28. Εκείνος που και στην προσευχή είναι οκνηρός, και στην υπηρεσία των αδελφών νωθρός και αμελής, αυτός ονομάζεται καθαρά από τον Απόστολο αργός και κρίνεται ανάξιος και γι’ αυτό το ψωμί του. «Ο αργός, είπε, ούτε να τρώει»(Β΄ Θεσ. 3, 10). Και αλλού: «Τους αργούς τούς μισεί και ο Θεός», και: «Ο αργός, ούτε πιστός μπορεί να είναι». Επίσης στη Σοφία λέγεται: «Η αργία δίδαξε πολλή κακία»(Σ. Σειρ. 33, 28). Πρέπει λοιπόν καθένας, σε οποιοδήποτε έργο κάνει κατά το θέλημα του Θεού, να παρουσιάζει καρπούς και να δείχνει ζήλο, έστω και σε ένα από τα καλά έργα, για να μη βρεθεί ολότελα άκαρπος, και γίνει τελείως αμέτοχος των αιωνίων αγαθών.

29. Σ’ εκείνους που λένε ότι είναι αδύνατο να φτάσομε την τελειότητα και να απαλλαγούμε ολότελα από τα πάθη, ή και να επιτύχομε τη μετοχή και πλήρωση του αγαθού Πνεύματος, είναι ανάγκη να φέρομε μαρτυρία από τις θείες Γραφές και να δείξομε ότι δεν ξέρουν καλά και ότι δε λένε το σωστό και την αλήθεια. Έτσι, ο Κύριος λέει: «Να γίνεστε τέλειοι, όπως ο ουράνιος Πατέρας σας είναι τέλειος»(Ματθ. 5, 48), και: «Θέλω όπου είμαι εγώ, να είναι κι εκείνοι μαζί μου, για να θεωρούν τη δόξα μου»(Ιω. 17, 24). Αυτά είναι λόγια Εκείνου που είπε: «Ο ουρανός και η γη θα πάψουν να υπάρχουν, οι λόγοι μου όμως ποτέ δε θα πάψουν να ισχύουν»(Ματθ. 24, 35). Ίδιο νόημα έχουν και τα λόγια του Αποστόλου: «Για να παρουσιάσομε κάθε άνθρωπο τέλειο, σύμφωνα με το πρότυπο του Χριστού»(Κολ. 1, 28), και: «Ώσπου να καταλήξομε όλοι στην ενότητα που δίνει η πίστη και η επίγνωση του Υιού του Θεού, να γίνομε ώριμοι και να φτάσομε την τελειότητα που μέτρο της είναι ο Χριστός»(Εφ. 4, 13). Όταν λοιπόν έτσι αποβλέπομε στην τελειότητα, πετυχαίνομε δύο κάλλιστα πράγματα: πρώτον, ότι αναλαμβάνοντας εντατικό και αδιάκοπο αγώνα, τρέχομε προς το τέρμα με την ελπίδα της κατακτήσεως αυτής της καταστάσεως και της κορυφής, και δεύτερον, δεν κυριευόμαστε από την αλαζονεία,, αλλά μετριοφρονούμε και θεωρούμε τους εαυτούς μας μικρούς, επειδή δε φτάσαμε ακόμη στην τελειότητα.

30. Εκείνοι που τα λένε αυτά, βλάπτουν πάρα πολύ την ψυχή με τρεις τρόπους: πρώτον, γιατί φανερώνονται ότι απιστούν στις θεόπνευστες Γραφές· δεύτερον, καθώς δεν οικειώθηκαν τον ανώτερο και τέλειο σκοπό του Χριστιανισμού, ούτε αγωνίζονται να φτάσουν σ’ αυτόν, δεν μπορούν να καταβάλουν κόπο και επιμέλεια ή να έχουν πείνα και δίψα για τη δικαιοσύνη(Ματθ. 5, 6), αλλά μένοντας ικανοποιημένοι από τα εξωτερικά σχήματα και ήθη και από κάποια μικρά κατορθώματα,

υστερούν στην μακάρια ελπίδα και τελειότητα και την τέλεια κάθαρση των παθών και τρίτον, καθώς νομίζουν ότι έφτασαν στην κορυφή, με την κατόρθωση λίγων, όπως είπαμε, αρετών, και καθώς δε δείχνουν σπουδή προς την τελειότητα, όχι μόνο ελάχιστα μπορούν να έχουν ταπείνωση και πτωχεία και συντριβή καρδίας, αλλά και δεν παρουσιάζουν καθημερινή προκοπή και ανάβαση, επειδή δικαιώνουν τον εαυτό τους πιστεύοντας ότι ήδη πέτυχαν το σκοπό τους.

31. Εκείνους που νομίζουν αδύνατη αυτή την τελειότητα που συντελείται στους ανθρώπους με ενέργεια του Πνεύματος και που είναι η “καινή κτίση”(Β΄ Κορ. 5, 17) της καθαρής καρδιάς, ο Απόστολος τούς παρομοιάζει σαφώς με εκείνους που δεν αξιώθηκαν να μπουν στη γη της επαγγελίας λόγω της απιστίας τους και γι’ αυτό άφησαν τα κόκκαλά τους στην έρημο(Εβρ. 3, 17-18). Και βέβαια, ό,τι ήταν τότε εξωτερικά η γη της επαγγελίας, αυτό είναι για μας μυστικά η απολύτρωση από τα πάθη, που ο Απόστολος έδειξε ότι είναι τέλος κάθε εντολής(Εβρ. 9, 15). Αυτή είναι η όντως αληθινή γη της επαγγελίας και γι’ αυτήν μας παραδόθηκαν όλες εκείνες οι προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης. Γι’ αυτό ο θεσπέσιος Παύλος, θέλοντας να εξασφαλίσει τους μαθητές ώστε να μην κυριευθεί κανείς από απιστία, λέει: «Προσέχετε αδελφοί μου, μήπως κανείς από σάς έχει πονηρή καρδιά, γεμάτη απιστία, και απομακρυνθεί από τον αληθινό Θεό»(Εβρ. 3, 12). Με τη λέξη “απομακρυνθεί” δεν εννοεί την άρνηση του Θεού, αλλά την απιστία στις υποσχέσεις Του. Εξηγώντας λοιπόν αλληγορικά τις προτυπώσεις της Παλαιάς Διαθήκης και συγκρίνοντάς τες με την αλήθεια, συνεχίζει: «Ποιοι πίκραναν το Θεό, με την παρακοή τους; Δεν ήταν όλοι όσοι έφυγαν από την Αίγυπτο με την καθοδήγηση του Μωυσή; Με ποιους αγανάκτησε ο Θεός επί σαράντα χρόνια; Δεν ήταν με όσους αμάρτησαν και γι’ αυτό άφησαν τα κόκκαλά τους στην έρημο; Για ποιους ορκίσθηκε ο Θεός ότι δεν θα μπουν στη γη που θα τους έδινε για ανάπαυση, αν όχι για όσους απείθησαν; και βλέπομε ότι δεν μπόρεσαν να μπουν εξαιτίας της απιστίας τους.»(Εβρ. 3, 16-19). Και ο Παύλος προσθέτει: «Ας φοβηθούμε λοιπόν, μήπως, μ’ όλο που έχομε την υπόσχεσή Του ότι θα μπούμε στον τόπο αναπαύσεως που ετοίμασε, κανείς από σας βρεθεί απ’ έξω. Γιατί κι εμείς δεχτήκαμε τη χαρμόσυνη είδηση όπως κι εκείνοι· εκείνους όμως δεν τους ωφέλησε το άκουσμά της, γιατί δεν αποδέχτηκαν με πίστη αυτά που άκουσαν. Ενώ εμείς που πιστέψαμε, θα μπούμε στον τόπο της αναπαύσεως»(Εβρ. 4, 1-3). Και μετά από λίγο, πάλι προσθέτει: «Ας φροντίσομε λοιπόν να μπούμε σ’ εκείνη την ανάπαυση, για να μην πέσει κανείς στο ίδιο παράπτωμα της απείθειας»(Εβρ. 4, 11). Και ποιά είναι η αληθινή ανάπαυση των Χριστιανών, παρά η απολύτρωση από τα αμαρτωλά πάθη και η πλήρης και ενεργής κατοίκηση του αγαθού Πνεύματος μέσα στην καθαρή καρδιά; Έτσι οδηγώντας πάλι ο Παύλος τους μαθητές στην πίστη, λέει: «Ας προχωρήσομε με ειλικρινή διάθεση και με βεβαιότητα στην πίστη μας, με καθαρμένη την καρδιά από κάθε πονηρία»(Εβρ. 10, 22). Λέει επίσης: «Πόσο περισσότερο το αίμα του Ιησού θα καθαρίσει τη συνείδησή μας από τα έργα που οδηγούν στο θάνατο, έτσι ώστε να μπορούμε να λατρεύομε τον ζώντα και αληθινό Θεό;»(Εβρ. 9, 14). Αρμόζει λοιπόν, για την υποσχεμένη άμετρη αγαθότητα του Θεού με τα παραπάνω λόγια, να ομολογούμε σαν ευγνώμονες δούλοι και να θεωρούμε αληθινές και βέβαιες τις επαγγελίες Του. Ώστε και αν από οκνηρία ή από αδυναμία προαιρέσεως δεν προσφέραμε τους εαυτούς μας ολωσδιόλου στο Θεό, ούτε επιδιώξαμε τα μεγάλα και τέλεια μέτρα της αρετής, τουλάχιστο να μπορέσομε να επιτύχομε κάποιο έλεος για το ορθό και αδιάστροφο φρόνημά μας και για την υγιή πίστη μας.

32. Το έργο της προσευχής και του λόγου, όταν γίνεται όπως πρέπει, είναι ανώτερο από κάθε αρετή και εντολή. Και μάρτυρας γι’ αυτό είναι ο ίδιος ο Κύριος. Είχε πάει στο σπίτι της Μάρθας και της Μαρίας, και ενώ η Μαρία ήταν απασχολημένη στη φιλοξενία Του, η Μαρία κάθισε κοντά στα πόδια Του και απολάμβανε την αμβροσία από τη θεία εκείνη γλώσσα. Όταν την κατηγόρησε η αδελφή της ότι δεν τη βοηθεί και γι’ αυτό πήγε στο Χριστό, Αυτός, προτάσσοντας το κυριώτερο από το δευτερεύον, είπε: «Μάρθα, Μάρθα, μεριμνάς και αγωνιάς για τόσα πολλά, ενώ ένα μόνο χρειάζεται. Η Μαρία έκανε την καλή εκλογή που δε θα της αφαιρεθεί ποτέ»(Λουκ. 10, 38-42). Αυτό το είπε όχι επειδή απέρριπτε το έργο της διακονίας, αλλά για να προτάξει το μεγαλύτερο από το μικρότερο. Διαφορετικά, πώς ο ίδιος δεχόταν τη διακονία; Ή πάλι, πώς διακόνησε και ο ίδιος, όταν έπλυνε τα πόδια των μαθητών(Ιω. 13, 5); Όπου τόσο απέφυγε να εμποδίσει τη διακονία, ώστε έδωσε εντολή στους μαθητές να κάνουν ο ένας στον άλλο σύμφωνα με το δικό Του παράδειγμα(Ιω.

13, 14-15). Μπορείς ακόμη να δεις και τους Αποστόλους, που ενώ στην αρχή υπηρετούσαν στα τραπέζια των πιστών, κατόπιν προέκριναν το μεγαλύτερο έργο, δηλαδή την προσευχή και το λόγο. Είπαν λοιπόν: «Δεν είναι σωστό να αφήσομε το λόγο του Θεού και να διακονούμε στα τραπέζια. ας εκλέξομε άνδρες που να εμφορούνται από Άγιο Πνεύμα, για να τους τοποθετήσομε στην υπηρεσία αυτή. Εμείς θα αφοσιωθούμε στο έργο του λόγου και στην προσευχή»(Πράξ. 6, 2-4). Βλέπεις ότι προέκριναν τα πρώτα από τα δεύτερα, αν και γνώριζαν ότι και τα δύο είναι βλαστοί μιας αγαθής ρίζας;

γ΄) Περί υπομονής και διακρίσεως

33. Εκείνους που θέλουν να πειθαρχούν στο λόγο του Θεού και να εργάζονται αγαθό καρπό, τους συνοδεύουν τα εξής σημάδια: στεναγμοί, κλαυθμός, σκυθρωπότητα, ησυχία, κίνηση της κεφαλής, προσευχή, σιωπή, επιμονή, πένθος γεμάτο οδύνη, πόνος καρδίας που προέρχεται από ευσεβή διάθεση. Και τα εξής έργα: αγρυπνία, νηστεία, εγκράτεια, πραότητα, μακροθυμία, αδιάλειπτη προσευχή, μελέτη των θείων Γραφών, πίστη, ταπείνωση, φιλαδελφία, υποταγή, κόπος, κακοπάθεια, αγάπη, καλωσύνη, κοσμιότητα, και γενικά, φως, το οποίο είναι ο Κύριος(Ιω. 8, 12). Εκείνων που δεν παράγουν καρπό ζωής, σημάδια είναι τα εξής: ακηδία, μετεωρισμός, περίεργο βλέμμα, απροσεξία, γογγυσμός, κουφότητα. και έργα τα εξής: πολυφαγία, οργή, θυμός, καταλαλιά, έπαρση, ακαιρολογία, απιστία, ακαταστασία, λησμοσύνη, ταραχή, αισχροκέρδεια, φιλαργυρία, ζητοτυπία, φιλονεικία, υπεροψία, φλυαρία, άκαιρο γέλιο, επιδίωξη δόξας, και γενικά σκότος, το οποίο είναι ο σατανάς.

34. Κατά θεία οικονομία, δεν παραπέμφθηκε ευθύς ο πονηρός στη γέεννα την οποία ο ίδιος διάλεξε, αλλά αφέθηκε για δοκιμασία και έλεγχο του ανθρώπου και του αυτεξουσίου του. Και αυτό για να κάνει χωρίς να θέλει πιο άξιους και δίκαιους τους Αγίους με την υπομονή και να γίνει αίτιος μεγαλύτερης δόξας γι’ αυτούς. Στον εαυτό του πάλι με την εθελοκακία του και τις κατά των Αγίων πανουργίες του, να κάνει δικαιότερη την κόλαση. Και για να εκδηλωθεί, όπως λέει ο Απόστολος, η αμαρτία σε όλη της την αμαρτωλότητα(Ρωμ. 7, 13).

35. Αφού εξαπάτησε ο εχθρός τον Αδάμ(Γεν. 3, 1-6) και κυριάρχησε πάνω του, του αφαίρεσε την εξουσία και ονομάστηκε ο ίδιος “άρχοντας του κόσμου τούτου”(Ιω. 12, 31). Άρχοντας όμως του κόσμου τούτου και κύριος των ορατών αρχικά ήταν ο άνθρωπος, ορισμένος από τον Κύριο(Γεν. 1, 26). Γιατί ούτε η φωτιά ήταν πιό δυνατή απ’ αυτόν, ούτε το νερό τον βύθιζε, ούτε θηρίο τον έβλαπτε, ούτε το δηλητήριο του φιδιού τον επηρέαζε. Αφού όμως υποχώρησε στην απάτη του διαβόλου, παρέδωσε σ’ αυτόν την αρχή που είχε. Απ’ αυτή την αιτία, μάγοι και αγύρτες, με διαβολική ενέργεια και κατά παραχώρηση του Θεού, γίνονται θαυματοποιοί. Δηλαδή εξουσιάζουν και φαρμακερά φίδια και αψηφούν το νερό και τη φωτιά, όπως οι σύντροφοι του Ιαννή και Ιαμβρή, που αντιστάθηκαν στον Μωυσή(Εξ. 7, 11-12· Β΄ Τιμ. 3,8), και όπως ο μάγος Σίμων που αντιτάχθηκε στον κορυφαίο Απόστολο Πέτρο(Πράξ. 8, 18-19).

36. Νομίζω ότι όταν ο εχθρός είδε την προπτωτική δόξα του Αδάμ να λάμπει εξίσου στο πρόσωπο του Μωυσή(Εξ. 34, 29-30), θα πληγώθηκε πολύ, βλέποντας σ’ αυτό την απόδειξη για την κατάργηση της βασιλείας του. Δεν εμποδιζόμαστε να ερμηνεύσομε με την ίδια έννοια το ρητό του Αποστόλου: «Ο θάνατος βασίλεψε από τον Αδάμ μέχρι το Μωυσή, ακόμη και σ’ αυτούς που δεν αμάρτησαν»(Ρωμ. 5, 14). Γιατί μου φαίνεται ότι το λαμπρό πρόσωπο του Μωυσή ήταν τύπος και υπόδειγμα του πρώτου ανθρώπου που δημιουργήθηκε με τα χέρια του Θεού. Αυτό το πρόσωπο όταν είδε ο θάνατος, δηλαδή ο αίτιος του θανάτου διάβολος, υποπτεύθηκε τότε ότι θα εκπέσει από τη βασιλεία του, πράγμα που έπαθε στ’ αλήθεια αργότερα από τον Κύριο. Αυτή λοιπόν τη λαμπρότητα τη φορούν από τώρα οι αληθινοί Χριστιανοί, και καταργείται μέσα τους ο θάνατος, δηλαδή τα πάθη της ατιμίας, επειδή δεν μπορούν να ενεργούν, καθώς οι ψυχές τους ελλάμπονται από τη λαμπρότητα του Πνεύματος με κάθε αίσθηση και πληρότητα. Κατά δε την ανάσταση θα καταργηθεί τελείως ο θάνατος(Α΄ Κορ. 15, 26).

37. Ο εχθρός εξαπάτησε τον Αδάμ με τη γυναίκα, δηλαδή με κάτι όμοιό του, και του αφαίρεσε τη

λαμπρότητα με την οποία τον είχε ντύσει ο Θεός. Κι έτσι βρέθηκε γυμνός και είδε την ασχημοσύνη του, την οποία πρωτύτερα δεν έβλεπε, επειδή είχε το φρόνημά του να εντρυφά στα ουράνια κάλλη(Γεν. 3, 1-7). Γιατί μετά την παράβαση τα νοήματά του έγιναν γήινα και χαμηλά και το απλό και αγαθό φρόνημά του αναμείχθηκε με το σαρκικό φρόνημα της κακίας. Το ότι κλείσθηκε στον Αδάμ ο Παράδεισος και ανατέθηκε στο Χερουβείμ με τη φλόγινη ρομφαία να του εμποδίζει την είσοδο(Γεν. 3, 24), πιστεύομε πως αποτελεί ορατό γεγονός, όπως έχει λεχθεί. Είναι όμως και κάτι που συμβαίνει, χωρίς να το καταλαβαίνομε, και σε κάθε ψυχή. Γύρω δηλαδή από την καρδιά απλώνεται το κάλυμμα του σκότους, εννοώ τη φωτιά του κοσμικού πνεύματος, το οποίο δεν αφήνει ούτε το νου να πλησιάσει το Θεό, ούτε την ψυχή να προσευχηθεί ή να πιστέψει ή να αγαπήσει τον Κύριο, όπως θέλει. Όλων αυτών διδάσκαλος είναι η πείρα σ’ εκείνους που εμπιστεύθηκαν αληθινά τον εαυτό τους στον Κύριο, τόσο με την επίμονη,προσευχή, όσο και με την ορμητική επίθεση κατά του διαβόλου.

38. Ραβδί παιδαγωγικό και λουρί μαστιγώσεως είναι ο άρχοντας του κόσμου τούτου σ’ εκείνους που είναι πνευματικά νήπιοι. Σ’ αυτούς, όπως και προηγουμένως είπαμε, προξενεί μεγάλη δόξα και περισσότερη τιμή με τις θλίψεις και τους πειρασμούς. Απ’ αυτά δηλαδή αποκτούν αυτοί και την τελειότητα. Στον εαυτό του όμως ετοιμάζει περισσότερη και σκληρότερη κόλαση. Μέσω του διαβόλου οικονομείται ένα πολύ μεγάλο θείο σχέδιο· όπως είπε κάποιος, το κακό συνεργεί στο αγαθό, με όχι βέβαια καλή προαίρεση. Γιατί στις αγαθές και καλοπροαίρετες ψυχές, κι εκείνα που θεωρούνται λυπηρά καταλήγουν σε καλό, όπως είπε και ο Απόστολος: «Σ’ αυτούς που αγαπούν το Θεό, όλα συνεργούν στο αγαθό»(Ρωμ. 8, 28).

39. Γι’ αυτό αφέθηκε ελεύθερο αυτό το παιδαγωγικό ραβδί, για να γίνουν μ’ αυτό τα σκεύη πιο στερεά, σαν να ψήνονται στο καμίνι, και να ξεχωρίσουν τα ακατάλληλα, τα οποία ως εύθραυστα δε θα αντέξουν στην πύρωση. Επειδή και ο διάβολος είναι δούλος και κτίσμα του Θεού, δεν πειράζει κατά την κρίση του, ούτε επιφέρει θλίψεις όσο θέλει, αλλά όσο του επιτρέψει κατά παραχώρηση ο Θεός. Γιατί ο Κύριος γνωρίζει ακριβώς την κατάσταση του καθενός και πόση δύναμη έχει ο καθένας, και τόση δοκιμασία παραχωρεί, όπως φρονεί και ο Απόστολος που λέει: «Ο Θεός κρατάει τις υποσχέσεις Του και δε θα αφήσει να δοκιμάσετε πειρασμό που να ξεπερνά τις δυνάμεις σας, αλλά, όταν έρθει πειρασμός, θα δώσει μαζί και τη διέξοδο, ώστε να μπορέσετε να τον υπομείνετε»(Α΄ Κορ. 10, 13).

40. Εκείνος που ζητά και χτυπά την θύρα και αιτεί μέχρι τέλους(Ματθ. 7, 8), σύμφωνα με το λόγο του Κυρίου, επιτυγχάνει τα αιτήματά του. Μόνο ας έχει θάρρος να ζητά αδιάλειπτα με το νου και με το στόμα, και να επιμένει ανένδοτα στη σωματική λατρεία του Θεού, χωρίς να περιπλέκεται στα κοσμικά πράγματα, ούτε να ευχαριστείται με τα πάθη της κακίας. Γιατί είναι αψευδής Εκείνος που είπε: «Κάθε τι που θα μου ζητήσετε στην προσευχή με πίστη, θα το λάβετε»(Ματθ. 21, 22). Εκείνοι τώρα που λένε ότι και αν κάνει κανείς όλα τα διαταγμένα, αλλά δε λάβει τη θεία χάρη σ’ αυτόν τον κόσμο, δεν ωφελήθηκε τίποτε, νομίζουν και λένε εσφαλμένα και ασύμφωνα με τις θείες Γραφές. Γιατί δεν είναι άδικος ο Θεός, ώστε όταν εμείς κατορθώσομε ό,τι απαιτείται από μας, Αυτός να μην κάνει ό,τι αφορά Εκείνον. Φρόντιζε μονάχα τότε, όταν η ψυχή θα χωρίζεται από το άθλιο αυτό σώμα, να βρεθείς αγωνιζόμενος, γεμάτος σπουδή κι απαντοχή της θείας υποσχέσεως, καρτερικός, γεμάτος πίστη, και να ζητάς με διάκριση. Και εγώ σου λέω, και πίστεψέ το, ότι θα φύγεις από τη ζωή με χαρά, θα έχεις παρρησία και θα αποδειχθείς άξιος της βασιλείας. Γιατί ένας τέτοιος άνθρωπος βρίσκεται ήδη σε κοινωνία με το Θεό ανεπαίσθητα, με την πίστη δηλαδή και την προθυμία. Όπως δηλαδή εκείνος που βλέπει μιά γυναίκα με πονηρή επιθυμία, ήδη έχει διαπράξει μέσα του μοιχεία μ’ αυτήν(Ματθ. 5, 28), και μ’ όλο που δε μολύνθηκε στο σώμα, θεωρείται ήδη μοιχός, έτσι και εκείνος που αποστράφηκε με την καρδιά του τα πονηρά και συνδέεται με τον Κύριο με πόθο και αναζήτηση, με επιμονή και θεοφιλή διάθεση, βρίσκεται ήδη κάπως σε κοινωνία με το Θεό, και έχει λάβει μεγάλο δώρο από Αυτόν το να επιμένει στην προσευχή και στον καλό ζήλο και στη φιλάρετη ζωή. Αν ακόμη και ένα ποτήρι κρύο νερό που δίνομε δε μένει χωρίς μισθό(Ματθ. 10, 42), πόσο περισσότερο δε θα δώσει ο Θεός ό,τι υποσχέθηκε σ’ εκείνους που είναι προσηλωμένοι σ’ Αυτόν μέρα και νύχτα και τον παρακαλούν;

41. Σ’ εκείνους που απορούν λέγοντας ότι «έρχεται μέρα που και μίσος έχω κατά του αδελφού, ή

και άλλα κακά μού έρχονται στο νου, τα οποία μου συμβαίνουν και χωρίς να θέλω», πρέπει να ειπωθούν τα εξής: Όλος ο αγώνας και η επιμέλεια του ανθρώπου ας είναι να αντιστέκεται στον πονηρό και στους πονηρούς λογισμούς. Είναι όμως αδύνατον, όπου είναι το σκοτάδι των παθών και ο θάνατος, δηλαδή το σαρκικό φρόνημα, να μην παρουσιάζεται και κάποιος ιδιαίτερος καρπός της κακίας, κρυφά ή φανερά. Ένα τραύμα που υπάρχει στο σώμα, μέχρις ότου γιατρευθεί τελείως, είναι αδύνατο να μη βγάζει έστω και λίγο πύον, ή να μην είναι υγρό και να σαπίζει, ή να μη φουσκώνει και να πρήζεται, παρ' όλο που του γίνεται θεραπεία και δεν παραλείπεται τίποτε απ' όσα συντελούν στην περιποίησή του· αν μάλιστα παραμεληθεί, φέρνει σήψη και καμιά φορά τέλεια καταστροφή σε όλο το σώμα. Κατά τον ίδιο τρόπο εννόησε ότι και τα πάθη της ψυχής, αν και απορροφούν πολλή φροντίδα μας, εντούτοις επιμένουν να σιγοκαίνε εσωτερικά. Αλλά με την επίμονη επιμέλεια, με τη χάρη και τη βοήθεια του Χριστού, θεραπεύονται εντελώς. Γιατί υπάρχει ένας κρυφός ρύπος και ένα πυκνό σκοτάδι των παθών, το οποίο παρά την καθαρή φύση του ανθρώπου διείσδυσε κρυφά με την παράβαση του Αδάμ σ' όλη την ανθρωπότητα, και αυτό θολώνει και καταμολύνει και το σώμα και την ψυχή. Αλλά καθώς το σίδερο καθαρίζεται όταν πυρώνεται και σφυροκοπιέται, ή όταν ο χρυσός ανακατωθεί με χαλκό ή σίδερο, μόνο με τη φωτιά ξεχωρίζεται, έτσι και η ψυχή καθαρίζεται από κάθε πάθος και κάθε αμαρτία όταν πυρώνεται και χτυπιέται από το αγαθό πνεύμα με τα άχραντα πάθη του Σωτήρα.

42. Όπως πολλά λυχνάρια, ενώ ανάφθηκαν με το ίδιο λάδι και την ίδια φωτιά, δεν βγάζουν το ίδιο φως, έτσι και τα χαρίσματα που προέρχονται από διάφορα κατορθώματα, έχουν διαφορετική λάμψη του αγαθού Πνεύματος. Ή όπως σε μιά πόλη όπου είναι πολλοί και τρώνε το ίδιο ψωμί και πίνουν το ίδιο νερό, άλλοι είναι άνδρες, άλλοι νήπια, άλλοι παιδιά και άλλοι γέροντες, και έχουν μεταξύ τους μεγάλες διαφορές· ή όπως το σιτάρι που είναι σπαρμένο στο ίδιο χωράφι, δίνει διαφορετικά στάχυα, ωστόσο μαζεύεται στο ίδιο αλώνι και αποθηκεύεται στην ίδια αποθήκη, έτσι κατά την ανάσταση των νεκρών θα είναι και η διαφορά της δόξας εκείνων που θα αναστηθούν, οι οποίοι θα δοξάζονται και θα γνωρίζονται ανάλογα με την αξία των κατορθωμάτων τους και ανάλογα με τη μέθεξη του θείου Πνεύματος που θα έχει ήδη κατοικήσει από εδώ σ' αυτούς. Και αυτό σημαίνει το: «Αστέρι από αστέρι διαφέρει στη λάμψη»(Α΄ Κορ. 15, 41).

43. Αν και υπάρχουν άστρα μικρότερα από άλλα, ωστόσο λάμπουν με το ίδιο φως. Η εικόνα λοιπόν είναι φανερή. Τούτο μόνο να φροντίζει ο καθένας, αφού γεννηθεί από το Άγιο Πνεύμα, να ξεπλυθεί από την αμαρτία που βρίσκεται μέσα του. Γιατί και αυτή η γέννηση που γίνεται από το Άγιο πνεύμα, έχει βέβαια μια μερική τελειότητα, και στη μορφή και στην αρτιμέλεια, όχι όμως και στη δύναμη ή στο νου ή στην ανδρεία. Και εκείνος που φτάνει στην πλήρη ανάπτυξη του τέλειου άνδρα(Εφ. 4, 13), καταργεί φυσικά τους τρόπους του νηπίου(Α΄ Κορ. 13, 11). Και αυτό είναι που λέει ο Απόστολος: «Οι γλώσσες κάποτε θα πάψουν να υπάρχουν, το ίδιο και οι προφητείες»(Α΄Κορ. 13, 8). Όπως δηλαδή εκείνος που έγινε ήδη άνδρας, δεν καταδέχεται πλέον να τρώει και να μιλά σαν παιδί, αλλά αυτό το θεωρεί ανάξιό του, γιατί άλλαξε πλέον συμπεριφορά, έτσι και εκείνος που προχωρεί στην τελείωση των ευαγγελικών κατορθωμάτων, αφήνει τη νηπιότητά του και καταλήγει στην τελειότητα. Όπως λέει πάλι ο θείος Απόστολος: «Όταν έγινα άνδρας, κατάργησα τους τρόπους του νηπίου»(Α΄ Κορ. 13, 11).

44. Εκείνο που γεννιέται από το πνεύμα είναι κατά κάποιο τρόπο τέλειο, καθώς δείξαμε· όπως ένα νήπιο το λέμε τέλειο, όταν έχει αρτιμέλεια. Πλήν όμως ο Κύριος δεν δίνει το πνεύμα και τη χάρη για να περιπέσει κανείς σε αμαρτίες. Οι άνθρωποι μόνοι τους γίνονται αίτιοι των κακών στους εαυτούς των, γιατί δεν ακολουθούν τη χάρη και γι' αυτό κυριεύονται από τα κακά. Επειδή μπορεί και από δικούς του και φυσικούς λογισμούς να γλιστράει ο άνθρωπος, από αμέλεια ή καταφρόνηση ή και από υψηλοφροσύνη. Άκου τι λέει ο Παύλος: «Για να μην υπερηφανεύομαι, μου δόθηκε ένα αγκάθι στο σώμα, ένας άγγελος του σατανά»(Β΄ Κορ. 12, 7). Βλέπεις ότι και εκείνοι που έφτασαν σε τέτοια υψηλά μέτρα έχουν ανάγκη προφυλάξεως; Εξάλλου, αν δε δώσει ο άνθρωπος αφορμή στο σατανά, δεν μπορεί αυτός να κυριαρχήσει πάνω του με τη βία. Γι' αυτό το λόγο κανείς δεν είναι με βεβαιότητα του Χριστού ή του σατανά· αλλά αν παραμείνει με τη χάρη ως το τέλος, πηγαίνει με το μέρος του Χριστού, ενώ αν δεν κάνει έτσι, τότε ακόμη και αν γεννήθηκε από το πνεύμα κι αν έγινε μέτοχος του Αγίου Πνεύματος, θα ακολουθήσει το θέλημα του σατανά με δική του ευθύνη. Γιατί αν

είτε ο Κύριος, είτε ο σατανάς έπαιρναν μαζί τους τον άνθρωπο με τη βία, αυτός δε θα ήταν αίτιος ούτε στην κόλαση να ριχτεί, ούτε τη βασιλεία να κερδίσει.

45. Ο φίλος της αρετής πρέπει να έχει πολλή διάκριση, ώστε να γνωρίζει καλά τη διαφορά του καλού και του κακού και να ελέγχει και να κατανοεί τα ποικίλα τεχνάσματα του πονηρού, ο οποίος συνηθίζει να εξαπατά τους περισσότερους με αληθοφανείς φαντασίες. Πλην όμως η επιφύλαξη είναι πάντοτε ωφέλιμη. Όπως δηλαδή κανείς που θέλει να βεβαιωθεί για τη σωφροσύνη της γυναίκας του, πηγαίνει σ' αυτήν νύχτα σαν ξένος, και αν δει ότι τον διώχνει, χαίρεται που είναι απλησίαστη και επιδοκιμάζει την επιφυλακτικότητά της, έτσι πρέπει κι εμείς να είμαστε επιφυλακτικοί κατά τις επισκέψεις των νοερών δυνάμεων. Γιατί αν απωθήσεις τους ουρανίους, περισσότερο θα ευχαριστηθούν και θα σε ετοιμάσουν να μετάσχεις σε περισσότερη χάρη και θα σε γεμίσουν πνευματική απόλαυση, με το να πάρουν απόδειξη από τη στάση σου για την προς τον Κύριο αγάπη σου. Μη λοιπόν από διανοητική ελαφρότητα ανοίγεσαι αμέσως σε νοερές επισκέψεις, ακόμη και αν είναι οι ουράνιοι Άγγελοι, αλλά μένε σταθερός και υπόβαλέ τα όλα αυτά σε αυστηρό έλεγχο. Και έτσι, δεχόμενος το καλό και απωθώντας το κακό, θα κάνεις να αυξηθούν μέσα σου οι εκδηλώσεις της χάρης, τις οποίες η αμαρτία, όσο και αν υποκρίνεται το πρόσωπο του αγαθού, δεν μπορεί διόλου να δώσει. Γιατί, όπως λέει ο Απόστολος, γνωρίζει ο σατανάς να μετασχηματίζεται σε φωτεινό άγγελο(Β΄ Κορ. 11, 14), για να εξαπατήσει· αλλά και αν παρουσιαστεί με λαμπρή εμφάνιση, δεν μπορεί, όπως είπαμε, να δώσει αγαθή ενέργεια, και από αυτό φανερώνεται το ψεύτικο προσωπείο του. Ούτε δηλαδή αγάπη στο Θεό ή στον πλησίον, ούτε πραότητα, ούτε ταπείνωση, ούτε χαρά, ούτε ειρήνη, ούτε καθαρότητα λογισμών, ούτε μίσος του κόσμου, ούτε ανάπαυση πνευματική, ούτε επιθυμία των ουρανίων μπορεί να προξενήσει, ούτε να καταστείλει τις ηδονές και τα πάθη. Όλα αυτά είναι ολοφάνερα ενεργήματα της χάρης· όπως λέει και ο Απόστολος, οι καρποί του Πνεύματος είναι αγάπη, χαρά, ειρήνη κλπ.(Γαλ. 5, 22). Αντίθετα, ίσως και έπαρση και υψηλοφροσύνη είναι πολύ επιτήδειος και ικανός να προκαλέσει. Από την ενέργεια λοιπόν θα καταλάβεις αν το φως που έλαμψε στην ψυχή σου είναι από το Θεό ή από το σατανά. Αλλά και αυτή η ίδια η ψυχή, αν έχει δυνατή διάκριση, ευθύς από τη νοερή αίσθηση αναγνωρίζει τη διαφορά. Όπως το ξύδι και το κρασί στην όραση είναι τα ίδια, μετά τη γεύση όμως τα διακρίνει ο λάρυγγας, έτσι και η ψυχή από αυτή τη νοερή αίσθηση και ενέργεια μπορεί να διακρίνει τα χαρίσματα του Πνεύματος και τα φαντάσματα του σατανά.

46. Είναι ανάγκη η ψυχή να παρατηρεί και να βλέπει άριστα μπροστά της μην τυχόν και στο ελάχιστο κυριευθεί από τη δύναμη του εχθρού. Όπως όταν κάποιο ζώο πιαστεί στην παγίδα από το ένα πόδι, αναγκαστικά λυγίζει όλο και πέφτει στα χέρια των κυνηγών, έτσι συμβαίνει συνήθως και στην ψυχή από τους δαίμονες. Και αυτό το φανερώνει ο Προφήτης λέγοντας: «Ετοίμασαν παγίδα στα πόδια μου και λύγισαν την ψυχή μου»(Ψαλμ. 56, 7).

47. Εκείνος που θέλει να μπει από τη στενή πύλη(Ματθ. 7, 13) στο σπίτι του ισχυρού διαβόλου και να αρπάξει τα σκεύη του(Ματθ. 12, 29), δεν πρέπει να επιθυμεί τη μαλθακότητα και τον όγκο του σώματος, αλλά να ενδυναμώνεται από το αγαθό πνεύμα και να θυμάται πάντοτε Εκείνον που είπε ότι «σάρκα και αίμα δε θα κληρονομήσουν τη βασιλεία του Θεού»(Α΄ Κορ. 15, 50). Πώς πρέπει όμως να ενδυναμωθούμε από το Πνεύμα; Ας προσέξομε τον Απόστολο, που λέει ότι η σοφία του Θεού θεωρείται μωρία από τους ανθρώπους(Α΄ Κορ. 1, 23-24). Επίσης και ο Προφήτης λέει: «Είδα τον Υιό του ανθρώπου, και η μορφή του ήταν χωρίς καμιά τιμή, καταφρονεμένη όσο κανενός άλλου ανθρώπου»(Ησ. 53, 3). Πρέπει λοιπόν εκείνος που θέλει να γίνει υιός του Θεού, να υποστεί πρώτα την ίδια ταπείνωση, να θεωρηθεί μωρός και άτιμος, να μην αποστρέφει το πρόσωπό του από φτυσίματα(Ησ. 50, 6), να μην κυνηγά ούτε δόξα, ούτε ομορφιά ή κάτι παρόμοιο αυτού του κόσμου, να μην έχει που να γείρει το κεφάλι(Ματθ. 8, 20), να ονειδίζεται και να εξουθενώνεται, να τον έχουν όλοι για περιφρόνηση και παραγκωνισμό, να αντιμετωπίζει κρυφό και φανερό πόλεμο, ακόμη και νοερό. Και τότε ο ίδιος ο Υιός του Θεού, Εκείνος που είπε: «Θα κατοικήσω μέσα σας και θα βαδίσω μαζί σας»(Λευϊτ. 26, 12), θα φανερωθεί στην καρδιά του και θα του δώσει δύναμη και ισχύ, ώστε να δέσει τον ισχυρό και να αρπάξει τα σκεύη του, και να πατήσει πάνω στην ασπίδα και στο βασιλίσκο(Ψαλμ. 90, 13), και πάνω σε σκορπιούς και φίδια(Λουκ. 10, 19).

48. Δεν είναι μικρός ο αγώνας που χρειάζεται για να συντρίψομε το θάνατο. Λέει βέβαια ο Κύριος:

«Η βασιλεία του Θεού είναι μέσα σας»(Λουκ. 17, 21), βρίσκεται όμως κατά κάποιο τρόπο και ο θάνατος μέσα μας, ο οποίος μας πολεμά και μας αιχμαλωτίζει. Ας μην υποχωρεί λοιπόν διόλου η ψυχή, μέχρις ότου νεκρώσει εκείνον που την αιχμαλωτίζει. Και τότε θα φύγει κάθε πόνος, λύπη και στεναγμός(Ησ. 35, 10), γιατί θ' αναβλύσει νερό στη διψασμένη γη και η έρημος θα γεμίσει πηγές υδάτων(Ησ. 41, 18). Επειδή ο Κύριος υποσχέθηκε να γεμίσει την έρημο-καρδιά με ζωντανό νερό· πρώτα διά μέσου του Προφήτη που λέει: «Εγώ θα δώσω νερό σ' εκείνους που βαδίζουν στην κατάξερη έρημο και διψούνε»(Ησ. 44, 3), έπειτα και με όσα λέει ο Ίδιος: «Όποιος πίνει από το νερό που εγώ θα του δώσω, δε θα διψάσει στον αιώνα»(Ιω. 4, 14).

49. Η ψυχή που είναι ευάλωτη από την ακηδία, είναι φανερό ότι κατέχεται και από την απιστία· γι' αυτό αναβάλλει από μέρα σε μέρα και δε δέχεται το λόγο του Θεού. Πολλές φορές μάλιστα δίνει φτερά στον εαυτό της με όνειρα, και δεν εννοεί τον πόλεμο που συμβαίνει μέσα της, γιατί την έχει κυριέψει η οίηση. Η οποία οίηση είναι αναπηρία της ψυχής, που δεν την αφήνει καθόλου να δει την αδυναμία της.

50. Όπως το νεογέννητο βρέφος είναι εικόνα του τέλειου άνδρα, έτσι ακριβώς και η ψυχή είναι εικόνα του Θεού που την έπλασε. Όπως λοιπόν το παιδί όσο μεγαλώνει, τόσο γνωρίζει τον πατέρα του, και όταν φτάσει σε ηλικία, τότε φαίνονται καθαρά τα χαρακτηριστικά του πατέρα στο γιο και του γιου στον πατέρα, και του φανερώνεται η πατρική περιουσία, έτσι και η ψυχή πριν από την παρακοή, έμελλε να προοδεύει και να φτάσει σε τέλειο άνδρα(Εφ. 4, 13). Εξαιτίας όμως της παρακοής βυθίστηκε σε πέλαγος λησμοσύνης και σε βυθό πλάνης και κατοίκησε στις πύλες του άδη. Αφού λοιπόν απομακρύνθηκε σε τόσο μεγάλη απόσταση η ψυχή από το Θεό, δεν μπορούσε πιά να πλησιάσει και να γνωρίσει ορθά τον Πλάστη. Ο Θεός όμως την καλούσε να επιστρέψει κοντά Του, και την οδηγούσε στην επίγνωσή Του, αρχικά διά μέσου των Προφητών, και στο τέλος αφού ήρθε ο ίδιος. Αφαίρεσε τότε τη λησμοσύνη και την πλάνη. Κατόπιν, αφού έσπασε και τις πύλες του άδη, μπήκε στην πλανεμένη ψυχή, δίνοντας σ' αυτήν παράδειγμα τον εαυτό Του, μέσω του Οποίου θα της είναι δυνατό να φτάσει στην πλήρη ωριμότητα και στην τελειότητα του Πνεύματος. Υποβάλλεται λοιπόν σε πειρασμό ο Λόγος του Θεού από τον πονηρό(Ματθ. 4, 1) κατ' οικονομίαν. Έπειτα υπομένει ονειδισμούς, εξευτελισμούς, ύβρεις, ραπίσματα από εκείνους τους θρασείς, και τέλος δέχεται ακόμη και σταυρικό θάνατο(Ματθ. 27, 26-30), για να μας υποδείξει, όπως είπαμε, ποιά διάθεση πρέπει να έχομε προς εκείνους που μας ονειδίζουν, μας εξευτελίζουν ή επιδιώκουν ακόμη και το θάνατό μας. Να γίνει δηλαδή απέναντί τους και ο άνθρωπος σαν κουφός και άλαλος, χωρίς να ανοίγει το στόμα του(Ψαλμ. 37, 14), ώστε βλέποντας την ενέργεια και την επιδεξιότητα της πονηρίας, και σαν να είναι καρφωμένος στο σταυρό, να φωνάξει με πολύ δυνατή φωνή σ' Εκείνον που μπορεί να τον λυτρώσει από τον θάνατο(Εβρ. 5, 7), και να πει: «Καθάρισέ με από τα κρυμμένα πάθη μου· αν αυτά δεν κυριαρχήσουν πάνω μου, τότε θα είμαι άμεμπτος»(Ψαλμ. 18, 13-14). Τότε λοιπόν, αφού γίνει άμεμπτος, βρίσκει Εκείνον που διέταξε στην εξουσία του τα πάντα(Ψαλμ. 8, 6), και βασιλεύει και αναπαύεται μαζί με το Χριστό(Β΄ Τιμ. 2, 12). Εξαιτίας της παρακοής έχουν καταπιεί την ψυχή υλικοί και ακάθαρτοι λογισμοί και έγινε σαν να μην έχει λογικό. Ώστε χρειάζεται όχι λίγος κόπος για να σηκωθεί πάνω από αυτό το σωρό και να εννοήσει καλά την επιδεξιότητα της πονηρίας, και ξεφεύγοντάς την να συγκραθεί με τον άναρχο νου.

51. Αν θέλεις να επιστρέψεις στον εαυτό σου, άνθρωπε, και να αποκτήσεις τη δόξα που είχες στην αρχή και που χάθηκε λόγω της παρακοής, κάνε το εξής: Όπως παραμέλησες τις εντολές του Θεού και έδωσες προσοχή στις διαταγές και τη συμβουλή του εχθρού, έτσι τώρα αφού απομακρυνθείς από εκείνον στον οποίο υπάκουσες, επίστρεψε στον Κύριο. Αλλά, γνώριζε ότι με πολύ κόπο και ιδρώτα του προσώπου σου(Γεν. 3, 19) θα πάρεις πίσω τον πλούτο σου. Δεν είναι ωφέλιμη για σένα η χωρίς κόπο απόκτηση του αγαθού, γιατί παίρνοντας στην αρχή χωρίς κόπους και ιδρώτα, έχασες ό,τι πήρες και παρέδωσες στον εχθρό την κληρονομιά σου. Ας εννοήσομε λοιπόν ο καθένας τι χάσαμε και ας θρηνήσομε σαν τον Προφήτη, γιατί πραγματικά η κληρονομιά μας δόθηκε σε εχθρούς και τα σπίτια μας σε ξένους(Θρ. Ιερ. 5, 2). Και αυτό επειδή παρακούμε την εντολή και υποχωρούμε στα θελήματά μας και ευχαριστιόμαστε με τους ακάθαρτους και γήινους λογισμούς, οπότε και η ψυχή μας βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από το Θεό και μοιάζομε με ορφανούς που δεν έχουν πατέρα. Όποιος λοιπόν νοιάζεται για την ψυχή του, πρέπει να αγωνιστεί με όλη του τη

δύναμη να ανατρέπει λογισμούς πονηρούς και κάθε τι που ορθώνεται με αλαζονεία κατά της γνώσεως του Θεού(Β΄ Κορ. 10, 5), και να βιάζει τον εαυτό του να διατηρεί το ναό του Θεού άσπιλο. Τότε έρχεται Εκείνος που υποσχέθηκε ότι θα κατοικήσει μέσα μας και θα περπατήσει μαζί μας(Λευϊτ. 26, 12). Και τότε παίρνει στα χέρια της την κληρονομιά η ψυχή και καταξιώνεται να γίνει ναός Θεού. Γιατί ο ίδιος ο Θεός, αφού με το στράτευμά Του διώξει τον πονηρό, θα βασιλέψει στο εξής μέσα μας.

52. Ο λόγος που ειπώθηκε από το Δημιουργό προς τον Κάιν με τη φανερή διατύπωση: «Η ζωή σου στη γη θα είναι γεμάτη στεναγμούς, τρόμο και αγωνία», είναι τύπος και εικόνα, κατά το μυστικό του περιεχόμενο, όλων των αμαρτωλών. Το γένος δηλαδή του Αδάμ, μετά την παράβαση της εντολής, έγινε ένοχο αμαρτιών και έτσι ταλαντεύεται από άστατους λογισμούς και είναι γεμάτο από φόβο, δειλία και ταραχή, καθώς ο σατανάς με ποικίλες επιθυμίες και ηδονές κλυδωνίζει κάθε ψυχή που δεν έχει γεννηθεί από το Θεό και την περιστρέφει σαν το σιτάρι στο κόσκινο. Αλλά και ο ίδιος ο Κύριος, θέλοντας να δείξει ότι εκείνοι που ακολουθούν τα θελήματα του πονηρού, διατηρούν την εικόνα της κακίας του Κάιν, ελέγχοντάς τους, έλεγε: «Εσείς θέλετε να εκτελείτε τις επιθυμίες του πατέρα σας του ανθρωποκτόνου. Εκείνος ήταν ανθρωποκτόνος από την αρχή και δε στάθηκε ποτέ μέσα στην αλήθεια».

53. Πρέπει να συλλογιζόμαστε, πως η θέα του επίγειου βασιλιά είναι ποθητή και την επιδιώκουν με κάθε τρόπο οι άνθρωποι, και πως καθένας που έρχεται στην πόλη όπου είναι ο βασιλιάς, επιθυμεί να δει και μόνο της στολής του την πολυτέλεια και τη φιλόδοξη επίδειξη. Μόνο οι πνευματικοί άνθρωποι αδιαφορούν γι’ αυτά και τα περιφρονούν, επειδή έχουν πληγωθεί από άλλο κάλλος και επιθυμούν άλλη δόξα. Αν λοιπόν στους σαρκικούς ανθρώπους, η θέα του θνητού βασιλιά είναι τόσο επιθυμητή, πόσο περισσότερο πολυέραστη θα είναι η θέα του αθάνατου Βασιλιά σ’ εκείνους που έσταξε μέσα τους μία σταγόνα του θείου Πνεύματος, και πλήγωσε την καρδιά τους θεϊκός έρωτας; Γι’ αυτό και ελευθερώνουν τον εαυτό τους από κάθε φιλία του κόσμου, για να μπορέσουν να έχουν εκείνο τον πόθο παντοτινά μέσα στην καρδιά τους και κανένα άλλον πέρα από αυτόν. Και είναι πολύ λίγοι εκείνοι που στην καλή αρχή βάζουν και καλό τέλος και μένουν ως το τέλος χωρίς να σκοντάψουν. Γιατί πολλοί έρχονται σε κατάνυξη και πολλοί γίνονται μέτοχοι της ουράνιας χάρης και πληγώνονται με θείο έρωτα. Αλλά επειδή δεν υπέφεραν τους ακόλουθους κόπους και τους πειρασμούς του πονηρού, ο οποίος επιτίθεται με πολλά και ποικίλα τεχνάσματα, έμειναν στον κόσμο και βούλιαξαν στο βυθό του, από χαυνότητα και αδυναμία της γνώμης τους, ή και γιατί αιχμαλωτίσθηκαν από κάποια εμπαθή κλίση σε κάτι γήινο. Γιατί όσοι θέλουν να τρέξουν με ασφάλεια μέχρι τέλους το δρόμο, δεν ανέχονται να αναμείξουν άλλον έρωτα και άλλη αγάπη με εκείνη την επουράνια.

54. Όπως είναι μεγάλα και απερίγραπτα τα αγαθά που μας υποσχέθηκε ο Θεός, έτσι χρειάζονται και πολλούς κόπους και αγώνες, σε συνδυασμό με ελπίδα και πίστη. Και αυτό είναι φανερό από τα εξής λόγια του Κυρίου: «Όποιος θέλει να με ακολουθήσει, ας απαρνηθεί τον εαυτό του, ας σηκώσει το σταυρό του και ας με ακολουθεί»(Ματθ. 16, 24), και: «Αν κάποιος δε μισήσει και πατέρα και μητέρα και αδέλφια και γυναίκα και παιδιά, ακόμη και την ίδια την ψυχή του, δεν μπορεί να είναι μαθητής μου»(Λουκ. 14, 26). Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι τόσο ανόητοι, ώστε θέλουν να αποκτήσουν την ουράνια βασιλεία και να κληρονομήσουν την αιώνια ζωή και να βασιλέψουν χωρίς τέλος μαζί με το Χριστό —πράγμα μέγα και πάνω από κάθε έννοια—, χωρίς να πάψουν να ζούνε με τα δικά τους θελήματα και να ακολουθούν αυτά, ή μάλλον εκείνον που σπέρνει αυτά που είναι μάταια και ολοφάνερα βλαβερά.

55. Αυτοί είναι που παραμένουν μέχρι το τέλος άπτωτοι, όποιοι δηλαδή μίσησαν ολότελα όλες τις επιθυμίες του κόσμου και τους εαυτούς των, τις φαντασιώσεις του κόσμου και τις ηδονές και τις κοσμικές ασχολίες. Γιατί αυτό θα πει να απαρνηθείς τον εαυτό σου(Ματθ. 16, 24). Ώστε με τη δική του θέληση ο καθένας διώχνεται από τη βασιλεία, επειδή δηλαδή δεν προτίμησε αληθινά τους κόπους και δεν απαρνήθηκε τον εαυτό του, αλλά θέλει μαζί με το θεϊκό πόθο να δοκιμάζει και μερικές ευχαριστήσεις αυτού του κόσμου και να μην αφήνει το θέλημά του να κλίνει ακέραιο στο Θεό. Τούτο θα γίνει σαφές μ’ ένα παράδειγμα: Εξετάζοντας τα πράγματα καθένας διακρίνει και δεν του διαφεύγει ότι είναι άτοπο αυτό που πάει να κάνει. Πρώτα δηλαδή νιώθει στην καρδιά του την

αμφιβολία, και η ζυγαριά της συνειδήσεως κλίνει φανερά προς το μέρος είτε της αγάπης του Θεού είτε της αγάπης του κόσμου, και τότε εκδηλώνεται εξωτερικά. Φιλονεικεί, ας πούμε, κάποιος με έναν αδελφό και εξετάζοντας διακρίνει, όπως ειπώθηκε, ότι πρώτα συγκρούεται με τον εαυτό του και αντιλέγει: «Να μιλήσω ή να μη μιλήσω; Να απαντήσω σ' αυτές τις βρισιές που μου είπε; Ή καλύτερα να σωπάσω;». Έτσι δηλαδή και τις εντολές του Θεού ακολουθεί, αλλά και δεν εγκαταλείπει τη δική του γνώμη, ούτε προτιμά να απαρνηθεί εντελώς τον εαυτό του. Αν λοιπόν η ζυγαριά της καρδιάς γείρει έστω και λίγο προς το μέρος της αγάπης του κόσμου, αμέσως ο κακός λόγος φτάνει μέχρι τα χείλη. Κατόπιν ο νους τεντώνεται σαν τόξο από μέσα και χτυπά τον πλησίον με τα λόγια, και το κακό φτάνει στα χέρια, καμιά φορά και σε τραύματα, αλλά και μέχρι το φόνο. Βλέπομε λοιπόν από που άρχισε και που έφτασε μια μικρή κίνηση της ψυχής. Έτσι συμβαίνει σε κάθε αμάρτημα και πράξη, όπου η κακία κολακεύει και χαϊδεύει το θέλημα της ψυχής με κοσμικές επιθυμίες και σαρκικές ηδονές. Έτσι γίνεται και η μοιχεία, έτσι και η κλοπή, έτσι και η πλεονεξία, έτσι και η κενοδοξία, έτσι το οποιοδήποτε κακό.

56. Και αυτές οι καλές πράξεις ακόμα, πολλές φορές γίνονται από κενοδοξία, η οποία κρίνεται από το Θεό όπως και η κλοπή και η αδικία και τα άλλα αμαρτήματα. Γιατί λέει η Γραφή: «Ο Θεός διασκόρπισε τα κόκκαλα των ανθρωπαρέσκων»(Ψαλμ. 52, 6). Ώστε και με τις καλές πράξεις επιδιώκει ο εχθρός να υπηρετείται και να λατρεύεται, ο απατεώνας και πανούργος και διεστραμμένος και πολυμήχανος.

57. Ό,τι αγάπησε κανείς αυτού του κόσμου, αυτό και βαραίνει τη διάνοιά του και κατά κάποιο τρόπο τη σύρει προς τα κάτω και την πιέζει και δεν την αφήνει να ανασηκωθεί. Γιατί αυτών των ανθρώπων τα σταθμά και η κλίση και η ζυγαριά του θελήματος είναι σαν να κρέμονται από την καρδιά τους, και από εδώ γίνεται έλεγχος και εξέταση όλου του ανθρώπινου γένους, δηλαδή των Χριστιανών που κατοικούν στις πόλεις ή στα όρη, στα μοναστήρια, στην ύπαιθρο ή στις ερήμους. Αν δηλαδή κάποιος δελεάζεται θεληματικά από κάτι που αγαπά, αποκαλύπτεται ότι δεν παρέδωσε ακόμη όλη την αγάπη του στο Θεό. Αγάπησε ένας ας πούμε κτήματα, άλλος χρήματα, άλλος την κοιλιοδουλεία ή το να χαρίζεται στις επιθυμίες της σάρκας, άλλος αγάπησε τη σοφία των λόγων για πρόσκαιρη δόξα, άλλος τα αξιώματα, άλλος τις τιμές των ανθρώπων, άλλος την οργή και τη μνησικακία —γιατί το να παραδώσει κανείς τον εαυτό του στο πάθος, σημαίνει ότι το αγαπά. Άλλος αγάπησε ανώφελες συζητήσεις, άλλος γενικά να αφήνει το νου του εδώ κι εκεί, ή να δίνει προσοχή σε λόγια μάταια ή να κάνει το δάσκαλο για ανθρώπινη δόξα. Άλλος πάλι κλίνει προς τη χαύνωση και την αμέλεια, άλλος ευχαριστείται να στολίζεται με ωραία ενδύματα· αυτός με τον ύπνο, εκείνος με την αστειολογία, και άλλος είναι δεμένος και κρατείται με κάποιο μικρό ή μεγάλο πράγμα του κόσμου και δεν έχει την ευχέρεια να ανασηκωθεί. Γιατί όποιο πάθος δεν πολεμά κανείς γενναία και δεν του αντιστέκεται, μ' αυτό οπωσδήποτε ευχαριστείται. Και αυτό το πάθος τον κατέχει και τον σύρει προς τα κάτω και του γίνεται σαν αλυσίδα και βαρύς κλοιός της διάνοιάς του που δεν την αφήνει να ανυψώνεται προς το Θεό, μήτε μόνον Αυτόν να λατρεύει(Δευτ. 6, 13). Γιατί η ψυχή που αληθινά έστρεψε την ορμή της προς τον Κύριο, δίνει όλη την επιθυμία της σ' Αυτόν και απαρνείται τον εαυτό της και δεν ακολουθεί τα θελήματα του νου της.

58. Ας διδαχτούμε με παραδείγματα πώς χάνεται ο άνθρωπος με τη θέλησή του. Από αγάπη δηλαδή κάποιου κοσμικού πράγματος και στη φωτιά ρίχνεται, και στη θάλασσα βυθίζεται, και στην αιχμαλωσία δίνει τον εαυτό του. Ας υποθέσομε ότι πιάνει φωτιά ο αγρός ή το σπίτι κάποιου. Εκείνος λοιπόν που θέλει να σώσει τον εαυτό του, μόλις αντιληφθεί την πυρκαγιά, φεύγει γυμνός, αφήνοντάς τα όλα και μόνο για τη ζωή του φροντίζει. Άλλος όμως που σκέφτηκε να πάρει και μερικά σκεύη από το σπίτι, έμεινε· και ενώ μάζευε τα σκεύη του, η φωτιά απλώθηκε σ' όλο το σπίτι, περικύκλωσε και αυτόν και τον έκαψε. Βλέπεις, πώς με τη θέλησή του, από αγάπη σε κάτι πρόσκαιρο, το οποίο αγάπησε παραπάνω από τον εαυτό του, χάθηκε από τη φωτιά; Άλλοι πάλι έτυχαν σε ναυάγιο. Εκείνος που θέλει να σώσει τον εαυτό του, γδύνεται και πέφτει γυμνός στο νερό, και έτσι καταφέρνει να σώσει τη ζωή του. Άλλος όμως που θέλησε να σώσει και κάτι από τα ρούχα του, καταποντίσθηκε μέσα στα νερά, και για μικρό κέρδος —τι συμφορά!— χάθηκε. Και πάλι, ας υποθέσομε ότι ήρθε είδηση για έφοδο εχθρών· ένας μόλις το άκουσε, το έβαλε στα πόδια όπως βρισκόταν, και έφυγε χωρίς να φροντίσει για κανένα από τα πράγματά του, ενώ άλλος δεν το

πολυπίστεψε, ή θέλησε να πάρει μαζί του και μερικά πράγματα, και αφού καθυστέρησε, πιάστηκε από τους εχθρούς. Βλέπεις ότι με τη θέλησή του κανείς, από αμέλεια ή προσήλωση σε κάτι κοσμικό, χάνει και το σώμα και την ψυχή;

59. Είναι λίγοι πράγματι εκείνοι που απέκτησαν την τέλεια αγάπη προς το Θεό και έχουν για μηδέν όλες τις ηδονές και τις επιθυμίες του κόσμου και υπομένουν τους πειρασμούς του πονηρού με μακροθυμία. Αλλά δεν πρέπει γι' αυτό να απελπιστούμε, ούτε να αδιαφορήσομε για την αγαθή ελπίδα. Γιατί αν και πολλά πλοία ναυαγούν, αλλά υπάρχουν και άλλα που περνούν την τρικυμία και φτάνουν στο λιμάνι. Γι' αυτό έχομε ανάγκη από πολλή πίστη, υπομονή, προσοχή και αγώνες. Ακόμη και από πείνα και δίψα του καλού με πολλή σύνεση και διάκριση, αλλά και από σφοδρότητα και αναίδεια στην προσευχή. Οι περισσότεροι άνθρωποι θέλουν να επιτύχουν τη βασιλεία χωρίς κόπους και ιδρώτα. Μακαρίζουν βέβαια τους Αγίους και επιθυμούν την τιμή και τα χαρίσματά τους, αλλά δεν θέλουν να μετέχουν σε ίσο βαθμό στις θλίψεις, στους κόπους και στα παθήματά τους. Τη βασιλεία την επιθυμούν και πόρνες και τελώνες και κάθε άνθρωπος, αλλά γι' αυτό είναι οι πειρασμοί και οι δοκιμασίες, για να φανερωθεί ποιοι αγάπησαν αληθινά τον Κύριό τους, ώστε δίκαια να κληρονομήσουν τη βασιλεία των ουρανών.

60. Πρέπει να γνωρίζεις ότι μέσα στις θλίψεις και στα παθήματα, στην υπομονή και στην πίστη, είναι κρυμμένες οι υποσχέσεις του Θεού, όπως επίσης και η δόξα και η απόκτηση των ουρανίων αγαθών. Γιατί και το σιτάρι που σπέρνεται στη γη ή και το δένδρο που μπολιάζεται, είναι ανάγκη να δοθεί πρώτα στη σήψη και στην ατιμία, φαινομενικά, και έτσι να απολαύσομε την ομορφιά και τον πολλαπλάσιο καρπό τους. Αν όμως δεν περνούσαν από τη σήψη εκείνη και τη φαινομενική ατιμία, δε θα είχαν ύστερα εκείνη την άκρα ωραιότητα και ομορφιά. Το ίδιο νόημα εκφράζει και ο Απόστολος: «Πρέπει να περάσομε πολλές θλίψεις για να μπούμε στη βασιλεία του Θεού»(Πράξ. 14, 22). Και ο Κύριος λέει: «Με την υπομονή σας θα σώσετε τις ψυχές σας»(Λουκ. 21, 19), και: «Στον κόσμο θα έχετε θλίψεις»(Ιω. 16, 33).

61. Όσο αξιωθεί καθένας μας με την πίστη και την επιμέλεια να γίνει μέτοχος του Αγίου Πνεύματος, τόσο, εκείνη την ημέρα, θα δοξαστεί και το σώμα του. Επειδή ό,τι αποθησαύρισε εδώ στην ψυχή του, τότε θα εκδηλωθεί και στο σώμα του. Το παράδειγμα το παίρνομε από τα δένδρα: όταν περάσει ο χειμώνας και λάμψει ο ήλιος λαμπρότερος και δυνατότερος, και φυσήξουν οι άνεμοι, τότε αφήνουν να βλαστήσουν από μέσα τους τα φύλλα και τα άνθη και οι καρποί και τα φοράνε σαν ένδυμα. Επίσης, τον ίδιο καιρό βγαίνουν και τα αγριολούλουδα από τα σπλάχνα της γης και σκεπάζεται με αυτά η γη και τα ντύνεται σαν ωραίο φόρεμα. Γι' αυτά είπε και ο Λόγος του Θεού, ότι ούτε ο Σολομών δεν ντύθηκε σαν ένα απ' αυτά, παρ' όλη του τη μεγαλοπρέπεια(Ματθ. 6, 29). Όλα αυτά είναι προτυπώσεις και υποδείγματα και εικόνες της αμοιβής των σωζομένων κατά την ανάσταση. Αφού και σε όλες τις ψυχές που αγαπούν το Θεό, στους αληθινούς δηλαδή Χριστιανούς, μήνας πρώτος είναι ο Ξανθικός, δηλαδή ο Απρίλιος, ο οποίος και φανερώνει τη δύναμη της Αναστάσεως. Γιατί λέει η Γραφή: «Αυτός ο μήνας θα είναι για σας ο πρώτος από τους μήνες του χρόνου». Αυτός θα ντύσει τα γυμνά δένδρα με τη δόξα που είχαν πρωτύτερα κρυμμένη μέσα στο σώμα τους. Γιατί τότε θα δοξαστούν με το άρρητο φως που έχουν από τώρα μέσα τους, δηλαδή με τη δύναμη του Πνεύματος, το οποίο και θα είναι τότε γι' αυτούς ένδυμα, τροφή, ποτό, αγαλλίαση, χαρά, ειρήνη, και γενικά, ζωή αιώνια.

δ΄) Περί υψώσεως του νου

62. Ο μακάριος Μωυσής, με τη δόξα του Πνεύματος που έλαμπε στο πρόσωπό του, την οποία κανείς άνθρωπος δεν μπορούσε να ατενίσει(Εξ. 34, 29-30), προτύπωσε πως θα δοξαστούν στην ανάσταση των δικαίων τα σώματα των Αγίων, με δόξα που από τώρα αξιώνονται να έχουν στον έσω άνθρωπο οι πιστές ψυχές των Αγίων. «Εμείς —λέει— με ακάλυπτο το πρόσωπο, δηλαδή με τον έσω άνθρωπο, δεχόμαστε σαν σε καθρέφτη τη δόξα του Κυρίου και μεταμορφωνόμαστε σ' αυτή τη λαμπρή εικόνα Του ανεβαίνοντας από δόξα σε δόξα»(Β΄ Κορ. 3, 18). Για το Μωυσή πάλι λέει η Γραφή ότι έμεινε στο όρος σαράντα ημέρες και σαράντα νύχτες και δεν έφαγε ούτε ήπιε(Εξ. 34, 28), πράγμα που δεν είναι της ανθρώπινης φύσεως· άρα δεχόταν κάποια τροφή πνευματική.

Αυτή την τροφή γεύονται από τώρα οι άγιες ψυχές από το πνεύμα.

63. Η δόξα την οποία έχουν πλούτο τους, όπως είπαμε, από εδώ οι ψυχές των Αγίων, αυτή θα σκεπάσει και θα ντύσει τα γυμνά σώματα στην ανάσταση και θα τα μεταφέρει ανάρπαστα στους ουρανούς. Και τότε πλέον οι Άγιοι με το σώμα και την ψυχή θα αναπαυθούν για πάντα στη βασιλεία του Θεού. Όταν έπλασε ο Θεός τον Αδάμ, δεν του έβαλε στο σώμα φτερά όπως στα πουλιά, αφού έμελλε να του δώσει στην ανάσταση τα φτερά του Πνεύματος, για να υψώνεται με αυτά και να αρπάζεται όπου θέλει το Πνεύμα. Αυτά τα νοητά φτερά έχουν δοθεί από τώρα στις ψυχές των Αγίων και τις σηκώνουν ψηλά προς το ουράνιο φρόνημα. Γιατί ο στολισμός των Χριστιανών είναι άλλος και τα ενδύματα άλλα και άλλη η τράπεζα και άλλη η απόλαυση, επειδή γνωρίζομε ότι ο Χριστός θα έρθει από τον ουρανό και θα αναστήσει όλους τους νεκρούς από την αρχή του κόσμου, όπως μαρτυρούν οι θείες Γραφές. Τότε θα τους χωρίσει σε δύο μέρη, και αυτούς που θα έχουν το δικό Του σημάδι, που είναι η σφραγίδα του θείου Πνεύματος, θα τους τοποθετήσει στα δεξιά Του και θα τους μιλήσει(Ματθ. 25, 32-34). Γιατί όπως είπε, «τα δικά μου πρόβατα ακούνε τη φωνή μου και τη γνωρίζουν»(Ιω. 10, 3-4). Και τότε τα σώματά τους θα ντυθούν με θεία δόξα, δηλαδή τη δόξα των αγαθών έργων και τη δόξα του Πνεύματος που έλαβαν από εδώ οι ψυχές των Αγίων. Και έτσι αφού δοξαστούν με το θεϊκό φως και αρπαχθούν στους ουρανούς για να προϋπαντήσουν τον Κύριο, όπως έχει γραφεί, θα είναι παντοτινά μαζί με τον Κύριο(Α΄ Θεσ. 4, 17) .

64. Εκείνοι που φροντίζουν να κατορθώνουν όσο είναι δυνατόν καλύτερα το βίο του Χριστιανού, πρέπει πρώτα-πρώτα να φροντίζουν με μεγάλη επιμέλεια για το διανοητικό και διακριτικό και ηγεμονικό μέρος της ψυχής, ώστε να διακρίνουν ακριβώς το καλό από το κακό και να βγάλουν έξω από την καθαρή φύση όσα πάθη εισήλθαν έπειτα παρά φύση, και έτσι να μπορούν να ζουν χωρίς προσκόμματα, χρησιμοποιώντας ως μάτι το όργανο της διακρίσεως, και να μένουν ανεπηρέαστοι από τις αφορμές της κακίας. Γιατί θέλημα της ψυχής είναι, να διατηρεί τα μέλη του σώματος αμόλυντα από τη βλάβη των αισθήσεων, να αποκλείσει τον εαυτό της από τους περισπασμούς του κόσμου και να φυλάξει την καρδιά να μην απλώνει στον κόσμο τα ενεργήματα των λογισμών της, αλλά να τα περιορίζει από παντού και να τα συγκρατεί από κάθε χαμαίζηλη φροντίδα και ηδονή. Κι όταν δει ο Κύριος κάποιον να ζει με αυτόν τον τρόπο και να φροντίζει να διατηρεί τέτοια ακρίβεια και προσοχή και να έχει την πρόθεση να τον υπηρετεί με φόβο και τρόμο(Ψαλμ. 2, 11), τότε του προσφέρει και τη βοήθεια της χάρης Του. Τι όμως να κάνει ο Θεός σ' εκείνον που προσφέρει τον εαυτό του στον κόσμο και τρέχει πίσω από τις ηδονές του;

65. Οι πέντε παρθένες που έμειναν άγρυπνες και που πήραν στα δοχεία της καρδιάς τους το ξένο προς τη φύση τους λάδι, δηλαδή τη χάρη του Πνεύματος, μπόρεσαν να μπουν μαζί με τον Νυμφίο στον νυμφώνα. Οι άλλες οι μωρές, οι κακές, που έμειναν στους όρους της δικής τους φύσεως, δεν έμειναν άγρυπνες, ούτε φρόντισαν να αποκτήσουν το λάδι αυτό της αγαλλιάσεως μέσα στις καρδιές τους όσο ήταν ακόμη στη ζωή, αλλά κατά κάποιο τρόπο αποκοιμήθηκαν από αμέλεια και χαυνότητα και από οίηση για τις αρετές τους. Γι' αυτό και κλείστηκε γι' αυτές ο νυμφώνας της βασιλείας(Ματθ. 25, 1-10). Είναι λοιπόν φανερό ότι τις κρατούσε κάποιος δεσμός και κάποια φιλία με τον κόσμο, αφού δεν έδωσαν όλη την αγάπη και ολόκληρο τον έρωτά τους στον επουράνιο Νυμφίο. Γιατί οι ψυχές που ζητούν τον αγιασμό του Πνεύματος, ο οποίος είναι ξένος για την ανθρώπινη φύση, ανάβουν όλη την αγάπη τους για το Χριστό, εκεί βαδίζουν, εκεί προσεύχονται, εκεί σκέφτονται, εκεί μελετούν, και έχουν απομακρυνθεί απ' όλα τα άλλα. Οι πέντε αισθήσεις της ψυχής, δηλαδή η φρόνηση, η γνώση, η διάκριση, η υπομονή και το έλεος, αν δεχθούν την ουράνια χάρη και τον αγιασμό του Πνεύματος, τότε θα είναι πράγματι "φρόνιμες παρθένες". Αν όμως εγκαταλειφθούν στα όρια της δικής τους φύσεως, τότε είναι πράγματι μωρές και τέκνα του κόσμου και της οργής(Εφ. 2, 3)

66. Η κακία είναι κάτι το ξένο για την ανθρώπινη φύση, εισχώρησε όμως με την παράβαση του πρώτου ανθρώπου και τη δεχτήκαμε και με τον καιρό έγινε σαν φυσική σε μας. Έτσι και με κάτι ξένο για τη φύση μας, την επουράνια δωρεά δηλαδή του Πνεύματος, πρέπει να διώξομε μακριά από τη φύση μας την κακία και να αποκατασταθούμε στην αρχική καθαρότητα. Αλλά αν αυτό δεν γίνει με πολλή προσευχή και πίστη και προσοχή και αποστροφή των πραγμάτων του κόσμου, και αν η

φύση μας, που τη μόλυνε η κακία, δεν αγιαστεί από την αγάπη εκείνη, η οποία είναι ο Κύριος, και αν δε μείνομε μέχρι τέλους άπτωτοι και δεν οικειοποιηθούμε τις θείες εντολές Του, δεν μπορούμε να επιτύχομε την επουράνια βασιλεία.

67. Θέλω να εξετάσω ένα λεπτό και βαθύ λόγο, ανάλογα με τη δύναμή μου. Παίρνει σώμα ανθρώπου ο άπειρος και ασώματος Κύριος από άπειρη αγαθότητα και μικραίνει —μπορεί να πει κανείς— τον εαυτό Του, ο μέγας και υπερούσιος, για να μπορέσει να ενωθεί με τα νοερά κτίσματά Του, δηλαδή με ψυχές Αγίων και Αγγέλων, ώστε να μπορέσουν και αυτές να γίνουν μέτοχοι της αθάνατης ζωής της θεότητάς Του. Επειδή και το καθένα, σύμφωνα με τη φύση του, είναι σώμα, ο άγγελος, η ψυχή, ο δαίμονας. Και αν είναι λεπτά, ωστόσο το καθένα κατά την υπόσταση, τη μορφή και την εικόνα που αναλογεί στη λεπτότητα της φύσεώς του, είναι σώμα λεπτό. Όπως λοιπόν το σώμα τούτο κατά την υπόσταση είναι παχύ, έτσι και η ψυχή που είναι σώμα λεπτό, πήρε και φόρεσε τα μέλη αυτού του σώματος. Φόρεσε τα μάτια, με τα οποία και βλέπει, τα αυτιά, με τα οποία ακούει, τα χέρια, τη μύτη, και γενικώς όλο το σώμα και τα μέλη του τα φόρεσε η ψυχή και ενώθηκε μ’ αυτό, με το οποίο και ενεργεί όλα όσα συνδέονται με τη ζωή. Κατά τον ίδιο τρόπο και η ανεκλάλητη και ακατανόητη αγαθότητα του Χριστού μικραίνει τον εαυτό Της και παίρνει σώμα και ενώνεται με τις πιστές και αγαπητές σ’ Αυτόν ψυχές και τις αγκαλιάζει και γίνεται ένα πνεύμα με αυτές σύμφωνα με το λόγο του Παύλου(Α΄ Κορ. 6, 17). και γίνεται, μπορούμε να πούμε, ψυχή στην ψυχή και υπόσταση στην υπόσταση, ώστε μιά τέτοια ψυχή να ζήσει και να υπάρξει μέσα στη θεότητά Του, να φτάσει στην αθάνατη ζωή και να απολαύσει άφθαρτη ηδονή και ανέκφραστη δόξα.

68. Για την ψυχή αυτή ο Κύριος, όταν θέλει, γίνεται φωτιά και κατακαίει κάθε κακό και παρείσακτο μέσα της, όπως λέει και ο Προφήτης: «Ο Θεός μας είναι φωτιά που κατακαίει». Άλλοτε γίνεται ανάπαυση ανείπωτη και ανέκφραστη, κι άλλοτε χαρά και ειρήνη(Ρωμ. 14, 17) και περιθάλπει και περικυκλώνει την ψυχή. Μόνο να αγωνίζεται κανείς να τον αγαπά και να τον ευχαριστεί με τους αγαθούς τρόπους του· και θα δει με την πείρα και την αίσθησή του ότι άγγιξε ανεκλάλητα αγαθά, που μάτι δεν τα είδε και αυτί δεν τα άκουσε και άνθρωπος δεν τα διανοήθηκε(Α΄ Κορ. 2, 9), όσα δηλαδή αγαθά γίνεται το Πνεύμα του Κυρίου, από τη μιά για ανάπαυση, και από την άλλη για αγαλλίαση και τρυφή και ζωή της ψυχής που αναδεικνύεται άξιά Του. Γιατί σωματοποιεί τον εαυτό Του και τον κάνει πνευματική τροφή, αλλά και ένδυμα και κάλλη απερίγραπτα, για να γεμίσει έτσι την ψυχή πνευματική χαρά. «Εγώ είμαι —λέει— ο άρτος της ζωής»(Ιω. 6, 35), και: «Όποιος πίνει από το νερό που θα του δώσω, θα αναβρύσει μέσα του μία πηγή νερού που θα δίνει αιώνια ζωή» .

69. Με τέτοιο τρόπο φανερώθηκε ο Θεός και στους ιερείς και Αγίους της Παλαιάς Διαθήκης, όπως ο Ίδιος ήθελε και όπως ήταν ωφέλιμο στον Άγιο που τον έβλεπε. Αλλιώς, για παράδειγμα, φανερώθηκε στον Αβραάμ(Γεν. 18, 1-2), αλλιώς στον Ισαάκ(Γεν. 26,24), στον Ιακώβ(Γεν. 28, 13), στο Νώε(Γεν. 9, 12-13), στο Δανιήλ(Δαν. 7, 13), στο Μωυσή(Εξ. 3, 4-6), στο Δαβίδ(Β΄ Βασ. 24, 16-17) και στον καθένα από τους Προφήτες(Γ΄ Βασ. 19, 11- 12), μικραίνοντας τον εαυτό Του και παίρνοντας σωματική μορφή, όπως είπαμε· μεταμορφωνόταν και φανερωνόταν σ’ αυτούς που τον αγαπούσαν, όχι όπως είναι ο Ίδιος —γιατί είναι αχώρητος—, αλλά ανάλογα με τη δεκτικότητα και τη δύναμή τους, για την πολλή και ακατανόητη αγάπη που είχε σ’ αυτούς.

70. Η ψυχή που αξιώθηκε να δεχθεί ένοικό της την ουράνια δύναμη και τη θεϊκή εκείνη φωτιά, και που η επουράνια αγάπη του αγαθού Πνεύματος ενώθηκε με τα μέλη της, ελευθερώνεται εντελώς από κάθε κοσμική αγάπη. Το σίδερο, το μολύβι, ο χρυσός, το ασήμι, όταν παραδοθούν στη φωτιά, λιώνουν αλλάζοντας τη σκληρή φύση τους σε μαλακή, και όσο βρίσκονται μέσα στη φωτιά είναι χαλαρά και ρευστά και έχουν αποβάλλει τη φυσική τους σκληρότητα εξαιτίας της δυνάμεως της φωτιάς. Έτσι και η ψυχή που δέχθηκε την επουράνια εκείνη φωτιά της αγάπης του Πνεύματος, αποσύρεται από κάθε προσκόλληση στο κοσμικό πνεύμα, ελευθερώνεται από τα δεσμά της κακίας και αποβάλλει τη φυσική σκληρότητα της αμαρτίας, θεωρώντας τα όλα μικρά και περιφρονώντας τα. Λέω μάλιστα ότι, η ψυχή που κυριεύθηκε απ’ αυτόν τον έρωτα, και αν ακόμη έχει αδελφούς που τους αγαπά πολύ, αλλά την εμποδίζουν απ’ αυτή την αγάπη, και αυτούς θα τους απαρνηθεί. Η αγάπη της σαρκικής κοινωνίας του γάμου οδηγεί στο χωρισμό από τον πατέρα και τη μητέρα και τους αδελφούς, ώστε κι όταν κανείς αγαπά κανέναν από αυτούς, τον αγαπά επιφανειακά, ενώ όλη τη διάθεση του και τον πόθο του τον έχει στην γυναίκα του· αν λοιπόν η σαρκική αγάπη

ελευθερώνει με τέτοιο τρόπο από κάθε άλλη αγάπη του κόσμου, μόλις και μετά βίας εκείνοι που πληγώθηκαν από εκείνον τον απαθή θεϊκό πόθο μπορούν να κρατηθούν από κάποιον έρωτα των πραγμάτων του κόσμου.

71. Ο Θεός, επειδή είναι αγαθός και φιλάνθρωπος, μακροθυμεί και περιμένει πολύν καιρό τη μετάνοια κάθε αμαρτωλού, και κάνει εορτή ουράνια την επιστροφή όποιου μετανοεί. Γιατί ο Ίδιος λέει: «Γίνεται χαρά στον ουρανό για έναν αμαρτωλό που μετανοεί»(Λουκ. 15, 7). Αν όμως κανείς, βλέποντας αυτή την αγαθότητα και τη μακροθυμία, και ότι ο Θεός δεν τιμωρεί το κάθε αμάρτημα επειδή, όπως είπαμε, περιμένει τη μετάνοιά μας, παραμελήσει την εντολή, και την αγαθότητα αυτή την κάνει —αλοίμονο— αφορμή καταφρονήσεως, προσθέτοντας αμαρτία πάνω στην αμαρτία και ορθώνοντας εμπόδια και συνάπτοντας ραθυμία στη ραθυμία, θα φτάσει στο αποκορύφωμα της αμαρτίας και θα καταλήξει σε τέτοια πτώση, που δε θα μπορεί πλέον να σηκωθεί, αλλά αφού υποστεί ολοκληρωτική συντριβή και παραδοθεί ολότελα στον πονηρό, θα απωλεσθεί. Έτσι έγινε στα Σόδομα· αφού οι κάτοικοι έφτασαν και ξεπέρασαν κάθε όριο αμαρτίας, αφού δεν έμεινε πλέον σ’ αυτούς ούτε σπίθα μετάνοιας, καταστράφηκαν από τη θεία δίκη με φωτιά(Γεν. 19, 24-25). Έτσι και στην εποχή του Νώε· επειδή οι άνθρωποι ήταν αχαλίνωτοι στις ορμές της κακίας και δεν έδειχναν κανένα είδος μετάνοιας, συσσώρευσαν τέτοιο όγκο αμαρτιών, ώστε όλη η γη να καταστραφεί τελείως(Γεν. 6, 7). Έτσι και προς τους Αιγυπτίους, οι οποίοι αμάρταναν πολύ και κακομεταχειρίζονταν το λαό του Θεού, ο Θεός ήταν επιεικής, και δεν τους παρέδιδε σε μια πανωλεθρία, αλλά με διάφορες επιμέρους τιμωρίες τους οδηγούσε σε μετάνοια· μα επειδή μετά από προσωρινή μεταμέλεια γύριζαν πάλι με αγάπη στην κακία και συνέχιζαν την προηγούμενη απιστία τους, και τέλος καταδίωξαν το λαό του Κυρίου που έφευγε από την Αίγυπτο, τους αφάνισε τελείως η θεία δίκη και τους κατέστρεψε(Εξ. 14, 27-28). Έτσι και στον Ισραηλιτικό λαό που αμάρτανε πολύ και θανάτωνε τους Προφήτες του Θεού, ο Θεός έδειχνε τη συνηθισμένη Του μακροθυμία. Αφού όμως προχώρησαν τόσο στην κακία, ώστε ούτε το δεσποτικό αξίωμα του Χριστού να σεβαστούν, αλλά να απλώσουν χέρι φονικό επάνω Του, διώχτηκαν και αυτοί μια για πάντα και καταπατήθηκαν. Και αφαίρεσε ο Θεός απ’ αυτούς και την προφητεία και την ίερωσύνη και την λατρεία, και τα εμπιστεύθηκε στα έθνη που πίστεψαν(Ματθ. 21, 43).

72. Ας προστρέξομε με προθυμία στο Χριστό που μας καλεί και ας ανοίξομε σ’ Αυτόν τις καρδιές μας, και ας μη δειλιάζομε και απελπιζόμαστε για τη σωτηρία μας. Γιατί αυτό είναι σόφισμα του εχθρού, με την υπόμνηση των προηγουμένων αμαρτιών να ανοίγει το δρόμο στην απόγνωση. Αλλά ας κατανοήσομε ότι, αν ο Χριστός, όταν ήρθε, έγινε γιατρός και θεραπευτής τυφλών και παράλυτων και κωφαλάλων, και ανάσταινε νεκρούς που είχαν αρχίσει να φθείρονται(Ιω. 11, 39-44), πόσο περισσότερο δε θα γιατρέψει την τυφλότητα του νου και την παράλυση της ψυχής και την κωφαλαλία της αμελούς καρδίας; Αφού δεν είναι άλλος, αλλά Αυτός που έκτισε το σώμα, Αυτός έκτισε και την ψυχή. Και αν σ’ εκείνα που διαλύονται και πεθαίνουν είχε τόση συμπάθεια και έλεος, πόσο μάλλον δε θα δείξει φιλανθρωπία και δε θα θεραπεύσει την αθάνατη ψυχή που κυριεύθηκε από την ασθένεια της κακίας και της άγνοιας και κατόπιν έρχεται σ’ Αυτόν και τον παρακαλεί; Γιατί δικά Του είναι τα λόγια: «Ο ουράνιος Πατέρας μου δε θα αποδώσει δικαιοσύνη σ’ εκείνους που φωνάζουν σ’ Αυτόν νύχτα-μέρα; Σας βεβαιώνω, ότι θα τους αποδώσει το δίκαιό τους αμέσως»(Λουκ. 18, 7-8), και: «Αιτείτε, και θα σας δοθεί· ζητάτε, και θα βρήτε· χτυπάτε, και θα σας ανοιχθεί η θύρα»(Ματθ. 7, 7), και αλλού: «Ακόμη και αν δεν του δώσει επειδή είναι φίλος του, θα σηκωθεί ωστόσο και θα του δώσει ό,τι ζητά, εξαιτίας της αναίδειάς του»(Λουκ. 11, 8). Μ’ αυτά μας προτρέπει να είναι η αίτησή μας στο Θεό αναιδής και επίμονη. Αφού γι’ αυτό ήρθε, για να επιστρέψει τους αμαρτωλούς κοντά Του(Ματθ. 9, 13). Μονάχα εμείς αφού απομακρυνθούμε με όλη μας τη δύναμη από τις κακές συνήθειές μας, ας προσηλωθούμε στον Κύριο, και Αυτός δε μας προσπερνά, αλλά είναι έτοιμος να μας βοηθήσει.

73. Ένας που κατέχεται από κάποια μακρά ασθένεια, όταν δεν μπορεί πιά να δεχθεί τροφή και νερό, απελπίζεται, και αυτό είναι σημάδι θανάτου και τον κλαίνε οι συγγενείς και οι φίλοι του. Έτσι και ο Θεός και οι Άγγελοι, λυπούνται πολύ και θρηνούν τι.ς ψυχές που δεν μπορούν να προσλάβουν την επουράνια τροφή. Αν λοιπόν έγινες θρόνος του Θεού, αν η ψυχή σου έγινε όλη πνευματικός οφθαλμός κι όλη φως, αν τράφηκες με την τροφή εκείνη του Πνεύματος, αν πίνεις από το ζωντανό

νερό(Ιω. 4, 10) και από το πνευματικό κρασί που ευφραίνει την καρδιά(Ψαλμ. 103, 15), αν η ψυχή σου φόρεσε τα ενδύματα του ανέκφραστου φωτός, αν ο εσωτερικός σου άνθρωπος έλαβε πείρα και βεβαιότητα όλων αυτών, τότε λοιπόν ζεις από τώρα την πραγματικά αιώνια ζωή και αναπαύεσαι από τώρα μαζί με το Χριστό. Αν όμως ακόμη δεν τα έλαβες αυτά ούτε τα έκανες κτήμα σου, να κλαις θερμά και να οδύρεσαι που δεν απέκτησες ακόμη αυτόν τον πλούτο, και να είναι αδιάκοπη η φροντίδα σου και η δέηση για τη φτώχεια σου. Αλλά μακάρι τουλάχιστον να αισθανόταν τη φτώχεια του εκείνος που δεν έχει αυτόν τον θείο πλούτο, και να μη γυρνούσε αμέριμνος σαν να τον έχει παραχορτάσει.Γιατί λέει ο Κύριος: «Καθένας που ζητά, βρίσκει· και όποιος χτυπά, θα του ανοιχτεί η θύρα»(Ματθ. 7, 8).

74. Αν το λάδι εκείνο που γινόταν από διάφορα μυρωδικά(Εξ. 30, 23-25) είχε τόση δύναμη, ώστε εκείνοι που χρίονταν, να αποκτούν το βασιλικό αξίωμα(Α΄ Βασ. 26, 11), πόσο περισσότερο εκείνοι που χρίονται στο νου και στον έσω άνθρωπο με το αγιαστικό λάδι της αγαλλιάσεως(Ψαλμ. 44, 8) και δέχονται τον αρραβώνα του αγαθού Πνεύματος, θα φτάσουν τα μέτρα της τελειότητας, δηλαδή της βασιλείας του Χριστού και της θείας υιοθεσίας, και θα μυηθούν στα μυστήρια του βασιλιά Χριστού, έχοντας την άδεια να πλησιάζουν τον Πατέρα όποτε θέλουν; Γιατί αν και δεν έχουν λάβει ακόμη τελείως την κληρονομιά, επειδή σηκώνουν ακόμη το βάρος του σώματος, αλλ’ όμως λόγω του αρραβώνα του Πνεύματος είναι σίγουρες οι ελπίδες τους, και δεν αμφιβάλλουν καθόλου ότι θα συμβασιλεύσουν με το Χριστό(Β΄ Τιμ. 2, 12) και ότι θα έχουν αφθονία και πλεονασμό Πνεύματος· γιατί από αυτήν ήδη τη ζωή δοκίμασαν τη δύναμη και την ηδονή εκείνη. Το κάλυμμα που έβαλε ο σατανάς πάνω στους ανθρώπους μετά την παρακοή, έρχεται η χάρη, και με την κάθαρση του εσωτερικού ανθρώπου και του νου, το αφαιρεί εντελώς και πετάει σαν σκύβαλο μακριά κάθε μολυσμό και κάθε ακάθαρτο λογισμό της ψυχής, θέλοντας να την κάνει καθαρή και να την επαναφέρει στην αρχική της κατάσταση, ώστε να βλέπει με καθαρά και ανεμπόδιστα μάτια τη δόξα του αληθινού φωτός. Οι τέτοιοι άνθρωποι αρπάζονται από τώρα νοερά σ’ εκείνον τον αιώνα και βλέπουν τα κάλλη και τα θαύματά του. Όπως δηλαδή τα σωματικά μάτια, όταν είναι γερά και υγιή, ατενίζουν με θάρρος τις ακτίνες του ηλίου, έτσι και αυτοί· χρησιμοποιώντας τον φωτεινό και καθαρμένο νου τους, βλέπουν συνεχώς τις άδυτες λάμψεις του Κυρίου.

75. Αυτό το μέτρο δεν κατακτάται εύκολα από τους ανθρώπους, αλλά απαιτεί συνεχείς κόπους και πολλούς αγώνες και ιδρώτες. Γιατί πολλοί είναι εκείνοι που και η χάρη είναι μαζί τους και ενεργεί, και η κακία κρύβεται στα ενδόμυχα και δεν απομακρύνεται διόλου, αλλά τα δύο πνεύματα, του φωτός και του σκότους, ενεργούν μέσα στην ίδια καρδιά. Θα μου πεις όμως οπωσδήποτε: «Τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι; Ή πώς μπορεί να υπάρχουν στον ίδιο τόπο ναός του Θεού και ναός ειδώλων;»(Β΄Κορ. 6, 14 και 16). Κι εγώ θα σου αποκριθώ το ίδιο: Πράγματι τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι; Ή σε τι το θείο φως συσκοτίζεται ή θολώνεται ή καταμολύνεται, αυτό που είναι εντελώς καθαρό και αμόλυντο; Όπως λέει η Γραφή, το φως λάμπει μέσα στο σκοτάδι, και το σκοτάδι δεν μπόρεσε να το σβήσει(Ιω. 1, 5). Ώστε τα πράγματα δεν πρέπει να τα εξηγούμε χωριστά και μονότροπα. Μερικοί επαναπαύονται να έχουν τόσο τη χάρη του Θεού, όσο να μπορούν να συγκρατούν τον εαυτό τους και να μην τους νικά η αμαρτία που κατοικεί μέσα τους. Και έτσι συμβαίνει, τώρα να έχουν προσευχή νηφάλια και ανάπαυση, κι έπειτα να ενεργούνται από ακάθαρτους λογισμούς και να δελεάζονται από την αμαρτία, ενώ συνυπάρχει δηλαδή και η θεία χάρη. Εκείνοι λοιπόν που είναι επιπόλαιοι και δεν επιδιώκουν ακόμη την ακρίβεια, όταν ένιωσαν κάπως την ενέργεια της θείας χάρης, νόμισαν ότι ελευθερώθηκαν για πάντα από την αμαρτία. Εκείνοι όμως που έχουν διάκριση και είναι νουνεχείς, δε θα αρνηθούν ότι και όταν κατοικεί μέσα τους η χάρη του Θεού, και πάλι ταράζονται από αισχρούς και άτοπους λογισμούς.

76. Γνωρίσαμε αδελφούς, οι οποίοι τόσο πλούσια απόλαυσαν τη θεία χάρη, ώστε για πέντε και έξι χρόνια να μαραθεί και να σβήσει σ’ αυτούς η σαρκική επιθυμία. Κατόπιν, όταν νόμισαν ότι έφτασαν στο λιμάνι και στη γαλήνη, τότε όρμησε σαν από ενέδρα κατεπάνω τους η δαιμονική κακία τόσο σκληρά και άγρια, ώστε να δοκιμάσουν έκπληξη και απορία. Κανένας όμως απ’ όσους είναι οξυδερκείς και συνετοί δεν ξεθαρρεύεται να πει ότι, αφού έχω τη χάρη, απαλλάχθηκα από την αμαρτία. Γιατί ενεργούν και τα δύο, όπως είπαμε, και η χάρη και η αμαρτία, στον ίδιο νου, αν και οι

επιπόλαιοι και αμαθείς, μόλις νιώσουν κάποια μικρή πνευματική κίνηση, λένε "νικήσαμε". Εγώ νομίζω ότι τα πράγματα έχουν ως εξής: Όπως όταν λάμπει καθαρός ήλιος, και πέσει ξαφνικά σκοτεινιά ή ομίχλη, σκοτίζεται το φως του ηλίου, παρόμοια συμβαίνει και μ' εκείνους που έλαβαν τη χάρη του Θεού, δεν καθαρίστηκαν όμως ακόμη τελείως, αλλά στο βάθος κατέχονται ακόμη από την αμαρτία. Ώστε λοιπόν είναι πράγματι απαραίτητη πολλή διάκριση για να τα αντιληφθεί κανείς αυτά τέλεια με την πείρα.

77. Όπως είναι αδύνατο χωρίς μάτια ή γλώσσα, αυτιά και πόδια, να βλέπει κανείς ή να μιλάει, ή να ακούει ή να περπατά, έτσι επίσης είναι αδύνατο χωρίς το Θεό και τη θεία ενέργεια να γίνει κανείς κοινωνός των θείων μυστηρίων και να γνωρίσει τη σοφία του Θεού ή να αποκτήσει τον πλούτο του Πνεύματος. Γιατί οι Έλληνες σοφοί ασκούνται σε λόγους και ασχολούνται πρόθυμα με λογομαχίες. Οι δούλοι όμως του Θεού, και αν δεν είναι επιτήδειοι στα λόγια, όμως καταρτίζονται συνεχώς με τη θεϊκή γνώση και με τη χάρη του Θεού.

78. Καταλήγω να υποθέσω ότι, ακόμη και αυτοί οι Απόστολοι που ήταν γεμάτοι από τη χάρη του αγαθού Παρακλήτου, δεν ήταν ολότελα απαλλαγμένοι από φροντίδες, αλλά μαζί με την αγαλλίαση και την ανέκφραστη χαρά, είχαν και κάποιο φόβο, που προερχόταν βέβαια από την ίδια τη χάρη και όχι από την κακία. Γιατί η ίδια η χάρη τούς προστάτευε ώστε να μην πέσουν ούτε στην παραμικρή παρεκτροπή. Και όπως ένα μικρό παιδί που χτυπά ένα τείχος με ένα πετραδάκι, δεν του κάνει τίποτε, ή όπως ένα ασθενικό βέλος ελάχιστα βλάπτει έναν γερό θώρακα, έτσι και αν ένα μικρό μέρος της κακίας προσέβαλλε τους Αποστόλους, δεν πετύχαινε τίποτε, γιατί ήταν πολύ καλά θωρακισμένοι με τη δύναμη του Χριστού. Πλήν όμως, αν και ήταν τέλειοι, ήταν παρούσα σ' αυτούς και η ελευθερία του αυτεξουσίου, και όχι όπως μερικοί ανόητα λένε ότι μετά τη χάρη παύουν οι φροντίδες και υπάρχει ανάπαυση. Γιατί ο Κύριος, και από τους τελείους ακόμη ζητεί να είναι το θέλημα της ψυχής στην υπηρεσία του Πνεύματος, ώστε να συμβαδίζουν και τα δύο. Όπως λέει και ο Απόστολος: «μη σβήνετε την ενέργεια του Πνεύματος»(Α΄ Θεσ. 5, 19) .

79. Να μιλάει κανείς για τα πράγματα μόνο με λόγια, είναι πρόχειρο και εύκολο. Είναι εύκολο στον καθένα να πει ότι τούτο το ψωμί, για παράδειγμα, γίνεται από σιτάρι. Τον λεπτομερή όμως τρόπο της κατασκευής του δεν μπορεί ο καθένας να τον εκθέσει, αλλά μόνον όσοι γνωρίζουν. Έτσι λοιπόν να μιλάει απλώς κανείς για την απάθεια και την τελειότητα, είναι εύκολο, να το μάθει όμως με την πείρα και αληθινά, αυτό σημαίνει να καταλάβει αληθινά στην πράξη πώς κατορθώνεται η τελειότητα.

80. Όσους λένε πνευματικά λόγια χωρίς να τα γευθούν και να τα δοκιμάσουν, αυτούς τους παρομοιάζω με έναν άνθρωπο που μέσα στο καλοκαίρι και ακριβώς το καταμεσήμερο περνά έναν τόπο έρημο και άνυδρο, και έπειτα, από την πολλή και φλογισμένη δίψα φαντάζεται ότι κοντά είναι μιά πηγή με κρύο, γλυκό και καθαρό νερό, και ότι πίνει από αυτήν χωρίς να τον εμποδίζει κανείς, όσο θέλει. Ή ακόμη με άνθρωπο που δεν έχει γευθεί ποτέ μέλι και προσπαθεί να δώσει στους άλλους να εννοήσουν τι είδους είναι η γλυκύτητά του. Τέτοιοι είναι πράγματι όσοι δε δοκίμασαν στην πράξη και με εσωτερική πληροφορία τα σχετικά με την τελειότητα και τον αγιασμό και την απάθεια και θέλουν να μιλούν γι' αυτά στους άλλους. Γιατί αν τους δώσει ο Θεός να λάβουν μικρή αίσθηση για κάτι από όσα λένε, τότε θα εννοήσουν οπωσδήποτε ότι δεν ήταν τα πράγματα όπως τα έλεγαν, αλλά η αλήθεια είναι πολύ διαφορετική. Κινδυνεύει δηλαδή κάπως ο Χριστιανισμός λίγο-λίγο να ξεφεύγει από τον κανονικό του δρόμο και να πέφτει σε αθεΐα. Έτσι ο Χριστιανισμός είναι σαν φαγητό και ποτό, και όσο περισσότερο τον γεύεται κανείς, τόσο ανάβει την επιθυμία για περισσότερα Και γίνεται ο νους αχόρταστος και ακατάσχετος. Είναι σαν να δώσει κανείς σ' έναν διψασμένο ένα γλυκό ποτό και να τον κάνει όχι μόνο από τη δίψα, αλλά και από την ηδονή του ποτού να το επιθυμεί πιό άπληστα. Αυτά όμως, όπως είπαμε, δεν τα νοούμε μόνο με λόγια χωρίς πείρα, αλλά επιτελούνται με μυστική νοερή εργασία του Αγίου Πνεύματος, και έτσι λέγονται.

81. Το Ευαγγέλιο διατάζει κατηγορηματικά κάθε άνθρωπο, να κάνει ή να μην κάνει κάτι, ώστε να γίνει φίλος του φιλάνθρωπου Βασιλιά. Λέει δηλαδή: «Να μην οργιστείς(Ματθ. 5, 22), να μην επιθυμήσεις(Ματθ. 5, 28), αν σε ραπίσει κανείς στο δεξί μάγουλο, γύρισέ του και το άλλο(Ματθ. 5, 39)». Ενώ ο Απόστολος, ακολουθώντας από κοντά τα προσταγμένα, εκπαιδεύει και πώς πρέπει

σταδιακά να γίνεται το έργο της καθάρσεως, με υπομονή και μακροθυμία. Πρώτα τους τρέφει με γάλα σαν νήπια(Α΄ Κορ. 3, 1-2), έπειτα τους φέρνει σε μεγαλύτερη ηλικία(Εφ. 4, 14-16), και τέλος στην τελειότητα(Εβρ. 5, 14· 6,1). Να το πούμε με ένα παράδειγμα: το Ευαγγέλιο είπε να γίνει τέλειος ο χιτώνας από μαλλί, ενώ ο Απόστολος εξήγησε καθαρά και πώς να λαναρίζεται το μαλλί, και πώς να υφαίνεται και να κατασκευάζεται ο χιτώνας.

82. Είναι μερικοί που απέχουν από φανερή πορνεία και κλοπή και πλεονεξία και τα όμοια κακά, και γι' αυτό συναριθμούν τον εαυτό τους με τους Αγίους. Απέχει όμως πολύ αυτό από την αλήθεια. Γιατί πολλές φορές, ενώ η κακία φωλιάζει στο νου τους και ζει εκεί έρποντας, δείχνει πώς τους άφησε κι έφυγε. Άγιος όμως είναι εκείνος που αγιάστηκε και καθάρισε τελείως τον εσωτερικό του άνθρωπο. Κάποιος αδελφός, ενώ προσευχόταν μαζί με άλλους αδελφούς, αιχμαλωτίσθηκε από τη θεία δύναμη, και με αρπαγή του νου του είδε την άνω Ιερουσαλήμ και τα εκεί φωτεινά κατοικητήρια και φως άπειρο και ανέκφραστο, και άκουσε φωνή ότι αυτός είναι ο τόπος της αναπαύσεως των δικαίων. Μετά από αυτό, υπερηφανεύτηκε και νομίζοντας τον εαυτό του σπουδαίο, έπεσε σε βάθος αμαρτιών και κυριεύτηκε ύστερα από πολλά κακά. Αν λοιπόν αυτός έπαθε τέτοια, πώς είναι δυνατόν ο καθένας να λέει, «αφού νηστεύω και ζω σαν ξένος και δίνω ελεημοσύνη από τα υπάρχοντά μου(Α΄ Κορ. 13, 3) και έχω φυλαχθεί από τα κακά που είπαμε και τίποτε δεν μου λείπει, άρα είμαι κι εγώ άγιος»; Γιατί όπως είπαμε, τελειότητα είναι όχι η αποχή από τα φανερά κακά, αλλά τέλεια κάθαρση είναι η κάθαρση της διάνοιας.

83. Εσύ που τα υποστηρίζεις αυτά, πέρασε μέσα σου με την επιστασία στους λογισμούς σου, και σκύψε πάνω στο νου σου, τον αιχμάλωτο και δούλο της αμαρτίας, και δες το φίδι που φωλιάζει πιο κάτω κι από το νου και πιο βαθιά από τους λογισμούς, στα λεγόμενα άδυτα της ψυχής σου, και επιδιώκει να σε σκοτώνει πλήττοντας τα πιο ουσιώδη μέρη της ψυχής σου. Γιατί αληθινά είναι άβυσσος ακατανόητη η καρδιά. Αν λοιπόν σκότωσες το φίδι, αν καθάρισες όλη την ανομία που έχεις μέσα σου και απέρριψες την αμαρτία, τότε καυχήσου για την καθαρότητα που σου έδωσε ο Θεός. Αν όμως όχι, τότε ταπεινώσου σαν φτωχός και αμαρτωλός ακόμη, και πλησίασε παρακαλώντας το Χριστό να σε καθαρίσει από τις κρυφές αμαρτίες σου(Ψαλμ. 18, 13). Γιατί όλη η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη παρουσιάζεται να μιλάει για την καθαρότητα. Και κάθε άνθρωπος, Ιουδαίος και ειδωλολάτρης, αγαπά την καθαρότητα, κι ας μην είναι απ' όλους κατορθωτή. Η καθαρότητα της καρδίας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί διαφορετικά, παρά μόνο μέσω του Ιησού. Γιατί Αυτός είναι η ενυπόστατη και απόλυτη αλήθεια. Και χωρίς αυτήν την Αλήθεια είναι αδύνατο να γνωρίσει κανείς την αλήθεια ή να επιτύχει τη σωτηρία.

ε΄) Περί αγάπης

84. Όπως στα φαινόμενα πράγματα απαρνήθηκες τον εξωτερικό άνθρωπο, δίνοντας ελεημοσύνη και σκορπίζοντας τα υπάρχοντά σου, έτσι πρέπει να απαρνηθείς τις αμαρτωλές συνήθειες. Και αν απέκτησες σοφία σαρκική η γήινες γνώσεις, αρνήσου τες. Αν στηρίζεσαι σε προτερήματα της σάρκας, απομακρύνσου απ' αυτά, ταπείνωσε τον εαυτό σου και μίκρυνέ τον. Γιατί μόνο έτσι θα μπορέσεις να γίνεις μαθητής της μωρίας του κηρύγματος(Α΄ Κορ. 1, 21). Και σ' αυτή θα βρεις την αληθινή σοφία, όχι σε κομψά λόγια, αλλά στη δύναμη του Σταυρού, έχοντας εσωτερικά τα ίδια ενεργήματα μ' εκείνους που καταξιώθηκαν να την αποκτήσουν. Όπως λέει ο Παύλος, ο Σταυρός του Χριστού είναι για τους Ιουδαίους σκάνδαλο, για τους Έλληνες μωρία, για μας όμως τους σωζόμενους είναι δύναμη Θεού και Θεού σοφία(Α΄ Κορ. 1, 23-24).

85. Κι αν ακόμη έλαβες ουράνια γεύση, και αν έγινες μέτοχος εκείνης της σοφίας και απέκτησες ανάπαυση στην ψυχή σου, μην υπερηφανεύεσαι, μήτε να ξεθαρρεύεις σαν να έφτασες πλέον και να κατάκτησες όλη την αλήθεια, για να μην ακούσεις και συ: «Τώρα πλέον είσαστε χορτάτοι! Τώρα πλέον γίνατε πλούσιοι! Χωρίς εμάς, κατακτήσατε τη βασιλεία των ουρανών! Και μακάρι να βασιλεύατε, για να βασιλεύσομε κι εμείς μαζί σας.»(Α΄ Κορ. 4, 8). Αλλά και αν γεύθηκες τα ουράνια, να πιστεύεις ότι δεν άγγιξες ακόμη το Χριστιανισμό. Αυτό το φρόνημα να μην είναι επιφανειακό, αλλά να το έχεις πάντοτε σαν φυτεμένο και επικυρωμένο οριστικά μέσα στη διάνοιά σου.

86. Όπως ο πλεονέκτης, και αν συνάξει αναρίθμητα χρήματα, δεν χορταίνει, αλλά όσα προσθέτονται κάθε μέρα, τόσο αυξάνουν την επιθυμία του για περισσότερα, ή όπως εκείνος που απομακρύνεται από ένα ποτάμι με γλυκύτατο νερό πριν ξεδιψάσει, νιώθει μεγαλύτερη δίψα, έτσι και στον καθένα η γεύση του Θεού δεν έχει κόρο ή τέλος, αλλά όσο πλουτίζει κανείς με αυτόν τον πλούτο, τόσο νομίζει τον εαυτό του φτωχό. Οι Χριστιανοί δεν θεωρούν πολύτιμη τη ζωή τους, αλλά αισθάνονται να είναι εντελώς τιποτένιοι μπροστά στο Θεό, και θεωρούν τους εαυτούς των δούλους όλων των ανθρώπων. Πολύ χαίρεται ο Θεός και αναπαύεται με αυτή την ψυχή, για την ταπείνωσή της. Αν λοιπόν έχει κανείς κάποιο καλό ή και είναι πνευματικά πλούσιος, να μη νομίζει γι' αυτό ότι είναι κάτι ή ότι έχει κάτι. Γιατί ο Κύριος σιχαίνεται την οίηση, και αυτή ευθύς απ' την αρχή έχει διώξει από τον Παράδεισο τον άνθρωπο που άκουσε ότι "θα είστε σαν θεοί"(Γεν. 3, 5) και πήρε θάρρος μ' αυτή τη μάταιη ελπίδα.Σκέψου ότι ο Θεός σου και Βασιλιάς, αλλά και Υιός του Θεού, κένωσε τον εαυτό Του παίρνοντας μορφή δούλου(Φιλιπ. 2, 7), ότι έγινε φτωχός(Β΄ Κορ. 8, 9) και συγκαταριθμήθηκε μεταξύ των ατίμων(Μαρκ. 15, 28) και σταυρώθηκε. Αν έτσι έγινε με το Θεό, εσύ ο άνθρωπος που αποτελείσαι από σάρκα και αίμα, που είσαι χώμα και στάχτη(Γεν. 18, 27) και που —αλοίμονο— δεν έχεις τιποτε το αγαθό, αλλά είσαι τελείως ακάθαρτος, πώς έχεις μεγάλη ιδέα και αλαζονεύεσαι; Εσύ λοιπόν, αν βέβαια είσαι συνετός, ακόμη και για κάτι καλό που έλαβες από το Θεό, να λές: «Αυτό δεν είναι δικό μου, από Άλλον το πήρα· και αν Αυτός το κρίνει σκόπιμο, θα μου το πάρει πίσω». Έτσι κάθε καλό να το αποδίδεις στον Κύριο, κάθε κακό στον εαυτό σου.

87. Ο θησαυρός που λέει ο Απόστολος ότι τον έχομε σε πήλινα σκεύη(Β΄ Κορ. 4, 7), να πιστεύεις ότι είναι η αγιαστική δύναμη του Πνεύματος, την οποία αξιώθηκε να λάβει από αυτήν ακόμη τη ζωή. Γιατί λέει πάλι κάπου ο ίδιος: «Αυτός έγινε για μας σοφία από το Θεό, και δικαίωση και αγιασμός και απολύτρωση»(Α΄ Κορ. 1, 30). Εκείνος λοιπόν που βρήκε και κρατάει μέσα του τον επουράνιο αυτό θησαυρό του Πνεύματος, μπορεί να εργάζεται κάθε αρετή και κάθε εντολή, όχι μόνον καθαρά και άψογα, αλλά και χωρίς κόπους και χωρίς κούραση, πράγμα που πρωτύτερα κάθε άλλο παρά το έκανε άκοπα. Γιατί αυτό δεν μπορεί να το κάνει κανείς, ακόμη και αν θέλει να καλλιεργήσει αληθινά τον καρπό του Πνεύματος, πριν λάβει το αγαθό πνεύμα. Πλην όμως ας βιάζει ο καθένας τον εαυτό του κάθε φορά και ας τρέχει με υπομονή(Εβρ. 12, 1) και πίστη, και ας παρακαλεί θερμά το Χριστό, ώστε να επιτύχει αυτόν τον επουράνιο θησαυρό. Και τότε, όπως είπαμε, με τη δύναμη και τη χάρη Του, θα μπορεί να εργάζεται το σύνολο των αρετών καθαρά, τέλεια και χωρίς μόχθο και ταλαιπωρία.

88. Εκείνοι που έχουν τον θεϊκό πλούτο του Πνεύματος μέσα τους, όταν απευθύνουν σε άλλους λόγια πνευματικά, τα μεταδίδουν στους συνομιλητές τους σαν να τα βγάζουν από το θησαυρό που έχουν μέσα τους(Ματθ. 12, 35). Όσοι όμως δεν απέκτησαν αυτόν το θησαυρό στο βάθος της καρδιάς τους, από τον οποίο αναβρύζει αγαθοσύνη θεϊκών ενθυμήσεων και μυστηρίων και βαθύτατων λόγων, αλλά ανθολογούν ορισμένα μόνο από τη μία και την άλλη Γραφή και τα έχουν στην άκρη της γλώσσας τους ή άκουσαν και από πνευματικούς ανθρώπους, κομπάζουν στους λόγους αυτούς, προβάλλοντας τα ξένα σαν δικά τους, και εμφανίζονται σαν γονείς ξένων τέκνων. Αυτοί, στους άλλους μεν πρόσφεραν άκοπη την απόλαυση των λόγων, οι ίδιοι όμως μετά την ομιλία τους βρέθηκαν να μοιάζουν με φτωχούς, γιατί ο κάθε λόγος τους σαν να γύρισε σ' εκείνον από τον οποίο τον πήραν, κι αυτοί έμειναν χωρίς δικό τους θησαυρό, από τον οποίο να μπορούν και τον εαυτό τους πρώτα να ευφραίνουν, και τους άλλους να ωφελούν. Γι' αυτό πρέπει πρώτα να ζητούμε από το Θεό να βάλει μέσα μας αυτόν τον αληθινό πλούτο, και τότε θα είναι εύκολο και τους άλλους να ωφελούμε και να τους μεταδίδομε λόγους πνευματικούς και θεία μυστήρια. Γιατί έτσι ευδόκησε η αγαθότητα του Θεού να κατοικήσει σε κάθε έναν που πιστεύει. «Όποιον με αγαπά, λέει, θα τον αγαπήσει ο Πατέρας μου· θα τον αγαπήσω κι εγώ και θα του φανερώσω τον εαυτό μου. Εγώ και ο Πατέρας θα έρθομε και θα κατοικήσομε σ' αυτόν(Ιω. 14, 21 και 2)».

89. Εκείνοι που αξιώθηκαν να γίνουν τέκνα Θεού και έχουν το Χριστό να ακτινοβολεί μέσα τους, διευθύνονται από ποικίλους και διαφόρους τρόπους του Πνεύματος και περιθάλπονται στα βάθη της καρδιάς τους από τη χάρη. Δεν είναι ανάρμοστο να φέρομε παραδείγματα από τις κοσμικές απολαύσεις, για να πάρομε κάποια ιδέα των θείων ενεργημάτων της χάρης μέσα στην ψυχή. Συμβαίνει δηλαδή καμιά φορά οι άνθρωποι αυτοί σαν να βρίσκονται σε βασιλικό δείπνο να

ευφραίνονται και να χαίρονται με κάποια ανέκφραστη και ανείπωτη αγαλλίαση. Και άλλοτε, σαν νεόνυμφοι να νιώθουν πνευματική ηδονή, ενώ άλλοτε σαν ασώματοι άγγελοι να αισθάνονται τόση ελαφρότητα στο σώμα τους, ώστε να νομίζουν ότι δεν έχουν σώμα. Και άλλοτε σαν να ευφραίνονται και να μεθούν με την ανέκφραστη μέθη των μυστηρίων του Πνεύματος, ενώ άλλοτε κλαίνε και οδύρονται προσευχόμενοι για τη σωτηρία των ανθρώπων. Γιατί πυρπολούνται από τη θεία αγάπη του Πνεύματος προς όλους τους ανθρώπους και παίρνουν επάνω τους το πένθος όλων των απογόνων του Αδάμ. Άλλοτε πάλι, το πνεύμα άναψε μέσα τους τόση αγάπη, ενωμένη με ανείπωτη ηδονή, ώστε αν ήταν δυνατόν κάθε άνθρωπο να τον αγκαλιάσουν, χωρίς να ξεχωρίζουν καλό ή κακό. Άλλοτε, τόσο πολύ εξουδένωσαν τον εαυτό τους, ώστε να νομίζουν ότι κανένας δεν είναι παρακάτω απ' αυτούς, αλλά ότι είναι τελευταίοι απ' όλους. Κάποτε τους πλημμυρίζει κάποια ανέκφραστη πνευματική χαρά, ενώ κάποτε, παρόμοια με ένα χειροδύναμο που φόρεσε βασιλική πανοπλία και αφού κατέβηκε στον πόλεμο, κατατρόπωσε τους εχθρούς, και αυτοί οπλίσθηκαν με τα όπλα του Πνεύματος και συγκρούσθηκαν με τους αόρατους εχθρούς και τους έριξαν κάτω από τα πόδια τους. Πότε τους κυκλώνει μεγάλη γαλήνη και ησυχία και τους αγκαλιάζει η ειρήνη και τους κυριεύει μιά θαυμαστή πνευματική ηδονή, και πότε γεμίζουν σύνεση και θεία σοφία και ανεξιχνίαστη πνευματική γνώση. Και γενικά, δέχονται τόση σοφία από τη χάρη του Χριστού, όση δεν μπορεί καμιά γλώσσα να διηγηθεί. Ωστόσο συχνά έχουν εξωτερική όψη όπως όλοι οι άλλοι. Έτσι η θεία χάρη με πολλούς τρόπους αλλάζει και διαφοροποιείται μέσα σ' αυτούς, σαν να θέλει να παιδαγωγεί και να γυμνάζει την ψυχή, για να την παρουσιάσει τέλεια και άμεμπτη και καθαρότατη στον επουράνιο Πατέρα.

90. Τα παραπάνω ενεργήματα του Πνεύματος ανήκουν στα υψηλά πνευματικά μέτρα που είναι πολύ κοντά στην τελειότητα. Αυτές οι ποικίλες παρηγοριές της χάρης ενεργούνται σ' αυτούς από το πνεύμα με διάφορους τρόπους, αλλά όμως ακατάπαυστα, και η μία πνευματική ενέργεια διαδέχεται την άλλη. Όταν φτάσει κανείς στην πνευματική τελειότητα, αφού καθαρθεί ολότελα από όλα τα πάθη και ενωθεί και ανακραθεί εντελώς μέσω της ανέκφραστης μεθέξεως με το Παράκλητο πνεύμα, όταν και αυτή η ψυχή καταξιωθεί να γίνει πνεύμα, επειδή ενώθηκε με το πνεύμα, τότε γίνεται όλος φως, όλος πνεύμα, όλος χαρά, όλος ανάπαυση, όλος αγαλλίαση, όλος αγάπη, όλος ευσπλαχνία, όλος αγαθότητα και καλωσύνη. Και κατά κάποιο τρόπο καταπίνεται μέσα στις αρετές της δυνάμεως του αγαθού Πνεύματος, σαν μιά πέτρα στην άβυσσο της θάλασσας που περιβάλλεται όλη από νερό. Αυτοί λοιπόν που ενώθηκαν εξ ολοκλήρου με το Πνεύμα του Θεού, έχουν εξομοιωθεί με το Χριστό και έχουν τις αρετές του Πνεύματος αμετάβλητες και παρουσιάζουν σε όλους τέτοιους καρπούς. Γιατί αφού έγιναν μέσα τους άμεμπτοι και καθαροί στην καρδιά(Ματθ. 5, 10) από το Πνεύμα, είναι αδύνατο να παρουσιάσουν εξωτερικά καρπούς κακίας, αλλά πάντοτε λάμπουν σ' αυτούς οι καρποί του Πνεύματος. Αυτή είναι η προκοπή της πνευματικής τελειότητας, της πληρότητας που δίνει ο Χριστός, στην οποία μας συμβουλεύει ο Απόστολος να φτάσομε, λέγοντας: «Για να γεμίσετε με όλη την πληρότητα που δίνει ο Χριστός»(Εφ. 3, 19), και πάλι: «Ώσπου να καταλήξομε όλοι να γίνομε ώριμοι, με όλη την πληρότητα που δίνει ο Χριστός»(Εφ. 4, 13).

91. Συμβαίνει, μόλις κανείς γονατίσει στην προσευχή, να γεμίζει η καρδιά του από θεία ενέργεια και η ψυχή χαίρεται μαζί με τον Κύριο σαν νύμφη με τον νυμφίο, όπως προαναφέρθηκε. Αυτό το λέει,και ο μέγας Ησαΐας: «Όπως χαίρεται ο νυμφίος με τη νύμφη, έτσι θα χαρεί ο Κύριος μαζί σου»(Ησ. 62, 5). Συμβαίνει πάλι, ένας τέτοιος άνθρωπος να είναι απασχολημένος όλη την ημέρα, και όταν κάποια ώρα ευκαιρήσει να προσευχηθεί, να αρπάζεται ο εσωτερικός άνθρωπος στο άπειρο βάθος του πνευματικού κόσμου. Τον πλημμυρίζει τότε κάποια ανέκφραστη και άμετρη ηδονή, ώστε ο νους να κυριεύεται από έκπληξη καθώς έχει όλος αρπαγεί στα ύψη, και να του προκαλείται στο διάστημα αυτό λήθη όλου του επιγείου φρονήματος, γιατί μέστωσαν, όπως είπαμε, οι λογισμοί του και οδηγήθηκαν αιχμάλωτοι σε απέραντα και ακατάληπτα πράγματα. Και από την προσευχή συμβαίνει εκείνη την ώρα στον άνθρωπο να φεύγει και η ψυχή μαζί με την προσευχή.

92. Σ' εκείνον που ερωτά αν είναι δυνατόν ο άνθρωπος πάντοτε να βρίσκεται σε τέτοια κατάσταση, πρέπει να πούμε τα εξής. Δεν υπάρχει χρόνος που να μη συνυπάρχει η χάρη με τον άνθρωπο, να μην είναι ριζωμένη και να μη γίνεται σαν κάτι φυσικά ενωμένο στον άνθρωπο με τον οποίο

συνυπάρχει. Και ενώ αυτή είναι μία, οικονομεί τα πράγματα όπως θέλει, κατά πολλούς τρόπους, για το συμφέρον του ανθρώπου. Η φωτιά δηλαδή μέσα σ' αυτόν, άλλοτε καίει περισσότερο, άλλοτε λιγότερο. Και το φως άλλοτε λάμπει περισσότερο, άλλοτε μαζεύεται και σκυθρωπάζει, κατά θεία πάντως οικονομία, παρ' όλο που η λαμπάδα καίει χωρίς να σβήνει. Όταν όμως το φως γίνεται λαμπρότερο, τότε και ο άνθρωπος παρουσιάζεται σαν να μεθά περισσότερο με την αγάπη του Θεού. Ενίοτε το ίδιο αυτό φως που φέγγει ακατάπαυστα στην καρδιά, ανοίγει δίοδο στο εσωτερικότερο και βαθύτερο φως, ώστε ολόκληρος ο άνθρωπος, βυθισμένος στη γλυκύτητα και στη θεωρία εκείνη, να μη βρίσκεται πλέον στον εαυτό του, αλλά να ζει στον κόσμο σαν μωρός και άξεστος εξαιτίας της υπερβολικής αγάπης που απλώθηκε στην ψυχή, και της ηδονής και του βάθους των μυστηρίων που αξιώθηκε. Και συμβαίνει πολλές φορές σ' αυτόν τον καιρό να φτάσει τα μέτρα της τελειότητας και να ελευθερωθεί από κάθε αμαρτία και ψεγάδι, έπειτα όμως από αυτά να συσταλεί κατά κάποιο τρόπο η χάρη και να πέσει στην ψυχή το κάλυμμα της εχθρικής δυνάμεως.

93. Να ξέρεις ότι τα σχετικά με τη χάρη έχουν ως εξής. Ας υποθέσομε ότι η τελειότητα έχει δώδεκα σκαλοπάτια. Συμβαίνει λοιπόν να φτάνει κανείς και σ' αυτό το μέτρο. Αλλά πάλι υποχωρεί η χάρη και κατεβαίνοντας ένα σκαλοπάτι σταματά, ας πούμε, στο ενδέκατο. Φανερώσαμε παραπάνω εκείνα τα θαυμάσια, τα οποία δοκίμασε ο άνθρωπος εκείνος. Αν λοιπόν είχε αυτά τα θαυμάσια συνεχώς στον ίδιο βαθμό, τότε ούτε θα του ήταν δυνατό να οικονομεί τους αδελφούς και να τους διδάσκει. Επειδή ούτε να ακούει θα μπορούσε, ούτε να μιλάει, ή και να φροντίζει για κάτι, έστω και το παραμικρό, παρά θα βρισκόταν σε μιά γωνιά εκστατικός και σαν μεθυσμένος. Γι' αυτό και δεν του δόθηκε το τέλειο μέτρο, για να έχει καιρό και τους αδελφούς να φροντίζει και να ασχολείται με την διακονία του λόγου.

94. Όταν ακούμε τα λόγια της βασιλείας και μας έρχονται δάκρυα, να μην περιοριστούμε στα δικά μας δάκρυα, ούτε στην ακοή μας ότι καλά ακούσαμε, ούτε στα μάτια μας ότι καλά είδαμε, και νομίσομε ότι αυτά μας είναι αρκετά. Γιατί υπάρχουν και αλλά αυτιά και αλλά μάτια και αλλά δάκρυα, όπως επίσης και άλλη διάνοια και ψυχή, που είναι αυτό τούτο το θεϊκό και επουράνιο πνεύμα, το οποίο ακούει και κλαίει και προσεύχεται και γνωρίζει και πράττει αληθινά το θέλημα του Θεού. Αφού και ο Κύριος, όταν υποσχόταν στους Αποστόλους τη μέγιστη δωρεά του Πνεύματος, είπε: «Εγώ φεύγω, αλλά ο Παράκλητος, το Άγιο πνεύμα, που θα στείλει ο Πατέρας στο όνομά μου, εκείνος θα σας διδάξει τα πάντα»(Ιω. 14, 26), και πάλι: «Έχω πολλά να σας πω ακόμα, αλλά δεν μπορείτε τώρα να σηκώσετε μεγαλύτερο βάρος. Όταν όμως θα έρθει εκείνος, το πνεύμα της αλήθειας, θα σας οδηγήσει σε όλη την αλήθεια»(Ιω. 16, 12-13). Εκείνος λοιπόν θα προσευχηθεί και εκείνος θα κλάψει· γιατί, όπως λέει ο Απόστολος, εμείς δεν ξέρομε πώς να προσευχηθούμε όπως πρέπει, αλλά το πνεύμα το ίδιο μεσιτεύει για μας με στεναγμούς που δεν εκφράζονται με λέξεις(Ρωμ. 8, 26). Γιατί μόνο στο πνεύμα είναι φανερό το θέλημα του Θεού: «Κανείς δε γνωρίζει όσα αναφέρονται στο Θεό, παρά μόνο το πνεύμα του Θεού»(Α΄ Κορ. 2, 11). Και όταν σύμφωνα με την υπόσχεση, κατά την ημέρα της Πεντηκοστής, επιφοίτησε ο Παράκλητος και η δύναμη του αγαθού Πνεύματος σκήνωσε στις ψυχές των Αποστόλων(Πράξ. 2, 1-4), αφαιρέθηκε από αυτούς ολότελα το κάλυμμα της κακίας, καταργήθηκαν τα πάθη και ξεσκεπάστηκαν τα μάτια της καρδιάς τους. Και αφού γέμισαν από σοφία και έγιναν τέλειοι από το πνεύμα, διά μέσου του Πνεύματος έμαθαν πώς να πράττουν το θέλημα του Θεού, και από Εκείνο χειραγωγήθηκαν σ' ολόκληρη την αλήθεια, καθώς Εκείνο έγινε ο ηγεμόνας και ο βασιλιάς των ψυχών τους. Κι εμείς λοιπόν, όταν μας έρχεται να κλάψομε, ενώ ακούμε το λόγο του Θεού, ας παρακαλέσομε το Χριστό με αδίστακτη πίστη να έρθει σ' εμάς το πνεύμα, όπως ελπίσαμε, το οποίο αληθινά ακούει και προσεύχεται σύμφωνα με το θέλημα και τη βούληση του Θεού.

95. Να θεωρείς ότι το πράγμα έχει ως εξής: Υπάρχει κάποια σκοτεινή δύναμη που σκεπάζει ελαφρά το νου σαν λεπτή ομίχλη. Και μ' όλο που η λαμπάδα καίει παντοτινά και φωτίζει, όπως είπαμε, ωστόσο υπάρχει κάτι που καλύπτει εκείνο το φως. Γι' αυτό και δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι ένας τέτοιος άνθρωπος δεν είναι τέλειος ή ολότελα ελεύθερος από την αμαρτία, αλλά είναι, σαν να πούμε, και ελεύθερος και όχι ελεύθερος. Όλο αυτό οπωσδήποτε δεν γίνεται ερήμην του Θεού, αλλά κατά θεία οικονομία. Και άλλοτε γκρεμίζεται και συντρίβεται το μεσότοιχο εκείνο του

φραγμού(Εφ. 2, 14), ενώ άλλοτε δεν γκρεμίζεται ολότελα. Ούτε πάντοτε η προσευχή είναι η ίδια, αλλά άλλοτε η χάρη ανάβει και παρηγορεί και αναπαύει περισσότερο, άλλοτε είναι πιο σκυθρωπή και μειωμένη, όπως η ίδια η χάρη οικονομεί προς το συμφέρον του ανθρώπου. Έχω φτάσει όμως σε μερικές περιπτώσεις στο τέλειο μέτρο και γεύθηκα και έλαβα πείρα εκείνου του κόσμου. Δεν είδα όμως ακόμη κανένα Χριστιανό τέλειο ή ολότελα ελεύθερο. Αλλά από τη μιά αναπαύεται κανείς από τη χάρη και αξιώνεται να δει μυστήρια και αποκαλύψεις και γίνεται κοινωνός της χάρης και γεύεται την πολλή γλυκύτητά της, και από την άλλη, συνυπάρχει η αμαρτία μέσα του. Οι άνθρωποι αυτοί, για την υπερβολική χάρη και το φως που τους φωτίζει, θεωρήθηκαν από απειρία τέλειοι και ελεύθεροι. Εγώ δεν γνώρισα ακόμη κανένα τελείως ελεύθερο. Γιατί και σε μένα συνέβη μερικές φορές να φτάσω σ’ εκείνο το μέτρο που έχω πει, και έμαθα καλά και γνωρίζω ποιος είναι ο τέλειος άνθρωπος.

96. Όταν ακούσεις περί ενώσεως νυμφίου και νύμφης και περί χορών και οργάνων και εορτών, μη βάλεις στο νου σου τίποτε υλικό ή επίγειο. Αυτά λέγονται από συγκατάβαση μόνο για παράδειγμα. Η ουσία τους είναι ανέκφραστη και πνευματική και απρόσιτη σε σαρκικά μάτια, και μόνο ψυχές άγιες και πιστές μπορούν να τα εννοήσουν. Γιατί η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος, οι επουράνιοι θησαυροί, οι χοροί και εορτές των αγίων Αγγέλων, φανερώνονται μόνον σ’ εκείνον που τα δοκίμασε. Ενώ στον αμύητο, ούτε καν να τα εννοήσει δεν είναι δυνατόν. Άκουε λοιπόν γι’ αυτά με ευλάβεια, μέχρις ότου σου συμβεί, για την πίστη σου, να καταξιωθείς να τα επιτύχεις. Και τότε θα εννοήσεις με την πείρα των ψυχικών οφθαλμών, σε ποιά αγαθά και μυστήρια μπορούν να μετέχουν οι ψυχές των Χριστιανών από αυτή τη ζωή. Γιατί στην ανάσταση, και το σώμα το ίδιο των ανθρώπων αυτών θα αξιωθεί να τα βλέπει αυτά και κατά κάποιο τρόπο να τα κρατά, όταν και αυτό γίνει πνεύμα.

97. Τα κάλλη και οι αγαθοί καρποί της ψυχής μας, δηλαδή η προσευχή, η αγάπη, η πίστη, η αγρυπνία, η νηστεία και οι λοιπές αρετές, όταν αναμιχθούν και ενωθούν με το Άγιο Πνεύμα, τότε και αυτά σαν θυμίαμα ριγμένο στη φωτιά, βγάζουν πλούσια ευωδία· αλλά κι εμείς τότε πολιτευόμαστε εύκολα κατά το θέλημα του Θεού. Γιατί χωρίς το Άγιο πνεύμα, όπως προείπαμε, κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει το θέλημα του Θεού. Όπως η γυναίκα πριν από το γάμο της ακολουθεί τη γνώμη της και κάνει τα θελήματά της, όταν όμως συνάψει γάμο, ζει κάτω από την οδηγία του συζύγου της και δεν κάνει το δικό της, έτσι και η ψυχή έχει δικό της θέλημα και δικούς της νόμους και δικά της έργα. Όταν όμως γίνει άξια να ενωθεί με τον επουράνιο άνδρα Χριστό, υποτάσσεται πλέον στο νόμο του άνδρα της, και δεν ακολουθεί πιά το δικό της θέλημα, αλλά το θέλημα του Νυμφίου της Χριστού.

98. Το ένδυμα του γάμου για το οποίο κάνει λόγο ο Χριστός(Ματθ. 22, 11), να φρονείς ότι είναι η χάρη του Αγίου Πνεύματος, και εκείνος που δεν έγινε άξιος να την περιβληθεί, δε θα μετάσχει στον επουράνιο γάμο και στο πνευματικό εκείνο δείπνο.

99. Ας προσπαθήσομε με πόθο να πιούμε το πνευματικό και θεϊκό κρασί και να μεθύσομε με νηφάλια μέθη, ώστε, όπως εκείνοι που πίνουν πολύ κρασί και λένε ύστερα πολλά, έτσι κι εμείς αφού πιούμε χορταστικά από το πνευματικό αυτό κρασί, να μιλάμε διηγούμενοι τα θεία μυστήρια, όπως λέει ο θείος Δαβίδ: «Το ποτήρι σου με μεθά σαν το δυνατότερο κρασί»(Ψαλμ. 22, 5).

100. «Πτωχή τω πνεύματι»(Ματθ. 5, 2) είναι εκείνη η ψυχή, η οποία γνωρίζει καλά τα τραύματά της, όπως επίσης και το σκοτάδι των παθών, που την περικυκλώνει, και ζητά συνεχώς τη λύτρωση από τον Κύριο. Η ψυχή αυτή υπομένει τους κόπους και δεν χαίρεται με κανένα γήινο αγαθό, αλλά αναζητά μόνο τον καλό Γιατρό και έχει πεποίθηση στη θεραπεία Του. Με ποιο τρόπο λοιπόν η τραυματισμένη αυτή ψυχή θα γίνει ωραία και ευπαρουσίαστη και κατάλληλη να ζήσει μαζί με το Χριστό; Πώς αλλιώς, παρά όπως ήταν έτσι που πλάσθηκε εξαρχής και με την σαφή επίγνωση των τραυμάτων της και της φτώχειας της; Γιατί αν δεν ευχαριστείται στα τραύματα και τους μώλωπες των παθών της, ούτε δικαιολογεί τα σφάλματά της, ο Κύριος δεν της καταλογίζει την αιτία της αρρώστιας της, αλλά έρχεται και την γιατρεύει και την περιποιείται και της αποκαθιστά ένα απαθές και άφθαρτο κάλλος. Με μόνο όρο, να μη μετέχει με την προαίρεσή της στα όσα πράττει, όπως είπαμε, ούτε να συγκατατίθεται στα πάθη που είναι ενεργά, αλλά με όλη τη δύναμη της να βοά

προς τον Κύριο για να την αξιώσει με το αγαθό Πνεύμα Του να ελευθερωθεί από όλα τα πάθη. Αυτή λοιπόν η ψυχή είναι μακάρια. Αλοίμονο όμως σ’ εκείνη που δεν έχει συναίσθηση των τραυμάτων της, και νομίζει ότι δεν έχει καθόλου κακία, από την μεγάλη κακία και πώρωσή της. Αυτή την ψυχή, ο αγαθός Γιατρός δεν την επισκέπτεται, ούτε την θεραπεύει, αφού ούτε αυτή τον ζητά, ούτε τη μέλλει για τα τραύματά της, καθώς νομίζει ότι είναι καλά και υγιής. Γιατί λέει ο Κύριος: «Δεν έχουν ανάγκη από γιατρό οι υγιείς, αλλά οι άρρωστοι»(Ματθ. 9, 12).

101. Είναι πράγματι μακάριοι και αξιοζήλευτοι για το βίο τους και την υπερφυσική απόλαυση, όσοι με θερμή πίστη και φιλάρετη διαγωγή γνώρισαν με πείρα και αίσθηση τα επουράνια μυστήρια του Πνεύματος και έχουν πατρίδα τους ουρανούς(Φιλιπ. 3, 20). Αυτοί είναι καλύτεροι από όλους μαζί τους ανθρώπους. Η απόδειξη είναι προφανής. Σε ποιόν από εκείνους που έχουν δύναμη ή σοφία ή φρόνηση συνέβη, όσο ζούσε ακόμη στη γη, ν’ ανεβεί στον ουρανό και εκεί να εργαστεί πνευματικά έργα και να κατοπτεύσει τα κάλλη του Πνεύματος; Και τώρα ένας φτωχός εξωτερικά, ολότελα φτωχός και μηδαμινός, που σχεδόν ούτε οι γείτονες του δεν τον γνωρίζουν, πέφτοντας με το πρόσωπο εμπρός στον Κύριο, ανεβαίνει στον ουρανό οδηγούμενος από το πνεύμα και, με πλήρη αίσθηση της ψυχής του, απολαμβάνει με το λογισμό του τα εκεί θαυμάσια, και εκεί εργάζεται, εκεί τρέφεται, εκεί έχει πατρίδα, σύμφωνα με τον θείο Απόστολο που λέει: «Η δική μας πατρίδα βρίσκεται στους ουρανούς»(Φιλιπ. 3, 20). και αλλού λέει: «Μάτια δεν είδαν και αυτιά δεν άκουσαν και άνθρωπος δε διανοήθηκε τα αγαθά που ετοίμασε ο Θεός γι’ αυτούς που Τον αγαπούν», και προσθέτει: «Σε μας όμως τα αποκάλυψε μέσω του Πνεύματός Του»(Α΄ Κορ. 2, 9-10). Αυτοί είναι οι αληθινά σοφοί, οι δυνατοί, αυτοί είναι οι ευγενείς και φρόνιμοι.

102. Αλλά και χωρίς να λογαριάσομε τα ουράνια εκείνα χαρίσματα, από τα παρόντα αν κρίνεις τους Αγίους, δε θα διστάσεις να τους ανακηρύξεις ανώτερους απ’ όλους. Για παράδειγμα: ο Ναβουχοδονόσορ, ο βασιλιάς της Βαβυλώνας, κατασκεύασε ανδριάντα του και κάλεσε όλα τα έθνη να τον προσκυνήσουν. Αυτό βέβαια το οικονόμησε πάνσοφα ο Θεός, για να φανερωθεί σε όλους η αρετή των τριών Παίδων και να μάθουν όλοι ότι ένας είναι ο αληθινός Θεός, ο Οποίος κατοικεί στους ουρανούς. Οι τρεις Παίδες, αιχμάλωτοι και στερημένοι την ελευθερία τους, παρουσιάστηκαν με θάρρος μπροστά στον Ναβουχοδονόσορα· και ενώ όλοι με πολύ φόβο τον προσκυνούσαν και άλλο από το να τον υπακούν δεν τολμούσαν, αλλά σχεδόν ήταν άφωνοι, σαν ζώα που σέρνονται από τη μύτη, αυτοί στάθηκαν τόσο διαφορετικά, ώστε ούτε ήθελαν να μη γίνει γνωστό ότι σέβονται τον αληθινό Θεό, ούτε ανέχονταν να κρυφτούν, αλλά μπροστά σε όλους είπαν: «Τους θεούς σου, βασιλιά, δεν τους λατρεύομε και δεν προσκυνούμε το χρυσό άγαλμα που έστησες». Τους έριξαν τότε για τιμωρία στο φοβερό εκείνο καμίνι, μα αυτό έπαψε να είναι καμίνι και δεν έδειξε την ενέργειά του»· αλλά, σαν να τους ευλαβήθηκε κι αυτό, τους φύλαξε αβλαβείς από κάθε κακό. Και τότε όλοι, και ο ίδιος ο βασιλιάς, εξαιτίας των τριών Παίδων παραδέχθηκαν τον αληθινό Θεό(Δαν. 3). Από τη στάση εκείνων έμειναν έκθαμβοι όχι μόνον οι άνθρωποι στη γη, αλλά και οι ουράνιες χορείες. Γιατί στις ανδραγαθίες των Αγίων δεν απουσιάζουν ούτε οι ουράνιοι Άγγελοι, αλλά βρίσκονται μαζί τους, όπως και ο θείος Απόστολος αφήνει να φανεί λέγοντας: «Γίναμε θέαμα γι’ αγγέλους και για ανθρώπους»(Α΄ Κορ. 4, 9). Μπορείς να πληροφορηθείς τα όμοια και από τον προφήτη Ηλία. Αυτός, ενώ ήταν ένας άνθρωπος, αποδείχθηκε ισχυρότερος από πλήθη, κατεβάζοντας τη φωτιά από τον ουρανό(Γ΄ Βασ. 18, 38). Αλλά και ο Μωυσής νίκησε όλη την Αίγυπτο και τον τύραννο Φαραώ. Αυτό θα το δείς και με τον Λώτ(Γεν. 19, 29), και τον Νώε(Γεν. 7, 1), και με πολλούς άλλους, οι οποίοι ενώ εξωτερικά είχαν πολύ ευτελή εμφάνιση, υπερίσχυαν πάνω σε πολλούς επισήμους και δυνατούς.

103. Καθένα από τα ορατά, αν δεν έρθει σ’ αυτό και κάποια άλλη φύση εξωτερική να το βοηθήσει, μένει ακατέργαστο και αδιαμόρφωτο. Και τούτο γιατί η ανείπωτη σοφία του Θεού μας δείχνει διά μέσου των ορατών μυστήρια και τύπους, ότι η ανθρώπινη φύση από μόνη της, χωρίς τη θεία βοήθεια, δεν μπορεί να παρουσιάσει τον πλήρη στολισμό των αρετών και την πνευματική ευπρέπεια της αγιοσύνης. Όπως και η γη, αν μείνει όπως είναι και δεν καλλιεργηθεί από τους γεωργούς και δεν έρθουν να βοηθήσουν οι βροχές και ο ήλιος, είναι ακατάλληλη και καθόλου ικανή για καρποφορία. Και το κάθε σπίτι, για να μην είναι σκοτεινό, έχει ανάγκη από αυτό το ηλιακό φως, το οποίο δεν έχει την ίδια φύση με το σπίτι. Είναι και άλλα παρόμοια μ’ αυτά. Έτσι και

η ανθρώπινη φύση, επειδή της είναι αδύνατο να αποδώσει από μόνη της τέλειους τους καρπούς των αρετών, έχει ανάγκη από τον πνευματικό γεωργό των ψυχών μας, δηλαδή το Πνεύμα του Χριστού, το οποίο είναι ολωσδιόλου ξένο προς την ανθρώπινη φύση. Γιατί εμείς είμαστε κτίσματα, ενώ Εκείνο άκτιστο. Αυτό είναι που θα καλλιεργήσει με τη δική Του τέχνη τις καρδιές των πιστών, εκείνες δηλαδή που παραδόθηκαν με όλη τους τη θέληση στον πνευματικό γεωργό, και θα τις προετοιμάσει να αποδώσουν τέλειους τους καρπούς του Πνεύματος, και θα λάμψει το φως Του στο σπίτι της ψυχής μας που είναι σκοτισμένο από τα πάθη.

104. Διπλός είναι ο πόλεμος των Χριστιανών, και διπλή η πάλη. Από τη μιά, με όσα βλέπει η σωματική όραση· γιατί αυτά ερεθίζουν και γαργαλίζουν την ψυχή και την προκαλούν να δένεται εμπαθώς μαζί τους και να ευχαριστείται μ' αυτά. Από την άλλη, με τις αρχές και τις εξουσίες του φοβερού κοσμοκράτορα .

105. Η λαμπρότητα που υπήρχε στο πρόσωπο του Μωυσή(Εξ. 34, 29-30) ήταν τύπος της αληθινής λαμπρότητας του Παναγίου Πνεύματος. Όπως τότε δηλαδή δεν μπορούσε να κοιτάξει κανείς στο πρόσωπο τον Μωυσή, έτσι και τώρα, τη λαμπρότητα αυτή που λάμπει στις ψυχές των Χριστιανών, δεν μπορεί να την υπομείνει το σκοτάδι των παθών, αλλά διώχνεται από την ανταύγειά της και φεύγει.

106. Στο Χριστιανό που αγαπά την αλήθεια και το Θεό, που γεύθηκε την επουράνια γλυκύτητα και έχει ριζωμένη και ενωμένη με την ψυχή του τη χάρη και που παρέδωσε όλο τον εαυτό του στα θελήματα της χάρης, είναι μισητά όλα τα πράγματα αυτού του κόσμου. Γιατί αυτός έγινε ανώτερος από όλα τα πράγματα του κόσμου. Και είτε χρυσάφι πεις, είτε ασήμι, είτε τιμές και δόξες, είτε καλοτυχίσματα και επαίνους, κανένα από αυτά δεν μπορεί να τον κυριέψει. Γιατί αυτός έλαβε πείρα άλλου πλούτου και άλλης τιμής και άλλης δόξας, και τρέφεται ψυχικά με άφθαρτη ηδονή, και έχει κάθε αίσθηση και πληρότητα μέσω της κοινωνίας του Αγίου Πνεύματος.

107. Ο άνθρωπος αυτός έχει τόση διαφορά από τους άλλους ανθρώπους στη σύνεση, τη γνώση και τη διάκριση, όση έχει ο λογικός ποιμένας από τα άλογα ζώα που βόσκει. Γιατί μετέχει σε άλλο πνεύμα και άλλο νου, σε άλλη σύνεση και σοφία, διαφορετική από τη σοφία αυτού του κόσμου. «Μιλάμε, λέει ο Απόστολος, για σοφία στους τέλειους. Όχι βέβαια για τη σοφία του κόσμου τούτου ή αυτών που εξουσιάζουν αυτόν τον κόσμο και που θα καταργηθούν· αλλά μιλάμε για τη σοφία του Θεού που καλύπτεται με μυστήριο»(Α΄ Κορ. 2, 6-7). Γι' αυτό και ο άνθρωπος αυτός διαφέρει από όλους τους ανθρώπους που έχουν το πνεύμα του κόσμου, όπως είπαμε, είτε φρόνιμοι είναι αυτοί, είτε σοφοί, και καταλαβαίνει όλους τους ανθρώπους, όπως είναι γραμμένο(Α΄ Κορ. 2, 15), και γνωρίζει καθένα από πού μιλάει και πού στηρίζεται και ανάμεσα σε ποιους βρίσκεται. Αυτόν όμως δεν μπορεί να τον εξετάζει και να τον καταλαβαίνει κανείς από όσους έχουν το πνεύμα του κόσμου, παρά μόνο όποιος έχει το όμοιο πνεύμα, το πνεύμα της θεότητας, όπως λέει ο Απόστολος: «Στους πνευματικούς εξηγούμε τα πνευματικά. Ο ψυχικός όμως άνθρωπος, αυτός δηλαδή που δεν έχει το πνεύμα, δε δέχεται εκείνα που διδάσκει το πνεύμα του Θεού, γιατί του φαίνονται μωρία. Ενώ ο πνευματικός όλα τα καταλαβαίνει, αυτόν όμως κανείς δεν είναι σε θέση να τον καταλάβει.»(Α΄ Κορ. 2, 13-15).

108. Είναι αδύνατο να λάβει κανείς το Πανάγιο πνεύμα με άλλο τρόπο, αν δεν αποξενωθεί ολότελα από τα πράγματα του κόσμου τούτου και δεν αφιερωθεί στην επιδίωξη της αγάπης του Χριστού, για να ελευθερωθεί ο νους από όλες τις μέριμνες της ύλης και έτσι να αξιωθεί να γίνει ένα πνεύμα με τον Κύριο, όπως λέει ο Απόστολος: «Όποιος ενώνεται με τον Κύριο, θα γίνει ένα πνεύμα μαζί Του»(Α΄ Κορ. 6, 17). Η ψυχή τώρα που είναι δεμένη έστω και με κάτι του κόσμου τούτου και κλίνει προς αυτό, είτε πρόκειται για πλούτο, είτε για δόξα, είτε κοσμική φιλία, δεν είναι δυνατό να διαφύγει και να περάσει από το σκότος των πονηρών δυνάμεων.

109. Οι ψυχές που αγαπούν το Θεό και την αλήθεια, δεν υποφέρουν ούτε την παραμικρή ελάττωση του έρωτά τους προς τον Κύριο. Αλλά καρφωμένες ολοκληρωτικά στο σταυρό Του, έχουν σαφή αίσθηση της πνευματικής προκοπής που γίνεται μέσα τους. Πληγωμένες λοιπόν από τον πόθο Του και, για να πούμε έτσι, καταπεινασμένες για τη δικαιοσύνη(Ματθ. 5, 6) των αρετών και την έλλαμψη του αγαθού Πνεύματος, και αν ακόμη αξιωθούν θεία μυστήρια και μετάσχουν στην

επουράνια ευφροσύνη και χάρη, δεν έχουν πεποίθηση στον εαυτό τους, ούτε νομίζουν ότι είναι τίποτε. Αλλά όσο αξιώνονται να λάβουν πνευματικά χαρίσματα, τόσο απληστούν και με περισσότερο αγώνα ζητούν τα ουράνια. Και όσο περισσότερη προκοπή αισθάνονται, τόσο πιό λαίμαργες γίνονται για τα θεία. Και ενώ είναι πνευματικά πλούσιες, κάνουν σαν να είναι φτωχές, σύμφωνα με τη θεία Γραφή που λέει: «Όσοι με τρώνε, θα πεινάσουν κι άλλο· κι όσοι με πίνουν, θα διψάσουν κι άλλο»(Σ. Σειρ. 24, 21).

110. Αυτού του είδους οι ψυχές αξιώνονται και να λάβουν την τέλεια ελευθερία από τα πάθη, και ν' αποκομίσουν την έλλαμψη και την κοινωνία του θείου Πνεύματος με την πληρότητα της χάρης. Όσες όμως είναι οκνηρές και αποφεύγουν τους κόπους και δε ζητούν τον αγιασμό της καρδίας από αυτήν εδώ τη ζωή, όχι εν μέρει, αλλά να τη δεχθούν ολοκληρωτικά με υπομονή και μακροθυμία, αυτές ούτε ελπίζουν να κοινωνήσουν το Παράκλητο πνεύμα με κάθε αίσθηση και βεβαιότητα και μέσω Αυτού να απαλλαγούν από τα πάθη της κακίας. Αυτές και αν αξιωθούν τη θεία χάρη, ωστόσο επειδή ξεγελιούνται από την κακία, αφήνουν κάθε πνευματική φροντίδα με την ιδέα ότι έλαβαν πια τη χάρη και στηρίζονται από αυτήν και απολαμβάνουν πνευματική γλυκύτητα. Έτσι οι ψυχές αυτές είναι εύκολο να πέσουν σε έπαρση, καθώς δε συντρίβουν την καρδιά τους και δεν ταπεινώνουν το φρόνημά τους, ούτε είναι καταδιψασμένες πνευματικά, ούτε αγωνίζονται να φτάσουν την τέλεια απάθεια. Και καθώς αρκούνται στη λίγη αυτή ενίσχυση της χάρης και προκόβουν όχι στην ταπείνωση, αλλά στην έπαρση, απογυμνώνονται κάποτε και από το χάρισμα το οποίο αξιώθηκαν να λάβουν. Γιατί η ψυχή που αγαπά αληθινά το Θεό, όπως έχομε πει, και αν ακόμη μυριάδες αρετές κατορθώσει, και αν αφανίσει το σώμα με υπερβολικές νηστείες και αγρυπνίες, και αν αξιωθεί να λάβει διάφορα χαρίσματα του Πνεύματος και αποκαλύψεις και θεία μυστήρια, έχει τέτοια μετριοφροσύνη, σαν να μην έχει αρχίσει ακόμη να ζει κατά το θέλημα του Θεού ή να έχει αποκτήσει κανένα καλό, και νιώθει απληστία και έρωτα για τη θεία αγάπη που εμπνέει ο Χριστός.

111. Στα πνευματικά αυτά μέτρα, ούτε μονομιάς, ούτε εύκολα μπορεί να φτάσει κανείς, αλλά αφού προηγηθούν πολλοί κόποι και αγώνες, και περάσουν χρόνια με σπουδή και δοκιμασίες και ποικίλους πειρασμούς, μέχρι το τέλειο μέτρο της απάθειας. Έτσι, αφού δοκιμαστεί με κάθε πόνο και κόπο και αφού υποφέρει με γενναιοψυχία όλους τους πειρασμούς που προξενεί η κακία, αξιώνεται να λάβει τις μεγάλες τιμές και τα χαρίσματα του Πνεύματος και το θεϊκό πλούτο. Έπειτα γίνεται και κληρονόμος της ουράνιας βασιλείας.

112. Η ψυχή που δεν έχει την ακρίβεια του τρόπου ζωής που είπαμε και που δε δέχθηκε ακόμη την αίσθηση του αγιασμού της καρδιάς, ας πενθεί και ας ζητεί θερμά από τον Κύριο να της δοθεί αυτό το αγαθό και η ενέργεια του Πνεύματος που εκδηλώνεται στο νου με ανέκφραστες θεωρίες. Κατά τον εκκλησιαστικό νόμο, εκείνοι που έπεσαν σε σωματικά αμαρτήματα, πρώτα τιμωρούνται από τον ιερέα με στέρηση της θείας κοινωνίας, και κατόπιν, αφού δείξουν ανάλογη μετάνοια, αξιώνονται να κοινωνήσουν. Όσοι όμως δεν είχαν στη ζωή τους τέτοιες πτώσεις και είναι καθαροί, προβιβάζονται στην Ιερωσύνη και από τον έξω τόπο μετατάσσονται και τοποθετούνται μέσα στο θυσιαστήριο, για να είναι παρακαθήμενοι και λειτουργοί του Κυρίου. Έτσι ας σκεφτόμαστε λοιπόν και για τη μυστική κοινωνία του Πνεύματος, για την οποία είπε ο Απόστολος: «Η χάρη του Κυρίου μας Ιησού Χριστού και η αγάπη του Θεού και Πατέρα και η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος»(Β΄ Κορ. 13, 13). Τα πράγματα ακολουθούν την εξής σειρά. Η Αγία Τριάδα κατοικεί μέσα στην καθαρή ψυχή με συνεργεία και της θείας αγαθότητας. Κατοικεί βέβαια όχι όπως υπάρχει, γιατί είναι αχώρητη και σε όλη την κτίση ακόμη, αλλά όσο είναι κατάλληλος και δεκτικός ο άνθρωπος. Όταν όμως αλλάξει κάπως πορεία ο άνθρωπος από την αυτοπροαίρετη κατά Θεόν διαγωγή και λυπήσει το θείο πνεύμα, απομακρύνεται ο νους και στερείται την πνευματική ευφροσύνη, καθώς συστέλλονται η θεία χάρη και η αγάπη και κάθε αγαθή ενέργεια του Πνεύματος και ο νους παραδίνεται σε θλίψεις και πειρασμούς και σε πονηρά πνεύματα, μέχρις ότου όρθοποδίσει και πάλι η ψυχή για την ευαρέστηση του Πνεύματος. Κατόπιν, αφού δείξει τη μετάνοιά της με κάθε εξομολόγηση και ταπείνωση, πάλι αξιώνεται να την επισκεφθεί η χάρη και απολαμβάνει την ουράνια ευφροσύνη περισσότερο από πρώτα. Αν αντίθετα δεν λυπήσει διόλου το πνεύμα, αλλά συνεχίσει να ζει θεάρεστα και να αντιτάσσεται σε όλους τους πονηρούς λογισμούς και να μένει διαρκώς προσκολλημένη στον Κύριο, τότε δικαίως και με συνέπεια, σύμφωνα με τη στάση της,

προκόβει αυτή η ψυχή και αξιώνεται να λάβει ανέκφραστες δωρεές, και προχωρεί από δόξα σε δόξα(Β΄ Κορ. 3, 18) και από ανάπαυση σε τελειότερη ανάπαυση. Κατόπιν, αφού φτάσει στο τέλειο μέτρο του Χριστιανισμού, θα συγκαταριθμηθεί στους τέλειους εργάτες και στους άμεμπτους λειτουργούς του Χριστού στην αιώνια βασιλεία Του.

113. Τα φαινόμενα να τα θεωρείς τύπους και σκιές των αφανών. Ο ναός που βλέπομε είναι τύπος του ναού της καρδιάς, ο ιερέας είναι τύπος του αληθινού ιερέα, της χάρης δηλαδή του Χριστού, κλπ. Σ' αυτή λοιπόν την ορατή εκκλησία, αν δε γίνουν πρώτα οι αναγνώσεις, οι ψαλμωδίες και δεν προχωρήσει όλη η ακολουθία κατά την εκκλησιαστική τάξη, δεν μπορεί ο ιερέας να επιτελέσει το θείο Μυστήριο του σώματος και του αίματος του Χριστού. Αν πάλι τηρηθεί όλος ο εκκλησιαστικός κανόνας, δε γίνει όμως από τον ιερέα η μυστική ευχαριστία της προσφοράς και η κοινωνία του σώματος του Χριστού, τότε ούτε ο εκκλησιαστικός θεσμός ολοκληρώθηκε, και η λατρεία του Μυστηρίου είναι ελλιπής. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Χριστιανό. Αν δηλαδή έχει κατορθώσει τη νηστεία, την αγρυπνία, την ψαλμωδία και όλη την άσκηση και την αρετή, αλλά η μυστική ενέργεια του Πνεύματος δεν επιτελείται από τη χάρη στο θυσιαστήριο της καρδιάς του με κάθε αίσθηση και πνευματική ανάπαυση, τότε είναι ατελής όλη αυτή η ακολουθία της ασκήσεως και σχεδόν άπρακτη, γιατί δεν έχει την αγαλλίαση του Πνεύματος να γεμίζει με μυστικό τρόπο την καρδιά του.

114. Καλή είναι η νηστεία και η αγρυπνία, καλή είναι επίσης και η άσκηση και η ξενιτεία. Αλλά αυτά οπωσδήποτε είναι κάποια αρχή και τα πρόθυρα της θεάρεστης ζωής, ώστε είναι παράλογο να θαρρεύεται κανείς ολωσδιόλου σ' αυτά. Γιατί καμιά φορά, όπως προηγουμένως είπαμε, και τη χάρη έχομε σε κάποιο βαθμό, μα και η κακία παραφυλάει μέσα μας και πονηρεύεται και υποχωρεί θεληματικά και δεν ενεργεί τα δικά της, αλλά κάνει τον άνθρωπο να νομίσει ότι έχει καθαρθεί ο νους του, και τον οδηγεί σε έπαρση για την τελειότητά του. Κατόπιν επιτίθεται σαν ληστής και τον ρίχνει σε βαθύτατα βάραθρα. Γιατί συχνά άνθρωποι, είκοσι χρόνια ληστές ή επαγγελματίες στρατιώτες, γνωρίζουν άριστα να βάζουν παγίδες στους αντιπάλους και παραφυλάγουν και επινοούν ενέδρες και προσβάλλουν τα νώτα των εχθρών και τους εξοντώνουν με αιφνιδιαστική επίθεση. Πόσο λοιπόν περισσότερο η κακία, που έχει ηλικία τόσων χιλιάδων ετών και αυτό είναι το προθυμότατο έργο της, να οδηγεί τις ψυχές στην απώλεια, δε γνωρίζει να επινοεί τέτοιες ενέδρες στα απόκρυφα της καρδιάς και, όταν θέλει, να μένει ακίνητη επίτηδες και να μην ενεργεί, ώστε να παρασύρει την ψυχή στην έπαρση ότι έχει φτάσει στην τελειότητα; Το θεμέλιο λοιπόν του Χριστιανισμού είναι, και αν έχει κανείς όλες τις αρετές, να μην εφησυχάζει, ούτε να παίρνει θάρρος, ούτε να νομίζει ότι κατόρθωσε κάτι σπουδαίο. Και αν ακόμη γίνει μέτοχος της χάρης, να μη νομίσει ότι πέτυχε κάτι, ούτε να αισθάνεται κορεσμό, αλλά μάλλον τότε να πεινά και να διψά περισσότερο, να πενθεί και να κλαίει και να έχει την καρδιά του ολότελα συντετριμμένη.

115. Έχε στο νου σου ότι η πνευματική κατάσταση είναι κάπως έτσι: Υπόθεσε ένα βασιλικό παλάτι. Σ' αυτό υπάγονται αυλές και πρόθυρα και διαμερίσματα, άλλα εξωτερικά και άλλα στη συνέχεια εσωτερικά, όπου είναι αποθηκευμένα η πορφύρα και οι θησαυροί. Κατόπιν πάλι και το άλλο διαμέρισμα, το πιο εσωτερικό, κατάλληλο για τη διαμονή του βασιλιά. Ώστε αν κανείς μπει στις εξωτερικές αυλές και νομίσει ότι έφτασε στα ενδότερα διαμερίσματα, βρίσκεται σε πλάνη. Έτσι και στα πνευματικά, εκείνοι που πολεμούν εναντίον της κοιλιάς και του ύπνου και ασχολούνται διαρκώς με ψαλμούς και προσευχές, ας μη νομίζουν ότι έφτασαν πια στο τέλος και στην ανάπαυση. Βρίσκονται ακόμη στα πρόθυρα και στις αυλές, και όχι εκεί όπου φυλάγονται η πορφύρα και οι βασιλικοί θησαυροί. Και αν αξιώθηκαν να λάβουν κάποια πνευματική χάρη, ούτε αυτό να τους απατά ότι πέτυχαν το τέλος. Ταιριάζει λοιπόν να ερευνά κανείς αν απέκτησε το θησαυρό στο πήλινο δοχείο του(Β΄ Κορ. 4, 7), αν ντύθηκε την πορφύρα του Πνεύματος, αν είδε τον βασιλιά και αναπαύθηκε. Υπόθεσε πάλι, ότι η ψυχή έχει κάποιο βάθος και μέλη πολλά, και η αμαρτία, αφού εισχώρησε, κατέλαβε όλα τα μέλη και τα νοήματα της καρδιάς. Κατόπιν ο άνθρωπος ζήτησε τη χάρη του Πνεύματος, κι αυτή ήρθε και κατέλαβε δύο, ας πούμε, μέρη της ψυχής. Εκείνος λοιπόν που δεν έχει πείρα, όταν έτσι ενθαρρυνθεί από τη χάρη, νομίζει ότι όλα τα μέλη της ψυχής του έχουν καταληφθεί από αυτήν και ότι ξεριζώθηκε η αμαρτία ολωσδιόλου, και δεν γνωρίζει ότι το μεγαλύτερο μέρος της ψυχής κατέχεται ακόμη από την αμαρτία. Γιατί είναι δυνατόν, όπως πολλές φορές το είπαμε, και η χάρη ακατάπαυστα να ενεργεί, όπως το μάτι στο σώμα, και να συνυπάρχει

επίσης και η κακία και να κλέβει με τρόπο τη διάνοια. Εκείνος λοιπόν που δεν μπορεί να διακρίνει, νομίζει ότι κάτι μεγάλο κατόρθωσε και αλαζονεύεται ότι έλαβε την τελειότατη κάθαρση. Δεν έχει όμως την αλήθεια με το μέρος του —κάθε άλλο μάλιστα. Όπως το είπαμε και προηγουμένως, τέχνη του σατανά είναι και αυτή, να υποχωρεί θεληματικά αρκετά χρόνια και να μην ενεργεί όσα συνηθίζει, οπωσδήποτε με το σκοπό να βάλει στο νου όσων ασκούνται την ψεύτικη ιδέα ότι έφτασαν στην τελειότητα. Μήπως όμως εκείνος που φυτεύει αμπέλι, παίρνει αμέσως και τον καρπό; Ή εκείνος που σπέρνει, θερίζει αμέσως; Ή μήπως το νεογέννητο βρέφος γίνεται αμέσως τέλειος άνδρας; Κοίταξε τον Ιησού· από ποιά δόξα, Υιός του Θεού και Θεός ο Χριστός, σε ποιά πάθη και ατιμία και σταυρό και θάνατο κατέβηκε. Και πάλι, πώς για την ταπείνωσή Του αυτή υπερυψώθηκε και κάθισε στα δεξιά του Πατέρα(Εφ. 1, 20). Ο πονηρός όμως όφις, με το να σπείρει εξαρχής μέσα στον Αδάμ την επιθυμία να γίνει θεός(Γεν. 3, 5), σε ποιά ατιμία τον κατέβασε, με αυτή ακριβώς την υπερήφανη ιδέα. Αυτά λοιπόν και συ έχοντας στο νου σου, φύλαγε τον εαυτό σου όσο μπορείς, και φρόντιζε με μεγάλη επιμέλεια να έχεις πάντοτε την καρδιά σου ταπεινή και συντετριμμένη.

ς΄) Περί ελευθερίας του νου

116. Όταν ακούσεις ότι ο Χριστός κατέβηκε στον άδη και ελευθέρωσε όλες τις ψυχές που ήταν εκεί, μη νομίζεις ότι αυτό είναι μακριά και από όσα γίνονται σήμερα. Να θεωρείς δηλαδή ότι η καρδιά είναι τάφος και εκεί είναι θαμμένοι οι λογισμοί και ο νους, μέσα σε βαθύ σκοτάδι. Έρχεται λοιπόν ο Κύριος στις ψυχές που τον επικαλούνται από τον άδη, δηλαδή στο βάθος της καρδιάς, και εκεί διατάζει το θάνατο· «άφησε, του λέει, ελεύθερες τις φυλακισμένες ψυχές, οι οποίες ζητούν Εμένα που μπορώ να τις σώσω».Κατόπιν, αφού σηκώσει τη βαριά πέτρα που σκεπάζει την ψυχή, ανοίγει τον τάφο και ανασταίνει τον πράγματι νεκρό και ελευθερώνει τη φυλακισμένη ψυχή από τη σκοτεινή φυλακή.

117. Συμβαίνει πολλές φορές να σου μιλά κατά φαντασίαν μέσα στην καρδιά σου ο σατανάς και να σου λέει: «Κοίταξε πόσα κακά έργα έχεις κάνει. Η ψυχή σου είναι γεμάτη ανομίες, βαρύνεσαι με πολλές και βαρύτατες αμαρτίες.» Μη σε ξεγελά λοιπόν με αυτά ο σατανάς και με πρόφαση ταπεινώσεως σε σπρώχνει στην απελπισία.Γιατί από τον καιρό που με την παράβαση μπήκε στον άνθρωπο η κακία, ο σατανάς απέκτησε δυνατότητα να μιλά κατά κάποιο τρόπο καθημερινά στην ψυχή, σαν άνθρωπος με άνθρωπο, και να της υποβάλλει τα άτοπα. Εσύ λοιπόν αποκρίσου του: «Ναι, αλλά έχω γραπτές τις διαβεβαιώσεις του Θεού που λέει "Δεν επιθυμώ το θάνατο του αμαρτωλού, αλλά να επιστρέψει με τη μετάνοια και να έχει ζωή(Ιεζ. 18, 23· 33,11)". Γιατί τότε τι ήθελε να κατεβεί ο Θεός στη γη, αν όχι για να σώσει τους αμαρτωλούς και να φωτίσει αυτούς που ζουν στο σκοτάδι και να δώσει ζωή στους νεκρούς από την αμαρτία;»

118. Όπως η αντίπαλη δύναμη, έτσι και η θεία χάρη προτρέπει χωρίς να εξαναγκάζει, και αυτό για να διαφυλάσσεται η ελευθερία και η αυτεξουσιότητά μας. Γι' αυτό και για όσα κακά κάνει ο άνθρωπος με την υπόδειξη του σατανά, δέχεται αυτός και όχι ο σατανάς την τιμωρία, γιατί δε σύρθηκε με τη βία, αλλά με το θέλημά του υπάκουσε στην κακία. Το ίδιο συμβαίνει και με το αγαθό. Δεν αποδίδει η χάρη το αγαθό στον εαυτό της, αλλά στον άνθρωπο, και γι' αυτό τον δοξάζει, γιατί αυτός έγινε αίτιος του αγαθού στον εαυτό του. Ούτε πάλι η χάρη δεσμεύει, όπως είπαμε, με αναγκαστική δύναμη τη θέληση του ανθρώπου, ώστε να μην μπορεί να στραφεί αλλού. Αλλά αν και συνυπάρχει, δίνει ωστόσο το προβάδισμα στο αυτεξούσιο, για να φανερωθεί η θέληση του ανθρώπου που κλίνει, στην αρετή ή στην κακία. Γιατί ο νόμος δεν είναι για την ανθρώπινη φύση, αλλά για την αυτεξουσιότητα της προαιρέσεως, η οποία μπορεί να στραφεί προς το αγαθό ή το κακό.

119. Πρέπει να φυλάγομε την ψυχή και να μην την αφήνομε να συνομιλεί με βέβηλους και πονηρούς λογισμούς. Όπως το σώμα μολύνεται όταν έρθει σε συνάφεια με άλλο σώμα και διαπράξει την αμαρτία, έτσι και η ψυχή διαφθείρεται όταν δέχεται πονηρούς και ακάθαρτους λογισμούς και συμφωνεί και συγκατατίθεται με αυτούς. Και όχι μονάχα τους λογισμούς της πονηρίας και της πορνείας, αλλά και κάθε κακίας, λ.χ. απιστίας., δολιότητας, κενοδοξίας, οργής,

φιλονεικίας. Αυτό θα πει να καθαρίζομε τον εαυτό μας από κάθε μολυσμό, σαρκικό ή πνευματικό(Β΄ Κορ. 7, 1). Πρέπει όμως να γνωρίζεις ότι υπάρχει διαφθορά και πορνεία και στο αφανές της ψυχής, η οποία ενεργείται με άτοπους λογισμούς. και όπως εκείνον που διαφθείρει το ναό του Θεού, δηλαδή το σώμα, θα τον αφανίσει ο Θεός, κατά τον Απόστολο(Α΄ Κορ. 3, 17), έτσι κι εκείνος που διαφθείρει την ψυχή και το νου με το να συμφωνεί και να συγκατίθεται στα άτοπα, είναι άξιος να τιμωρηθεί. Όπως λοιπόν πρέπει να φυλάγομε το σώμα από το ορατό αμάρτημα, έτσι πρέπει να φυλάγομε και την ψυχή από άτοπους λογισμούς, γιατί είναι νύμφη Χριστού. Λέει ο Απόστολος: «Σας αρραβώνιασα με έναν άνδρα, το Χριστό, για να σας παρουσιάσω σ' Αυτόν σαν αγνή παρθένα»((Β΄ Κορ. 11, 2). Πρόσεξε τι λέει και η Γραφή: «Με κάθε προσοχή φύλαγε την καρδιά σου, γιατί από αυτό θα οδηγηθείς στη ζωή»(Παροιμ. 4, 23). Μάθε ακόμη ότι οι διεστραμμένοι λογισμοί χωρίζουν από το Θεό, όπως διδάσκει η θεία Γραφή(Σ. Σολ. 1, 3).

120. Ο καθένας οφείλει να ζητά λογαριασμό από την ψυχή του και να την ανακρίνει και να εξετάζει ποιες είναι οι κλίσεις της. Και αν βλέπει την καρδιά του ότι δε συμφωνεί με τους νόμους του Θεού, ας αγωνίζεται με όλη του τη δύναμη, όπως το σώμα, έτσι και το νου να τον διατηρεί αδιάφθορο και ανένδοτο στους πονηρούς λογισμούς, αν βέβαια θέλει, σύμφωνα με τη θεϊκή υπόσχεση, να έρθει μέσα του ο Καθαρός να κατοικήσει. Γιατί Αυτός υποσχέθηκε να κατοικήσει και να βαδίσει(Β΄ Κορ. 6, 16) μέσα στις καθαρές ψυχές που αγαπούν το καλό.

121. Όπως ο γεωργός που δίνει όλη την επιμέλειά του στη γη του, πρώτα την οργώνει και μαζεύει τα αγκάθια, κι έπειτα ρίχνει το σπόρο, έτσι και εκείνος που περιμένει να λάβει από το Θεό το σπόρο της χάρης, πρέπει πρώτα να καθαρίζει τη γη της καρδιάς του, ώστε όταν πέσει ο σπόρος του Πνεύματος, να δώσει πλήρεις και πολλαπλάσιους καρπούς. Αν δε γίνει πρωτύτερα αυτό και δεν καθαρίσει τον εαυτό του από κάθε μολυσμό σαρκικό και πνευματικό(Β΄ Κορ. 7, 1), είναι ακόμη σάρκα και αίμα(Α΄ Κορ. 15, 50) και βρίσκεται μακριά από τη ζωή.

122. Από όλες τις πλευρές πρέπει να παρατηρούμε με μεγάλη οξύτητα τα τεχνάσματα και τους δόλους και τα κακούργα σχέδια του εχθρού. Γιατί όπως το Άγιο Πνεύμα λέει με το στόμα του Παύλου ότι έγινε για τους πάντες τα πάντα, ώστε να κερδίσει τους πάντες(Α΄ Κορ. 9, 22), έτσι και η κακία φροντίζει και γίνεται τα πάντα, ώστε όλους να τους οδηγήσει στην απώλεια. Έτσι ο σατανάς σ' εκείνους που προσεύχονται υποκρίνεται ότι συμπροσεύχεται, με σκοπό να τους εξαπατήσει με την πρόφαση της προσευχής και να τους προξενήσει την έπαρση. Σ' όσους νηστεύουν υποκρίνεται ότι νηστεύει μαζί τους, θέλοντας να τους παρασύρει στην οίηση της νηστείας. Σ' εκείνους που έχουν γνώση των Γραφών κάνει τα ίδια, επιθυμώντας να τους βγάλει με το πρόσχημα της γνώσεως από τον ορθό δρόμο. Σ' εκείνους που αξιώθηκαν να τους αποκαλυφθεί θείο φως, ενεργεί παραπλήσια, μετασχηματίζεται δηλαδή σε φωτεινό άγγελο(Β΄ Λορ. 11, 14) για να τους απατήσει παρουσιάζοντας το δικό του ψεύτικο φως και να τους φέρει κοντά του. Και γενικά, έτσι διαφορετικά εμφανίζεται στον καθένα, παίρνοντας την κατάλληλη μορφή, ώστε με την ομοιότητα να κάνει τον καθένα υποχείριο και να τον οδηγήσει στην απώλεια με ευλογοφανή πρόφαση. Λέει ο Απόστολος: «Να ανατρέπομε τους εχθρικούς λογισμούς και κάθε τι που ορθώνεται να πολεμήσει τη γνώση του Θεού»(Β΄ Κορ. 10, 5). Κοίταξε δηλαδή μέχρι ποιο σημείο τολμά ο αλαζόνας σατανάς: θέλει να καταβάλει και εκείνους που έχουν ήδη το Θεό με επίγνωση της αλήθειας. Ώστε με κάθε προσοχή πρέπει να φυλάει ο καθένας την καρδιά του(Παροιμ. 4, 23) και να ζητά από το Θεό μεγάλη φρόνηση, για να μας δώσει να αντιλαμβανόμαστε τα τεχνάσματα της κακίας. Πρέπει ακόμη να έχομε ακατάπαυστα πνευματική εργασία και να προσπαθούμε να φυλάγομε με σύνεση το νου και τους λογισμούς, και να καταρτίζομε τους εαυτούς μας σύμφωνα με το θέλημα του Θεού. Γιατί δεν υπάρχει μεγαλύτερο και τιμιότερο έργο απ' αυτό. Όπως λέει ο Ψαλμωδός, το έργο του είναι δοξολογία και μεγαλοπρέπεια(Ψαλμ. 110, 3).

123. Συνήθεια της φιλόθεης ψυχής είναι, και αν ακόμη πράττει όλα τα έργα της αρετής, να αποδίδει το κάθε τι στο Θεό και όχι στον εαυτό της. Γι' αυτό και ο Θεός αντίθετα, βλέποντας την υγιή και ορθή σύνεση και γνώση της, τα αποδίδει όλα σ' αυτήν, και μετρά τις ανταποδόσεις Του σ' αυτήν σαν να κοπίασε μόνη της και να έκανε το παν —μ' όλο που αν θελήσει να μας κρίνει, στ' αλήθεια δε θα βρεθεί τίποτε για να δικαιωθεί ο άνθρωπος. Αφού και τα χρήματα και όλα όσα θεωρούμε αγαθά με τα οποία μπορεί κανείς να κάνει αγαθοεργίες, είναι του Θεού, η γη και όλα όσα

περιέχει(Ψαλμ. 23, 1), ακόμη και το σώμα και η ψυχή. Αλλά και το ότι είναι κανείς άνθρωπος, και αυτό κατά χάρη το έχει. Τι λοιπόν του απομένει για να δικαιολογεί την οίησή του ή να τον δικαιώνει; Εντούτοις ο Θεός δέχεται ως τη μεγαλύτερη προσφορά από τους ανθρώπους, η οποία τον χαροποιεί περισσότερο από όσα του προσφέρονται, το εξής: γνωρίζοντας η ψυχή καλά πώς είναι η πραγματικότητα, όλα όσα αγαθά πράττει και όσα κοπιάζει για το Θεό, όσα εννοεί και μαθαίνει, σ' Αυτόν μόνο να τα αποδίδει και σ' Αυτόν να αναθέτει το παν.

124. Όταν η γυναίκα έρθει σε συμβίωση και ένωση με τον άνδρα, γίνονται όλα τα ατομικά του καθενός κοινά μεταξύ τους, ένα σπίτι και μιά περιουσία, κινητή και ακίνητη. Και όχι μόνο στα υπάρχοντα του άνδρα, αλλά και στο ίδιο το σώμα του γίνεται κυρία η γυναίκα, όπως λέει ο θείος Απόστολος: «Ο άνδρας δεν εξουσιάζει το σώμα του ο ίδιος, αλλά η γυναίκα»(Α΄ Κορ. 7, 4). Έτσι είναι και η αληθινή και μυστική κοινωνία της ψυχής με το Χριστό, που ενώνεται μαζί Του σε ένα πνεύμα(Α΄ Κορ. 6, 17). Είναι λοιπόν επόμενο να είναι κατά κάποιο τρόπο κυρία και των ανέκφραστων θησαυρών Του, αφού έγινε νύμφη Του. Γιατί όταν ο Θεός γίνει δικός της, είναι φανερό ότι τα δικά Του όλα είναι δικά της, είτε είναι ο κόσμος, είτε η ζωή, είτε ο θάνατος, είτε άγγελοι, είτε αρχές, είτε τωρινά, είτε μελλοντικά(Ρωμ. 8, 38).

125. Όσο ο Ισραηλιτικός λαός ευαρεστούσε τον Κύριο, αν και ποτέ όσο έπρεπε, αλλά τέλος πάντων όσο είχε κάπως υγιή την πίστη προς Αυτόν, τον οδηγούσε η πύρινη στήλη και η νεφέλη(Εξ. 13, 21) και η Ερυθρά θάλασσα του άνοιγε διάβαση(Εξ. 14, 21) και πολλά άλλα θαυμαστά απολάμβανε. Όταν όμως απομακρυνόταν από την αγάπη Του, τότε παραδινόταν στους εχθρούς και υποτασσόταν σε πικρές δουλειές. Το ίδιο συμβαίνει και στην ψυχή, η οποία με τη χάρη γνώρισε το Θεό, και αφού πρώτα καθαρίστηκε από πολλούς μολυσμούς, έπειτα έγινε και άξια να λάβει και θείες δωρεές· επειδή όμως δεν κράτησε ως το τέλος την πρέπουσα αγάπη στον ουράνιο άνδρα της, ξέπεσε από τη ζωή, της οποίας έγινε μέτοχος. Γιατί είναι δυνατόν ο εχθρός να σηκώνει κεφάλι και εναντίον εκείνων που έφτασαν σε τέτοια μέτρα. Ώστε πρέπει να αγωνιζόμαστε με όλη μας τη δύναμη και να φροντίζομε για την αιώνια ζωή μας με φόβο και τρόμο· και μάλιστα όσοι έλαβαν το πνεύμα του Χριστού, να μην πράττουν με αμέλεια τίποτε, είτε μικρό, είτε μεγάλο, και με αυτό να λυπούν το πνεύμα του Κυρίου(Εφ. 4, 30). Γιατί όπως γίνεται χαρά στον ουρανό —καταπώς λέει η Αλήθεια(Λουκ. 15, 7)— για έναν αμαρτωλό που μετανοεί, έτσι γίνεται και λύπη για μιά ψυχή που χάνει την αιώνια ζωή.

126. Όταν η ψυχή κριθεί άξια να λάβει τη χάρη, τότε ο Θεός ακόμη περισσότερο της δίνει χρήσιμα δώρα, γνώση, φρόνηση και διάκριση. Αυτά βέβαια τα δίνει ο Θεός και όταν εκείνη τα ζητεί, ώστε να μπορέσει να διακονήσει ευάρεστα το πνεύμα, το οποίο και αξιώθηκε να λάβει, χωρίς να εξαπατάται από την κακία, χωρίς να σφάλλει από άγνοια, χωρίς να παρεκκλίνει ζώντας χωρίς φόβο και με αμέλεια και να κάνει τίποτε που δεν είναι σύμφωνο με το θέλημα του Κυρίου.

127. Όπως η ενέργεια των παθών, που είναι το εγκόσμιο πνεύμα της πλάνης, του σκότους, της αμαρτίας, θα κατοικήσει σε άνθρωπο που είναι γεμάτος από σαρκικό φρόνημα, έτσι και η ενέργεια του φωτεινού πνεύματος κατοικεί μέσα στον άνθρωπο που αγιάσθηκε, σύμφωνα με τα λόγια του Αποστόλου: «Ζητάτε απόδειξη για το ότι ο Χριστός μιλάει μέσα μου»(Β΄ Κορ. 13, 3), και: «Δε ζω πια εγώ· μέσα μου ζει ο Χριστός»(Γαλ. 2, 20), και: «Όσοι βαπτισθήκατε στο όνομα του Χριστού, ντυθήκατε το Χριστό»(Γαλ. 3, 27). Επίσης και ο Κύριος λέει: «Θα έρθομε εγώ και ο Πατέρας μου και θα κατοικήσομε σ' αυτόν»(Ιω. 14, 23). Αυτά δεν έρχονται ανεπαίσθητα, ούτε χωρίς δραστική ενέργεια, αλλά με δύναμη και στ' αλήθεια σε όσους κρίνονται άξιοι. Ο νόμος της Παλαιάς Διαθήκης επέστρεφε πρωτύτερα τους ανθρώπους στη θεογνωσία με λόγια που ήταν αδύνατο να τα σηκώσουν, και έβαζε πάνω τους βαρύ και αβάστακτο ζυγό, χωρίς καθόλου να απλώνει χέρι βοήθειας, και τούτο γιατί δεν μπορούσε να παρέχει τη δύναμη του Πνεύματος. Όπως λέει και ο Απόστολος: «Ο Νόμος ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί, εξαιτίας της ανθρώπινης αδυναμίας κλπ.»(Ρωμ. 8, 3). Ύστερα όμως από την παρουσία του Χριστού, ανοίχθηκε η θύρα της χάρης σε όσους πίστεψαν αληθινά, και χορηγείται σ' αυτούς δύναμη Θεού και ενέργεια του Αγίου Πνεύματος.

128. Αφού ο Χριστός έστειλε στους μαθητές Του τη δωρεά της πρωταρχικής και φυσικής

αγαθότητας του Αγίου Πνεύματος(Πράξ. 2, 3), από αυτούς η θεία δύναμη ερχόταν σε όλους εκείνους που πίστευαν και κατοικούσε στις ψυχές τους και θεράπευε τα πάθη της αμαρτίας και τους ελευθέρωνε από το σκοτάδι και τη νέκρωση. Γιατί μέχρι τότε η ψυχή ήταν τραυματισμένη και φυλακισμένη και αιχμάλωτη στο πυκνό σκοτάδι της αμαρτίας. Αλλά και τώρα, η ψυχή που δεν αξιώθηκε να έχει ένοικο τον Κύριο, ούτε κατασκηνωμένη μέσα της τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος ενεργητικά και με κάθε δύναμη και εσωτερική βεβαιότητα, βρίσκεται ακόμη στο σκοτάδι. Σ' εκείνους όμως που επιφοίτησε η χάρη του θείου Πνεύματος και κατοίκησε μέσα στα βάθη του νου τους, σ' αυτούς ο Κύριος γίνεται σαν ψυχή, όπως λέει ο θείος Απόστολος: «Όποιος ενώνεται με τον Κύριο, γίνεται ένα πνεύμα μαζί Του»(Α΄ Κορ. 6, 17). και ο ίδιος ο Κύριος λέει: «Όπως εγώ κι εσύ, Πατέρα, είμαστε ένα, να είναι κι αυτοί μ' εμάς ένα»(Ιω. 17, 21). Τι μεγάλη ευαρέσκεια και αγαθότητα έδειξε ο Θεός στην ανθρώπινη φύση, που τόσο ταπεινώθηκε από την αμαρτία! Όταν η ψυχή συζούσε με την κακία των παθών, ήταν σαν ένα με αυτήν, και παρ' όλο που είχε δική της θέληση, δεν μπορούσε να κάνει εκείνο που ήθελε να κάνει, όπως λέει και ο Παύλος: «Δεν κάνω αυτό που θα ήθελα να κάνω»(Ρωμ. 7, 15). Πόσο λοιπόν περισσότερο, όταν επισκεφθεί η δύναμη του Θεού την ψυχή που αγιάσθηκε και έγινε άξιά Του, δε θα γίνει ένα το θέλημά της με το θέλημα του Θεού; Γιατί τότε γίνεται αληθινά η ψυχή κατά κάποιο τρόπο ψυχή του Κυρίου, με το να εξουσιάζεται αυτοπροαίρετα από τη δύναμη του αγαθού Πνεύματος και να μην ακολουθεί πια το δικό της θέλημα. Γιατί λέει ο Απόστολος: «Ποιος θα μας χωρίσει από την αγάπη του Χριστού»(Ρωμ. 8, 35) —δηλαδή από την ψυχή που ενώθηκε με το Άγιο Πνεύμα;

129. Εκείνος λοιπόν που θέλει να γίνει μιμητής του Χριστού, για να ονομαστεί και αυτός υιός Θεού, γεννημένος από το πνεύμα, οφείλει πριν απ' όλα να υπομένει τις θλίψεις που έρχονται, δηλαδή τις σωματικές ασθένειες ή τις ύβρεις και τους ονειδισμούς από τους ανθρώπους, ακόμη και τις επιθέσεις των αοράτων εχθρών, με γενναιοψυχία και καρτερία. Γιατί κατ' οικονομίαν Θεού παραχωρείται στις ψυχές η δοκιμασία των διαφόρων θλίψεων, για να φανερωθούν οι ψυχές που τον αγαπούν ειλικρινά. Αυτό είναι το σημάδι των Αγίων όλων των αιώνων, Πατριαρχών, Προφητών, Αποστόλων και Μαρτύρων, ότι πέρασαν όχι από αλλού, αλλά από το στενό δρόμο των πειρασμών και των θλίψεων και έτσι ευαρέστησαν το Θεό. «Παιδί μου, λέει η Γραφή, αν έρχεσαι για να υπηρετήσεις τον Κύριο, ετοίμασε την ψυχή σου για πειρασμούς. Έχε ευθύτητα στην καρδιά και καρτερία»(Σ. Σειράχ 2, 1-2). Και αλλού λέει: «Όλα όσα σου έρχονται, δέξου τα σαν καλά, γνωρίζοντας ότι χωρίς να θέλει ο Θεός τίποτε δεν γίνεται». Λοιπόν η ψυχή που θέλει να ευαρεστήσει το Θεό, πρέπει πριν απ' όλα να αναλάβει την υπομονή και την ελπίδα. Μία τέχνη της κακίας είναι και αυτό, στον καιρό της θλίψεως να βάζει μέσα μας την ακηδία, για να μας απομακρύνει από την ελπίδα στο Θεό. Ουδέποτε όμως ο Θεός άφησε την ψυχή που ελπίζει σ' Αυτόν να καταβληθεί από τους πειρασμούς ώστε να φτάσει σε αδιέξοδο. Όπως λέει ο Απόστολος: «Ο Θεός κρατά τις υποσχέσεις Του και δε θα αφήσει να δοκιμάσετε πειρασμό πάνω από τη δύναμή σας, αλλά όταν έρθει ο πειρασμός, θα δώσει μαζί και τον τρόπο εξόδου από αυτόν, ώστε να μπορέσετε να τον αντέξετε»(Α΄ Κορ. 10, 13). Αλλά και ο πονηρός, δεν στενοχωρεί την ψυχή όσο θέλει αυτός, αλλά όσο του επιτρέπει ο Θεός. Οι άνθρωποι γνωρίζουν πόσο βάρος μπορεί να σηκώσει ο ημίονος, πόσο ο όνος, πόσο η καμήλα, και τόσο τα φορτώνουν· και ο κεραμοποιός γνωρίζει πόση ώρα να βάλει τα κεραμικά σκεύη στη φωτιά, για να μη σπάσουν αν μείνουν περισσότερο, μήτε πάλι να γίνουν άχρηστα βγαίνοντας πριν από το κανονικό ψήσιμο. Αν λοιπόν ο άνθρωπος έχει τόση σύνεση, πολύ περισσότερο, απείρως περισσότερο η σύνεση του Θεού γνωρίζει πόσον πειρασμό πρέπει να επιτρέψει να έρθει σε κάθε ψυχή, για να γίνει δόκιμη και κατάλληλη για τη βασιλεία των ουρανών.

130. Αν το κανάβι δεν χτυπηθεί πολύ, δεν μπορεί να γίνει κατάλληλο να χρησιμοποιηθεί για λεπτότατα νήματα, αλλά όσο χτυπιέται και ξαίνεται, τόσο πιό καθαρό και εύχρηστο γίνεται· και αν το νεόπλαστο πήλινο σκεύος δεν μπει στη φωτιά, δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους ανθρώπους· και το νήπιο είναι άπειρο ακόμη για τις δουλειές του κόσμου, γιατί ούτε να χτίζει, ούτε να φυτεύει, ούτε να σπέρνει, ούτε άλλη δουλειά μπορεί να κάνει. Έτσι συχνά και κάποιες ψυχές, αν και έλαβαν τη θεία χάρη και έχουν εσωτερική βεβαιότητα από τη γλυκύτητα και την ανάπαυση του Πνεύματος εξαιτίας της νηπιότητάς τους, από αγαθότητα του Κυρίου, επειδή όμως ακόμη δε

δοκιμάστηκαν, ούτε ελέγχθηκαν από τα πονηρά πνεύματα με διάφορες θλίψεις, εξακολουθούν να είναι νήπιες, και για να πω έτσι, δεν είναι ακόμη κατάλληλες για τη βασιλεία των ουρανών. «Αν δεν έχετε τη διαπαιδαγώγηση —λέει ο Απόστολος— που έχουν πάρει όλοι, τότε είστε νόθα παιδιά και όχι γνήσια»(Εβρ. 12, 8). Ώστε και οι πειρασμοί και οι θλίψεις για το συμφέρον στέλνονται στους ανθρώπους, και κάνουν την ψυχή πιο γνήσια και πιο στερεή. Και αν αυτή υπομείνει μέχρι τέλους με την ελπίδα της στον Κύριο, είναι αδύνατο να μην επιτύχει την υπόσχεση του Πνεύματος και την απολύτρωση από τα πάθη της κακίας.

131. Οι άγιοι Μάρτυρες, αφού υπέφεραν πολλά βασανιστήρια και έδειξαν καρτερία μέχρι το θάνατο, έγιναν άξιοι για τα στεφάνια και τη δόξα· και όσο περισσότερα και σκληρότερα ήταν τα βάσανα που υπέφεραν, τόσο περισσότερη δόξα απέκτησαν και παρρησία ενώπιον του Θεού. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι ψυχές που παραδόθηκαν σε διάφορες θλίψεις (είτε αυτές προέρχονται εξωτερικά από ανθρώπους, είτε δημιουργούνται μέσα τους από άτοπους λογισμούς, είτε γεννιούνται από σωματικές ασθένειες), αν κρατήσουν ως το τέλος την υπομονή τους, θα αξιωθούν τα ίδια στεφάνια με τους Μάρτυρες και την ίδια παρρησία. Και τούτο επειδή το μαρτύριο των θλίψεων, που οι Μάρτυρες υπέμειναν από ανθρώπους, αυτοί το υπομένουν από τα πονηρά πνεύματα, τα οποία παρακίνησαν τότε τους βασανιστές των Μαρτύρων. Και όσο περισσότερες και αυτοί θλίψεις του εχθρού υπέμειναν, τόσο περισσότερη δόξα, όχι μόνον στο μέλλον θα απολαύσουν από το Θεό, αλλά και εδώ θα αξιωθούν την παρηγοριά του αγαθού Πνεύματος.

132. Επειδή ο δρόμος που οδηγεί στην ουράνια ζωή είναι ομολογουμένως στενός και γεμάτος θλίψεις(Ματθ. 7, 14), και είναι λίγοι εκείνοι που τον βαδίζουν, γι' αυτό πρέπει για χάρη της ελπίδας του ουρανού να υπομένομε σταθερά κάθε δοκιμασία του πονηρού. Γιατί όσες θλίψεις και αν υποφέρομε, τι μπορούμε να προσφέρομε αντάξιο του μέλλοντος που μας υποσχέθηκε ο Θεός, ή της παρηγορίας που δίνει από εδώ στις ψυχές μας το αγαθό πνεύμα, ή της λυτρώσεώς μας από το σκοτάδι των παθών της κακίας, ή για το χρέος του πλήθους των αμαρτιών μας; Τα παθήματα του καιρού τούτου δεν ισοσταθμίζουν τη δόξα που μέλλει να μας δοθεί(Ρωμ. 8, 18). Όπως λοιπόν είπαμε, όλα πρέπει να τα υπομείνομε για τον Κύριο, σαν γενναίοι στρατιώτες που πεθαίνομε για τον βασιλιά μας. Γιατί άραγε, όταν βρισκόμασταν στον κόσμο και στα βιοτικά πράγματα, δε μας έβρισκαν τέτοια λυπηρά, αλλά τώρα που ήρθαμε να υπηρετήσομε το Θεό, υποφέρομε τους πολύτροπους αυτούς πειρασμούς; Βλέπεις λοιπόν ότι οι θλίψεις είναι για το Χριστό, επειδή φθονεί ο εχθρός την ανταπόδοση που ελπίζομε και θέλει να βάλει μέσα στις ψυχές μας τη χαύνωση και τη ραθυμία, για να μη ζήσομε ευάρεστα στο Θεό και αξιωθούμε τη βασιλεία Του; Όσο λοιπόν ο πονηρός κι αν οπλίζεται εναντίον μας, αν εμείς υποφέρομε τις επιθέσεις του με γενναιοψυχία, όλες οι μηχανές του εναντίον μας διαλύονται με τη συμμαχία του Χριστού. Γιατί έχομε τον Ιησού υπερασπιστή και προστάτη μας. Ας θυμηθούμε ότι και Εκείνος έτσι πέρασε σ' αυτόν τον κόσμο, υβριζόμενος, διωκόμενος, εμπαιζόμενος, και τέλος θανατώθηκε με ατιμωτικό τρόπο επάνω στο Σταυρό.

133. Αν θέλομε να υποφέρομε με ευκολία την κάθε θλίψη και τους πειρασμούς, ας επιθυμούμε και ας έχομε εμπρός στα μάτια μας πάντοτε το θάνατο για χάρη του Χριστού. Τέτοια μάλιστα εντολή έχομε, να σηκώνομε το σταυρό και να τον ακολουθούμε(Ματθ. 16, 24), που σημαίνει να είμαστε πρόθυμοι και έτοιμοι για το θάνατο. Αν έχομε τέτοια διάθεση, θα υπομείνομε, όπως είπαμε, πολύ ευκολότερα κάθε θλίψη, φανερή ή αφανή. Γιατί εκείνος που επιθυμεί να πεθάνει για το Χριστό, καθόλου δε θα δυσκολευτεί στα επίπονα και λυπηρά. Γι' αυτό το λόγο νομίζομε ότι οι θλίψεις είναι βαριές, γιατί δεν επιθυμούμε το θάνατο για το Χριστό, ούτε έχομε πάντοτε το νου μας προσηλωμένο σ' Αυτόν. Όποιος όμως θέλει να γίνει κληρονόμος του Χριστού, πρέπει να επιθυμεί και τα πάθη Του με ζήλο. Ώστε εκείνοι που λένε ότι αγαπούν τον Κύριο, αποδεικνύονται από το ότι, κάθε θλίψη που τους έρχεται, την υποφέρουν όχι μόνο με γεναιότητα, αλλά και με προθυμία, γιατί ελπίζουν σ' Αυτόν.

134. Εκείνος που προσήλθε στο Χριστό, πρέπει ακόμη και με τη βία να ωθεί τον εαυτό του προς το καλό, και ας μη θέλει η καρδιά. Γιατί λέει ο αψευδής Κύριος: «Η βασιλεία των ουρανών κερδίζεται με την βία και την ιδιοποιούνται όσοι βιάζουν τον εαυτό τους»(Ματθ. 11, 12), και πάλι: «Αγωνίζεστε να μπείτε από τη στενή πύλη»(Λουκ. 13, 24). Πρέπει λοιπόν, όπως είπαμε, και χωρίς

να θέλομε, να ωθούμε τον εαυτό μας στην αρετή: δηλαδή στην αγάπη, ενώ δεν έχομε αγάπη· στην πραότητα, ενώ αυτή μας λείπει· στο να έχομε συμπαθή και φιλάνθρωπη καρδιά, να ανεχόμαστε τις προβολές και τον παραμερισμό και να εγκαρτερούμε με τους καταφρονεμένους, ενώ ακόμη δεν έχομε αυτή τη συνήθεια· στην προσευχή, αν και δεν έχομε ακόμη πνευματική προσευχή. Αν ο Θεός δει ότι αγωνιζόμαστε έτσι και ωθούμε με τη βία τον εαυτό μας προς το καλό, έστω κι αν η καρδιά μας αντιστέκεται, τότε μας δίνει προσευχή αληθινή, μας δίνει σπλαχνική καρδιά, υπομονή, μακροθυμία, και γενικά, μας γεμίζει με όλους τους καρπούς του Αγίου Πνεύματος(Γαλ. 5, 22). Αν τώρα κανείς στερείται τις άλλες αρετές και βιάζει τον εαυτό του μόνο, ας πούμε, στην προσευχή, για να λάβει το χάρισμα της προσευχής, δε βιάζει όμως τον εαυτό του ν' αποκτήσει πραότητα, ταπεινοφροσύνη, αγάπη και όλο το ευγενές γένος των αρετών, όπως επίσης και βέβαιη πίστη και εμπιστοσύνη στο Χριστό και ζωή όχι αδιάφορη και αμέριμνη, τότε καμιά φορά του δίνεται από το αγαθό Πνεύμα η χάρη της προσευχής εν μέρει με ευφροσύνη και ανάπαυση, όπως το ζήτησε, αλλά μένει έρημος από όλα τα άλλα καλά, γιατί δε βίασε τον εαυτό του να τα αποκτήσει, ούτε παρακάλεσε γι' αυτά το Χριστό. Γιατί πρέπει κανείς, όχι μόνον προς όσα είπαμε να ωθεί τον εαυτό του, έστω κι αν αυτός δε θέλει, και να ζητάει από το Θεό να τα λάβει, αλλά και στο να κρίνει ανάξια να ειπωθούν όσα λόγια είναι άχρηστα και μάταια, και στο να μελετά πάντοτε με το στόμα και με την καρδιά τα λόγια του Θεού. Ακόμη, στο να μη θυμώνει και να μην ξεσπά σε φωνές· γιατί λέει ο Απόστολος: «Κάθε δυσαρέσκεια να φύγει μακριά σας, μαζί με κάθε κακία»(Εφ. 4, 35). Επίσης στο να μην κατηγορεί κανένα, να μην κατακρίνει, να μην υπερηφανεύεται. Έτσι βλέποντάς τον ο Κύριος ότι πιέζει τον εαυτό του, όπως είπαμε, και ότι τον ωθεί με τη βία, θα του δώσει οπωσδήποτε τη χάρη να πράττει χωρίς κόπο και με ευκολία εκείνα που πρωτύτερα ούτε με τη βία δεν μπορούσε να κάνει, εξαιτίας της πονηρίας που είχε συγκάτοικό του. Και τότε γίνονται όλα αυτά τα έργα της αρετής κατά κάποιο τρόπο φύση, επειδή πιά ο Κύριος ήρθε, σύμφωνα με την υπόσχεσή Του, και ενώθηκε μαζί του(Ιω. 15, 5), και αυτός επίσης ενώθηκε με τον Κύριο, οπότε με τη χάρη Του εκπληρώνει με μεγάλη ευκολία τις αρετές.

135. Εκείνος που βίασε τον εαυτό του μόνο στην προσευχή —όπως πριν λίγο είπαμε—, ενώ στην ταπεινοφροσύνη, στην αγάπη, στην πραότητα και στον ορμαθό των άλλων αρετών δεν ασκεί και δε βιάζει τον εαυτό του, έχει την εξής κατάληξη: Καμιά φορά, εκεί που προσεύχεται, επιφοιτά η θεία χάρη. Γιατί ο Θεός είναι αγαθός και γι' αυτό ικανοποιεί με φιλανθρωπία τα αιτήματα όποιων ζητούν. Αν όμως αυτός δεν έχει εθίσει τον εαυτό του και δεν τον έκανε έμπειρο και γυμνασμένο στις αρετές, ή χάνει τη χάρη που έλαβε και πέφτει από υπερηφάνεια, ή την διατηρεί ίσως, αλλά δεν προοδεύει σ' αυτή, ούτε αυξάνει. Ώστε μπορούμε να πούμε ότι η κατοικία και η ανάπαυση του αγαθού Πνεύματος είναι η ταπεινοφροσύνη, η αγάπη, η πραότητα και όλες οι άλλες άγιες εντολές του Χριστού. Εκείνος λοιπόν που θέλει να φτάσει μέσω όλων αυτών στην τελειότητα, ας κάνει σύντροφό του την πρώτη αρετή, την προσευχή, και ας βιάζει τον εαυτό του να την αγαπά, και αν η καρδιά του αντιστέκεται και φιλονεικεί, ας φροντίζει να την κάνει υποχωρητική και πειθήνια στο Θεό. Γιατί σ' εκείνον που εφάρμοσε πρώτα τέτοια βία στον εαυτό του και κατά κάποιο τρόπο εξημέρωσε την αντίσταση της ψυχής του και με τον καλό εθισμό την έκανε ολότελα υπάκουη, και έτσι ζητά και παρακαλεί με τέτοια ψυχική κατάσταση, αυξάνει και ακμάζει μέσα του το χάρισμα της προσευχής το δωρημένο σ' αυτόν από το Πνεύμα, το οποίο αναπαύεται στη μετριοφροσύνη· το χάρισμα αυτό το επιδίωξε σε συνδυασμό με την αγάπη και την αγαπητική πραότητα. Και τότε το Πνεύμα τού χαρίζει και αυτά και τον διδάσκει την αληθινή ταπεινοφροσύνη και τη γνήσια αγάπη και την πραότητα, τα οποία και είχε επιδιώξει πρωτύτερα ασκώντας βία στον εαυτό του. Και αφού έτσι προχωρήσει και γίνει τέλειος κατά το θέλημα του Κυρίου, αποδεικνύεται άξιος της βασιλείας. Γιατί ο ταπεινός δεν πέφτει ποτέ. Πού δηλαδή να πέσει εκείνος που έχει τον εαυτό του κάτω απ' όλους; Ώστε η υψηλοφροσύνη είναι μεγάλη κατάπτωση, ενώ αντίθετα μεγάλη εξύψωση και σίγουρο αξίωμα είναι η ταπεινοφροσύνη.

136. Εκείνοι που αγάπησαν αληθινά το Θεό, ούτε για την ουράνια βασιλεία θέλησαν να τον υπηρετούν, σαν να επιζητούν εμπορικό κέρδος, ούτε πάλι για την κόλαση που περιμένει τους αμαρτωλούς, αλλά γιατί τον αγάπησαν ως μόνο Θεό και Δημιουργό τους και κατανόησαν ότι οι δούλοι οφείλουν να ευαρεστούν τον Κύριο και Δημιουργό. Αυτοί και με μεγάλη σύνεση

αντιμετωπίζουν ό,τι τους συμβαίνει· γιατί είναι πολλά τα εμπόδια για την ευαρέστηση του Θεού. Επειδή δεν είναι μόνον η φτώχεια και η αφάνεια, αλλά παρόμοια και ο πλούτος και η τιμή γίνονται πειρασμοί για την ψυχή. Κατά ένα μέρος, και αυτή η παρηγοριά και η ανάπαυση, με την οποία γεμίζει την ψυχή η χάρη· αν δεν την αντιληφθεί η ψυχή που καταξιώθηκε να την λάβει και δεν τη χρησιμοποιήσει με μεγάλη μετριοφροσύνη και σύνεση, είναι πολύ εύκολο να της γίνει πειρασμός μάλλον και εμπόδιο. Γιατί η κακία με πρόφαση αυτή τη χάρη χαλαρώνει τον τόνο της ψυχής και προξενεί με πανουργία τη χαύνωση και την αδιαφορία. Γι’ αυτό η χάρη χρειάζεται για να τη δεχθεί ευλαβή και συνετή ψυχή, ώστε να την τιμήσει και να παρουσιάσει άξιους καρπούς. Υπάρχει λοιπόν κίνδυνος, όχι μόνον οι θλίψεις, αλλά και οι ανέσεις να γίνουν πειρασμός της ψυχής, γιατί και με τα δύο αυτά δοκιμάζονται από τον Δημιουργό οι ψυχές, για να φανερωθούν καθαρά ποιες δε θεωρούν αίτια κέρδους την αγάπη τους προς Εκείνον, αλλά θεωρούν μοναδικό κέρδος τους Αυτόν που πράγματι είναι άξιος πολλής αγάπης και τιμής. Στον αμελή και φτωχό στην πίστη και νήπιο στο φρόνημα, αυτά γίνονται εμπόδιο για την αιώνια ζωή, δηλαδή τα λυπηρά και επίπονα, ασθένειες, φτώχεια και ασημότητα, ή και τα αντίθετα, πλούτος, δόξα και έπαινοι από τους ανθρώπους· επιπλέον και ο πόλεμος του πονηρού που προσβάλλει χωρίς να φαίνεται. Αντιστρέφοντας τώρα τα παραπάνω, θα βρεις ότι στον πιστό και συνετό και γενναίο, αυτά συνεργούν μάλλον στην απόκτηση της βασιλείας του Θεού. Γιατί, σύμφωνα με τον θείο Απόστολο, για όσους αγαπούν το Θεό, όλα συντελούν στο καλό τους(Ρωμ. 8, 28). Από αυτά λοιπόν γίνεται φανερό ότι, όταν εκείνος που αγαπά αληθινά το Θεό συντρίψει και νικήσει και υπερπηδήσει όλα αυτά που θεωρούνται εμπόδια στον κόσμο, κατέχεται μόνο από τον θείο έρωτα, όπως λέει ο θείος Προφήτης: «Με περιέπλεξαν οι πλεκτάνες των αμαρτωλών, μα ούτε τότε δε λησμόνησα το νόμο Σου»(Ψαλμ. 118, 61).

137. Ο θείος Απόστολος Παύλος έκανε φανερό με μεγαλύτερη ακρίβεια και καθαρότητα ότι το τέλειο μυστήριο του Χριστιανισμού γίνεται γνωστό με την πείρα σε κάθε πιστή ψυχή διά μέσου θείας ενέργειας, η οποία είναι η έλλαμψη του επουράνιου φωτός με την αποκαλυπτική δύναμη του Πνεύματος. Έτσι δε θα νομίσει κανείς ότι ο φωτισμός του Πνεύματος γίνεται μόνο με τη γνώση των θείων νοημάτων, ώστε να κινδυνέψει από άγνοια και ραθυμία να στερηθεί το τέλειο μυστήριο της χάρης. Γι’ αυτό και έφερε το παράδειγμα της λαμπρότητας του Πνεύματος που ακτινοβολούσε στο πρόσωπο του Μωυσή(Εξ. 34, 29), για να παραστήσει με σαφήνεια τη γνώση. Λέει λοιπόν: «Αν η διακονία του γραπτού νόμου, χαραγμένου σε λίθινες πλάκες, ο οποίος οδηγούσε στο θάνατο, συνοδεύτηκε από τόση λαμπρότητα, ώστε να μην μπορούν οι Ισραηλίτες να κοιτάξουν κατά πρόσωπο το Μωυσή εξαιτίας της λάμψεως του προσώπου του, αν και αυτή ήταν παροδική, πόσο περισσότερο ένδοξη θα είναι η διακονία του Πνεύματος; Γιατί αν η διακονία της καταδίκης είχε λαμπρότητα, πολύ περισσότερη είναι η λαμπρότητα της διακονίας που οδηγεί στη δικαιοσύνη. Πράγματι, είναι τόσο μεγάλη αυτή η λαμπρότητα, ώστε σε σύγκριση μ’ αυτήν, η πρώτη να μην είναι λαμπρότητα. Γιατί, αν το καταργούμενο είχε λαμπρότητα, πολύ μεγαλύτερη λαμπρότητα συνοδεύει το μόνιμο»(Β΄ Κορ. 3, 7-11). Είπε “καταργούμενο” γιατί η λαμπρότητα του φωτός ακτινοβολούσε στο θνητό σώμα του Μωυσή. Και προσθέτει: «Επειδή λοιπόν έχομε μια τέτοια ελπίδα, ενεργούμε με πολλή παρρησία»(Β΄ Κορ. 3, 12). Λίγο παρακάτω έδειξε ότι η άφθαρτη και αθάνατη εκείνη λαμπρότητα του Πνεύματος που συνοδεύεται με αποκάλυψη, από τώρα λάμπει στους άξιους αθάνατα και ακατάλυτα, στο αθάνατο μέρος του έσω ανθρώπου. Λέει λοιπόν: «Όλοι εμείς —όσοι δηλαδή γεννήθηκαν από το πνεύμα με τέλεια πίστη—, με ακάλυπτο πρόσωπο (της ψυχής, εννοείται) κοιτάζομε σαν σε καθρέφτη την λαμπρότητα του Κυρίου και μεταμορφωνόμαστε σ’ αυτή τη λαμπρή εικόνα Του, ανεβαίνοντας από λαμπρότητα σε λαμπρότητα με την ενέργεια του Πνεύματος, το οποίο είναι ο Κύριος.»(Β΄ Κορ. 3, 18). Λέει ακόμη: «Μόλις επιστρέψει κανείς στον Κύριο, αφαιρείται το κάλυμμα. Λέγοντας Κύριο εννοώ το Πνεύμα»(Β΄ Κορ. 3, 16-17). Με αυτά έδειξε φανερά ότι ένα κάλυμμα σκοτεινό έχει τοποθετηθεί πάνω στην ψυχή, το οποίο από την παράβαση του Αδάμ βρήκε πέρασμα να εισχωρήσει στην ανθρωπότητα. Τώρα όμως πιστεύομε ότι με την έλλαμψη του Πνεύματος αφαιρείται από τις πραγματικά πιστές και άξιες ψυχές. Γι’ αυτό το λόγο έγινε εξάλλου και η έλευση του Χριστού. Και ευδόκησε ο Θεός να φτάσουν σε τέτοια μέτρα αγιότητας εκείνοι που πιστεύουν αληθινά.

138. Αυτή η έλλαμψη του Πνεύματος δεν είναι μόνο σαν μια αποκάλυψη νοημάτων και φωτισμός

της χάρης, όπως είπαμε, αλλά είναι μιά βέβαιη και αδιάκοπη έλλαμψη υποστατικού φωτός μέσα στις ψυχές. Μερικά ρητά της Γραφής με τέτοιο νόημα είναι τα εξής: «Ο Θεός που είπε να λάμψει φως από το σκοτάδι, Αυτός έλαμψε μέσα στις καρδιές μας και μας φώτισε να γνωρίσομε τη δόξα του Χριστού»(Β΄ Κορ. 4, 6), και: «Φώτισε τα μάτια μου, για να μην κοιμηθώ για θάνατο»(Ψαλμ. 12, 4), δηλαδή όταν χωριστεί η ψυχή από το σώμα, να μη βρεθεί σκοτισμένη από το κάλυμμα του θανάτου της κακίας. Κι ακόμα: «Ξεσκέπασε κι άλλο τα μάτια μου για να δω τα θαυμάσια του νόμου Σου»(Ψαλμ. 118, 18), και: «Στείλε μου το φως Σου και την αλήθεια Σου· αυτά θα με οδηγήσουν και θα με φέρουν στο άγιο όρος Σου και στο ναό Σου»(Ψαλμ. 42, 3), και: «Έλαμψε πάνω μας το φως του προσώπου Σου, Κύριε»(Ψαλμ. 4, 7).

139. Επίσης και το φως που έλαμψε στον μακάριο Παύλο στο δρόμο της Δαμασκού(Πράξ. 9, 3), με το οποίο υψώθηκε ως τον τρίτο ουρανό και άκουσε αλάλητα μυστήρια, δεν ήταν κάποιος φωτισμός νοημάτων και γνώσεως· ήταν υποστατική μέσα στην ψυχή έλλαμψη της δυνάμεως του αγαθού Πνεύματος. Την υπερβολική λαμπρότητα αυτού του φωτός δεν μπόρεσαν ν' αντέξουν τα σαρκικά μάτια και τυφλώθηκαν(Πράξ. 9, 8). Με αυτό το φως αποκαλύπτεται κάθε γνώση και γνωστοποιείται αληθινά ο Θεός στην άξια και αγαπώμενη από Αυτόν ψυχή.

140. Κάθε ψυχή που με τη δική της επιμέλεια και πίστη αξιώθηκε να ντυθεί από εδώ τελείως το Χριστό με τη δύναμη και την εσωτερική πληροφορία της χάρης και ενώθηκε με το επουράνιο φως της άφθαρτης εικόνας, μυείται από τώρα στη γνώση όλων των ουρανίων μυστηρίων υποστατικώς. Κατά δε τη μεγάλη ημέρα της αναστάσεως, και το σώμα της θα συνδοξαστεί με την ίδια επουράνια δόξα και θα αρπαγεί στους ουρανούς από το πνεύμα, σύμφωνα με τη Γραφή(Α΄ Θεσ. 4, 17), και θα αξιωθεί να γίνει όμοιο με το δοξασμένο σώμα του Χριστού(Φιλιπ. 3, 21), και έτσι θα κληρονομήσει και την αιώνια και χωρίς διαδοχή βασιλεία μαζί με τον Χριστό.

141. Όσο κανείς με την δική του επιμέλεια και πίστη έγινε κοινωνός της ουράνιας δόξας του Αγίου Πνεύματος και στόλισε την ψυχή του με αγαθά έργα, τόσο και το σώμα του εκείνη την ημέρα θα γίνει άξιο να συνδοξαστεί. Ό,τι δηλαδή αποθησαύρισε κανείς τώρα μέσα του, αυτό τότε παρουσιάζεται έξω, όπως και ο καρπός που είναι μέσα στα δένδρα Το χειμώνα, παρουσιάζεται έξω την άνοιξη, όπως είπαμε και άλλοτε. Η θεόμορφη λοιπόν εικόνα του Πνεύματος που οι Άγιοι έχουν κατά κάποιο τρόπο σαν τυπωμένη από τώρα μέσα τους, θα κάνει τότε και το σώμα εξωτερικά θεόμορφο και ουράνιο. Στους βέβηλους όμως και αμαρτωλούς, αλοίμονο, το σκοτεινό κάλυμμα του κοσμικού πνεύματος που τύλιξε την ψυχή και με την ασχήμια των παθών έκανε το νου τους σκοτεινό και άσχημο, θα παρουσιάσει τότε εξωτερικά και το σώμα σκοτεινό και γεμάτο από κάθε ντροπή.

142. Επειδή μετά την παράβαση η αγαθότητα του Θεού καταδίκασε σε θάνατο τον Αδάμ(Γεν. 3, 19), ήρθε πρώτα ο θάνατος στην ψυχή του, επειδή με τη στέρηση της επουράνιας και πνευματικής απολαύσεως έσβησαν τα νοερά και αθάνατα αισθητήριά της κι έγιναν σαν νεκρά, και υστέρα ακολούθησε ο θάνατος του σώματος μετά από εννιακόσια τριάντα χρόνια(Γεν. 5, 5). Έτσι και τώρα ο Θεός, που με το σταυρό και το θάνατο του Σωτήρα συμφιλιώθηκε με την ανθρωπότητα, αποκαθιστά την ψυχή που πίστεψε αληθινά, ακόμη και από αυτή τη ζωή, στην απόλαυση των ουράνιων φώτων και μυστηρίων και ξαναζωντανεύει με το θειο φως τα νοερά αισθητήριά της. Έπειτα, και το σώμα θα το ντύσει με αθάνατη και άφθαρτη δόξα.

143. Υπάρχουν άνθρωποι που απομακρύνθηκαν από τον κόσμο και ζουν με σεμνότητα και αγάπη για την αρετή, αλλά έχουν το κάλυμμα των παθών, στα οποία είμαστε όλοι ένοχοι για την παρακοή του πρωταπλάστου, έχουν δηλαδή το σαρκικό φρόνημα, το οποίο σωστά το ονόμασε ο Απόστολος θάνατο λέγοντας: «Το σαρκικό φρόνημα είναι θάνατος»(Ρωμ. 8, 6). Αυτοί λοιπόν μοιάζουν με ανθρώπους που περπατούν νύχτα και φωτίζονται από τα άστρα, τα οποία είναι οι άγιες εντολές του Θεού. Επειδή όμως δεν ελευθερώθηκαν ακόμη τελείως από το σκοτάδι, τους είναι αδύνατο να βλέπουν καθαρά τα πάντα. Αυτοί πρέπει να φροντίζουν με κόπο και μεγάλη πίστη για την αρετή και να παρακαλέσουν τον Χριστό, τον Ήλιο της δικαιοσύνης, να λάμψει στις καρδιές τους, ώστε να μπορέσουν να τα δουν όλα με ακρίβεια, δηλαδή και την εναντίον μας επίθεση των νοητών θηρίων που γίνεται με πολλούς και ποικίλους τρόπους, και τα κάλλη του άφθαρτου κόσμου που είναι

απερίγραπτα στην όψη και ανείπωτα στην ηδονή, με τον ίδιο τρόπο που αυτά γίνονται σαφή και ολοφάνερα στους τέλειους κατά την αρετή και σ' εκείνους που το νοερό φως έλαμψε ενεργώς στις καρδιές τους. Γιατί, όπως λέει ο μακάριος Παύλος, η στερεή τροφή είναι για τους τελείους, οι οποίοι από τον εθισμό έχουν γυμνασμένα τα πνευματικά αισθητήρια στο να διακρίνουν το καλό και το κακό(Εβρ. 5, 14). Αλλά και ο θείος Πέτρος λέει: «Και σεις, έχοντας τα λόγια των Προφητών, καλά θα κάνετε να τα προσέχετε, γιατί είναι σαν λυχνάρι που φέγγει στο σκοτάδι, ώσπου να χαράξει η ημέρα και ν' ανατείλει στις καρδιές σας ο αυγερινός»(Β΄ Πέτρ. 1, 19). Αλλά οι πολλοί δε διαφέρουν διόλου από εκείνους που βαδίζουν τη νύχτα χωρίς κανένα φως και χωρίς την παραμικρή ακτίνα, χωρίς δηλαδή κάποιο θείο λόγο να φωτίζει τις ψυχές τους, ώστε σχεδόν μοιάζουν με τυφλούς. Αυτοί είναι οι ολότελα δεμένοι με τα δεσμά της ύλης και τις βιοτικές αλυσίδες, και ούτε ο φόβος του Θεού τους συγκρατεί, ούτε κανένα αγαθό έργο κάνουν. Γιατί όσοι από εκείνους που ζουν μέσα στον κόσμο, όπως είπαμε, φωτίζονται —σαν από άστρα— από τις άγιες εντολές του Θεού, και κρατούν την πίστη και το φόβο του Θεού, αυτοί δεν τυλίγονται ολότελα στο σκοτάδι, γι' αυτό και μπορούν να έχουν ελπίδα σωτηρίας.

144. Όπως οι άνθρωποι στον κόσμο μαζεύουν τον πλούτο από διάφορες αφορμές και εργασίες, άλλοι δηλαδή από αξιώματα, άλλοι από εμπόριο, άλλοι από χειρωνακτική ή γεωργική εργασία, και άλλοι με άλλον τρόπο, το ίδιο συμβαίνει και στα πνευματικά. Άλλοι μαζεύουν τον επουράνιο πλούτο από διάφορα χαρίσματα, όπως φανερώνεται από τα λόγια του Αποστόλου: «Έχομε διάφορα χαρίσματα, ανάλογα με τη χάρη του Θεού που μας δόθηκε»(Ρωμ. 12, 6)· άλλοι από διάφορες ασκήσεις και από διάφορες πνευματικές εργασίες και αρετές που γίνονται μόνο για το Θεό. Για χάρη αυτού του πλούτου είναι απαγορευμένο να κρίνει κανείς ή να εξουθενώνει ή να καταδικάζει τον πλησίον. Αλλά και εκείνοι είναι φανεροί, που βρίσκουν χρυσάφι με εξόρυξη, όσοι δηλαδή αγωνίζονται με μακροθυμία και υπομονή και αποκτούν μερικό πλούτο καθώς τους ενισχύει η αγαθή ελπίδα. Επίσης είναι φανεροί και όσοι μοιάζουν με μισθωτούς και είναι οκνηροί και νωχελικοί· αυτοί τρώνε αμέσως ό,τι τους πέσει, δε φέρνουν σε πέρας με υπομονή τα έργα που κάνουν και παρουσιάζονται διαρκώς να τριγυρίζουν γυμνοί και φτωχοί. Αυτοί δηλαδή είναι έτοιμοι και ενθουσιώδεις να λάβουν τη χάρη, ράθυμοι όμως και φυγόπονοι να εργαστούν και να την αυξήσουν. Είναι επίσης ευμετάβλητοι και μόλις γευθούν νιώθουν κόρο, και στην εργασία κουράζονται εύκολα και δείχνουν μουδιασμένοι· και έτσι τους αφαιρείται η χάρη που έλαβαν. Γιατί πάντοτε η αδρανής, νωθρή, αμβλυμένη, οκνηρή και γεμάτη αμέλεια προαίρεση βρίσκεται ασύμφωνη με τη χάρη, έρημη από αγαθά έργα, ακατάλληλη για το Θεό και άδοξη, και σ' αυτόν τον κόσμο, και στον μελλοντικό.

145. Όταν ο άνθρωπος καταπάτησε την εντολή του Θεού και ξέπεσε από τη ζωή του Παραδείσου, επακολούθησε το δέσιμό του με δύο αλυσίδες. Η μία είναι ο δεσμός των βιοτικών πραγμάτων και των σαρκικών ηδονών, όπως είναι ο πλούτος, η δόξα, η φιλία, η γυναίκα, τα παιδιά, οι συγγενείς, η πατρίδα, τα κτήματα και γενικά όλα τα ορατά, από τα οποία ο λόγος του Θεού μας διατάζει να λυνόμαστε με τη θέλησή μας. Η άλλη αλυσίδα είναι αόρατη και εσωτερική. Είναι δηλαδή δεμένη η ψυχή με σκοτεινά δεσμά από τα πονηρά πνεύματα, εξαιτίας των οποίων ούτε το Θεό να αγαπήσει μπορεί, ούτε να πιστέψει, ούτε να προσευχηθεί όπως θέλει. Γιατί από την παράβαση του πρώτου ανθρώπου, όλοι συναντούμε μέσα μας αντίσταση σε όλα, και στα φανερά και στα αφανή. Όταν κανείς υπακούσει στο λόγο του Θεού και απομακρυνθεί από όλα τα βιοτικά πράγματα και απαρνηθεί όλες τις σαρκικές ηδονές, τότε αφού παραμείνει κοντά στο Θεό και αφοσιωθεί σ' Αυτόν, παίρνει θεία δύναμη και μαθαίνει ότι μέσα στα άδυτα της καρδιάς κρύβεται κάποια άλλη πάλη και κάποιος άλλος πόλεμος λογισμών. Και αν παραμείνει έτσι κοντά στο Θεό και επικαλείται την ευσπλαχνία του Χριστού, με μεγάλη πίστη και υπομονή, αλλά και με τη βοήθεια του Θεού, μπορεί να ελευθερωθεί από τα δεσμά και τους φραγμούς εκείνους και το σκοτάδι των πονηρών πνευμάτων, δηλαδή από τις ενέργειες των κρυμμένων παθών. Αυτόν τον πόλεμο, με τη χάρη και τη δύναμη του Χριστού, μπορούμε να τον καταργήσομε. Χωρίς όμως τη βοήθεια του Θεού, είναι εντελώς αδύνατο να λυτρώσει κανείς τον εαυτό του ώστε να ελευθερωθεί από την πάλη των λογισμών. Το μόνο που μπορεί κανείς, είναι να αντιλέγει στους λογισμούς και να μην ευχαριστείται μ' αυτούς.

146. Όποιος είναι μπλεγμένος στα πράγματα αυτού του κόσμου και τα ποικίλα δεσμά του και

παρασύρεται από τα πάθη της κακίας, είναι πολύ μακριά από το να γνωρίζει —όπως είπαμε— ότι υπάρχει κάποια άλλη πάλη και κάποιος άλλος πόλεμος που δε φαίνονται. Αρκεί να λύσει κανείς τον εαυτό του από όλα τα ορατά και ν' αρχίσει να παραμένει κοντά στον Κύριο, για να μπορέσει να αντιληφθεί τη διαρκή εσωτερική πάλη των παθών και τον αόρατο πόλεμο που είναι μέσα μας. Γιατί, όπως είπαμε, αν δε γίνουν αυτά με όλη μας την ψυχή και δε στέρξει κανείς να προσκολληθεί ολωσδιόλου στο Θεό, δεν αντιλαμβάνεται τα απόρρητα αυτά πάθη της κακίας και τους εσωτερικούς δεσμούς, αλλά κινδυνεύει, ενώ έχει τραύματα και περιθάλπει κρυφά πάθη, να νομίζει ότι είναι υγιής και όχι άρρωστος. Εκείνος όμως που περιφρονεί την επιθυμία και τη δόξα, μπορεί πρώτα να δει τα πάθη που είναι μέσα του, και έπειτα να παρακαλέσει το Χριστό με πίστη· και αφού λάβει από τον ουρανό τα όπλα του Πνεύματος, τον θώρακα της δικαιοσύνης, την περικεφαλαία της σωτηρίας, την ασπίδα της πίστεως και το ξίφος του Πνεύματος(Εφ. 6, 14-16), να παλέψει και να τα νικήσει.

147. Χίλιους δυο τρόπους μηχανεύεται ο εχθρός για να μας αποσπάσει από την ελπίδα και την αγάπη του Χριστού. Δηλαδή ή φέρνει εσωτερικά θλίψεις στην ψυχή μέσω των πονηρών πνευμάτων, ή της προξενεί λογισμούς μιαρούς και ανεπίτρεπτους, ανασκαλεύοντας τη μνήμη των παλιών αμαρτημάτων, για να την οδηγήσει σε χαύνωση και σε λογισμούς απελπισίας, ότι δεν είναι δυνατόν να βρεί σωτηρία. Θέλει ακόμη να κάνει την ψυχή να πιστέψει ότι οι λογισμοί αυτοί γεννιούνται από την ίδια και δεν τους υποβάλλει κρυφά και με κακία ένα εχθρικό πνεύμα. Ή λοιπόν κάνει αυτά, ή φέρνει πόνους σωματικούς, ή σχεδιάζει θλίψεις και ονειδισμούς από τους ανθρώπους. Αλλά όσο ο πονηρός ρίχνει εναντίον μας αυτά τα πυρωμένα βέλη(Εφ. 6, 16), τόσο περισσότερο πρέπει εμείς να φουντώνομε την ελπίδα προς το Θεό και να γνωρίζομε ακριβώς ότι θέλημά Του είναι, να δοκιμάζει τις ψυχές που έχουν έρωτα προς Αυτόν, για να φανεί αν τον αγαπούν αληθινά.

148. Χίλια χρόνια της ζωής αυτής, αν συγκριθούν με τον άφθαρτο και αιώνιο κόσμο, είναι σαν ένας κόκκος άμμου που παίρνει κανείς από τη θάλασσα. Σκέψου τώρα ως εξής: Έστω ότι μπορείς να γίνεις μοναδικός βασιλιάς σ' όλη τη γη και να εξουσιάζεις μόνος σου όλους τους θησαυρούς της οικουμένης. Ας πούμε ακόμη ότι η αρχή της βασιλείας σου συμπίπτει με την αρχή της δημιουργίας των ανθρώπων, και το τέρμα της με τη συντέλεια, όταν αυτά τα ορατά και όλος ο κόσμος θα αλλάξουν και θα μεταποιηθούν. Πες μου λοιπόν τώρα, αν ήταν να διαλέξεις, θα προτιμούσες αυτή την επίγεια βασιλεία, αντί την αληθινή και σταθερή, που δεν έχει απολύτως τίποτε παροδικό και φθαρτό; Εγώ θ' απαντούσα πως όχι, αν βέβαια έκρινες σωστά και σκεφτόσουν καλά το συμφέρον σου. Γιατί λέει ο Κύριος: «Τι θα ωφεληθεί ο άνθρωπος, αν κερδίσει ολόκληρο τον κόσμο, χάσει όμως την ψυχή του»(Ματθ. 16, 26); Και ξέρομε ότι για την ψυχή δεν υπάρχει κανένα αντάλλαγμα. Αφού και από όλο τον κόσμο και από την κοσμική βασιλεία, αυτή μόνη της η ψυχή έχει πολύ μεγαλύτερη αξία, πόσο περισσότερο βέβαια η βασιλεία των ουρανών. Λέμε ότι έχει μεγαλύτερη αξία η ψυχή, γιατί σε κανένα άλλο ον δεν ευαρεστήθηκε ο Θεός να δώσει την ένωση και την κοινωνία με το Πνεύμα Του· ούτε στον ουρανό, ούτε στον ήλιο, ούτε στη σελήνη, ούτε στα άστρα, ούτε στη θάλασσα, ούτε στη γη, ούτε σε άλλο δημιούργημα από όσα βλέπομε, παρά μόνο στον άνθρωπο, τον οποίο αγάπησε από όλα τα κτίσματά Του. Αν λοιπόν τα μεγάλα αυτού του κόσμου, δηλαδή τον τόσο πλούτο και τη βασιλεία όλης της γης, κρίνοντας ορθά δε θα τα προτιμούσαμε από την αιώνια βασιλεία, τι έπαθαν οι περισσότεροι και αντί αυτήν προτιμούν φαύλα και τυχαία πράγματα, δηλαδή κάποια επιθυμία, λίγη δόξα, ένα μέτριο κέρδος και τα όμοια; Πάντως ό,τι αγαπά κανείς από αυτόν τον κόσμο και είναι δεμένος με αυτό, εκείνο προτιμά από τη βασιλεία των ουρανών. Και το χειρότερο είναι ότι αυτό το έχει και για Θεό, όπως έχει λεχθεί: «Από ό,τι κανείς ηττηθεί, σ' αυτό και γίνεται δούλος»(Β΄ Πέτρ. 2, 19). Είναι λοιπόν απόλυτη ανάγκη να προστρέξομε στο Θεό, να εξαρτήσομε από Αυτόν τον εαυτό μας, να σταυρωθούμε ψυχικά και σωματικά και να πορευόμαστε σύμφωνα με όλες τις άγιες εντολές Του.

149. Ας είναι. Άραγε σου φαίνεται δίκαιο, τη φθαρτή τούτη δόξα και την προσωρινή βασιλεία και τα λοιπά πρόσκαιρα να τα αποκτούν όσοι τα ορέγονται με πολλούς κόπους και ιδρώτες, το να συμβασιλεύει όμως κανείς αιώνια με το Χριστό και να επιτύχει τα ανεκλάλητα εκείνα αγαθά, να αγοράζεται εύκολα και να κατορθώνεται χωρίς κόπους;

150. Ποιά είναι η οικονομία της παρουσίας του Χριστού; Η επιστροφή και η αποκατάσταση της

ανθρώπινης φύσεως στον εαυτό της. Ο Χριστός δηλαδή έδωσε πάλι στην ανθρώπινη φύση το αξίωμα του πρωτόπλαστου Αδάμ, και ακόμη —ω θεϊκή κι αληθινά μεγάλη χάρη!— της δώρισε την ουράνια κληρονομία του αγαθού Πνεύματος, και αφού την έβγαλε από τη φυλακή του σκότους, της έδειξε το δρόμο και τη θύρα της ζωής, από τα οποία όταν έρθει και χτυπήσει, μπορεί να μπει μέσα στη βασιλεία. Γιατί λέει: «Ζητάτε, και θα σας δοθεί· χτυπάτε, και θα σας ανοιχτεί»(Ματθ. 7, 7). Μέσω αυτής της θύρας δεν είναι αδύνατο να βρεί καθένας που θέλει την ελευθερία της ψυχής του, και η ψυχή να αποκτήσει τους λογισμούς που της ταιριάζουν και ν' αξιωθεί να δεχτεί σύνοικό της το Χριστό και να Τον έχει σαν νυμφίο, με την κοινωνία του αγαθού Πνεύματος. Τι ανέκφραστη αγάπη του Κυρίου προς τον άνθρωπο, που τον έπλασε κατ' εικόνα Του(Γεν. 1, 27)!